UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

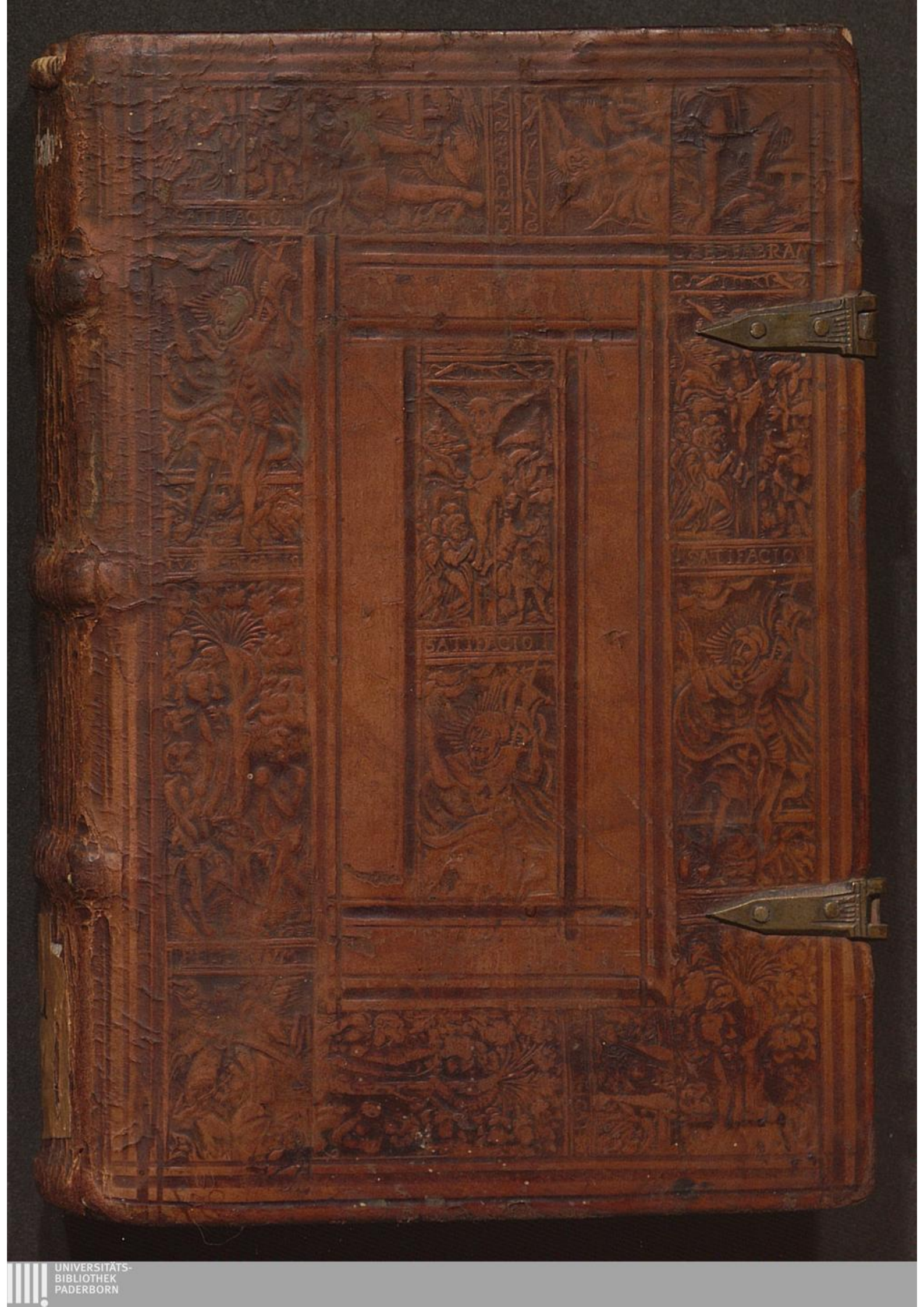
Bernardini Scardaeonii Patauini Presbyteri de Castitate Libri Septem

Scardeone, Bernardino

Venetiis, 1542

urn:nbn:de:hbz:466:1-30433

Visual Library

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th. 4672.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ex donatione R. D. Sebastiani Schollerm. 1598.

BERNARDINI SCARDAEONII Patauini Presbyteri de Castitate Libri Septem.

De sacris Virginibus. Liber primus.
De cœlibatu. Liber secundus.
De coniugio, & continentia sacerdotum. Liber tertius.
De molestiis coniugatorum. Liber quartus.
De male profitentibus religionem. Liber quintus.
De pudicitia matrimonii. Liber sextus.
De ratione coercendæ libidinis. Liber septimus.

Bibliotb. Patrum Cappucin Paderb.

Venetiis. Apud Andream Arriuabenum.
Ad signum putei. M D XLII.

BERNARDINI SCARDEONII

Patauini Presbyteri de Ca-

Vtriusque Libri Septem.

De lacris Virginibus. Liber primus.

De ceteris. Liber secundus.

De coniugio & coniunctis fœtedatum. Liber tertius.

De nuptiis coniugatorum. Liber quartus.

De male prolatantibus religionem. Liber quintus.

De pudicitia matrimonii. Liber sextus.

De ratione coercendi libidinis. Liber septimus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IO. PETRO CARAFÆ .TT. S.
Clementis Cardinali Theatino Bernardi
nus Scardæonius. S.P.D.

Liber F. Capucinorum Paderborn

Vcubrationem de castitate hanc nostram præstãtissime pater, quã iam pridem quum adhuc planè rudis,& impolita esset, tibi Venetiis commoranti recognoscẽdam dederam, nunc primum, qualiscunq; ea sit, cultiorem tamẽ, ac ornatiorem aliquanto ex tua cohortatione redditam ad communem utilitatem ædere constitui: cupiens de tabula tandem (ut aiunt) manum tollere, meq; opportune ad aliquod aliud egregium opus transferre. Verum quum iuxta morem de opere dicando mecum diu animo uolutarem, quem aut dignioꝛẽ, aut præstantioꝛem patronum huic libentius darem, quãte ipsum habui neminem: ut potè cui iam à principio destinata dedicatio fuerat,& ex cuius sapientissimo iudicio tumprimum spes æditionis mihi cæperat arridere. Nuncupamus igitur id tibi pater optime, non ut scriptorum ferè uulgus solet, ut me meaq; hæc scripta commendatiora tibi faciam: nõ ut popularem auram studiosius aucuper, aut ut calide gratiam abs te maiorem ineã: sed ea tm̃ causa hoc a me factum est, ut tuo in primis p̃sidio opus ipsum quantumlibet obscurum splendore tui nominis de tenebris in lucem honestissime, atque auspicatissime prodeat. Nã ex eo q; tu lucubrationes nostras minime contemnendas duxisti, cuncti sanè mortales intelligent, dignas esse, uel ex hoc tantum nomine, ut ab omnibus legantur: quasi tu tua manu illis subscripseris. Quod Iosippus olim & ipse quæsisse in suis historiarum libris dicitur: qui suppresso suo interim nomine, dum Vespasiano principi illud opus inscribere, nequaq;

ignotum se,aut obscurū fore credidit. Nam quis modo ausit aspernari qđ tu tantæ excellentiæ uir,& in omni studiorū genere eminentissimus aptissimo iudicii tui suffragio cōprobaris? & omnium oculis,& auribus censueris exhibendum? Haud obscura est uis ingenii tui,sanctitas morum,excellens q; in omni literarum genere eruditionis præstantia, & omnium humanarū, diuinarumq; rerum,uniuersalis,& absoluta cognitio. Vnde factum est, ut tibi ob Christi amorem externis oris latitanti diutius non licuerit occultari:neq; ut cupiebas, fas fuerit in sancta,ac diu concupita uitæ tranquillitate diuinæ,ac cœlesti contemplationi uacare. Admirabilis illa quidem tua rerum omnium abdicatio,qua te spretis publicis muneribus ad uitam priuatam contuleras: at nunc multo etiā mirabilior euocatio ad tam præcelsum fastigium dignitatis. Vtrobiq; sanè miraculum,& utrunq; (ut credi par est) ab uno,eodemq; spiritu sancto diuinitus procuratū. Dei certe opt. Max. nutu factum est, ut quo magis latebras quæreres, honores fugeres,opes,ac potentiā sperneres,eò ad maioris dignitatis gradum euectus fueris:ut in maximo omnium mortalium, ac totius orbis theatro,uelut super candelabrum positus,maius uirtutis, ac sanctitatis tuæ lumen ostenderes. Non sum equidem nescius,quæ tua constantia semper fuit, te qui iampridem episcopatum,opesq;,ac honores tua sponte reieceras, non aliter amplissimam cardinalatus dignitatem,& delatas tibi ultro tāti honoris insulas suscepturū fuisse, nisi Pauli.iii. Pont. Max. præceptum,ac pii,necessariiq; laboris ratio persuasisset,& Rei.p. Christianæ causa, & fidei negocium compulisset. Vnde fit,ut sicut antea non deseruieras opus episcopi, sed opes:ita modo accitus hac diuina uocatione,non fastum,neq; gloriam,aut inane nomen suscipiendum putasti,sed molestiam,laborem, auctoritatem,ac tuendæ Christianæ pietatis officium: cui in tota uita tibi semper incumbendum duxisti. Quare

nemo bonus dubitat id esse urgere religionis propositum, non remittere. Quod & olim quamplurimos sanctissimos, ac sapientissimos uiros fecisse satis constat: quos in omnibus tu tibi iam ab ineunte ętate proposueras imitandos. Accipe ergo pater pientissime labores, fructusq; ocii nostri ea, qua nos olim solebas, hilaritate susscipere: quos quidem (ni fallor) ualde gratos tibi fore speramus, non solum ob eam quam tractant materiam: sed etiam ob fidem, atque obseruantiam erga te meam: quæ summa est, & quam tu sic esse planè iudices, si nostrum in te amorem, & studium, pietatemq; attentius indagare uolueris. Cogor iam assiduo amicorum conuitio exire de tenebris, atq; fidelissimis eorum cõsiliis potius obtemperare, quàm meis. Monẽt enim me ac liberius etiam accusant tarditatem segnitiemq; penè meam permulti uiri eruditissimi, itidemq; amicissimi, quorum uel singulorum iudicio iure poteram esse securus. Verum enim uero ut in genue fatear pusillanimitatem meam, adhuc post tantorum uirorum iudicia pendeo animi, quid sim facturus. Tuis ergo benignissime pater auspiciis, & quibus polles studiis, ac fauoribus rẽ nostram, immo Christi adiuua: nos, nostraq; tibi cõmittimus, fideiq; tuæ cuncta mandamus. Quod felix, faustumq; sit, & ad summi, ac omnipotentis Dei laudem, & proximi salutem. Vale diu felix, & beatus in domino.

Ex rusculo nostro Murellano in Patauinis, iiii. no. Oct. M D XXXVIII.

GEORGIO ANDREASIO PAV-
li.III.Pontificis Max.penes Venetum Sena
tum Legato optimo Io.Bapti-
sta Egnatius Vene-
tus.S.P.D.

On possum certe tibi pater amplis-
sime non plurimum in præsentia
gratulari,mihi uero ēt atq; ēt gau-
dere, q; libri de castitate septem à
Scardæonio nostro conscripti nūc
demum in lucem prodeant: quos
ille adhuc iuuenis,quum in Barro-
cii Patauini olim antistitis familia
ageret,incoharat.Gratulationis autem,gaudiiq; huiusce
mei plures,& honestissime causæ: uel q; nunc primum
similia argumenta, quæ scribendi ratio iampridem obso
leuerat, ab hoc ipso homine pie in primis, & pure tra-
ctentur:uel q; adhortationes etiam secutus meas abso-
lutos hosce libros nunc tandem emittat: uel deniq; q;
Scardæonius ipse uetere mihi amicitia coniunctus tot la
borum,uigiliarumq;,quas exhausit,nūc deniq; fructum
uerum capiet. Et fuit certe amplissime antistes idem &
optime Scardæonius ipse à primis statim annis bona-
rum literarum maxime cupidus, quas fœlicissimo iu-
uentutis suæ cursu ita semper amauit, ut in hunc usque
diem nihil omnino libentius agat:quo nomine sic Bar-
rocio antistiti longe optimo charus, gratusq; fuit, ut illū
diutissime in familia habuerit, illumq; sacerdotio or-
nandum curarit. Hunc hominem tibi diligentius com-
mendarē,nisi planè intellexissem,& eius uirtutem,& mo
res,& eruditionem præcipue tibi probari. Vtinam uero
reliqui christianæ pietatis principes genus hoc sacerdo-
tum amplectantur: hosce in primis foueant, hosce am-
plissimis quibusq; premiis dignos ducant. Non est cer-

te consilii nostri hac ipsa epistola querellas hominum hac super re copiosius enumerare: non omnia inuersa deplorare: non tot asinos mysteria tractantes incescere: tu qui & pro dignitate hac tua, quam ornas, mederi potes: & pro bonitate, qua omnibus places, id optas: & pro prudentia, qua maxime uales, id debes: melius hisce malis occurreris. Ego interim tibi Scardæonium ipsum, nigiliasq; eius commendare ita non desinam, ut ingenue fatear, plurimum emolumenti ex hac ipsa librorum illius lectione, quos de castitate conscripsit, omnibus christianis hominibus affuturum. An uero tu, aut reliqui nostratis ordinis uiri sacra pure, sancteq; obeas: nisi prius Deum ipsum reliquaq; numina caste adeas: an si principem in te spiritum impurum illis offeras, si corpus hoc, quod sacratissimi templi instar esse debuerat, pollutum superis exhibeas, placatos tibi, fauentesq; unquam fore speres: Scilicet uere, & ex uitæ usu ab egregio poeta dictum est, superis casta semper placuisse, castitatem ab illis præcipuam in obeundis sacris expetitam, eius puritatem in primis probatam, preces omnes, supplicationes, rerum primitias, quæ munde, quæ pure offerentur acceptas. Nõ auro, nõ argento non ædium laxitate, non reliquo uictus regio apparatu summam illam prouidentiam, æternamq; illam mentem magis flexeris: quin potius salis mica, et thuris modico puluere, multo melius litaueris. Vtinam nos, qui Petrum, qui Paulum, qui reliquam illam heroum manũ sectari profitemur, & quos nobis uitæ duces esse gloriamur, eorum ueterem morem, ueterem disciplinam, uetera instituta retineamus, ut eorum ueri imitatores & dici, & esse mereamur.

Cæterum nae ego plane incautus, qui pedem rursus (quod aiunt) limini. Illud non possum non ingenue profiteri, plurimum omnes esse profecturos, quos librorum huiuscemodi lectio plurimum delectarit. Est enim argumẽtum hoc de castitate ab Scardæonio institutum,

non ſuo ſolum nomine plauſibile, ſed uſu, aſſiduaq; ob
ſeruatione uitæ hominum maxime profuturum. Agno
ſcent cœlibes nullo prorſus cum mœrore, quibus uincu
lis obſtricti agant: nec ſuas non mariti accipient leges: ut
quãuis graues, acerbæq; in coniugio moleſtiæ contin
gant, diſcere hinc poſſint, qua ratione eas, aut tollant,
aut perferant. Quid q; ſacerdotes etiam ipſi ex hiſce li
bris haurire ualeant, quod eos uehementer ornet, atque
etiam admirabiles reliquis efficiat. Ille uero locus, in
quo de uera religione diſſeritur: ut tibi, dii boni, place
bit! ut nunc tandem tibi probabitur! ut hanc partem
numeris omnibus abſolutam amplexaberis! Nam qua
tenus, quave fini pudicitia maritis, & caſtitas ſacerdoti
bus retinẽda ſit, quis facile in ſuo ordine poſthac intelli
get: ſi modo ad calcẽ uſq; operis peruenerit: in quo libi
dinis coercendæ, teterrimæ alioqui peſtis præcepta tra
duntur. Siquidem aut ego fallor, aut ita uere, & ex uitæ
uſu prorſus cenſendum eſt his qui literas, honeſtasq; di
ſciplinas amant, qui bene, beateq; uiuere optant, nullum
capitaliorem hoſtem, nullumq; magis noxium eſſe ui
tandum, atque ipſam gulæ, uentriſq; ingluuiem, uene
riſq; communem nobis cum belluis uoluptatem. Be
ne, ac felicter. Vale.

Venetiis M D XLII.

INDEX CAPITVM PRIMI LIBRI.

Præfatio de Virginibus

Triplex ordo hominum, qui à christiana religione probantur, Virginum, coniugatorum, cœlibũ cap.i

Qualis, quantæq; præstantiæ sit castitas uirginalis cap.ii

Quid sit & quum tantæ præstantiæ sit uirginitas nemini præcipuatur cap.iii

Adhortatio ad sanctas uirginis ut cognoscant dignitatẽ suam, & perstent in proposito continentiæ cap.iiii

Quanta constantia plæræq; puellæ uirginitatis propositum tenuerunt cap.v

De seruanda pudicitia per exempla gentilium ca.vi

Quàm dignis, & magnificis titulis decorentur in sacris literis uelatæ uirgines Christi cap.vii

In incestuosas uestales, qua pœna afficerentur, quũ post ꝓfessionem uirginitatis, redderentur incestæ ca.viii

Quàm grauiter delinquant uirginitatem uouentes, si se corrumpi sinant cap.ix

Quàm male conueniat nimius corporis cultus uelatis uirginibus cap.x

In eas, quæ aut sibi abortum procurant, aut æditos ex se infantes necant cap.xi

Adhortatio ad pœnitentiam cap.xii

Iuductio ut incesta suo se iudicio condemnet cap.xiii

Quàm graue scelus sit, Deo dicatã uirginẽ polluere incestum, quanq; acerrime semper fuerit uindicatũ c.xiiii

Adhortatio ad spem ueniæ promerendæ cap.xv

Libri secundi.

Exordium de cœlibatu.

De multiplici cœlibatu, & ꝙ fornicatio sit semper grauue peccatum cap.i

De cœlibatu improborum cum detestatione sodomiticæ turpitudinis cap.ii

Orpheum primum ab inferis eduxisse uitium coeundi contra naturam. cap.iii
Ex factis dictisq; plurimorum illustrium uirorum confirmatur masculinam uenerē fuisse semper abominabilem apud omnes nationes cap.iiii
De continentia Socratis,& de Alcibiade adolescente ultro eum ad hoc nefas blandiciis prouocantem. c.v
Graue esse sodomiticum peccatum, grauiterq; puniri cap.vi
Quàm peruerse faciant,qui spreto connubio scorta sequuntur,& dum legitimos liberos uitant,nothos educat cap.vii
Valde molestū esse sequi meretricios amores cap.viii
De intemperantia,& procacitate concubinarum cap.ix
De infido amore concubinarum cap.x
De ueneficiis concubinarum cap.xi
De truci meretricum ingenio cap.xii
Qualis sit fœmina impudica, & quam pessimum malum cap.xiii
De uiduali pudicitia cap.xiiii
Memoranda exempla illustrium fœminarum,quæ ueram uiduitatem seruauerunt cap.xv
Quantæ uenerationi semper fuerit,& Romanis,& Iudeis castitas uidualis cap.xvi
Viduas præcipuo Dei fauore defendi cap.xvii
Quid potissimum conueniat uiduis ad conseruandam continentiam cap.xviii
Contra quarundam uiduarum incontinentiā. cap.xix

Libri tertii.

Exordium de coniugio,& continentia sacerdotum.
Annumeratio quorūdam aduersantium proposito perpetuæ castitatis,& quantus ei honos semper sit habitus ex consilio saluatoris cap.i.
Castitatem episcoporum,& sacerdotum christianorum

esse prisci moris, & à Christo, & ab apostolis primum profectam cap.ii
Quando primum sacerdotum mores immutari cœptum sit, & constitutiones de seruanda continentia redigi in scripturam cap.iii
Quid sit caste regere uxorem, sicut faciebant antiqui sacerdotes cap.iiii
Quomodo intelligendum sit Apostoli dictum, episcopum oportere esse unius uxoris uirum cap.v.& vi
Quod non prohibentur cuiquam nuptiæ, nisi ei qui sua sese sponte abdicauerit matrimonio, sicut nec suadentur, nisi ei, qui continere non potest ca.vii
Quando continentia fuerit subdiaconis imperata, & quo modo licentia uxorum à Græcis extorta sit à patribus in.vi.synodo cap.viii
In obseruatione continentiæ, utra traditio sanctior fuerit, an Latinorum, quæ est ab Apostolis, an Græcorum, quæ à patribus emanauit cap.ix
Quomodo Græci ex falsa interpretatione apostolicæ sententiæ, & ex Paphnutii consilio sibi uxores arrogent cap.x
Quid potissimum mouerit Paphnutium ad relaxandas Græcis sacerdotibus uxores cap.xi
De natura & moribus Græcorum cap.xii
Quo præstet interuallo cœlibatus sacerdotum Latinorum matrimonio sacerdotum Græcorum cap.xii
De Pii secundi Ponti. Max. dicto, quanq; male senserit Gratianus de connubio sacerdotum cap.xiiii
Vanum, & imbecillum fore remedium ad euitandam fornicationē concedere sacerdotibus uxores c.xv
Plus inesse boni, quam mali in uoto continentiæ, contra quorundam sententiam cap.xvi
Propositum continentiæ in sacerdotibus habendum esse pro uoto cap.xvii
Quid sit q; castitas culpiam non imperetur, sed sponte

ſuſcipiatur cap.xviii
Obſeruandam eſſe profeſſionem caſtitatis, ſi non ratione præcepti, ſaltem uoti: quod eſt ſacris ordinibus annexum cap.xix
Quod nemo aliena profeſſione obſtringatur ad obſeruationem caſtitatis, ſed ſua ipſius uoluntate cap.xx
Examinare ſeſe oportere quicunq; accedit ad ſacerdotium, an ſit idoneus cap.xxi
De eligendo uitæ genere, ad quod natura, aut ratio nos inuitat, non autem temerarius appetitus cap.xxii
Quare neceſſaria fuerit Hebræorum ſeuitis fœcunditas prolis, & cur non itidem ſacerdotionibus chriſtianis cap.xxiii
Diuerſum eſſe ſacerdotium Chriſtianorum, à ſacerdotio Hebræorum cap.xxiiii
Non eſſe ex ueteri inſtrumento omnia trahenda exemplum cap.xxv
Caſtitatem non eſſe omnino uaturæ contrariam, ut plerique dictitant cap.xxvi
Quantum ualeat uſus, & conſuetudo in his etiam, quæ naturalia ſunt cap.xxvii
Falſum eſſe, quod quidam opinantur, neminem caſtum eſſe cap.xxviii
Idonea aſſeueratio, q̃ homo ex ratione ſua libera poteſſe continere ſi uelit: alioqui iumentorum ſimilis habendus eſt. cap.xxix
Vt magnæ difficultatis eſt, ita & magnæ uirtutis continere cap.xxx
Quod deſperandum non ſit, poſſe nos caſte uiuere, & ſi magna ſit fragilitas carnis cap.xxxi
Multum nobis preſidii cœlitus, atq; humanitus dari ad reſiſtendum impugnationibus carnis cap.xxxii
Poſſe hominem, & à uenere, & à quibuſcunque uitiis, quantumuis pronus ad ea fuerit, per Dei gratiam cõtinere ſeſe, ſi uelit cap.xxxiii

Neque peccatum libidinis, neq; aliud peccatum esse ex natura creati hominis, sed ex pœna dãnati c.xxxiiii
Quid sit ꝙ sicut in sanguine Christi per baptismum deletur omnis culpa, non deleantur, & incendia libidinis, quę ex ipsamet culpa prouenerant cap.xxxv
Cur tanta libidinis titillatio, & tanta uoluptas homini data fuerit, si bonum erat ei mulierem non tangere cap.xxxvi
Datam fuisse homini concupiscentiam carnis, ut uirtus continentiæ appareret cap.xxxvii
De triplici amore, & triplici uenere cap.xxxviii
Adhortatio ad diuinum amorem cap.xxxix
Solutio ad id quod dicitur, crescite, & multiplicamini cap.xl
Non esse opus nunc propagatione carnali, nec quicquã contra legem agere, & ꝙ iam nimis repletus sit mundus hominibus cap.xli
De multiplicatione spirituali in tanta hominum multitudine quærenda cap.xlii
Duo esse genera Christianorum, sacerdotum. s. & laicorum cap.xliii
Quid sit maledictum sterilitatis cap xliiii
Non purgari, aut leuari peccata, propterea ꝙ multi sint qui peccent cap.xliiii
Fuisse semper & bonos, & malos, nec esse tam raros probos, ut quidam arbitrantur cap.xlv
Multo satius fore nos saluos esse cum paucis, quàm cum multis damnari, atq; bonos sequi, quàm multos cap.xlvi
Apud inferos pœnam esse non leuamen habere socios in ærumnis cap.xlvii
Quæ exempla cõtinẽtiæ nobis ꝓponenda sint c.xlviii
De ethnicorum continentia tam in sacris, quàm in aliis negociis habita cap.xlix
Quàm puri ab omni prorsus libidine esse debeant qui

uelint sacrosancta mysteria sancte suscipere cap.L
Decretum ex concilio Gangrensi.82.dist.contra sacerdotes fornicarios cap.li
Alterum decretum per Cœlestium papam.xxx.q.i.c.lii

Libri quarti.

Exordium.De molestiis coniugatorum.
Oportere omni molestia,& solicitudine carere, q̃cunq; diuinis rebus operam dare constituit cap.i
Neminem molestius occupari, q̃ qui mulieri quoquo modo addictus seruiat cap.ii
Quàm misera sit seruitus coniugatorum cap.iii
Non posse quemplam bona fide uoluptatibus,& sacris simul mysteriis animum intendere cap.iiii
De molestia,& incommodis rei uxoriæ,deq; intractabili ingenio mulierum cap.v
Minime tutam solere esse senectutem à molestiis uxorum cap.vi
De diuite uxore,deq; paupere,& de nobili, ac contra cap.vii
De forma uxoris,ac difficilimo delectu cap.viii
De bona,& facili uxore cap.ix
De superfluo ornatu uanoq;,ac damnoso comptu mulierum cap.x
De uxore infami cap.xi
De molestia sterilitatis,& de liberorum desiderio ca.xii
De solicitudinibus parentum cap.xiii
Hominem quantumuis sapientem ex nimio amore in liberos sæpe desipere cap.xiiii
De educandorum nepotum, filiarum neptumve collocandarum solicitudine cap.xv
Quantum differat uita cœlibum à uita coniugatorum, atq; impudicorum cap.xvi
Voluptatẽ animi multo iucũdiorẽ eẽ q̃ corporis c.xvii
Voluptatem cuilibet honesto ñegocio esse impedimento, nec

to,nec decere sacerdotes uxoribus uti cap.xviii
Iniquũ esse credere,fore bonum concedi,ut utantur sacerdotes uxoribus cap.xix
Sentẽtiæ nobiliũ philosophorũ cõtra uoluptates ca.xx
Nostrorũ christianorũ sentẽtiæ cõtra uoluptates c.xxi

Libri quinti.

Exordium. De male profitentibus religionem.

Quàm peruerse profiteãtur qdã nomẽ religionis ca.i
Contra luxuriosos conuiuiorum, & epularum apparatus cap.ii
De iniqua quorũdã clericorũ administratione cap.iii
De lasciua iuuenum consuetudine cap.iiii
Contra malam consuetudinem quorundam à quibus bona ecclesiæ,& sacerdotia male distrahuntur cap.v
Quàm grauiter irascatur dominus contra improbos, qui male præsunt,& peruerse populum sibi commissum regunt cap.vi
Contra eos,qui nõ diuina uocatione sed malis artibus, & quæstus gratia initiantur cap.vii
Solere plærosq; qui uidebantur bene cœpisse, in deterius labi:& cõtra qui male,in melius cõmutari c.viii
In quosdam,qui præ nimia arrogantia dedignantur haberi,aut dici presbyteri cap.ix
Grauissime peccare,qui præsunt, si committant, ut alii suo exemplo peccent cap.x
Quàm peruerse faciant,uel qui abutuntur officio suo, uel qui nõ pietate,sed præcio, & ambitione inducuntur ad euangelizandum cap.xi
In docenda pietate plus persuadere uitam concionatoris,quàm uerba cap.xii
Quàm male audiãt impudici,qui altiores cæteris sunt: quantoq; grauius peccent sacerdotes in eodem genere peccati,quàm alii cap.xiii
Quàm execrabile sit mysteria sacrosancta corde immũdo, & incestis manibus contrectare cap.xiiii

Ecclesiasticos homines debere candore uitæ cæteris præstare cap.xv
Enumeratio multorum,in quos exercuit grauem uindictam Deus cap.xvi
Debere nos corrigi exemplis eorum, qui peccatorum pœnas luerunt cap.xvii
Contra incontinentes, qui abutuntur bonis ecclesiæ c.xviii
Deploratio imminentis desolationis,& magni contemptus religionis cap.xix
In nefandam licentiam quorũdam clericorũ non agnoscentium peccatum suum cap.xx
Cõtra eos,qui facultatibus ecclesiasticis abutuntur, cum adhortatione ad resipiscendum,& de tremendo iudicii die cap.xxi
Haud multum interesse in peccatis libidinis, an monachus,an clericus peccet cap.xxii
Monachos,& clericos pari reprehensione dignos, si turpiter uiuant cap.xxiii
Minime tutam esse conscientiam, ubi suspectæ mulieris cohabitatio arguit impudicitiam cap.xxiiii
Quàm uiolentem pariat suspicionem uiri mulierisq; cõsortium cap.xxv
Nil referre quo quis animo domi habeat mulierem, quũ habeatur propterea à cunctis impudicus c.xxvi
In quorundam senum lasciuiam cap.xxvii
Non esse à senibus conuersionem differendam, quum illis omnino sit cito moriendum cap.xxviii
Quàm anxia sit uita improborum hominum ex redargutione conscientiæ, & quàm mendaces sint omnes corporeæ uoluptates cap.xxix

Libri sexti.

Exordium De pudicitia matrimonii.
De matrimonio,& eius commodis cap.i

Quantæ semper curæ fuerit hebræis, ac cæteris gẽtibus suscipiendæ prolis negocium cap.ii
Matrimonium etiam in solum remedium incontinentiæ decere cap.iii
Valde consentaneum esse naturæ, homines matrimonio copulari cap.iiii
Quomodo honeste habere sese debeant coniuges in re uxoria cap.v
Valde impudenter facere qui sponsam cognoscat ante traductionem cap.vi
Secubandum esse quandoq; coniugibus, quo uacetur liberius diuinis cap.vii
Minime decere uirum ad menstruatam uxorem accedere, aut puerperio decubantem cap.viii
Quàm sobrii esse debeant, qui liberis procreandis dant operam cap.ix
Quod uxores maritis obtemperare non debeant in his quæ ab eis turpiter petuntur cap.x
Modestiæ rationem habendam esse à coniugibus in oculis omnium, & præsertim liberorum cap.xi
De tempestiua institutione, & liberali educatione filiorum cap.xii
Quæ faciant ad castam educationem liberorum cap.iii
Quod non tam plagis, & uerberibus, quàm admonitionibus, atque exemplis pueri sint instituendæ cap.xiiii
Pueros pro ingenio quenque suo honestis studiis, officiisq; tradendos cap.xv
Plus momenti esse in educatione liberorum, quàm in natura cap.xvi
Anceps quæstio utrum in adulterio patrando uxor, an maritus magis peccet cap.xvii
Iniquum esse, exposci pudicitiam ab uxore, quàm nolit maritus præstare cap.xviii

Non esse quod quisquam uxori meretricem præponat propter formam cap.xix
Quæ forma sit in uxore probanda cap.xx
Quam pernicioſum sit marito ſuſpitionem pellicis inijcere,uel re,uel temere,uxori cap.xxi
De fide,& charitate,ac modeſtia, quæ habenda sit inter coniuges cap.xxii
De nimio amore quorūdā erga proprias uxores c.xxiii
Non esse fastidiendam uxorem ꝓpter sterilitatē c.xxiiii
Non abesse ab infœcundis nuptiis ſuum etiam commodum cap.xxv
Quàm in certo patre sint,quanq; degeneres esse ſoleant illegitime nati cap.xxvi
De legitimo hærede parādo abſq; fornicatione c.xxvii
Vanam esse curam familiæ propagandæ cap.xxviii
Quā luctuoſum pleriſq; fuerit liberos genuiſſe c.xxix
Maximam fieri à parentibus iniuriam nothis,q; infames ſunt,& ab hæreditate excluſi cap.xxx
Filios nothos male ſemper audire, & infenſos ſemper esse nouercis cap.xxxi
Quàm ſemper damnabile fuerit apud omnes gentes adulterium cap.xxxii
Quàm turpe sit chriſtiano homini uiolare matrimoniū, nec esse una uxore contento cap.xxxiii
De pudicitia uxoris,& amore erga maritum ca.xxxiiii

Libri ſeptimi.

Exordium.De ratione coercendæ libidinis.
Quæ faciant ad reprimendam libidinem,& in primis de mulierum conſortio penitus fugiendo cap.i
Nulla uis acrior ad profligandam continentiam, quàm muliebris aſpectus cap.ii
Quantopere à conſpectu fœminarum abſtinendum sit per ſanctorum exempla. cap.iii
Minime tutum esse uel ſpiritualibus uiris cum conſecra

tis Deo uirginibus frequens, diuturnumque colloi-
quium cap.iii
Quo pacto habere se debeant sacerdotes erga mulie-
res in administrandis sacramentis cap.v
Non nisi diu expertum admittendum esse ad audien-
das sacrarum uirginum confessiones cap.vi
De improbis desideriis, & lasciuis cogitationibus repri-
mendis cap.vii
Quæ sit humana tentatio, & quomodo moderanda
sit cap.viii
Quomodo sit aduersariis nostris spiritualibus resisten-
dum cap.ix
De piis precationibus, & diurno, & nocturno tempore
frequentandis cap.x
De castigatione carnis cap.xi
De uigilia, & ieiunio, & parsimonia cap.xii
De temperato, & modico potu, deq; frugalitate in cibis
utenda cap.xiii
De delectu ciborum ad cohibendam libidinem ca.xiiii
De ocio fugiendo cap.xv
Lectionem diuinarum scripturarum optime facere ad
obseruantiam castitatis cap.xvi
Quæ lectio in studiis sacrarum literarum sit potissi-
mum probanda cap.xvii
Impudica poetarum carmina non esse legenda ca.xviii
Quo pacto habere sese debeat cœlebs in legendis li-
bris gentilium cap.xix
Qui auctores legendi sint: quive reiciendi cap.xx
Expedire religiosis, & castis non omnino ignorare phi-
losophiam, nec mathematicas disciplinas cap.xxi
Quatenus philosophandum sit cap.xxii
De morali philosophia Gentilium, & de summo bo-
no cap.xxiii
De aliqua cognitione medicæ artis sacerdotibus ha-
benda cap.xiiii

De cognitione naturalis historiæ, & cosmographiæ cap.xxv
De cognitione arithmeticæ cap.xxvi
De scientia artis musicæ cap.xxvii
De execrando corpore cap.xxviii
De agresti exercitio,& rustico opere faciundo cap.xxix
Dandam esse literarum studiis aliquam intermissionem cap.xxx
De meditatione,contemplatione,oratione cap.xxxi
Langores,& solicitudines plurimum prodesse ad reprimendam uenerem cap.xxxii
De lasciuorum hominum consuetudine fugienda, & si contingat,quid interim sit agendum cap.xxxiii
De amicabili correctione habenda, aduersus errantes cap.xxxiiii
Non esse adeo fidendum solitudini ut hominum consortia omnino fugiamus cap.xxxv
Desistendum esse à colloquiis impudicis, & ab omni scurrilitate uerborum cap.xxxvi
Vrbanitas, & sales quatenus interdum decere possint etiam uirum grauem cap.xxxvii
Non esse patefaciendas aures obscœnis uerbis, nec lasciuis concentibus cap.xxxviii
Auertendos esse oculos à tabulis,& signis impudicis,& ab animalium brutorum concubitu cap.xxxix
De locis declinandis,ubi turpia spectantur, aut moliter uiuitur cap.xl
De choreis, & impudicis saltationibus fugiendis ca.xli
De loco declinando,ubi quis libidinose quandoq; uixerit,& de memoria uoluptatum fugienda cap.xlii
De balneis,deq; odoribus, ac superfluis mundiciis non utendis cap.xliii
De uestimentorum mollicie contemnenda cap.xliiii
De incessu,& oris habitu,& motu corporis, risuq;, & uocis moderatione cap.xlv

Multa,quæ ad ſedandam libidinem ueneris ualere tra-
dunter cap.xlvi
De crebra confeſſione,& conſultatione cum ami-
cis cap.xlvii
De ſummiſſione ſui,& humilitate, & patientia retinen-
da cap.xlviii
De aſſidua mortis meditatione cap.xlix
Paratos ſemper oportere nos eſſe ad bene moriendum
propter incertitudinem,& metum mortis ſemper im-
minentis cap.L
De mortibus inuſitatis,& repentinis cap.li
De breuitate uitę præſentis cap.lii
De meditanda Chriſti paſſione cap.liii
Nunquam fidendum eſſe in certamine caſtitatis, & om-
nem occaſionem libidinis tollendam cap.liiii
Quando tutum ſe poſſit homo exiſtimare à concupi-
ſcentia carnali cap.lv
Quanto ſtudio ac labore à pleriſq; ſanctorum caſtitas
ſit ſeruata cap.lvi
Diui Hieronymi conatus ad cuſtodiendam caſtitatem
ex ſui ipſius ſcriptis cap.lvii
Cohortatio ad proterendam carnis petulantiam ex ſu-
perioribus exemplis ſanctorum cap.lviii
Pudicitiam omni ætati, atq; ordini eſſe præcipuo orna-
mento cap.lix
Neceſſariam eſſe pœnitentia pro impetranda uenia pec
catorum cap.lx
De maxima Dei benignitate,& clementia ad parcen-
dum peccatoribus cap.lxi
De nimia confidentia ueniæ,& uitæ longioris ca.lxii
Oportere hominem paratum ſemper eſſe ad mortem,
& agere tempeſtiue pœnitentiam cap.lxiii
Adhortatio ad accelerandam conuerſionem,& ad impe
trandam ueniam peccatis, cap.lxiiii.

BERNARDINI SCARDÆONI PATAVINI PRESBYTERI DE CASTITATE.

PRÆFATIO.

AVDATVR Catonis illius, qui censorius uocabatur, præclara per uulgataq; sententia, præstantium uirorum nō minus ocii q̄ negocii rationem extare oportere. Quod quidem uerbum & si semper magnificum, atq; præclarum duxerim, utpote clarissimi, atque præstantissimi uiri: illud tamen & reuerentiæ, & obseruantiæ profecto maiori semper apud me fuit: quod non ab homine tantum sapientissimo, uerum etiam ab ipso Deo in eandem ferme sententiam dictum est, & traditum sacrosanto Euangelio. Non uiris scilicet præstantibus solum, & de ocio tantummodo & negocio (ut ille dicebat) sed cunctis mortalibus, & de omni etiam ocioso uerbo summo illi iudici dēo exactissimam reddendam esse aliquando rationem. Proinde quum mihi procul ab omnibus molestiis, & ab omni tumultu ciuitatis ab esse contigerit, atque paucis contento in suburbano secessu tranquillissimo, simulque honestissimo ocio posse frui, consilium fuit non per desidiam, atque secordiam, obscuram, & umbratilē (ut aiunt) uitam degere, ac sinere inaniter tam bonas horas, & tam idoneum tempus elabi: meque senescentem in literarum studiis diutius iufœcunde, segniterq; uersari: sed potius honestum quod piam opus aggredi, quo & ocii æque ac negocii mei ratio utcunque publice palamq; constaret: atque supereſſet interim mihi aliquid lucelli Matth. 12.

ex talento illo euangelico in diem nouissimum supre-
mo illi iudici cum fœnore repensandum. Statui itaque
pro ut ingenii mei tenuitas tulerit, quantunque medio
cri doctrina, studioq; ac industria ualuero, per id tem-
pus, in tanta tamq; confusa morum licentia ad cohi-
bendam libidinem (quod potissimum dignum cogni
tu, dignumq; memoratu est uisum) de CASTITA-
TE præcepta contexere, quæ sint & uirginibus, & cœ
libibus, & coniugatis, ac uniuerso hominum generi,
ordiniq; communia. Et quia hac nostra tempestate te-
mere à quibusdam, ut pleraq; alia in dubium adduci so
let de sacerdotum cœlibatu, statui de hoc ipso etiam
pro nostra facultate accurate, ac copiose perscribere.
Cæterum uereor ne præstare possim tantum muneris,
& pro rei dignitate propositæ causæ & suscepto nego
cio satisfacere. Non enim me latet q̃ parua mihi co-
pia suppetat dicendi, quamq; ego unus ex omnibus
in his eruditis temporibus minime sim, & huic in pri-
mis. & grauissimo cuiq; negocio exilitate tum doctri-
næ, tum authoritatis idoneus. Attamen quod offi-
cioſi magis, q̃ arogantis esse putamus, boui (quod
aiunt) clitellas imponam, sperans non omnino infœ-
liciter, id, quicquid est oneris, & officii, haud meo qui-
dem, sed eo, quod à domino dabitur, robore sustine-
re. Quod si forsan eueniat, ut parum ex sententia hoc
nobis succedat, id saltem ut spero meo hoc labore
consequar, ut iisdem præceptis, quæ tradimus, astrin
guar egometipse in primis quasi obligatus chirogra-
pho ab his ipsis uitiis, quæ reprehendimus continere:
quod si uel solum ex omni hoc nostro labore conse-
cuti fuerimus satis uberes, satisq; lætos spei nostræ fru
ctus inde capiemus. Constat enim nullum fere uitium
periculosius reperiri, nec cui maiores sint ad perden-
das, et animi, et corporis uires, q̃ libidinem ueneris:
usq; adeo ut iam præ nimia incontinentia plæriq; mor

talium, posthabita omni ratione pudicitiæ, neq; sexus, neq; ætatis, neq; cognationis ullum discrimen faciant. Quin tanto ardore accenduntur quidam, ut neq; à propinquis, neq; à domesticis abstineant suis: sed pecudum more diuina, simulq; humana iura subuertentes, omnem sanguinis necessitudinem, omne uinculũ propinquitatis, libidini suæ detestandæ subiiciant. At qui tantum etiam arrogat hæc pestis sibi, ut sint, qui nec pecudibus quidem ipsis parcant, aut iumentorum gregibus: quod absq; rubore profecto referre non possum, nec absq; indignatione reminisci. Scio equidem multos scripsisse antea de castitate, sed quæ nequaquã omnia ad nos peruenire potuerunt, uel librariorum defectu, uel iniuria temporis de medio sublata. Verum mihi modo in animo est in ea re omnes ingenii uires intendere, & (quod citra iactantiam dictum uelim) id muneris copiosius, uberiusq; præstare, q̃ hactenus in eo genere quisquam fecerit. Et si intelligam dum hæc pertracto q̃ difficili procelloso q; pelago remigandum sit mihi, & per quas syrtes enauigandum, ut superatis fluctibus speratum diu portum lætus, & securus ingrediar. Nam quum omnis castigatio perparum æquis auribus accipi soleat, q̃ difficile erit consequi his præsertim moribus, ut nõ explodatur, & hæc nostra, quæ est illecebræ popularis, ac peruagatæ, & penè uulgaris consuetudinis accusatrix. At qui eo me animo ad scribendum contuli, ut uoluntatem iuuandi præferam gratiæ placendi. Quamobrem detractet, & maledicat impune per me qui uult, æquo animo feram quãdoquidem nec fustis, nec gladii metus, quin etiam nec mors ipsa in malis habenda sit, quæ pro iustitia, & ueritate suscipiatur. Doleo tamen, id q; non moleste ferre non possum, reperiri complures impudentes, qui titulo uix inspecto corrugent nares, & omnia prius temere damnent, quàm legant, nescio quid secum blacte-

rantes. Quis est hic, qui emendet publicos mores. Num quid Saul inter prophetas? Sed agedum quicunque hęc legerit, eousque differat sententiam suam, ac maledictis tantisper quæso temperet, dum totum prius opus percurrerit. Non iniuste petimus, ut qui legit, perlegat, postea despiciat, si quid despiciendum putabit: ne uideatur non iudicio sed inuidia, & contemptu incognita damnare uoluisse: nam multa insunt, ut spes, & opinio nostra fert, quæ non displicebunt. Sæpe etiam est olitor ualde opportuna locutus, ut dici solet. Nos quidem utcunque possumus, præceptasalutis afferimus: non tam nostro exprompta penu, quàm ubique tam ex diuinis literis, quam profanis a nobis longo studio, & sollicita indagine perquisita. Verum si quid ulterius forte de meo perperam, aut temere immiscui (quod maxime uereor) id tantum imperitiæ meæ ascribendum uelim, ac etiam temeritati: qui dum ignauiæ crimen effugio, maiorem quàm pro uiribus poteram, prouinciam suscipere non sum ueritus. In eo sanè meam agnosco culpam, atque ingenue reum me esse confiteor. Quare bonos & candidos lectores rogo, ut quicquid dixerimus æqui boniq; facientes, bonam ueniam tribuant, animum, non rem pensantes. Sunt qui laudem ex scriptis deposcant suis, mihi ueniam impetrare sat est: quam hic mihi pro laude libenter paciscor. Quod si quid mihi fortè præter spem eueniat, id totum pro lucro reponam. Quod autem ad dicendi stillum attinet, dedi operam pro uiribus, ut dilucidior multo quàm ornatior nostra uideretur oratio. Doctis namque, & semidoctis scribimus, quo circa quantum in me est, satisfactum iri cupio utrisque: quatenus necillis sordidi, nec his uideamur obscuri.

Liber Capucinorum paderborn

BERNARDINI SCARDÆONI PATAVINI PRESBYTERI DE CASTITATE. LIBER PRIMVS.

Bibliotheca Capucinorum Paderbornensis

DE SACRIS VIRGINIBVS.

Triplex est ordo hominum: qui à Christiana religione probatur: Virginum, Coniugatorum, Cœlibum. Cap. primum.

QVVM igitur de castitate dicere proposuerim, distinguendos quidem primum pudicorum ordines censui, quo petulantissimus incontinentium grex segregatus à bonis, paratior nobis fieret, in quem iustę increpationis tela iaceremus: deinde de pudicitia omnium ordinum gradatim perpetua oratione differendum. Vniuersam ergo fidelium multitudinem in treis ueluti classes partiti sumus. Virginum, Coniugatorum, Cœlibum, Quarum duæ à uoluptate ueneris abstinere prorsus debent: tertia uero ea ipsa uenere ita perfruitur: ut quum legitime, moderateq; id agat, citra libidinis crimen faciat. Quicunque autem extra hos ordines profana licentia procliues ad lasciuiam feruntur, hos libidinosos iure dicimus, & impudicos: qui nisi a peccato resipiscant suo, mox sunt cum impiis, & scelera- Cap. 14
tis impudicitiæ suæ pœnas daturi: puniendiq; apud inferos supplicio sempiterno. Huic autem triplici di-

stinctionem uidetur mystica illa Ezechielis prophetę uisio aptissime conuenire: qui in uniuersali orbis totius deuastatione, tres duntaxat uiros iustos ab ea calamitate liberandos audiuisse se memorat. Noe, Danielem, Iob. Quid enim præfigurat Noe, qui in corruptione uniuersæ carnis solus ab ea sorde mundus, & arca clausus, & ab uxore se continens euasit uniuersale naufragium, nisi cœlibum continentiam, quæ à uulgari secluſa consortio, & arca pudoris obtecta quamuis inter sæuientes tentationum procellas, iactetur, & periculo proxima sit à carnis tamen naufragio diuina gratia præseruatur. Quid uero per Danielem, cuius mira abstinentia prædicatur, nisi uirgines designantur? qui, dum quæ mundi sunt, contemnunt, neglecta Babilone, id est carnali delectatione, altius ascendunt, q̃ qui graui carnalium uoluptatum mole deprimuntur. Et quid per Iob, nisi pudicorum coniugum uita monstratur? qui res suas egenis pie dispartientes, per uarios mundi, uitæq; tumultus, per læta, & tristia, id est per gratiarum actiones in prosperis, & patientiam in aduersis, iter sibi parant in cœlum. Idem docet etiam illa euangelica parabola seminis, ex quo in una eademq; terra, triplici uarietate centesimus scilicet, & sexagesimus, ac trigesimus oritur fructus. Trigesimus quidem refertur ad coniugatos: sexagesimus ad continentes: centesimus uero uirginitatis excellentiam numero ampliore designat. De hoc triplici genere (ut interpretatur Sedulius) innuisse uidetur Apostolus in priori epistola ad Corinthios, quum dicat Dei ædificatio estis: & fundamentũ aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Si quis autem super ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pręcioſos, ligna fœnum stipulam, cuius q̃; opus manifestũ erit. Per aurum autem intelligit pœnitentes, seu cœlibes: per argentum coniugatos: per lapides uero præ

Matth. 13

cloſos uirginitatis præſtantiam. E diuerſo autem per ligna dicit ſignificari uirginitatem ſed fatuam, & imperfectam: per fœnum rationale connubium, per ſtipulam, fictam pœnitentiam, & mendacem cœlibatum. Huiuſmodi etiam tripartitæ diuiſionis figura in ea ipſa Noe arca multo expreſsius continetur: in qua accuratiſsime triſtega dominus facienda mandauit. Hoc eſt tres deſcriptiones habitantium: infra ſcilicet, ſupra, & in medio. Infima ſiquidem habitatio thalamum indicat coniugatorum, media uero demonſtrat continentium ſedem: ſuprema autem, quæ propinqua magis cœlo eſt, uirginitatis ſolium præfigurat. Hæc eſt triplex ſanè totius humanæ uitæ diſtinctio ſancta, & approbata diuinitus: quam Chriſtianum, & catholicum dogma, & omnis recte, honeſteq; uiuendi diſciplina ita præſcribit, & numerat, ut citra hos tres ordines neget quenquam poſſe alia uia ſaluari. & placere Deo. Hic eſt ergo populus, qui ſaluatur, ſed quia nō eſt par omnium præmium, nec idem in fide meritum, ideo pro diuerſitate officiorum erunt & in cœlo diuerſæ manſiones, ſecundum illud ſaluatoris noſtri dicentis. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Verum quum nobis de his tribus ordinibus hominum latius diſerendum ſit, iam adiutore Deo de Virginibus primo dicere incipiamus.

1. Cor 3

Gene. 6

Ioan. 14

Qualis quantæq; præſtantiæ ſit caſtitas uirginalis. Cap. II.

MAgna eſt profecto pudicitia coniugatorum, quæ iuxta parabolam redemptoris trigeſimum rependit fructum: maior uero cœlibum continentia, quæ ſexageſimum: ſed maxima omnium uirginitatis integritas, quæ reddit centeſimum. Tenet hæc omnis pudicitiæ principatum: tantoq; præſtat interuallo quanto ſexaginta exuperant triginta: & quanto rurſum excellunt ſexaginta, & triginta centum.

Et enim hic in tantis concupiſcentiæ ſtimulis uirginem perdurare, ſupra naturæ planè noſtræ uires eſſe uidetur: et angelicum munus ſanè potius quàm humanum: quoniam iuxta illud: Quæ non nubent, et qui uxores non ducent, æquales ſunt angelis Dei. Nam quod nunc angelorum duntaxat proprium eſt: erit tunc eis poſt reſurrectionem commune cum hominibus. Quamobrem qui uirgines ſunt, & continentes iam reſurrectionis filii merito dici poſſunt: quum interim, quod futuri ſint aliquando in cœlo, iam hic cæperint eſſe degentes in terris. Eſt ergo commune donum & angelorum, & hominum continentia: at qui id ēt in his ſupra angelorum uirtutem eminet', ut caro ipſa neſcia carnis ſit. Angelis nanq; naturæ beneficio, non ullo ſuo ſtudio, aut uirtute uirginitas ineſt: at hominibus nihil ferè auerſum magis à natura corporis, quàm iſta ipſa continentia uirginalis. Sed enim quicquid in ea re præſtatur, id diuinæ magis gratiæ, quàm animi uirtuti, aut quàm hominis ingenio tribuendum eſt. Angelorum itaq; uirginitas felicior ſanè eſt: ſed hominum fortior, atque etiam admirabilior. Satis ergo uel ex eo patet, quomodo homines fragili adhuc carne circundati ad angelicæ uitæ ſimilitudinem propius accedant, & uirginitatis decore primam illam parentum noſtrorum innocentiam repreſentent: quam illi ipſi ſeruarunt, quandiu in terreſtri paradiſo ſine peccato manſerunt. Nullus enim ante ipſam eorum inobedientiam rei uenereæ locus fuit: ſed poſt peccatum patefactus eſt huic concupiſcentiæ, ſicut reliquis appetitibus aditus: qua natura ipſa mortalitati hominum, quam induxerat tunc temporis peccatum, maris, & fœminæ commixtione ſuccurreret: et mortale genus propagationis ope repararet. Quanto uero præſtet corruptioni uirginitas, hinc uel maxime apparere poteſt: q̄ uirgo illa ſanctiſſima ex ſuis caſtis uiſceribus nobis

Luc. 20

peperit ſaluatorem Deum et hominem Ieſum: quod quidem miraculum per tot ſæcula nullus nobis corruptæ mulieris quantumuis ſanctæ partus efficere unquã potuit. Ex quo factum eſt, ut contracta ſordes illa peccati, quæ ſtatim ab initio totum mundum ob præuaricationem corruptæ mulieris infecerat, ob partum intemeratæ uirginis tota deterſa ſit: et ſubinde omnis mundus à letali contagio liberatus. Non eſt ergo cur amplius accuſetur uirginitas ſterilitatis, et quaſi inanis, et infructuoſa damnetur: quum ſola uirgo precioſiſſimo ſuæ inuiolatæ uirginitatis fructu, quicquid malignī fuerat, antea perpetratum ita admirabiliter correxerit: ut mortem in uitam, et culpam commutarit in gratiam.

Hæc eſt. Deipara uirgo Maria, quæ ex ſua carne puriſſima nobis ædidit redemptorem: et quæ prima omnium uirginitatem ſuam domino conſecrauit: ex quo meruit eius effici mater, cuius et ſponſa: et eius genitrix eſſe, cuius et filia. Hinc primum conſtat defluxiſſe illud ſanctum inſtitutum uirginitatis deſpondendæ Deo: ut nunc fit: et inde et Deum ſponſum, et ſponſam uirginem dici cœptum. Non imus tamen inficias et Hieroſolymis uirgines quondam fuiſſe ad miniſterium tẽpli dicatas: ſed nulla earum ante Deiparam uirginem inuenta eſt, quæ perpetuo in Dei ſponſalia accerſita diuinitus, ſeipſam Deo tam mente, quàm carne dicauerit. Virginitatem quidem et illæ ſeruabant, ſed tunc cui ſeruarent neſciebant. At qui modo apud Chriſtianos ob amorem Chriſti tam late patet uirginitatis decor, ut non tantum fœminis dignitas huius nominis tribuatur, ſed etiam maribus. Vnde in Apocalypſi Ioannes. Hi ſunt, inquit, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, uirgines enim ſunt, et ſequuntur agnum quocunque ierit. Chriſtus ſanè uirgo, et Maria uirgo in utroque ſexu ſanctæ uirginitatis myſteria conſecrarunt. Verum dicat aliquis. Quid de nuptiis? nonne et

Apoc. 14

ſanctæ,& benedictæ ſunt? & à Deo ab ipſo rerum primordio conſecratæ. Sanctas quidem atque honorificas & honeſtiſsimas eſſe nuptias, quis ſanus neget? Sed nos modo ut Diuus Hieronymus ait, ita recipimus nuptias, ut tamen uirginitatem nuptiis præferamus. Iccirco recte facere dicimus, qui matrimonium pari, & uirginitatem impari numero conferant: ac tantum inuicem diſtare dicant, quantum par & impar inter ſe differunt. Conſtat autem numerum imparem longe perfectiorem eſſe pari: & iccirco ipſi Deo maxime cõuenire. Vnde ille. Numero Deus impare gaudet. Nã et nos Chriſtiani Deum dicimus trinum, & unum, numero ſemper impari. Vnus enim in ſubſtantia eſt, trinus autem in perſonis. In arca quoque Noe de immundis animalibus bina & bina: de mundis uero ſeptena, & ſeptena ſeruaſſe memoratur. Ethnici etiam ipſi in ſuis ſuperſtitionibus obſeruabant, ut diis ſuis manibus pari numero binas ubiq; aras dicarent, ſuperis uero diſpari ſemper numero ternas. Ob eam quoque rationem tres gratias dixere, et muſas nouem. Recte igitur impari numero uirginalis ſtatus, & pari matrimonialis copula deſignatur. Porro uirginitas ſingularis ſemper manet: matrimonium autem non niſi duorum numero perficitur: ſic enim ſcriptum eſt. Erunt duo in carnem unam. Apparet ergo ſanctitas matrimonii, et ſi magna eſt, inferior tamen eſſe uirginitate, ac etiã cœlibatui poſthabenda. Matrimonium ſiquidem terram replet, uirginitas paradiſum: matrimonium terrena tantum ſapit, uirginitas, ac cœlibatus etiam cœleſtia. Nuptiæ etenim corpori duntaxat ſeruiunt, perſtantq; tam diu, donec alterius morte ſolutæ unà cum cadaueribus efferantur. At qui ſane uirginitas, et ſi integritate carnis uideatur potiſsimum conſtare, animi tamen ſapit naturam, et commercio interioris hominis impenſius delectatur: cum quo ẽ terris

Gen.7

Gen.1

transcendens reiicit quicquid terrenum est, & cœlestia omni affectu, ac tota mente complectitur. Verum quia uirginitas uera proprie in anima est, ideo secuta animæ naturam, nequaquam extinguitur cum corpore: quinimmo tum maxime sentit uirtutem suã, quum relicto corpore, Christo sponso suo arctius copulatur: & absq; ullo amplius periculo, aut metu corruptionis indiuidua ei charitate coniungitur. Tunc enim perficitur illud cœleste connubium, & nuptiæ sempiternæ Dei, & animæ. Duplex quidem constat esse connubium, unum carnale scilicet, quod est legitima maris, fœminæq; coniunctio: alterum spirituale, uidelicet quum anima Christo Deo per carnis integritatem, superatis mundi turbinibus copulatur. Et ideo circo uirgo Deo deuota dum in hoc sæculo degit sponsa Christi est: quum uero hinc exierit, & ad nuptias illas cœlestes ingressa fuerit, tunc merito coniuncta, deo coniunx appellabitur. Sponsalia nanque uirginum consummantur, ac perficiuntur in cœlis: quando anima uinculis carnis exuta suum tandem complexa dominum, in cœlesti thalamo ad sempiternum æuum fungendum consederit. Hanc autem præstantiam uirginitatis optime testatam apud posteros reliquit suo exemplo Helena Constantini imperatoris inclyta mater, & optima serua Iesu Christi: quæ, ut refert post Eusebium eius interpres Ruffinus, dum esset Ierosolymis ubi sanctam Christi crucem inuenit, uirgines quas ibi reperit Deo sacratas omnes inuitauit ad prandium, easq; in sponsi gloriam tanta ueneratione prosecuta est, ut indignum duxerit, si in eo conuiuio hæ alio uterentur seruitio, quàm suo. Quare suis ipsamet manibus uelut uilissima famula aquam infudit, cibum apposuit, poculum porrexit quasi illæ cœlestes reginæ, ipsa terrestris: tantoque eis inferior, quanto terrena cœlestibus.

Sed non est propterea q̃ damnet quis ullo pacto connubium, q̃ inferiori gradu uirginitati succedat: quum Deus ipse et dominus Iesus non nisi ex coniugata uirgine uoluerit nasci: et in suo ortu ita uirginitatem eligere, ut nuptiis nullo pacto quicquam uideretur detrahere uoluisse. Idem ferme innuitur, q̃ ille quoq; nuptiis interesse uoluerit: ubi deficiente uino, ex aqua uinũ fecit, multo laudabilius priore. Per uinum quidem quod in nuptiis defecit, designatur uoluptas matrimonii, quæ cito consumitur: per aquam uero illo priore uino meliorem effectam, intelligitur continentia castitatis multo præstantior matrimonio, quod deficienti uino diximus comparari. In principio enim bonum fuit matrimonium, quod per uinum figuratur: at in fine melior uirginitas, quã per aquam uinum factam aptissime interpretari ualemus. Non est ergo q̃ quisquam audeat improbare, quod dominus ipse tam officiose probauit: neque dubitare utri plus detulerit uirginitati, an matrimonio, quum nobis ex matris electione, et ex discipuli dilectione, et ex propriæ uirginitatis obseruatione, apertum uerum apertissimis argumentis ostẽderit. Iccirco hanc ille in semetipso seruauit sanctissime, in matre elegit singularissime in Ioanne dilexit ardentissime, et nunc in cunctis approbat uehementissime.

Ioan. 2

Quid sit, q̃ quum tantæ præstantiæ sit uirginitas, nemini præcipiatur. Cap. III.

NOn est autem q̃ quisquam admiretur, aut anxius quærat, quid est q̃ quum tantæ præstantiæ sit uirginitas, nullibi tamen legatur ex præcepto legis à Deo cuiquam indici, nisi uouenti. Id sanẽ contigit, q̃ perfectorum est, et per paucorum hominum seruare castitatem: atque propterea uoti eam tantum esse uoluit, non præcepti. Quocirca Phariszæis dicentibus domino, Non ergo expedit nubere[s]

Matth. 19

ita respondit. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. Et protinus addidit. Qui potest capere, capiat. Ex quibus planè uerbis apparet: alios esse idoneos ad continentiā, alios aptiores ad nuptias: neutros tamen spernendos esse, & si sint Deo uirgines gratiores. Agat autem pro ingenio quisq; suo: & eligat de duobus, quod sibi nouerit expedire: utrum uis agat, non peccat: modo in domino faciat. Desse sane non potest sæculis omnibus, & qui ultro uirginitatem, & qui nuptias libentius amplectantur. Excusationem quidem, & ueniam obtinent coniugati: at uirgines & continentes laudem etiam merentur, & premiū. Habet autem (ut Apostolus dicit) unusquisque proprium donum à Deo: alius quidem sic: alius uero sic. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem dominus: qui operatur omnia in omnibus. Idem alibi. Si nupserit, inquit, uirgo non peccauit. Item. Qui uirginem suam non iungit matrimonio melius facit. Et rursus De uirginibus, ait, præceptum domini non habeo, consilium autem do. Ex consilio igitur Apostoli manifestissime patere uidemus, uirginitatem esse omnino matrimonio potiorem: quum hanc ipsam tantopere nobis commendet ex animo. Multa quidem alia de hac ipsa uirginitate dici digne possent, sed pro merito qui de eius laudibus dicere satis possit, neomo est: quum non sit sanè neque humani oris, neque mortalis ingenii eas pro dignitate referre. Non enim est hæc naturæ conclusa terminis: sed summi Dei gratia è cœlo data diuinitus: quippe quæ cœlitibus ipsis tantummodo est peculiaris, & propria. Verum quum de hac ipsa re multi sanctissimi, atque doctissimi uiri, tam græci, quàm latini, copiose, ornareq; scripserint: post horum præclara monumenta, quid loci reliquum his in eruditis nostris sermunculis possit esse, non uideo. Quare hæc modo, etsi non pro re, saltem pro

1. Cor. 7

1. Cor. 12

1. Cor. 7

1. Cor 7

tempore satis sint: neque quis hic à me de laudibus uirginitatis præterea esse quærendum putet.

Adhortatio ad sanctas uirgines, ut cognoscant dignitatem suam, & perstent in proposito uirginitatis, & uoto continentiæ. Cap. IIII.

AD uos modo nobilissimæ uirgines me conuertam, quæ & mundum, & omnes illecebras uoluptatum cõtempsistis pro Christo, cuius filiæ, & sponsæ estis: perstate quæso in proposito, nec alium sponsum cogitate, q̃ hunc ipsum Iesum, qui cum dies, ac noctes mente, & animo in cœlis uersandum est, ubi ad dexteram Dei sedet: qui licet sese præbeat cunctis amandum, nulli tamen hæret arctius, q̃ dicatis sibi destinatisq; uirginibus. Quam ob rem non est ꝙ præter eũ, quenquam, aut quicquam uobis proponatis habendũ quum hic unus omnia factus sit uobis: dominus uideliꝫcet pater, frater, & sponsus. Quid est quod desyderetis amplius? Maritalis thalamus uester est cœlum: mundus muliebris, diuina contemplatio, nuptiale donum, paradisi regnum. Hic erunt uobis perpetuæ, electissimæq; delitiæ: nuptiæ dignitatis, fœlicitatisq; plenissimæ: sponsus assiduus, & gaudia sponsaliorũ sempiterna. Non autem extimescenda hic uobis erit tumescentis uteri grauitas, aut partus angustiæ, uel molesta liberorum educatio, seu mordax sterilitatis fastidium, siue diuturnus uiduitatis mœror, uel pupillorum grauis sarcina, aut ulla denicp pellicis uana, ac furiosa suspitio. O uos ergo fœlices. Quanto sane dignior, atcp fœlicior censenda est fœcunditas huiusce uestri spiritualis propositi, q̃ terrenarum fertilitas nuptiarum: quantoq; præstantius esse dignoscitur, nitescere mente, q̃ turgescere uentre: & corde senescere, q̃ hubere lactescere: atcp ex mundis uisceribus non in doloribus terram parere sed cœlum meditationibus, & contemplationiꝫbus parturire. Sed quid opus hic agere pluribus? Nun

quid parum dignitatis esse uidetur: aut parua ratio ad amplexandam charius uirginitatem? quos diuina scri Cant.3
ptura ubiq; Christi sponsas appellet? atq; in reuerentiã tanti sponsi (si dicere licet) uti deas cœlestes adorat?
Quàm uero pulcher, q̃q̃; amabilis uideri debeat nitor ille uirgineus, qui non solum in animo uirginis, sed & in uultu, & in oculis, & in omni habitu corporis lucet, elegantissime per expressissimã similitudinem effinxit his uersibus egregius poeta Catullus.

Vt flos in septis secretus nascitur hortis
Ignotus pecori, nullis contusus aratris.
Quem mulcent auræ firmat sol, educat imber.
Multi illum pueri, multæ optauerãt puellæ.
Sic uirgo dum in tacta manet, dum chara suis: sed
Quum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Diuus quoque Martinus pulcherrima & ipse comparatione, quid inter uirgines, uxores q̃; atq; corruptas interfit, præclare suis discipulis inter eundum, ad oculum suo sic digito monstrauit. Refert enim Serenus Sulpitius uitæ eius elegantissimus scriptor, hunc, quũ aliquando per à mœna prata lõge, lateq; patentia pertransiret: in quibus forte alibi errabant boues, alibi sues terrã de more rostro uertebãt: pars uero alia extabat tota à mœnissima, quæ quum nulli iniuriæ esse tobnoxia, mira florum uarietate nitebat: atque tunc pro tempore uernans suauissimo odore fragrabat. Refert in quam hunc in prato medio constitisse, & conuersum ad suos, qui eum disciplinæ gratia sectabantur, dixisse. Respicite filii, & intelligite quid de uirginum, coniugatorumve præstantia sit censendum. Hæc pars quam pecus depascit, speciem nobis connubii exhibet: quæ et si non amisit ex eo prorsus gratiam, atq; herbescentem uiriditatem, decus tamen ita perdidit, ut pristinam illam florum dignitatem, qua nuper tantũ placuit, nequaquam retineat amplius.

Illa uero, quam ſues ſic ſubuertunt inamœna, & ſordida, fœdam fornicationis imaginem reddit. At illa integra & intacta portio, quam cernitis uernantem floribus, & ſuaue olentem, & quæ nullam pedum ſenſit iniuriam, & quæ tanta floſculorum diuerſitate prædita contemplantium animos mira uarietate delectat, pulchritudinem, & gratiam uirginitatis oſtendit. Beata ſpecies, & Deo digna: cui nihil poteſt merito comparari. Quantum errant ergo hi, qui coniugio fornicationem, & uirginitati nuptias æquandas cenſent, miſeri, iniqui, ac ſtulti iudices. Verum hæc à ſapientibus tenenda diſtinctio eſt: ut uirginitas ſpectet ad gloriam, coniugium concedatur ad ueniam, fornicatio imputetur ad culpam. Hæc beatus Martinus ſcite admodum, atq; præclare: nos pergamus ad reliqua.

Quanta conſtantia pleræq; puellæ uirginitatis propoſitum tenuerunt. Cap. V.

GRandis profecto conſtantia eſt: & eximia, atq; admirabilis abdicatio: totum ſcilicet in holocauſtum offerre ſeſe Deo. Alii uitulos, aut arietes, domos, agros, aurum, argentumve, aut alia eiuſmodi extranea uota in templis offerunt: at uirgo ſacra ſemetipſam deuouet. Et hoc eſt uotum Nazaræi, quod eſt ſuper omne uotum inſignius, id eſt uouere ſeipſum ut de Chriſto dictum eſt, quoniam Nazareus uocabitur. Anna quidem uouit Deo fructum uentris ſui, & ei Samuelem filium conſecrauit, at uero ſemetipſum conſecrare longe perfectius eſt: et cunctis uotis, oblationibus, hoſtiisq; præſtantius. Quod qui facit, imitator ſane Chriſti eſt, qui obtulit ſemetipſum pro nobis. O uera, & digna hoſtia, Deoq; gratiſſima: quam qui ſic offert dicere merito poteſt: (quicunque ſit ille) Viuo autem iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus. Talis enim uirgo à domino requiritur, quæ ſolummodo cogitet quæ ſui domini ſunt:

Iud. 17

Matth. 11

2. Reg. 1

ut ſit

ut sit sancta & corpore,& spiritu.Sanctum nanq; dicitur quicquid Deo solenniter consecratur, & quod ad pro fanos usus nunquam est amplius reuocandum. Quid autem dici, aut excogitari potuit mirabilius,atq; præstantius,q̃ quod pro consecranda uirginitate sua Deo, olim Magarita illa Ægyptiaca fecisse perhibetur? quæ desponsata iam, atque deducta domum primo statim uesperi clanculum sese de thalamo uiri proripiens, dissimulato sexu(quum euadere aliter tuto nõ posset)monasterium uirorum ingressa est: & ibi sub Pelagii nomine in maxima sanctitate tam diu delituit, quousq; perfuncta huius uitæ laboribus, adiit cœlestes nuptias pro terrenis, quas contempserat. Idem castissimus ardor effecit, ut Euphrosina Alexandrina eadem dissimulatione, domum, patriam, parentesq̃; desereret: ne cui à parentibus pacta fuerat iuueni nobilissimo traderetur. Nam & ipsa inter monachos per multa discrimina inuiolatam sponso suo Christo uirginitatem seruauit: ac inter eos sic latuit, ut non prius cognita fuit esse fœmina,quàm defuncta, Vixit & Eugenia casta, uerecunda, & incorrupta in cœnobio monachorum: occulta autem quatenus licuit. Verum quũ falso mas ab omnibus haberetur, & à quadam Melantia matrona nobili perdite adamaretur: atq; nec uellet, nec posset insano illius amori satisfacere, insimulatur interim apud abbatem, q̃ suæ esset aliquando pudicitiæ insidiata: quocirca in maximum discrimen adducta,dum calumniam sibi obiectam refellere honestius alia ratione non posset, exerto paulo laxius pectore, muliebres mammas, quo decuit pudore, detexit: atq; quũprimum cognita fuit fœmina esse, abiit illico ad cœnobium fœminarum. Idem pene & Marina passa est: maluit hæc tamen obiici sibi crimen, atque haberi palàm adulterum, ac quid uis suppliciorum, atque infamiæ perpeti, q̃ q̃ esset mulier cuiq̃ aliquãdo inuita sua 1.Cor.7

aperire. Laudanda uero sunt potius, q̃ imitanda ã mulieribus eiusmodi experiundæ continentię exempla. Lubrica sane est, & periculosa omnino talis conuersatio, nec ullo pacto probanda. Quo circa legitur beatum Martinum sanctitatis cuiusdam uirginis fama per tractũ inuisere eam aliquando statuisse: illam autem renuisse, precatam tantum, ut ille pro se dominum oraret: ac ne miraretur de hoc, quoniam à uiro nunquam fuerat antea uisitata. Commendauit uir Dei Martinus prudentiam uirginis: & q̃ tantopere uirorum conspectum formidaret, uehementer probauit. Hanc profecto tutius imitari uirgines possunt, q̃ eas quas proxime memorauimus, quum nullibi desint uirginum monasteria, quo sese tutò recipiant, sicut olim, quũ ista cõtigerant, nunquam enim conspectui uirorum tutò sese uirgo committit. Hinc est, etiam q̃ Gentiles Bonam deam ferant fuisse castissimam, quippe quæ nunquam fuerit egressa domo, neque uirum uiderit, dum uixit, ullum. Et iccirco ab eius sacris Romæ usque adeo mares arceri solitum, ut & picturæ masculorum tegerentur: ne forte muliebris animus inter sacrificandum ex eiusmodi inspectione impudicis desyderiis fœdaretur. Necesse est enim ubi diuersi sexus species interuenit, ibidem turpium cogitationum æstus ebullire: qui ex flammis oculorum solet ardentissime concitari. Verum quid refert alias innumerabiles pene uirgines ex nostris christianis hic copiosius recensere? quæ non solum uirginitatem nuptiis prætulerunt, sed etiam uitæ: malentes se durissimis quibusq; tormentis affici, ac immaniter necari, quàm mollissimis blandiciis allectæ fœde, uoluptuoseq; uiuere. Quisnam ignorat quantæ constantiæ fuerit uirgo illa generosissima Thecla? quæ iam à parentibus desponsa iuueni nobilissimo, ad Pauli apostoli uerbum, repudiato connubio, tam constanter uirginitatem do-

mino consecrauit, ut nullis postea minis, aut tor-
mentis potuerit à tali unquam proposito separari: at
qui naturam etiam bestiarum uirginitatis suæ uenera-
tione ita mutauit, ut quæ ferocissimæ ad se deuoran-
dam uenerant, blanditæ uirgineo pudori, mansuetæ
innoxiæq; recederent. Nihilo minori animo fuit Iphi
genia Ægippi Æthiopum regis filia, quæ à Mattheo
apostolo in fide Christi erudita Hirtacum paterni re-
gni successorem in maritum accipere denegauit, regi
nuptura cœlesti. Mirabilius quoque fuit, quod exco
gitauit Andragasina uirgo inregerrima, ne adolescen-
ti nobilissimo à parentibus desponderetur inuita.
Impetrauit nanque assidua oratione à domino, ut tur-
pi deformaretur scabie, quatenus ex eo suæ sibi uirgi-
nitatis pulchritudo constaret: quod etiam factum est.
Nam sponsus, cui pacta fuerat, lue cognita, horrorem
morbi pertæsus, eam ultro repudiauit: & sicut erat,
intactam dimisit. Quæ postmodum mox, ubi sacra
rum uirginum fuit ascripta consortio, pristinum recu-
perauit nitorem: unde palàm factum est, ideo lepro-
sam factam esse ex sana, ne (quod longe turpius le-
pra putarat) corrupta efficeretur ex uirgine. Hic in
hoc genere uirtutis non erit forte ab re alterius quoq;
uirginis insigne factum referre, quod beatus Ambro-
sius eueniisse suis temporibus scribit: ut cognoscant
uirgines præstantiam suam, qualemq; sponsum sibi
acquirant, quum repudiato carnali coniugio integri-
tatem uirginitatis suæ Christo desponderint. Narrat
is puellàm quandam genere nobilem, sed multo no-
biliorem uirtute, dum acrius urgeretur à parentibus
ut nuberet, & ferre uim eorum ultra non posset, pro
fugisse tandem ad sacrum altare, quod erat in tem-
plo proximo, indeq; ad parentes conuersam, ex ea ara,
tanquam ex suggesto constanti animo sic locutam.
Quid agitis parentes, atque propinqui mei, qui me

modo tam importune de nuptiis solicitare non desistitis? iamdudum prouisas habeo nuptias multo sane dignio-res, atque honestiores, q̃ quæ à uobis modo mihi me inuita parantur. Sponsum uos egregiũ mihi proponitis, alium egomet reperi meliorem: quaslibet recensete diuitias, quãlibet iactate nobilitatem, quantãlibet prædicate potentiam, à me ipsa mihi longe melius consultum q̃ à uobis fuit. Sponsus sane mihi is est, ut nullus tam excellens possit usquam reperiri, quin longe inferior illo in omni uirtutum genere non inueniatur. Est enim ita pulcher, ut sol, & luna pulchritudinem illius admirentur: ita diues, ut eius sit uniuersus orbis, & omnia quæ in eo sunt: ita potens, ut eius imperio cuncta subsistant, nutuq; regantur: ita genere nobilis, ut Dei ipsius sit filius. Si talem habetis conferte huic eum, non recuso optionem facere melioris: sin autem nondum talem reperistis, facesssite quæso hinc, & definite mihi esse molesti: non enim prouidetis mihi, sed inuidetis. Disce optimi Dei sponsa disce ab hac puella, qualem iactare sponsum possis: quum sis ei desponsata, cui uel præferri, uel conferri in ullo fœlicitatis genere possit nemo. Præterieram penè imprudens præclarum Ptolomaidarũ facinus, quod olim unà omnes pro tuenda uirginitate sunt ausæ. Quo enim tempore capta fuit Ptolomais à Saracenis, uirgines, quæ tunc forte in cœnobio. D. Claræ manebant, consilio inter se inito, quo nec seipsas interimerent, (quod fas sibi esse non putabant) nec uiolarentur ab hostibus (quod multo peius morte ducebant) ipsæ pia crudelitate inter se per uices uulnerant: ut mutilatis naribus, & truncis auribus, cruenta facie, in conspectu hostium abominabiles apparerent. Quod facinus non horrori magis, q̃ indignationi barbaris fuit: quare perciti furore, quas contrectare præ horrore uoluptuose non ualuerunt, ferro crudeliter sunt aggressi, atque

pudore sic seruato, ad unã omnes (ut ipsæ optauerant, & piis exposcerant præcibus) gladio obtruncarunt. Longum esset, ac penè infinitum singulas recensere, quę spretis nuptiis unà cum corporis salute, de mundo, & de carne sua gloriosissime triumpharunt, martyrium cum uirginitate nectentes. Quis ignorat qua constantia Agnes? quo robore animi Apollonia? qua fiducia Iustina? qua fortitudine Lucia? qua uirtute Catherina? qua alacritate Vrsula cum suis sodalibus? qua denique fide, & quo animo innumeræ penè aliæ regum iussa, & illustrium quoruncunq; uirorum nuptias spernentes immanissima tormentorum genera, pro amore Christi, & pro tuenda uirginitate cõstantissime pertulerunt? Sed non sunt ullo pacto Laudicenses uirgines hoc loco silentio prætereundæ: quum non fuerit eis seruata tantummodo pudicitia amissa uita, ut ptolomaidis: sed fuit cum ipsa etiam uita inter hostes seruata uirginitas. Hæ nanque quum Laudicea ciuitas uastaretur ab hostibus, & nusquam pateret uictis, atque obsessis perfugium, seruandi pudoris gratia, partim in propinquũ fluentem sese proiiciunt: partim in stercorarias latrinas desiliunt: suffocari aquis, aut fœtore necari multo satius ducentes, q̃ thesaurum uirginitatis amittere. Vetitum tamen utrunq; est: seruatus nanq; eis fuit & pudor, & uita diuinitus, quum nulla ex tam magno numero (erant enim multæ) & in tanta, & tam uniuersali clade, aut mortem corporis, aut detrimentum suæ integritatis incurrerit. Quin etiam quædam, quum semel rapta fuisset, ab undis, & ne corrũperetur, rursum è naui prosiliisset in fluuium, exorto statim maximo impetu fluminis, nefarii illi milites qui uim intentabant, unà omnes cum naui submersi sunt: uirgo uero secundo flumine, ueluti auis supernatans in proximam ripam tuto appulit. Eodem fermè ausu, sed exitu dispari, superioribus annis Patauii usa est puella agrestis: quæ, quum Ma-

ximilianus Cæsar totam ferme uenetiam excursioni-
bus deuastaret, omnesq; ex eo undique de agris in-
tra mœnia confluerent, urbem ingressa, & à propin-
quis (ut fit in eiusmodi fuga) deperdita, dum ignara
locorum flens, & errans trepide omnia circum lu-
strat, in manus forte incidit militum Venetorum, qui
præsidio urbis stabant: à quibus tracta est in proxima
contubernia, ut ibi ludibrio haberetur eius pudicitia:
sed nescio quo fato profiliit misera puellà domo: &
recta ad portam, qua paulo ante ingressa fuerat festina
procurrit, putans se fore inter hostes atque in agris, &
ubiq; locorum, q̃ intra urbis mœnia tutiorem. Inse-
quuntur incesti illi, ac impii prædones: fugit exterrita
puella more trepidæ & imbellis damæ, quæ à canibus
acta fugam rapit in nemora, & saltus: & ubi aliter eua
dere non sperat, de prærupta quapiam saxi crepidine
sese præcipitat, malens subito casu conteri, q̃ compre-
hensa ludibrio esse rabidis molosis. Haud secus in-
fœlix illa, ubi effugium nullum uidet, de ponte cor-
uo, ubi forte aderat, in adiacentem fluuium sese de-
mittit: & dum propositi tenax ab illis adiuuari recu-
sat, & hastas renuit, quas illi porrigebant, aquis tan-
dem suffocatur: inuentaq; paulopost, in proxima ripa
sepeditur: haud digna meo quidem iudicio quæ ibi
sepediretur. Verum tamen certum est, ꝙ sicut nihil
prodest impiis celebris, uel speciosa sepultura, ita ni-
hil obest iustis uilis, aut nulla.

De seruanda pudicitia per exempla gen-tilium. Cap. VI.

QVid mirum hæc esse facta à Christianis uirgi-
nibus, quæ Christum norant? quum plærisq;
etiam gentilibus solo integritatis amore tantæ
curæ uirginitatem, tantoq; odio corruptionem fuisse

legamus, ut earum multæ quum eam fæditatem aliter propulsare à se honestius non possent, uoluntaria mor te repulerint? Legitur enim ex quinquaginta Lacedæ/ moniorum uirginibus quæ ad Messenios de more gē/ tis sacrorum causa missæ fuerant, ab hospitibus de stu pro tentatis, nullam repertam fuisse, quæ aliqua arte allici, ad consentiendum potuerit: sed omnes unani/ mes quum sibi uim parari cernerent, pro tuenda casti/ tate mortem sibi ipsis consciuisse: eligentes potius ex/ tra patriā apud externos mori, q̄ sic corruptas ad suos in patriam incolumes proficisci. Quo digno præco/ nio celebrabitur captiuæ illius Thebanæ uirginis con/ stantia? cuius coniugium quum Nicanor rex eximia illius forma captus ardentissime expeteret, nunquam potuit impetrare, & si captis Thebis factaq; iam serua id maxime optare debuisset. Sensit pudica mens lon/ ge præstare uirginem esse, q̄ reginam. Eam itaq; cu/ pidus amator, non nisi extinctam tenuit: propriis nā/ que sese manibus interremit. Neque minori certe stu/ dio Milesiæ quondam uirgines didicerant seruare uir/ ginitatem: quæ ex impetu Gallorum cuncta uastantiū, imminentem sibi turpitudinem, uoluntaria morte fu/ gerunt. Pari proposito Monima & ipsa Milesia, quā à Mithridate rege Ponti uehementissime expoſceretur in coniugem, aspernata tanti regis thalamū, nomenq;, & honores regios, dum ad illum inuita traheretur, per inde ac si duceretur ad stuprum, sibi ipsi mortem con sciuit. Scedasi quoque filiæ uirgines quanti & ipsæ pu dicitiæ decus fecissent subsecuta nece monstrarunt.

Nam quum ab hospitibus, quos temere, ac impruden ter hospitio suscepissent, uis sibi illata fuisset, noluerunt post amissam pudicitiam super uiuere, & si honeste po/ tuissent: abfuit enim dedecus, unde abfuerat peccandi uoluntas: mutuis nanq; uulneribus cōfossæ unanimiter conciderunt. Fortius, atque etiam generosius Theba/

na quædam abreptæ uirginitatis damnum ſolata eſt, nam uim paſſa ab hoſte, mærorem aliquandiu diſſimulata ſtupratorem ſuum dormientem, & nihil tale ſuſpicantem obtruncat, lætabundaq; q̄ ſuam ita ſtrenue pudicitiã ulta foret, ſubinde & ſeipſam interremit, ne forte rurſus uim ſimilem ab alio pateretur. At quãto fœlicius puella alia ſimiliter Thebana, Thimoclia nomine profligatum identidem ab hoſte pudorem ſolata eſt: pulchrum dolum ad ulciſcendam pudicitiam machinata. Hæc enim ſtupratorem ſuum Magni Alexandri præfectum aſtu perduxit ad puteum, ut inde aurum extraheret, quod ibidem præ timore belli pauloante ſe occultaſſe ſimulabat. Qui dũ ſecurus introſpicit, pronior lapſui factus, repentino puellæ impulſu in præceps ad ima deuoluitur: ac ſuperiniectis poſtea lapidibus miſer obruitur. Quæ poſtmodum re comperta, atque ad regem pertracta: ab eo non ſolum impunita dimittitur, ſed laudata magnopere de tam præclara ultione, etiam immunitate donatur: atque ab eo ipſo rege cautum, ne qua poſthac ingenuæ domui afferretur iniuria. Minerua quoque gentilium dea parentem dicitur interemiſſe uirginitatem ſuam uiolare cupientem. Mica Elienſis hic nullo modo tacenda eſt, quæ quum forma præſtaret, & Lucius Ariſtoni Elienſium tyranni ſatelles eius amore deperiret, nunquam adduci potuit, ne parentum quidem precibus, ut laſciui iuuenis libidinibus aſſentiret. Quæ quum tandẽ uim pati cogeretur, aduoluta paternis genibus rogabat, ut trahi ſe ad ſtuprum non ſineret: ſed ut potius in tueri eam mortuam uellet, q̄ corruptam. Interim effrænata libidine correptus impius ſatelles eam ita cõplexam parentem grauiſſimis plagis affecit, & demum omnia forti animo tolerantem, ut erat, demiſſo in paterno ſinu capite, iugulauit. Maluit uerecunda puella ſic in ſinu patris crudeliter necari uirginitate ſalua, quàm

in sinu adolescentis molliter teneri amissa pudicitia: multo chariorem sibi fuisse pudorem declarans, q̃ ui- tam. Quid Phædonis filias memorem? quæ adiudi- cato patre ad mortem, quasi tyrannidem affectasset, ne quid & ipsæ in se grauius, & hostilius, q̃ sui pudoris candor exposceret, populi furentis impetu pati coge- rentur, complexæ inuicem in puteum sese præcipita- runt? Quid & per multas alias gentiles referam? quas recensere longum est, & fortasse superfluum. Ignora- uerunt hæ quidem omnes uotum illud, ac sacrosanc- tum fœdus connubii spiritualis, nec uirginitatis suæ sponsum Christum nouerant, nec ullis erant astrictæ uotis continentiæ: attamen tanto studio integritatem pudoris adamarunt: ut nullo ingenio, aut ui expugna ri potuerint, ut uirginitatem licito alioqui matrimonio commutarent. Quare uel ex hoc dignæ profecto ui dentur fuisse, ut agnoscerent Christum ueræ sponsum uirginitatis: cui uel sic ignaræ sese tanto studio, atque affectu dicauerant. Hæc habui nobilissimæ uirgines, quæ ex uariis excerpta auctoribus, uobis pro pudici- tiæ norma proponerem: ethnica etiam exempla adhi- bere minime ueritus, quo scilicet apertius cognoscat Christiana uirgo, qua sit animaduersione plectẽda, quæ uirginitatem suam tam solenni ritu Christo Deo de- sponsatam, ultro corrumpendam nefariis stupratoribus dedat: atque simul intelligat quanti sibi faciendus sit uir- ginitatis thesaurus, qui etiam gentilibus tanti fuerat, ut eum uita ipsa multo existimauerint chariorem. Ah quanto optabilior gratiorq; uideri debet is thesaurus uirginibus Christianis: quæ modo in eo seruando, non quidem, ut olim illæ, uitam amittunt, sed inueniunt. Verum quanto nunc facilius, atq; fœlicius seruare pos- sunt uirginitatem, quæ uolunt: tanto grauius punien- dæ sunt professæ, quæ negligunt. Olim & enim san- ctæ uirgines ui à lenonibus trahebantur ad lupanar,

nunc aũt contra muris & clauſtris quaſi ui cuſtodiuntur, ne corruptoribus pateant, Vide quanta diuerſitas temporum,& morũ:tunc illis nõ licebat arbitratu ſuo caſte degere, nunc uero noſtris non licet ex ſua libidine impudice quicquam facere.

Quam digniſ, & magnificis titulis decorentur in ſacris literis uelatæ uirgines Chriſti. Cap. VII.

EIa modo prudentes uirgines quæ aſſiduo certamine ſexum acriter oppugnatis, & mundum deſeruiſtis propter Chriſtum perſtate uigiles, & lãpades ueſtras oleo concinnate largiſsime, opperientes aduentantem iamiam ſponſum qui cum unà ingreſſuræ eſtis ad nuptias, is blandis uos promiſis, & dulcibus his uerbis inuitat. Veni,inquit,ſponſa mea, ueni ſpecioſa mea, ueni columba mea, Accipe coronam, quam tibi præparaui. Ecce uenio cito, nemo accipiat coronam tuam. Quæ nam eſt hæc corona quæſo,quã auferri uetat,niſi tua ipſa uirginitas? quæ te domini coronam eſſe facit,de qua legitur. Et eris corona gloriæ in manu domini. Quum itaq; corona domini dicaris propter decus,& ſublimitatem uirginitatis, caue neqd committas indignum, aut indecens capite ſaluatoris. Præterea ſcriptum eſt de te in ſacris literis. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, cuſtodi ergo fructus tuos,nõ exurgant in eo ſpinæ,aut tribuli,ſed uuæ florentes emittant odorem ſuum. Non irrumpant latrunculi, qui deſtruant ſepem pudoris tui, & ſurripiant delitias fructuũ tuorum horto concluſas. Diceris quoq; fons ſignatus, nemo ergo conturbet aquam ciſternæ tuæ, ut ualeas pulchritudinem tuam,& decorem tuum in uitrea claritate fontis huius aſſidue ſpeculari. Puteus etiam nunquaris aquæ uiuæ: caue ne uiui latices conuertantur in fætentes lacunas,et puteus gelidus in ſtagna coquentia

Cant.2
Apoc.3
Eſa.62
Cant.4
Cant 4
Ibidem

phlegetontis inferni. Vocaris insuper paradisus: uide quæso ne sit in ea arbor letalis, et dolosa, de qua anti- Ibidem
qui serpentis te calliditas astuta decipiat: ut gustata inde uetiti mali dulcedine, similis Euæ pereas, atq; incurras simul cum illa maledictionem, ut & tu in doloribus pa rias. Cæterum quum super omnia appelliteris sponsa domini dilecta: prouideas diligenter, ne quando tua culpa, à quo tantopere diligeris, repudiata, turpius con- fundaris. Item quum & columbæ candidissimæ assi- mileris: caue ne nigerrimum transformeris in coruũ. Cant. 2
Et quando etiam porta domini clausa diceris: prospice ne quis aperiat, ne quis irrumpat, præter dominum, pe- nes quem clauis illa Dauidica manet: qua aperit, et ne- Ezech. 44
mo claudit, claudit, & nemo aperit. Tu deniq; dum uir go es, dum intacta manes: tota pulchra es, tota speciosa Apoch. 3.
tota formosa: caue propterea, ne quid sit tibi in oculis petulans, in ore procax, in gestu pudendũ: sed ipse oris habitus, atq; motus, incessusq;, atq; totius corporis spe cies simulachrum sit mentis, ac figura interioris pulchri tudinis: quæ neq; exteriori cultu, neq; adulterinis colori bus indiget. Hoc faciens tu quidem ex altaberis cum angelis in cœlũ: si uero contra feceris (quod Deus auer tat) extrusa de numero prudẽtum demergeris cum dæ- monibus in abyssum sempiternam: & quãto sublimior fuerit ascensus tuus antea ad cœlum, tanto pernicio sior postea lapsus tuus erit ad inferos. Hæc ad honestas, & sanctas uirgines in præsenti dicta sufficiant: restat dein- ceps in incestuosas, ac repudiatas à Christo adulteras stilum uertere: ut pro integritate pudoris, quæ semel p- dita reparari ultra nequit, integritatem mentis reddant: quæ per pœnitentiam, & effusionem lachrymarum fa- cile restituitur.

In incestuosas uestales: qua pœna afficerentur, quum post professionem uirginitatis redderentur incestæ. Cap. VIII.

SIc ut ergo ſummo honore dignæ ſunt, ac maxi-
me laudandæ honeſtæ, ac pudicæ uirgines, quæ
ob Chriſti amorem nuptiarum ſolatia contem-
pſerunt: ſic contra ſeueriſſime puniendæ, quæ uiolata
fide ſponſionis, et depoſito pudore fœdis libidinibus
inhiant. Atque quanto magis lætandum, gratulan-
dumq; eſt illis, quæ carnem, mundum, et diabolum
ſuperarunt: tanto contra grauius dolendū ſup his, quas
fœda, ac ſacrilega libido proſtrauit. Proh dolor q̄
peruerſa mutatio, eam ſcilicet uirginem, quæ nuper
uocitabatur domini templum, & habitaculum ſpiritus
ſancti, floſq; & lilium & eiuſmodi dignis admodum
nominibus (ut nuper dicebam) mox factam eſſe ſenti-
nam omnium immundiciarum, abyſſum peccatorum,
atram fuligīnem inferni, ſtipulam aridam, ſpinam leta-
lem: & de uirgine ſacra impudiciſſimum ſcortum: de
ſponſa Chriſti, repudiatam adulteram, nuper, dum
incorrupta manſit, ſanctis angelis, modo corruptam
reprobis ſpiritibus comparandam: quippe quæ ceu
quondam Sathanas ab angelica celſitudine in profun-
dum deciderit inferorū: ut iam non ſponſa domini, ſed
dæmonis concubina merito ſit dicenda, tanto deterior
effecta meretricibus corrupta, quanto antea præſtabat
meretricibus uirgo. Leua in dirrectum oculos tuos
(inquit propheta) & uide ubi proſtrata ſis, & q̄ uiis
facta nimis iterans uias tuas. Quid enim eſt aliud ab
negare uirginitatis ſponſionem? q̄ mentiri Deo patri?
repudiare Dei filium? reiicere à ſe ſpiritum ſanctum?
ac denicq; conſecratum Chriſto templum fœdo cultu
demonum profanare, & in lupanar conuertere. Legi-
mus antiquos Romanos licet falſa ſuperſtitione teme
rantur, ſuas tamen olim uirgines, quas ipſi ueſtales ap-
pellabant, tanta reuerentia, ac tantis honoribus proſequi
ſolitos: ut nihil eis eſſet in rebus humanis, aut diuinis,
uel anguſtius, uel ſanctius, q̄ ſancta, atque impolluta

Hiere. 3

castitas uirginalis. Contra uero summo odio, atque etiam supplicio consuesse prosequi incæstas, & molles. Nam (quod horribilius esse non poterat) uiuæ, uidentiq; funere indicto: feretro uiuentem uti mortuã efferebant: amicis atque cognatis triste funus luctu miserabili prosequentibus. Vbi uero ad portam Collinã uentum erat, statim infœlicem illam, atque misellam fœminam, pontifex suus specu subterraneo deponebat: & concœptis uerbis arcana quædam precatus, extemplo sese auertebat: & tunc qui parati erant humum certatim super eam nequicquam clamantem & miserabiliter eiulantem iniiciebat, uiuam in ultionem uiolatæ uirginitatis humantes.

Quam grauiter delinquant uirginitatem uouentes, si se corrumpi sinant. Cap. IX.

TRiste sanè & ualde lachrimabile spectaculum attamen dignum, & æquum tanto flagitio. Mitius quidem nunc agitur cum incestuosis: & si expediret fortasis ad custodiendam uirginitatem, ut nunc quoque eiusmodi flagitia simili supplicio puniren tur: caueret sanè puellæ magis, ac discerent modestius agere supplicii horrore perterritæ. Acerbitas enim uiciscendi maleficii, rectius, cautiusq; uiuendi improbis disciplinam præstat. Non sunt hæ quidem uestæ, aut Dianæ, aut ulli uano deorum, dearum ue gentilium cultui destinatæ: sed Christo Deo uero, & deorũ Deo diuinitus consecratæ: neque etiam ad Gamelii Iouis aram, uocatis Hymeneo, & Talasso falsis gentilium diis, nec nefandę Veneris, Iunonisve pronubæ auspiciis aut gratiarum fauoribus nuptias pepigerunt: neque in cubiculis, aut ante geniales toros, sed coram omnipotenti Deo in sacratissimis templis, iuxta aram summi Dei, accensis lampadibus, solenni cæremonia cum summa religione, quælibet quasi regina coronata sumo

mo illi regi Deo nuptura reſedit. Quidnam quæſo magis ratum, ſanctumq; eſſe debuit, q̃ fideliter ſeruare quod ſacro ritu, tam ſolenniter pactum, promiſſumq; fuit? Adhuc tamen reperiuntur, quæ non ueereantur tam firmum labefactare promiſſum: & tam ſanctum uiolare ſacramentum: atque proh ſcelus reiecto Chriſti ſponſalitio, & ſpreto domino, contemerata fide impie ſeſe neq̃ ſeruo, ac improbo lenoni ſubſternere. Quæ nã eſt tam effrons, ac impudica mulier, quæ coram ſpõſo & in oculis eius auſit quicquã cõtra pudorem committere? aut patrare quidpiam inhoneſti, quod aut eũ offendere, aut eius poſſit animo diſpliacere? Quod ſi quando fieret. Quid hoc iniquius aut indignius dici, aut excogitari unquam poſſet? O miſeræ fœminæ quid agitis? An ignoratis ſponſi ueſtri oculos quos fallere creditis, ubiq; locorũ præſentes eſſe, & quicquid agitis contemplantes? Oculi domini (inquit propheta) ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Porro tantum abeſt, ut factum quidpiam latere eum poſſit, ut etiam cognoſcat corda ueſtra, & cogitationes ipſas occultas intelligat. Audetis tamen ſub eius conſpectu, quaſi non uideat, et in oculis illius, quaſi dormiat, o ſceleſtæ agere tam nefarie? et ea committere quæ nulla meretrix, quãuis procax, in conſpectu ſui lenonis auderet? O nefandum ſcelus, ò ſingularem audaciam, ò inſignem contumeliam, uirginem ſcilicet Deo dicatam, ſolenni ritu ſanctificatam, omni religionis myſterio conſecratam fieri inceſtam, ac fœdo nefandorum facinorum luto uti immundam ſuem, ac multo etiam fœdius, uolutari. Quid enim fuit opus uelari, ſeptisve occludi, ſi ita patere uelitis? Proh pudor patent alicubi ſepta uirginum, atq; iam ob deſidiam paſtorum ex ſacris ædibus in meretricios fornices, et obſcœna latibula ſunt conuerſa. Quanto equidem libentius hoc loco ſiluiſſem, ſi id uulgus lateret, ſi

clanculùm fieret, si posset dissimulari silentio, et aliqua tergiuersatione celari. Verum quum impune, palàmq; peccetur, mirum esse non debet, si palàm, atq; impune tantùm quoq; flagitium defleatur. Honestas tamen, ac sanctas semper excipimus, quæ in sua integritate, inq; Dei seruitio constantissime perseuerant. Sed iam et de malis meliora speramus: quum cœperint res melius ire q̃ putabamus, atq; cœptum sit tandem immutari tam improbos mores, et licétiam, q̃ propior sceleri fuerat q̃ religioni, nouis legibus arctius cohiberi: atq; oẽs obstrictius ad exemplum, et regulam uirginum sanctarum obcludi, et geminatis cancellis, et parietibus altioribus, ac tutioribus obserari.

Quam male conueniat nimius corporis cultus uelatis uirginibus. Cap. X.

SEd iam ad propositum redeo et ad impudicas iterum me conuerto. Quo nam quæso pacto infœlix mulier, etiam si uelis, impudicitiam tuam dissimulare poteris? quum euulsis superciliis, comptu, fuco, nimiaq; mundicie ipsas etiam meretrices excellas? ut iam neq; ex oculis neq; ex sermonibus neq; ex cultu uideri matrona honesta possis, ne dum uelata uirgo, aut cœlebs: quin potius scortum, et omnes implens numeros, dignissima prorsus Florali matrona tuba, ut ait ille, Ex quo sanè multo magis uideris digna ut uenieri illi Corinthiæ consecreris, immo prostituaris, q̃ Christo. Audi prophetam Hieremiam te ita acriter accusantem. Impudens (inquit) facta es ad omnes, facies meretricis facta est tibi. Nimius siquidem uestiendi cultus, comptusq; corporis, lenociniaq;, fucorum nõ nisi prostitutis, ac impudicis fœminis conuenire uidentur: q̃q̃ nunc ex improbitate consuetudinis, ac morum peruersitate et fœda licentia temporum id etiam in quibusdã matronis, non tam impudicitiæ notam, ac suspitionem Hiere. 3

q uitium potius mulebris leuitatis, ac uanitatis accuſet qua ſibi per placendi ſtudium de coniugum licentia blandiuntur. Atqui uero in ſacris uirginibus, quæ ſeſe prorſus carnalibus delitiis abdicarunt, ſi iiſdem adhuc concupiſcentiis delectantur, nulla eſt excuſatio, ſed certum potius indicium animi, corporisq; corrupti.

Quem nam cedo pudorem præſtare poterit, etiam ſi caſta, aut uirgo fuerit., mulier compta immodice, et exculta molliter? cuiq; potiſſimum in uotis hæc ſint: acus, calamiſtra, ſpecilla, crinalia, ampullæ, fucus, unguenta, & mundus reliquus muliebris, tanquã neceſſaria ſupellex: & quæ habeat thalamum, torum, pauimentum, parietes aulæis, tapetibus, ſignis, atque picturis ornatos? resq; omnes ita inſtructas, ita apparate diſpoſitas, ut non uideatur ibi uirguncula ſacra, ſed Thais quæpiam, aliaue famoſa meretrix habitare?

Quis enim compoſitos tinctosq; crines, & cincinnos, & eiuſmodi comptus, uel in qualibet honeſta puella non damnet? ne dum in uirgine circunſunſa, & profeſſa, ac dicata perpetuæ caſtitati? Quod enim in alia turpe eſt, in hac etiam fœdiſsimum reputabitur. Imposſibile ſane uidetur ſimplicem, ac puram eſſe poſſe illius uirginis conſcientiam, quæ uel arte, uel compoſitione, uel uera etiam forma pellicere ſpectatores ad ſui concupiſcentiam delectetur. Nam et ſi ipſa forte non aſſentiatur concupiſcentiæ peccato, aliis tamen peccandi faces, & fomitem ſubminiſtrat: atque concupiſcendi tentamenta propinat. Quid aliud uult ſibi ueſtis ipſa, & ſi uilis, & pulla, tota tamen & mundicie immodica, & ſuſpecto nitore perfulgens? Quid diſſuta altius tunica, ut aliquid interius appareat pulchri, quod commoueat? Quid nitentes ſolcæ nigredine? Quid papillæ faſciolis arctius compreſſæ? Quid criſpanti cingulo anguſtiſsime pectus accinctum? Hæc ſunt ſane manifeſta animi latentis indicia: & quæ ſine

quæſtionibus

quæstionibus re, non uerbo, cordis arcanum uerissime fateantur. Virgo quidem nō tantum nomine, sed & re ipsa esse debet, ac etiam uideri, & credi: ut quū quis eam uiderit, non statim dubitet ex aspectu integra ne sit, an corrupta. Si enim uirgo uideri uis, & seruare tuam uirginitatem desyderas: quid permittis, ut talis te decor, & talis te cultus infamet? Quid te ornatā, & comptam interim ostentas? quasi uel uirum habeas, uel quærites, cui tu eo comptu placeas? Optes potius si uirgo diu esse uelis homines fugere, & hominibus displicere. quoniam (ut Dauid in psalmo dicit, Qui hominibus placent confusi sunt. Maculas te ipsum quidem non ornas, & carnalis concupiscentiæ notis aspergis, etiam si munda alioqui fueris, quum iamdudum desectam comam rursum pectas, & supercilia expilas dentes puluerib⁹ fricas, fasciculum ad nareis admoues faciem cerusa & stibio decoloras. Quid tu cupis de carnis pulchritudine exterius cōmendari? quando nulla sit uirginibus solicitudo molestior, q̄ aduersus propriam carnem iugi & assidua concertatione pugnare: dicatq; propheta, immo spiritus sanctus omnis gloria filiæ regis ab intus. Porro extrinseca pulchritudo corruptibilis est, & uana, fomesq; ac nutrimentum libidinis at uera uirginis pulchritudo interior est, & iccirco interius sese exornat, ut suo se tantum sponso, qui uidet in abscondito, pulchram, & spectabilem præbeat. Detegis te sane qualis sis, quum tam peruerse aliud uerbis occulte iactas, aliud re ipsa foris ostentas. Nam nullis ferē comptior cultus in præcio est, q̄ quibus pudor uilis est. Syncære quidem syncæritas formæ tractanda est: & quod est professionis, & uoti, id cultu, & habitu, atq; actu seruandum: ne aliud professio commēdet, aliud cultus insinuat. Siquidem interioribus uirtutibus, non exterioribus ornamentis est decoranda uirginitas. Quin immo etiam si adsit decor naturalis obnubēdus Psal. 52

est, & dissimulanda species uirginibus sacris. Cultus enim & immoderata frontis hilaritas corruptelam mentis arguit: quippe quæ à puellis lasciuis de industria ad alliciendos amatores & ad solicitandas iuuenum mentes soleat comparari. Minutia uestalis gentilis, & ethnica (ut refert Liuius) suspecta tantum ob mundiorem iusto cultum sacris primo abstinere rebus iussa: deinde pontificum decreto, seruo indice facta rea, uiua de more sub terram defossa est. Posthumiæ Romanæ, et ipsi uestali, & honestæ alioqui uirgini, risus solutior, & liberior cum uiris confabulatio tantam illi ipsi peperit infamiam, ut uel ex eo solo accusaretur incestus: quæ quæ uis postmodum compertum fuerit falso fuisse insimulata, iusta tamen grauissimaq; reprehensione non caruit admonitaq; fuit à Spurio Minutio summo pontifice ne deinceps inuerecundius loqueretur, q̃ uiueret. Tales profecto uirgines fatuæ merito possunt dici: quæ licet uirgines sint, extinctas tamen lãpades habent, oleoq; carentes: nec propterea introibunt cum sponso ad nuptias: sed excluſæ audient uerbum illud ualde horribile, & pertimescendum. Nescio uos. Deponant ergo castæ, & honestæ uirgines mores, habitumq; incestarũ: et lupanarium insignia, & prostitutarũ ornamenta prorsus abiiciant: ne quod profitentur odisse, cultu ipso corporis amare uideantur: & ob id, multo etiam peiores q̃ sint, à cunctis credantur. Asserit autem inclytus martyr, et doctor sapiẽtissimus beatus Cyprianus uirgines quæ sese eiusmodi artibus compserint inter uirgines nõ esse connumerandas sed tanquam contactas oues, et morbidas pecudes à sancto, & puro grege uirginum, procul arcendas, ne contagio suo cæteras polluant.

In eas quę aut sibi abortum procurant, aut æditos ex se infantes necant. Cap. XI.

Quid uero dicemus, si quæ etiam ex his reperiãtur, tam impiæ, et sceleſtæ, ut ueneficiis, et medi

camentis,atq; aliis quibuſdam inſidiis ſibi ipſæ partus abigant,et abortum procurent,ne inceſtus ſui flagitium adueniente maturi partus æditione prodatur? Nouum monſtrũ,ut ſint matres, quæ fiant ultro ſuorũ nondum natorũ filiorũ parricidæ. Sunt ẽt quæ medicaminibus ſeſe præparent accerſentes ſibi pharmacis ſterilitatem, ne abortione ſit opus. Turpiter quidem,omnes uerum ali quanto conſultius illæ,quæ ædita puerperia nõ necant, ut iſtæ,quas modo dicebam, ſed exponũt: aut perfractis omnibus repagulis pudoris,et honeſtatis,e cætu uirginum fugiunt poſt ſtupratores ſuos. Proh nefas piget pudetq; dicere. Siccine eſt abrenunciare ſæculo? Siccine uoluptatibus abſtinere? Siccine Deo uotum? Cogitare miſellæ, cogitate inq; cito uos hinc migraturas eſſe ad iudicium,ac aſtituras mox ante tribunal illud tremendũ iudicis magni,ubi latebræ omnes cordium, atq; omniũ facinorum libri aperientur: in quibus à cunctis omnia,q̃ uis occulta,legentur: et pudenda tua(ut ait propheta) in conſpectu tuo reuelabuntur. O quot ibi corruptarũ credita falſo uirginitas eo iudicio condẽnabitur: et contra quot uirginũ male diffamata caſtitas coronabitur. Expgiſcimini ergo,et uel gehennæ metu reſipiſcite: nihil ſane remedii eſt reliquũ, niſi pœnitere, et in melius ſeſe emẽdare,anteq; ueniat dies illa tremẽda,et amara ualde: q̃ qdẽ à quolibet q̃tũuis diu uicturo lõge eſſe nõ poteſt. Nau.3

Adhortatio ad pœnitentiam. Cap. XII.

COgitare ergo infelices aĩæ quale uos iudiciũ expectet,et quale uobis p̃ tanto ſcelere apud inferos pręparatũ iã ſit incendiũ: in quo tanq; in Phalaridis tauro,ſuccẽſis fornacibus ꝑpetuo torrebimini. Cogitate inq; qs ſtridor dentiũ uos maneat, q̃ tenebræ, qui fletus,quæ mola in collo,qui uermis in cõſcientia. Ibi quidem inter mille ſuppliciorum genera, et amnes ſulphureos,et immanes tortores,et ultrices furias pœnas luetis perpetuas, ſine ulla ſpe ueniæ, aut ullius

amplius misericordiæ perfugio. Cauete cauete dum licet, tam tremendum iudicium: nec ipsæ uobis deesse uelitis, tempestiuam pœnitentiam aspernantes: ac eam cum grauissimo salutis uostræ periculo differentes. Nihil est enim ꝙ desperetis uestras sordes lachrymis posse lauari, modo resipiscere uelitis, & cum leproso illo euangelico poscere dominum mundari. Id enim pollicetur uobis dominus per prophetam suum dicēs. Matth.8 Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, et ego suscipiam te. Et per alium prophetam Hiere.3 Si fuerint inquit peccata uestra sicut uermiculus, quasi niuem dealbabo: & si fuerint ut coccinum, uelut lanā albam efficiam. Quamobrem leua iam oculos tuos Isa.1 in directum, et uide ubi prostrata sis & (ut inquit Apostolus) memor esto unde ceciderīs, et age pœnitētiam. Diximus pauloante per arcam Noe castitatis imaginē merito figurari: ꝙ quum omnis caro diluuii aquis submersa fuisset, in ea quicquid incorrupti fuerat conseruatum est. Ex hac ergo arca quum Noe coruum, & subinde columbam euolare libere permisisset, non nisi co- Apoch.2 lumba legitur reuertisse, coruo fœda putrescentium cadauarum esca detento. Tibi sane competit ista similitudo rectissime Nam tu quoq; quasi columba domini exiuisti in apertum extra arcam pudoris: eia modo instar columbæ illius sumpta pacis olea ocyus reuolato, ut admissa rursus in arca salueris: nam si redire contempseris, & sordibus uoluptatum detenta coruum malueris imitari, perpetuo exules, nec in arcam, id est in gratiā amplius admiteris. Consulat ergo sibi unaquæq; dū uacat, & dum tempus est, et quæ præstare Martham, eo ꝙ corrupta sit, amplius non potest, Magdalenam saltem illius sororem discat imitari: ut eam ipsam sequatur pœnitentia, quam prius secuta est culpa. Hæc enim & si multū peccauerat, pii tamen Iesu pedibus prouoluta flendo ueniam promeruit, & ab eo, ad quem nu- Gene.8

per meretrix plenà peccatis acceſſerat, iuſtificata, innocens, & ſine peccato recesſit. Quid tu ergo cunctaris diutius, aut differs in longum emendationem peccatorum. Pro certo ſcias tempus, quod nunc acceptabile eſt, mox in aduerſam tempeſtatem immanitatis, & horroris plenam totum mutandum eſſe: quando nihil ualebit pœnitentia, nec erit ulla ſpes ueniæ, nec humanæ aut diuinæ miſericordiæ perfugium.

Inductio ut inceſta ſuo ſe iudicio condemnet. Cap. XIII.

IVdicate miſeræ fœminæ uoſmetipſæ de uobis: hic iudicium ueſtrum requiro. Ingredimini parumper ſecretum thalamum conſcientię ueſtræ, & ſedentem ibi pro tribunali ſpectate eam ipſam dominum de uobis ſecreto iuditio rectisſime iudicantem: nam ſicut dicit Apoſtolus, ſi nos metipſos diiudicaremus, non utiq; iudicaremur. Quæ nanq; ex uobis tam expers rationis erit, ut iudicio iſto domeſtico, non ſuccumbat? ac ream ſeſe non dicat, et omni ſupplicio dignam? Et enim ſi uirgines fatuæ uel ob ſolam ignauiam, nuptiis cœleſtibus excluduntur, quid de iis quæſo fiet, quæ nō tantum, ut fatuæ illæ bonū opus negligenter fecerunt, ſed etiam petulanter ſacrata, atque ſanctificata Deo corpora impuris proſtituerunt, lenonibus uulgantes Chriſti thalamum in lupanar? Dicite rogo, hoc etiam à uobis requirimus. Si mortalis cuiuſuis hominis uxor deprehenſa in adulterio ex præcepto legis obrui lapidibus digna eſt: quid ſponſæ Chriſti adulteræ fieri par eſt? unica quidem puniri morte parum eſt, grauiora commeruit ſcelus. Sed quidnam ergo ſupplicii erit huic inceſtæ ſatis, ſi mors una pœnæ ſatis non eſt? Aliquid profecto atrocius morte id ſit, oportet: et hoc erit mortis ſempiterna pœna: quam nec mors ulla extinguat, nec ullus diminuat dies, nec ullum refrigerium

1. Cor. 11

Matth. 25

leuet. Pernoscite uel ex hoc, quanta sit sceleris istius modi immanitas, q̄ quum tam misericors sit ecclesia sancta Dei, tamen eiusmodi flagitium tam diro anathemate feriat, ut ne moriēti quidem communionem per Illiberitani concilii decretum dandam uelit ei, quæ Deo dicata stuprum aliquando commiserit: quū tamē pro nullo fere alio crimine (quod sciam) legatur communionē cuipiam in morte interdici. Sed ia contra eiusmodi incestas satis dictū arbitror. Horret siquidem animus, & ob pristinæ uirginitatis honorem eas tantæ fœditatis uitio incessere mens ipsa reformidat, mecq̄ ipsum sanè perpudet de his minus honorifice loqui, q̄ sponsam Christi deceat: & q̄ ipsa sacrarum uirginum postulet reuerētia: quoquo modo interim plærāq̄ istarum uiuant, atque a uoto, & à sua professione rebellent.

Quam graue scelus sit Deo dicatam uirginem polluere incestu, q̄q̄ acerrime semper fuerit uindicatum. Cap. XIIII.

HActenus de impudicis uestalibus, sed quæ modo satis digna cōuitia in eos ipsos scelestos, atq̄ incestuosos homines dici possunt, q̄ has ipsas uirgines sic Deo dicatas polluere, & incestare nō uerentur? Quænā oris facundia? q̄ grauitas orationis? aut q̄ uehementia uerborū, atq̄ sententiarū in tam nefarios, ac profanos adulteros, posset pro sceleris grauitate satis digna reperiri? Vincit q̄dē officiū linguæ atrocitas rei & facinoris magnitudo. Id cogitare mens stupet, & manus refugit exarare. Scelus est, p̄fecto quod nec ulla potest eloquentia satis explicari, nec ulla satis digna pœna puniri. Profanus si quidē habetur, qui aut sanguinis, aut seminis profluuio ædem polluit: at q̄to profanior qui puram, & cōsecratam uirginē incestat? spiritus sancti tēpla profanat? & sanctificatum corpus detestabili colluuione corrūpit? Si ualde nefariū est uasa consecrata manibus

profanis attingere, sacras uestes diripere, propter quod multi acerrime mulctati sunt, quale crimen esse putabimus, consecratas Deo uirgines cõstuprare? spolia uirginitatis abripere? uiua templa spiritus sancti impie profanare? Constat enim sacrata Deo corpora cunctis paribus q̃tũuis sacris sanctitate, ac religione præstare: quandoquidẽ nõ parietum gratia, sed usui eiusmodi tẽpli amore de cœlo Christus descenderit, primo in uirginis uterum: postmodũ de utero uirginis in mundũ: postremo de mundo in crucem. Ozas (ut in sacris literis legimus) currum domini prolabantẽ temere fulcire conatus, q̃a sacratissimam arcam profana tetigit manu haud mora humi repentina morte procubuit. Balthasar Babilonius q̃ uasa tẽpli impiis manibus cõtrectare non sit ueritus, miserabili pœna affectus est. Antiochus quoq; profanato Dei templo, spoliisq; ditatus sacris, haud multo post amaro animo, q̃ fecerat reminiscens, cõdignas sacrilego pœnas luit. Heliodorus Seleuci regis legatus dum simili impietate idẽ templũ spoliare esset aggressus, terribili uisione perterritus, & inuisibilibus ẽt plagis percussus, statim miserabiliter ĩ ipsius ærarii uestibulo cõcidit: ibiq; aliquantisper digna castigatione correptus est, sed pertesus patrati facinoris impetrata sacerdotũ p̃cibus uenia, officiis uitæ restituitur. Põpeius quoq; ille magnus captis Hierosolimis, licet ex illo tẽplo (ut refert Cicero) nihil attrgerit, tamen haud leuius peccauit, quum illud idem templum primus idolorum superstitione polluerit, quo circa non diu post uictus à Cæsare in Ægyptiaco littore recisa ceruice iacuit feris dilacerãdus alitibus. Crassus item auarissimus quũ & ipse ex eodem tẽplo quicquid precioſi fuerat reliqui eorum q̃bus Põpeius pepercerat, sustulisset, apud Carras Parthorum sagittis opprimitur. Merito ergo (ut uidemus) puniti omnes sacrilegi maximis semp pœnis fuerunt: at q̃to maiori ultione digni nefandi, atq; incestuosi stupratores, quãtoq;

1.Para.13

Dan.5

2.Mac. 19

2.Mach.3

æquius puniendi? Si quidem neque arca illa, neq; uaſa aut ornamenta ulla templi quantumuis relligioſa, et ſacra, ſeu aurea, ſeu argentea illa ſint, præferri, æquarive poſſunt auguſtimo, et ſacratiſſimo templo corporis uirginalis: quãdo quidem ea quæ præceſſerunt figuræ, et indicia, umbræq; et imago fuerunt eorum, quæ modo fiunt. Quanto ergo potior eſt lux, q̃ umbra, et ueritas, q̃ figura, tanto uiua hæc templa parietibus illis relligioſiora atque ſacratiora cenſenda. Dic quæſo quonam cruciatu ſeruum illum afficiendum putes qui cubile domini ingreſſus ſponſam eius uiolare præſumpſerit? Nonne acerrimo, et exquiſitiſſimo quoq; ſupplicio dignum dicas? Sed hæc eſt ſponſa domini quam polluis: hæc Deo dicata, quam uiolas: hæc Chriſto cõſecrata, quam ſtupras, quamq; habes ludibrio, quamq; publice circundutis. O libidinem effrænatam, et indomitam. O impiam et ſingularem audaciam: quæ nec iram Dei reformidat, nec ſacratiſſimas faces, nec interdictum cubiculi limen, nec ſacros alitus perhorreſcit. O præcipitem, et ſacrilegam confidentiam, quam non pudor à turpitudine, non metus à periculo, non religio ab impietate, non ratio denicq; ipſa à furore poteſt ullo pacto reprimere. Quibus abſtinebit? qui nec ſacratis quidem corporibus abſtinendum putat? Attende animum miſer attende ad illas diras imprecationes, atque execrationes quas in ſacro iſtarum epithalamio ſacer antiſtes conceptis uerbis in caput detonuerit tuum, uel ipſo horrendas ſono, et terribiles auditu. Non poſſunt ea non rata, ſolidaq; eſſe, quæ tam religioſe, tam pie inter ſacroſancta myſteria, ante aras ſacras, ſacro ore promuntur: eodemq; loci ubi Deus ipſe tam præſens eſt, q̃ ſuper ſidera in cœlo. Quare niſi agas pœnitentiam, peccatoq; abſtineas tam abominabili, cito (mihi crede) indues (ut dicit propheta) maledictionem illam ſicut ueſtimentum, et intrabit ſicut aqua interiora tua, et ſicut

oleum in ossibus tuis. Nihilo sane fœlicius incestuoso illo Clodio peribis: at potius tanto immanius q̃ illæ uanæ superstitionis tu ueræ religionis mysteria polluisti. Hunc uero. M. Tullius quãuis ethnicus, & à pietate christiana longe alienus, publice palamq̃; professus est, se summo odio, uel ob hoc maxime scelus prosequi. Sic enim in oratione quam contra Pisonem, & Gabinium habuit, testatur. Quod mihi odium, inquit, cum Clodio fuit, nisi quia perniciosum patriæ ciuem fore putabam: qui turpissima libidine incensus duas res sanctissimas, religionem, & pudicitiam uno scelere uiolasset? Et alibidem grauiter conqueritur, q̃ quæ sacra per summam castimoniam uirorum, ac mulierum erant peragenda, eadem essent per istius stuprum uiolata. Sed quid ego hic ethnicorum, aut antiquorum testimoniis utar? quũ sub oculis nobis assidue nostratium Christianorum exẽpla uersentur: qui incestus sui apertissimas, atque grauissimas pœnas dederunt? Noti sunt homines, nota scelera, et noti qui postmodum rerum exitus sint secuti: ut non minus hic superuacaneum sit, q̃ etiam inuidiosum quenquam apertius nominare. Quamobrem satius erit hic Antiochi tertii in ea re modestiam recensere in opprobrium, & dedecus impioꝝ. Is enim Dianæ sacerdotem, quæ miranda forma præstabat semel intuitus, statim Epheso discessit ueritus (ut ipse dicebat) ne quid præter animi sententiam, uictus muliebri specie, facere cogeretur. Confundantur tali modestia uulgus incestuosorum Christianorum: quum quod tam sedulo homo gentilis cauerit, ipsi fraudulenter ac studiose perquirant: non attendentes q̃ Apostolus dicit. Si quis Dei tẽplum uiolauerit, disperdet illum Deus. Et ne ab ethnicorum prorsus exemplis recedam, quæ plærunq; afficiunt magis, Romanis olim hoc scelus & priuatim, & publice tantæ abominationi fuerat, ut si quis patrasset eiusmodi incestum non tantum pro atrocissimo male- 1. Cor. 3

ficio uindicarent: sed etiam ex eo q̃ tam raro id apud illos contingere solitum fuerat, si quando auditum foret, admissum esse, prodigii, ac portenti instar publice nunciaretur. Quamobrem noster Liuius ubi canensem cladem descripserat, Romanos scribit territos esse sup tantas clades, tum cæteris prodigiis, tum q̃ duæ uestales eo anno Opimia, atq; Floronia stupri compertæ, altera sub terra (ut mos est) ad portam Collinam necata fuerat, altera semetipsa sibi mortem cõsciuerat. Vide ergo q̃ graue adiudicauere hoc flagitiũ Romani, ut ab his p̃ maximo prodigio, quũ cõtingeret, haberetur. Et ne forte credas id cessisse earum stupratoribus impune. L. Catilius scriba pontificum, qui cum Floronia stuprũ fecerat, à pontifice maximo eouscq; uirgis in comitio cæsus est, ut inter uerbera expirauerit. Idem passum esse legimus Celerem equitem Romanũ cui Cornelia obiiciebatur Vestalium maxima: quæ à Domitiano Cæsare absens, & inaudita damnata est, ac etiam uiuens ut mos fuit, humo defossa: q̃ arbitraretur ob raritatẽ exẽpli suum sæculum fore eiusmodi inusitato spectaculo illustrius. Licinianus senator, & ipse insimulatus huiusce criminis, ne comitium adire, & uirgas pati cogeretur, uoluntario exilio sese à seueritate tanta iudicii uindicauit, bonisq; suis publicatis, in Sicilia ex nobili senatore mercenarius rhetor effectus est. Apud Ciceronem in libro quem de legibus scripsit, legem eiusmodi contra incestuosos adducit. Incestum pontifices supremo supplicio sanciunto. Verum si hoc faciebant homines gentiles à uera religione remotissimi, quanto magis nos facere debemus: qui edocti sumus ab ipso Deo & homine Iesu cauere uel simplicem fornicationem: nedum tale, tantumq; flagitium fugere? Sed nec nobis quidem desunt leges ad puniendum hoc nefarium incestum, à patribus rite latæ

modo seruarentur, & legum pœnis afficerentur iniqui. Nam deprehensi, atque conuicti et infames sunt, & per sacros canones seuerissime puniuntur. Gregorius enim pont. Max. si laici sunt omni prorsus communione hominum, uelut aqua, & igni interdicendos, Sathanæq; tradendos iubet: si uero clerici ab omni officio amotos in arcto monasterio, perpetuo ueluti carcere mandat occludi ad agendam perpetuam pœnitentiam. Iustinianus autem Cæsar in suis legibus contaminatos eiusmodi turpitudine exuendos bonis sanxit, et ea religioso loco, in quo patratum fuerit tale facinus, applicari præcepit: reos uero ipsos subiici supplicio capitali. Digna profecto ultio, quæ in scelestos homines expendatur: quando nec pœna morte grauior, nec quicquam ea sit impuritate nefandius. Hoc scelus, ex sententia episcopi nostri Petri Barrocii, in eo libro, quem de ratione bene moriendi inscripsit, quadruplici infamia notatur. Primo adulterii, q̃ sponsa Christi uiolatur: stupri, quòd uirgo corrumpitur: incestus, quia cum patris sui nupta filius se commiscet: sacrilegii denique, quòd sacrata atque addicta Deo impie profanatur. Nec esse hoc loco silendum censui, quod et si sæpe audiueram dici uulgo, nunquam tamen affirmare ausus fuissem, immo nec scribere, nisi apud eundem auctorem grauissimum sane, atque sapientissimum simulq; innocentissimum uirum eodem libro pro comperto legissem incestuosos eiusmodi, ac contaminatos tali scelere morientes uirilis membri tentigine ad pœnam, atque infamiam tantæ turpitudinis affici solere. Idoneus auctor certe talis tantusq; episcopus: at si qs falsum contendat, non ago pertinaciter, neque propterea id ego crimen, aut leuioris nequitiæ esse, aut minus execrandum putabo. Veruntamen conuenit id cum

facto Heraclii imperatoris, qui quum Christianorum legibus uiueret, Fabia tamen uxore defuncta Martinam fratris filiam contra uis, fasq; duxit: atque etiam tulit legem, qua deinceps per eum idē omnibus liceret: quo circa hunc ipsum tali cladis genere affectum perhibet, ut folliculo testium sursum uerso, uirilique membro semper distento, mictere non posset, quin lotio uultum respergeret, nisi obiecta prius tabula foret, quæ urinæ ascēsum reprimeret. Quod morbi genus omnes affirmabant ei ob illicitas nuptias, atque impiam legem diuinitus obtigisse, ut & alios exterreret à simili fœditate pati randa, & ut ipse in eo quo peccauerat torqueretur. Sed ad rem nostram redeamus.

Adhortatio ad spem ueniæ promerendæ. Cap. XV.

GRauia profecto sunt, quę in ultionem tanti flagitii sanxerunt leges, sed longe grauiora, atq; atrociora censenda, quæ parauit Deus, & quæ saltē non euadent, quicunq; humanarum legum pœnas euaserint. Iudicia nanq; hominum plærunq; eludi, ac falli possunt: at iudicium Dei est prorsus infallibile, atque inuitabile omnino. O te miserum & infœlicem, si non intelligis dum iudicia hominum fallis, te magis magisq; reum fieri, atq; cito fore, ut, ex eo q; hic impune tuleris, atrocius puniaris: quando nihil ibi transit impune: ubi idem erit iudex accusator, & testis. Quid tunc miser facies? ubi te abscondes? sistendum sanè est tibi coram illo, qui cuncta uidit, cui nihil occultū est, qui nouit omnia: & ideo subductis ibi scelerum tuorum rationibus, ipsi tibi sustinendum est, quicquid pœnarum impiis paratum fuerit. Verum enim uero tam mitis, ac benignus, & clemens est, quem offendisti, ut facile possis, modo uelis agnoscere peccatum tuum, & resipiscere, adhuc redire in gratiam, & ueniam impetrare peccatis. Nihil

est q̃ dubites eum ipsum dominum, quem irritasti peccato, placare pœnitentia: & quem infensum tibi reddidisti per impudicitiam, reconciliare eundem rursum tibi posse per continentiam. Qui enim comminatus est pœnam peccanti, idem etiam promittit ueniam supplicanti. Nemo sanè sic suæ ipsius salutis auidus est, q̃ dominus alienæ: ideo assidue clamat in prophetis. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & uiuat. Quare nisi tu differas conuersionem, non est cur desperes reconciliationem: quoniam ubi abundauit peccatum, superabundauit, et gratia. Age quæso ne cœcutias diutius in tanta luce ueritatis. Alleua tandem oculos, & cognosce creatorem, & redemptorem tuum, & age pœnitentiam: atq; assumpta fiducia ueniæ cum mœrore conscientiæ reseca cuncta retinacula consuetudinis prauæ, quibus teneris præpeditus, ac teipsum ad initium melioris uitæ componæ: & miserebitur tui Deus: quia benignus est, et misericors, & placabilis super malitiã. Audi quid dicat Ezechiel propheta. Impietas, inquit, impii non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Cæterum quoniam quicquid ad sacras uirgines attinere uisum est nobis satis diximus, deinceps altero libro de cœlibatu dicemus.

BERNARDINI SCARDÆONI PATAVINI PRÆSBYTERI DE CASTITATE LIBER SECVNDVS.

DE COELIBATV EXORDIVM.

Voniam per magna ac per difficilis prouincia castigandæ incontinentiæ & suadendę castitatis à me suscepta fuit, pro exoluendis promissis, in eo mihi elaborandum duxi, ut nullus foret ordo hominũ reliquus, cui in hoc opere suus locus non esset. Dixi enim in principio statim operis, in tres ordines, ueluti classes, uniuersum genus hominum esse descriptum: Virginum scilicet, Cõiugatorum, Cœlibum: quam quidem distinctionem iccirco feci, ut à uirginibus sacris, incestas: à uiris pudicis, adulteros, à cœlibus, fornicarios segregarem: quandoquidem hic à nobis ex ratione suscepti laboris (ut diximus) cuiuscunq; ordinis hominum sit uel laudanda castitas, uel incontinentia reprobanda. Verum de uirginitate satis iam dictum est, restat modo secundo loco, ut de cœlibatu dicamus, cœlibes autem hoc loco dici uelim, non tantum qui continent, sed in uniuersum uel quicunq; coniugio soluti sunt, uel uxore legitima carent, utcunq; interim sese habeant ad obseruationem continentiæ. Neminem uero latere puto Cœlibatus nomen à cœlo pro certo deduci, eo q; cœlo maxime digni sint, qui ob cœlestium amorem, carnalibus uoluptatibus abstinent: dicti cœlibes, quasi ex quadam cœlitum societate, cœlestes. Nam profectò qui à uenereis rebus sese continent, & propter Deum obseruant ex

exactisſime cœlibatum, propius ad cœleſtes ſpiritus, et ad eorum uitam, qui beati dicuntur, tum tranquillitate mentis, tum integritate carnis accedunt. Sic enim ſcriptum eſt. Qui non nubent, neque uxores ducent, erunt ſicut angeli in cœlo. Luc. 20

Iccirco angeli nomen adaptatur congruenter ſacerdotibus, quaſi ex mundicia carnis & officio myſteriorum illis efficiantur æquales. Vnde legimus, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam legem requirunt ex ore eius: angelus enim domini exercituum eſt. Malac. 11

Quod autem quibuſdam antiquorum perſuaſum fuiſſe legatur, cœlibes dici à Cœlo Saturni patre, cui pudenda filius impie abſciderat, mihi nō fit ueriſimile: ſed ualde fabuloſum, & uanum. Quare ablegatis commētitiis fictionibus, priorem illam interpretationem, uti ueriorem, atque uulgatiorem ſequamur præſertim quū et Græcorum uocabulum ei maxime conueniat: nam quos nos cœlibes, Græci ἀνοσίους appellant: quod perinde eſt ac ſi diis ſimiles, paresve dicas. Quātæ autem præſtantiæ ſemper fuerit in religione chriſtiana obſeruantia cœlibatus, nemini eſſe poteſt dubium, aut obſcurum, quum legatur apud Eſaiam prophetam dominum ſub eunuchorū uocabulo cœlibibus maxima quæq; honoris præmia, & multo potiora quàm copulatis matrimonio polliceri. Hæc dicit dominus (inquit propheta) eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum nominatum, & nomen melius à filiis, & filiabus, nomen ſempiternum, quod non peribit. Eſaia. 56

Et de his ipſis ſaluator noſter Chriſtus. Sunt, inquit, eunuchi qui de utero matris ſunt nati: ſunt qui fiunt ab hominibus: ſunt qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Et hi ſunt qui ſummopere placent Deo, quū eos non neceſsitas non natura, ſed propria uoluntas abſciderit: & propter Deum noluerunt eſſe quod nati ſunt: Qui quidem ne abiecti propterea, & ignobiles uideri poſsint, quòd fœcunditate careant libe- Matth. 9

liberorum: promittit illis Deus (ut nuper dicebamus) honorem magnum in regno cœlorum, quum dicat Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum nominatum. Et ne quæuis fœcunditas possit eorum sterilitati præferri. Dabo inquit eis non locum solum, sed melius nomen à filiis & filiabus. Et item ne eis longæuitatis posteritas desit, quæ nomen eorum ad posteros ferat, quod ex infœcunditate nuptiarum prouenire uidetur, subdit. Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Efferant sese coniugati modo, & ubertate liberorum sese iactent, dum tamen eunuchi nostri absq; ulla fœcunditate corporali (ut nuper audistis) maiorem sibi uendicent laudem apud Deum, q̃ fœcundi quantum libet parentes. De his ergo deinceps nobis est dicendũ: sed prius quot genera cœlibum sit annumeremus: postea quo nam pacto extra matrimonium uiuant plærique quàmq; male quidam mentiantur cœlibatum, dicamus.

De multiplici cœlibatu, & q̃ fornicatio sit semper graue peccatum. Cap. I.

TRes equidem cœlibum diuersitate esse comperio: primam eorum, qui nondum matrimonium contraxerunt, & ex his sunt Virgines: secundam eorum qui præmatura morte coniugum soluti sunt ab uxore, & ex his sunt Viduæ: tertiam uero illorum, qui non tantum liberi, & soluti à matrimoniis sunt uerum etiam ex sua professione addicti, & consecrati Deo: uoueruntq; perpetuum cœlibatum, & firmũ propositum castitatis, & ex his sunt monachi & clerici, & uelatæ uirgines, & quicunq; ex eo q̃ sacris iniciati sunt obligantur tacito uoto ad perpetuam castitatem, ut infra latius de hoc ipso suo loco dicemus. Horum autẽ quisquis per nefas certam continentiæ metam transierit, absq; dubio peccatum fornicationis incurrit, et effi-

citur

citur consequenter eternæ mortis reus. Dicit enim Ioannes fornicatorum partem cum ueneficis, idolatrisq; futuram esse in stagno ignis, & sulphure ardenti. Illis uero, qui nondum sunt ullis coniugii legibus alligati: aut si quando fuerint, uxorum morte, soluti sunt integrũ sane est uel uxorem rursum ducere, uel continere si malint. Sic enim dictum est de his ab Apostolo. Qui duxerit uxorem, non peccauit, tribulationem tamen carnis habebunt eiusmodi. Idem quoque de mulieribus iudicium ab eodem prolatum, est qnod de maribus. Volo, inquit, iuniores nubere, & quæ non potest continere nubat: melius est nubere q̃ uri: sanctius tamen si sic permanserit, sicut & ego. At illis, qui iam castitatem uel uoto, uel susceptione sacri ordinis ultro promiserant, sic idem ipse Apostolus mandat dicens. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ. Et rursum. In ea uocatione, qua quisq; uocatus est, maneat. Siquidem alii uocati sunt ad generationem prolis per carnis operam, alii uocati sunt in sanctificationem per carnis continentiam. Eligat ergo quod quisq; mauult, modo fornicationem deuitet, quæ semper est mortale peccatum. Verum prouidẽdum est ne quis erret quum legat in sanctorum patrum decretis distinctione trigesima quarta. Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur, dummodo unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.) Ibi autem concubinam pro scorto dici ne credas neque dicas ex eo talem copulam non esse peccatum: quando qui eiusmodi concubinam pro uxore habeat (ut ibi dicitur) non repellatur à communione fidelium. Sed hoc quomodo absq; errore intelligẽdum sit, breuiter exponamus. Scire autem oportet in primis tripartitum esse nuptiale bonum (ut scribit. D. Augustinus) fidei scilicet, prolis, & sacramenti. In fide enim attenditur, ne post uinculum coniugale, uxor cum alio, quàm cum uiro, aut

Apoc. 21

1. Cor. 7

Ibidem

Ibidem

Ibidem

uir cum alia,q̃ cum uxore se commiſceat. In prole uero,ut fœtus amanter ſuſcipiatur,& religioſe educetur. In ſacramento deniq; ne conſugium, niſi per alterius obitum diſſoluatur. Cõcubina ergo intelligitur ibi, quæ cunq; non gratia prolis,ſed explendæ libi dinis cauſa& adeuitandam fornicationem,domi cõiugali affectione habetur:licet illud prolis bonum,uel ætatis, uel naturæ, uel aliquo alio defectu haberi omnino non poſſit. Eiuſmodi autem coniunctionem non fornicationẽ, ſed conſugium appellat Auguſtinus:qui in libro de bono conſugali,ſic ait. Solet quæri,quum maſculus, & fœmina, nec ille maritus,nec illa uxor alterius,ſibimet, non filiorum procreandorum,ſed pro incontinentia ſolius concubitus cauſa copulantur,ea fide media,ut nec illa cum altero,nec ille cum altera id faciat, utrum nuptiæ ſint uocandæ. Et enim non abſurde poteſt hoc appellari connubium,ſi uſq; ad mortem alicuius eorum id inter eos conuenerit,& prolis generationem,quanuis non ea cauſa iuncti ſint,non uitauerint tamen: ut uel nolint ſibi naſci filios,uel opere aliquo malo agant ne naſcantur. Cæterum ſi uel utrunq;,uel unum horum deſit, non inuenio quomodo has nuptias appellare poſſimus. Hæc ille. Talis ergo eſt illa,quæ ibi appellatur concubina, q̃ ſolius concubitus cauſa ducatur: qui quidem concubitus,& ſi non uidetur carere culpa tamen uenia dignus eſt,nec prorſus interdictus. Sed falluntur quidam in illius nominis appellatione, a uulgari ꝓprietate diuerſa: nam ibi concubina non intelligitur ſcortum, uel meretrix,ut uulgò dicimus ſed mulier,quæ ſolennitatibus,ac legalibus nuptiis prætermiſſis,ſolo affectu maritali conſungitur:quæ conſenſu profectò uxor eſt, licet adhuc ob defectum ſolennitatis concubinam lex nominet. Et propterea alibi etiam legitur. Si quis poſt acceptum ſacrum baptiſma ſecundis fuerit nuptiis copulatus,aut cõcubinam habuerit,nec epiſcopus poteſt effici,nec ſacer

32. q. 2 c. Cõcubinæ.

Diſt. 33

dos. Ibi enim concubina pro coniuge ponitur, non pro scorto: alioqui non faceret bigamum, nec impediret sacerdotium: quoniam si quis post mortuam uxorem iunctus fuisset cum scorto coitu fornicario, non propterea uetatur, acta pœnitentia, ad sacerdotium promoueri. Sic & uxores Abraham præter Saram, quæ præcipua fuerat, dictæ sunt concubinæ. Scriptura nanq; diuina aliquã do uxorem appellat concubinam: sic enim legitur. Habeo filiam uirginem, & hic homo habet concubinam, adducam eas ad uos, & cætera quæ sequuntur. Atqui uero quæ concubina ibi dicitur, uxor erat, ut ibidem sæpius nominatur. Nullo ergo prætextu licet alicui à bono cõtinentiæ recedere nisi ducat uxorem quæ eatenus licet quo ad promissus non fuerit, aut uoto aut professione sacrorum ordinum perpetuus cœlibatus: quia tũc nullo pacto licet uxorem ducere, aut fornicari, ut inferius libro sequenti copiosius disceptabimus. Iudi. 19

De cœlibatu improborum cum detestatione sordidæ turpitudinis. Cap. II.

GRauiter sane redarguendi sunt fœdi, & impudici quidam homines, qui quum expertes nuptiarum sint, & in cœlibatu degant, nequaquã tamẽ à uenereis uoluptatibus sese continent, ut cœlibes decet, sed potius uti contemptores matrimonii, pro una uxore, quã habere sibi honeste possent, sordidos obsoletorũ, atq; scortorũ greges agũt, & perosi maritorũ nomina, in nefarios incestus, ꝓdigiosasq;, ac abominandas libidines ꝓlabuntur: & qđ nefandius esse nõ potest, obscœnis inhiant puerorũ amoribus: & egressi limites rationis oĩa diuina, atq; humana, uenere auersa, & ipsa reclamante natura subuertunt. Nam (ut differit eleganter Plato in eo libro, quem de legibus scripsit) quoties fœmina, & masculus ad generandum conueniunt, uoluptas ex eo conuentu à natura quidem uidetur esse tributa: at quum mares maribus, aut fœminæ fœminis

commiscentur, ea inhumana uoluptas est, & præter naturam: et qui primum tale facinus ausi sunt, nefandissime in id flagitii incontinentia libidinis conciderunt. Omnes porro Cretensium fabulam de Ganymede uehementer culpamus: & aduersus Iouem ideo ficta sit, ut quum ab eo leges habuissent, ueluti eum imitari, hac & ipsi fœditate fruerentur impune, legis latoris exemplo. Hactenus Plato. Delinquunt ergo contra naturam

Rom. 1

quicunque relicto naturali usu fœminæ (ut ait Apostolus) exardescunt desideriis inuicē masculi in masculos turpitudinem operantes: à quo flagitio (ut asserit idem Apostolus, nec muliebris quidē sexus mundus existit. Quare Seneca impuris eiusmodi fœminis ita imprecatur. Dii illas, deæq; male perdant commentas adeo peruersum genus impudicitiæ. Proh ergo pudor, immane nefas sceleribus cunctis præstans. Quànam ui, aut quo nimbo, qua ue procella uerborum obrui pro merito facinus, tantum potest? dignum profecto omni calamitate, dignum flammis, dignum sulphure, dignū sempiterna pœna. Euenire enim propter eiusmodi scelus sæpissime terræmotus, famem, pestes, uastitates, bella, proscriptiones, & pessima quæq; mala, leges etiam ciuiles affirmant: et propterea prolapsos in id flagitii, quicunq; fuerint, cremandos iubet. Sed & lex diuina dicit Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, uterq; operatus est nefas morte moriatur. Nec mitius eccle

Leuit. 20

siasticæ sanctiones: quæ clericum, quicunq; sit ille, de hoc scelere cōuictū mandant deponi, ac honore priuari, et tradi iudicibus sæcularibus puniendum. Legitur & apud Platonem in Græcia legem Laiam fuisse, quæ & ipsa, quicunque nefariam in mares libidinem exercuisset, cremandum sanxerat. Erythrea quoque Sibylla (ut est à Lactantio scriptū) docens quo pacto posset effugi ira Dei, sic dixit. Fuge sceleratas religiones, uni Deo serui, adulterio te abstine, et masculi pmixtione praua. Hęc

Sibylla sanctissime. Violatur quidem per eiusmodi ne-
quitiam illa sancta societas, quæ nobis naturaliter esse
cum Deo potest, quum natura ipsa, cuius ille auctor est,
ea peruersitate ueneris polluatur: quam Deus in Leuiti-
co appellat abominationem. Sic enim scriptum est. Cū
masculo ne commiscearis coitu fœmineo, quia abomi-
natio est. Non enim fecit Deus homines, ut summa in- Leuit. 20
suria inter se inuicem tam fœda conspurcarentur libidi-
ne: sed præfixit leges suas rebus omnibus, quas non li-
ceret præuerti. Hinc est, ꝙ bestiæ ipsæ, q̄uis ratione ca-
reant, attamen quum ueneris, & coniunctionis effrenata
appetentia naturaliter concitantur, naturæ leges in suo
genere seruent, & non nisi diuerso sexu expleant libidi-
nis appetitum. Quotos unquam mares, ex quo uis ge
nere belluarum monstruosæ huic libidini operam de-
disse compertum est? Quid ita? nisi quia adeo contra
naturam est eiusmodi uoluptas ut eam ipsam reiiciant
bestiæ quanuis eam ipsam uoluptatem, nulla habita ho
nestatis ratione sequantur.

Orpheum primum ab inferis eduxisse uitium co-eundi contra naturam. Cap. III.

QVod autem tam obscœni amores contra na-
turalem affectionem in hominibus ita nefarie
concitentur & à demone procedere, & inuen-
tum planè dęmonum fuisse credi par est: sicut & de ido
latria, & choreis, & de eiusmodi inuentis creditur. Or-
pheus etenim primus (ut fertur) hāc turpitudinem eue
xit ad Thraces, iuxta illud Ouidianum carmen de Or-
pheo. (Ille etiam Thracum populis fuit auctor amorē.
In teneros tranferre mares.) Iccirco haud ab re eum ad
inferos descendisse poetæ fabulantur, ut inde uxorem
Euridicem placatis manibus, in lucem reuocaret: quod
quum nequiuerit præstare, hanc obscœnitatem ab in-
feris pro uxore euectam ferunt: atque ob id postmodū

ita mulieribus infensum redditum esse, ut earum manibus fuerit ipse subinde discerptus. Et si sint, qui scribant eum ictum fulgure arsisse, & nefandissimi inuenti luisse pœnas incendio. Verum quoquomodo perierit, constat eum male perisse, ita ut dignum fuerat, tanti flagitii auctore. Hoc postea è Thracia paulatim ad Græcos effluxit nefas. Primi autem in Græcia Lacedæmonii ad libidinem in palestra puerorum corpora nudauerunt: ac sic postmodum diffundi cœptum contagium etiam in Italiam. Barbaræ gentes in hoc uitium minus procliues habentur: et si sint alioqui ad uenerem proniores. Infames olim galli fuere fœdis amoribus puerorum, ut refert Aristoteles, & Ptolomeus: sed ita nunc eiusmodi scelus beneficio Christianæ religionis, & eorũ sanctissimi principis Ludouici ita extinctum est apud eos, ut id sub cœlo nulla natio magis abhorreat, ut asseritur. Io. pici aduersus astrologos apertissimo testimonio. Apud Hebræos autem, ut in diuinis literis traditur hoc tam nefarium peccatum Sodomitarum populis attribuitur, in primis, à quibus postea manauit, ut & apud latinos scelus ipsum Sodomia diceretur. Hinc etiam sodomitare uocabulum obscœnum, & antiquũ apud Latinos, quo (ut in antiquis exemplaribus legitur) & Cicero ipse in primo officiorum libro usus est. Ait enim latrocinari, fraudare, adulterari, sodomitare turpe est, sed dicitur nõ obscœne. O deformem igitur, atq; nefariam libidinem hominibus non tam humana nequitia, quàm diabolica potius fraude procuratam. O sceleſtissimum, atque nefandissimum facinus, exquisitissimo quouis supplicio dignissimum, ac irrationalibus bestiis, ne dum hominibus utentibus ratione abominabile, atque nefarium.

Ex factis, dictisq; plurimorum illustrium uirorum cõfir matur, masculinam uenerem fuisse semper abomi nabilem apud omnes nationes. Cap. IIII.

LOthus uir sanctus licet inter impurissimos Sodo mitas coniunctissime uersaretur (ut in sacra pagi na legimus) adeo tamen abominatus est tam peruersam libidinem, ut multo satius duxerit filiarum pudorem (q̃q̃ & ea quoque flagitiosa impuritas esset) nefariis ciuibus suis uiolandum subiicere, quàm hospi tum, qui ad se diuerterant pudicitiam prostituere: mul to quidem minus graue fore existimans concedere im purissimis hominibus filiarum stuprum, quàm tam nefariam hospitum uiolationem contra naturæ iura per mittere. Idem fermè præstitit senex ille Gabaonita, qui quum & ipse quendam adolescentem cum uxore, & puero hospitio recepisset: & noctu solicitaretur à Ga baonitis, ut traderet illum ad abutendum, respondit. Habeo filiam uirginem, & hic habet concubinam, am bas ad uos adducam, ut uestram libidinem saturetis, tantum hoc immani scelere ne polluamini. Sed male cessit utriq; populo nefanda libido, quoniam illi dira flamma hi ad unum omnes ultori hostium gladio pe rierunt. Hoc autem flagitiũ Pausanias Lacedæmonius tanto studio fugiendum putauit, q̃ (ut legitur apud Pla tonem) asserere non dubitauerit, oportere legibus statui ne quis omnino pueros amaret, quoquomodo id fiat: ne forte exoriatur inde fœdissimæ libidinis ardor, quũ incertum sit, utrum corpus, an animus puerorũ placeat: & nũquid propter uirtutem, an propter formam potius adamentur: & iccirco affirmabat probos, ac improbos pariter ab eiusmodi studiis coactione legis arcendos. Scatinius uero apud Romanos exosus & ipse tantum scelus, legem tulit, qua puerorum concubitores gra uissimo afficerentur supplicio. Extat & Platonis ipsius lex, qua mandat eum, qui puerum ad rem ueneream

Gen. 19

Iudi. 19

Iudi. 19

ui subegerit,non ab eo solum, cui est illata uis ,uerum etiam à patre,fratreq; posse interfici impune . Idemq; auctor non modo eum,qui cum puero , sed etiam qui cum muliere innupta sic se miscuerit,morte afficiendũ præcepit . Ab Euphrate fluuio (ut legitur apud Eusebium)usq; ad orientalem Oceanum,cui cædes,aut furtum obiicitur,haud grauiter punitur: sed qui pudorem masculo arripuerit,si res in lucem uenerit,tanto probro tantaq; afficitur ignominia & dedecore ut è conspectu hominum,& è uita abire uoluntaria morte cogatur. In eadem plaga orientis (ut ibidem legitur) parentes , cognatosve,si resciuerint filios , propinquosve eiusmodi turpitudini subiecisse sese , absq; uenia suis illos manibus interimere solitos:usque adeo scelus istud abhorrent.Et propterea Ægyptiorum regum obsequiis (ut refert Diodorus)nullus deputabatur,aut emptitius, aut domi genitus seruus,sed nobilium tantummodo sacerdotum filii ultra uiginti annos nati:ne quando rex ministrorum sibi die noctuq; assistentium forma captus , et allectus facilitate peccandi,quicquam forsan turpe committeret.At nec,minus sapiens.C.Marii illustrissimi imperatoris in ea re iudicium reputandum:qui,quum Cassius tribunus militaris ei ex sorore nepos , Cœlio Plocio manipulario militi pudicitiam ui conaretur eripere, & ab illo inter obscœnos furiosæ ueneris impetus fuisset occisus:adductum ad se adolescentem,causa cognita,non modo nullo eum affecit supplicio,sed pro contione laudatum pudicitiæ corona donauit : adiudicans talem uiolentiam æquè dignam nece,perinde ac si ei uitam uoluisset eripere . Nihilo quoq; minori seueritate libidinosi cuiusdam centurionis factum q̃ Clusii tribuni apud eosdem Romanos uindicatum est.Nam quũ huic Cominius tribunus plæbis diem ad populum dixisset,q; militem suum stupri appellasset , non expectauit ille ferri sententiam,sed fuga prius,deinde præ tædio

exilii,uoluntaria morte iudicio sese subtraxit. Quãuis nec sic quoque fato functus excitatum populi odium extinguere potuerit, quin uel ita interemptus publice impudicitiæ damnaretur:ut addictus scilicet infamiæ, perpetuam tanti flagitii notam etiam ad inferos secum ferret. Accusauit &. M. Marcellus. C. Capitolinum sibi in ædilitate collegam, ꝙ ex intemperantia amoris eius filium tantæ turpitudinis appellasset: qui quidem quũ multas causas, multaq; commentus esset effugia, infice-returq; omnino obiecti criminis noxam:attamen odio tanti criminis, quum nulli testes alii affuerint, solo testimonio pudicissimi adolescentis, quod cum rubore, & lachrymis, iracundiaq; mixta pudore protulerat, grandi est pecunia mulctatus. Sed & apud Græcos aduersus Periandrum Ambraciæ tyrannum factas fuisse insidias, atque à suis ciuibus interemptum prodit Aristoteles: propterea ꝙ interbibendum fœde, quem amabat, puerum interrogasset, an existeret adhuc de se prægnans factus? Nec obscurũ est (ut ad Romanos reuertamur) quanta eiusdem populi exarserit quondam seditio, quũ ex domo fœneratoris addictus adolescens lacero uerberibus tergo prorupisset in publicum, clamans illas flagrorum notas iccirco pertulisse, ꝙ uim corruptoris æquo animo pati noluerit. Ex quo miserantis populi eo usque indignatio processit, ut ardentibus graui bello finibus, ad delectum nemo responderit, quousq; per senatum sibi corruptoris supplicio fuerit satisfactum.

Hanc eandem sanctitatem maiorum secutus Fabius Eliburnus filium propriis manibus, ob eiusmodi fœditatem, facti ueritate comperta, oblitus præ indignatione paterni affectus necauit. Animosa, atque illustris uindicta Pausaniæ Macedonis hoc loco nullo pacto est reticenda:qui quum in primis pubertatis suæ annis ab Athalo Philippi regis propinquo stuprum per iniuriam passus fuisset, & effectus grandior id apud eundem re-

gem sæpius expostulasset in cassum, nactus tandem occasionem, iram à stupratore in ipsum regem cõuertens, eum in maximo totius Græciæ spectaculo medium inter duos Alexandros, filium dico & generum, occupatum in quodam transitu locorum angustiis, & nihil tale suspicantem occidit, & ultionem quam de aduersario impetrare non poterat, ab iniquo iudice in præmium iniuriarum, & loco amplę mercedis accepit. Sed neq; De moclis pueri Athenienſis facinus in consimili re præclarissimum, ac dictu maxime memorabile, hoc loco prætereundum putaui: qui deprehensus in balneis, per insidias à Demetrio rege, quum intemperantiam illius aliter uitare non posset, in lacum feruentis aquæ, qui proximus aderat, sese proiecit, atq; eo cõsilio ultro moriens se à uiolentia regis, & a tanto scelere uindicauit, uitam malens perdere, q̃ pudorem. Haud multo ferme secius Spurina adolescens Romanus, qui quum ob eximiam corporis formam supra modum uexaretur, dehonestauit sibi faciem gladio, ne sua sibi species negocium faceret, quo minus posset omnibus inculpata pudicitiæ suæ ratio constare. Ab hoc autem flagitio magnus ille Alexander quantum abhorruerit, uel ex eo satis patet, q̃ quum Philoxenus eius classis præfectus scripsisset ei apud se duos pueros præstanti facie, & egregia admodum forma uenales esse, & num uellet emere percunctaretur: tanta mox ira percitus egregius ille rex fuit, ut sæpius uociferans rogaret astantes: nunquid unquam tã obscœnũ aliquid de se audiuissent, ut Philoxenus hæc sibi probra precio duceret comparanda? Quocirca rescribens post multa iurgia, ac maledicta in illum, iussit ipsum in malam rem cum suis eiusmodi mercibus ire. Eiusdem modestiæ fuisse legitur & Clodius Albinus, qui (ut tradit Iulius Capitolinus) quum mulierarius maxime haberetur, & inter primos amatores: auersæ tamen ueneri semper infensissimus fuit,

& in talem turpitudinem proiectorum acerrimus per/ secutor.

De continẽtia Socratis, & de Alcibiade ado/ lescente ultro eum ad hoc nefas blan/ diciis prouocantem. Cap. V.

LOnge diuersa mente ab his adolescentibus proxi/ me memoratis affectus fuit Alcibiades, alioq; no/ bilissimus adolescẽs, & summa ingenii gloria prę/ ditus, hic mihi nequaquam cum his pudicissimis adole/ scentibus memorandus, nisi me ad id præstans in ea re Socratis uiri nunquam satis laudati continentia prouo/ casset: qui nullis prorsus blanditiis lasciui adolescentis pellici potuit, ut in tantum flagitium laberetur. Fuit autẽ Alcibiades genere, doctrina forma opibus, gratia, suo æuo inter omnes Athenienses insignis: qui diu cogitans quanam potissimum ratione, arctiori quapiam beneuo/ lentia suum sibi præceptorem amabilius posset, & co/ pulatius deuincire: ultro gratificari ei in ea re cõstituerat, quam ipse existimabat, licet falso, fore præcipuam ad/ consequendam tanti præceptoris beneuolẽtiam: nescius quantum ille ipse Socrates ab eiusmodi fœditate esset alienus: & si consuetudine adolescentium admodum delectari uideretur. Nã quæ non fecit mollis adolescẽs, & quæ machinatus non fuit (ut legimus apud Platonẽ) dum per fœdam illam consuetudinem ei magis con/ ciliare sese uelit? Nam non prius à proposito destitis/ se perhibetur, quàm noctu in eius amplexus irrepserit: à quo tamen (ut ipse postmodum asseruit) non aliter sur/ rexit, quàm si cum patre, aut maiori natu fratre iacuisset. De eo uero quod apud eundem auctorem Aristo/ phanes laudat, fictũ utiq; esse cõstat, neq; ex animi sentẽ/ tia magis dictũ, q̃ ad ostentationẽ ingenii & argumentã/ di causa à Platone disceptatum. At re uera Plato ipse in/ suis legibus, hãc turpitudinẽ nefariã tanq̃ homicidii pec/

catum ubiq; acerrime deteſtatus eſt: dicitq; inter alia, nō minus homicidam cenſendum, qui eo coitu hominem præripit naſciturum q̄ qui hominem iam natum occidit. Audaciorem quidem haberi poſſe dicit, qui præſentem uitam abrumpit iam nati, at crudeliorem, qui lucē inuidet naſcituro: & quantum in ſe eſt nondum genitū necat: quod fit, quum ibi ſeminatur, ubi nequit ſemē agere, ac naſci nullatenus poteſt.

Graue eſſe ſodomiticum peccatum, grauiterq; puniri. Cap. VI.

QVanta autem ſit huius nefandi ſceleris immanitas uel ex ipſo illo. D. Auguſtini teſtimonio patere ſatis poteſt, qui grauitatem tanti criminis doctiſſima ſic argumentatione collegit. Adulterii, inq̄t, malum uincit fornicationem, id tamen uincitur ab inceſtu: peius eſt enim cum matre, q̄ cum aliena uxore cubare: ſed omnium peſſimum eſt, quod contra naturam fit. Hæc ille uere, & ſapienter. Cui ergo uideri mirum debet, ſi tam graue ſcelus, grauiſſimo etiam ſupplicio puniatur? Nam propter hoc ſcelus legimus in finibus Arabiæ in regione palæſtina Sodomitarum gentem in quinque opulentiſſimas ciuitates diffuſam immiſſo de ſuper diuinitus igne ac ſulphure uno ſimul incendio uniuerſam fuiſſe conſumptam: atque urbes in ſterilem puluerem ac fauillam redactas in exemplum eorum (ut aſſerit apoſtolorum princeps Petrus) qui impie acturi ſunt. Nam & ignis ibi qui Sodomitas ſemel exuſit (ut narrat uenerabilis Beda) & terra illa adhuc fumida appareret. Conſtat enim pulcherrimo aſpectu ibidem fructus naſci, ſed intus nihil habentes ſub cortice niſi cinerem, & fœtorem. Quod manifeſte innuit omnibus ſectatoribus eiuſmodi fœditatis, carnalem delectationem & ſi ſtultorum mentibus in præſenti blandius arrideat, nil

Gen. 19

2. Petri. 2

tamen habere nisi falsam speciem uoluptatis:& re uera in fine tantummodo fumum,et incendium reseruare. Ferunt nocte quoque qua Christus Iesus prodiit ex utero uirginali,in hanc mundi lucem,ut in incorruptis literarum monumentis proditū est, et diuus Hieronymus affirmat in ea prouincia,cunctos qui ea turpitudine tenerentur,ad unum repentina morte sublatos. Noluit siquidem totius naturæ conditor,& instauratos, ac humani generis redemptor Christus Deus ibi in suo ortu,euersores iuris humani, & destructores naturæ incolumes superesse. Verum si quum ad seruandum, & parcendū uenerat,improbum hoc genus hominū perdidit, quid tunc quum ad iudicandum,atque ulciscendum uenerit, facturum existimemus? Sed quid plura attinet de tanto abusu ueneris recensere? Satis nota flagitii grauitas est, absq; eo,q; atrocius exaggerare quisquam hoc uitium artificiosa oratione laboret:et iccirco dimisso tanto fœtore defornicatione dicamus. Nam,ut recte ait Plato, qui bene beateq; uiuere uult,non modo à maribus sed etiam à mulieris innuptæ nefaria libidine abstinere debet:nec aliam,q̄ suam quemq; uxorem contingere:nefandum esse affirmans spurios procreare,et genitale semen mandare meretricibus. Præclare id quidem Plato at quanto præclarior ac sanctior. D. Pauli sententia dicentis. Nolite errare fratres:neque fornicarii,neque idolis seruientes,neque adulteri,neq; molles, neque masculorum concubitores,regnum Dei possidebunt. 1. Cor. 5

Quàm peruerse faciant, qui spreto cōnubio scorta sequuntur,et dū legitimos liberos uitant, nothos educant. Cap. VII.

PRoximum ergo uidetur esse,ut eorum impudicitias arguamus,qui aspernati uxores,q̄bus possent honestè uti, ac licitè,si uellent, meretricios

amores,atq; interdictos concubitus consectantur:exosi uel ob id nuptias,q; sint hæ ubertate liberorum fœcundæ,& fertiles:ex quo prædiis,fortũisq; aliis frustillatim, multipliciterq; conscissis,inopia rei familiaris sæpe tam ipsi, quam posteri affici soleant.Haud equidẽ inficior: solet id quidem euenire:sed est hoc in manu domini, q ad bonum cuncta nobis ex sua prouidentia disponit. Vobis ergo non attinet ista prospicere,at magis intelligere, quomodo interim hoc falso consilio, easdem ipsas familias,quas pollere maxime cupitis obscuratis ipsi maxime:& uos interdictæ ueneris sordibus inquinatis. Neq; enim attendunt hi qui hæc cogitant quàm inique faciant,q antiqua patrimonia,quæ legitimi liberi multo rectius inter se partiri potuissent, spuriorum improbitas,& meretricum ingluuies funditus, ueluti abyssus, & inexplebilis charibdis, absorbeat: nec intelligunt quàm peruerse omnia pietatis humanitatisq; iura subuertant:quum proprios,utcunque è se natos liberos impie exponentes abiiciant:ut legitimos nepotes ditiores efficiant:addicentes interea miserrimos illos,si mares, ad seruitutem,si fœminæ ad lupanar & stuprum: ut nihilo plus nefarium sit eos generasse nothos,quàm perdere inopes. Profectò quisquis hoc non uidet excors est,delirus, ac prorsus amens. Nam quis sanè mentis non uideat,qualis,quantaq; hęc impietas sit,quàmq; præposterus ac pturbatus ordo charitatis, illam ipsam scilicet charitatem,quæ liberis naturali iure debetur, ab his misellis in nepotes cognatos alios iniquo iure traducere? quando(ut est in trito uulgi sermone) tunica pallio est propior.Num quid tibi minus liberi propiores sunt,quàm nepotes? Cœcus admodum, ac etiam prorsus stultus quicunque,sibi persuadet, maiorem sibi habendam esse rationem nepotum, quàm liberorum, quoquomodo hi quidem geniti aliena culpa, & ui-

tio parentum fuerint. Haud planè intelligo, nec mirari satis possum, unde his incesfit miseris tanta & tam dira uecordia, ut animum induxerint suum id sibi, posteritative suæ conducere ullo modo posse: quum ob eiusmodi cœlibatum, antiquæ frequentesq; familiæ ad paucos redactæ deficere soleant sæpius, quàm ditari: atque ex defectu prolis in aliena tandem uel cognatorum, uel affinium transire cognomina: aut etiam, quum ii forte desint in. R. publicam uerti. Quam ob rem perspicuum esse satis potest, quàm peruersum sit, atque profanum ita appetere cœlibatum, ut fornicationem non uites: ita connubio iustæ uxoris abstinere, ut interdictæ concubinæ delecteris amplexibus: ita prolem legitimam fugere, ut spuriam male tollas, aut quod peius est, perdendam exponas: quæ & si educari contingat, destituta tamen omni fauore paterno, solam parentum pœnam hæreditabit, affecta probro, & inopia miserabili. At quanto satius est uxorem ducere, legitimos liberos procreare, & eos si fortè facultates minus sufficiant, ut regio possint luxu uiuere, honestis artibus instituendos curare: quam sic inique contra legem, pietatemq; delinquere, & proprios liberos nulla eorum culpa perdere: qui undecunque nascantur, modo parentum impudicitiam non imitentur, & Deum rite colant, amore sanè digni sunt, neque magis, minusve ex eo chari censendi, quàm legitimi. Proinde procurare in primis parentes decet, ut filii sibi sint ex legitimo matrimonio concepti: aut si forte contingat habere sic male natos liberos, nequaquam abiicere eos à se, atque perdendos exponere: quin potius alere, ac paterno affectu, ubi per ætatem licuerit, uel disciplinis literarum instruere, uel mercatura, uel etiam agricultura, aut alio quo uis honesto opere quo possint sua sibi ipsis miselli

induſtria ac labore uictum,ueſtitumq; parare. Tantum quæſo,ne addicas eos ante adultã ætatem religioni, ut plęriq; factitant:neue aſcribas ſacerdotio à quo legibus arcentur,atque idonei non ſunt:quicquid hac noſtra tẽ peſtate mala licet conſuetudine fieri conſueuit. Quod uero ad legitimos liberos attinet, quid nam eſt cp impiam uerearis,ſi hoc quoque modo eos pro re educare,atque inſtituere uolueris,ut ſuo poſtmodum ingenio uel induſtria,uel literarum diſciplinis,ac aliis bonis,honeſtisq; rationibus,proprioq; marte(ut aiunt)quod ſæpe contingit,ubi deeſſe opes uident)poſſint augere patrimonia,& ea quidem multo opulentiora poſteris reddere, q̃ ipſi à parentibus acceperunt:atq; ita prole, diuitiis,honoribusq; locupletare,honeſtare, ac propagare familiam,quod præcipuum,& proprium munus eſt nuptiarum.Hoc & enim pacto & ipſæ familiæ,& propinquorum,cognatorumq; res mutuis fauoribus efficiuntur proculdubio meliores,ſine ulla offenſione Dei, & citra iacturam,atque contumeliam liberorum. Homini quidem honeſtis parentibus genito, ingenueq; educato,magis planè opitulatur uirtus,q̃ diuitiæ: ita ut illi ad honores,& cætera conſequenda(modo illa adſit) mediocri plane fortuna ſit opus.Quid cp opes & facultates fluxæ & caducæ ſunt,nec in poteſtate cuiuſpiã poſſidentis? Videmus enim quo modo quotidie ipſe rerũ omnium conditor,& largitor Deus ex pauperibus diuites,& ex diuitibus rurſum pauperes faciat: iuxta illud Dominus pauperem facit,& ditat,humiliat & ſubleuat. Incerta utiq; ſunt hæc omnia,& ideo fortũæ bona me-
1.Reg.2 rito appellantur,quæ nulla poſſunt certa ratione uel cõparari uel comparata retineri:ſed caſu neſcio quo, modo uni,modo alteri per uices inſtabili poſſeſſione traduntur. At uero uirtus publica poſſeſſio eſt,atq; indifferenter omnibus ſeſe communicat: modo nec uilitate animi,nec laboris tędio negligatur. Et enim duplex eſſe

patrimonium

patrimonium constat,quod à parentibus dari solet:alterum ex rebus pereuntibus, quod fortuna moderatur: alterum uero ex uirtutibus,quod perpetuo manet: nec est in fortunæ potestate, & hoc ab inope quantumuis parente liberis potest abunde tradi,& absq; metu dilapidationis,aut alterius cuiuspiam iniuriæ tutò dimitti. Sed de his inferius sexto libro dicetur, ubi de liberali & casta educatione liberorum tractabimus.

Valde molestum esse sequi meretricios amores. Cap. VIII.

SEd ne tantillo quidem minor insania illorum censenda est:qui non rei familiaris ratione,ut hi, quos modo dicebam,sed ueriti nnius uxoris insolentiã, assuescunt ferre,& perpeti procacitatem multarum meretricum,de cinere in prunas(quod dici solet)transilientes.Et enim quid insanius,q̃ ereptum uni iugo collum, id postea multiplici deuincire capistro? & ex atrienſi seruo fieri uilissimum culinæ, seu pistrini mancipium? Quid nam quæso uilius,aut turpius adde etiam,pernicioſius,q̃ seruire,& subdi turpiter imperio meretricum? quæ quidem eatenus student suis amatoribus obsequi, usque dum eos emungant argento, & quo ad pergant sibi suppeditare,quibus sese exornent superfluis, & ingurgitent,ac infarciant,ut altilia,& sues ipsi domestici solent.Nulla est enim meretrix, quæ eum ipsum, quem fecit inopem,ferre possit,aut quem expilauit diligere. Proinde probe Plautus in comœdiis. Meretrix,inquit, tantisper blanditur,dum illud,quod rapiat,uidet.Quid in uideat? oculatæ sunt ei manus. Non lepidius sane magis,q̃ uerius à festiuissimo poeta confictum atq; expressum est ingenium meretricis.Nam perspicuum,atque exploratissimum est,ubi primum defuerint munera,quæ dones,statim pariter defuturam tibi & amicam, quæ amet:eruntq; subinde & irrita, & ingrata omnia,

quæ ante dedisti: quando ea sola amabaris gratia, quia dabas. Non enim considerat hæc de quanto, sed quantum accipiat, & quicquid non accipit, sibi ablatum putat. Nam ei, quæ propter pecuniam amat, idem est terminus amoris, qui & spei: & quam tibi tua copia fecit amicam: eandem mox tua inopia à te faciet alienam. Quid credis? non os sed æs tuum amat: non delitias, sed tuas diuitias: utq; te cœpit eius forma, ita eam tua pecunia. Amat enim meretrix q̃diu è conferto promit penu: id ubi exhaustum uidet, è uestigio inde, tanquam è pestiferis ædibus fugit. Itidem planè facit ut formica, quę horreum tandiu frequentat, quatenus inuenit quod abripiat: atque hirudinis more, mox ut euacuata est succo uena, laxatur: q; autem meretrix ulla exaturetur aliquando, ut hirudo, ubi plena cruoris est: caue ne id unquam speres: superfit modo uoraci gulæ, quod hauriat, & auaris manibus, quod rapiant. Est enim meretrix tanquam dolium pertusum, quod nũquam repletur ad summum: sed semper indiget, semper exposcit. Præclare rursum comicus, Mulieres, ait, nihil aliud curant, nihil aliud agunt, q̃ quomodo aliquid ab amatoribus extorqueant. Iccirco instructa egregie his artibus Syra lena apud Terentium, Philotem meretricem adolescentulam edocet serio, & ex more, ut quenq; nacta esset amatorem, eius nunquam misereat: eum spoliet, mutilet, laceret. Interim uero quid quæso miser amator ita desertus, spretus, atque exutus faciet? Quid inquam faciet? quum deerit iam misero egenti præ inopia laquei precium? Miserrima quidem afficitur ærumna, qui egens amat. Et enim si is explere solitam libidinem suam deinceps uolet, misellæ fœminæ, & dyabolaris cuiuspiam coitum exigua stipe mereari sibi necesse fuerit: quæ, quum uulgatum corpus habeat, ulcerosa scabie, quam gallicam Itali appellamus, non utique carebit. Quocirca misero homini paratum

erit illico pestilens huius morbi contagium: quod uel unico congressu solet contrahi: subinde languor, macies, pallor dolor, ulcera, inopia rerum, desperatio salutis, mors, & post mortem denique infernalis gehennæ: quo uelut ad suum mare decurrit tandem omnis inhonesta uoluptas: illic enim usuras suarum uoluptatum pendit omnis impudicus. Ah quanto satius est tibi præcauere antequam corruas: & mutare mores antequam alligeris dolis, ac fraudibus meretriciis: & anteq; pastomides tibi, uti equo, de naribus urgentes pendeant: & antequam denique ulceribus scateas, & doloribus conflicteris: quia tunc sero sapies: & in cassum tui te pœnitebit erroris. Per quàm eleganter quidem apud T. Liuium nostrum legimus, Fabium illum maximum dixisse aliquando: euentum rei stultorum magistrum esse. Sic & Damon ille uergilianus sero sapiens. Nunc scio, inquit, quid sit amor. Quasi non prius eum nouerit, quàm perierit. Expressius quoq; de hac ipsa re Phedria ille terentianus. Indignum facinus clamitat, nunc ego & illam sceleſtam, & me miserum sentio, & tædet, & amore ardeo, & prudens, & sciens, uiuus, uidensq; pereo: nec quid agam scio. Multo ergo consultius fuerit interim id quenq; prospicere, & edoctum alienis malis prouide sibiipsi cõsulere: & uel iuxta Dei legem, nuptiis legitimis copulari: uel retinere mordicus propositum castitatis: & imperiosos carnis motus temperantiæ disciplina reprimere, & eripere sese opportune ex tantis malis edoctum alienis exemplis. Extat enim uetus adagium, Optimum esse nos aliena frui insania.

De intemperantia, & procacitate concubinarum. Cap. IX.

NEgabis te fortasis teneri meretricum amoribus quũ una tm̃ tibi cõcubina sufficiat. Atq; modo

si una tibi concubina satis fuerit, non itidem & illa erit uno fornicatore contenta, quinimmo extorquebis ut hæc oculo contenta sit uno: ut ait ille. Alii enim adnictat, alii adnutat, alium amat, alium tenet. Extat Plautinũ illud: Matronæ, non meretricum esse, unum inseruire amantem. Nam hæ, dum resciturn iri credunt, tantis per cauent. At si sperant fore clam, rursus ad ingenium redeunt suum. Has interea si argus seruet, qui oculeus totus fuit, quem quondam Io custodem Iuno dedit, nunquam poterit obseruare, quin aliis quoq; deseruiat amãtibus. Vnus autem esse solet fere meretricibus mos, ut qua fraude amatorum suorum opes per summum sceleus exhauserint, easdem mox & ipse in alios per intemperantiam amoris effundant: quodq; uni dolose furripuerit, alteri eisdem & ipsæ eluse dolis elargiantur.

Quota quæq; iccirco meretrix reperta, quæ partas eo modo diuitias in extremo uitæ seruauerit, ut egere non cogatur? Spoliant hæ quidem alios, & ab aliis pariter expoliantur. Quæ, malum, ergo insania tua est, ut spetes tibi meretricem fidelem, quæ nec ipsa sibi est unquã fidelis? Quid quæso esse tam turpe putas, quod uerea tur proterua mulier, uel animi, uel lucri causa facere? si modo id impune, aut secreto speret facere. Verum in his rebus, modo non deprehendatur in facto, occultum sibi quodcunq; fore promittit: quum eiusmodi furta nullo aperto signo, aut testimonio cõuinci certo possint. Adde q; iam ipsa te (licet dissimulet) fastidit, ac planè odit. Quid est cur non oderit? tum ex nimia consuetudine, quæ in his contemptum, ac satietatem solet parere, tum ex eo, q; dedignaris eam ad sponsaliorum honorem ex meretricia sorde subuehere, quod expetit maxime, & quod sibi credula, falso licet animo, iã persuaserat, ac promiserat certo futurum. Quam spem postquam extenuari, atq; euanescere diuturnitate uidet, supramodum, & ultra quàm credi par est, tibi infensa,

atque infesta redditur: meritoq; id facit tuo quod facit: quum eam tam male amando perdas. Huc accedit, ꝙ quum cito expellendam se è domo tua omnino intelligat, uel si quãdo te pœniteat peccati, uel (quod facilius accidere potest) si præmori tibi contingat, tunc uelut Harpya rapax, senis (ut dici solet) manibus te expilat, ut in rapiendo uulturi plus sit humani, quatenus cum maximo tuarum rerum, famæq; dispendio inopiæ succurrat suæ, ne propediem anus facta atrum sibi panem mendicet.

De infido amore concubinarum, & meretricum. Cap. X.

AT tu forte dicas noster amor est mutuus, idẽq; syncerissimus: amatq; ipsa pariter, sicut amatur. Sed heus tu, scire uelim unde id noris? An nescis nihil amore incertius, nihil difficilius cognitu hoc uno, quod dicis? Nam ꝙ tu amas, haud dubie tu quidem nosti: ꝙ autem uicissim ameris, nihil omnino obscurius esse potest. Parum, aut nihil profecto sapis (quisquis es, bona uenia audias) si tam facile fœminæ quicquam credas: cui fere plus proprium est mentiri ac simulare, quàm parere. Illæ amicitia hæc est, ut in prouerbio dicitur. Quare nihil est prorsus, nisi desipias, ut impudicæ mulieri fidendum putes, etiam ꝙ id tibi millies promittat, ac iure iurando confirmet. Sexus enim leuitas, consuetudo mentiendi, fallax ingenium, fallaciæ fructus, mala mens, malusq; animus faciunt, ut quicquid ex illius ore prodit, & insidiosum, & suspectum sit. Fœminæ quidem, ut ait lena illa Plautina, rarenter uere amant, sed amare se simulant: neque ulla mulier habet cordolium. Hæc ibi. O te ergo miserum, immo miserrimum, qui tantis obcœcaris tenebris, & tanto errore duceris, ut impudicos affectus, & libidinem fœdam amorem dicas, aut credas, potius quàm furorem. Quis sa-

næ metis neget id esse amentiam, & manifestam phre-
nesim: duram scilicet, & immitem amicam, gratam, &
iucundam uideri? & quæ ob suam improbitatem, sum
mamq; petulantiam odio est maximo digna: eam ip-
sam uel ex eo imprimis & amari uehementius, & coli?
Expergiscere aliquando miser, & uel sero lymphaticam
hanc decoque temulentiam. Quo nam modo ab
ea te amari speres? quæ blanditiarum prætextu in te
gladios acuit, grassaturq; siccario quouis cruento sæ-
uior? Non uides? non sentis? tibi rætia tendit, tibi
præcipitia parat: te deuorat: te discerpit, te lacerat.
Quonã pacto uerum & syncærum hũc amorẽ dicere
audes? à quo die noctuq; agitaris tanquam miserum
mancipium: & in quo (iuxta comicum illud) hæc om-
nia insunt mala: iniuriæ, suspitiones, inimicitiæ, induciæ,
bella. Cui quæso denique fidere potes fœminæ, im-
pudicæ præsertim? quum scite dicatur à sapientibus
uiris: mulierem, quæ aperte est mala, eam esse tum
demum bonam? Quasi nulla non mala sit: sed mi-
nus noxia, quæ palam est mala, quia uitari facilius po-
test. Heu te ergo imprudentem, & tardum, qui non
intelligis huic te quàm infœlicissime seruire: atque ab
hac uendi, & in eo nunc stare lapide, in quo (ut aiunt)
præco prædicat te uenalem.

De ueneficiis concubinarum. Cap. XI.

AN parum tua referre putas, esse te meretri-
cis mancipium? Qualia credis tibi pocula pa-
rari, dum ne se deseras, timet: dum aliam ne
præferas sibi ueretur, dum trepidat ne quando sui te
sacietas capiat, aut sui tædio affectus procul abigas,
atque uel sic semiexpilatus è suis tandem unguibus
liber euoles. Interea uero dum trepida, & anxia
eiusmodi casus pauet, quas non adit ueneficas? quos

non consulit magos? quæ philtra præterit? quid intentatum relinquit? quid non experitur solicita ne tu te quandoq; ex suis explices laqueis, atque paratas in te insidias tutus euadas. In hoc sanè studio omnis eius cura industriaq; consumitur: ut nihil prorsus cogitet aliud die noctuq;, quàm quo modo te sibi uinctum, ac obnoxium perpetuo reddat. Tu formatus in statiunculam cæream acu transfoderis, igne liqueris, litio uinciris. Tibi menstrui uirus, tibi effosi caudaueris ungues, tibi rubetæ uenenum, tibi hippomanes, ac nefandissima quæq;, & fœda dictu undiq; perquisita, pro amoris poculo, egregia tua hæc amica propinat. Nullis enim sordibus parcit, à nullo medicamine manum cohibet, a nullis carminibus linguam frænat, nullum deniq; maleficium reformidat: quousque suis tibi ueneficiis, & amatoriis fascinationibus animū, mentemq; ademerit: & quasi Circes quædam transformauerit te in monstrum eferum, uel potius (ut accidit sæpe) te necauerit. Quid credis? quòd desipis inde est: expectorauit tibi ex animo omnem sapientiam: & exuit te quicquid habueris aliquando rationis. Inde animi caligo, & magna obliuia rerum. Tota planè uita meretricis nil nisi ueneficium est, quū parum fidat suis ipsa lenociniis, fucisq; mendaciorum. Nam inueterata usq; ad hæc tempora durat persuasio, in ueneficiis, & herbis, fœminarum superstitionem, notitiamq; prævalere. Quid non facere potuisse feruntcarminibus, & herbarum potentia Medeam? Circem? Erichthonem? Canidiam? & alias permultas antiquas ueneficas à poetis ubique celebratas? de quibus & si multa dicantur, quæ fide careant, ac maiora, quàm par sit credere: implent tamen nos admiratione, & cogunt fateri mirabile esse, quod herbarum uis faciat: quum & tot scriptorum assertio, & fere omnium assensus, naturæ uox sit habenda. Extat censorium dictum, uel po-

tius oraculum. M. Catonis asserentis nullam esse impudicam, quin sit protinus eadem & uenefica, & uenefícii simul rea. Quam frequens autem, & q̃ familiaris ueneficiorum usus fœminis esse soleat, ita quõdam à Romanis deprehensum fuit. Nam, ut T. Liuius narrat, quo tempore ex optimatibus, & primoribus urbis Romæ multi incognita peste morerentur, ab ancilla tandem patefactum est complurium matronarum scelus, quæ uiros suos clandestinis insidiis aggressæ subito ueneno necarent: quocirca rei in iudicium protracta, centum, & septuaginta numero fuerunt, quę uiros sic interemerant: quæ omnes sub uno simul iudicio, capitali supplicio damnatæ sunt. Quis ergo, si uxores, quum aliquo exagitantur furore, letalia medicamina soleant maritis exhibere, sperabit sibi meretricem fidelem? quandoquidem hæ sint natura ad hominum perniciem semper instructæ: & præ uxorum moribus feroces, & rabidæ leænæ potius censendæ, quàm fœminæ?

Detruci meretricum ingenio. Cap. XII.

QVam improbi uero, q̃q̃; feri sint meretricum mores, nulla potissimum ratione arbitror posse facilius explicari, quàm si bestiarum quantũuis ferarum ingeniis conferantur: quãdo illas hæ sæpe numero & anteeant sæuitia, & adęquent furore. Immutat enim eas nimia malitia ex optimo ac mitissimo, animali in atrocem naturam, ferosq; mores belluarũ: usq; adeo ut multis sæpe nominibus illarum hæ superent ferociam. Quid enim inter armenta tauro pugnacius? quid ea ceruice durius? tamen facile deposita feritate mitescit: discitq; moriger & mansuetus subdere ceruicẽ iugo: ac officiose parere imperiis sibilis & uocibus bubulcorum. At fœmina improba indomabilis est: nullaq; uel ui flectere, uel obsequio demereri, eam potes,

ut,tractabilis,grata,mitisve fiat. Quid in ſyluis leone ſæ uius,uinculorum tamen patiens factus & innatæ trucu lentiæ oblitus,fera ora magiſtro ſuo tractanda ſuppo nit. Inter ſerpentes quid perniciosius aſpide? incantan tium tamen per tracta carmine deponit uirus, mitisq;, ac placida ſinit ſe innoxiam hominum manibus contre ctari. At impudica,ac procax meretrix, ut illum ira, ſic & hanc ſuperat ueneno: atque quo timetur minus eo magis lædere ſolet. Non enim formidatur, ut leo, nec euitatur,ut aſpis,quum tamen utroq; nocere plus poſ ſit. Danielem in lacum demiſſum reueriti leones homi nis innocentiam,proſtrati adorauerunt. At Iezabel me retrix Naboth iuſtiſsimum, atq; innocentiſsimum uirũ nihil uerita,circunuentum falſis teſtimoniis, lapidibus ciuium ſuorum iniq; obterendum dedit. Heliam quoq; quem corui ſeruorum in morem ſeduli pauerant, eadẽ fœmina,ut unà cum Naboth perderet,diu ſæuitia pluſ quam fera immaniter perſecuta eſt. O muliebris ergo nequitiæ deteſtanda crudelitas, feræ parcunt, aues pa ſcunt,mulier inſidiatur,& perimit. Feris itaq; beſtiis me rito confertur fœmina iniqua,atque eis immanitate,ſæ uitiaq; præponitur. Feræ ſiquidem beſtiæ haud teme re quenquam lædunt,niſi prouocatæ: at mala fœmina, ultro ſæuit,nec in ullos ferocit grauius,quàm in eos qu de ſe bene merentur. Quis ignorat,& tigrides,& urſos mitiſcere interdum,& lupos,& apros, ac ferociſsimas quaſq; belluas ſolitas inter homines aliquando mitiga ta feritate uerſari? atque mites, & placidas ad hominis gratiam manſueſcere? quin & elephantorum feritatem uſque ad ſeruilem operam deducit aſsidua cõſuetudo & blandum obſequium nutritoris: at obſcœna mulier nulla ui,nullo humano ſtudio cicurari poteſt, ut ab infe renda iniuria odii exaturata deſiſtat: & innocua inter ho mines commoretur. Immo furore pluſquã ferino cor repta,iniuriis æq;,ac gratia ex impetu ingenii ſui rapitur

Dan.6

3.Reg.21

Ibidẽ.17.

ad offensam:ac nemini ferè plus nocet, quàm cui plus blanditur:ut in summa & irata, & blanda iuxta sit pessimum animal fœmina meretrix. Quocirca minus mihi recte uidetur respondisse Bias ille sapiens Græciæ cuidam interroganti,quod esset animal omnium maxime noxium:quum responderit:inter immitia uidelicet tyrannum,inter mitia adulatorem. Fortasis rectius respõdisset(ut arbitror)inter mitia pessimum animal esse fœminam blandam,& nequam.Est enim quoquo modo te habeas erga eam noxium animal fœmina improba:uehemensq; immoderata in utranque partem:nam aut amat,aut odit immoderatius:nihil est medium.Nescit hæc amare, sine furore, nescit odisse sine pernicie: idemq; huic ferme exitus est,& odii uiolenti, et amoris insani.Liuia uirum suum interfecit, quem nimis oderat: Lucilla uero & ipsa suum perdidit,quem nimis amauerat.Illa sponte miscuit acconitum:hæc imprudens pro amoris poculo propinauit uenenum: dispari quidem animo,sed pari euentu hostis utraq; marito: illa dum grauius odit,hæc dum amat intemperantius. Neque admodum mirum est,si hoc sæpe contingat furentibus fœminis: quoniam,ut ait Cicero, mulier naturaliter abundat audacia:cõsilio autem,& ratione deficitur. Et ut de amantibus interim taceamus:nihil uidetur iratæ fœminæ,quem odit hominem,neci tradere:& utcũque tollere de medio:nihil uiolare iusiurandum, nihil fas,nefasq; confundere:& mare cœlo(ut dici solet) & cœlum terræ miscere. Mulier iniqua quicquid est malæ supellectilis secum ferre, atque assidue gestare sinu solet: linguam scilicet fallacem, manus furaces, oculos fascinantes, cor infidum, falsum consilium, præceps iudicium uentrem deuorantem latifundia. Addas his acconitum, maleficia, bella, uastitates, incendia: & quicquid denique est usquam mali, aut rei pestiferæ in orbe uniuerso. Per quàm sanè uerum

est, & falsum illud de muliere prouerbium. Ignis, mare, mulier tria mala. Hæc interdum nequiter blanda est, & quos plus oderit, amare plus simulat. Interdum uero nequiter irata, ut quos plus amat, illos plus angat, atque aspernetur magis. Verum quia inconstans est, atque natura iracunda, nescit diutius amare: quia ultrix, & tenax odiorum, atque memor iniuriarum, nunquam uere reconciliatur, sed perpetuo odit: quia petulans, et lasciua, nunquam uno amatore contenta est: quia auara, & procax, nulla ei patrimonia sunt satis: quia fallax, & adulatrix nulli unquam fidelis: quia temeraria, & impudens, diffamare quemlibet non ueretur: quia loquax, et garrula, tacere id tantum potest, quod nescit: quia denique (ut semel finiam) est præceps, improba, & discors, odia, rixas, simultates nunquam intermittit serere: lites, & turbas, inter amicos, cognatos, & fratres gratis concitans: ita ut domi, foris, in patria, & peregre, semper mali aliquid paratum habeat: sed ante omnia, facem, & fomitem ad conflanda libidinis incendia: turbinemq; & tempestatem ad castitatis naufragium faciendum.

Qualis sit fœmina impudica, & q̃ pessimum malum. Cap. XIII.

SEd quid est opus hic aliud de mala fœmina dicere, q̃ quod nobis paucis uerbis Chrisostomus scite admodum, & uenuste aureo suo patefecit eloquio: suisq; (ut aiunt) deliniauit coloribus? Quid est, inquit, mulier, nisi amicitiæ inimica? ineffugabilis pœna? necessarium malum? naturalis tentatio? desyderabilis calamitas? domesticum periculum? delectabile detrimentum? mali natura boni colore depicta? Profecto tam belle, tam graphice sapientissimus doctor

id monstri genus à pede ad caput(ut dicitur) depinxit nobis,ut nihil quicquam ferè ad effingendum illius ingenium addi ulterius sit opus. Quocirca multa de industria prætermitto quum quia satis iam dictum uideri potest:tum etiam quia omnia notiora sunt,q̃ ut hic necesse sit à me effusius recenseri. Transeo ergo ebrietatẽ, fastum, auaritiam,& mille id genus uitia ,quibus solet naturaliter fœmineus sexus affluere : numero planè obruimur ipso,& quo plura dicimus,eo plura, & maiora supersunt. Probè sanè de meretricibus Plautus. Mare,inquit,non est mare,uos estis mare acerrimum. Porro quæ tam immanis charybdis:quodve tam præruptum barathrum fingi à poetis usquam potuit: ubi tot naufragia fiant,aut quod tot tantosq; exorbeat fluctus, quot quantasq; uoracissima hæc scorta miserorũ amãtium opes exhauriant? Quæ tam furentibus, aut ieiunis implexa canibus Scylla? Quæ tam profunda Lerna? Quæ Hydra tam multiceps,totq; scaturiens colubris? Quæ pestis,aut monstra denique tam horrenda, tã dira,uel inuenta,uel ficta usquam : quæ huic monstro hominis,maloq; ualeant comparari? Siue hæc sint fallaces illæ Syrenes,seu Chimera illa decantata, aut illud Hippocentauri portentum,seu sæua Gorgon, seu Pandora illa omnium morborum refertissima,seu Spinx illa uersuta,aut uenefica Circe,uel Parcæ illæ inexorabiles,aut Eumenides diræ. Hæc est illa bellua,quam ducẽ Pœnum Hannibalem in somnis uidisse perhibent, syluas,agros,uillas,uicos oppida,& quaqua incederet,cũcta uastantem:sibiq; tunc dictum fuisse, eam esse Italiæ deuastitionem . Atrocior hæc sanè pestis, magisq; noxia,quippe quæ non Italiæ tantum,sed toto orbi ruinã afferat. Sunt enim meretrices omnium scelerum publica,atque aperta gymnasia , ubi prima addiscuntur elementa malorum , & maleficiorũ omnium:& ubi adolescentes in primo statim ætatis flore eruditiuntur, aut

potius corrumpuntur ad nefas. Hæ syrtes,& latentes scopuli,in quibus sæpius nauigantes,ubi minime timebatur,illidunt.Hæ capharca saxa, in quibus facile periclitantur in cauti,Hæ Symplegades, quarū concursibus deprehensæ miseræ animæ intermisso patriæ cœlestis cursu demerguntur in abysi profundum. Hæ sunt illæ ad mirandæ tenacitatis Echineides(ut dicitur) quæ sistunt classes:& naues quantouis magno uentorum spiritu concitatas.Hæ sunt ut Polypus tenax,qui quodcunque brachiorum flagellis semel apprehenderit:nunquā remittit.Placet hic eximios Vergilii uersus referre:quibus describens fœdas illas,& rapaces Harpyas: alludit expresse,& elegantissime per eam similitudinē ad mores,& ad maretricis naturam.Canit enim(Virginei uoluerū uultus fœdissima uentris)proluuies, uncæq; manus,& pallida semper.Ora fame,per uolucres quidem significat meretricum instabilitatem: Per uultus uero uirgineos,formam indicat,& simulatam simplicitatem, qua capiūtur imperiti:per proluuiem autem: & famem ostendit immensam earum ingluuiem: quia nunquam saturantur:sed ore patulo semper inhiant rapinis: promptæ semper:& paratæ,tanquam infernus ad hauriendū & absorbendum quicquid eis obiiciatur: fœdissimam iccirco adiecit,propter earum obscœnitatem, sordidissimosq;,atque impurissimos mores:uncas quoque manus addidit haud temere: ad ostendendam earundem rapacitatem insatiabilem,qua utuntur in expilādis amatoribus. Huc illud etiam credo tendere, quod Plato dubitasse uidetur,utro in genere ponat mulierem,rationalium animalium,an brutorum:uolens ea dubitatione (in fallor,stolidam,ac ferinam huius sexus indicare naturam.)Idem ferme intendit,quum fœminarum generationem in Timæo sic descripserit:quam hic: & si parum homini christiano conuenire uideatur, tamen referendam censui:non ut aliquo pacto credatur:sed ut ad

ea,quæ dicimus maius afferat ueritatis argumentum. Ait enim iuxta Pythagoricam disciplinam, quicunque uirorum iniusti,timidi q; uixerint, ubi mortui sunt, ingeneratione altera,quam somniarat Pythagoras, post legitimum annorum curriculum, in fœminas solitos esse conuerti. Ridicule sanè,at si quid tamẽ certi de eiusmodi ab inferis regressu religio christiana teneret, facile quidem esset credere,uel exprobabili argumento fœminarum uulgus,non nisi reprobas animas fuisse sortitum: quum tam iniustæ,ac improbæ ferè sint, atque ita uiuant in omnem licentiam dissolutæ,ut nullis satis possint aut terroribus,aut fustibus,aut legibus coerceri. Primus omnium(ut tradit Aristoteles) Licurgus legum lator mulieres conatus est deducere ad leges: sed ubi illas repugnare,& acrius quàm par fuerat,detrectare imperium uidit,earum peruicacia uictus cœpto destitit. Quid si etiam illud prædictis addam: quod ad confirmandam hanc sententiam recte adiici posse uidetur: mulieres scilicet asperrimæ cuiusque calamitatis semper duces, atque auctores fuisse: iuxta illud uergilianum, Causa mali tanti fœmina. Quod usque adeo uerum est, ut nullum fermè insigne malum, acciderit: quod fœminæ cuipiam non feratur acceptum. Hinc legimus translata regna, euersas urbes, exactos, ac trucidatos reges: hinc cædes, incendia, depopulationes, deuastationes, exilia, egestatem,inopiam, & sexcenta mala, uel his peiora, tam publica quàm priuata. Testes sunt Hebræorum, Græcorum, Latinorum, ac cæterorum gentium historiæ, ut uel penè tam turpe sit id à quoquam ignorari,quàm à me superfluum recenseri. Huius generis exempla affatim suppetunt scire cupientibus: atque adeo frequentia, ut si uelim commemorare singula, possim in ea re iustum uolumen efficere: & propterea

desistam in præsentia in his rebus orationem diu-
tius occupare. Nota satis prima labes, & totius hu-
mani generis atrox ac lachrymosa pernicies. No-
tum uniuersale diluuium, excidiumq; troianum: &
notus Herculis rogus, comitatus Vlyxis, Terei
mensa, Hippolyti discerptio, Iasonis orbitas, & quic-
quid tragediæ tonant immanius. Notissima quo-
que regum Romanorum exclusio. Marci Antonii
cędes, Ioseph uincula, Dauidis impietas, Sansonis
cæcitas, Dinæ uiolatæ ultio, Salomonis illius sapi-
entis fatuitas, & denique id genus mille, & decem
milia flagitiorum pessimorum. Quare non iniuria
gentiles Mineruam potius quàm Martem princi-
pem, & inuentricem belli ferunt: propterea quòd
fœmineus sexus bella, clades, et alia incommoda, ita
ad se trahat, ut magnes ferrum, & ut Cæcias nu-
bes. Itaque quisquis euadere mulierum laqueos cu-
pit, audiat Salomonem omnium, qui sunt, quique
fuerunt, sapientissimum, atque rei eiuscemodi ex-
pertissimum, differentem, quid de fœmina nobis
statuendum sit. Ne intenderis, inquit, fallaciæ mu- Prouer. 5
lieris: fauus distillans labia eius, & nitidius oleo gut-
tur eius, nouissima autem eius amara quasi absyn-
thium, lingua eius quasi gladius biceps: pedes eius
descendunt in mortem, et ad inferos penetrant, &
per semitam uitæ non ambulant: uagi sunt gressus
eius, et inuestigabiles, & omnes qui ingrediuntur ad
eam, non reuertuntur. Et alibi rursum. Ne des for-
nicariis animam tuam in ullo, ne perdas te, & ani- Eccle. 9
mam tuam, & hæreditatem tuam. Hæc ille admo-
dum uere, & sapienter. Tam male se quidem habet
meretrix ad amantem, q̃ ęrugo ad ęs, rubigo ad ferrum
caries ad lignum, auster ad flores, & ad maturas segetes
calamitas tempestatũ. Hæc est (ut aiunt) multum letale.

Aloes ſaccaro immixta. Hamus eſca coopertus. Anguis in herba latens, Malum blandum: & bene conditū. Speculum mendax. Repellas ergo ſi quicquam ſapis: ſi quis pudor eſt procul à te hanc peſtem: et à captioſis meretricum blanditiis, quantum potes: longisſime fugias: teq; ex earum unguibus ſubtrahas ocius, uel expiatus (ut dixi) ne quid tibi etiam durius: peiusq; contingat. Et enim ſi tibi cœlibatus eſt cordi, ab omni prorſus uenere abſtinens degas cœlebs: oportet: ſin minus uxorem ducas, dum licet: tutior enim honeſtis nuptiis hæres maritus: quàm fœdo commercio meretricis fornicarius: & leno. Quid (ut dicitur) claudicas in duas partes? elige quid mauis: aut continere cœlebs: aut frui uxore maritus: optio tua eſt: utrum uis: eligas licet: quicquid ultra eſt: à malo eſt. Quanto enim liberius in ſeruire diuinis poteras maritali iugo ſolutus: tanto graulus punieris: illicitis ultro modeſtiis implicatus. Coniugium quidem renunciare non ideo tibi conceſſum eſt: ut licētius ſcorteris: ſed ut ſolutus: & cœlebs cœleſtia liberius mediteris. Sed omittamus tandem de meretricum moribus: ac ſimul de improborum cœlibatu ulterius diſceptare: et de uiduali pudicitia deinceps dicamus.

3. Reg. 18

De uiduali pudicitia. Cap. XIIII.

ET enim quum etiam mulieres ſimili plærunque cœlibatu laſciuiant, & deuiæ à caſtitatis tramite & ipſæ frequenter aberrent: non alienum duxi à noſtro inſtituto: eas quoq; hoc loco ab errore: qua potero modeſtia: & lenitate deterrere: quum impudicitiæ uitium cuiuſque ſexus: et ordinis ſalubriter inceſſere mihi in animo ſit. Sunt enim non nullæ quæ uirorum morte tanquam dominaru maritorum ſolutæ: et liberæ non caſtitatis: ſed libertatis amore legitimis: nuptiis abſtinent: ut Amazonum more nubendi: nō pariendi finē faciant.

faciant. Quod q̃ turpe sit, quanq; nefarium, quantaq; infamia, & probro dignum, latere arbitror neminem. Porro satis constat uidualem pudicitiam, & si primo fati necessitate contingat, data tamen occasione continendi efficiendi subinde ex proposito uoluntariam: & ea gratia iure, meritoq; laudari: haberiq; propterea proximam uirginitati, nuptiis uero multo præstantiorem. Nam ex sententia Apostoli uiduitas certis quibusdam officiis uirginitati arctius copulatur. Vnde dicit, Mulier innupta, & uirgo cogitat, quæ domini sunt: ut sit sancta, & corpore, & spiritu. Siquidem paris propemodum uirtutis est mulierem abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, & nulla coniugii oblectamenta gustasse. Difficile sanè utrunque: & p uiduam expertã iam coniugii, solatia ad nuptias non alliciant: & uirginem ignotæ uoluptatis desyderium à castitatis proposito non deturbet. Credo equidem (& si in eo facile possem falli) corruptam mulierem iam expertam uoluptatis illecebras difficilius continere, quàm uirginem. Quam ob rem & si uiduæ uirginitatis lauream nuptiarum opera amiserint, pudicitiæ tamen corona donantur: quæ quantum laureæ uirginali cedit, tantum maritalibus anulis, & faci nuptiali præcedit. Quot enim gradibus uiduæ uirginibus subeunt, totidem gradibus coniugatas præcellunt. Licebat quidem (ut est in Leuitico scriptum) filias sacerdotis uiduas, perinde atque antea, quum essent uirgines, de sanctis oblationibus uesci: quibus, dum essent uxores, nedum uesci, sed ne attingere quidem fas erat. Sed & apud Gentiles in negocio religionis idem fermè honor deferebatur uiduis, quod uirginibus. Nempe sicut Romæ in honorem Vestæ ꝑpetui ignis custodia solis uirginibus mandabatur: ita Athenis, in honorem Pythiæ, ubi idem ignis inextinguibilis seruabatur, solis uiduis: p tantidem apud eos æstimaretur uiduitas, quãti apud ipsos Romanos uirginitas. Vnde Paulus apo-

1. Cor. 7

Leui. 22

1. Cor. 7

ſtolus licet uiduas non interdicat rubere, multo tamen beatiores aſſeuerat fore, ſi ſic permanſerint. Idem quoque Timotheo præcepit honorare uiduas, quæ ueræ uiduæ ſint: quas tum demum approbandas dicit, quum ad .lx. annum peruenerint, & intemeratam uni ſeruauerint toro fidem. Mulierem autem uetulam, quot quot annorum fuerit, nequaq̃ probat, ſi multorũ uirorum fuerit experta connubia. In his enim eminet ſtudium caſtitatis, at in illis, aut ſenectus, aut pudor uel ſatietas, modũ uidetur feciſſe nubendi. Quocirca ſicut non carent maledicto crebræ nuptiæ, ita unæ dignæ ſunt uenia, & plenè honeſtatis Non eſt tamen q̃ propterea quiſquã credat hic damnari à nobis ullo pacto matrimoniũ: quod huic uideamur uidualé præponere continentiã. Quis autem non intelligit longe melius agi cum muliere innupta, quæ ea, quæ Dei ſunt, tantum cogitet, q̃ cum illa, quæ ea tantum curat quæ ſunt mundi, aut quomodo placeat marito: ut dicit Apoſtolus. Sicut enim dicimus non peccare, quæ legitimo matrimonio copulatur, ſic beatius facere aſſerimus, quæ recuſat rurſum nubere, ut liberius, atq̃ arctius copuletur Deo. Iccirco Apoſtolus. Mulier, inq̃t, alligata eſt legi, q̃diu uir eius uiuit: q̃ ſi dormierit uir eius, liberata eſt a lege, cui uult nubat, tantũ in domino: beatior autem erit ſi ſic permanſerit, ſecũdum conſilium meum. Quod aũt dixerit. Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias eſſe, nihil à priori ſanè conſilio diſſentit: quum id incontinentiæ tantum fugiendæ cauſa p̃mittatur: & propterea ſubiunxit. Volo nullam occaſionem dari aduerſario maledicti gratia. Iá enim quædã cõuerſæ ſunt poſt ſathanam & in incõtinentiã prolapſæ. Tollæ aũt iſtã ſuſpicionem incontinentiæ, & nõ erit cur dicat. Volo iuniores nubere, quũ aſſeuerit beatiores oĩno fore ſi ſic innuptæ p̃manſerint. Cõſtat ergo ex ſnĩa Apoſtoli, nõ eſſe bonum uiduas, quæ poſſunt continere, rurſus nubere: at illis tantum, quæ ob

1. Tim. 5

Ibidẽ.

1. Cor. 7

2. Cor. 7

2. Tim. 5

fragilitatem continere desperant, expedire nuptias, ne in incontinentiam prolabantur: ideo dicit, Quę nō potest continere nubat: melius est enim nubere q̄ uri. 1. Cor. 7

Memoranda exempla illustriū fœminarum, quæ ueram uiduitatem seruauerunt. Cap. XV.

HVius autem uidualis cōtinentiæ præcipuā laudem Paulā Romanā ex Gracchorū, Scipionūq; progenie illustrem uindicasse sibi. D. Hieronymus tradit: quæ post mortē uiri spretis statim q̄buscūq; mundi delitiis, nihil in omni copia rerum pluris fecit, q̄ ꝑpetuam cōtinentiā. Hanc normam & Blasylla eius inclyta proles adhuc adolescentula perq̄ similis tū forma, tum moribus matri, uiro defuncto eodem pudicitiæ tenore ꝓsecuta est. Nihilo quoq; inferiore laude Mellaniam decorandā puto, q̄ non dū humato mariti cadauere, quum geminos præclarissimæ indolis filios amisisset, efferri una cū uiro siccis spectauit luminibus, & sine mora pertesa connubiorū, uiduitatem ꝑpetuā domino consecrauit. Nec Eufrasia & ipsa Romana ulla in re his inferior putanda est: quæ quum esset adhuc florens ætate: formaq̄;, & generis nobilitate, & rerum opulētia lōge prēstaret, mortuo tū marito induci nunq̄ potuit, ne à Theodosio q̄dē Augusto, ut secundo cuiq̄ nuberet: sed data æq̄ oibus procis repulsa, in Thebaidē ꝓfecta, uixit sanctissime, in ꝑpetua uiduitate ꝑdurans. Itidēfermè præstitit Helisabeth Pānoniorū regis filia, & Henrici Cæsaris cōiunx, q̄ uiduata uiro, contēptis ꝓtinus regiis delitiis, & aulico luxu, totā sese egentiū, & ægrorū seruitio mancipauit: nullū patiens sibi nominari spōsum, præter Christū, quē uere in illis pauperibus agnoscebat. ¶At q̄to ēt fœlicius accidit Cōstantiæ Constantini Augusti filiæ: quæ uiro adhuc superstite meruit ꝑoptato cōtinentiæ munere donari: nam Gallicano Romani exercitus

duci à parentibus pacta,eo piis persuasionibus compu
lit uirum,ut Christianus factus ex gentili,depositio mu
nere militiæ,abiectisq; fascibus,& purpura, secum pari
animo,ob Christi amorem sese astringeret uoto perpe
tuæ castitatis. Non est ullo pacto prætermittendum si
lentio hoc loco Gallæ illustris quondam fœminæ Sy
machi consularis uiri filiæ, simile, atque æquale his in
seruanda uiduitate propositum. Hæc enim quum inter
annos adhuc puellares uiduata marito molesta,& graui
scabredine perfusa miserabiliter ægrotaret,& à medicis
didicisset,non posse nisi iterato connubio conualescere:
neglexit medicorum consultum,omnia perpeti parata,
uel mortem ipsam,si sit opus,potius q̃ inire rursus con
iugium. Ania & ipsa similiter Romana pudicissima
fœmina immatura uiri morte relicta, nunquam à pro
pinquis suaderi satis potuit,ut reaccensa nuptiali face à
uiduo lecto,à luctu,& à mœrore discederet: q̃q̃ esset,&
ætate iuuenis,& facie decora,& quod ad id plurimum
facit,patrimonio opulentissima. Sui uero tam constan
tissimi propositi hanc potissimum rationem, siquis for
tè percunctabatur,afferre consueuerat. Si uirum aiebat,
bonum inuenero,ut antea,nolo esse in timore ne rursus
perdam:sin malum,nihil necesse est experiri hoc incom
modum. Dictum,ac factum profecto sapientissime: at
que uiduis fœminis maxime complectendum:et si pau
cæ sint,quę uelint hanc sapientiam intelligere,& tantum
præcauere discrimen. Sed nihilo inferius hoc sapientis
simo dicto fuit,illud præclarum atque diuinum respon
sum,quod quondã reddidit Olympias Cõstantinopoli
tana à Nebridio illustrissimo p̃fecto uidua relicta: Nã
Theodosio Cæsari suadenti aliquando,utrursum nube
ret:quum per uiginti tantum menses cum uiro fuerit,ac
haberetur adhuc à cunctis intacta,essetq; ætate florens
genere nobilis,ditissima opibus,forma insignis,ingenio
ac eruditione singularis:ita respõdit. Si me,inquit,uellet

rex meus alicui copulari uiro, non tam cito abstulisset mihi uirum, cuius, copula placuerat: sed quia me parum idoneam cõiugali uitæ cognouerat, uiroq; minime placituram, & illum coniugali uinculo absoluit tempestiue, & properauit me è graui iugo seruitutis eripere, suauius continentiæ iugum ceruicibus meæ mentis imponens. Sanctissimum sanè consilium, & christianis fœminis in primis attendendum. Quid uero q; tam consentanea est naturæ uiduitatis huius obseruantia, ut sit bigamia natura ipsa quibusdam etiam uolucribus in uisa? Legitur enim de turture, q; amisso pari pertesa thalamos, marisq; consortium, æuum solitaria exigat. Est & cornicũ genus (ut legitur) quæ id moris seruant, ut compari extincto altera uidua degat.

Quantæ ueneration semper fuerit & Romanis, & Iudæis castitas uidualis. Cap. XVI.

SEd non est cur mirum uideri debeat si christianis fœminis uiduitas tantopere commẽdetur: quum & apud Ethnicos, & præsertim Romanos, ea tanto semper honori habita fuerit, ut uiduæ: quæ uno contentæ fuissent matrimonio, in morte corona pudicitiæ, palàm, publiceq; donarentur: qua coronatæ, ueluti triũphantes, cum summa laude efferrentur. Id etiam honoris iidem ipsi Romani uiduali pudicitiæ deferebant, ut in nuptiis nulli pronubæ attingere nouam sponsam liceret, nisi quæ uni tantum uiro nupsisset: quæ uero nupsisset denuo, uel multis, eam ut impuram, & profanam ac, mali ominis procul à felicibus nuptiis esse uolebãt. Existimabant enim prisci illi sapientes, illius præsertim matronæ incorruptum esse animum, quæ post depositam semel uirginitatem, in publicum nolet rursum egredi. Nec iniuria, quum multorum matrimoniorũ experientia, nil, nisi certum intemperãtiæ signum præseferre

uideatur. Ideo Portiam illam iuniorem pudicisſimam fœminam laudanti cuidam mores cuiuſpiã illuſtris matronæ, quæ tñ ſecundo nupſerat, ita reſpondiſſe ferunt, Fœlix, & pudica mulier, nunq̃ præter ſemel nupſit. Præclarum uerbum, & Catonis prole dignum. Quam ob rem minus mirum ſi Cornelia. P. Africani filia, & Tyberii Gracchi uxor uiduata marito, Ptolomei regis nuptias ſpreuerit: et ſi ſibi, & regni, & diadematis communes uices offerret. Sed quanto ẽt mirabilius poteſt uideri in ueteri etiam teſtamento, ubi tanti ubiq; proles fieret, ut ſterilitas eſſet dedecori, & probro, uiduitatem tamẽ uehementiſsime cõmendari: Sic enim legitur de Iudith. Iudi. 5 Cõfortatũ ẽ cor tuũ, eo q̃ caſtitatẽ amaueris, & q̃ poſt uirum tuum alterum neſciueris: ideo manus domini cõfortauit te, & eris benedicta in æternum. Docuit hæc ſanè uidua non egere conſortio uiri in regenda familia pudicam, & prudentem matronam, ut ferè queruntur, quando ipſa intrepide ad hoſtes tranſiit, & obtruncato propriis manibus Holophernis capite, non familiam tãtum ſuam, ſed etiam patriam acerrime oppreſſam à longa obſidione liberauit: & quod uniuerſus populus longo temporis interuallo non potuit, hæc ſola unius noctis mora, ſua prudentia ſtudio induſtria gladioq; confecit. Nec minus prædicanda eſt illius pudicæ uiduæ Sareptanæ prudentia: cui nunquam in tam publica penuria rerum, ac fame, neq; farina in arca, neque oleum 3. Reg. 17 in lecytho defecit: quouſq; Helias tandem ad eam Dei iuſſu perductus, pluuiam, quæ ultra triennium diuino iudicio fuerat intercepta exauſtis iam terris redderet: ex qua irrigata ſiccitate, uberrima repente meſſis exorta eſt, & priſtina ſimul agris omnibus reſtituta fertilitas.

Viduas præcipuo Dei fauore defendi. Cap. XVII.

QVæ nam ergo honesta uidua talibus exemplis moni, debet aut imbecillitate aĩ aut sexus infirmitate terreri: quo minus cõstanti animo propositum uidualis continentiæ prosequatur? quum & uiduis, & pupillis, ubiq; præsto sit Deus: qui & pater orphanorum, & iudex esse dicitur uiduarum? Ne quæso dicas destituta sum, desunt cognatorum fauores, & amici recesserunt. Vexor undiq;, & opprimor, omni opplета amaritudine. Eia ne dubites, in domino confidas, nunquam te deseret Christus, qui suscepit patrocinium pupillorum & uiduarum. Vnde Paulus apostolus dicit. Quæ uere uidua est, & desolata speret in Deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte, ac die: nam quæ in delitiis est, uiua mortua est. Nequaquam ergo uerendum est tibi ꝙ sola uidearis: quia sola non est, cui semper Christus dux est. Quo nam modo potes dici solam quum templum Dei sis: & ubicunq; es, sine Deo esse non possis? Sed nec desolata es, quum Christum habeas patronum: habes autem si casta es, si cum eo mente diu noctuq; uerseris: ut in eo confidas, ut de eo loquaris, ut de eo cogites. Castitas enim uidualis non eget uiri consortio: sed amat mœrorem fletum labores secretum, ac solitudinem: sicut incontinentia cõsortium, delitias celebritatem, conuentum. 1. Tim. 5

Quid potissimum conueniat uiduis ad seruandam continentiam. Cap. XVIII.

OPortet ergo uiduam quantum potest, uirorum declinare consortia, simulq; omnes uitare delitias, quæ usq; adeo impugnant pudicitiam: ut mulier his assueta delitiis etiam si uelit, publice continẽter q̃, uiuere non possit. Sicut enim diuturnum absq; infidis uiri mulieris q̃; consortium, esse non potest: ita pari ratione muliebres delitiæ, seu potus ineptiæ, suspitione libidinis carere nõ possunt. Nã nihil ꝙ uiduitatis

propoſito officere conſueuit,q̃ opulentia,& delitiæ: ic̃ circo dixit Apoſtolus. Vidua,quæ delitiis uacat,uiuens mortua eſt. Quam ob rem ſatis conſtat, q̃ ſicut ſecun̄ dæ res,& affluens luxus impulerunt multas in barathrũ incontinentiæ,ita econuerſo q̃ plurimas multiplices an guſtiæ,& lugubris habitus,labor,& fletus conſeruaue̅ runt pudicas. Pallor,& ſordes(ut ait. D. Hieronymus) gemmæ ſunt uiduarum. Reſecant hæc quidem libidi̅ nem,exercentq̃;,ac reprimunt iuuentutem. Vnde legi̅ mus poeticum illud.(Præſtabat caſtas humilis fortuna ſabinas.) Quali autem, quantaq̃; religione eſſe opor̄ teat uiduam,quæ continere decreuit, in Annæ Phanue̅ lis uita monſtratur: quæ (ut in euangelio legitur) ſeptem annis à uirginitate ſua immaturo uiri obitu derelicta,uſ̄ que ad quartum & octogeſimum annum in caſtitate p̄ manſit: nuſquam à templo recedens,ieiuniis,& oratio̅ nibus uacans: nihiloq; minori ſtudio caſtitati, q̃ officio religionis intenta. Et iccirco meruit uidere Chriſtũ in̄ fantem,& diuino affiata ſpiritu ante redemptionem no ſcere redemptorem.

1.Ti.5

Luc.2

Contra quarundam uiduarum incontinen̄ tiam. Cap. XIX.

SEd heu q̃ longe ab ea continentia, atque uiuendi ſanctitate recedunt impudicæ quædam mulieres noſtri æui,quæ uiduitatem quidem uerbo tantum tenent,ſed reipſa ſanè proſtant,meretricium uerius quã cœlibatum profitentes. Hæ ſunt quæ comptæ magis q̃ uelatæ ſæpius procedunt in medium uirorũ: & ad ſpe̅ culum ſeſe pingentes,ac fingentes,in contemptum, & contumeliam ſummi artificis Dei,conantur longe pul̄ chriores hominibus uideri,q̃ natæ ſunt. Harum ſtudiũ eſt,ſupercilia circunducto nigrore fucare,comas, & ge̅ nas mendaci rubore,& adulterinis coloribus ementiri:

omnem q; & oris,& capitis ſpeciem ita liniamentis,co/
lore,puluere,uariisq; medicaminibus obtegere, ut alia
figura,alia facies,& alius uultus eis eſſe uideatur,ab eo,
qui ſit natura formatus. His autē (ut D.Hieronymi uer/
bis potius q̄ meis coarguam)ita rubentibus buccis cu/
tis farta diſtenditur,ut eas pro certo habeas, non mari/
tos recuſare,ſed quærere.Harum ædes adulantiū ple/
næ ſunt,ad eas crebræ ſalutationes,frequentes cōuiuæ,
profuſæ epulæ,aſſiduæ lenæ.Cui mirum ergo, ſi in tan
ta mollicie,& in tanta copia laſciuiarum, ac in tanta for/
tunæ fœlicitate uiuere caſtè nequeant? & quum maritis
careant,nolint abſtinere ſcortatoribus? qui fœde, præ/
ter hoc unum mariti nomen,cuncta ſubeant munia ma
ritorum.His thalamus patet,his exactio prouentuum,
his cura familiæ,his,agnatis, atque gentilibus excluſis,
pupillorum etiam tutela mandatur. O præclara tutela,
cui tuos liberos tutò committas.Sed quid agāt aganti,
& prognati? Nam & ſi hoc ualde ſit iniquum,nulli ta/
men corrigere id licet,q̄diu hæc uiduitatis nomen, ut
cunque, tenet:ob eius nanque reuerentiamnominis, &
hæres,& domina rerum eſt.Horret propterea,ut hoſtē
appellationem mariti,quum nihil uereatur nomina ſcor
tatoris.At quanto ſanè melius,& laudabilius foret iis nu
bere,& bigamas aut trigamas dici,q̄ ſcorta:atq; nuptas,
& pauperes in honeſtate uiuere,q̄ ſolutas, & diuites in
fornicatione turpiter mori.Id uero idcirco dixi, non q̄
non plus probem pœnitentiam,& ad ueram uiduitatē
regreſſum:ſed q̄ deſperem huiuſcemodi copulæ diuul
ſionem fieri,niſi per mortem poſſe.Hæreditas quidem,
quæ relicta eſt tibi,præmium debet eſſe pudicitiæ, quā
debes defuncto marito:nō merces turpitudinis,qua pu
dicitiam tuam proſtituas lenoni.Quid? q̄ ex affluen/
tia rerum hæ ipſæ tanta plærunq; afficiantur amoris in/
ſania,ut nec liberos ferre poſſint,nec propinquos uere/
ri,nec rem domeſticam curare,nec denicq; ſeipſas ama/

re? O infœlices fœmellas, quæ uos oppresit demen-
tia? qui furor? quæ cæcitas? ut hoc falso uiduitatis nomi
ne, q̃tulæ facultatis factæ hæredes, cõtemnatis effici cœ
lestis regni cum Christo cohæredes? non attendentes q̃
tam iacturam uobis apportet hoc, quod uos lucrũ esse
arbitramini. Ah miseræ uos, q̃ propediem uelitis, noli-
tis, moriemini, & pro his uoluptatibus, & delitiis, quæ tẽ
poris momento transeunt, in sempiterno barathro atro
cissimas pœnas luetis. Succurrat quæso quod iam dixi,
& sæpe ẽt dicendum est, q̃ momentaneę sint omnes uo
luptates, q̃q; uana, & fluxa, ac fœda omnia oblectamen
ta carnalia, quæ uos pœnis æternis addicunt. Conside-
rate rursus, q̃ honesta, q̃q; decora, q̃ue syncera res sit pu
dicitia: quæ quidem uos præponit cõiugatis, æquat uir
ginibus, consociat angelis, reponit inter cœlestes. Illud
quoq; secum reputet, & ante oculos sibi unaquæq; pro
ponat, q̃ turpe, q̃q; flagitiosum sit uiduam mariti lege
solutam seruire lenoni, obiiuisci filiorum: dilapidare pa-
trimonium pupillorum: & nõ uiduali mœrore potius,
q̃ puellari amore pallescere. Disce quæso qualis habea
tur, & cui comparetur in diuinis scripturis mulier impu-
dica. Mulier fornicaria inquit, sapiens Ecclesiasticus, qua
si stercus in uia conculcabitur. Q uare age reuertere ad
cor, & istam tuam tantam uecordiam, uel potius furo-
rem abiice, & arctius complectere pudicitiam: & dicas
cum Virgiliana Dido. (Ille meos primus, qui me sibi
iunxit, amores Abstulit, ille habeat, secum seruetq; sepul
chro.) Sed tempus monet, ut iam à luxu ac perditis mo
ribus uiduarum transeamus ad eos, qui uel professio-
ne, uel uoto perpetuam promiserunt seruare continen-
tiam: quibus, ut cõtinentia magis necessaria est, q̃ uiduis,
ita quoque eorum impudicitia magis detestanda.

Eccle. 9

FINIS.

BERNARDINI SCARDÆONII PATAVINI DE CASTITATE LIBER TERTIVS.

DE CONIVGIO ET CONTINENTIA SACERDOTVM.

EXORDIVM.

VPereſt nobis dicendum de his, qui ſacroſanctæ religioni Chriſtianæ auctorati, perpetuo cœlibatui aut uoto, aut profeſſione ſacrorum ordinum, ſua ſeſe ſponte addixerunt: facti ex eo numero ſpadonum, qui ultro ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Hi ſunt autem qui in Dei templo aris propius adminiſtrant, addicti ac conſecrati prorſus Deo, & cœleſtibus miſteriis mancipati: & iccirco caſtitas cœlibatus ultra uirtutes omnes (ut infra dicemus) his ipſis maxime neceſſaria eſt: quippe qui tanto perfectione uitæ præſtare cæteris hominibus debent, quanto præſtant honoribus. De his enim ſcriptum eſt. Eſtote perfecti, ſicut & pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Quicunq; ergo electus eſt, ut erudiat, atque inducat cæteros ad conſequendam perfectionem uitæ, eum iam, & perfectum eſſe, & purum ab omni ſorde peccati, & præſertim ab omni libidinis labe par eſt. Ad hunc autem perfectionis nitorem nihil æque facit atq; uirginitas, aut caſtitas cœlibatus: qua homo q̃uis mortalis & terrenus, ita tñ propius ad angelorum uitã accedit, ut iam nõ carne, ſed ſpiritu, quo Deo coniungitur, uiuere uideatur: quemadmodũ & Apoſtolus Paulus qui dicebat. Viuo autem iam nõ ego, uiuit autem in me Chriſtus. Nam dũ partem ſui, qua terrenus eſt, homo deſpicit, & mẽtẽ, qua diuinus eſt

Matth. 5

Gal. 2

excolit, Dei ipsius similitudinem uere exprimit, & ei firmissimo nexu puræ, perpetuæq; charitatis astringitur.

Leui 19 De his autem ipsis dictum est. Sancti estote, quia & ego sanctus sum dominus Deus uester. Sanctum autem dici solet, quicquid Deo, & sacris mysteriis dicatum est: Ibidē.27. qua ratione & uas, & uestimētum, & ædificium, & eiusmodi dici possunt sancta, iuxta illud Mosis dictū. Quicquid semel cōsecratum est, sanctum sanctorum est. Sed multo etiam magis sacerdos hoc nomine dignus est: qui segregatus à uulgo, & a reliquis hominibus carnaliter uiuentibus soli Deo est consecratus: atque ei extra tumultum sæcularium curarum positus diuinis tantum rebus, ac mysteriis inhæret. Tunc enim ueri sacerdotes Dei sumus, quum solius templi usibus consecrati contempto mundo Deo tota intentione uacamus. Hinc dominus apostolis, atque cunctis simul sacerdotibus apostolos ipsos officio referentibus, dixit. Ego elegi Ioan. 15 uos de mundo: uos non estis de hoc mundo. Et enim quandiu nos cum mundi hominibus terrena sectamur, Adæ sequaces sumus, dum uero cum angelis cœlestia 2.Cor. 15 meditamur, Christi imitatores efficimur. Nam ut apostolus Paulus differit, Primus homo de terra terrenus fuit, secundus homo de cœlo cœlestis. Referunt siquidem in hoc mundo, alii imaginem terreni hominis: alii uero cœlestis. Sed nemo cœlestem hanc imaginem induere recte potest, nisi prius & locum, & nomen sortiatur inter cœlibes: qui conuersationem suam habere dicuntur in cœlis: & hi potissimum sunt sacerdotes. De horum aūt numero censentur in primis esse sacerdotes qui uocati sunt, ut cœlestem illum hominem Christū referant, cuius uicem in terris gerunt. Cæterum quia nō omnes possumus omnia: nec est cuiuslibet hominis Matth. 19 posse caste uiuere: ideo dictum est à domino. Non oēs capiunt uerbum istud: sed qui potest capere, capiat. Nō enim requirit Christus noster spiritalem istam perfectio

nem promiſcue ab omnibus: ſed ab his duntaxat, qui capere, & comprehendere continentiam ualeant: ut Dei ſacerdotes decet: qui nequaquam dare ſacris aſſenſum debent, niſi adeſſe ipſis ſibi a Deo donum ſenſerint caſtitatis: quod ex eo præſertim dignoſci poſſe uidetur, quum nobis firmum fuerit, & certum propoſitum in tota uita perpetuo continendi. Sed quoniam de hac ipſa re in ſequenti ſermone latius pertractandum eſt, differemus hæc interim, ne crebrã repetitionem lector faſtidiat & fatigetur prolixitate lectionis. In hoc enim tertio libro ſtudioſisſime, tuendum eſſe cenſui, uotum, ac propoſitum continentiæ clericalis: quum per hæc tempora plærique, etiam ex noſtris, de caſtitate male ſentiant, & in eam falſis, atque ineptis cauillationibus frequenter inſultent. Quocirca permittendum illis non fuit, ut diutius in ſinu (ut aiunt) gaudeãt ſuo nemine ſigillatim ſuis male cogitatis argutiis reſpondente. Hic modo candidisſime lector attendas: & tantiſper quæſo ſuſpendas ſententiam, q̃ diu diſceptamus: neque in hanc, neque in illã prius partem declines, q̃ tu fueris ad eam, & uera, & iuſta ratione pertractatus: ita ut in hoc iudicio nihil reſpicias præter honeſtatem, & æquitatem: ut æquum, & ſyncerum iudicem decet. Videbis ſanè (ut ſpero) dari ſacerdotibus uxores, nihil aliud eſſe (quicquid improbi quidam dicant) q̃ impium, atque nefarium ſacrilegium. Sed iam Deo duce rem ipſam aggrediamur, ut confirmata ueritate, ſubinde iſtorum præcipua de ea re argumenta refellamus: et ea præſertim, quæ a nonnullis uel maxima, atque potisſima eſſe creduntur: ut ſic firmioribus refutatis, ſua ſponte corruant leuiora. Liceat mihi facere, ſicut periti medici cõſueuerunt: qui in ægrotationibus grauioribus, in uniuerſum curantes, minimis etiã partibus corporis, ſi qua ſit, quæ doleat, una, eademq; curatione medentur.

Annumeratio quorundam aduersantium propositi perpetuæ castitatis: & quantus ei honos semper sit habitus, ex consilio saluatoris. Cap. I.

INter eos autem, qui aduersus sacerdotalem cœlibatum cõiurarunt, sunt hi, uel præcipui, qui Hebræorum exemplo cõnubia christianis sacerdotibus exi-
Act. 21 stimant esse relaxanda. Sunt qui euangelicam Petri socrum, & Philippi filias in actis apostolorum allegantes,
Gene. 11 in. S. Rom. eccle. quasi uictores insultent. Nec desunt, qui ea uerba Genesis, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, pro maximo sibi argumento confirmandæ huius opinionis usurpent. Plerique etiam, quia castitas non præcipi, sed suaderi potius uideatur, contendunt exemplo Græcorum iure latinos quoq; sacerdotes retinere sibi uxores posse. Multi insuper diffidentia quadam continendi persuasi, negant quenq; posse perpetuo continere. Q uidam quasi qui magis pie, ne dicam magis fatue, sentiunt, ad euitandam infamiam fornicationis, negant cuiq; uxores uetandas esse, & præsertim sacerdoti, cui precipuę curæ debet esse bona existimatio: atq; id factitatum fuisse licite quondam dictitant, etiam tempore apostolorum. Itaq; multi multa his similia nectentes, diuersis machinatiõibus, & uanis rationibus nos fatigant: dum uxores, uel potius concubinas nefarie sacerdotibus quoquomodo impetrare nituntur. Q ui q; dem diuerso licet tramite, ex æquo tamen omnes aberrant à recta: in surgentes iniqua pace, & damnabili concordia, aduersus castitatem. Q uam ob rem concurrere cum his, & conferre propius manus oportet, & tueri collatis signis, pro uirili nostra, & in quantum præstabit nobis Deus, ueritatem. Sed etiam alia multa dici non ignoramus, multo sanè supradictis uaniora: quæ iccirco nolui singula recensere, quòd uno eodemq; pharma-

co,quicquid mali fuerit,facile cum reliquis morbis curabitur. Nam dinnumerare singula longum est,& coarguere infinitum. Quanta autem ex eiusmodi falsis opinionibus,& argumentis inanibus quotidie mala pullulent,quantaq; dissidia generentur,difficile dictu est:quũ iam eo uentum sit, ut & corpus illud mysticum ecclesiæ orthodoxæ, in quo omnes unum corpus sumus, & alter alterius membra in Christo, conscissum fermè totum, ac discerptum oio esse uideatur. Sed non est hic locus, ut de aliis fallacibus, & uanis dogmatum placitis, disceptemus: nobis in præsentia satis est, tueri castitatem: & pro suscepto opere refellere, ac redarguere impudicos: neminem interea sigillatim taxando, sed generatim falsas opiniones quæ contra castitatem passim pullulant resecando. Habent enim præter alios abusus infœlicissima hæc nostra tempora id etiam proprium: quòd de singulis ecclesiæ placitis suo quisque iudicet arbitratu: quo fit, ut castitatis propositum, quod apud latinos sacerdotes ratum, atque inuiolatum ab ipsis apostolis usque ad hanc ætatem constantissime nullo reclamante perstiterit, nunc demum uocari in ius cœperit, atque redargui nouitatis: quasi nouis constitutionibus, & non potius à principio statim religionis Christianæ fuerit sacris hominibus uxoris commercium ex consilio domini interdictum. In qua quidem re multi etiam peritorum (quod magis miror) inducti in eam opinionem temere,uacillant: æmulati credo Græcorum consuetudinem, qui uxoribus, quas habuerant, antequam iniciarentur, uti honeste, liciteq; creduntur: quum tamen ab initio earum usus sibi, sicut nec latinis, ullibi uideatur expresse conceſſus: licet postmodum subreptitiè, & malis artibus fuerit ab aliquibus concilii Niceni permissione, usurpatus: ut infra dicemus. Verum

minime mirandum est,si inueniantur hæretici, qui hæc asserant:quoniã oportet(ut ait Apostolus)hæreses esse, ut ꝓbati quiq; manifesti fiãt.Et enim uidemus, ꝙ post quam ecclesiastica dogmata in camino tentationis, & contradictionis uelut aurum excoqui cœperint, tunc quoque cœpisse maiori confusione,& dedecore, hæreticorum mendacia, tanquam uilissimi æris scoriam magis magisq; sordescere,& ipsam ueritatem, ut aurũ fulgentissimum,multo illustrius rutilare.Sed modo,antequam ad aduersantium argutias refellendas accedamus,paucis prius confirmandam esse duximus nostrã sententiam,exponentes quid de prisca sacerdotũ Christianorum continentia sit censendum. Nam multi quidem falluntur,falso existimantes nouum esse castitatis institutum,non antiquum:sicuti re uera est, et quemadmodum firmissimis argumentis probabitur. Verum (ne fortè me quisquam capiat insermone) nos hic de obseruatione,& consuetudine loquimur: quæ quondã fuit antiquis sacerdotibus,non autem de libertate,& licentia.Tunc enim sacerdotes nullo expresso interdicto sed consilio tantum domini,mutuoq; consensu sese ab uxoribus continebant:quum immundus semper habitus sit apud omnes gentes libidinosus quilibet etiam cum uxore congressus:& propterea nulla ratione decere credebant,quẽquam libidinis labe pollutum,aut aris assistere,aut mysteria sacra ullo pacto posse licite contrectare.Sed nunquid illi sacerdotes,qui fortè ante Scyricii pont.max.& cõcilii Carthaginensis placita commiscuerint sese uxoribus, peccauerint mortaliter? de hac re post tot sæcula disceptare nunc primum, nihil mihi necesse est.Satis est enim nobis hic ostendere priscos sacerdotes ex antiqua consuetudine (quicquid dicant quidam)nec alienis mulieribus, nec propriis uxoribus solitos cõmiscerì:ex eo ꝙ putarent quicquid esset contra domini consilium,proculdubium esse malum, nec

1.Cor.11

ullo

ullo pacto committendum. Quin nec apud Græcos quidem legitur per ea tẽpora ullos sanctos uiros post susceptos sacros ordines usos esse amplius uxoribus: ut iuxta Apostoli dictum, qui habebant uxores tanquã non habentes essent. Abundauit siquidem Græcia in utranque partem, semper & bonis, & malis sacerdotibus. Taceo Origenem, qui de hæresi à multis dãnatur, quanto & ipse studio coluerit castitatem. Taceo & Paphnucium, qui & si aliis, ob disidium uitandum, uxores esse relaxandas suasit, tamen ipse continentissimæ uitæ fuit, ac uirgo ab omnibus semper habitus. Quid Basilius? Quid Gregorius Nazianzenus? Quid Io. Chrisostomus? & innumerabiles pene alii? qui licet Græci, non tamen ut Græci uxoribus, ac liberis, sed studiis, & orationibus, & contemplationibus assidue uacauerunt. Credat ergo quisq; de mortali peccato, ut lubet, in eo nihil contendimus. Verum deceat ne contra domini consilium quicquam, iudicet id quisque secum, nihil addam de meo amplius. Audiamus autem maximũ Christi præconem Paulum sic dicentem. Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Leuiorem tamen pœnam (ut interpretatur Chrisostomus) sustinebunt: eo q̃ non habuerunt legem, q̃ qui legis adminicula habentes, eadem faciunt perinde atque eis, ut in primordio fidei, nulla lex foret, quæ uetasset. De lege ergo continentiæ fuerit nec ne, nihil disputo, & si legamus in illo posteriori decreto, quod de obseruatione castitatis habetur, mentionem fieri de priori consuetudine apostolorũ quæ lex solet appellari. Sed de hoc satis infra dicemus: quum decretum ipsum in medium pro testimonio adduxerimus.

1.Cor.7

Roma.2

Castitatem episcoporum, & sacerdotum Christianorum esse prisci moris, & à Christo, & ab apostolis primum profectam. Cap. II.

VErum quoquomodo res se habeat, nihil est profecto quod sic admirer, q̃ q̃ tam frequenter iri uideam, etiam à doctis, in eam sententiam, ut persuadeant sibi plærique institutum castitatis, quo Latini sacerdotes coniugio sese abstinent, ab Romana ecclesia multo post apostolorum tempora æditum fuisse: & non apostolorum atque apostolicorum uirorum temporibus obseruari cœptum. Quæ utiq; opinio falsa est, nec scripturarum testimonio, aut idonea quapiã alia ratione probabilis: quum à principio statim Christianæ religionis, ex ueteri more apostolorum ferè per quadringentos annos obseruatum semper fuerit, ut omnes sacerdotes, & ministri Christi, tam Græci, q̃ Latini, tacito consensu, absq; ullis legibus scriptis, castitatem etiam cum uxoribus inuiolabiliter custodirent. Nec id mirum quum tantopere in euangelica lege castitas commendetur: & consulat eam dominus: & Apostolus Paulus suadeat ab utili & honesto, quod est ad suadendum firmissimum argumentum: dicens. Porrò ad utilitatem, inquit, nestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam: sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Et alibi. In omnibus, inquit, exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in ieiuniis, in uigiliis, in castitate & cætera. Ministros ergo Christi decere castitatem, atque etiam necessariam eis esse quis non uidet? Sed hoc etiam multo manifestius apparet tam ex consuetudine ipsa perenni à Latinis hactenus obseruata: quàm ex his, quæ in antiquissimis patrum decretis ubique referuntur. Scribitur enim

1. Cor. 7

2. Cor. 3

in decretis patrum octogesima quarta distinctione: ubi D. Augustinus in Carthaginensi concilio ita differuisse memoratur. Quum in præterito, inquit, concilio de continentiæ, & castitatis moderamine tractaretur: isti tres gradus conscriptione quadam castitati per consecrationem annexi sunt: episcopos inquam presbyteros & diaconos: ita placuit, sicut decet sanctos antistites, ac Dei sacerdotes, nec non leuitas, uel qui sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter, quæ à domino postulant, impetrare: & quod Apostoli docuerunt exemplo, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab uniuersis episcopis est dictum. Omnibus placet, ut episcopi, presbyteri, diaconi, & qui sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab uxoribus abstineant. Legitur quoque in epistola diui Clementis secunda ad Iacobum fratrem domini, qui apostolorum canones appellantur de continentia sacerdotum hoc præclarissimum uerbum. Ad dominica inquit mysteria tales eligantur, qui ante ordinationem coniuges suas non nouerint. Quod si post ordinationem ministro contigerit proprium inuadere cubile uxoris, sacrarii non introibunt limina, nec sacrificii potior fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocausti oblationem suscipiat, nec ad dominici corporis potionem accedat sed aquam porrigat sacerdotibus ad manus, & ostia forinsecus claudat, & minora gerat officia. Hæc ibi. Vnde profecto apertissime constat non fuisse quicquam noui ab his in eo concilio de castitate sancitum, neque posteriores istos patres tam fuisse inuentores eiusmodi decreti, quàm amplificatores: & idipsum institutum secundum morem, consuetudinẽq;, quã usq; ad ea tempora seruauit antiquitas fuisse confirmatum, & hilariter acceptum ab uniuersis ordinibus, atque idem à multis postea pontificibus in

multis conciliis repetitum, magnisq; pœnis, ac censuris uallatum. Non est ergo q̄ quisquam credat, ac sibi falso persuadeat, non fuisse prisci moris, & obseruantiæ antiquæ institutum castitatis: à qua psuasione licet falsa, tamen tam uulgi, quam etiam quorundam alioqui eruditorum, magimus, atque pestifer error effluxit: qui credunt nouissimis ferme temporibus, id quod habetur de sacerdotali castitate, fuisse sancitum. Nonne iam mille, & centũ annis & ultra Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, & alii permulti, & sanctissimi, & doctissimi uiri floruere: in quorum potissimum æuo quæ de castitate traduntur ædita sunt: quum ea prius non iure scripto, sed consuetudine tantum, ac exemplis moribusq; constarent. Verum nec tunc illa quidem ab his inuenta sunt: sed nouo duntaxat scripturæ testimonio q̄ antiqua fuerant, roborata. A principio nanque Christianæ pietatis ad ea usque tempora sæuientibus in Christianum nomen ubiq; gentium tyrannis, & Romæ præsertim, quum non liceret synodum congregari, nemo initiabatur sacris, nisi martyrio destinatus: ut prope tot essent tunc in ea ætate proposito martyres, quot essent nomine Christiani. Hinc casti, & iusti omnes, & ad perfectiora semper tendentes: quippe qui nihil in tanto omnium rerum contemptu, præter Christum cogitarent: & nihil præter Christum saperent: quo circa sine ulla lege scripta, more, & exemplo maiorum continebant, perdurantes in perpetua castitate: uersantesq; cum uxoribus absq; ulla suspitione libidinis. Hoc idem coniicere etiã facile possumus ex ea sententia Origenis: qui per ea fere tempora floruit, quum super Ezechielem sic dicat. Ascendimus paulisper supra eloquium: quia non semper utile est de fornicationibus loqui: & procul absit, ut aliquis in ecclesia sit, qui dehortatoriis à fornicatione in digeat sermonibus. Nam si quis necesse habet audire (Non fornicaberis) uel illud (Si quis templum Dei uio

lauerit diſperdet illũ Deus)iſte ſimilis eſt his,quos Apoſtolus dicit.Iuſto lex non eſt poſita,ſed iniquis,non ſubditis,impiis,& peccatoribus. Quomodo ergo iuſto lex non eſt poſita,ſed iniquis,& non ſubditis, ſic doctrina ea,quæ à fornicatione monet recedendum eſſe, caſto non eſt poſita,ſed improbis, & fornicatoribus, & inobedientibus.Non habemus itaque neceſſarium ut diſcamus à fornicatione diſcedere,uerum ut ad perfectiora tendamus,à principiis elementorum Chriſti.Hactenus ille de caſtitate illius ſæculi,licet Græcus.Ex quo patet caſtitatis leges eo tempore, in eo tanto feruore charitatis,& fidei erga Deum,minime neceſſarias fuiſſe:quum nec ſuſpitio quidem de fornicatione, quod tã uulgare peccatum eſt, ea tempeſtate inter chriſtianos homines haberetur.

Quando primum ſacerdotum mores immutari cœptum ſit, & conſtitutiones de ſeruanda continentia redigi in ſcripturam. Cap. III.

CÆterum poſt Conſtantini Auguſti conuerſionẽ ad Chriſtum,ubi pacata deniq; fuit eccleſia, diuulgataq́;,& diffuſa publice,paſſimq́; per uniuerſum orbem religio Chriſtiana,& quies perſecutionibus data,templaq́;ubiq; locorum ædificata, ac maximis referta diuitiis,cenſuq́; ditata amplisſimo:tum primum Chriſtianorum mores ſimul cum fortuna mutari cœptum eſt, ac ſubinde paulatim diſciplinam,& ſeueritatem illam uiuendi laxari,multis(ut nunc fit)locupletari ſacerdotio,q̃ iuſtificari mallentibus:& ſibi, non Chriſto uiuere ſatagentibus. Atque ſic demum diuitiæ, quã nũc uidemus auaritiam,uoluptates,luxum,libidinemq́; inuexerunt in clerum:quantoq́; ambitio acrius inualuit,

tanto religio,& pietas magis elanguit. Tunc erant pauci, sed uere fideles, nunc uero quando facti sumus innumeri, difficile est reperiri tot continentes, ut non reperiantur multo plures mali in his esse, quam boni. Continentia itaque per ea tempora non ex præscripto, sed ex antiqua apostolorum, apostolicorumque uirorum obseruantia, iam ab ipso saluatore Iesu per manus tradita, à sacerdotibus constantissime seruabatur. At ubi per licentiam, & luxum (ut nuper dicebamus) noua quorundam hæresi mutari id cœptum est, tum primum cautiones, quæ de castitate disponerent, ad coercendam licentiam, & ad reprimendam libidinem necessariæ uisæ sunt: ac propterea statutum in Niceno concilio ne liceret sacerdotibus uersari cum mulieribus extraneis, nisi forte mater, aut soror, aut auia, aut amita, aut matertera foret: quod ex eiusmodi mulieribus nulla suspitio potest exoriri Deinde aliis quoque conciliis decretum est, ne uidelicet quis deinceps sacris initiaretur ordinibus, nisi cœlebs, aut qui cum uxore ipsa unanimiter, & aperte promiserit castitatem: quam & apostolos, & apostolicos uiros usque ad ea tempora præstitisse constabat: & cui sane etiam si nulla alia certa lege antea caueretur, ueteri tamen instituto parendum esset: idque pro lege, ex ui consuetudinis, atque ex ueneratione antiquitatis habendum. Lex ergo fuit illis, non in charta exarata, sed in corde impressa, nec scripta atramento, ac manu hominis, sed spiritu Dei uiui, & sanguine Christi, quasi minio decorata Multa quidem per Iesum saluatorem nostrum (ut Origenes ait) reuelata fuere apostolis, quæ ne uulgo fierent communia illi mandare literis noluerunt: idque etiam confirmat Pauli apostoli discipulus Dionysius Areopagita,

qui secretiora nostræ religionis, mysteria auctoribus ipsis ex animo in animum sine scriptis medio intercedente uerbo transfusa fuisse confirmat. Quod & apud Hebræos factitatum olim fuisse multi testantur, unde & Cabalistæ disciplinæ origo exorta: ut ommittam interea, quòd idem pythagoricis quoq; ipsis dicitur placuisse. Quid alia quæso scriptura opus est, satis constat Apostolos qui nullis essent uxoribus aliigati, aut uirgines, aut cœlibes, ut tunc erant, perpetuo permansisse: qui uero fuerant coniugati, uxores pro sororibus habuisse: non eis corporaliter amplius, sed tantummodo spiritualiter conuersantes.

Vnde in historia Eusebii legitur, Petrum, ubi uidisset uxorem suam amore Christi duci ad mortem, post eam ita maximo gaudio exclamasse. O mea optima coniunx memento domini. Talia erant illis temporibus sanctorum connubia, ac talis affectio inter se coniugum beatorum: ut nihil prorsus de uoluptate carnis, sed tantum de mutua animarum salute cogitarent. Legitur quoque in uita Petri, eum semper consueuisse, dum populum edoceret, summa ui, summaq; contentione suadere, atque extollere castitatem. Legimus insuper, & Philippi filias, quas isti nobis obiiciunt, & patris, & matris castitatem imitatæ consenuisse in sua uirginitate: de quibus in actis apostolorum Lucas memorat dicens. Venimus Cæsaream, & ingressi domum Philippi euangelistæ, qui erat ex septem, mansimus apud eum: huic erant uirgines quatuor prophetantes. Effertur similiter magnis laudibus uirginitas Petronillæ Petri filiæ: quam à teneris annis ita edocuerant parentes amare castitatem, & uoluptatem carnis respuere: ut in uirginitate perpetuo uixerit, & amore uirginitatis mori maluerit, q̃ illustrem principem, & præfectum, in maritum accipere. Act. 21

Primus autem (quod sciam) qui de castitate sacerdotũ publice statuerit Scyricius Ro. pont. fuit: qui ut occurreret in continentiæ clericorum: quæ ea ætate exoriri primum cœperat, nihil mutans de anteriori obseruatione, id ipsum, tantum, quod secũdum priscos mores, ad sua usque tempora seruatum fuerat, æditis legibus fortius stabiliuit. Fuit autem Scyricius iste uir in omnium uirtutum genere, gloria insignis, uitæ sanctitate præclarus, iustus, innocens, & probatus in omni timore domini: floruitq; post Christi natalem anno circiter trecentesimo, & septuagesimo, Valentiniani Augusti. temporibus, & Iuliani apostatæ: a quo multa incommoda ob Christi fidem passus, nunquam potuit ullis afflictionibus, & persecutionibus superari. Habetur huius uiri decretũ octogesima secunda distinctione, cuius uerba operęprecium esse duximus hic à nobis referri. Plurimos, inquit, sacerdotes Christi, atque leuitas, post longa consecrationis suæ tempora, tam de coniugibus, q̃ etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, & crimen suum hac præscriptione defendere: q; in ueteri testamento sacerdotibus, ac ministris generandi facultas legitur attributa: & cætera, quæ sequuntur. Et paulo inferius. Quia, inqt, aliquanti de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignorantia lapsos se esse deflent: his hac conditione misericordiam duximus nõ negandam: ut sine ullo honoris augmento, in hoc, quo delecti sunt, quàm diu uixerint, officio perseuerent: si tamen post hæc continentes se studuerint exhibere. Hi uero qui illiciti priuilegii excusatione utuntur, & sibi asserunt ueteri hoc lege concessum, nouerint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicæ sedis auctoritate deiectos: nec unquam posse ueneranda tractare mysteria, à quibus se ipsi, dum obscœnis cupiditatibus inhiant, priuauerũt: & reliqua, quæ ibidem referuntur, quæ breuitatis gratia p transimus. Hæc sanè uerba, ut uides, apertissime indi-

cant,non consuevisse ex consuetudine veteri olim sacer
dotes christianos aliquo pacto commiscere se uxoribus
ut nunc plæriq; male interpretantes scripturas mendaci
ter asseuerant. Nam si ea consuetudo fuisset, non hi qui
dem veteris testamenti adduxissent testimonium, sed
pristinam potius sacerdotum Christianorum consuetu
dinem allegassent, si ulla eiusmodi consuetudo tunc eis
extitisset qua se defenderent. Atqui ad ritum Hebræo
rum iccirco confugerant,quia deerant sibi Christianorū
exempla ad ea tempora,quibus possent in causa obie
cti sibi criminis culpam diluere. Qui uero allegabant
in excusationem sui erroris ignorantiam,uxore sanè iun
cti fuerant:impium nanq; fuisset de fornicationis pecca
to,obiicere ignorantiam,quando fornicatio ipsa ubiq;
in veteri,nouaq; lege damnetur. Verum de uxoribus
ad ea tempora non legebatur publice interdictum esse,
sed de more ex traditione & consuetudine veterū absq;
alio præcepto consueuerant episcopi, sacerdotesq; &
diaconi continere. Quo nam iure quæso quisquam eo
rum puniri merito potuisset,quasi transgressor,nisi id si
bi fuisset prius aliqua uel expressa uel tacita saltem lege
prohibitum? Lex enim fertur, non ut quæ præterierint
crimina,sed ut quæ futura sint,puniātur. Idem pene Di
uus Ambrosius scribit in libro officiorum primo,quod
Scyricius in decretis. In offensum, inquit,exhibendum
est,& immaculatum ministerium, nec ullo coniugali
coitu uiolandum,qui integro corpore, incorrupto pu
dore,alieni etiam ab ipso consortio coniugali sacri my
sterii gratiam recepistis. Quod eo non præterii,quia in
plæriscp abditioribus locis,quum mysterium gererent,
uel ipsum sacerdotium,filios susceperunt:& id tāquam
usu veteri defendunt,quando per interualla dierum sa
crificium deferebatur:& tamen castificabatur etiam po
pulus per biduum,aut triduum, & lauabant uestimenta
sua,ut ad sacrificium purius accederent:uti in veteri te

ſtamento legimus factitatũ. Si in figura, tanta obſeruantia, quanta in ipſa ueritate? Diſce ſacerdos, atque leuita, quid ſit lauare ueſtimenta tua, ut mundum corpus celebrandis exhibeas ſacramentis. Hactenus ille abſolute, & breuiter. Ex quibus profecto meridiana luce clarius apparere poteſt, caſtimoniæ obſeruantiam non ea tempeſtate cœpiſſe, quando hæc ædita fuerunt, ſed in principio ſtatim ab ipſius euangelii emanaſſe primordiis: atque poſterioribus deinde ſæculis, à ſummis pontificibus in ſacris conciliis ſæpius confirmatam. Si quidem antea nihil neceſſe fuerat nouis legibus quicquam ſtatuere ſuper his: quoniam ſacerdotes illi nondum ab Apoſtolorum conſuetudine ſeſe abduxerant: neque adhuc, quod ad continentiæ negocium pertinet, ab iis ipſis aliquo pacto deſciuerant: ſed quum primum ex prȩuaricatione quorundam deprehenſum eſt immutari mores, deflectiq; de uia, & declinari turpiter ad mollitiem, lex adinumenta eſt: & in lucem producta, quæ prius erat abſcondita, uallataq; ſubinde etiam pœnarum metu, quo ueluti ualidiſſimis habenis peccandi licentia frænaretur. Lex quidem tranſgreſſoribus ſcripta eſt, non caſtis, qui ſecundum legem, etiam ſine lege uiuerent, ſicut hi, qui ad ea tempora lege non indiguerant. Erat enim tunc illis obſeruatio, & uis legis inſerta animis: ut minime neceſſarium fuerit ſuper his aliam ferri legem. Verum quia (ut diximus) labi cœperat obſeruantia continendi, ex nouo luxu, libertateq; peccandi: mox uelut ultrix, & uindex appoſita eſt lex, ut nulla eſſet deinceps excuſatio incontinentibus. Nam ſi quis ex antiquis illis ſimpliciter, uel ignoranter erraſſent, & ad amuſim (ut par fuerat) forſan non ſeruaſſent caſtitatem: ſicut facere dominus noſter conſuluit, & apoſtolorum poſtea conſuetudo roborauit: poterat uel ignorantiæ, uel ſimplicitati eorum aliqua uenia concedi: ut ſupra in Scyritii de-

creto diximus contineri: quoniam nondum de continentiæ uoto in scriptis palam redactum quicquam fuerat: at nobis nullo iure potest ignosci: qui iam tot exemplis instructi sumus, & tot legibus obligati, ut nulla prorsus nobis excusatio uideatur esse reliqua, si peccemus.

Quid sit caste regere uxorem, sicut faciebant antiqui sacerdotes. Cap. IIII.

IAm satis arbitror declaratum esse sacerdotes christianos (quicquid dicant lasciui quidam) semper de more caste, continenterq; uixisse: & cum uxoribus, quas forte duxerant, antequam initiarentur, sicut cum matre & sorore solitos esse uersari, earumq; curam habuisse tantummodo, non usum. Verum quia non nulli interpretantur quod à Symacho pont. max. dictum est de conuersatione uxoris, quam caste regendam dicit: non esse re uera ab uxore, sed ab alienis toris continere: breui respondendum censui, quid super ea re sit credendum. Legitur enim octogesima prima distinctione, Symachi uetustissimi pontificis, qui præfuit Christianæ pietati anno à Christi natali quadringentesimo nonagesimo quarto, decretum ita iubentis. Volumus ut sacerdotes prohibeantur, ne mulieribus conuersentur, excepta matre, sorore, uel uxore, quæ caste regenda est. Quomodo autem intelligi debeat uxorem caste regi, Leo pontifex successor eius trigesima prima distinctione ita nobis iuculenter exponit. Lex, inquit, continentiæ eadem est altaris ministris, quæ episcopis, aut presbyteris, qui quum essent laici, siue lectores, licite quidem & uxores ducere, & filios procreare potuerunt: sed quum ad prædictos peruenerint gradus

cœpit eis non licere,quod licuit. Vnde,ut iam de carnali fiat ſpirituale coniugium, oportet eos non dimittere uxores,ſed qui habent,ſic habere, quaſi non habeant: quo & ſalua ſit caſtitas connubiorum, & ceſſent opera nuptiarum. Q ui quæſo dici potuit apertius. Sed rurſum in prædicto loco. Omnino confitemur,inquit, non licere epiſcopo,preſbytero,diacono propriam uxorem cauſa religionis abiicere à cura ſua:ſed ut ei uictum, & ueſtitum largiatur:non ut cum illa carnaliter ex more iaceat:ſic ut apoſtolos legimus ægiſſe, Paulo apoſtolo ita dicente. Nunquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circunducendi,ſicut frater domini,& Cephas? Vide inſipiens q non dixit:nunquid non habemus poteſtatem mulierem amplectendi? ſed dixit circunducendi:ut eam quidem mercede prædicationis ſuſtentaret,non ut foret deinceps inter eos carnale coniugium. Hactenus ibi. Ex quibus ſanè lucidiſsime clariſsimeq; apparere,uel cœco poteſt,olim fuiſſe in more,inſtitutoq; maiorum poſitum,ſacerdotes uxoribus, quas ſibi ante ſacros ordines legitime copulauerant,nō opus ueneris,ſicut antequam iniciati eſſent, ſed tantummodo alimenta præſtare ſic ut & apoſtolorum temporibus de more prẽſtari ſolitum fuerat. Caſte ergo regere uxorem,eſt uerſari continenter cum uxore, & curam illius habere:non autem commiſceri cum illa carnaliter de more:ideo dixit regere,& non uti: ut ſcilicet regimen haberet uxoris,non ſolatium. Q uare aliud eſt regere caſte,aliud uti caſte uxore:nam in regendo labor in eſt, in utendo autem uoluptas:& quanuis utrunq; a maritis præſtandum ſit,tamen tantum diſtant inter ſe, quantum inter matrimonium & cœlibatum. Neque tamen negamus,coniuges quoque caſtos dici,qui ſibi inuicem ſeruant fidem:& ſimiliter matrimonium caſtum, quod nō uiolatur:at inter ſe tales coniuges non ſunt dicendi pro

prie casti,sed fideles. Casti enim quo ad alias mulieres habendi sunt,non autem quo ad suas: nisi & ab uxoribus quoq; contineant suis,sicut ab alienis:quemadmodum faciebant olim sacerdotes illi ueteres imitatores apostolorum.Et quanquam id nomen castitatis late pateat,dicamusq; etiam congressus cum uxore legimos, costos esse,ac pudicos:atque pari ratione omnem quoque iustitiam,probitatemq; sub hoc nomine castitatis comprehendamus:quod à sensuum castigatione deriuare uideatur:attamen uere,& proprie castitas, de qua hic agitur,& quæ ad matrimonium sacerdotale pertinet,est,quum uterq;,alter ab altero sese continet, & tũc castum quasi castratum dici manifestum est. Hoc itidẽ sentit Aurelius Augustinus in epistola, quam ad Bonifacium comitem scripsit.Si coniugem,inquit,non haberes,dicerem,ut in castitate continenter uiueres,sed ne te ad istam uitam exhorter,coniunx est impedimento, sine cuius consensu continenter uiuere tibi non licet. Ex quibus sanè uerbis patet,non esse aliud caste uiuere,q̃ ab omni uenereo coitu se continere.Quid autem esset caste regere uxorem, quantum ad sacerdotes attinet, Diuus Hieronymus apertissime nobis ostendit in ea epistola,quam ad Rusticum episcopum matrimonio iunctum scripsit.Vxori,inquit,tuæ propter antiquam cõsuetudinem,& periculum sacerdotii, non des animam tuam in potestatem: ne forte in similitudinem Adæ in paradiso positi,confundaris:atque acceptam legem, si peccaueris,perdas,ac nuditatis tuæ conscius confusionem mentis excipias,& locum consecrationis amittas. Amanda quidem uxor sicut ecclesia, ut templum Dei: cum ea orandum,legendum,abstinendum, communicandum in altari,non in opere:spiritu,non carne uiuendum:quia tibi usum coniugii interdictum esse perpendis,quum te episcopum esse cognoscis. Habere se illa ex hoc christum gaudeat,non maritum,esseq; cũ Deo,

non habitare cum coniuge. Hæc Hieronymus. Et ne contentioſus aliquis ob incertum illius titulum epiſtolæ, neget fortaſſe hoc dictum fuiſſe Hieronimi, addamus, quæ in calce apologiæ aduerſus Iouinianum pro compertoita in eandem ſententiam ab eo ipſo referuntur. Chriſtus, ait, uirgo, & Maria uirgo, utriuſque ſexus uirginitatem dicauere. Apoſtoli uirgines, uel poſt nuptias continentes: epiſcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudici. Inſuper aduerſus Virgilantium, Proh nephas, ait, epiſcopos ſui ſceleris dicitur habere conſortes: ſi tamen epiſcopi nominandi ſunt, qui non ordinant diaconos, niſi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam, oſtendentes quàm ſancte uiuant, qui male de omnibus ſuſpicãtur, & niſi pregnantes uxores uiderint clericorum, infantesq; de ulnis matrum uagientes, Chriſti, ſacramenta non tribuunt. Quid nam facient orientis eccleſiæ? Quid Ægypti? & ſedis apoſtolicæ? quæ aut uirgines clericos accipiunt, aut continentes: aut ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſiſtunt? Hæc ibi. Inſuper confirmatur id decreto trigeſima ſecunda diſtinctione, quod incipit. Seriatim, ubi nouiter decernitur de ſubdiaconis idem, quod obſeruatum ſemper fuerat, in ſuperioribus ordinibus non decere. ſ. quenquã à gradibus inferioribus clericorum ad ſubdiaconatum aſcendere ſine conſenſu uxoris ſuæ, ut fiat deinceps ex carnali ſpirituale coniugiũ. Quo facto: non permittitur uxorẽ iungi eidẽ amplius marito carnaliter nec alteri ſiue in uita ſiue poſt mortẽ eius. His plane auctoritatibus ſatis liquere cunctis poteſt, ut arbitror, illis ẽt temporibus, ita unius uxoris uirum eligi ſolere ad ſacerdotium ut ei deinceps frui opere nuptiarum fas non eſſet: quicquid conſueſcant, aut ex indulgentia ſeruent Græci, & quicquid dicant ex noſtris quidam,

qui dum obtegere eo nomine ſuam culpam malint, quàm deponere, Græcorum exemplo, & antiquorum conſuetudine, quam falſo allegant, ſe calumnioſe tuentur. Sed qd plura? & enim q fornicari nō ueretur, nihil mirum eundem ēt tam perperam ſe defendere.

Quomodo intelligendū ſit apoſtoli dictū, epiſcopū oportere eſſe unius uxoris uirū. Cap. VI.

IAm ex his, quę hactenus diximus, patere ſatis credimus, illud Apoſtoli ad Timotheum præcipientis oportere epiſcopum, presbyterum, ac diaconum, eſſe unius uxoris uirum, ſobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorem, & cætera non tam ad connubium, q̄ ad mores epiſcopi, ſacerdotis, diaconiq; pertinere. Quod quantuis uideatur plærisq; male interpretantibus aduerſari, iis quæ paulo ſuperius diximus: tamen re uera ſiquis recte penſabit, & acutius intuatur, uidebit nihil quicq̄ ab eccleſiaſticis aſſertionibus, quas tuemur, omnino diſſentire. Nam non dixit Apoſtolus epiſcopum ſeu presbyterum, uel diaconū oportere eſſe unius uxoris uirum: ut propterea neceſſe ſit illum eſſe maritum, ac unius mulieris mancipium: atq; ex eo uale de ſolicitum de his, quæ ſunt mundi, & quomodo placeat uxori: alioqui nec Timotheus ipſe, ad quem ſcribit, digne fuiſſet epiſcopus, qui uxore caruit: & propterea ad eundē ſcribens ſic admonet. Teipſum, inquit, caſtum cuſtodi, & noli adhuc aquā bibere, ſed uino modico utere pp̄ ſtomachū. Ioannes quoq; apoſtolus eadē ratione indignus fuiſſet & ipſe epiſcopatu, qui uirgo in æuū p̄manſit. Similiter & Iacobus, & reliq apoſtolorū: quū præter Cephā, nulli eorū pro certo uxorē, liberos ue fuiſſe legamus. Atq; potius dixerat id Apoſtolus ad excludendos bigamos, & ad oēm ſuſpicionem futuræ incōtinētiæ tollendā: q̄ merito electionē ualeat impedire. Trāſiſſe ſiqdē ad ſecundas nuptias, certū uidetur eſſe indicium futuræ incontinentiæ, atq; certiſſima cōiectura

1. Tim. 3

1. Tim. 5

(quicunque ille fuerit) oblectari eum coniugii opere,& à fœminæ consortio difficile continere, quo abstinere prorsus debet,qui sit ad eiusmodi ordines promouendus.Iccirco idem repetit de electione uiduarum. Vídua,inquit,eligatur non minor sexaginta annorum,quæ
1. Tim.5 fuerit unius uiri uxor. Quare sic? nisi q̃ secundæ nuptiæ tam uiris,quàm fœminis afferunt suspitionem incõtinentiæ:cuius apertum signum est digamia.Non enim dicit Apostolus eligatur episcopus,aut sacerdos, q̃ uxorem uirginem de suo genere accipiat, ut Mosi quõdam præceptum fuit:neque qui unicam uxorem teneat, ut suscipiat ex ea filios,& permaneat in concupiscentia generandi,sed qui unicam tantum habeat,habueritve uxorem,& filios subditos in omni castitate. Quam ob rẽ addit,& mulieres similiter pudicas,ut facillime perferre
1.Tim.3 possint,& imitari continentiam maritorum: quod est pudicarum tantummodo mulierum.Nam mariti pudici,si impudicas habeant uxores minime cõsecrari Deo possunt,quando utrinq̃ castitas sit seruada,quocirca requirit & maritos castos,& uxores pudicas. Per unas ergo nuptias, & mulieres pudicas non concupiscentia coeundi,sed continendi constantia præmonstratur, per filios uero subditos,etiam regendi, & gubernandi prudentia.Nam ut ait ibidem Apostolus.Quomodo ec-
Ibidem clesiæ diligentiam habebit,qui domui suæ præesse nescíat? Quid est enim quòd miremur si in initio Christiana religionis dicat Apostolus,episcopũ oportere esse unius uxoris uirum:quum ad ea usque tempora, tam apud Hebræos,quàm apud Ethnicos cœlibatus probro fuerit:atque pœnis afficeretur quicunq̃ uitam cœlibem ad senectutem usque perduceret? Quare ualde difficile,ac imposſibile pene fuerat,ea tempestate inueniri adultos,ac prouectæ ætatis uiros cœlibes: qui non unam saltem uxorem duxissent.Quin nec nunc quidẽ in tanta copia cœlibum,reiiciuntur coniugati,si cõsensu

mutuo

mutuo castitatem promittant. In eo tantum nos ab illis aucta malitia,& corrupti mores distingunt: q illis etiam iniciatis uersari cum uxoribus licebat, facta tantummodo tori separatione,& intermisso opere coniugali. At uero nostratibus, quorum continentiæ male creditur, cohabitatio eiusmodi omnino uetatur, quia iam in deterius relapsum est humanum ingeniũ,& refriguit charitas Christianorum. Et enim tunc temporis qui sacris initiarentur, non ultro sese ingerebant, sed uocati, & si ægre quidem ex reuerentia tanti ordinis, attamen propter obedientiam accedebant. Et qui sic eligebantur, aut erant prouecta iam ætate, ut merito dicerentur presbyteri, quod sonat apud nos seniores: aut erant tali, tanq; morum integritate præditi, ut quanuis iuuenes, nulli prorsus suspitioni essent carnalitatis obnoxii: sed pleni sapiẽtia,& spiritu sancto, ut de Stephano,& Timotheo, & de aliis compluribus legitur, qui sanctitate uitæ, & miraculorum uirtute, longa temporum serie post apostolos floruere: quiq; eorum imitantes uestigia, seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Sed respondeat hic rursus quispiam, non præcipere Apostolum, ut necessario episcopus sit unius uxoris uir, sicut nuper dicebamus, sed permittere ei uxorem, ac per ea excludere bigamos, ac deinceps, qui ad altare etiam secundũ Mosis legem non admittebantur. Recte sanè,& uere, non tamen propterea ulla ratione is conuincet, ut episcopo iure aliquo uti liceat uxore: quam ante susceptionem ordinis forte traduxerat: sicut nec post cõsecrationem traducere. Nam si licet per apostolũ sacerdoti uxore frui, cur similiter post ordines uxorem ducere ad fruendum non licet? In eo nanque optime Græci cum latinis conueniunt, non licere iniciatos traduceret, amplius uxorẽ. Non enim intelligo cur his nuptiarum opus sanctum sit, contractus uero nefarius, quando quidem sicut honestum esset frui uoluptuose uxore, ita pari ratione & ho-

neſtum eſſe deberet,ducere legitime uxorem . Quo circa certa ratio eſt,ut quemadmodum hoc non omnino licet, ita nec illud ſimiliter licuiſſe . Poſtremo ſcire deſydero,ſi epiſcopus iſte ſuus , aut leuita eligendus ſit ita uxori alligatus,nec ſit propterea ei deſiſtendum ab opere maritali:cur fit,ut nunquam legamus quempiam honeſtum uirum in ſacris ordinibus conſtitutum,aliquãdo liberos ſuſcepiſſe ? aut uſum fuiſſe uxore ? Nuſquã eſt enim inuenire apud idoneos ſcriptores , Latinos ſacerdotes,nec fortaſſe Græcos,qui honeſtæ uitæ fuerint poſt ſacerdotium uel uxoribus uſos eſſe,uel liberos genuiſſe.Porro ſi quis mihi ex apoſtolicis uiris quẽquam in uſum ueneris,aut ſuſcipiendæ ſobolis gratia uxorem retinuiſſe monſtrabit,protinus per me ſublata erit controuerſia.Adducat hic mihi fortaſſe quiſpiam Nouatũ ſacerdotem ſatis illuſtrem , at uirum ſane impium & ſchiſmaticum,de quo Cyprianus uir ſanctiſſimus in epiſtolis multa nefanda commemorat,& hęc inter alia ualde inſignia.Pater inquit,eius in uico fame mortuus,nec ab eo in morteuiſitatus,poſtmodumve ſepultus : Vterus uxoris calce percuſſus,& ad parturitionem properans in parricidium partus expreſſus.Ecce hunc ſane legimus in ſacerdotio filium generaſſe:atqui etiam nondum genitum necaſſe. Quid quæſo ſuſpicandum eſt hic aliud,niſi ita de induſtria procuraſſe uxoris abortũ, ut ſuum tegeret inceſtum ; quem,nato ſibi de uxore filio,tegere non poterat,ſicut uſum uxoris,& reliqua alia flagitia ſua eouſq; celauerat. Etenim tam criminoſi habebantur tunc ſacerdotes,qui poſt ſacerdotium ſuis uterentur uxoribus,q̃ habentur nunc,qui ſubductas habent mulieres,& abutuntur pro uxoribus concubinis eo ꝙ ob raritatem peccantium tunc maiori dedecori uidebatur fore,deprehendi poſt ſacerdotium ſuſcepiſſe liberos ex uxoribus,q̃ nunc ex frequentia delinquentium, ex concubinis. Cœpit quidem iam ex frenquenti uſu

peccandi tam immane flagitium uideri improbis leue piaculum. Sed hactenus de Apostoli dicto, quod si quis me recte interpretatū neget, sacra uolumina quæ so diligenter euoluat: & si quid probabilius nactus fuerit, nos amice corrigat, uel arguat, si meremur.

Quod non prohibentur cuiquam nuptiæ nisi ei, qui sua sese sponte abdicauerit matrimonio: nec item suadentur, nisi ei, qui continere non potest. Cap. VII.

NOn est hic quoq; dissimulandum esse impios quosdam interpretes, qui dicant Apostolum damnasse hæc tempora, quum scribat fore in nouissimis diebus pseudo prophetas, qui prohibeant nubere. Quasi id non euenerit Manichei & Tacianorū temporibus, nuptias omnino damnātium: quum pares eas fornicationi, & corruptionibus reliquis facerent, publice asserentes, nemini licere uxorem ducere: de quibus intellexit profecto apostolus: atq; de istorum sectatoribus, si qui forte fuerint in posterum, qui ista resemi nent: non aūt de cœlibatu sacerdotū, quorū castitas (ut supra dictū est) ab ipsis initiis Christianæ religionis cœpit, & ad hæc usq; tempora perseuerat. Quis sanè mentis ausit dicere Apostolum damnasse, quē ipse præstiterit cœlibatum, & aliis consuluerit retinendū: & non potius illud (quod dixi) uniuersale interdictū matrimoniorum quod præuiderat ab ipso Manichæo irrationabili dogmate proponendū? Q d aūt dixerit in nouissimis diebus, intellexit in fine pſecutionis paganor, & nouissimis temporibus martyrum. Illud etiam pari argumentatione calumniæ uertunt, quod idem Apostolus dixit. Propter fornicationem unusquisq; suam uxorem habeat, & unaquæque suum uirum, ut uir uxori suæ de

1 Timo. 4.

bitum reddat,& similiter uxor marito : quod plærique male interpretantes id ipsum generaliter etiam de sacer dotibus uolunt intelligi. Verum hi modo me patienter audiant,& plane intelligent,non id sic esse dilatandum, ut temere ipsi sibi persuadent,sed iuxta sensum scriptu rarum,ac doctorum esse sanius interpretandum . Prin cipio ergo sciendum,q; quum Corinthii ad quos scri bebat Apostolus regenerati iam baptismate fuissent, ac instructi euangelicis disciplinis,& ad castitatem,ab ipso uehementius adhortati:mox ut ab eis recessit , seducti eorum plærique fuerant à quibusdam hypocritis,& pseu do apostolis:qui quum ob difficiliora præcepta uideri uellent cæteris sanctiores, asserebant non à fornicatio ne tantum,sed etiam ab uxoribus ob mundiciam casti tatis,post baptismum receptum esse perpetuo continē
1.Cor.7 dum.Quod & si prima fronte bonum esse uidebatur: quoniam bonum est mulierem non tangere : tamen id multis eorum occasionem fornicationis, & nefandæ li bidinis fomitem ministrabat : quod ubi deprehensum
ibidem est id sic in perniciem cedere,consultus super his Apo stolus edocet Corinthios,quid facto opus esset , ita re spondens.De quibus autem scripsistis mihi:bonum est siquidem homini mulierem non tãgere,propter formi cationem autem unusquisq; suam uxorem habeat , & unaquæq; suum uirum. Vxori autem uir debitum red dat,& similiter uxor marito . Mulier sui corporis non habet potestatem,sed uir,similiter autem & uir non ha bet potestatem sui corporis,sed mulier, & reliqua quæ ibi sequuntur.Quibus sanè uerbis manifestissime appa ret,Apostolum non cœlibes alloqui, sed coniugatos, qui postquam semel consenserunt in matrimonium,nõ licet alteri absq; consensu alterius continere : sed uterq; compari suo tenetur debitum reddere: ne quis inconti nentiæ crimen specie sanctitatis incurrat.Nam istud uer bum unusquisq; suam uxorem habeat,coniugatos tan

tum'compræhendit qui reiecerant à ſe uxores, non aũt ſolutos,& hoc in remedium fornicationis ſub qua comprehenditur omnis intemperantia libidinis: quæ tunc temporis nuſquam gentium, q̃ inter Corinthios licentius habebatur. Nam & ſi ad negocium euangelicæ puritatis multam conducat ab uſu, atque contubernio mulieris abeſſe: tamen non omnes capiunt uerbum iſtud, ſed quibus datum eſt a Deo: ſic enim ſcriptum eſt. Q ui poteſt capere capiat. Id eſt, qui poteſt continere contineat, qui nequit, utatur remedio matrimonii: tantum fornicationem, omnemq; illicitum concubitum fugiat. Si enim illud uerbum unuſquiſque habeat uxorem ſuam comprehenderet cœlibes, cur idem dixiſſet? Solutus es ab uxore noli quærere uxorem: qui enim habet uxorem, cogitat quæ ſunt mundi, & quo modo placeat uxori. Non eſt ergo ꝙ nobis quiſquam obiiciat ſæpius in gerendo: Habeat unuſquiſq; uxorem ſuam. Suã enim dici intelligas, quam quisq; eorum habuerat antequam crederet, & inconſulto ob amorem Chriſti repudiarat. Q uod autem hoc intelligẽdum ſit de copulatis in matrimonio, ſatis clarum eſt, quum ipſemet ibidem dicat. Hæc ſecundum indulgentiam dico, non ſecundum imperium. Volo autem omnes homines eſſe ſicut me ipſum. Q uid autem de uirginibus, & uiduis ſtatuat, ſtatim infert. Dico autem non nuptis, & uiduis, bonum eſt illis ſi ſic permanſerint, ſicut, & ego, ꝙ ſi non continent, nubant: melius eſt enim nubere, q̃ uri. Conceditur ergo quæ minima culpa eſt, quum non poſsit aliter uitari maxima. At hæc ſuadentur his, qui ſæcularia tractant, & quibus ob metum fornicationis male fiditur: non autem his, qui meliora uouerunt, quiq; ſacris præſunt ſucceſſores apoſtolorum: quibus dictum eſt a domino, Vos de mundo non eſtis. Sunt autem uxores his duntaxat habendæ, qui de mundo ſunt, ac terrenis inhiant, nec aliud profitentur, q̃ quod in baptiſmate promiſerunt: ab re-

Matth. 19

1. Cor. 7

1. Cor. 7,

Ioan. 16

nunciare ſcilicet Sathanæ,& pompis,& operibus eius, quæ quidem profeſſio nec parua nec leuis eſt,ſeruetur. Non enim prohibentur nuptiæ niſi his qui meliora profeſſi,contemptis uoluptatibus,ſponte ſeſe myſteriis ſacris,& caſtitatis ſtudiis dediderunt.Nec eſt hoc quidem matrimonium ſpernere,tanquam pernicioſum,& illicitum:ſed commendare continentiam,tanquam præſtantiorem:& ut maius bonum.Quare dictum eſt continē tiæ auidis.Qui poteſt capere capiat. At diffidentibus dicitur. Qui ſe continere non poteſt nubat,melius eſt nubere,q̄ uri.Ibi quidem uirtus continentiæ commendatur,hic carnis infirmitas nuptiis ſubleuatur. Nec eſt id tam tollere matrimonium,q̄ probare: quandoquidē per eiuſmodi cœlibatum nullo pacto improbantur nuptiæ ſed ornantur.Neque enim bonum quidpiam acceſſu melioris excluditur,ſed augetur.Sic neq; aquæ potus per poſterius inuentum uini ſublatus eſt, immo etiā aliquibus ualitudinis gratia à medicis imperatur.Sic nec ſericum extruſit ex uſu lanificium,nec aurum cętera metalla ſed laudi potius,& ornamēto fuerunt.Sic pari quoque ratione nuptiæ nequaquam interdictæ ſunt per cœlibatum,ſed ob integritatem Chriſtianæ religionis redditæ ſunt uel ex eo ſanctiores.Damnauit peruerſos eiuſmodi interpetres princeps apoſtolorum Petrus in ſua canonica epiſtola his uerbis. Charisſimus inquit frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit nobis,ſicut in omnibus epiſtolis,loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.Hæc ille nos ad reliqua pergamus.

Matth.19
1.Cor.7

2.Petr.3

Quando continentia fuerit ſubdiaconis imperata & quomodo licētia uxorum à Græcis extorta ſit à patribus in ſexta ſynodo. Cap. VIII.

APud Latinos ergo & si cohabitare cum uxoribus aliquãdiu prmissum sacerdotibus fuisse cõperimus: nõ propterea tñ (ut uidetis) constat, aut legitur licuisse unq̃ sacratos Deo homines uxoribus uti. Secus uero de Subdiaconis, qbus primo p Pelagium secundum, & subinde per diuum Gregoriũ interdictum fuisse usum nuptiarum certissime noscitur. Nõ enim sacer habitus est olim ordo subdiaconatus, ideo non cõsueuerant subdiaconi ab uxoribus cõtinere: sicut nec reliqui inferiores ordines. Ex quo manifestissime patet, uel ob id planè nunquã licuisse sacris hominibus uxoribus frui, sicut plærique hactenus arbitrati sunt, alio qui sicut legimus qñ primũ subdiaconis interdictæ sunt nuptiæ, q̃ prius licebant: ita et legeremus & sacerdotibus, & diaconis aliqñ licuisse uti matrimonio: & postea usũ eius fuisse sublatũ. Item quoq; sicut legitur qñ primum uxores Græcis cõcessæ fuerũt: ita pari modo legeretur, qñ fuerant interdictæ: si id uerum foret, q̃ licitæ fuissent aliquando. Certum est enim anno à sacrosancto natali Christi sexcentesimo sexagesimoquarto Synodũ, quam sextam dicimus apud Cõstantinopolim in Græcia factam esse: atq; ibi in ea per Græcos episcopos impetratum, ut decerneretur Græcos sacerdotes licite suis posse deinceps uxoribus potiri: quod antea nõ licebat ut in Romani canonis ordine contineri Synodalis ipsa constitutio asseuerat, & si abusus Græcorum præter uniuersalis ecclesiæ morem tacito consensu, seu dissimulatione potius patrum aliquandiu uxorum congressus sibi tanquam licitos arrogasset. At qui ea constitutione comprehensos esse nullo pacto Latinos eadem distinctione in decretis Stephanus. Ro. pont. docet: ubi tuetur uiriliter propositum castitatis. Quod uero ad uxores Græcorum attinet, breuiter respondit, esse in eo longe diuersas traditiones orientalium ecclesiarum ab institutis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

31. distĩ. Quoniã

31. dist. Nicena.

31. dist. Aliter.

Quæ sanè responsio quoniam nimis breuis, atque concisa uidetur, quippe quæ factum nudum, ac nulla ratione uallatum in medium pro suæ causæ defensione deducat: mihi uisus sum operæ precium facturus, nec alienum a nostro instituto, si aliquid in ea re paulo acutius indagauero, ut possit unus quisq; intelligere, non solum quid utrinq; sancitum fuerit sed etiam utra sanctio potior sit habenda, siue Græcorum, siue Latinorum sit illa. Quod sanè est facile cognitu, si sagaciter antiquorum patrũ uestigia bene emunctis naribus uoluerimus odorari. Quocirca ut hic locus possit apertius explicari, si placet paulo altius huiusce diuersitatis initia repetamus, inuestigantes diligenter scripturas, si forte ex densissima sylua, & obscuris latebris erui hoc uerum possit: atque eiusmodi disidii origo aliquanto certius reperiri. Dicã ergo ex diuinis scripturis, quod ad faciendam fidem mihi pertinere uisum est: non q; protinus uelim alios necessario sequi meam coniecturam, sed magis ut cõmentandi ueri aliis quoq; semitam monstrem.

In obseruatione continentię utra traditio sanctior fuerit an Latinorum, quæ est ab Apostolis: an Græcorum, quæ a patribus emanauit. Cap. IX.

PRimo omnium satis constare arbitror (ut infra dicemus) Apostolos, atque discipulos Christi, ubi secuti sunt dominum, & familiæ curam, & uxorum simul reliquisse commercium uel mutuo consensu, uel repudio, quum per id tempus nondum repudii ius sublatum foret. Nã adeo ignitum erat tunc Christi uocantis eloquium: & tãta illorum pectoribus ex eo uis amoris infusa, ut illo dicente, nisi qui reliquerit patrẽ, & matrem, & uxorem, & renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus: statim multi

tam uiri,q̃ fœminæ conuersi ad Iesum, communi con-
sensu maritali toro cederent,illumq; sequerentur. Hinc Mar.10
itaque emanauit ab ipsis sanè fidei incunabulis,dū Chri-
sti euangelium apostoli prædicarent:ut quicunq; cōuer
terentur Hierosolymis ex Iudæis,mox ut uocati, atque
in sortem prædicationis per manuum impositionem ac
citi fuissent,ab renunciatis uoluptatibus desisterent esse
sub potestate uxorum,atque infide unanimiter connexi
& iugati ab renunciatis uoluptatibus relinquerent usum
maritalem. Neque enim aliter esse idonei euangelicæ
expeditioni neque uacare spiritui potuissent: quoniam
sicut ait Apostolus. Qui adhæret uxori,non habet po
testatem sui corporis,sed uxor. Id quidem erat relinque 1.Cor.7
re patrem,& matrem,& uxorem:exire scilicet de eorū
potestate:non autem deserere & abiicere a se prorsus
parentum,& uxorum procurationem, ac si non essent,
quod fuisset sane impium,& inhumanum. Est ergo re-
linquere hoc loco parentes,& uxores, non præbere se
eorum uoluntati,nec propter eos euangelizandi studiū
aut negociū fidei derelinquere:quod ex multiplicibus
suasionibus,& illecebris,pariterq; molestiis connubio-
rum facile accidere posset. Ideo discipulis suis domi-
no dixisse perhibetur, neminem posse duobus domi-
nis seruire. Hæ uero mulieres, quæ & ipsæ propter
Christum religioni sese dicarant,consensu mutuo toro
maritali deserto,cum uiduis castitatem perpetuam pro Matth.6
ponebāt,quo circa pariter cum illis ecclesiæ sumptibus
alebantur,quasi uiduæ,id est,à maritis diuisæ:nam Lati
ni altero coniugum absente,torum uiduum consueue-
rant appellare. Quale autem esset tunc Christianorum
consortium a principio statim euāgelii in actis apostо-
lorum aperte cognoscitur,ubi scriptum est. Et hi om-
nes erant perseuerantes unanimiter in oratione cum mu
lieribus,& Maria matre Iesu,& fratribus eius. Cæterum Act.1
id Hierosolymis quandiu fidei negocium ageretur in-

ter Hebræos pacifice obſeruatum eſt: at ubi ad Græ-
cos uentum eſt, quidam, qui conuertebantur ex Gtæcis
affecti nimio amore erga uxores, non poterant earum
conſuetudinis penitus obliuiſci. Inde ortum fuiſſe legi-
Act. 6 mus murmur Græcorum aduerſus Hebræos, eo q̃ de-
ſpicerentur in miniſterio quotidiano uiduæ eorum: ſic
nanq; euangeliſta ſanctus appellat omne illud collegiũ
fœminarum: nam & permixtas cum his uxores forte
habebant, quæ iam à ſe uelut uiduæ, ſeorſum à uiris di-
uiſæ, & ſeparatæ degebant. Quam ob rem ad tollen-
Act. 6 dam eiuſmodi ſuſpitionem curauere Apoſtoli, ut crea-
rẽtur ſeptem diaconi, qui eiuſmodi negocio præeſſent,
& menſis poſthac miniſtrarent, ne quenq̃ eorum, qui de-
ſtinati eſſent ad euangelium prædicandum, mulierum
cura diſtringeret: & minus idoneum negocio euangelii
redderet: ac ſimul ne quis rurſum Græcorum de uidua-
rum deſpectione merito poſſet queri. Hinc ergo, ſi recte
penſamus, non immerito poſſumus ſuſpicari Græcos
naturaliter ſemper mulieroſos, uxorioſq; fuiſſe, & pro-
babili coniectura, uel ex hoc ſcripturæ teſtimonio colli-
gere, inde paulatim ex eo affectu inoleuiſſe eis conſue-
tudinem uxores ſuas, uel retinendi, uel ſaltem impẽſius
curandi q̃ cæteris: diſſimulantibus interim Hebræis, ne
ea forte correctio tũc temporis nimis importuna foret:
& tenellæ adhuc religioni aliquam inuidiam ſuſcitaret:
ſicut & de obſeruatione legis antiquæ, & de circunciſio-
ne corporali aliquandiu diſſimulaſſe Apoſtolos legi-
mus, quaſi incertos, quid potiſſimum eſſet, in tanto rerũ
diſcrimine faciundum. Sic & multopoſt Eccleſia Ro-
mana quæ de gente Bulgarorum recenter conuerſa æg
boniq; fecit, ſi quid contra communem ritum Latino-
rum ſua conſuetudine deliquiſſent: ſicut legitur in de-
cretis, xxviii. diſtinctione, in fine. Multa enim ferebant in
illa tenera fidei infantia Apoſtoli primum, & ſubinde
Apoſtolici uiri, non tam uoluntatis aſſenſu, quàm amo-

re pacis,ac nimio pietatis,atque charitatis affectu.Iccir/
co legitur Petrum apostolum quum promiscuis cibis Gal.2
cum gentilibus uescerętur, superuentu illorum, qui ex
circoncisione crediderant,subtraxisse se per simulatio/
nem,ob scandalum præsertim eorum,qui & si credide/
rant planè euangelio,nondum tamen satis sibi persua/
sum fuerat esse proptetea à priori legis obseruatione
cessandum:erant enim maximi æmulatores legis. Pau/
lus quoq; & ipse ueritus ne cui Hebræorum per occa/
sionem consuetudinis suæ cum Gentilibus, inuidiæ fo/
mitem subderet,eadem est usus simulatione nequaquã
reprehendenda:nam Timotheum ex gentili patre natũ
circuncidit propter Iudæos:quin & sibi aliquando ca/
put rasit,& iuxta ritum,& cæremonias legis obtulit sa/
crificium in templo:ne scilicet, qui ex Iudæis credide/ Act.21
rant turbarentur:tantæ molis erat Iudæos,& Gentiles in
fide unanimiter continere.Inde prouenit,ut etiam Gen/
tilibus mandaretur,ne suffocatis in cibis uterentur : non
quia mundis immundum quicquam foret sed cõcilian
dæ societatis causa:nam postmodum firmatis religio/
nis Christianę fundamẽtis,omnia ista facile sublata sunt
quippe quæ cum labore, iactura,ac dolore fiebant: ue/
rum quod ad negocium castitatis attinebat,non ita mu
tari facile poterat,quum uoluptas carnis obstaret : Et
propterea Græci in suo semper abusu obstinati,non ua
lentes uxorum se paratione ęquanimiter ferre,impetra
uerunt aliquando seorsum à cæteris , ut possent unica
uxore potiri.Romana siquidem ecclesia tunc in ea re
ita se habuit erga Græcos ad permittendas uxores , si/
cut Moses aduersus Hebræos ad eas repudiandas.
Nam ut in euangelio Matthei legitur. Ad duritiam,
inquit , dominus , cordis uestri permisit uobis Mo/ Matth.19
ses dimittere uxores uestras , ab initio autem non
fuit sic . Græcis ergo ex dissimulatione , potiusquam
approbatione conciliorum cõmixtio uxoris retenta est,

Latinis uero ex consuetudine Apostolorum, atque ex consilio Pauli semper interdicta: & si & ipsis propter sanctitatem uitæ cohabitare caste cum uxoribus aliquã diu licitum fuisse legamus. Hic modo uelim à quouis æquo iudice discerni utra Græcorum ne an latinorum probabilior sanctio esse uideatur: an ea: scilicet, quæ à Christo primum apostolis, & ab his deinceps nobis quasi per manus tradita est, semperq; ab ecclesia seruata? an quæ a Græcis ex sua lasciuia uiolenter exorta, atque mordicus, & fraudulenter retenta? Quod quidem quum sic se habeat quis non uidet, multo potiorẽ habendam esse Latinorum sanctionem, q̃ Græcorum licentiam? quando huius rei habeamus auctorẽ Christum, Paulum, & cæteros apostolos: illi autem solum Paphnutium suasorem. Sed quid nobis cum Græcis, aut Paphnutio? Nos quidem Latini non à Græcis, sed ab Hebræis, qui priores Græcis fuerant, profecti sumus. Constat enim ex Hierosolymis, & ex Iudæa fuisse Apostolos, non ex Græcia: atque fere ab Apostolis. S.R.E. sanctiones, & institutum præsertim castimoniæ ab initio processisse, quod hactenus à bonis sacerdotibus semp est obseruatum. Sed iam satis arbitror constare ex his quæ modo diximus castitatem à principio fuisse semper a catholicis sacerdotibus seruatam: & ritum. S.R. ecclesiæ, qui hactenus durat, utpote Christi Iesu, & Apostolorum, præferendum esse sine controuersia ritui, licentiæq; Græcorum. Quare pergamus ad reliqua, quæ de eisdem Græcis, deq; eorum consuetudine referuntur.

Quomodo Græci ex falsa interpretatione apostolicæ sententiæ, & ex Paphnucii consilio sibi uxores arrogent. Cap. X.

SAtis (ut mihi uidetur) aperte hactenus ostensum fuit, priscos sacerdotes solitos fuisse uersari caste,

& continenter cum uxoribus: quas forte quum initiarentur sacris, habuerant, quancuam postmodum Græcorum quidam, ut sunt acutissimo ingenio, & proni ad libidinem, interpretatione quadã sua uxorum suarum usum, reclamantibus frustra Latinis subdole sibi usurpauerint. Nam spreto quicquid in ea re suasissent Apostoli suis hi traditionibus, atque opinionibus adhæserunt, Apostolum sic ex suo sensu interpretantes. Argumentantur autem argutuli Græci pro excusatione, ac defensione suæ causæ sic. Si licet ex sententia Apostoli uirum unius uxoris eligi ad sacerdotium, uidetur quoque licere uxori, ac matrimonio operam dare, quum ab ea separari non possit, nec debeat, nisi ex causa fornicationis, dicente lege. Quem Deus coniunxit homo non separet. Quæ sanè interpretatio eos primum ab antiqua illa Apostolorum consuetudine de castitate perpetuo seruanda, in sinistrum deflexit: sensimq; eo deducta res est, ut Græci palàm, ut cæteri homines cum suis uxoribus dormiant nec uolunt intelligere, q̃ continentia, quæ torum separat, non separat propterea matrimoniũ, sed confirmat, quum mutuo consensu propter Deum coniuges inter se spreta carnis uoluptate, fidei nexu multo firmiori, atque arctiori constringantur, ut de matrimonio uirginis genitricis, & Ioseph legitur, quod nulla interueniente copula carnalis, uoluptatis ueri tamen matrimonii retineat nomen. Sed ut cœptam iam de Græcis historiam prosequamur, dicam quo modo suarum sibi Græci uxorum usum uendicarunt. Accidit Syluestri pontificis max. & Constantini Augusti temporibus, anno salutis nostræ trecentesimo quadragesimo, ut in urbe Nicena episcoporum totius religionis Christianæ concilium cogeretur, ubi inter cætera, quæ ibidem gesta sunt, agi quoque cœptum fuit de separãdis prorsus coniugiis sacerdotum, tum ob manifestam etiam eo tẽpore lasciuiam Græcorum, tum ob continentiam iam Matth. 19

ſuſpectam etiam Latinorum. Cœperant enim tum primum rumores ſpargi eſſe, qui ab uxoribus, ut hactenus ſeruatum fuerat, minime continerent, & ex eo cœptum matrimonia ſacerdotum, & contubernia uxorum, ſicu & aliarum mulierum haberi ſuſpecta, ut ſupra dictum eſt. Sed quoniam Græci id obſtinatius q̃ par fuerat, detrectabant. Tandem de Paphnucii conſilio tacito patrum conſenſu permiſſi ſunt cum uxoribus habitare: Latinis ab omni prorſus uxorum, ac ſuſpectarum fœminarum contubernio ſeparatis ut ſuperius dictum eſt. Quod ſi antiquorum patrum moribus uixiſſent, profecto diſceptare nihil neceſſe fuerat, nec aliter diſponere, q̃ quod erat a ſuis maioribus eo uſq; ſeruatum. Legitur id latius in hiſtoria tripartita, & in decretis trigeſima prima diſtinctione. Tranſiuit interea res ſic tacita uſque ad Sextam Synodum anno ſalutis ſex centeſimo ſeptuageſimo quarto, ubi Paphnucii conſilium tum primum expreſſo patrum conſenſu publice, palam q; comprobatum fuit: atque etiam ad perpetuam rei memoriam literis commendatum. Ex quo apparet eiuſmodi commixtionem pro certo non licuiſſe quum noua permiſſio uxorum prætendere uetus interdictum apertiſsime uideatur. Nam ſi quando antea eis licuiſſet uxoribus uti, nihil neceſſe fuerat legem condere, quæ his uſum nuptiarum permitteret: quem ipſius matrimonii iure maritis omnibus competere certum eſt. Permittere enim permiſſum, & concedere conceſſum uanum fuiſſet omnino: quod neq̃q̃ exiſtimandum eſt accidere potuiſſe in eo tam ſancto ſapientiſsimoq; concilio.

Quid potiſsimum nouerit Paphnucium ad relaxandas Græcis ſacerdotibus uxores. Ca. XI.

CÆterum quia Paphnucii auctoritas magna eſt ne cui forte uidear de tanto uiro mea hac diſce

ptatione quicq̃ uoluisse detrahere: quẽ amare sane po/ tius, atq; laudare par est (etiá si & ipse falli potuit, ut ho/ mo, quando nullus mortalium (ut aiunt) omnibus ho/ ris sapit: dicam quid censeam uerisimiliter mouisse uirũ alioqui integerrimum, ut de re tanta actam ardua a cæ/ teris patribus sanctissimis, atq; doctissimis uiris tantope re dissenserit. Et enim iste quidem uenerabilis uir Pa phnucius nulla alia maiori ratione pertractus fuisse uide tur, ad concedendas sacerdotibus Græcis uxores, q̃ ne/ cessitate. Constat enim uirum Syncerum & castum id consuluisse non tã ut eiusmodi copulã ex sua sntia com probaret, q̃ ut Grecorũ pertinaciã, seu potius libidinem quã optime norat ei populo insitam naturalẽq; esse, tali tunc remedio tẽperaret: de qua re eo concilio subtiliter, & copiose disseruit. Non enim fieri posse sperabat ho/ mo prudentissimus ut ea gens suapte natura semper li bidinibus dedita ualeret tunc continentiæ frẽnis aliter melius coerceri, q̃ licentia nuptiarum: & eo præsertim tempore, quo Nicolaitarũ secta spurcissima in dies illis regionibus coalescceret: cui neq; fornicatio, neq; adulte/ riũ erat ullo pacto in obscœnis, quũ noua hæresi unusq/ sq; uxorẽ suã, perinde atq; uile iumentũ, mutuo ad po scentis libitũ cõmodaret: dicentes oia esse debere com munia, & propterea uxores ipsas, ut reliquas res gratis, & liberaliter participãdas. Nulli mirũ ergo si Paphnu tius uir pspicacis ingenii, in tã corruptissima fornicandi licentia, actã flagitiosa libidinis inhonestæ ꝓfluuio, uxo res alioqui sacris hominibus interdictas suis Græcis sa/ cerdotibus specialiter censuerit relaxandas: ut ea scilicet licentia quãtũ fieri potest aliqua ex parte, eis petulantia illa ueneris sopiretur. Et.n. si lubens, & ex aio eiusmodi cõnubiis assensisset, & nõ potius inuitus ob multo maio ris mali metũ, qđ imminere sublato nuptiarũ remedio præuidebat, quid in causa fuit, quòd & ipse uxori cum cæteris maritis non hæserit? nam uirgo est habitus,

& quo ad uixit uoluptatibus semp infensus fuit. Quod ergo minus malum fore credidit, id adiudicauit faciendum esse pro meliori: & minus malum anteponendum maiori, non tam ad id, quod liceret, q̃ ad id, quod pro tempore expediret intentus sicut à medicis fieri uidemus in quibusdam morbis, qui feruntur minori malo, q̃ tollantur. Sic Aaron ad euitandum (ut sibi uidebatur) grauius malum, assensit Hebræorum genti, aurei uituli adorationem. Similiter & Moses ob eiusdem gentis duritiam (ut nuper dicebatur) annuit eis ius repudii gentium more, non aliter sane concessurus, quoniam neq; antea fuerat, nec post, aliquo diuino oraculo comprobatum. Eadem quoque ratione Romana nunc ecclesia eos ipsos sacerdotes Græcos coniugatos tolerat, qua olim Paphnucius coniugauerat: utpote ueteri morbo laborantes, & nullis iam medicaminibus, aut fomentis curabiles. Hæc a nobis fortasis nimis libere, at non abre certe dicta, ac ædita in publicum. Verum nunc super his quid agendum sit, nihil asserimus certi, neque quicquam afferimus noui præter id quod hactenus extitit obseruatum: atque assertionem hanc sapientiorum iudiciis, & ecclesiæ arbitrio integram, illibatamq̃; relinquimus.

De natura, & moribus Græcorum. Cap. XII.

NOlim hoc loco cuiuspiam gentis gratis mihi inuidiam conflari, si orientales gentes, & in primis Græcos dixero ob superbiam sapientiæ, quam sibi nimium arroganter assumunt, male semper audiuisse: & a uero, & æquo natura gentis sæpius defexisse: unde olim uelut ex irriguis fontibus, multiplices sectas, diuersa dogmata, & innumeras penè hæreses cõtra catholicam fidem. Christianamq̃; pietatem emanasse cõstat. Addas, q̃ eos Latinis semp infensos legimus:

unde

unde illud Catonis Græcos insectantis. Nos quoque dictitant, inqt, barbaros, & spurios, & magis q̃ alios opi/ corum appellatione dedecorant. Sed & Marcus Tullius multa in hanc ipsam gentem, in ea oratione quam pro. L. Flacco habuit diserrisime dixit: imitatus credo pa/ trem, qui & ipse Greciæ genio, unus omnium infensissi/ mus fuisse perhibetur. Dicebat enim. M. Cicero. M. Tul lii pater Italos similes esse Syrorum uenalium, quorum ut quisq; sciret optime græce, ita esse nequissimum: as/ serens una cum literis Græcorum mores ad Latinos de migrare solitos. Cicero autem ipse quid de Grecorum libidine sentiret in. L. pisonem unico epitheto expressit, ubi uoluptarios Græcos appellat. Hoc idem nihilo mi nus expresse. Ouidius paucis & ipse ostendit, ubi de Te reo Tracum rege, quorũ nunc loco succedere Græci, ita concinit. (Sed nũc innata libido Extimulat: pronũq; genus regionibus illis in uenerem: flagrat uitio gentisq; suoq;.) Paulus quoque apostolus ad Titum scribens Epimenidis uersiculo de moribus Cretensium aptissi/ me usus est. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Quod autem regio ualde officere mo/ ribus soleat, Curcius in uita Alexandri hac sententia & ipse confirmat. Ex Sicilia, inquit, Cleon, & hic quidem non ingenii solum, sed etiam nationis uitio adulator. Et Cicero dissimilitudo, inquit, locorum dissimiles homi/ num procreationes habet. Quam uero prona semper fuerit in uenerem natio ipsa Græcorum, Ioannes quo/ que apostolus apertissime demonstrat, dum Pergamũ, & Tiatira Græcas ciuitates de Nicolaitarum errore reprehendit, ut legitur in eius Apocalypsi. Sed & Dioge nes, quum & ipse in Grecia diutius uersatus esset percũ ctanti cuidam qua parte Græciæ uidisset bonos uiros, respondit, nusquam: sed Lacedæmone pueros tantum: designans corruptissimos mores totius Græciæ usque adeo ut nec apud Lacedæmones olim gentem incor/

Tit. 1

Apoc. 2

ruptissimam,nisi in pueris integritas prisca maneret: In relsqua uero Græcia ne pueros quidem esse incorruptos.Huic dicto conuenit,quod de Phryne nobili scorto idem philosophus dixerat. Nam quum hæc Delphis ex uoto Venerem auream dicasset.Diogenes tale ei subscripsit elogium.Ex Græcorum intemperantia. Innuens per hæc quanta Græcorum libido fuisset,quũ uni femellæ,ex quæstu meretricio,pro redimendo uoto tantum auri supereſſet. Legimus quoque (quod prætermittendum non est) Alexandrum Seuerum imperatorem Romanorum de militibus sumpsisse aliquá do supplicium,ꝙ quum Antiochiam uenissent,lauacris muliebribus,& delitiis indulgentius uacassent: atque ita dicitur in contione acclamasse. Milites Romani amant,potant,lauant Græcorum more. Hinc etiam uerbum fœdum apud latinos factum est Græcari,& Ciorinthiari: quum quis intemperantius scortis,& meretricibus indulgeat. Quam ob rem non sine causa poetæ Veneri sedem in media Græcia collocarunt utpote apud gentem,& in regione luxuriæ,& lasciuiis omnibus natura deditissima:& propterea hanc ipsam modo Paphiam,modo Cypriam uocabulis à Græciæ urbibus sumptis nominant. Quam proni autem fuerint sacerdotes Græci per ea tempora ad incontinentiam,dira ipsorum persecutio in diuum Ioannem Chrisostomũ manifeste demonstrat. Is enim (ut in dialogo de eius uita legitur) quum creatus esset Constantinopolitanus episcopus,exerceretq; iure censuram aduersus fœdam, & in honestam uitam sacetdotum: qui præter uxores mulieres quoque quas subintroductas uocabant, secũ domi turpiter retinebant, asserens tanti comparatione flagitii,tolerabiliores esse lenones quàm eiusmodi sacerdotes:ꝙ illi longe à medicinæ taberna degant seorsum cum his, qui sua sponte infirmi esse uolunt: at hi intra salutis officinam uersantes, remediaq; pro-

fitentes,ad morbum sanos inuitent. Ex quo tantam sibi sanctus uir conflauit inuidiam, ut pars impia cleri quæ eo esset affecta contagio exitialiter in eius infamiã, & necem,coniuraret:nec prius desisteret,quousque falsis criminationibus eum eiiceret in exiliũ.Id autem moliri per falsos testes huic genti facile fuerat, quum in Græcia ita iusiurandum mutuo accipi soleat, ut extet prouerbium de Græcis. Da mihi iuramentum mutuo: & non multum ab hoc dissimile,quod est, Fide Græca mercari:quasi nulla esset in eorum uerbis fides,sicut nec in eorum mensibus Kalendæ. Sed curiosius hæc fortasse de Græcis dicta sunt,ac pluribus quàm nostra professio postulare uideatur. Verum non ab re equidem putaui fore,huic genti hoc loco patrii soli uitium probro uertere, quum sæpius hominum mores, sicut & plantæ ad regionis habitum,naturamq; respondeant. Gentes si quidem natura diuersæ sunt: aliæ iracundæ, aliæ audaces,aliæ uafræ aliæ hebetes, quædam in uinum,quædam in uenerem proniores,quod uitium uni Græciæ peculiare semper fuit. Sed quid attinet plura referre de Græcorum incontinentia? iam satis quidem patere arbitror,ex his quæ hactenus dicta sunt,Paphnutium uirum prudentissimum Græcorum nuptiis, non quia placerent fauisse, sed quia gentis uitium idipsum tunc necessario requirebat:ne maiori scilicet ueneris inficerentur flagitio,ad quam Græci proniores ipsius regionis genio ac natura feruntur: adeo ut non contenti matrimonio ita sibi concesso(ut nuper dicebam)superinducere uxoribus pellices,& concubinas solerent. Reliquum est ut dari mihi ueniam in hac causa à Græcis petam,si forsan hic contra nostrum institutũ uisus sim eos acerbiusculepupugisse. Q ꝺ qꝺē nullo à me odio aut inuidua factũ est: sed studio,& defensione ueritatis.Nã & si Gręcię geniũ inatæ libidinis accusamus,

non propterea defraudamus eā propria laude, q olim ſemper floruerit optimis ingeniis,& uiris, doctrina, & ſanctitate præſtantibus:ut merito docta Græcia fuerit appellata, & iudicio etiam aduerſariorum obtinuerit omnis diſciplinæ principatum. Vnde. M. Tullius pro. L. Flacco. Tribuo,inquit,Græcis literas, do multarum artium diſciplinam,non adimo ſermonis leporem,ingenii acumen,dicendi copiam. Hic tamen eandem ueniā petit ſibi dari à fratre,quam ego mihi modo à Græcis peto. Ait enim Dabis hanc ueniam mi frater ut noſtros Græcis anteponam. Cicero generaliter dixit:at ego modeſtius,de aliis rebus non contendo,ſed de ſola religione,& caſtimonia aſſero noſtros Græcis anteferendos. Nam quod ad eruditionem pertinet,& ad mathematicas diſciplinas,quis neſcit ab his ad nos tanquam a fonte omnia diſcendi fluenta uberius effluxiſſe, quibus ois latina oratio & diſputatio perenniter irrigatur? Nec hic tacebo ad conciliandam mihi Græcorum gratiam, illud Euſebii in ſua euangelica præparatione dictum: & ſi non carere ſuſpicione uideatur eius commendatio, quum & ipſe Græcus ſit:integritas tamen uiri facit, ut nullo pacto tale teſtimonium recuſemus. Ait enim Græcia ſola homines generat uere cœleſtes,atque diuinos, natura ad omnem ſcientiā natos,cuius rei cauſa eſt ſubtilitas aeris. Dictum eſt enim a quodam ſapiente cuius mihi nomen excidit. Aer ſiccior, anima prudentior, & melior. Cui ergo mirum ſi dicatur Græciam libidinoſam eſſe,eadem ratione,qua dicitur ingenioſa, & prudens: Attamen ut ibi reperiuntur multi hebetes & imprudentes:ita parimodo non negamus præter loci naturam ibi quoque reperiri poſſe multos continentes. Nam ut in generationibus hominum, & quoruncunq animantium ſæpe accidit,ut filii à parentibus degenerent,ut uideamus ſæpe à ſapienti patre naſci filium ſto-

lidum:& ab equo generoſo,ac robuſto,ſegnem,& infirmum:ita etiam de gente,& de regione pari iure cenſendum. His uolui me reconciliare Græcis, quum mea natura ſit,nolle mihi quempiam infenſum eſſe, nec iratum ullo pacto. Sed iam ad inſtitutum reuertar meum: & expediam,quæ ex propoſito mihi reſtant ducenda.

Quo præſtet interuallo cœlibatus ſacerdotum Latinorum matrimonio ſacerdotum Græcorum. Cap. XIII.

SAtis mihi conſtare poſſe uidetur ex his,quæ dicta ſunt,Latinorum traditionem de caſtitate ſacerdotum multo digniorem, atque perfectiorem eſſe, q̃ licentiam nuptiarum Græcorum, reliquum eſt ut uideamus etiam utra modo traditio Deo uideatur acceptior:quod quidem ex fortuna,atq; ex fœlicitate utriuſque eccleſię facile puto poſſe dignoſci. Videmus enim (ſi cõferendum exemplum eſt)uniuerſam fœlicitatem imperii iam q̃;(ſi Deo placet)& literarum,atq; omnem ſcientiarum peritiam,una cum uero ritu religionis ad Latinos fuiſſe translatam:ut ipſi ſanè Græcorum papæ cum ſuis nuptiis ſordidi,atque contempti degant, miſerrima egeſtate depreſſi iam q̃; & imperiti cõtra naturam gentis,& quod miſerabilius eſt,impiis ſuperſtitionibus, & infidelibus regibus ſeruientes. At qui Latini ſuo cœlibatu,& ſi multi reperiantur incontinentes,tamen in bonorum gratiam ſumme eruditi,ſumme q̃; illuſtres, ac reuerendi ubiq; locorum ſunt. Componantur quæſo modo in quouis genere laudis utriq; populi, cedet profecto Græcia,nec ultra,quantumuis uana, audebit Latio ſe conferre,ne dum præponere,ut fecit aliquando:quoniam nihil ferè extat citra ſexcentos fermè annos à Græcis Græce,& in Græcia ſcriptum,quod patienter legas. Porrò Latinis noſtris cœlibatus ſui ſterilitas, ex ſpiritali

semine, nouas, & largas fruges uirorum illustrium in utraq; lingua quotidie affert: at Græcis contra suarum nuptiarum fœcunditas, ex carnali satione, non nisi loliũ triste parit, auenas steriles, tribulos, herbasq; nocentes: nihil degenerante à sua semente fructu. Sic enim scriptũ est. Qui seminat in carne de carne metit corruptionẽ. Posset hoc planè loco id, quod de Synagoga Hebræorum communiter interpretatur, recte ad ecclesiam Græcorum transferri: ut iam uere & de ea dicatur. Quæ multos habuit filios infirmata est: & sterilis peperit plurimos. Item illud Esaiæ prophetæ. Letare sterilis, quæ non paris, erumpe, & exulta, quæ non parturis, quoniam plures filii desertæ, quàm eius quæ habet uirum. Per belle etiam utraq; ecclesia (quoniam ex eo diuisa est, & suis legibus utitur) præfiguratur per Lyam, & Rachelem ambas Iacob uxores: quarum altera quidem deformis, sed fœcunda, licentiam nuptiarum indicat Græcorum: altera uero pulchra, magisq; amabilis, quæ diu sterilis habita est, Latinorum castitatem præfigurat. Fuit siquidem ecclesia Latinorum aliquandiu sterilis iudicata, quod nihil carnaliter genuisset, attamen spiritualiter in fine cognoscetur esse fœcundissima. Nec ab his longe diuersum est, quod de uxore, & ancilla Habrahæ legimus, Sara scilicet & Agar. Per Saram. S. R. Ecclesia intelligi potest, quæ & ipsa sterilis dicta est, sed denique Isaac in libertatem genuit, qui gaudium, & risus interpretatur. Per Agar autem intelligere possumus ecclesiam Græcorum, quæ secundum carnem parit sibi Hismaelem in seruitute generans. Liberum sane est sacerdotium Latinorum, quod gaudium parit, & risum: quoniam extra carnis molestias uni sese Deo totum impendit: seruile uero sacerdotium Græcorum: q̃ quum sint ipsi & uxoribus, & liberis addicti, in Dei opus, non nisi negligenter intendere ualeant. Nos ergo (ut inquit Paulus) non sumus ancillæ filii, sed liberæ. Itidem

Gal. 4

1. Reg. 2

Esa. 54
Gal. 4

Gen. 19

Gen. 21
Gal. 3

quoque uidetur præsignasse geminus partus Rachelis: primo enim partu parit Ioſephum, qui ab iisdem fratribus, à quibus uenditus est, fuit postmodum humiliter adoratus: secundo uero partu peperit Beniaminum cui & Benoni nomen fuerat, quod est interpretatum filius doloris. Ioſephus ergo qui interpretatur augmentum, generationem ſpiritualem ſignificat S. R. eccleſiæ: Beniaminus uero qui poſt genitus est, generationem carnalem oſtendit Græcorum, quo partu Rachelis ob difficultatem pariundi moritur. Id quoque protendere recte poteſt imminentem totius eccleſiæ uaſtationem: quæ propter eiuſmodi carnalem generationem ſacerdotum haud multum procul ab interitu eſſe uidetur. Rachelis igitur, id est eccleſia Chriſti, ut partu primo ſpiritali aucta, atque exaltata est, ita altero partu, ſi eueniat, ut ſecundo pariat (quod faxit Deus ut non contingat) morietur. Mens quidem præſagit hic neſcio quid triſte ob id eccleſiæ proceribus imminere, quod omen Deus auertat: malitq; malos corrigi gratia benignitatis ſuæ, q̃ iuſto iræ ſuæ iudicio flagellari. Gal. 4 Gen. 45 Gen. 30 Gen. 35

De Pii ſecundi pont. max. dicto: quodq; male ſenſerit Gratianus de connubio ſacerdotum. Cap. XIIII.

SVfficere iam ſanè poterant quæ diximus hactenus ad probandum quod de ſacerdotum caſtitate ſentimus: quomodo ſcilicet in eccleſia catholica, & Romana, ab honeſtis, & probis ſacerdotibus ſit ſemper ſeruata continentia: ſed quoniam magna auctoritas quorundam officere huic cauſæ, & dictis noſtris obſtare uidetur: qua multi ſæpe falluntur, uiſum est expedire, ut huic quoque periculo, quibus poſſumus præſidiis ſuccurramus.

Legimus enim pium.ii.pont.max.uirum ſapientiſſimũ dixiſſe in dialogis,quos contra Boemos, & Thaboritas ſcripſerat. Non errauit eccleſia primitiua, quæ ſacerdotibus permiſit uxores,nec errat moderna,quæ ſubtrahit. Id quod dicit,permiſit: de uſu ſane matrimonii accipiendum non eſt,ſi de Latinis intelligit,ſed tantum de cohabitatione,ut diximus uxorum, quæ quõdam permiſſa fuerat. Legerat is quidem olim caſte ſacerdotes cum ſuis uxoribus habitaſſe,at certe nuſquam legerat in ſacris literis, uel decretis ex permiſſione eccleſiæ licuiſſe Latinis ſacerdotibus,cum uxoribus commiſceri & ex eis liberos licite procreaſſe. Quicquid male quidam interpretantes Pii dictum, de concedendis uxoribus ſomniant. Nam & quod legitur in concilio Ancirano uxores permitti diaconis,qui proteſtantur non poſſe continere:& ſimiliter alia decreta,quæ de iſta licentia loquuntur ſemper de Græcis intelligenda ſunt,non autẽ de latinis,qui eccleſiæ Romanæ,& catholicæ dictis pareant. Nec eſt etiam q̃ quiſquam acrius inſtet illud adducens,quod legitur in decretis ſexta & quinquageſima diſtinctione,Boniſacium, Agapetum, Theodorum, Syluerium, Felicem,alioſq; complures ſummos pontifices:atque epiſcopos, fuiſſe aut ſacerdotum,aut epiſcoporum,aut maximorum pontificum filios. Sed quid ad rem? quis neſcit per multos probos,& honeſtos uiros acciri quotidie,& accitos olim ad ſacerdotium ex coniugatis? quibus erant legitimi, & bene morati filii, iuxta Apoſtoli præceptum,de quo ſupra diffuſius dictũ eſt:qui quidem poſtmodum optime parentum mores imitati,digni & ipſi ſacerdotio fuere,& per legitimã electionem,& uocationem parentibus ſucceſſerunt: quod poſtea ne ſucceſsio in eccleſia dari uideretur, ex cauſa interdictum eſt. Quam uero ibi interpretationem Gratianus qui decreta patrum,ac ſanctorum placita in uolumen diſtinxit addidit,non probamus. Dicit enim.

Quum quosdam ex sacerdotibus natos in summos pontifices promotos fuisse legamus, non est intelligendum eos de fornicatione, sed de legitimis cõiugiis esse natos: quæ sacerdotibus ante prohibitionem ubiq; licita erant, quum in orientali ecclesia usq; hodie liceant. Hæc ille. Sed pace tanti uiri dictum uelim, peruerse quidem interpretatus est, ex eo scilicet non esse de fornicatione natos, q ante prohibitionem coniugia sacerdotum ubiq; licerent. Hoc enim falsum est: si intelligit de usu coniugiorum: nam de matrimoniorum fœdere satis constat. Quam uero prohibitionem intelligat, nescio, quando (ut supra latius probatum fuit) prohibitionem matrimonii nullam extare aliam, q̃ quæ à Christo, & ab Apostolis tradita nobis est, & quæ hactenus fuit à bonis omnibus obseruata. Nullæ enim constitutiones sunt (quod sciam) quæ de castitate sacerdotum Latinorum disponant quicquam, quasi nouum, sed id tantum exponunt, atq; confirmant, quod iuxta traditiones Apostolorum, & obseruationem antiquorum semper fuerat antea obseruatum, ut patet in decreto Syricii, qui inter primos habetur, qui interdixerint sacerdotibus uxorum contubernium, ob nouam suspicionem subortam: q reperirentur qui contra ritum, & consuetudinem anti quam (de quo superius satis dictum est) se uxoribus cõ miscerent. Cur quæso quum tot decreta, ac innumera pene placita sanctorum collegerit, id quoque non adiecit, quo usum matrimonii sacris hominibus aliquando licuisse constaret: sicut ipse putat, & ex illa sua interpretatione affirmare uidetur? At qui sane melius, atque uerius, ut arbitror sic exposuisset. De fornicatione iccirco eos natos non fuisse, quia filii quidem sacerdotum fuere, sed nequaquam à sacerdotibus geniti, q essent hi ex legitimo matrimonio, ante parentum suorum consecrationem generati. Quemadmodum intelligendum est de socru Petri, & de eius filia Petronilla, & de filiabus

Matth.8 Act.21

Philippi, de quibus in actis Apostolorum legitur, & aliis multis, quos non est opus, nec ocium recensere. Quis est qui nesciat Petro, diu antequam uocaretur à piscatione ad apostolatum, uxorem, & filiam fuisse: & similiter aliis Apostolis ꝛ ꝗꝗ nisi de Petro nullibi de aliis satis constet. Quid igitur mirandum si fuerint & illo tempore, qui dicerentur filii sacerdotum, quippe qui geniti fuissent antequam eorum parentes initiati sacris essent, sicut & filii Apostolorum ante apostolatum nati? Sed nec nunc quidem desunt exempla illustria eiusmodi filiorum, quos memorare hoc loco nihil necesse est. Gratianum autem hic in ea re hallucinatum fuisse minus mirari facit, ꝙ & in multis aliis suis dictis similiter errasse perhibetur. Huius autem errores collecti passim ab illustribus auctoribus ubiq; referuntur, ut minime sit opus huc eos tranferre, sed hunc illis potius accumulare, neque uerbosius rem tractare.

Vanum, & imbecillum fore remedium ad euitandam fornicationem concedere sacerdotibus uxòres. Cap. XV.

SVnt quoque qui contendant dicentes ob euitandæ fornicationis causam conducibile fore Christianæ pietati sacerdotibus uxores permitti. Putant enim non aliter posse melius hanc pestem tolli ꝙ licentia nuptiarum: asserentes id esse tutissimum præsidium pudicitiæ, quod nec nos quidem negamus, quo ad laicos homines, & solutos: sed quoad sacerdotes non modo non esse subsidium dicimus, sed potius asserimus esse disfidium, & ruinam continentiæ, ut satis iam diximus, & ut deinceps sumus dicturi. Quid enim remedii conferre possit sacerdotum continentiæ matrimonium non equidem intelligo: quum eiusmodi remedium interueniente uxoris morte (ut sæpe cõtingit) perpetuũ, aut certum omnino eis esse non possit. Et

enim si solæ nuptiæ remedia incontinentiæ præbeant, propter quod arrogasse eas sibi Græci dicuntur: quid quæso facient adolescentes mariti, assueti muliebri lenocinio, si forte (ut dixi) eueniat ut uxores eorum immatura morte decedant? quid si infantes, aut puellas post se relinquant? cui cedo cura mandabitur, aut custodia liberorum? Secundas sane nuptias adire non possunt quemadmodum cæteri, quibus reparabile est remediū fornicationis: ac licet superstitibus liberis tutrices, custodesq; inferre nouercas, quæ illis matrum quoquomodo officia præstent: & totius familiæ curam habeant. Sed sacerdotibus omnium consensu præter unicā uxorem, & eam uirginem habere non licet: quando nec ueteris quoque testamenti sacerdotes nō nisi uirginem ducerent, nec nisi semel matrimonio iungerentur: quos nunc, & Græci imitantur, Bigamus quidem ubiq; ab aris arcetur, uti profanus, & indignus sacrosanctis mysteriis: quod nec quisquam aduersariorum negat. Continere ergo uiduis necesse erit: at nunc negant id se præstare posse. Quid igitur agendum? Quo remedii genere libidinoso iuueni, nec ualenti continere, erit postmodum succurrendum, ne peccet: nisi forte cui connubii ius amplius licere nō potest: liceat deinceps habere cōcubinā: quæ antea, qa uxorē habere licite potuit, nequaq̄ licere poterat. Ecce quomodo rursum ad fornicationē ex his uanis ac fictitiis remedijs regressus datur quā isti simulant uelle tollere, adinuento uetitarū, remedio nuptiarū. Vidē quēadmodū inter Scyllā & Charybdim imprudēs, dū periculū fugis incidisti: Caste ergo & sine uxore deiceps deges, qđ nolebas, quodq; minime posse putaras. At q̄to sanè facilius p̄stare id poterit, q iā idē à principio p̄stare decreuerat, q̄ q sic deceptus, p̄ter animi sui sniam, sublata sibi per mortem uxore præstare cōpelletur, qđ minime præstādū putarat. Sed & q̄is incōmoda moderatius solent ferri, q̄ qs spōte subiit q̄ quę

casu,& ex insperato infliguntur: quoniam hæc grauissima esse solent,& importabilia. At quãto sanè fœlicius agitur cum eo,qui nunquam uxorem expertus est,q̃ cũ eo,qui iam uxoris blandicias, & coniugiorum illecebras norit:& postea uelit nolit, ex necesitate sibi sit cauendum coniugio. Quanto item liberius uiuet, qui solus fuerit,q̃ qui miseratus suam, suorumq; liberorum fortunam,& præsentis afflictionis mœrore, & præteritæ uoluptatis memoria assidue cruciabitur. Acriores quidem sunt morsus intermissæ libertatis mulieris fruẽdæ, q̃ nunquam frui potuisse. Et enim sicut homo æger, quum æstu febrium nimio siccatur: si aquam gelidam biberit,primo quidem uehementer releuari uidetur: at paulopost reuersa siti grauius afflictatur: sic qui libidine ad leuandum ueneris desyderium uti procurat: releuatus quidẽ ad horam,mox uehementius flagrat:& æstu maioris ardoris affligitur,q̃ si nunquam uenereis rebus operam dedisset. Irritatur enim ardentius usu & exercitatione lasciuia: ingraueiscitq; morbus fomentis eiusmodi,non tollitur. Difficile est sanè absterrere à macelo (ut uulgo dicitur) canem,ubi semel intestina gustarit: at multo etiam difficilius hominem à cognitis carnis illecebris abstinere.

Plus inesse boni q̃ mali in uoto continentiæ contra quorundam sententiam. Cap. XVI.

QVod uero dicunt plærique,inesse scilicet quiddam huic uoto cõtinentiæ,quod primo statim aspectu nescio quam mali speciem præseferre uideatur: quum non omnes cui sese obstrinxerunt uoto persoluant atq; ex eo grauius delinquant: nec nos quidem negamus. Sed quum nihil adeo bonum sit inter mortales,quo non possint improbi homines abuti mali,si uelint: in re tanti momẽti si quid est quod prodesse

uideatur,etiam si cum aliquo piaculo fiat, nequaquam reiiciendum putamus præsertim quum nihil magni, atque preclari fieri sine periculo possit. Quid q; rari quoque sint,qui matrimonii pudicitiam seruent: uel utantur propria uxore modeste? Quod usq; adeo uerum est: ut facilius arbitror inueniri posse cœlibes qui ab omni uoluptate ueneris sese contineant, q̃ maritos qui utantur matrimonii concessione moderate:atque qui assuetudine uirtutum,& temperantia ciborum,&honestis desyderiis cõfirmati,omnem prorsus luxuriæ uoluptatem reiiciant:q̃ qui iam assueti uoluptatibus ueneris, furorẽ libidinis temperent:aut impetum regant. Iuxta illud. Quid enim uenus anxia curat? Inguinis, aut capitis, quæ sit distantia nescit. Quod cum uenia dictum sit. Voluptas siquidem ueneris,est sicut scabies, cuius pruritus scalpendo nequaquam tollitur,sed magis magisq; incenditur.In summa uero dicendum est de uoto castimoniæ,quod & de lege dictum est à Paulo apostolo,qui quum uellet ostendere iustitiam non legis esse beneficium,sed gratiæ:atque simul probare quantopere peccatum,nisi gratia subueniret,ad nocendum ualeret:etiam ipsam legem (ut præclare disputat Augustinus in libris de ciuitate Dei)qua prohibetur peccatum, non dubitauit appellare uirtutem peccati. Aculeus,inquit,mortis peccatum est:uirtus uero peccati, lex. Est enim lex uirtus,& quasi robur peccati:quoniam prohibitio legis auget desyderium rei uetitæ,nam omnes natura,currimus in uetitum semper,cupimusq; negata, ut ille ait. Non enim iustitia sic natura diligitur,ut eius dilectione fugiamus peccatum:sed (ut ibidem Augustinus asseuerat)ut diligatur,ac delectet iustitia, necessaria est homini diuina gratia. Verum Apostolus ne quis propterea legem esse malum putet, ut hi modo dicebant uotum:quia est uirtus peccati,alio loco dicit.Lex quidẽ sancta,& mandatum iustum,& bonum, quoniam per 1.Cor.15

mandatum peccatum apparet,quod prius latebat. Idē uidetur dicendum esse de uoto castimoniæ, quod & si auget peccatum,tamen bonum est,& sanctum : quoniā apertius ostendit in sacerdotibus,& professis omnem libidinem semper esse peccatum:quum ad ea tempora, & si malum esset,tamen non apparebat, nec uere constabat esse peccatum,quum matrimonium nullibi legeretur esse cuiquam interdictum. Sicut ergo lex non est malum,licet augeat concupiscentiam peccandi,ita pari modo uotum non est malum licet augeat ex præuaricatione peccatum:nam idem pariter & ostendit peccatum,& deterret nos metu maioris præuaricationis à peccato. Non possum hic præclarum. D. Augustini argumentum in ea re pertransire. Inquit enim ita lex nō est malum quando auget concupiscentiam peccantium sicut nec mors est bonum,quando auget gloriam patientium,quum uel illa pro peccato deferitur, & efficit præuaricatores:uel ista pro ueritate suscipitur, & efficit martyres. Ac per hoc lex quidem bona est,quia prohibitio est peccati:mors autem mala,quia stipendium est peccati. Sed quemadmodum iniusti male utuntur non tantum malis,uerum etiam bonis:ita iusti bene utuntur, non tantum bonis,sed etiam malis. Hinc fit ut mali male utantur lege,q̄uis lex sit bona,& boni bene moriantur,quanuis mors sit malum. Hæc Augustinus uere, & sapienter:quæ quum perbelle respondeant aduersariorum nostrorum argumēto,nec ego sperem melius posse dicere,huc ad uerbum diximus transferenda. Quinimmo non solum non est malum aut mali species uotum,sed est maxime bonum,& conducibile animarum saluti:quum sit quidem multo melius,ac maioris præmii,aliquid exoluere obstrictos post uotum,quàm idē ultro liberos ab omni uoti obligatione præstare:quando uotum semper de meliori bono fiat. Nam bo-

tum quidem esse matrimonium nemo inficiatur: melíorem tamen esse continentiam boni certe omnes affirmat. Continere autem bonum est ex eo quòd moralis sit uirtus propter disciplinam animi: ac continere ex uoto melius est: quòd sit religionis, & pietatis ob Dei cultum. Iccirco Augustinus de uirginitate asserit: quòd nec uirginitas ipsa quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam fouet, & conseruat amor, studiumque pietatis. Quis enim non uidet huic spontaneæ uoti obligationi inesse quiddam excellentius, quàm in re exhibita simpliciter? quum ultra id quòd continentiam ipsam præstamus, nos quoque subiiciamus uoto sponte ad eius obseruantiam propter Deum: ut postmodum etiam si uelimus, resilire amplius à proposito nequeamus. Vnde dicit Anselmus in eiusmodi quæstione, multo plus afferre, qui arborem cum fructibus offerat: quàm qui reseruata sibi arbore solos fructus donet. Ita nanque propositum firmatum in bono auget meritum: sicut obstinatio in malo auget peccatum: quatenus ex ipsa obstinatione efficiatur irremisibile, dicaturq; peccatum in spiritum sanctum, nunquam neque in hoc sæculo, nec in altero remittendum: ut de Pharaone, Iudaque perhibent diuinæ scripturæ. Vnde prophe ta Dauid ne reus uoti foret dicebat Vota mea domino reddam in conspectu timentium eum. Propterea sapiens in Prouerbiis. Vota iustorum inquit placabilia. De præuaricatoribus uero: Ruina ait est homini deuorare sanctum, & post uota retractare. Quamobrem non equidem inficior (ut reuertamur ad rem) euenire sæpe solere ut plærique multi peccent grauius propter eiusmodi uotum, quod isti malispeciem appellant uerum quia id boni, quod est uomere castitatem, sine

ſto periculo mali, haberi nullatenus poteſt, præſtat ec-
cleſiæ, uel paucos habere ſacerdotes perfecte caſtos, q̃
nullos ac omnes cœlibes cum aliquo diſcrimine forni
cationis patrandæ, q̃ uxores habentes cum certo peri-
culo totius religionis Chriſtianæ perdendæ. Longe.n.
melius eſt remedium conſeruandæ caſtitatis, quàm im-
pudicitiæ tollendæ, quando neutrum ratum ſit omni-
no. Nec fortasſis pauciores ſunt qui nunc cuſtodiant
cœlibatum, quàm ſi mariti eſſent, qui ſeruarent abſque
contaminatione integritatem ac pudicitiam maritalem.
Et enim ſicut probi, & pudici coniuges una tãtum uxo
re contenti ſunt, ita probi, & honeſti ſacerdotes nulla.
Vanum ergo remedium, quod neque perpetuum eſt,
quoniam amittere uxores poſſumus, uel fornicationis
cauſa, uel mortis, neque certum, quia natura impudici, ut
uulgo fieri uedemus, ſua non contenti uxore adirent ẽt
alienas: quod & de Græcis legitur in uita beati Chriſo-
ſtomi, qui ex eo in exilium deportatus eſt (ut nuper di-
ximus) q̃ adulteria ſacerdotum acerrime caſtigaret.
Conducibilius ergo fore credimus adumbratum iſtud
refugium pudicitiæ, quod iſti ſibi fingunt, omnino aſp-
nari, & reiicere prorſus: quàm peruerſe contra mores
Apoſtolorum, & decreta ſanctæ matris eccleſiæ licen-
tia iniqua laxare, ne dum paucis conſultum uelint, nulli
poſtmodum conſultum ſit & tam glorioſum continen-
tiæ propoſitum langueſcat etiam in bonis. Et enim ſi re
cte penſemus improborum ingenium clare uidebimus
q̃ non multo pauciores ſint futuri, qui hac licentia ad-
huc peruerſe uſuant, q̃ qui ſe beneficio matrimonii à
fornicatione tueantur: quoniam libidinoſi, & intempe-
rantes, qui ob ſuam profeſsionẽ uxoribus carent, ſicut
ſine uxore impudici ſunt, ita etiam cum uxore ob intem
perantiam libidinis impudici eſſent: nihilo parcius in ma
trimonio adulteria ſectantes, quàm nunc in iſto cœliba
tu. Eſſet hoc quidem uenenũ pro remedio propinare,

& (ut de fabulis aliquid addam) esset hæc tunica Deianiræ Centauri cruore infecta: quæ dum illa mederi se credit Herculis adulterio, eum ipsum, quem seruare sperabat, ueneno misera occidit. Porro hoc idem remedium quod modo isti afferunt incontinentiæ clericorum, docuit olim (ut D. Hieronymus refert) & Vigilantius hæreticus: qui peruerse contra ecclesiasticum dogma, continentiam ac pudicitiam sacerdotum (ut nunc improbi quidam) libidinis seminarium consueuerat appellare: quocirca in remedium incontinentiæ libidini fræna permittens, naturale carnis incendium quod natura, in adolescentia præsertim feruet, suis his remediis duplicabat: falso credens id extingui debere coitu fœminarum, & non potius ratione, & uirtute continentiæ: qua distamus ab equis, & brutis animantibus: de quibus propheta canit. Nolite fieri sicut equus, & mulus quibus non est intellectus. Itaque statuendum planè est, ac firmiter profecto credendum de connubio sacerdotum, (utcunq; interim uiuatur à multis) multo sanè minori periculo fore ut ab ecclesia, pro ut semper fuit, omnino repudietur, q̃ si perperam contra consuetudinem concedatur. Forsan adhuc aliquis urgeat, num melius sit sacerdotem uxorẽ habere q̃concubinam? Calumniosa est sanè ista percõctatio, & uana: quæ duobus malis propositis respondere sibi uult, utrum melius: ut de licito subtiliter prescribens introducat illicitum. Bonum quidem est matrimonium sed sacerdotibus non licet quibus per necessaria est castitas ad usum sacrorum: ita quoq; nec fornicatio licet, quæ ex confesso semper est mala. Quid ergo quærendum utrum melius? quum eis neutrum omnino possit esse bonum, nec licitum. De matrimonio quidem uenire potest in quæstionem nunquid fas sit sacerdotem uxorem ducere: sed nemo dubitat an possit licite habere concubinam. Quam ob rem si recte uis interroga re, sic potius quæstionem proponas. Vtrũ melius fuerit,

sacerdotem uitam uiuere cœlibem an uxorem ducere? Et super his habemus consilium Christi, ac & Apostoli, & exemplum omnium sanctorum, ut facillimum sit unicuiq; iudicare uirginitatem seu castitatem esse nuptiis potiorem: ut superius satis superq; dictum fuit. Tollantur ergo de medio ambages, & quæstiones istæ calumnioſæ & iuxta sanctorum decreta puniantur incestuosi, ac deponantur, & pro his surrogentur casti, & pudici: & si pauci reperiuntur, pauci quoque consecrentur, & hi tantum quibus est donum castitatis: quod tunc datum fuisse cognoscitur, quum aliquandiu eius caste uixerit, & exosum habuerit consortium mulierum.

Propositum continentiæ in sacerdotibus habendum esse pro uoto. Cap. XVII.

SVnt quidam etiã qui uouisse castitatem se negent: sed tantum proposuisse se dicant, quantum humana fragilitas patiatur: & propterea peccatum suũ, fragilitatis, & nõ prævaricationis culpam appellant: atq; hoc colore fornicationum suarum reatus adumbrant. Quod q̃ iniquũ, q̃q; peruersum sit, quicunq; uoluerit attente audire, quæ dicam, spero facile intelliget. Principio suaderi castitatẽ iis q̃ualent cõtinere ex consilio domini, nemo, q̃ sciã, hactenus dubitauit, similiter ẽt expedire, uel maxime ad salutẽ. At tu forte dicas, qđ p̃hibitũ nõ est, licitũ est. Quid tũ? Non omnia q̃licent, ut inquit Apostolus, ẽt expediunt. Cur aũt nobis faciendũ est qđpiã, q̃uis liceat, si illud nõ expedire cognoscimus? Nusq̃ est inquis in sacris literis expresse p̃hibitũ sacerdotibus uti opere nuptiarũ. Conuenit id mihi sanè tecũ: atqui tñ bonos, & honestos sacerdotes semp abstinuisse ab uxoribus satis cõstat. Vnde id cedo? nisi quia nõ expedit ex cõsilio Saluatoris nostri Dei eiusmodi hoies irretiri cõnubiorũ laqueis, a q̃bus postea honeste nequeant aliquo pacto liberari. Suadet quidem dominus castitatem, sed

1. Cor. 6

non generaliter omnibus,uerum his tantum, qui uolũt, ac possunt continere. Et iccirco quum apostoli post dissceptationem,quam de matrimonio cum domino habuerant,intulissent,Ergo non expedit nubere.Confirmauit tacite dominus non cunctis expedire:uerum his tantum,qui possunt sine uxore esse:ideo respondit. Sunt inquit,eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum:& subinde his uerbis adiũxit. Qui potest capere capiat. Voluntas ergo domini est,ut in bono iam cœpto perpetuo persistamus:cuius gratia factum est,ut ipsum bonum inciperemus:quando, ut ipse dicit, non omnes capiunt uerbũ istud,sed hi duntaxat, quibus datum est,Non est enim uolentis,neq; currentis, sed miserentis Dei.De numero autem uocatorũ,quibus id datũ sit,sacerdotes in primis habendi sunt, qui destinare sese sacris non debent,nisi proposuerint prius secum perpetuo continere,quod apertissimum signum diuinæ uocationis est. Verũ si forte dicas propositi cõtinere,ut dominus suadet,sed mutare ꝓpositũ licet, quũ nondũ expressius qcq̃ uouerim. Tu es q dicis licere tibi mutare ꝓpositũ cõtinendi,qm̃ id uelis,sed erras. Minime sanè licet bonũ ꝓpositũ.& bene cœptũ deserere,& cõsilium domini semel admissum reiicere,quũ dñs dicat. Qui cunq; apposuerit manũ ad aratrũ respiciens retro,nõ est idoneus regno Dei.Et alibi dicitur.Melius est uiam nõ nosse,q̃ post agnitã retrocedere.Quid q̃so opus est artiori,aut strictiori uoto teneri,q̃ quo tenemur,quũ iã cõsiliũ dñi arripuerimus facto ꝓposito continendi? Nihil enim est aliud uotũ cõtinẽtiæ,q̃ uoluntas ꝑpetuo cõtinẽdi:quæ qdẽ uoluntas,quũ bona fuerit,nefas est à quoq̃ mutari:quãdo nõ nisi in peius mutari possit. Vir bonus ita promissa seruat,quæ simpliciter,& nudis uerbis ꝓmittit,sicut quæ iuramento,aut uoto promiserit. Promissi nanq; fides frangitur, utcunq; à promissis deficimus. Sunt aũt & cœlibes,qui non promiserunt cõtinentiam,

Matth. 19

Ibidem.

Roma.9

Luc.9

2.Petr.2

& tamen continent: uerum hi non ex proposito, aut ex uoto, sed ex præcepto continere dicuntur: quoniam quandiu sine uxore quis manet, ei præceptum est continere. Sed qui disponit sese uirginem castam exhibere Christo, ex consilio Apostoli, is melius facit, quoniam id ex consilio, & ex præcepto facit. Huiusmodi uero homines à domino eunuchi appellãtur, q̃ semetipsos præciderunt propter regnum cœlorum. Et enim quemadmodum eunuchi semel præcisi restitui ad uirilitatẽ amplius non possunt, sic pariter & illos, qui proposuerint, aut uouerint continere, mutari amplius non decet. In sacerdotibus ergo propositum cõtinendi pro uoto est, quia perpetuũ est: quod si deseratur, damnationem parit: quemadmodum doctor gentium Paulus scribit de uiduis, quæ ecclesiæ stipendiis alebantur. Vbi inquit luxuriatæ fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes dãnationem: quia primam fidem irritam fecerunt. Siquidẽ & uiduas illas, nisi continere elegissent, ecclesia non aluisset: & ideo dicit, habentes damnationem, quia primá fidem irritam fecerunt. Vide, uel solum propositũ continendi haberi hic apud deum pro uoto continentiæ: quod quidem propositum fidem appellat, quam deserere, aut fallere, non licet. Non enim prohiberentur nubere, nisi essent eo proposito obligatæ perpetuo ad obseruandam continentiam: nam quãdiu quis nec expresse, nec tacite uouit continentiam, matrimonio copulare se potest sine damnatione. Ideo de aliis uiduis quæ non proposuerant continere idem Apostolus dicit.

1. Tim. 5

Ibidem. Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Hic patet quomodo aliud est continentia sacerdotũ, qui continent ex proposito secundum consilium domini propter regnum cœlorum: aliud continentia laicorũ qui matrimonio carent: quia quandiu cœlibes sunt, continere ex præcepto tenentur, ne scilicet incurrant forni-

cationem,quæ lege prohibetur. Continere ergo illi per petuo debent:isti uero quousq; uxoribus abstinent. Fa cit autem & dominus alibi distinctionem laicorum, & sacerdotum,quantum ad usum nuptiarum,dicens. Filii huius sæculi nubunt,& traduntur ad nuptias:qui autem habuerunt dignationem sæculi illius,non nubunt,neque uxores ducunt:æquales enim sunt angelis Dei in cœlo. Quis iam non uidet hic nobis dominum declarare p istam distinctionem,quomodo sacerdotum, & laicorū status diuersus sit in eo pręsertim,q illis nuptiæ,his cœ libatus conueniat,& propterea illos sæculi, hos cœle stis regni filios appellare. Apprehendere ergo cōsilium Christi(ut concludamus breuiter)est uouere castitatem, & regni effici filios:quorum est nec nubere,nec uxores ducere,quod est proprium sacerdotum,qui semper de bent continere:alioqui irritam facientes primam fidem, damnationem incurrant necesse est. Sed de proposito & uoto iam satis:nunc alia prosequamur. Luc.20

Quid sit q castitas cuipiā non imperetur,sed spon te suscipiatur. Cap. XVIII.

SAtis,arbitror superius probatum esse,nulli homi num matrimonium,ex eo q matrimonium sit, in terdici,sed tantum fornicationem,quæ est contra legem Dei & ubiq; damnatur. Nam honorabile dicit Apostolus esse connubiū, & torum immaculatum. At tibi,qui sacerdos factus es,ideo interdictum est,quia spō te ab renunciasti uxori,& nuptiis,Deo magis seruire p ponens q̄ fœminæ,atque sacris intendere,q̄ profanis,& uacare propagationi spirituali potius q̄ carnali: quoniā ut scriptum est,qui seminat in carne de carne metet cor ruptionem:qui autem seminat in spiritu,de spiritu metet uitam æternam. Quod autem nulli hominum ex euā gelicæ legis præcepto,uel cœlibatus, uel uirginitas im Hebre.13 Gal.6

peretur,nihil mirandum est: nam uidemus dominũ, in his quæ sunt cõsilii, usum semper maxima lenitate fuisse,ea relinquentẽ in uoluntate,& arbitrio cuiusq; :at hęc tamen si præstentur,scias plus gratiæ,ac premii habitura esse,q̃ quæ fieri præcipiantur. Sicut est ieiunium assiduæ præcationes,uerberationes,uigiliæ,diuitiarum contemptus,abnegatio sui ipsius,martyrium, persecutiones castitas,& eiusmodi:quæ quidẽ omnia sunt de pfectione,& consilio,non autem ex præcepto. Non enim usus diuitiarum,neq; somnus,neq; cibus, neq; fuga persecutionum,neq; similiter matrimonium neq; alia eiusmodi cuiq̃ interdicta sunt tanquã mala,uerum illa magis commendantur,ac multo meliora cẽsentur: Apostolo ita dicente. Qui matrimonio iungit filiam suam, bene facit, qui non iungit,melius facit. Hæc igitur,& alia eiuscemodi,quæ pertinent ad perfectionem uitæ, in nostra sunt potestate uel amplectendi,uel dimittendi. Secus uero se habet dilectio proximi,remissio iniuriarum, miseratio ad pauperes, & similia, quæ ad proximi commodum spectant:de quibus præcepit dominus, ut fierent, & comminatur non facientibus: usque adeo, ut uel sola elæmosinarum transgressio ad æternam damnationem sufficiat. Ista enim sunt bona quæ æque facilia omnibus esse possunt:& animis æq; in sita uolentium: at uero quæ ad corpus ptinent tantũ,pro ingenio, & dispositione cuiusq;,uel facilia,uel difficilia factu sunt: & propterea exigi à quoq̃ ex præcepto, & de necessitate nõ debuit:sed relinq; potius arbitrio uel constantiæ, uel imbecillitatis cuiusq;. Multa enim in his rebus, quæ uni sunt facilia,alteri difficillima esse, ac ẽt impossibilia, ex naturæ uarietate,& ex diuerso corporis habitu,usu ipso quotidiano deprehẽdimus. Neq; enim pares sunt in oibus corporis,atq; animi dotes: neque constat uniuersis mortalibus eadẽ ratio cõtinendi:iccirco in eiusmodi re,

1.Cor.7

nō ex præcepto dñi,sed ex consilio habere se qsq; de/
bet:& ut sua fert cuiusque natura,sequi. At qui uero dū
id quod est consilii propria uoluntate suscipimus,atque
ultro ipsi nos ad obseruantiam eius obstringimus, mul
to maiori merito efficimur digni, q̄ si ex præcepto ad
idem cogeremur inuiti. Propterea dominus quū de uir
ginitate,& eiusmodi perfectione uitæ loqueretur,subiū/
xit. Q ui potest capere capiat. Est quidē castitas supra na
turam,supraq; legem p̄ rarum,atq; excellēs bonum:ita Matth. 19
tamen homini ex diuina gratia conciliata, ut neq; legi,
neq; naturæ repugnet. Ad hanc ergo nemo ullo præce
pti uinculo obligatur,nisi q sese spontaneis uotis obstrin
xerit,de numero eorum spadonum factus: qui non ui
aliqua eunuchi fiunt,neq; tales ex utero matris sunt,sed
seipsos castrauerunt p̄p̄ regnum cœlorum. Extat huiu/
sce rei nota,atq; aptissima figura in ueteri instrumento,
quam diuus Hieronymus scribens ad Fabiolam de ue/
ste sacerdotali,sic est elegantissime interpretatus. Expo/
nens enim quid est cur dominus in libro, qui Exodus Exodi.28
inscribitur,mandauerit octo genera uestium pro exor/
nando pontifice solenniter apparari, Rationale scilicet,
Super humerale Tunicam, Lineam, Strictam, Cidarim,
Baltheum, Fœminalia: attamen in Leuitico ennumera/
tis septem duntaxat, de fœminalibus nihil omnino di/
catur. Non ob aliam inquit causam factum, quàm q̄
ad genitalia cuiusquam lex non mittit manum: sed in Leui.8
eo sibi quisque fert legem. Ab induendis ergo fœmi/
nalibus Moses abstinuit manum, quasi tacite loquere/
tur. Fœminalia te non uestio, uetans usum nuptia/
rum: id enim in proprio est arbitrio, qui castus esse
uult, his ipse se uestiat, his ipse sese astringat: qui ue/
ro malit uxorem, his abstineat, Nostræ itaque uo/
luntatis est, num uelimus suscipere uotum castita/
tis, atque sic prouehi ad sacerdotium, an à uoto

liberos inter coniuges hærere alligatos uxoribus. Nã sicut eſt uoluntarium dare ſacerdotio nomen, ita uoluntarium promittere caſtitatem: quæ annexa eſt inſeparabiliter ſacerdotio. Tunc enim caſtitas, quę hactenus cõſilii fuerat, efficitur neceſſaria ex præcepto, quod reddẽdis uotis habemus: iuxta illud propheticum dictum.

Pſal.75 Vouete, & reddite. Quod autem dicat Apoſtolus ſe non habere de uirginitate præceptum, ſed cõſilium, uel de rationabile eſt, & conſonum euangelicæ puritati. Nõ

Cor.7 enim præcipienda fuerat continentia cuiquã ſeparatim, minusq; generaliter omnibus: ne iniici uideretur laqus immerenti: autem cuiquam plus oneris imponi, q̃ poſſet hominis illius natura perferre. Suadendum ergo, & conſulendum, ut quicunque continere ſe poſſe ſperat, abſtineat coniugio: qui autem nõ poteſt ineat matrimonium, & uxore licite ſeſe, quum uelut oblectet: utrunq; donum Dei eſt, & ſi alterum altero melius. Ideo Apoſtolus. Volo autẽ omnes homines eſſe ſicut meipſum:

1.Cor.7 ſed unuſquiſq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius uero ſic. Quid nã, eſt ſicut meipſum, niſi caſtum? Quid ſonat, alius ſic, alius ſic? niſi ꝙ quiſq; fidelium proprium donum habet: quod tanquam datũ ſibi diuinitus ex Dei gratia accipere debet, ac conſtanter retinere. Satis iam credo patet, caſtitatem non ex eo, ꝙ cuiquam præcepta ſit, ſed ex eo, ꝙ ſponte promittatur, ſeruandam eſſe: atque ideo ſubeſſe præcepto, non quia ipſa præcipiatur, ſed potius quoniam uoto ſubeſt: quod obſeruari præcipitur, ut infra etiam latius diſſeretur. Neque enim hic audiendi ſunt qui negant, præter ea, quæ Chriſti euangelio continentur, eſſe quicquam quod neceſſario faciat ad ſalutem: quum ſint & traditiones aliæ quæ ſolo ſermone abſq; alla ſcriptura tam à Chriſto, q̃

2.Theſ.2 ab apoſtolis datæ ſunt. Vnde Paulus ad Theſſalonicenſes ait. Itaque fratres ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.

Et alibi. Cætera disponam, quum uenero ad uos. Hinc multa fiunt in ecclesia, quorum aliam originem non habemus, nisi consuetudinem ab apostolis nobis usq; ad hanc ætatem, quasi per manus traditam: quæ ullo pacto aut mutari, aut prætermitti sine grauissimo impietatis scelere non possunt. 1. Cor. 2

Obseruandam esse professionem castitatis: si non ratione præcepti, saltem uoti, quod est sacris ordinibus annexum. Cap. XIX.

QVid est autem q̄ quispiam merito possit queri, si cogatur stare promissis, & uota reddere, quæ sciens, prudensq; sua sponte suscepit. Esto enim q̄ castitas per se præcepta non fuerit, ut quidam asseuerant: à te tamen o sacerdos promissa est, atq; tua sponte & certo animi iudicio confirmata. Quid modo refert præceptione, an uoto obligeris, quum pro certo noueris te esse deuinctum? Est enim castitas de consilio, ut res optima, omnibus commendata, non tamen ab omnibus efflagitata: sed ab eo tantum, qui sponte ad id sese obstrinxerit, professus uitam agere sanctiorem, & euangelici dogmatis iugo sese subiicere arctiori. Nam quod tibi consilium antea fuerat, mox ubi professus es incipit esse præceptum. Eatenus enim annexa est castitas ordini sacro, ut quicunq; adire ordinem uelit, & uotum simul castitatis ineat, necesse sit: quod ei ita coheret, ut quasi eius corporis membrum, & quidem præcipuum esse uideatur. Dicit enim Leo papa. Lex continentiæ eadem est ministris altaris, quæ episcopis, & præsbyteris, qui quum essent laici, uel lectores licite uxores ducere potuerunt, sed quũ ad prædictos peruenerint gradus, cœpit eis non licere, quod licuit. Non est ergo q̄ quisquam se excuset, & teneri se ad promissum neget, quum iam ultro ordines sacros adierit, quibus uotum

castitatis,ac sanctioris uitæ professionem inesse sciebat. Quam ratum autem esse debeat continentiæ promissum:uel ex eo maxime apparet,q̄ nemo initiatur inuitus,nec eligitur nisi is,cui per idoneam ætatem diu integrum sibi fuerit decernere,uerum malit,uel in sacerdotio uitam uiuere cœlibem:uel in matrimonio maritum agere.Ideo Augustinus doctor ecclesiæ. Attende inq̄t presbyter,& uigilanter quidem,quod promittere tuum fuit,dimittere non est tuum.Alligatus es uxori,noli quærere solutionem:solutus ab uxore noli quærere uxorē. Hæc ille.Sicut ergo ante ætatem adultam, dum consilii imbecillitas labat,uouere castitatem consentaneam nō est,sic post uotū,atq̄ professionem sacerdotii, nuptias optare nefarīū:adulterii nanq̄ nomē accipiunt,attentata quouis ingenio cōnubia sacerdotū. Nō enim decet admissum semel sacris mysteriis hominē, uxoris amplius laqueis implicari,neq̄ alteri domino, aut principi seruire,q̄ Christo.Quā ob rem quum accepto sacerdotalis militiæ sacramento,Christo redēptori tuo ꝑpetuo militare promiseris:quid miser trāsfugis? qd fidem uiolas? atq̄ sponsionem ritefactam fraudulenter contemeras? Assensus qdē semel es,reducere tibi calculum amplius non licet:sed munienda cōstantia est,& ꝑseuerantia retinenda.Sunt enim quædā,quæ ēt nolentes præstare debemus,at in his,q̄ pertinent ad castitatis negociū,nō nisi uolentes astringimur:at ubi quis semel addictus sua spōte fuerit proposito castitatis,auctore Augustino,non solum nubere,uerum etiam uelle nubere damnabile est: quum nuptiæ illorum tantum sint, qui nullam uouerint continentiam. Quam ob rem quisquis seipsum iam castrauit propter regnum cœlorum:& in corde suo cōtinentiam proposuit, non solum si mortifero fornicationis uulnere concidat,uerum etiam si uxorem receperit,secundum Apostoli sententiam damnationem incurret:quia primam fidem irritam fecit.Iure sane ac me

1.Tim.5

rito plectimur, si peccamus: nam nisi nos continentiæ uoto astrinxissemus, quis iure, aut desertoris, aut prævaricatoris nobis crimen inferret? Res aliquandiu posita fuit in uoluntate facientis, nunc post emissam professionem, nihil in nobis amplius iuris est, quàm parere: quū iam iuramento astricti simus, & summo, ac cœlesti imperatori cœperimus militare. Tu quidē sic obnoxius, quisquis es, tuus esse desiisti, & illius totus es factus, cui sic militas, ut iam uel inuitus cogaris in acie stare: iuxta illud poeticum dictum Galeatum sero duelli pœnitet. Præclare de hoc spectatissimus scriptor Basilius ille magnus instruens nos ad uitam perfectam, sic ait. Cuicunque ab initio, quod uitæ genus cupit, modo cōcessum, hoc inire, ac optare licet: siue in matrimonio, siue in cœlibatu uelit uiuere. Quando uero se Deo semel auctorauit, per uitæ continentiam, ac perpetuam castitatem, hoc detrectare non licet: at sese non secus, q̄ aliquod munus, aut hostiam Deo sacram, custodire tenetur: ne reum sacrilegii se dominus accuset, quòd semel dicatum sibi corpus, rursum rebus prophanis, & communis uitæ ministerio sordidauerit. Hæc Græcus ille facundissimus in disciplina castitatis, sicut in rebus cæteris, nihil à nostris doctoribus discrepans. Quid q̄ etiam coniugati, si consensu mutuo perpetuam uouerint continentiam, uoti illius obnoxii fiant? ut iam non liceat eius deinceps inuicem de more amplius commisceri. Vnde diuus Hieronymus ad Geruntiam ita scribit. Multi adhuc in coniugio uiuentes intelligunt illud Apostoli, Omnia licent, sed non omnia expediunt, & castrant se propter regnum cœlorum, uel à secūda natiuitate post lauacrum ex consensu, uel post nuptias ex ardore fidei. Hæc ibi. 1. Cor. 10

Quod nemo aliena professione obstringatur ad obseruantiam castitatis sed sua ipsius uoluntate. Cap. XX.

CVpio equidem uehementer me ab eiusmodi tandem contentionibus expedire, ut opportune ualeam manum ad potiora trãsferre: uerum qa nonnulli uana etiam nunc argumenta circũferunt, quæ & si parum momenti habere uideantur, tamẽ & his necesse duximus respondere: ut uel Momo (quod aiunt) satisfacere posimus. Dicunt hi quidem, sacerdotes Latini nominis, qui primi assensi sunt seruandæ castitatis edicto, non potuisse ius aliquod in ea re posteris dicere, & præiudicare priori consuetudini, nec obligare quempiam, ut nouæ legi obnoxius fieret ex aliena promissione. Ineptum profecto argumentum, ac minime dignũ, ut credatur hominis sanæ mentis inuentum, uerum sibi hoc commentum placet. Ad primum autem q̃ isti de illo nouo consensu fingunt, iam satis (ut arbitror) copiose respondimus, ubi constare potest omnibus, à principio statim euangelii, & ab ipso domino, & subinde ab Apostolis effluxisse usum, moremq; continendi, q̃ usq; in præsenti apud Latinos in ecclesia perseuerat: ex quo sanè apertissime falsum esse dignoscitur, ullam nobis obligationem continendi, præter consuetudinem fuisse recenter iniunctam. Sed etiam q̃ esset id uerum: quid tibi necesse fuit homo fanatice initiari sacris, & subiicere te huic necessitati cõtinendi? quæ modo (quicquid sit) non tibi tam iniuncta dici potest, q̃ a te tua sponte suscepta? Non ne diu in manu, & arbitrio cuiusq; nostrum fuit, uel ducere uxorem, uel renunciare nuptiis, & promittere cœlibatum? Præuidebas te absq; contubernio mulieris esse non posse? uxorem tibi licuit ducere: id tibi tunc nemo uetabat. Non enim interdictum est lege aliqua, quo minus uxorem possit ducere, qui uelit, at

noluisti,imputetur ergo tibi,non legi,aut decreto cuipiã quasi id te uxore priuauerit. Non tu quidem natus es de genere sacerdotali (etiam q̃ sacerdotis filius forte sis)ut olim Hebræorum leuitæ,qui ex origine in ortu ipso destinabantur sacerdotio. Nec etiam necesse fuit ut in hoc sacro ordine idem iuris sit tibi quod est ciui in sua.R.publica:qui municipalia iura,& plæbiscita, & consuetudinem mores q̃; ciuitatis, etiam inuitus seruare compellitur. Vbi siquid planè fuerit,quod sit merito improbandum,maioribus quidem imputari potest,sed ab eis resiliri non potest,donec communi consensu ciuitatis,uel superinducatur noua lex,uel abrogetur antiqua. Verum in sacerdotibus multo secius euenit: quoniã nõ natiui(ut nuper dicebam)ex quodam certo genere fiũt, sicut Hebræorum Leuitæ:sed ex cunctis ordinibus eliguntur:nec iniciãtur,nisi exposcant,aut requisiti annuant electioni. Exposcere autem,uel assentiri nemo debet, nisi ei cœlibatus sit cordi:& animo proposuerit suo caste,& religiose uiuere,ut scit conuenire sacerdoti, & sacris misteriis addicto. Quonam quæso pacto quis merito queri potest,q̃ aliena sit promissione obligatus seruare castitatis edictum? quum diu sibi liberum fuerit de re tanta,& tam graui discernere,quid sit agendum,& nomen ipsemet dederit,ac ultro ætate iam firmata per susceptionem ordinum sese uoto castitatis obstrinxerit, præcidens sibi deinceps priorem licẽtiam,libertatem q̃; uiuendi? Quo fit ut causari nullatenus possit, q̃ uel coactus,uel inscius in eo quicquam fecerit. Quare desinendum ab his querelis ac promissis standum, si quis pudor est,etiam si pœniteat facti, quum nihil post hæc nobis integrum sit, nisi seruare fidem, constantiamq̃ promissorum.

Examinare sese oportere,quicunq̃ accedit ad sacerdotium,an sit idoneus. Cap. XXI.

NOn est ergo quòd quisquam nostrum quæratur de uoto continentiæ, aut se excusset ullo argumento post factum, sed emendet se potius si deliquit, & piis lachrimis sordes abluat peccatorum. Neque enim addicere sese debet quis sacerdotio, cui sit ineptus, & quod caste, & munde exequi nequeat. Præuidendum est planè quicquid facturi sumus prudenter, antequam fiat, ne quid temere inconsulteq; faciamus: cuius postea sit nobis pœnitendum. Notissimum atque sapientissimum extat Chilonis Lacedæmonii dictum. Nosce te ipsum. Quod quidem non ad id spectat, ut figuram, & staturam quis noscat suam, ut & Cicero interpretatur, sed ad animum refertur, ut eo cognito intelligamus, quid aggrediendum, quidve fugiendum sit nobis, utq; in omnibus actionibus nostris, nosmetipsos metientes, acriter, & prudenter, quantum In cuiusque nostrum animo roboris, ac neruorum sit, agnoscamus. Per acute sanè, ac perquam sapienter in suis officiorum libris scribit idem Cicero esse, uel in primis constituendum, quos nos, & quales, & in quo genere uitæ esse uelimus. Nam quum in omnibus negociis, quæ aguntur, priusquam aggrediamur, deliberandum est diu, quid deceat: tum in tota uita constituenda multo maior est cura adhibenda: ut una ratio uiuendi possit usque quaq; cum totius uitæ tenore cõstare: ne qua postmodum leuitate ducti, dimisso, atque ablegato priori consilio, quæramus ab eo instituto uitæ deflectere, quod temere summo consensu antea probauerimus. Iccirco Hercules (ut scribit Xenophon) quum primum pubesceret, idq; ætatis ageret, quando de tota uita deliberatio sumenda est, secessisse fertur in solitudinem, atque ibi sedens secum diu, ac multum cogitasse: quum duas ante se uias spectaret, uitiorum scilicet, & uirtutum, utram ingrederetur potius: sed demum uirtutum semitam arripuit

qua postmodum usque ad extremum uitæ diem incedens, per multos, ac graues labores, monstra, reges, gentesq; superando, ad inferos usque penetrasse creditus est, atque ita opinione hominum tandem in cœlum translatus. Hæc quidem figmenta poetarum fuisse minime negamus, sed ideo per belle à sapientibus uiris conficta sunt, ut nos eiusmodi fictionibus dulcius delectando monerent, ne quid unquam inconsulto, aut temere faciamus: aut uiam, quam recte semel cœpimus, aliquando deseramus.

Nobis itaque in principio diu, multumq; consultandum est, quod uitæ genus à nobis sit potissime aggrediendum: & quod quisque mauult sequi: modo id ne sit contra domini præceptum, nec importunum alioqui suæ uitæ instituto, nec cui ipse omnino sit ineptus aggrediatur. Haud aliter quidem nobis in ea re statuendum est, q̃ qui ad triuium aliquod peruenit, & ignorat quod iter sibi sit aggrediendum: subsistit cogitabundus, quousq; certior factus fuerit, quo iter unumquodq; ferat, ut decernere demum possit, qua potissimũ sibi sit eundũ. Idem facit qui traijcere fluuium constituit, prius in ripa amnem prospiciens considerat, an superare flumen possit nando, & quum ibi bene robor suum explorauerit, tum denique progressus à ripa, undis se committit, & securus pertransit. Sic quoq; qui ædificaturus est turrim, non ne (ut dominus de hac ipsa re differẽs docet) prius sedens computat sumptus, ut uideat an satis sit sibi ad perficiendum: ne postea quum cœperit ædificare: & nõ poterit consummare, qui uiderint illudant ei dicentes. Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Hæc omnia uidentur planè innuere, nobis non nisi par humeris onus esse subeundum: nec suscipiendum negocium quodpiam magnum, nisi spectata prius ratione, qua id possimus commode, & cum laude perficere. Id aũt una hac ratione consequi facile poterimus, si Luc. 14

tentatis prius uiribus cauebimus,ne quid in ea re cupidi tate magis,q̃ pietate faciamus. Religio enim ita ſuſci pienda eſt à quolibet,ut nihil aliud,niſi ſalus animæ in de ſibi quęri uideatur:quod ſi fiat,recte omnia,& ex ſen tentia ſuccedent.Conuenire huic rei mihi uidetur uetus ac memorabile Elienſium inſtitutum,qui,ut refert Philo ſtratus,quum Olympicorum certaminum tempus ap propinquaret,athletas,ſuos dies triginta in ipſa Elide iu bebant exerceri:deinde in unum congregatos ſic allo quebantur.Ite in certamen ciues ſi uiri eſtis potẽtes uin cere potentes.Quum uero in Olympiorum campum ueniſſent,eoſdem certaturos rurſus admonẽdo his uer bis hortabantur. Si iam ſufficienter elaboraſtis, ut in Olympiis merito certare poſſitis,nec ignaue quippiam aut humiliter facturi eſtis,audacter ſtadium intrate. Qui uero non ita paratus eſt,dum licet, quocunq; uult abeat,potius q̃ ridiculum ſeſe præbeat:& temeraria pe riclitetur audacia.Idem profecto nobis agendum eſt in hoc mundi ſtadio certaturis:qui paratus eſt, ſubeat ala criter certamen confortibus:at qui ſe ſentit imbellem,an te profeſſionem certaminis,dum licet,quo uult abeat: ut nihil ſibi imputetur opprobrii: nam qui certare non audet, locum habet extra uallum ubi certantium ſpe ctator aſſideat,acclamans & applaudens ¡uincentibus.

De eligendo uitæ genere ad quod natura, aut ra tio nos inuitat,non autem temerarius appeti tus. Cap. XXII.

NOſter eſt ſanè animus illis tantum ſtudiis appli candus,ad quæ propenſior quiſque eſt,atq; fa cilior natura:& ad quæ ſe ſentit idoneum,mo do ea digna ſint, & honeſta, ac apprime conſentanea rationi:non autem ad quæ uel temere,uel cupiditate de ducitur:aut improbo quopiam raptatur affectu.Porro

deliberatio

deliberatio eiusmodi multa,& anxia cura indiget: nec est nisi summa circunspectione terminanda. Nam alii ad alia ita natura ferimur, ut quicquid contra nitamur, non possit nisi praue succedere. Alii enim contemplatione,alii medicina,alii iure ciuili,alii mercatura,alii denique alterius cuiuspiam disciplinæ studiis naturaliter capiuntur. Quare inde proponendus est animo certus alicuius uitæ cursus:ad quem postea, uelut scopum,cuncta nostra consilia dirigantur:& in quo perennis à nobis cõtineatur assensus. At qui uero si forte contingat, ut aliquando ad ea nos necessitas cogat,quæ aut ingenii,aut stomachi nostri non sint,tunc maxime reluctandum est: & difficultati resistendum: & omnis cura, ac diligentia adhibenda,ut & ea quoque,si non aptissime, ac fœliciter ex uoto,saltem quàm minime indecenter faciamus. Nam in tota uita precipua ratio habẽda est necessitatis & naturæ:at in deligendo uitæ genere,quod arbitrii nostri est,naturæ in primis consulendum.præclara olim cõclusio Stoicorum fuit:finem esse bonorum, congrueræ naturæ,&consentanee secundum naturam uiuere:quatenus nemo contra naturam uniuersam,aut propriam frustra contendat:sed ut,ad quas res aptissimus quisq; est, in his potissimum sese exerceat. Natura autem omnes sumus aut actioni,aut contemplationi geniti: ita ut in toto genere hominum deesse nunquam possint, qui ex suo ingenio matrimoniis copulati melius negocia procurent:contraque,qui procul à negociis liberi sine uxoribus Deo,& contemplationi libentius uacent. Non enim connubium ex suapte natura ab aliquo exigitur, ut carnis tantummodo lasciuia exerceatur, siue ut generando suis tãtum commodis hæreat:sed ut magnos uitæ labores his allectus illecebris libentius subeat:& totum genus hominum interueniente legitima maris & fœminæ copula quoad Deo placuerit,propagetur. Sic & cœlibi, non eo sibi insipidum redditur opus coniugii,

nec ob id tantum reiicitur, ut foliorum sit expers, & uxoris molestiis, curisq; familiaribus careat: sed multo magis ut his curis uacuus, toto animi affectu, Deo firmius inhærendo, suæ, aliorumque saluti intẽdere liberius possit. Quamobrem non expedit ut cõtemplationi, aut cœlibatui se q̃s ad dicat, si agendis negociis, atq; procreationi ex sua natura commodior esse uideatur. Contra, nec coniugio alligari debet, cui magis conuenit ocium, & trãquillitas cœlibatus. Magni et enim refert, quali in corpore ipse sit animus collocatus: quoniam quemadmodum multa e corpore existunt, quæ acuant mentem, & multa, quæ obtundant: sic & multa, quæ ad libidinem instigent, & accendant, & multa, quæ leniant. Quare tuenda sunt sua cuiq; studia, modo (ut dixi) uitio careant, nec proprie saluti repugnent, etiam si qua ãlta eis fuerint, alioqui meliora. Nihil sanè fieri recte potest inuita (ut aiunt) Minerua. Verum quo modo scies quid tibi optimum factu, & quæ potissimum ratio uitæ habenda sit, nisi naturam prius inspicias tuam: ut sic deniq; intelligas quid amplectendum, quidve fugiendum, sit tibi? Quod erit profecto facile, ubi didiceris, quid naturæ tuæ debeas, quid affectioni, quidve tibi sit proprium quidve affectatum. Nam tum demum robusta, & stabilis erit totius tuæ uitæ ratio: quum hæc statim a principio constanti iudicio bene, & sapienter fuerit instituta, quũq; ipsi tibi fueris planè notus, quod hinc deprehendi facile potest, si attente uideas, ad quid potissimum protinus inflectaris. Scias autem ad id te esse proculdubio idoneum & instinctu naturæ formatum, quod primum ab ineunte ætate puer, & adolescentulus libenter agis, loqueris, cogitas, optas, imitaris, somnias: quodq; frequentius tẽtas, & facilius peragis, faciliusq; succedit: & a quo deniq; abstrahe ris inuitus. Eatenus sanè tibi tua uota succedent, & aspirabit tuis cœptis aura, quatenus ingenii tui auspicia prosequeris, quibus es ab ortu, & incunabulis, uelut cœlitus,

deputatus. Heu q̄ plerique hominum sunt, q̄ adeo cognitionem sui pro nihilo habeant, ut alienā cuiusuis naturā melius planè nouerint, q̄ suam: inde animi tanta inconstātia, & uotorū, consiliorūq; tanta confusio, ut q̄ dudū cœlibatū elegit, uxorē mox cupiat, & q̄ uxorē duxit, mox malit amicam. Vide miser q̄d agas & examina te tuis ponderibus, atq; a te tandem exige, si sapis, qualis: & in quo genere uitæ: esse mauis, ut histrionū more, qualem prius institueris p̄sonā agere, talem te usq; ad scænæ exitū serues: ne aut in scęna histrio, aut in quouis artificio, & op̄a q̄tūlibet uili, plus diligētiæ adhibere uideat homo sordidus, q̄ tu in ea re quam constat esse oīum maximā. Procurandum est igitur, ut quisq; secum diu cogitat, ac sagaciter inuestiget, anteq̄ det huic spirituali militiæ nomen q̄ sit sibi animi constantia: quę corporis dispositio, quæ spes, quæ uocatio, quod consilium: quibus diligentet perpensis, & examinatis, ad id postmodum certo cursu, quocunq; secundus sibi afflauerit uentus uela dato.

Porrò si male instituta fuerit tuæ uitæ ratio, tu quidem sicut nauis in altum deducta, atq; incerta quē portum petat, uagus, & instabilis tamdiu fluctuaberis: quousq; quietę tempestatis insultu, absorbearis naufragio. Extat præclara illa & à nemine aspernenda sententia: deliberandū esse diu de quo statuendū est semel. Et.n. de matrimonio, & religione, & cōtinentiæ uoto, bis nemini deliberandi potestas datur: neque est quòd quisquam in ea re si errare contingat, sententia immutata errorem corrigat.

Bis in bello (ut aiunt) errare non licet. Sentiebas carnem tuam lasciuiis exultare, et te à libidine cohibere non posse, uxorem licebat ducere: & fornicationis crimen euadere matrimonio. Vitream galeam tibi esse sentiebas: non oportebat te lapidum (ut dicitur) inire certamen. Simplex cuiq; necessitas manet, antequam promittat cœlibatū, aut accipiēdæ scilicet uxoris: aut a uenere perpetuo continendi. Euenire quidem plerunque solet

(ut paulo ante dicebam) quòd qui uni rei ineptus sit, alteri reperiatur idoneus: sicut in Græcis artificibus, aiunt eos aulædos esse, qui citharædi fieri non potuerint: & apud Romanos (ut scribit Cicero) eos ad iuris ciuilis studium descendere, qui oratores euadere non ualuerint. Nemo quidem qui studiis literarum & musis natus est, in armorum exercitiis erit fœliciter fortunatus: & contra pari modo, qui mulieribus delectatur, naturaq; uxorius est, haud facile uel monachus, uel sacerdos bonus fiet. Laudandum in ea re Alabendensis Apollonii institutũ: qui (ut Cicero memorat) quanuis adolescentes mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non posse oratores euadere, operam apud se perdere: sed à se missos faciens, ad quam quenq; artem putabat idoneum esse, ad eam suadere, & hortari solebat. Valde sane execrabile est, atq; nepharium, quempiam sub nomine cœlibatus, & professione castitatis, sese totum libidinibus mancipare: & contempto matrimonio, quod honeste inire poterat: meretriciis & moribus impudenter incumbere: & conquieri inique ea de constitutione cœlibatus cui neque aptus neque idoneus haberetur.

Quare necessaria fuerit Hebræorum leuitis fœcunditas prolis, & cur non itidem sacerdotibus Christianis. Cap. XXIII.

MVlta profectò argumenta adduci solent ab impudicis ad impugnandam sacerdotum nostratium cœlibatum: nullis tamen ei frequentius, q̃ Hebrẽorum matrimoniis insultatur: quare laborandum duxi, adhibitis omnibus machinis, ut hæc eis omnino excutiatur ansa de manibus. Primo omnium satis compertum est, licita, ac etiam perneceſſaria olim fuisse Hebræis sacerdotibus connubia: eo quòd per Mosis legẽ, neminem ex alia tribu, quàm ex Leui, aut ex alio ordine

quàm ex Aaron,ad sacerdotium liceret admitti:essetq; summum nefas diuersarum tribuum nuptias commisceri:quare quum & castitatis mundicies propter sacra exercenda,& coniugiorum opus ad propagandam sobolem utrunque necessarium eis fuisset: ad utrunque præstandum inter se per uices,& propagandæ sobolis, & exercendorum sacrorum tempora partiebantur. Nã cui sorte,ratione uicis situdinis, sacris interesse contigerat,in tota hebdomoda uicis suæ,relicta domi uxore,assiduus in templo residebat: ab omni penitus sordelibidinis alienus.Sed quid modo Christianis sacerdotibus agendum est,qui successione sui generis non egent: quibusq; non iam per uices,& stata quædam tempora orationi uacandum est:sed assidua & orandi,& sacrificandi necessitas ingruit? Nimirum si continendum est ab uxore,uel quum quis orat:quanto magis, quum quis ad aram summi Dei rem diuinam facturus accesserit? Requirunt hæc sacra planè non cœlibatum solum,uerum etiam uirginitatis nitorem, quod mysterium Zacharias propheta uidetur in spiritu multo ante præuidisse, q̃ uenerit.Admirans enim ineffabile sacramentum corporis & sanguinis Christi,ait.Quid bonum est? quid pulchrũ nisi frumentum electorum? & uinum germinans uirgines? Verum quoniam sacrificandi tempore oportere continentes esse ministros sacrificiorum inter omnes cõuenit & continere coniugatis non nisi mutuo consensu liceat:quid quæso faciet uir sacerdos quum sacrificandi tempus immineat, & uxor poscat sibi debitum reddi: quod debetur ei iure coniugii, & quod negare etiam pietatis causa maritus non potest? Solet quidem sæpius euenire, ut quod uir uelit, uxor nolit:uelit autem quum uir nolit:iuxta comicum illud ex natura mulieris deductum in prouerbium. Vbi uelis nolint: ubi nolis cupiunt ultro.Ad uxoris ergo arbitrium erit sacrificandum supplicandum & orandum:Non enim potest qui Zach.9

uxorem habet,ſeruare,etiam ſi uelit, Apoſtoli præceptū
1.Teſ.5 dicentis.Sine intermiſsione orate,nam in reddendo de
bito abſorptus homo à uoluptate,nihil tunc uel poteſt
cogitare de Deo,uel cuiuſpiam rei bonæ attentius me
miniſſe.Quamobrem nobis,quibus ſemper orandum
eſt,nunquam eſt connubio ſeruiendum.Ideo uenerabi
lis Beda.Sacerdotibus,inquit,ut ſemper ualeant ſacris al
taribus aſsiſtere, ſemper eſt ab uxoribus abſtinendum,
& ſemper eis caſtitas obſeruãda.Et diuus Hieronymus
contra Iouinianum.Si laicus inquit,& quiſque fidelis o
rare non poteſt,niſi careat officio coniugali:ſacerdoti er
go cui ſemper offerenda ſunt ſacrificia,& ſemper oran
dum,ſemper eſt matrimonio carendum. Verum quo
niam uidemur in hoc diſſentire à Græcis: quid Græcus
origines contra gentem ſuam dicat audiamus.Ait enim
homelia.xxv.ſuper Numeros.Dicit autem Apoſtolus,
1.Cor.11 iis qui in cõiugiis ſunt.Nolite fraudare inuicem, niſi for
te ex conſenſu ad tempus,ut uacetis orationi:& iterum
in id ipſum ſitis. Certum eſt quia impeditur ſacrificium
indeſinens iis, qui coniugalibus neceſsitatibus ſeruiunt:
unde uidetur mihi,q̄ illius eſt ſolius offerre ſacrificium
indeſinens,qui indeſinenter,& perpetuo ſe deuouerit ca
ſtitati.Hæc ille rectius fortaſsis q̄ Paphnucius: quando
in re uxoria nemini liberum ſit(ut nuper dicebam) ab
uxore pro arbitrio continere,niſi uxor annuat.Sed ſi for
te annuat,quis in tam parata copia, urgente libidinis æ
ſtu,pruriens pro libito rationabiliter continebit? Nam q̄
res neque conſilium,neque modum habet ullum, eam
(ut comicus ait)conſilio regere non potes. Quocirca
Cyrus Perſarum rex ſuadenti cuidam, ut Panthiam in
ſigni forma,& dignam regio complexu mulierem ſibi
conciliaret: negauit dicens.Et enim ſi tuo conſilio ob
temperans ad illam aliquando, quum uacat, com
mea uero: fortaſsis illa mihi perſuaſura eſt, ut ipſam
poſtmodum frequentius ad eam, quàm uelim,etiam

quum non uacabit: atque ei interea male neglectis rebus seriis, obnoxius, & mancipatus adhæream. Dictum planè sapientissime, & imitandum.

Diuersum esse sacerdotium Christianorum a sacerdotio Hebræorum. Cap. XXIIII.

PRæterea (ut ad id, unde digressi fuimus, reuertamur) quid est quòd ex Hebræorum moribus nobis nuptiarum argumenta sumamus? quandoquidem alia lex, & longe alius nobis ab eis sacerdotii ordo contigerit? Hebræi nanque sacerdotes (ut diximus) non nisi de semine leuitarum, & secundum ordinem Aaron sacerdotio succedebant: Christiani uero ex omni quidem genere hominum, sed secundum ordinem Melchisedech fiunt: sicut de Christo prophetatum est. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Psal. 109 Generatio autem Melchisedech nusquam refertur, attamen is pro certo creditur fuisse gentilis: ut præfiguraret de Iudæis ad Gentes aliquando sacerdotium migraturum. Quòd uero hic primus panem, & uinum Deo obtulerit & Habraæ aliquando benedixerit præsignauit dominicum sacramentum, typum Christi portans: qui corpus suum, sub panis specie, & sanguinem, sub accidentibus uini, in fidei mysterium nobis erat præbiturus. Ad huius ergo exemplum, in quo ueri, æternique sacerdotii forma præcesserit: cui nulla cognatio, nulla uxor, nulla ue propagatio adscribitur, sunt omnes Christi sacerdotes habendi: quibus nullus delectus generis, aut carnalis propagatio alia esse debet, quàm probitas morum fides, castitas, & doctrina. Sic enim scriptum est in psalmis. Non cõgregabo conuenticula eorũ de sanguinibus. Atq; uero sacerdotiũ Aaron p Psal. 15

propaginem Leuitici generis ideo decurrebat, quia tẽporarium mysterium figurabat: & erat certo quodam tempore unà cum ueteri testamento,cærimoniisq; desiturum. Melchisedech uero nec initium dierum, nec finẽ habens,assimilatus est filio Dei: qui manet sacerdos in æternum. Translato itaque sacerdotio,ut doctor gentiũ Paulus affirmat,necesse est,ut legis translatio fiat. Pari nanque passu ambulant uetus sacerdotium,& lex. Nam sicut adueniente noua lege gratiæ,quæ promissa fuerat partibus antiquis,lex uetus sublata est: ita & adueniente nouo sacerdotio,uetus exoleuit,& in melius atque perfectius reformatum est. Vnde legitur,lex & ptophetę ut scriptum est ab euangelista Matthęo, usque ad Ioannẽ. Nullo ergo pacto sic debemus nobis antiquum sacerdotium in exemplum proponere,ut per id,quod Christi est,antiquemus: quoniam illud carnem tantum,& umbram sapiebat: hoc spiritum,& ueritatem. Vnde nobis non licet ista querere,sed in spiritu & ueritate ambulare: ut facta carnis mortificatione,nostra conuersatio in cœlis magis uideri possit esse,quàm in terris. Et enim sicut olim Leuitæ,& sacerdotes ueteris testamenti placuerũt Deo in coniugio,ad figuranda ea quæ diximus,sic modo in lege Christi,sacerdotes,non nisi uirgines,& cœlibes placere possunt,ad ea perficienda, quæ in illo testamento sub uelamine literæ tegebantur. Sicut ergo seruierunt illi legi & tempori: similiter & nobis, tempori, & euangelio seruiendum est. Alia profecto uitæ ratio antiquis illis patribus fuerat, quibus facta est de Christo repromissio: alia nobis,in quos (ut legitur) fines sæculi deuenerunt. Et enim tantæ continentiæ eiusmodi patres fuisse perhibetur,ut si eos inuenisset in hac uita promissus domini aduentus, absque dubio castrassent seipsos propter regnum cœlorum: quemadmodum fecit Ioannes Baptista,& apostoli & omnes Christi discipuli. Nã nulla est ibi in carendo difficultas, ubi nulla est in ha-

Heb.7

Matth.11

1.Cor.10

bendo cupiditas.

Non esse ex ueteri instrumento omnia trahenda in exemplum. Cap. XXV.

ATtendas quæso quanta diuersitas Hebræorum atque Christianorum sit: licitum siquidem fuit illis aliquando aliena rapere, odisse, fornicari, & alia eiusmodi, quæ nobis nunquam, & nihilominus. Recedentes enim ab Ægyptia seruitute, uestę, argento, & auro, & pretiosissimis quibusq; rebus, iubente domino & si dolosæ licite tamen ex spoliauerunt Ægyptios, feceruntq; sibi filios fornicationis, oderuntque, & occiderunt crudeliter inimicos. Nunquid hinc sibi quisquam sumendum exemplum putet? quum sint hæc Christianæ pietati & euangelio quàmmaxime aduersa. At ēt ut apertius uideas, quantum inter nos, & illos differat? audi dominum ita dicentem. Dictum est antiquis, nō mœchaberis: ego autem dico uobis si quis aspexerit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo. Et rursum, dictum est antiquis, non occides. Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, homicida est. Et iterum dictum est antiquis non periurabis. Et ego dico uobis: nolite iurare omnino, sit sermo uester, est est, non non, Item alibi. Dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicū tuum. Et ego dico uobis, diligite inimicos uestros, & benefacite his, qui oderunt uos. Quin etiam si uis de hac re euidentius noscere: attende quomodo tunc habebantur maledicti steriles, & qui non reliquerint semen in Israel: nunc autem benedicitur his, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: & alibi dicitur, Letare sterilis q̄ non paris. Sed quid plura? quàm male conferenda est caro spiritui: tam male confertur Hebræorum sacerdotium sacerdotio Christianorum. De carne illi quidem carnalia tantum metebant: at nostri de spiritu metunt

Exodi. 12

Matth. 5

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Matth. 19

Gal. 4

etiam cœlestia. Eximatur itaque id prorsus animo, ut credamus mundissimum, atque purissimum Christi sacerdotium recte posse cum sordibus libidinis, & cum nuptiarum uoluptatibus commisceri. Fallitur sanè quisquis Hebræorum mores in eo sectandos censet, siue etiam Græcorum: & non potius Christi, & apostolorum, atque catholicorum. Nam si patrum ueteris testamenti uestigiis uoluerimus inhærere, & non Christi potius & sanctorum suorum, non ibimus sanè cum sanctis in gloriam post Christum, quando nec ipsi patres ueteris testamenti eo intrare ulla sua iustitia potuerũt, nisi cum Christo. Cætetum quid attinet ut in hac re, uel alia auctoritate, uel aliis argumentationibus annitamur? quum iam lex illa uetus figuris, & adumbrationibus tota inuoluta in aduentu Christi explicata sit, & uelamen eius scissum, & ueritas reuelata? Nimirum tunc excussis procul tenebris lucidus ille euangelii dies illuxit nobis: de quo

Iere. 31 Heb. 8 dominus dixit, Ecce dies uenient, & consumabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod fieri patribus

Matth. 9 eorum. Quid ergo ueteribus nouos pannos insuimus? & in utres ueteres nouum uinum infundimus? Vetera quidem transierunt, & noua facta sunt omnia, iuxta dictũ

Apo. 21 illud sedentis in throno, & dicentis. Ecce noua facio omnia. Quid enim si tantopere placent Iudæorum matrimonia: cur non uobis & præputium illorum exemplo secatis? pecora non immolatis? suibus non abstinetis? At si hæc omnia uos sine ulla prorsus contentione reiicitis: quid est, quòd ab his duntaxat coniugiorum exempla retinetis? Sicut ergo in illis imitandi non sunt, sic nec in hoc, sectandi. Id quoque ad mysterium facere uidetur, quod de Mosis nuptiis, & Iosue cœlibatu in ueteri testamento legitur. Nam Moses, qui connubii iugo fuit alligatus, præsignare uidetur iugum ueteris legis. Iosue uero solutus, ac cœ-

lebs euangelii libertatem. Hinc est quòd is terram promissionis obtinuit cœlebs, quam Moses maritus, quantauis sanctitate pollens, attingere non potuit. Ad id pertinet etiam Heliæ, & Helisei cœlibatus, quum nusquam legatur ante euangelium, ab ullo alio, præterquam ab his mortuos ad uitam fuisse reuocatos. Præfigurabant hi quidem euangelium, & euangelizantium castitatem: quorum est excitare mortuos, effugare dæmones, & alia ualde mirabilia facere. Addas & his, si placet, Ieremiam: cui ex diuino mandato nec uxor nec liberi fuerunt: quum, & ipse uere Christi sacerdotium præsignaret, quem clarissime præcinit esse uenturum.

Castitatem non esse omnino naturæ contrariam, ut plerique dictitant. Cap. XXVI.

SEd iam de Sinagoga egressi disceptemus deinceps de eo, quod a multis dubitatur, id est, an contiuere se a uenere sit impossibile? & quid ualeant utrinque argumenta noscamus. Neque enim uiro prudenti tam uerbis, et opinionibus quàm necessariis rationibus, et scripturarum testimoniis conuenit assentiri: quoniam opinio sæpe fallitur, ratio, si uera est, semper immota manet. Primo ergo sciendum est, a magnis, et eruditis philosophis, et ab ipso etiam Epicuro, quem mollem, et uoluptuarium appellamus, uoluptatum genera trifariam solere distribui: partim in naturales, et necessarias, partim in naturales tantum. Naturales, et necessarias dicunt esse, edendi, bibendi, dormiendi, quæ faciunt necessario ad conseruationem naturæ. Naturales uero tantum appellant, acquirendi, ulciscendi, et coeundi libidinem, et eiusmodi, quarumuis

ex ingenio,& opinione cuiuſque,uel magna,uel parua, uel nulla reputatur. Ex qua quidem diſtinctione,quæ ſic inter omnes conſtat, facile intelligere poſſumus conti-nentiam eſſe minime impoſsibilem,quum nec ipſi Epi-curo libido ueneris uiſa ſit inter neceſsitates naturæ cō-numeranda. Et enim ſi caſtitas eadem ratione ſe habe-ret ad hominem,ſicut abſtinentia cibi, & ſomni,& eiuſ-modi neceſsitates,quas ita ſibi hominis natura neceſſa-rio comparauit,ut abſque illis homo naturaliter diu eſ-ſe non poſsit:nempe ſic neceſsitati ueneris uenia danda eſſet,ſicut & cibi,& ſomni. Venter enim ut ait Seneca, præcepta non audit,poſcit,queritur,nec niſi ſatur dimit-titur. Sed longe aliter res ſe habet in hac uoluptate:nam uſu ueneris multi ſua ſponte perpetuo abſtinent: multi uel metu,uel pudore,multi inopia fœminarum, & ta-men nullum ex eo ſentitur in hominis natura diſpen-dium:quinimmo ad incolumitatem, & longitudinem uitæ plurimum confert:quoniam libidinis uſus (quod nemo negat)uitam efficit breuiorem,ſicut de paſſere le-gitur. cui minimum uitæ,præ cunctis uolucribus,nimia, & immoderata ſalacitas affert:mares nanque (ut ſcribit Plinius)negant anno diutius uiuere. Quamobrem id eſſe uerisſimum putes, quicquid aliquando medici in contrarium ſenſerint aut ſuaſerint,quibuſdam ad reme-dium ualetudinis,quibus in eo minime aſſentiendum e-ſe exiſtimamus. Sed de hac ualetudine ipſi uiderint,nos hic de neceſsitate ſolummodo diſputamus,negantes li-bidinem eſſe tantæ neceſsitatis, ut ab ea homo ſe con-tinere non poſsit,ſi uelit. Et enim ſi recte perpendamus libidinem iſtam uoluptuoſe coeundi,non tam à natura-li neceſsitate,quam ex ſuperfluo humore, qui nimio ci-bo,potuque colligitur:in homine ut in ceteris animan-tibus prouenire uidebimus. Vnde Ariſtoteles adducens rationem,quare eſurientes,& ſitientes non pudeat cibū & potum palam ſumere,et rei uenereæ poſcere concu

bitum pudeat, dicit ex eo procedere, ꝙ quũ cæteræ res naturæ necessariæ sint, libido hæc non necesitatis, sed incontinentiæ potius signum esse uideatur. Quis enim non uidet, quòd si uerum esset, quòd ueneris uiolentia omnino superari non posset, sicut nec illæ necesitates, quas nuper dicebamus: nullum iam uirginem, aut castũ haberi pro certo posse? nullumq; pudorem in usu ipso ueneris fore: sicut neque cæteris naturæ usibus inest? Verum quoniam nemo est sanæ mentis, cui perspicuũ, & exploratum non sit, et semper antea, et in præsenti quoque esse permultos continentisimę uitæ homines, iniquam est disputare, et iniquius aduersari, id muneris nulli contingere posse, neque ullo pacto spectare ad uoluntatem nostram liberam: qua sumus Dei munere pręditi. Quod uero ad appetitum libidinis attinet, eum qdem naturalem, et omnibus animantibus communem, et præsertim homini esse non negamus. Quanquam Cicero Stoicorum sententiam secutus, nihil horum naturale, dicat, sed omnia opinione, et iudicio esse susceptа: quando non uideatur esse naturale, quod uarium, et inæquale sit: quodque posibile, et imposibile, facile, et difficile, prout ingenium cuiusque est: et prout quenq; consuetudo, et præsumpta opinio uel imbecillum, uel fortem reddit. Sed finamus hic Stoicos et Peripateticos inter se cõtẽdere, nos cõcedimus (utcũq; fuerit) libidinẽ ipsam coeũdi certo plane modo naturalẽ esse, quatenꝰ eius opa genus aiantium propagetur: at negamus esse ex necesitate naturæ, ut qs uenereorum uoluptate carere nullo modo posit. Sed ne qs modo probatiões nostras, ut inanes, et imperiti homunculi nænias risu ioco que fortasis excipiat, ac contemptibiliter aspernetur, audiat is quæso nec contemnat principem peripatetiorum Aristotelem philosophorum ipsorum quasi Deum, pro parte nostra sic accuratisime differentem. Ira inquit et libido homini maxime naturalia sunt, sed ira

magis quam libido, et propterea magis dedecere hominem non posse sese a libidine, quam ab ira temperare: multoque turpiorem incontinentiam circa libidinem, quam circa iram esse: atque eo magis, quòd nemo uenereis rebus utitur dolens: qui uero per iram peccat, peccat dolens. Hactenus ille. Ex quibus sanè patet, utrunque, iram scilicet et libidinem, ita naturale esse, ut uoluntarium sit tamen. Quare si uolumus, et hanc, et illam possumus expugnare, ac domitas reddere, illam quidem placabilitatis, hanc uero continentiæ uirtute. Præclare dicit Chrisostomus, non in natura, sed in uoluntate mentis nostræ sita esse, tam quæ ad uirtutem, quam quæ ad uitia pertinent. At qui modo non abre fortasse fuerit, ad percipiendam dilucidius huius rei ueritatem, hic rursus adducere illum ipsum philosophum Aristotilem de his ipsis rebus sic in suis ethicis disceptantem. Ait enim duplicem esse uirtutem, intellectiuam, et moralem, quarum alteram doctrina, et traditione uult addisci: alteram longo usu, et consuetudine acquiri. Quæ moralis iccirco dicitur, quia more, et consuetudine constat, potius quam natura: nam nullam nobis in esse uirtutum moralium a natura sola satis cõpertum est, sed acquiri externis officiis, et diuturna consuetudine. Sicut enim ex capacitate multi cibi, et ex tolerantia multorum laborum efficimur robustissimi: sic in uirtutibus moralibus, abstinendo, et continendo efficimur temperati, et contra omnem libidinem ac uniuersa uitia fortissimi.

Quantum ualeat usus, et consuetudo in his etiam quæ naturalia sunt. Cap. XXVII.

Libido ergo, ira, cupiditas, lætitia, timor, tristitia, et id genus alia, etsi sint animi passiones, non

tamen ita insita homini sunt, ut eis omnino resisti nequeat: sed potius talia sunt, ut usu, consuetudine, disciplina, industria, ratione gratiaque diuina quæ nobis datur, (etiam si natura minus idonea sit ad resistendum) cohiberi tamen et opprimi plane ualeant, ne quando eorum interuentu, aliqua turpitudine aut uitio corrumpamur. Neque enim si quis alliciatur natura ad libidinem, erit statim necessario impudicus: neque si quis facile exardescat ira, erit statim iracundus: neque si quis fuerit ad cupiditatem procliuis, erit protinus auarus: sed is demum, qui a concupiscentia, ira, & auaritia superatur, et uitio assensus fuerit uirtute reiecta. Quidnam quæso homini magis proprium, quàm risus? ut iam non fere minus agnoscatur homo à Dialeticis, quòd risibile animal sit, quàm quòd rationale: legimus tamen fuisse, qui uel raro, uel nunquam riserint. Crassum auum illius Crassi a Parthis interempti, tradunt, toto suæ uitæ tempore, nunquam risisse uel ut scribunt alii semel tantum: et ob id ἀγέλαστον dictum, quod latine sonat, sine risu, ac mœstum. Idem quoque perhibetur de Catone Censorio. Addas (si conferenda exempla sunt) et redemptorem nostrum Iesum, quem fleuisse quidem sæpe legimus, at risisse nunquam. Quid quòd neque fleuisse multos asserat Plinius? Socratem uerò clarum uirum neutrum fecisse: sed eodem semper uultu apparuisse. Phocion quoque Atheniensis neque lachrymare, neque ridere ab ullo unquam est uisus. Contra uero legimus Democritum semper in tota uita risisse: at Heraclitum semper fleuisse. Insuper quid tam naturale homini quàm assidue moueri? et tamen (ut refert Gellius) inter labores uoluntarios, et exercitia corporis, ad

fortuitas patientiæ uices firmandas consueuisse eadem Socratem ferunt: ut pertinaci statu, a summo lucis ortu, ad solem alterum orientem, iisdem uestigiis immobilis staret, oculis, et ore in unum locum directis, tanquam secessu mentis exanimis. Idem præstitisse, ex nostris quoque Christianis philosophis, in eremo habitantibus cõplures legimus: quos tamen breuitatis causa pertransimus. Sed est etiam hoc sane multo mirabilius, quod pcomperto refert Plinius: Iulium Viatorem, equitem Romanum, in pupillaribus annis, aquæ subter cutem fusæ morbo laborantem, prohibitum potu et humore a medicis, ex ea consuetudine potu perpetuo caruisse. Psammetichus quoque rex Ægypti (ut Athenæus scribit) quum scrutari arenosa Libyæ loca statuisset, electos ad id iuuenes aliquot sic exercuit, ut aridis in locis sine noxa possent diutius carere potu: et sitim absque molestia perferre. Nihil ergo mortalibus arduum est, aut impossibile factu: modo non sit ex his, quæ ipsi naturæ omnino aduersantur: sed ex his quæ ita immixta ipsi naturæ fuerint, ut per usum, et morem, uel peius, uel melius conuertantur: quoniam certum est in eiusmodi rebus (iuxta prouerbium) usum fieri alteram naturam. Quin etiam tanta est uis consuetudinis, ut dolor quoque, si nõ prorsus tollatur, sedetur tamen, ac minuatur consuetudine patiendi. Pueri sparciatæ assueti uerberibus, quantumuis acriter uapulent, nihil ea uerberatione mouentur. Et lacedæmonii adolescentes, pugnis, calcibus, dentibusq; se inuicem mira contentione lacerantes, nullum gemitum, nec lachrymas, signumue aliquod doloris emittũt; examinanturque potius, quam aut dolere se significent, aut se uictos fateantur. In India, qui sapientes haberẽt, olim nudi ætatẽ agebant, et caucasi niues, et frigora sine doloris molestia perferebant: quumque a frigore ad flammam sese applicarent, sine gemitu ex ui consuetudinis urebantur. De eorum quoque fœminis nihilomi-

nora

nora exempla huiusce consuetudinis referuntur: quippe quæ exultantes in rogo, uelut geniali toro, more patrio cum defunctis maritis, iisdem flammis ardebant. Si ergo in tam asperis, ac aduersis naturæ rebus, mos, & consuetudo tantum ualet, ut naturam pene ipsam possit superare, cur uelitis in hac tantum re, quæ eorum, quæ diximus comparatione, facillima est, nec morem, nec disciplinam, nec rationem ualere? At qui etiam Epicurus ipse præcipuus uoluptatis assertor (ut Cicero memorat) abstinere ab his minime difficile esse dicebat si modo ualetudo, aut officium, aut fama hanc continētiam postularet. Sed cur idem nobis quoq; facile esse non debet? quibus præter supradicta omnia, etiam salus animæ, & spes æternæ uitæ, quam Epicurus ille non norat, suadet his ipsis uoluptatibus abstinendum.

Falsum esse quod quidam opinantur neminem castum esse. Cap. XXVIII.

VErum si adhuc quisquam, forte pertinaciter in proposito perseueret, & contendat neminem reperiri integrum ab hoc uitio, hunc ipsum sanè, eorum, qui continenter olim uixerunt, quicq; in præsenti uiuunt, exemplis conuinci necesse est: quibus & omnes diuinæ, atq; humanæ scripturæ, & historiæ tam sacræ, quam profanæ, & omnis denicq; bonorum consensus ita astipulatur, ut negari id sine magno scelere, atq; maxima etiam impietate non possit. Quamobrem absit procul à catholicis, & christianis hominibus, quibus cū sermo nobis est, impia hæc, scelesta, sacrilegaq; sententia. Quid enim tam temerarium, tamq; indignum religioso animo, quam id obstinatissime pernegare, quod cōstanti omnium bonorum uoce semper prædicatum est, palamq; defensum, atq; etiam cognitum fuisse uerissimum, Constat profecto innumerabiles pene homi-

nes, nulla etiã professione obligatos, sed solo castitatis amore captos, & ægisse olim, & agere in præsenti uitã continẽtissimã. Quo circa satis apparere potest, eos, qui labuntur, per ignauiã, & malã consuetudinem labi potius, quam quod id, si uelint, præstare non ualeant. Quod etiam eleganter confirmat Augustinus his uerbis. Ex uoluntate inquit peruersa, facta est libido, dum seruitur libidini, facta est consuetudo, dum consuetudini non resistitur, facta est necesitas. Recte sanè Augustinus hic nobis necesitatem ostendit: sed quæ ex peruersa uoluntate, & ex mala consuetudine magis, quam ex naturalibus causis oriatur. Porro deliberatio, atque uoluntas animi, qualibet naturali uoluntate potẽtior est. Nam uidemus formosissimos iuuenes, firmissimis etiã uiribus præditos, & in ipso adolescentiæ suæ feruore, ac flore positos, nulli uoto continentiæ addictos, ab his tamen uoluptatibus, quibus fruilicite potuissent, sola electione & constantia uoluntatis abstinere. Quod sanè indicat, non esse contra naturam continere a libidine, si cõtinentiam ipsam solo proposito continendi posse retineri. Quid enim tantopere saluator noster Christus continentiam commendasset? Paulus tanto studio suasisset? Petrus tam efficaciter prædicasset? Apostoli tam fideliter conseruassent? Ecclesia denique ipsa tot legibus, tot censuris, pœnisq; communisset? si aut præstari non deberet aut seruari non posset? aut esset uel naturæ uel humanis prorsus institutis aduersa? Libido sanè ipsa non tam natura homini adiuncta est, quam accersita ab Adę peccato: ut ira, cupiditas, metus, ac eiusmodi mala, qq̃ a plærisq; uoluptas non connumeretur in malis: at potius, licet, falso, pro magno bono recipiatur, quod & magnæ iocunditatis, &, & delectationis sit occasio: sed de, hoc alibi suo loco dicetur. Quæris hic fortasis a me, qui fuerint, ii, qui ad unguem, & perfecte seruauerint castitatem? Sed quid opus ut me interroges, qui fuerint

M

Nẽpe casti fuerunt apostoli. Martyres: Eremitę: confessores: Monachi: Virgines: Viduæ: & uniuersus iustorum cœtus. Perlongum quidem esset, hic uirorum, ac mulierum, qui id præstiterint, nomina recensere: quum uel ipsa enumeratio sola posset, ingens uolumen implere. Nam nemo fere inter sanctos habetur, ut non idem cœlebs castusq; fuerit. Verum ut omnes, qui promittunt castitatem, casti sint: optari sanè potius, potest q̃ sperari. Sed ille tum demum sciet se continere uel facile posse: quum id ipsum aliquandiu ultro præstare didicerit. Tũc eni quod antea existimauerat pene sibi impossibile, parum admodum putabit esse, ac exigui laboris, pro eo, quod Deo tenetur impendere. Sed minus mirum uideri debet, si sint, qui contra castitatem rabidis uocibus latreãs: constat enim esse permultos, quos adeo à recta ratione, peruersa, ac uitiosa sensuum natura detorsit: ut nullo pacto possit sibi persuadere, quicquam ægregii ab aliquo fieri posse, uel quod non pñt ipsi facere reputantes quicquid difficile est, esse sibi pro sua pusillanimitate impossibile, ac esse itidem prorsus cæteris: atq; ita temere ex sua natura & ex suo ingenio fingunt omnes homines, aliorum animos ex animo spectantes suo. Habet hoc natura eiusmodi hominum, ut in quo quis insanit, in eo putet & reliquos insanire, propterea persuasissimum fuisse Neroni, & ex Suetonio: Tranquillo legimus neminem reperiri pudicum, aut ulla parte corporis purum esse: uerum plærosq; dissimulare uitiũ, & obtegere calliditate. Is enim contaminatis omnibus membris, q̃ turpiter, ac flagitiose sese his fœditatibus addixerat, tam stulte, ac improbe de his ipse sibi persuaserat. Siquidem abominandus ille spiritus ex suo ingenio cæteros iudicabat. At quanto sanè melius sentiunt, qui continentiam quidem præstare ab homine posse non negant, sed ipsi de se diffidunt, & nolle pro sua mollitie confitentur. Periculosæ præsumptionis est inquit Ioan

nes Casianus, necdum rebus recte discussis, nec certa ratione collecta, de natura cuiuslibet præpropere diffinire: ac de fragilitatis suæ consideratione, capere coniecturam cæterorũ: & non de statu, & qualitate ipsius disciplinæ, uel de aliorum experientia proferre sententiã. Neq; enim si quis ignarus natandi sciens pondus corporis sui ferri aquarum leuitate, ac liquore non posse, experientia suæ uoluerit imperitiæ definire neminẽ penitus posse liquidis elementis solida carne circundatum sustinerĩ; uera erit eius opinio iudicanda: quam secundum experientiam suam uisus est protulisse: quum hoc non solum impossibile, sed etiam per facile esse aliis, & certissima ratione, & fide non dubia cõprobetur. Quod autẽ quis per somnium in honestis & turpibus uisis insius, & inuitus quandoq; polluitur, nequaquam ad imputatur peccato: dummodo non ex diurnis desyderiis, aut alitunde ab alto fonte proueniat, q̃ ab impulsu naturæ, quæ solita est nobis dormientibus, sine culpa aliqua nostra coactam ex abundantia humoris superflui repletionem leuare, & redundantem seminis fluxum expellere. Nam ut eleganter idem Casianus in suis collationibus asseuerat, quicquid per escarum abundantiam concretum fuerit in medulis necesse est egeri, atq; ab ipsa naturæ lege propelli, quæ exuberantiam cuiuslibet humoris superflui uelut noxiam sibi, atq; contrariam insemetipsa residere non patitur. Est quoq; morbus, quem Gonoream medici solent appellare: quo genitale semen nobis etiam inuitis dolentibusq; cõtinenter distillat: quod neutiquam uitio dãdum est, sed tantum naturæ, ac morbo adscribendum. Cæterum de eiusmodi morbo, aut somniis non disceptamus hic, sed de libidine, & uoluntaria continentia: quam non esse impossibilem satis (ut arbitror) disceptatum hucusq; fuit: qua autem ratione & libido cohiberi & continentia custodiri facile possit, in postremo libro dicetur.

Idonea asseueratio, q̃ homo ex ratione sua libera poteſt continere ſi uelit alioqui iumentorum ſimilis habendus eſt. Ca. XXIX.

QVo nam cedo, iure imputari libidinis peccatum cuiquam poſſet, ſi neceſſarium foret homini libidinoſo ſecundum appetitum carnis, & impudice præter animi ſententiam quicquam facere? Et ecõuerſo quidnam haberet in ſe boni caſtitatis ſtudium: aut quæ uirtus eſſet continentia? ſi quicquam contra naturam temere niteremur? quando ex philoſophi ſententia nihil poteſt eſſe bonum in hac uita, quod ſit iniq̃ cõtra naturam attentatum. Veruntamen nemo negat continentiam inter uirtutes cenſeri: ac eſſe uere bonum, ſiue quis ſalutis, ſiue tranquillitatis cauſa ſeſe à uenere continere diſponat. Nam ſicut nulla noſtra culpa eſt, ſi non præſtemus quod ab homine præſtari nequit: ita quoq̃ nulla uirtus, ſi quid contra naturam hominis nitẽdo moliamur. Pari quidem modo, & honoris, & laudis præmio caret, uel quod totum ſit contra naturam: uel quod totum naturæ tribuatur. Q uemadmodum in brutis animalibus fieri uidemus, quæ nullam laudem ex ſuis actionibus conſequuntur: quoniam ſi quid recte faciunt natura ſua tantum, non ulla animi uirtute faciunt. Atq̃ rurſus, quod peccatum aut delictum ea ipſa incurrent, ſi quicquam abominandum ex ſua natura committant: quum ratione prorſus careant, qua rectum à prauo, æquumq̃ ab iniquo dignoſcere ualeant? Id enim eſt proprium duntaxat hominis habentis liberę uoluntatis arbitrium, non autem iumentorum uſu rationis, & boni ac mali diſcretione carentium. Recta quidem actio labori, & uoluntati, & ſtudio data eſt: quod autem ſolui inſtinctu naturę fit, non facientis, ſed naturæ laus eſt: datoriſq; tantum, non etiam effectoris commendatio. Naturæ ſiquidem hominis tributum eſt, ut poſſit bonum, & malum

discernere,uirtutem,& uitium cognoscere,& secundum liberum uoluntatis arbitrium, id, quod mauult ipse sequi. Quãquam actio boni,non ita natura præsto sit nobis ut mali,bonique cognitio,nanque in eo opus est nobis sedulitatis,studio,uoluntate:& super omnia diuina gratia. Inde ex ipsa actione,& cognitione,& uirtutis, & uitique nomen:inde laus,decusque prẽmium pro merito uniq; cuiq; tribuendũ. Quamobrem in sacris literis ubique & in historiis etiam gentilium legimus,continentes, & castos,semper pudicitiæ laudibus decoratos: at impudicos contra ob incontinentiæ crimen graui supplicio punitos. Quod nequaquam iure factum dici posset: si uel continentia uirtus non esset:uel incõtinentia careret peccato. Extat. D. Augustini sententia dicentis. Deum nunquam redditurum homini interitum, nisi is inueniretur uoluntarium habuisse peccatum. Neque enim iuste Deus ei suam iram inferret,qui ex necessitate naturæ in trãsgressionẽ legis aliquando incurrisset. Et. D. Hieronymus,peccati,inquit,nõ naturæ ultor est Deus. Insup quidnã quæso rationalis homo differret a cæteris animantibus? (ut paulo ante dicebam)nisi in eo ratio libera sit, ac subditum teneat appetitum? Eas enim obediẽtes & uentri,& ueneri natura finxit,abiecitque propterea ad pastum pronas:quum hominem contra erexerit sublimem ad cœlum:uerum in conceptu,& ortu,, & interitu pares penè nobis fecit: iuxta illud. Vnus interitus est hominum & iumentorum,& æqua utrorumque conditio, sicut moritur homo,sic & illa moriuntur. Et Mãtuanus Homerus ait. Omne adeo genus interris hominumque, ferarumque. Et genus æquoreum,pecudes,pictæque uolucres. In furias,ignemque ruunt amor omnibus idem. Differunt ergo,q; in homine naturaliter ratio, in illis solum appetitus,& libido propria dominatur. Hinc eis intemperatus ardor in coitu,immodicus in pascendo appetitus:quorum utrunque in homine disciplina,ac ratio moderantur.

Eccle.3

Qui uero secus faciunt, exisse e potestate mentis dicuntur: habenturq; propterea & dementes, & stolidi: q; hi cum homine pecudem copulauerint. Homini siquidē à natura, constantiæ, moderationis, temperantiæ, uerecūdiæ partes datæ sunt, & imposita persona eximia, cum excellenti præstantia reliquarum animantium. Proinde iuxta illud propheticum dictum, incontinentes iumentis insipientibus merito comparantur, q; ex sua intemperantia eorum similes esse uideantur. Voluptas itaq; ueneris, quicquid impudici quidam dicant, ita est naturalis, ut non omnino cogat, ita uero cogat, ut non sit prorsus uolenta: sed possit ab homine opitulāte gratia Dei pro arbitratu animi, uel ex religionis causa, uel amore continentiæ aut omnino intermitti, aut ex usu uitæ, atq; officio generandi licite ac modeste tractari in fœdere matrimonii. Nam sicut hanc suadet animalis natura, sic reilcit disciplina spiritualis: quatenus nemo huic rei necessario quicquam debeat: nisi qui sic se animo abiiciat, ut nihil inter se ac tardam pecudem interesse arbitretur, malitq;, quod proprium est quadrupedum, ac uolucrum, libidinem sequi, q̄ quod est proprium hominis, continendi rationem. Redarguit eiusmodi homines lyricus propheta dicens. Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus: quod nihil profecto sonat aliud, q̄ minime decere hominem diuino penè intellectu prædituum, in desyderia carnis fusis habenis belluarum more præcipitem ferri. Etenim quicunq; sese hoc pacto libidinibus deduut, tanquam pecora muta, nec habent incontinentiam pro uitio, cui repugnent, nec cōtinentiam pro uirtute, quam sequantur. Cæterum nos si recte sapimus, si homines sumus, si uiriliter decertamus, non excidet nostris è manibus uictoria: quum nunquam defutura sit nobis gratia omnipotentis Dei, quæ ubique præsto est inuocantibus eum in ueritate. Neque id quidem aliter sperandum est. Vitiosa quidem præsumptio esset,

Psal. 18

Psal. 31

boni quippiam, nedum tam difficilem uirtutem proprijs uiribus arrogat: quando id donum Dei est uel maximum. Sciui, inquit sapiens, ꝙ aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Dat autem Deus omnibus uolentibus, ac annitentibus quantum in se est. Nulla ergo homini cuipiam, nisi aut à suo, aut à prauæ consuetudinis uitio peccandi necessitas ingruit: præsertim quum multo magis secundum naturam hominis sit celsitudo animi, atque constantia, quàm impetus, ac effrænata appetentia ueneris, quod est proprium pecudum, ac iumentorum: ut dicebam modo, quibus nec matrimonium est quo coitum rationabiliter moderetur, nec continentiæ ratio, qua impetum libidinis frænent. Sap. 8

Vt magnæ difficultatis est, ita & magnæ uirtutis continere. Cap. XXX.

VErum enim uero sicut negamus quenquam cogi uitio naturæ ad incontinentiam libidinis: ita ex professo fatemur perarduum esse, ac perquá difficile seruare continentiam. Magnum id certe opus, & perpaucorum hominum, atque (ut arbitror) omnium humanorum conatuum longe maximum. Magni ingenii est, inquit Cicero, reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine. Quare quum mecum ipse considero diuturnitatem pugnæ, libidinis stimulos, æstus iuueniles, occasiones promptas, improuisos, ac inopinatos amoris congressus, quibus assidue exercemur: atq; in horas oppugnamur, atque etiam dum recogito è carne nos, non ex silice natos esse, non possum nō multum extimescere imbecillitatem, ac fragilitatem totius humani generis, & priuatim cuiuscunque, & meam: & propterea minus admiror esse complures, qui diffidentes quicquam arduum de se polliceri castitatis uouendæ sententiæ non subscribunt: ueriti ne sibi satis idonea uirtus sit

ad tantis impugnationibus resistendum. Non enim tantum urgent simul reliquæ uoluptates omnes, siue oculorum, siue aurium, aut odorum, seu saporum, quantum hæc uel unica uoluptates tactionum, & ueneris, quę etsi sit eiusdem generis, consorsque cum cæteris uoluptatibus corporis, attamen plus exagitat, uexatque magis uel hæc una mentem, quàm cæterę omneis. Quare uobis, qui duxistis uxorem, dum licuit, maxime parcendum duxerim: quoniam, ut scriptum est, non omnes capiunt uerbum istud, sed cui datum est à Deo. Et propterea Matth. 19
nihil inconsulte, aut temere à quoquam promittendum est, antequam experiatur, quid roboris sibi fuerit: ut sic expertus demum sciat, quantum oneris possit suis humeris sustinere. Vnde poeta. (Versate diu quid ferre recusent. Quid ualeant humeri, cui lecta potenter erit res.) Nec constantia certe nec gratia diuina hunc deseret. Et enim animus bene præparatus, & edoctus Deo propitio, modo uelit, superat omnem difficultatem. Quod quidem maxime uerum est iuxta illud peruagatum uulgo prouerbium. Nihil difficile uolenti. Dicas ergo quãtumuis difficile, quantumuis arduum continere non resisto, modo non omnino neges posse fieri, aut Dei gratiam tibi deesse contendas. Neque enim eximiũ quippiam dici potest, nisi sit plurimis incommodis difficultatibusque uallatum: quibus proferat uirtutis suæ mirabilem, lucidumque splendorem. Est enim uirtus sicut ignis silice obstrusus: qui non prius incipit apparere, q̃ ui aliqua fuerit uiolenter excussus: tunc enim uelut circũuentus angustiis, prosilit rutilans, & superata difficultate refulget. Nam sicut ex acinis uinum, ex fauis mella, ex bacca oleum, ita ex difficultate per constantiæ torcular ipsa uirtus exprimitur: atque ut rosa flos omnium gratissimus ex spinis nascitur, sic ex magnis, ac asperis laboribus, triumphus, gloriaque uirtutis. Verbum est pythagoræ illius sapientis, Bonum semper difficile existere. Et Se-

neca. Non est inquit, quòd existimes ullam sine labore uirtutem. Quid quòd nec uirtus ipsa, nec laudabile aliquid soleat nobis attribui, si aut natura, aut sorte quadam, sine ullo nostro studio, aut labore contigerit? Nam iuxta illud. Dura imperia tolle, quid uirtus erit? Præclare ergo Apollonius Tyaneus, (ut scribit philostratus) dicere solebat, non recte sibi uideri, ut eunuchi in numero temperatorum, & continentium hominum ascriberentur: quia coacti, & uiolentia quadam compulsi continerent: nō labore, & uirtute constantiæ: quando continentiæ munus sit, esse quidem cupientem, & appetentem ueneris, nec tamen turpium titillatione libidinum superari. In eo quidem aiebat humanam quampiam ineſſe uirtutem, quæ posset cupiditates eiusmodi subdeere rationi. Per ea ergo, quæ hic in tanto certamine nos assidue exercent, solicitant, atque fatigant: approbari sanè magis, ac corroborari debemus, quàm frangi: si modo uiri simus, & si quicquam præter carnem sapiamus.

Quod desperandum non sit nos posse caste uiuere, & si magna sit fragilitas carnis. Cap. XXXI.

AT uero dicat fortasse quispiam mens mea assidue quatitur, facile labascit uoluntas, acriter stimulant sensus, & caro suapte natura prona ad uenerem, æstu etiam cogitationis accensa magis magisque appetitur: homo sum, ac molle quoddam ac teneru in me esse sentio & ideo neque sum ad resistendum idoneus, neque ad perferendum certamen par. Quid agam? Vera profecto dicis, nihil contendo: idem & nos, aliis licet uerbis, proxime diximus: assiduis nanque congressibus quatimur, & crebris colluctationibus afflictamur: quando nos sacerdotes ueluti in aciei cornibus locati grauiori urgemur incursu: atque cæte-

ris acrius oppugnamur. Veruntamen non est, quòd propterea à proposito sancto quispiam nostrũ debeat absterreri: fidelis est Deus, &, ut gentium doctor Paulus affirmat, non permittit tentari nos supra id, quod possumus, sed dat nobis etiam cum tentatione prouentum. Etenim quamuis concupiscentiæ pugnam effugere nõ ualeamus, diuino tamen freti auxilio, quod ubique nobis præsto est, obsistere fortiter, ac perferre constanter ualemus: quoniam unus omnium, qui nouit pios de tẽtatione eripere Deus est. Castitas uero non commotione tantum carnis, quæ nobis etiam inuitis naturaliter excitatur, sed consensu magis, aut actione corrumpitur. Quam obrem licet in numeri aduersus nos hostes circũstent: licet tentationibus undique affligamur, nihil tamẽ propterea desperandum est, quum is ipse dominus stet pro nobis, cui resistere neque hic in mundo, nec sursum in cœlo, nec apud inferos deorsum quisquam potest. Nihil nos ergo deterreat tẽtationum metus, aut difficultas certandi. Sed ubi succurrit, quàm grauis sit nobis aduersarius constitutus, ex templo subeat, quàm iprõptus, quãqꝫ inuictus nobis sit præparatus adiutor. Quilibet profecto in seipso imbecillus est, at in eo ipso sanè robustissimus, modo sibi deesse nolit, spemque retineat & cupiat adiuuari. Clamat enim Apostolus omnia possum in eo qui me corroborat. Si quis ergo libidinis stimulis acrius impugnetur, si periclitari nolit, hoc sibi perfugium semper habeat, & infestatus ab eiusmodi concupiscentiis, statim mentem, & oculos in cœlum erigat, & inde sibi auxilium deposcat à Deo, quo adiutore nemo non uincit pugnans. Is quidem in hoc certamine duntaxat superatur, qui dedere ignauiter sese malit, quàm uiriliter decertare: quique semetipsum prodens desidia, aut desperatione consistendi, ultro sese hosti necãdum præbet. Verum ne forte nostra hæc interim assertio minus auctoritatis habeat, quasi à nobis profecta, audiamus

1. Cor. 10

Phili. 4

quæso quid nos doceat in euangelio dominus, ubi pa-
rabolam facit de duobus hominibus, altero super pe-
Matth. 7 tram altero super arenam ædificantibus. Ædificium au-
tem quod super petra constructum fuerat, nulla unquã
uiuentorum, nullis imbribus, procellisve, aut torrente
subuerti potuit: at quod super arena iacebat, urgente uel
leuissimo cursu fluminis, effluente paulatim arena statim
corruit. Vide quòd ex doctrina saluatoris, non fuit uio-
lentia sola satis ad subuertendum firmissimum ædifi-
cium, alioqui corruisset utrunque: sed fundamentorum
infirmitas in culpa fuit. Sic ad lapsum, & ruinam pudici-
tię, haud tãti roboris est libido: ut impetu suo sola possit
dirruere inconcussam animi constantiam, atque corpo-
ris prosternere continentiam, nisi pusillanimitas nostra, et
fœminataque mollicies in culpa fuerit. Quamobrem si
contra illicita desyderia, atque contra furorem libidinis
fortes, atque inuicti stare cupimus: supra uiuam petrã:
qui est Christus, solida nobis iacienda sunt fundamenta,
& firmissimo continendi proposito usquequaque blan
dis tentationum suasionibus resistendum. Istis enim
muniti presidiis, ac fundamentis firmati, omnes carnis
procellas, omneis libidinis insultus facile perferemus:
quæ quidem quanto nos acrius impugnabunt, tanto
subinde glorioſiorem nobis uictoriam tribuent, ac triũ-
phum. Nanq; ut ait. D. Hieronymus, quanto plura sunt,
quæ impugnant pudicitiam, tanto uictoris maiora sunt
præmia. Nulla profecto insignis uictoria nobis in hoc
mundi stadio sine forti, ac pertinaci marte paratur. Nam
sicut tranquillitatem turbines, ac tempestates cœli, ma-
risque commendant: sic libidinis ardor, & carnis stimu-
lus continentiam. Non est enim uirtutis: aut uoluntatis
nostræ facere ut non tentemur, sed aut negare, aut præ-
bere tentationibus consensum id tantum nostrum est,
diuina tamen gratia opitulante. Quapropter nulla in
eo noxa cẽsenda est quòd innitamur in uitium, sed qui

assentimur tẽtatori,ea demum culpa est.In eo siquidem experimur uirtutem,in hoc perdimus innocẽtiam: nam quum ui aliqua interpellante concitamur, & resistimus, ascribitur nobis tentatio ad gloriam:quum uero superamur, nobis deputatur ad gehennam. Quando ne ad oscitantes,& ignauos fuit unquam triumphalis palma delata? aut quando pauidis, & imbellibus uictoriam partam legimus? Nimirum ille tantummodo Agonista coronatur,qui se prius exercuerit in theatris.& quem diuturnus armor ũlabor obtriuerit:nõ autem ille qui extra periculum, contempto labore, domi ociose resedit. Extat præclara panetii illustris philosophi sententia decere animum uiri sapientis inter pericula,& tumultus rerum humanarum positum circunspicere omnia: & undique mala ingruentia præcauere, & semper promptũ expeditumque esse debere ad uitandos, tolerãdosque, quicunque ueniant,insultus:et sicut athletæ solent,& animo præsenti,& brachiis elatis,& toto corpore stare paratum,ne quid omnino repentinum,aut inopinatum cõtingat. Itaque fratres mei non molliter, ac timide, sed acriter,atque audacter certare nos oportet, quicunque sancto castitatis proposito, uotoque addicti sumus nec debemus uincendi diffidentia, aut pusillanimitate: pugnandi hosti cedere,quem possumus,si nobis deesse nolimus,cum Dei gratia pugnando sine dubio superare.Pugnandum est ergo legitime: quoniam potiri cœlesti illa beatitudine non nisi pugnando ualemus. Scriptum est enim regnum cœlorum uim patitur,& uiolenti rapiunt illud. Nonne,& agricola ipse nullis laboribus parcens,diu noctuque agrum per æstus,& frigora,assiduus colit,ut ex suo labore speratos aliquãdiu fructus accipiat? Non ne & mercatores,& milites, ac studiosi literarum ad ætatem usque extremam, inter fluctus, & arma,ac inter gymnasia,& in magnis tempestatibus,præliis,uigiliisque anxiam trahunt uitam,ut diuitias, & ho- Matth. 11

nores acquirãt? & ut tandem,& glorioſi, & diuites mo
riantur? Quæ ergo ignauia noſtra eſt,aut potius(ut ue
rius dicam)clementia nos quicquid laborioſum eſt, &
periculis plenum,pro breuibus,commodis inuicto ani
mo perferre, at in rebus æternis, ut perpetuo delecte
mur, nolle tantillum,uel laboris, uel moleſtiæ ſuſtineret
Laborandum ſanè nobis eſt,& contra difficultatem ſtre
nue pro uiribus obluctandum: ut breui peracto certa
mine,perenni æuo, in cœlo ſumma cum tranquillitate
quieſcere ualeamus.Dicas fortaſſis graue opus & duri
fateor, ſed glorioſum: ſed ſalutare. Legitur apud Pla
tonem de Ico Tarentino,quòd quum in Olimpiacis, &
aliis certaminibus frequenter pugnaret, tam artificioſo
circa hæc ſtudio ſit uſus,ut nullã unquam in toto exerci
tationis ſuæ tempore uenerem norit.Idem de Chriſſo
ne,& Aſtylo,& Dio pompo & aliis quamplurimis illu
ſtribus Agoniſtis refert,qui tam etſi robore, & bona ua
letudine corporis proniores eſſe debuerant ad libidi
nem,quàm qui ſint corpore imbecillo tamen uictoriæ
cupiditate, quam conſequi ex eiuſmodi paleſtra cupie
bant,continentiſsime uixerant:quòd ſcirẽt uſum ueneris
uiribus plurimum officere. Sed ſi huiuſmodi homines
ob tam fluxam ſpem gloriæ ita continent: longe ſanè
facilius erit noſtris hominibus, propter ſpem ſummæ,
& immortalis gloriæ idem præſtare:ut pro ſua contine
tia uictoriæ palma multo præſtantiori,quàm Agoniſtæ
donentur. Corona enim quæ conſueuit dari in olym
piacis certaminibus, pro qua tanti labores ſuſcipiebã
tur,quidnam erat,præter lauri folia,& clamorem popu
li, & inanẽ plauſum? quæ certe omnia paucis horis di
tiſsime euaneſcebant.At hæc corona,qua hoc certami
ne uictores donabimur, nihil habet corrupitbile, nihil
tranſitorium,ſed totum ſpiritale,& perpetuum:ita ut no
bis labor exigui temporis munus mercedis æternæ re
pendat.

Multum nobis præsidii cœlitus atq; humanitus dari ad resistendum impugnationibus carnis. Cap. XXXII.

AD promerendam autem uictoriam contra impugnantem libidinem satis nobis prȩsidii Deus, naturaque tribuit, dum modo pro uiribus obluctari uelimus, & non ignauia, ac mollitie hosti cedere, nihil reluctantes. Illum, inquit Anselmus, Deus adiuuat, nec finit supra uires tentari, quem uidet tota uirtute contendere. At ille continere non ualet, qui non toto corde id appetit, ut propterea mereatur adiuuari. Sũt enim quidam ita imbecilles, & molles, ut non solũ non repugnent uitiis: sed ultro sese offerant ipsi magis: nec expectent, sed præueniãt atq; p̃curãt tentationem, quærentes occasiones peccandi. Alioqui quid est, q̃ dubitet quisquam resistere posse tentationibus? quum tantæ curæ Deo simus, ut angelos suos mortali cuiuis homini ministros, pedagogosq; constituat. Nam cuilibet datus est angelus sanctus ad custodiam: qui ubique præsto sit nobis, & contra spiritales nequitias sedulo, strenueque subueniat. Vnde regius ꝓpheta Dauid. Immittitur Angelus domini in circuitu timentium eũ, ut custodiat eos. Et Apostolus ad Hebræos. Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Quid est ergo cur dubites, aut diffidas tueri posse, ac seruare, quam pepigisti, perpetuo castitatem, si uelis? quum & tali custodia, talique duce ducaris? Sed quid dicemus de multipiici etiam uirtutum præsidio quo munimur? Et. n. uidens Deus hominem, quem formauerat, natura imbecillum, instruxit eum diuersis uirtutibus, quasi armis, ut qui cum carne, & mundo, & diabolo esset assidue pugnaturus. Maxima quidem uis est ad tuendam pudicitiam in eiusmodi uirtutibus posita quas nobis & Deus, & conditio ipsa huma- Psal. 33 Heb. 1

na conciliat. Verum excitandæ sunt hæ si forte torpeãt, & expergiscendæ, si dormiant: atque inde ab eis in omni certamine certa præsidia nobis comparanda. Aderit quidem tibi statim uirtutum chorus, qui nullatenus sinat te periclitari nolentem. Eritque princeps in ea pugna tẽperantia libidini ueneris maxime infesta, quæ te nihil turpiter, fœdeue facere permittat. Hęc enim si animo adhęreat tuo, sobrium te, ac temperantem, uerecundum, pudicumque reddet: hæc una quidem libidines frænat, affectus temperat, furores coercet, desideria bona multiplicat, & uitiosa castigat: omnem denique totius uitæ ordinem concinnat, & moderatur. Non aberit insuper, & quæ maxima habetur, uirtus animi fortitudo cœlestis, quæ te forti semper animo esse faciat, non permittens assentiri, aut succũbere illecebris cuiuspiam inhonestæ uoluptatis: neque consentiens molliter, aut effœminate, aut præter decorum quicquam facere, aut præter tuã pia, q̃cq̃ timere. Huius comites sunt magnanimitas, fiducia, constãtia, tolerãtia, longanimitas. Præsto quoque tibi erit iustitia: quæ si obtemperaueris, non sinat mundiciẽ & animi, & corporis, quã Deo ꝓmiseras, abnegare, teq; turpiter dæmoni inimico prosternere: & animũ corpori, & appetitum rationi subiicere, quod per quam iniquum est sane, atque nefarium. Hanc sequuntur, concordia, pietas, humanitas, benignitas. Non longe aberit ab hoc tam pulcherrimo comitãtu prudentia, cuius partes sunt ad rationis normam, quæcunque agimus uniuersa dirigere: & hanc comitantur cautio, prouidentia, circunspectio, quibus adiutus possis hostiles insidias præcauere, commoda, & incommoda præuidere, honestatem uoluptati præferre. Aderũt insuper & aliæ uirtutes, quæ ethnicis parum notæ fuerunt, at nobis, qui confitemur christum uel in primis amandæ, Fidem dico, spem, charitatẽ, q̃ quidem uel solæ conciliare nos possunt Deo, & ad omnium aliarum uirtutum culmen subuehere,

atq; in

atque in omni ſpirituali certamine inuictos reddere. Aderit poſtremo, qui nulli deeſt legitime decertanti, omnis huius tam pulchri comitatus moderator, & rector Chriſtus Ieſus, qui nos potentiæ ſuæ brachio tueatur: quatenus profligatis demum hoſtibus uictoriæ gloriã conſequamur. Certum eſt enim neminem fore tutum à concupiſcentiæ peccato, ſi quemadmodum ad ſuggerendam libidinem, ita quoque ad compellendam uoluntatem, noſtræ carnis, aut dæmonis poteſtas eſſet: uerum hoc temperamẽtum diuinitus cuique datum eſt, quòd ſicut eis inſtigationis facultas eſt: ita pariter ſit & animo reſiſtendi libertas. Quocirca negatur quenquam noſtrum poſſe à diabolo, aut à concupiſcentia carnis decipi: niſi qui hoſti ſuo ſeſe ſummittit arbitrio uoluntatis. Sicut enim illíc pro libidine caro confligit: ita hic ratio pro caſtitate reſultat. Verũ tu inter hæc certamina quaſi ſequeſter, & medius, uide utri mauis obedire? aut adhærere libentius. Illíus partes, aut dependunt ſenſus, iſtius uero ratio, & intellectus. Suadent enim ſenſus uoluptatem, quæ cito abibit, ſuadet ratio cõtinentiam, quæ nunquam eſt interitura: tu interim memor finis delibera, & delige quid agendum in hoc conflictu. Apud. T. Liuium ſic conſulte Scipio ille Africanus Maſſaniſſæ regi ſuadet, quum captus amore Sophonisbæ ferme deſiperet. Vince inquit animum, caue deformes multa bona uno uitio, & tot meritorum gratiam, maiore culpa, q̃ cauſa culpæ corrumpas. O præclarum uerbum, & intimis inſculpendum præcordiis. Maior ſanè culpa, quàm cauſa culpæ. Cauſa quidẽ culpæ exaturatio libidinis eſt, quæ in momẽto pertranſit: culpa autem cauſa eſt mortis cuius pœna nunq̃ finitur: ſtipẽdia enim peccati mors. Etenim ſi uelimus diligenter iſta penſare, non erit tanti laboris continere quanti fortaſſis exiſtimant plerique dummodo procuremus nobis iſta præſidia, quibus quaſi firmiſſimis mœnibus, muniamur: ac deſinamus Roma. 6

deinceps infamare naturam: quando illa quidem nos satis firmos,& fortes gignat,armetque uera: cœlestique uirtute,etsi molles,& imbecilli nostro postea uitio ignauiaq; reddamur. Nã quã tu modo naturã quasi uirtuti contrariam,repugnantemque accusabas,morbus est certe animi, potius quam natura:quando non esse in natura cuiusquam, sed in opinione istam imposibilitatem satis superque paulo superius declaraui. Nonne uides superbos,ambitiososque homines nullo unquã honore contentos, sed semper ad altiora inflatos, & anxios anhelare? & qui auari sunt,quanto plura congerant,tanto etiam auidius appetere plurima? Quid nam hoc est? Morbus certe est,& ægritudo quædam peruersa animi male affecti,non autem natura. Itidem sanè & hominibus lasciuis, & libidinosis solet euenire, quibus nulla unquam libido est satis:& hi tamen, quum grauissimo laborent morbo, ægrotare se nesciunt: ex quo in dies grauiori afficiuntur ualetudine, nec intentãt interim huic morbo ꝙsi itegri,& sani ullã ,prsus adhibere medicinã.

Posse hominem & à uenere, & à quibuscunque uitiis, quantumuis pronus ad ea fuerit per Dei gratiam continere, sese si uelit. Cap. XXXIII.

INique illi quidem sentiunt, qui ex eo quòd homines sunt,continere se posse negant,quasi naturæ uitio laborent,non suo.Sed multo etiam iniquius facere uidentur, qui dum id de omnibus negare non possunt,& causando diluere flagitium suæ turpitudinis uolunt,contendunt suo se fato aut genio, seu peculiari natura,uiolenter ad libidinem rapi.Quamobrem conuincenda hic est fatua eorum peruicacia, atque manibus hisce argutiis ualidissimis rationibus respondendum:ut is error,qui eorum pectoribus inhæsit, penitus eruatur.

Quod facile sperandum foret, si nos audire uelint, & non potius uitio gaudeant ipsi suo, malintque flagitiorum sordibus contabescere, falsis opinionibus innitendo, quàm muniri, atque exornari uirtutibus, sanis monitis obtemperando. Adducatur ergo contra eos hoc loco in primis sanctum, ac præclarissimum. D. Augustini testimonium ex eo libro, quem contra Pelagium ædidit, ubi omnino negat in libidinem quenquam ulla ui posse aliunde quàm à propria uoluntate compelli quũ à libendo, id est à libitu, per deriuationem libido sit nuncupata, quia quod ad libitum sit, fiat. Quod quidẽ maxime uerum est, atque admodum probabile. Ad id facit etiam quod. M. Tullius in eo libro, quem de fato nominault, longa oratione disseruit: affirmans multis etiã exemplis, & iis quidem illustribus, complures homines naturæ uitium humana prudentia sustulisse, & nihil esse omnino naturæ hominis tam difficile, quod usu, & disciplina in melius emendari non possit. Ibi autem refert in exemplum stilponem Megaricum philosophum acutum sanè, atque probatum uirum: qui à suis familiaribus ebriosus, & mulierosus nõ in opprobriũ (ut fit) sed potius pro summa laude consueuerat appellari: quòd uidelicet, sic uitiosa ab eo natura domita, & compressa esset modestia, & disciplina, ut nemo unquam aut uinolentum illum uiderit, aut libidinis sorde notauerit: quũ tamen facere, & habitu corporis præ se ferre eiusmodi uitia uideretur. Quid Socratem? non ne, ut ab eodem refertur, zopirus phisiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturam que ex corpore, oculis, uultu, fronteque cognoscere, stupidum eum esse dixit, ac bardum: addiditque etiam mulierosum. In quo uerbo Alcibiades cachinum dicitur sustulisse, qui eum continentissimum, sapientissimumque cognosceret. Idem fere iudicatum de Diogene philosopho, quem phisiognomon alter quidam peritissimus intuitus, oculos corruptoris

puerorũ habere dixit: propter quod indignati discipuli repẽte in eũ impetũ fecissent, p̃ceptoris suis opprobriũ ferre æquo animo nõ: ualẽtes: sed eorũ iracundiã restinxit, sedauitq; Diogenes, his uerbis. Q uiescite iuuenes, ad hoc ꝓcliuis sum, ut oculi monẽt, at cõtineo me modestia, ne labar in eã turpitudinẽ, quã nefandissimã semꝑ duxi. Sed & Xenocrates hebetissimi ingenii, ac tardi fuisse ꝓhibetur: atq; à Platone eius p̃ceptore proinde & sæpe, & acriter obiurgatus, dictumq; & ꝓ iocũ unũ inprimis esse qui calcaribus indigeret: attamen is habitus est postmodum optimus philosophus, quòd in eo naturæ defectum suppleuerit mentis industria. Cleantem quòque tanta ingenii tarditate fuisse perhibent, ut uix illum ad se præceptor admitteret, attamen ab eo tanto studio, & labore, exculta fuit illa naturæ sterilitas, ut excellentis philosophi, & secundi Herculis nomẽ sit postmodũ inter philosophos assecutus. Addamus etiã his exẽplis, (si placet) Demosthenẽ eximiũ ortorẽ, quẽ natura penè fecerat elinguẽ: ita ut adulta iã ætate R. literã, more balbuciẽtis infantis, exprimere nõ ualeret: eã tamẽ balbutiẽ sua sic expugnauit industria, ut apud græcos nulla facũdior, nulla suauior oratio, aut ꝓnũciatio q̃ Demosthenis habeatur. Q uinetiam idem ipse tantum cõtinendo animam in dicendo est assecutus, ut una continuatione uerborum, binas uocis cõtentiones, & remissiones contra communem hominis naturam facile cõtineret. Porro quam elegantissime Terentius poeta uitam hominum perinde dixit esse, quasi quum ludas tesseris ut quod iactu non cecidit, id arte corrigas. Sic sanè & robora, & cæteræ arbores, etsi natura aliter natæ sint, arte tamen ad id formantur, quod usus noster requirit. Facere uidetur ad hũc locum quod Anæus Seneca scribit in libello de Ira. Nihil ait est tã difficile, aut arduũ, q̃d ꝓtinax opa, & intẽta cura, & humana mẽs nõ expugnet, & quod in familiaritatẽ non ꝓducat assidua meditatio,

Haud disimile est multum in hac re nobis ab eo qđ in equis bonis, malisve solet euenire. Sũt enim quidã ita natura mites,& moderato ingenio nati, ut sine ullo negocio tractabiles fiãt: alii cõtra ita rebelles: atq; indomabiles, ut eorũ ferocitatẽ multũ insudãs domitor, uix lupatis, uix fuste ac calcaribus subigat, cæterũ ubi parere didicerint, efficiũtur postremo faciles, ac cæteris mitiores. Talis ergo si forte tibi natura cõtigerit ut sis ualde facilis,& ꝓnus ad uenerẽ, ne spe ꝓtinus decidas, quasi cõtinẽs esse nõ possis, immo uim affer sensibus,& tãto ualẽtius insurge contra difficultatem, quanto ab ea acrius urgeri te senties, atque ex eo tibi uberiorem materiam augendæ uirtutis oblatam esse existimes potius, quàm sublatam, nam ubi tu semel frẽnum momorderis,& hãc ipsam difficultatem aliquando multa ui, grauiq; labore superaueris, ad omnia perferenda eris postmodum alacrior:& quanto id difficilius consecutus fueris tanto cæteris in eaipsa re merito gratiaque præstabis. Bono tantum sis animo: quoniam si non tuo studio, saltem diuino auxilio efficies in ea re, quicquid uoles. Omne quidẽ naturæ uitium firma animi pertinacia facile superatur: atque etiam natura ipsa in ea præsertim re uelit nolit, cogitur longiori assuetudine patrocinari rationi. Res ergo ita se habet, ut possit quisque continere, si uelit,& nemo peccet munitus: nullumque sit in homine tam naturale, tamq; procliue peccatũ, quod uel auferri, uel saltem corrigi, morum disciplina non possit. At q tamen nõ negamus in naturis hominũ dissimilitudines quasdam, atq; defectus inesse quandoq; ita deprauatos ita insitos longa consuetudine ut nullis possint, aut studiis amoueri, aut ingenio corrigi, aut ui aliqua omnino cohiberi. Varia siquidem est diuersitas animorum, sicut & corporum. Sed scire debemus iuxta philosophorum distinctiones, quòd quicquid nobis natura contingit, aut à causis naturalibus antecedentibus, aut à subsequentibus

proficiſci: quod autem ex antecedentibus prouenit, id negant eſſe in noſtra poteſtate: nam acutos eſſe, aut hebetes ingenio, robuſtos ue, aut imbecilles corpore, id nõ eſt in manu, aut arbitrio cuiuſquam poſitum: ſed ut qſq; naſcitur, talem eſſe natura neceſſe eſt. Verum ſecus in eis, quæ procedunt ex cauſis ſubſequentibus: ut eſt pronos eſſe ad cupiditatem, ad iram, ad libidinem, & ſimilia. In his nanq; pturbationibus, quãtũuis natura procliues ſimus, temperare tamen nobis poſſumus, & inſtitutione, & diſciplina prouehi ad meliora: dummodo ratio hominis in regni ſui ſolio conſtituta, & diuino robore præmunita, appetitum, & iracundiam, & omnes libidines noxias ſubiugo, uel in compedibus ſemper habeat. Hanc enim ſupremus omnium rerum rector, & creator Deus imperatricem, & dominam eſſe uoluit, ut & animo, & corpori, ſua auctoritate, ac potentia dominaretur: & omnibus ſenſibus imperaret. Quamobrẽ ſi ſecundum huius imperium uixerimus: libidinem ſanè & quodcunque uitium in nobis, tum animi, tum corporis natura ſubortum fueris facile ſuperabimus, nec erit q deinceps incuſemus naturam aut fatum, quaſi eius culpa, & non libero potius arbitrio noſtro peccemus.

Neque peccatum libidinis, neque aliud peccatum eſſe ex natura creati hominis, ſed ex pœna damnati. Cap. XXXIIII.

NOn erit fortaſſis ab re hic, quæ à noſtris theologis de hac ipſa quæſtione diffuſus diſputantur, ad propoſitam materiam aliquanto breuius recenſere, ut exornent hunc locum, & reddant ea etiam, quæ diximus, planiora. Non enim omnes uident, non poſſe ſcilicet continere ab illicitis, non eſſe magis ex natura creati hominis, quàm ex pœna damnati. Hic autem intento opus eſt animo, ne ſi quid dictorum, uel mi

nimum effugerit,omnia prorſus excidant.Principio cõ cupiſcentia , ſi forte neſcias non tam à natura hominis inſtituta eſt,quàm ab ea potius deſtituta . Natura nanq; humana ante peccatum nulli erat concupiſcentiæ carnis obligata, nulli pœnæ debita , nulli ultioni ſubiecta , ſed poſt Adæ peccatum,in ultionem culpæ, ſuborta carnis concupiſcentia tum primum inſolens facta eſt,ſpirituiq; rebellis:atque exinde reddita effrænis,& præceps, ſæuã ſibi uſurpauit in homine tyrannidem. Vnde.D.Auguſtinus Libidinẽ,ait,nõ formauit Deus,ſed diabolus præcedente peccato.Nam matrimonium primum omniũ ſacramentorum ante peccatum à Deo inſtitutum eſt in paradiſo , ſed tunc ad officium tantum propagationis, & ideo dictum.Creſcite,& multiplicamini:uerum poſt Gene.1 Adæ peccatum,ſuborta mox concupiſcentia, etiam ad remedium fornicationis conceſſum, ne uiolentia libidinis trahatur homo ad uitium:& cogatur contra præceptum domini peruerſa uoluntate delinquere. Prima ergo matrimonii inſtitutio fuit, ut genus hominum multiplicaretur:ſecunda autem ut concupiſcentiæ quoq; ultium eo potiſſimum remedio ſopiretur: & imbecillitas animi,quæ eſt in carne propter peccatum,adiuuaretur, remedio nuptiarum.Eſt autem facile uidere,quomodo concupiſcentia ex uitio naturæ corrupte ſuborta fuerit,& non cum ipſo homine nata à principio, ut cætera ſenſuum officia.Nam quam reliqua membra corporis, ut eſt pes,manus,lingua oculus, & eiuſmodi obtemperent homini,& ad nutum eius reſideant, & moueantur, ſola genitalia non parent imperio uoluntatis:nec ſedeãtur,aut excitantur animi arbitrio:ſed ultro,ex ſua libidine aguntur,æſtuant furuntque proprio feruore,& furore.Quamobrem ſatis apparet , quòd homo nullo primæue naturæ impulſu cõcupiſcere cogatur,ſed ab originalis peccati fomite potius trahatur, ut in titillantis libidinis concupiſcentiam prolabatur. Accuſanda eſt igi

tur naturæ corruptio.quæ prona est ad malum,non autem naturæ institutio,quæ prima in se perfecta fuerit, & ad nullũ concupiscentiæ uitium inclinata. Est aũt libido naturalis,nõ qadhęserit homini tũc primũ ex natura,qua fuit institutus, sed ex corruptione ipsius naturæ, quæ ei propter peccatum aduenerat:& proinde quasi esset naturalis inoleuit postea inhomine,non origine, sed consecutione peccati. Verum si quis modo. pro defensione suæ incontinentiæ causetur naturæ corruptionem , ipsamque ream agat,& non magis propriam uolũtatem: is primo humanæ naturæ institutum ante Adæ peccatum,& gratiam diuinam superadditam postea peccato attendere debet , quæ est præ sui excellentia, tam naturæ cõditæ,quàm etiam uitiatæ merito perferẽda: tũc uidebit gratiæ sanè munus,quod nobis datum est diuinitus multo potius esse ad custodiendam continẽtiam, quàm ipsius uim naturæ corruptæ ad reflectẽdum animum ad turpia. Siquidem hæc gratia nobis diuinitus data,naturam illam priorem , quæ fuit ante peccatum, in nullo sibi sentit aduersam: immo in omnibus rebus habet eam sibi amicam , & communibus auspiciis secum contra naturæ cotruptæ uitia decertantem . Nam Roma.5 iuxta illud Apostoli,ubi abundauit delictum ,superabũdauit & gratia. Prævalebit ne ergo debilis , & solus hostis , quæ est natura corrupta , aduersus tam acerrimos athletas, naturam scilicet illam priorem , & diuinam et superadditam gratiam,ut plus roboris habeat ad deliciendum carnalis impulsio , quàm ad subsistendum diuina Tectio ? Minime qdẽ nisi intẽtato marte deficere malimus turpiter,quàm repugnare uiriliter. Porrò quicunque uoluerit incedere cautæ , & decertare ualenter, absque dubio,& ui quadam naturæ pristinæ , & nouæ gratiæ præsidio communitus omnem libidinem noxiam,& simul cuncta uitia fœliciter superabit. Quo cita desinat,si quis uictus forte ceciderit , aduersus naturã

uanis quærelis insurgere, quasi inuitus illius impulsu decl derit, neque rursus Deum incusset, quasi is sua gratia de stiterit adiuuare. Quin potius seipsum redarguat, uel q sibiipsi plus æquo confidens temere certauerit, uel q pusillanimitate perterritus ultro sese hosti dederit, uilipē dens auxilium desuper implorare. Certum est enim cū ctos mortales iaculis patere libidinis, & assidue ex quo sunt homines, proteruis tētationibus impetu, scuto tamē præpotentis gratiæ semper, & ubique defendi. Et quis est, ut interrogat idem Augustinus, usque adeo sapiens, ut contra libidines nullum habeat omnino conflictum? Votis ergo instandum est, & subsidium diuinæ gratiæ piis precibus die noctuque desuper exposcēdum, quod & Paulum gentium doctorem, dum eiusmodi quatere tur luctamine, exposcere solitum legimus, & idem nos suis ipsius exemplis, & eloquiis edocemur. Video, in quit, aliam legem repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. In fœlix homo, qs me liberabit de corpore mor tis huius? num angelus? num homo? num egomet? num alia creatura? Quis autem id sibi denique præsta re possit, subsequentibus his uerbis ostendit. Gratia in quit Dei per iesum Christum dominum nostrum. Con cedimus ergo allegantibus pro natura corrupta, oppu gnari nos quidem ex ea occasione etiam inuitos: nec subsistere per nos met posse, atqui asserimus tamē pos se nos per uirtutem naturæ conditæ, quantacunque ea sit, reparata iam per lauacrum regenerationis, & per gra tiam nobis semper assistentem, & prævalere libidini & tentamenta carnis uincere si uoluerimus ita tamen, ut qui uicerit, uictoriam non propriæ uirtuti, sed gratiæ di uinæ ferat acceptam: sciens, quòd qui nostra sponte ce cidimus, non nisi per gratiam resurgemus, ita planè ut in casu culpam nostram, in erectione Dei gratiam sem per agnoscamus. Cesset itaque iam omnis quærela ad

Roma. 7

Ibidem.

uersus insitam hominis naturam,& omnem culpam ex uitio deprauatæ uoluntatis in nosmetipsos cõferamus: & neutique naturæ corruptæ tantum imputemus, quantum etiam nostræ uoluntati facili ad malum, & sua ipsius sponte ruẽti: quandoquidem nobis ipsis desumus, & torpori, desidiæque seruimus. Differit eleganter palladius auctor græcus in dialogo de uita beati Io. Chrisostomi præceptoris sui, triplicem esse distinctionem donorum Dei: quædam communia, uidelicet ut est sol, luna, cœlum, aer,& eiusmodi, priuata alia, ut aurum, argentum,& omne metallum, ac omne lignum: adde & terram, fluenta,& lacus, quæ olim & ipsa communia fuerant: sed postquam auaritia, & habendi rabies pectoribus humanis insedit, in partitionem cesserunt. Ponit uero & tertia dona, quæ neque proprie communia sunt, neque priuata prorsus, ut est uirginitas,& castimonia, nõ enim omnis est, qui cupit assequitur, ut uirgo sit, & castus, sed cuicunque ex dono specialis gratiæ cõceditur, & qui ad huc cœlebs est, ut liberum ei sit continere, si uelit: nam qui iam matrimonio coniunctus est, etiam si huius rei desiderio teneatur, quum fuerit præoccupatus coniugio, uoti sui compos esse non potest. At hoc est liberum sacerdotibus, qui possunt continere si uelint, & si eadem gratia, qua uocati sunt ad sacerdotium, fulciantur ad seruandam etiam castitatem, quæ ipsi annexa est sacerdotio. Quandoquidem, ut idem auctor asseuerat, ipsum etiam sacerdotium, neque commune est, neque propriũ cuiusq̃, ut plerique male existimant: sed eorum tãtũ, quàm sunt digni,& idonei,& uocati adeo. Quod si secus fit, male. Vnde Apostolus. Nemo honorem sibi affirmat, nisi qui uocatur à Deo tanquam Aaron, qui non seipsum clarificauit, ut pontifex fieret, sed inuitatus cœlesti uocatione ad hoc munus accesit. Heb.5

Quid sit, quòd sicut in sanguine Christi per baptismum deletur omnis culpa, non deleantur & incendia libidinis: quæ ex ipsa met culpa prouenerant. Cap. XXXV.

EXplicanda est hoc loco quęstio, quare post baptismi gratiam, remanserit pœna illa peccati: hoc est fomes libidinis: qui (ut pauloante dicebam) inductus fuerat per peccatum: quum per lauacrum sacramẽtale, culpa illa originalis tollatur, & reparetur gratia, quæ fuerat ante peccatum. Ad hæc dicendum id, quod à multis theologis scribitur: quòd sicut Christus p̃ mortem suam non sustulit pœnam mortis, sed uitam per futuram resurrectionem restituit: sic non amouit fomitem peccati, sed super induxit innocẽtiam, quæ obstaret peccato. Cur uero noluerit Deus omnes erumnas, quæ per peccatum introductæ sunt, per regenerationis quoque lauacrũ tolli. D. Augustinus in libro quẽ de ciuitate Dei inscripsit, qui est in ordine tertius decimus, multas nobis rationes adduxit quas itẽ persequitur. D. Thomas Aquinas libro contra gentiles quarto: ubi de hac ipsa quæstione diffuse, ac subtiliter ab eo multa dicuntur. Siquidem (inquit Augustinus) regenerationis sacramentum continuo sequeretur immortalitas corporis, ipsa fides eneruaretur, quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re nondum uidetur. Fidei autem robore, in certamine, in maioribus duntaxat ætatibus, etiã mortis fuerat superandus timore, quod in sanctis martyribus maxime enitet cuius profecto certaminis nulla esset uictoria, nulla gloria, quia nec ipsum posset esse omnino certamen: si post lauacrum regenerationis, iam sancti non possent mortem perpeti corporalem. Hæc ibidem Augustinus. Sed & in libris de trinitate. Quamuis (inquit) & ipsa mors carnis de peccato primi hominis

originaliter uenerit, tamen bonus eius usus glorioſisſi
mos martyres facit. Ideo nō ſolū mors ipſa, ſed oia ſæ
culi huius mala, dolores, ſ. laboreſq; hominū, q̄q̄ de pec
catorū, & maxime de peccati originalis meritis ueniāt
unde facta eſt & ipſa uita uinculis mortis obſtricta, ta
men remiſsis peccatis ea remanere debuerunt, cū qui
bus homo pro ueritate certaret, & unde exerceretur uir
tus fidelium: & unde nouus homo per teſtamētum no
uum, inter mala huius ſeculi ſe nouo ſeculo præpararet.
Proſunt etiam eiuſmodi mala, quæ fideles pie pro iu
ſtitia patiuntur, uel ad emendanda peccata, uel ad exer
cendam, probandamque uirtutem, uel ad demonſtran
dā huius uitæ miſeriā, ut uita illa cœleſtis, ubi beatitudo
certa eſt, atque perpetua, & deſideretur ardentius, & in
ſtantius inquiratur. Hæc. D. Auguſti. Beatus uero Tho
mas. Congruenter, & utiliter inquit factum eſt, ut ſubla
ta culpa pœna remaneat, quatenus cōformitas fideliū
ad Chriſtū agnoſcatur, ſicut mēbrorum ad caput. Nam
quēadmodū Chriſtus multa prius paſſus ita ad immor
talitatis gloriā puenit, ſic decuit, & fideles, per multas tri
bulationes, & ærūnas ad illā ipſam immortalitatē pue
ci, quaſi portantes inſignia paſsionis Chriſti. Sicut dicit
Roma. 8 Apoſtolus ad Ro. Heredes q̄dē Dei, quo heredes aūt
Chriſti, ſi tñ cōpatimur, ut & ſimul glorificemur. Addu
cit: & alias ratiōes parū diſsimiles ab his quæ dictæ ſunt
quocirca non operæprecium fore duxi hic eas ampli
us referre. Pertranſire aūt non poſſum id q̄d de hac ipſa
re per acute Iacobus Valentia ſuper pſalmos in ultima
ſua q̄ſtione differuit. Gratia inq̄t baptiſmalis tollit cū ea
teris peccatis ēt cōcupiſcētiā, nō ut nō omnino ſit, quia
remanet: ſed ut ille fomes, q̄ remanet, non imputetur ad
peccatū, niſi animus ſuggeſtioni cōſenſerit. Quid enim
neceſſe fuerat cōcupiſcētiam magis q̄ iram tolli, quaſi
peccati pœnam: quū neceſſario competere hominibus
utrunq; uideatur: nec, niſi ab effectu, iraſci, aut cōcupiſce

re,uel bonũ,uel malũ possit appellari? Nam ꝙ hæc,aut ad odium,aut ad intemperantiã homini famulẽtur,certe ma ũ est:uerũ quia neꝙ posteritatis succes sio sine cõcupiscẽtia reparatur,neꝙ emendatio,aut sæuera castigatio sine iusta ira constare potest,necessariũ utrunꝙ uidetur,ac propterea nõ esse malum,sed iustitię,ac propagationis ministerium. Hæc ille. Sed de hoc satis nos cætera prosequamur,per quæ, ea ipsa quæ diximus, multo gratiora,atque etiam planiora reddantur.

Cur tanta libidinis titillatio, & tanta uoluptas homini data fuerit, si bonum erat ei mulierem non tangere. Cap. XXXVI.

REstat quoꝙ respondere & his,qui propter feruorem libidinis,& uehementiam uoluptatis:calumniantur castitatem:detrahentes nequiter religioni,quæ hanc mandauit. Quid tanta(inquiunt)uoluptas tactionum à Deo hominibus naturaliter data est, si futurum erat, ut esset aliquando multo sanctius sese ab his abstinere,q̃ frui? Haud magni profecto negocii esset eiusmodi obiectioni,calumniæve potius respondere,ac etiã satisfacere:modo uelint patiẽter audire, & causas noscere,quas uel ipsi nesciunt: uel potius simulant se nescire: quemadmodum illi,de quibus dictum est. Et noluerunt intelligere,ut bene ageret. Principio ergo,si forte nesciãt, tantum abest, ut uoluptas ista ueneris sit aliquid ꝓpriũ, atque præcipuum in homine, ut nihil prorsus homini cõtigerit habere cum brutis communius q̃ uoluptatẽ: uſqꝙ adeo ut quũ in cũctis actibus homo pecudibus antecellat,i eo solũ bestiis cõparat:ꝙ auidissimẽ,sicut illę, ferat ad coitũ. Siqdẽ cõmune est omniũ animãtiũ,tũ desiderio ꝓcreationis innato,tũ uoluptatis ipsius impulsu, libẽter ad cõcubitũ ruere. Ex quo sanẽ cõstat uoluptatẽ hãc ueneris,nõ esse humano generi ꝓ singulari quopiã Psal. 35

munere datam, ſed communicatam potius cum omni genere brutorum: neq; tam datam, q̃ potius ſubortam, poſt præuaricationem primogenitorum unà cum aliis perturbationibus repugnantibus rationi, ut ſupra dixi mus. Abſit inquit. D. Auguſtinus in libris de ciuitate dei, ut ſuſpicemur in ea fœlicitate rerum, ante peccatũ, non potuiſſe prolem fieri, ſine libidinis morbo. Nam quum eo uoluntatis nutu mouerẽtur ea membra, quo & cætera membra corporis, ſine illecebroſo ardoris ſtimulo, & libidine coeundi, cum tranquillitate animi, & corporis, nulla corruptione integritatis, ad officium propagationis coiretur. Vel in propagandis hominibus id eueniſſet nobis, ut de apibus legimus, quas non libidine, & cæterorum animalium procreatrice uenere generari certum eſt: ſed paulatim, ut ſtipatæ ſunt, per mella uiſcere: ut ſole omnium nõ fœtus ædãt, ſed faciant, atq; ex opere naſcãtur ſuo. Hactenus ille. Factus eſt ergo ex tanti uiri ſententia, uiri mulieriq; congreſſus poſt peccatum, nam antea in paradiſo quaſi angeli permanebant, nullis cõcupiſcentiis flagrantes, nullisq; animi affectionibus infeſtati: nec ullis (ut dicit Chriſoſtomus) naturæ neceſsitatibus obligati, utpote incorruptibiles, & immortales conditi. Quare eos ad ſuſcipiendam ſobolem uoluntarius uſus, non libidinis impetus, utrunq; ſexum caſte, abſque corruptionis labe, & abſque uenerea uoluptate iunxiſſet, & ad pariendam maturitas partus abſq; ullo dolore fœminea uiſcera relaxaſſet. Cæterum poſt præuaricationem data eſt uoluptas hominibus, ſicut & cæteris animantibus, & ad propagandam ſobolem, & ad leuandos dolores partus: qui tot menſes uentrem diſcerpunt, & in partu pene exanimant parientem. Factum eſt ergo eo interuentu uoluptatis ut tam hominũ, quàm cæterarum animantium genus ab interitu præſeruetur, atq; ea illecebra, ueluti fomentis quibuſdam, quæ dura, & aſpera toleratu ſunt in matrimoniis, blandiuſcule mo-

lirentur. Nam auctore Lactantio, quis ederet, aut bibe-
ret, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his
præpotens aliqua delectatio, quæ ad id hominem, qui-
busdam blandimentis attraheret? Scire quidem, atque
uerissime. Quis nam diu perferat furētis uxoris rixas,
liberorum curas, alendæ familiæ impensas, regendæ, ser-
uandæque molestias, iminentisque semper cladis cuius-
piam assiduum, solicitumque pauorem? Quis inquam
ferat? nisi tot incommoda, illecebræ huius uoluptatis,
& quotidiana eiusmodi blandimenta lenirent? Quæ nā
quæso mulier tam perditæ mentis: ut experta graueſcē
tis uteri molestias, passaque semel intolerabiles penè do-
lores partus, subeat iterum eadem mala gratis? nisi do-
lores, quos parturiens sensit, concipiens obliuiscereturs
atque futura discrimina, præsentis uoluptatis illece-
bris compensaret? quæ ideo maior eis quam uiris dari
existimatur, ut cui pluris constant, suauius etiam saperent
uoluptates. Quamobrem manifeste apparet, uoluptā-
tem istam ipsam ueneris non esse natura ita necessario
humanis rebus admixtam, ut ab homine per seipsa ex-
petatur: alioqui is à sue, & pecude nihil different, sed da-
tam potius uel in pœnam peccati, tanquam morbum
aliquem, & defectum, uel ut eaipsa incommoda, (ut di-
ximus) quæ inuexerat nobis peccatum, leuiora aliquan-
to redderentur huius accesione uoluptatis. Nisi ergo
dolor pariendi, & reliqua tædia educandæ sobolis, in
ultionem peccati data fuissent, uoluptas in concipiendo
non foret.

Datam fuisse homini concupiscentiam carnis, ut uirtus continentiæ appareret. Cap. XXXVII.

ACcedit ad hoc causa nihilo minus probabilior
superioribus, quæ est, ut appareret in homine uir-
tus cōtinentiæ. Nam ociosæ quidem essent uiro-

tutis in nobis,nisi pariter ineſſent uitia uirtutibus aduer-
ſantia,quæ ab eis expugnarentur : quoniam ubi uitiorũ
fomenta non ſunt,ibi nec experimenta uirtutum haberi
poſſunt . Ne uirtus ergo noſtra torpeſceret data eſt ei
aduerſaria uoluptas,nec qua ſuperata,poſsit hæc , cuius
ſit nitoris,atque firmitatis,agnoſci . Sicut enim honeſtæ
uirtutis eſt iracundiæ impetum moderari , & cupiditatẽ
ab alieni appetitione frænare,ita quoque magnæ uirtu-
tutis eſt ſe continere à libidine,& uenereis uoluptatibus
uiriliter repugnare : quibus in rebus ſi uoluptas abeſſet
ſua,nullus eſſet continentiæ locus . Indiget enim caſtus
rebus,in quibus actione ſua aliquod poſsit inſigne caſti-
taiis præferre quo conſtet , quomodo caſtus merito ſit
habendus:ſicut de forti,& de liberali cõſtare uidemus:
qui quidem,ni res habeat,in quibus & liberalitatem,& &
fortitudinem ſuam exerceat , nunquam eius aut fortitu-
do,aut liberalitas apparebit.Sic ergo ſe habet ad caſtita-
tem uoluptas ueneris,ut ad fortitudinem iracundia ani-
mi , quæ à Peripateticis cotes fortitudinis appellatur.
Quid eſt enim(ſi fas eſt pro ornamento dicendorum
hic aliquid ex gentilium fabulis meminiſſe)quòd dica-
tur Iuno Herculem maximis quibuſque obiiciſſe perí-
culis ? niſi ut illius uirtus illuſtrior redderetur ? atque eũ
poetæ diuinis honoribus ornarent ? & dignum cœlo
facerent ? Nec ob aliud quidem dominus ſuum illum
præſtantiſsimum athletam ſobum iniquo Sathanæ om-
nibus modis uexandum præbuerat, & Habraham tam
admirabiliter tentauerat,niſi ut poſteros erudiret exem-
plis,atque ſimul uterque, ille patientiæ , hic obedientiæ
ampliora præmia reportaret.Conſueuerunt nanque im-
peratores uirtutem militum in maximis experiri perícu-
lis , quibus eos ſæpius de induſtria obiiciũt , ut eorum
uirtutem aliquo experimenro cognoſcant , æquo eos
poſtea ad ſublimiora militiæ munera euehant . At non
non ſic Deus , cui omnes noti ſumus , etiam antequam
nati : ſed

nati:sed iccirco nos his exerceri permittit,ut nos ipsi nobis noti simus:quatenus fragilitate nostra cognita,deposito arrogantiæ tumore,nihil quicquam tribuamus meritis nostris:sed & laudem,& gloriam,& omnem uictoriam ei referamus acceptam : exhibentes scilicet Deo, quod suum est , & in nobis solum nostrum agnoscētes peccatum:quoniam hoc tantummodo nobis est proprium. Non.n.uult Deus nos securos & absq; ullo labore ad illam cœlestē beatitudinem peruenire:iccirco statuit pugnam inter carnem,& spiritum,ut illa pro uoluptate, & libidine: hic ei pro castitate & cōtinentia repugnaret, & inuitam(ut par est)obaudire compelleret imperio rationis. Nulla nanq; uictoria cōstare pōt,ubi pugna nō est: ardor sanè libidinis probatio est castitatis , & quo quisquis grauius affligitur , eo speciosius coronatur . Vnde Paulus apostolus. Virtus inquit,in infirmitate perficitur. Tunc quidem quum imbecillitas nos oppugnat,si persistimus impolluti,pudicitiæ corona donamur. Multum profecto uel hoc ipso in Deum delinquit, quicunq; libidinis usum datum putat, ut eo suo quisque arbitratu uoluptuose fruatur,& non potius ad procreandam de se prolem , de quo ethnicus poeta Vticensem Catonem laudat dicēs. Et ueneris maximus usus,progenies . Nūquid & diuitiæ ad luxum tantummodo , & non magis ad usum necessarium,liberalitatemque exercendam hominibus datæ sunt ? Nunquid iram ad ultionem , & ad trucidandum se inuicem homini duntaxat innatam existimatis ? & non potius ad castigandos, & corrigendos subditorum excessus ? Num uox homini præstita, ut impudicas,& amatorias cātilenas decantet? & nō potius ut interiora,animi sui pandat arcana,& laudet Deū, & benedicat nomini sancto eius ? Pari quoq; impudentia dicere poteris . Cur sunt mulieres ? cur est amor ? At ego pariter dicam , cur sunt adulteri , cur forni ? cur ii , si sint uxores ? Ita etiam dicas non sit uenter, 2. Cor. 12

ne fiat crapula: atqui uenter non inducit crapulam, sed improba ingluuies: sicut neque uinum ebrietatem, sed intemperantia, iuxta uulgatum illud. Nam nullum crimen uini est, sed culpa bibentis. Pari ergo ratione, nec libido sola causatur fornicationem, nec uoluptas sola parit incontinentiam, sed luxus mollities atque supina negligentia. Nam sicut nec edere, nec bibere, nec etiam irasci malum est, si adsit molestia: ita nec frui uoluptate, peccatum, si rite, ac legitime, cui licet, cum uxore cõmunicetur. Concupiscere quidem (haud inficior) naturale est: neque enim amoueri penitus potest ab animo innata appetentia ueneris, neque à carnis stimulus uoluptatis: at male concupiscere, & agere libidinose, uoluntatis nostræ est, & proprii uniuscuiusque arbitrii: quum non tam propter humanam infirmitatem, quàm propter negligentiam: in lubrico Fœdæ concupiscentiæ decidatur. Quamobrem annitendum quantum in nobis est, & assidue à Deo supplici oratione poscendum, in hoc tanto certamine pereamus, nam huius auxilio, concupiscẽtias quamuis acris, quãuis molestas omnino superabimus, & erit postea facile, quod impossibile antea uidicauimus. Minime ergo mirum est (ut huic quæstioni tandem finem imponam) si homini uoluptas data sit quando eam, non ut in concupiscentiam pronus ruat, (ut satis probauimus) sed ad incitationem procreationis, ac in solamen laborum, & ad experientiam uirtutis, constet esse concessam. Cæterum quoniam iam satis arbitror parere, ex his, quæ hactenus dicta sunt, cuncta uitia, ad quæ quis plus, minusve ex naturalibus causis inclinatur, & si sit difficile, tolli tamen posse gratia Dei, studioque & disciplina uolentis: ac iustis de causis uitiorum fomites post lauacrum regenerationis in homine permansisse: restat modo, ut quorsum, & quomodo eiusmodi inclinationes defectendæ sint, dicere aggrediamur.

De triplici amore, & triplici uenere.
Cap. XXXVIII.

QVoniam ergo ad amorem, & uenerem deflecti, atque inclinari natura, aut sideribus desuper arbitrantur sese plærique (ut pauloante dicebam) conducere uisum fuit, ut quæ uenus, & qui amor ex ea inclinatione sequendus sit, iuxta Platonicorum disciplinam, hoc loco referamus, non tamen subtiliter, sed stilo planè simplici, ac pingui (ut aiunt) Minerua: ut facile omnis lector intelligat, quid sibi in ea re sit agendū. Etenim ferunt hi geminas esse Veneres, cœlestē uidelicet, & terrestrem. Veneris utique cœlestis partes dicunt esse, allicere humanum intellectum ad desyderium illius pulchritudinis perfruendæ, quæ comprehenditur animo per contemplationem: & hinc amorem exoriri cœlestem, cuius proprium est attrahere hominem per contemptum terrenorum ad amanda cœlestia, atque humanam mentem desyderio illius supernæ pulchritudinis inflammare. Veneris autem terrestris officium esse dicunt, accendere non hominem solum, sed etiam pecora, feraſq; ad libidinem coeundi: atq; ex ea alterum amorem gigni, quem uocant terrestrē cuius facibus accendimur ad concupitam formam, ut ei per uoluptatē sensuum, & præcipue tactionum in unitatē carnis iungamur. Et hinc dicunt ipsum hominem, absq; ullo iudicio rationis, ex quadā ægritudine animi, modo in hos, modo in illos improbos, & meretricios amores impingere. Hunc nero amorem iccirco cæcū pharetratū, puerū, uolucrem, nudum ingenioſi poetę finxerūt: qm̄ re uera, præceps est, ferox, incōstās, dubius, & absq; ullo pudore quæ omnia intelligi sub ea fictione uoluerunt. Amorē igitur ambæ Veneres gignunt, & utraq; sui similē ex eo alterum appellamus amorem diuinum, alterum improbū, & terrenū: Nitūtur aūt hi gemini amores p uiribus uterq; suis, alter nos altius ad supna leuare, alter inferius

ad ima deiicere. Quoniã uero uterq; forma,& aſpectu pulchrorũ maxime delectaẽ:unus obiecta qualibet ſpecioſa forma,per eam mox à terrenis ſeſe recipiens,intẽdit ad illius diuinæ, atque cœleſtis forme pulchritudinem contemplandam,ut nihil quicquam,aut decorum eſſe,aut prætcrea diligẽdũ putet. Vnde fit, ut is ex pulcherrimis quibuſq; formis,quas hic uidet, ad amãdam illam diuinam, atque cœleſtem pulchritudinem quam non uidet magis magiſq; accendatur. At uero alter qui terreſtris,& mũdanus dicitur,ab ipſo ſtatim intuitu pulchrorum,uictus ſpecie,ad concupiſcentiam ſtatim laſciuæ rei concitatur. Et ita ſicut amor diuinus,quo mouetur homo contemplatiuus, extemplo ab aſpectu deducitur ad mentem:ſic contra terrenus,qui eſt uoluptuoſorum,repente ab aſpectu excitatur ad ſenſum. Sunt qui adiiciant his & tertium amorem,qui,& ſi cœleſtis omnino non eſt,ut ille,tamen non improbus,ut iſte,ſed medius. Is enim conciliatur homini, non tam per ſpeciem formæ,q̃ etiam per opinionem uirtutis,aut paritatẽ animorum, aut ſimilitudinem ſtudiorum,aut denique per cõmunem generis & cognationis affectum. Hinc etiã naturalis pietas parentum in filios, ac rurſus filiorum in parentes, necnon neceſſitudo fratrum cognatorum & neceſſariorum,atque etiam charitas amicorum inter ſe uicisſim amãtium,quæ in uita dirimi ſine deteſtabili ſcelere,crudeliſſimaque perfidia non poteſt. Tres ergo referuntur diuerſi amores, qui & tria diuerſa nomina, ab eo,quod quiſque efficit, ſortiuntur: Cœleſtis uidelicet, Terrenus,Humanus. Primus quidem ſeruit ſpiritui, ſecundus ſenſui,tertius opinioni,& naturæ. Primus igitur reddit nos ſpirituales,ſecundus beſtiales,poſtremus animales. Huc etiam uidetur ſpectare, quòd Cicero in eo libro:qui de natura Deorum inſcribitur,plures Veneres memorat:unam Cœlo ſcilicet & die natam,aliam ſpuma maris,tertiam Ioue & Dione, quæ uulcano nupſit,

addidit quartam Syrio Cypriaq; conceptam, quæ Adonim dicitur adamasse formosissimum puerum: quam possumus interpretari esse nefandissimam Sodomitarū uenerem: de qua superius satis dictum est, ut addi præterea nihil necesse sit.

Adhortatio ad diuinum amorem Cap. XXXIX.

QVoties ergo ad uenerem, & ad amorem procliuius, atque propensius inclinari te senseris quasi in tua genesi Venus & Mercurius congressu, conspectuque mutuo coniuncti fuerint, quo sidere genitos procliuiores solere esse ad amorem astronomi suis commentis fingunt, audi quid tibi agendum sit sine offensione Dei, & sine pernicie dānoq; salutis. Inclinaris tu forte tua natura ad Venerem, & ad amorem? parcē dum est tibi, hic nondum aliquid mali est, immo multū boni, modo tu ad eam tantum intendas Venerem: quæ ex Cœlo orta est, & cœlestis dicitur, & quæ cœlestem ac diuinum amorem ex se parit: uel si id, quasi nimis arduū, præstare omnino non potes, ad huc saluæ res sunt, aliud tibi remedium restat: habes alteram Venerē, quā sequaris: quæ Ioue nata nuptiis gaudet legitimis: hanc adire potes, & dum licet, matrimonio copulari, quod Deus instituit legitimum, & sanctum, & impudicam illā Vulcani uxorem, una cum Adonis amica uitare. Verū nos qui cœlibem uitam ducimus, ad illam cœlestem tantum Venerem, & ad amorem illum supernum totā debemus aciem mentis attollere: & quum quid usquā oculis arridet, pulchri, actutum nos recipere introrsus ad animum, & hanc eandem speciem, quæ tantopere oculis placet, quærere extra corpus: quatenus mens nostra, per ea quæ arrident oculis, statim ad contemplandam inuisibilem speciem illius diuinæ pulchritudinis

erigatur. Hoc enim modo amor ex humano cœleſtis redditur, qui ſolus ſemper, & ubiq; fœdo, atq; terreno illo amore contẽpto, à nobis eſt præ cunctis rebus optandus. Nam quid ulterius quærendum nobis erit, ubi Deum ipſum habuerimus? qui unus eſt pulchrorũ omnium longe pulcherrimus, cuius pulchritudinem, ut ille ait, ſol & luna mirantur. Is eſt, in quo mens humana perpetuo ſine torpore quieſcet, & animus ſuppeditatione omnium bonorũ ſine ſaturitate replebitur: ſemper abſq; ullo interuentu mali in ſola ipſius Dei fruitione beatus. Ad hunc ergo perfectum amorem toto feramur affectu: eiq; cathenatis nexibus hæreamus. Ab hoc autem amore quicunque capitur, tum maxime liber eſt, quum maxime captiuus. Non ſit ergo nobis hæc terrena ſpecies, & corporalis pulchritudo lenocinium carnalium uoluptatum: ſed exhibeat potius nobis ſupernæ illius pulchritudinis exemplar: ut ex eo aſpectu pulchrorum, pulchritudo illa cœleſtis, tanquam ex ſpeculi repercuſſione relucens, ad ſui amorem nos prouocet. Eſt enim præſcriptus ordo naturæ, ut ab his, quæ ſenſibus patent, euehamur ad ea, quæ non niſi mentis agitatione comprehenduntur. Ideo Paulus apoſtolus, Inuiſibilia Dei, inquit, per ea, quæ facta ſunt, à creatura mundi intellecta conſpiciuntur. Et maximus eccleſiæ doctor Gregorius, Cælorum, ait, regnũ ideo terrenis rebus ſimile eſſe phibetur, ut per ea, q̃ animus nouit, ſurgat ad incognita, quæ nõ nouit. Cuncta ergo, ſecundũ Apoſtoli ſententiã, ex uiſibilibus ad inuiſibilia, & à corporalibus ad incorporalia, & à manifeſtis ad occulta, & à terrenis deniq; ad cœleſtia referenda ſunt. Quid q̃ eiuſmodi notiones, non ſolũ in creaturis omnibus habeantur, ſed etiam in ſacris literis ubiq; pro certa ſpirituali intelligẽtia deprehẽdãtur? Nã tam in prophetis, quàm etiam in apertis hiſtoriis occulta quædam myſteria per formas, & imagines rerum uiſibilium undique, ſeſe nobis oſtendunt, quæ

Roma. 1

diuino tantum ſpiritus, & non humanæ doctrinæ ſcientia ualent explanari. Scribit Pytagoreus Archytas eum nullo pacto debere cenſeri ſapientem, qui à Deo ad res creatas cogitatione non tranſeat: atque ab his ipſis rebus ad Deum rurſus eiuſdem cognitionis admiraculo non aſcendat. Sapientiſſime ſanè dictum: nam impoſſibile eſt profecto homini adhuc in carne uiuenti, quicquam de arcanis, atque cœleſtibus contemplari, niſi per imaginem, & ſimilitudinem, aut umbram rerum uiſibilium, quas ita creauit ille ſummus opifex Deus, ut in his diſciplinam quandam poneret rerum inuiſibiliũ. Socrates ꝓpea (ut legitime apud Platonẽ) fatebatur ſe ꝓpẽſiſſimũ omniũ eſſe ad amorẽ, & tñ unus omnium ab omnibus perhibetur amauiſſe legitime. Is enim etſi per omnem uitam palam, ſine ulla prorſus diſſimulatione, in caſtris cupidinis uiſus ſit militaſſe, nunquam tamen ab ullo notatus eſt, quaſi minus pudice dilexerit. At qui potius quicquid formoſum in multis reperiebat ſparſum corporibus, paruipendendo cuiuſque ſpeciem, id totum in unam ueluti formam perfectam coagmentabat, & auocans ſeſe à corpore, idipſum ad illam cœleſtem pulchritudinem referebat. Porrò ſi nouerat facere id ethnicus, quanto magis chriſtianus: qui Deum toto corde tota anima, & omnibus uiribus, ex diuinæ legis præcepto tenetur? Et id quidem merito: nam ſic dilexit nos prior, ut pro nobis filium ſuum unigenitum daret, qui quum eſſet Deus fieret nobiſcum homo, nobiſcum pateretur, nobiſcum habaret: ut uel ſic per uiſibilem hominis formam diſceremus amare inuiſibilem Deum. Quid enim mirandum eſt, ſi natura ad amorẽ inclinamur? quũ in dilectionis ꝓcepto, Dei uidelicet, & ꝓximi, pẽdeat tota lex, & ꝓphetæ, & ipſius legis ꝓfectio tota in dilectione cõſtituatur? Quin tãta eſt uis amoris, ac tã late patet, ut ẽt diligere inimicos oporteat: dicẽte dño. Diligite inimicos ueſtros, & bene- Luc. 6

facite his,qui uos oderunt. Amare itaque & natura,& præcepto cogimur. Amemus ergo,sed legitime,sed pudice,sed honeste. Et enim ista inclinatio sic dirigēda est, ut ordinatam habeat dilectionem, & diligat quod diligendum est,nec plus, minusve quàm diligendum est, aut æque,quod plus,minusve est diligendum. Ea ergo amoris ratio est habenda,ut uniuersos affectus, quibus praue in terrenis rebus utimur,temperemus,& in Deum totis feramur habenis. Concitationes quidem animorum,quibus trahimur ad amorem,bigæ, aut quadrigæ similes esse perhibentur, ubi aurigæ moderantis est uiā scire,non equorum trahentium, atque ad eum ipsum rectorem pertinet statuere qua sit eundum, non ad equos uectores. Quandiu enim arte moderabitur,quantumlibet concitatus feratur, non offendet: sed si moderatoris inscitia deerrauerit à recta,quantumuis placide,aut leniter eat, in abrupta corruet,uel incōfragosis uexabitur, uel certe,quominus opus fuerit,deferretur. Sic planè est cursus uitæ huius,quæ affectibus quidem semper uelut equis pernicibus trahitur: sed refert qua uia,& quo moderamine feratur. Dirigendi quidem sunt amoris affectus semper ad dilectionem Dei, & proximi propter Deum: atque omnis cura nostra adhibenda est, ut in ipso,& cum ipso,& per ipsum omnia diligamus: ita ut ne nos quidem ipsos,nisi per Deum amemus: quando & ipse quoque dilexit nos per nos, & propter nos misertus est nostri. Ecquid Deus non fecit,ut à nobis merito præ omnibus amaretur? quid non adinuenit? quid omisit? Quin uel ex hoc uno nosce quæso, quàm uehementer nos amauit: qui ob admirabilem amorē suū in nos nullo nostro merito comparatum, de cœlo descendens factus est homo,inops,humilis,subditus,contemptibilis,abiectus, passibilis, & tristis denique usque ad mortem crucis. O bone Iesu,qualia, & quanta sustinuisti pro nobis? quibus nos affecisti meritis, indignos

ullis muneribus tuis? Quas culpas, quas iniurias condonasti nobis miseris, atque immerentibus? Quem nã ergo ex omnibus mortalibus conferre merito, nedum præferre tibi in amore poterimus? Num uxorem? num liberos? aut amicum? num parentes? cognatos? affines ve? aut alium quempiam necessitudine aliqua maxima nobis, siue officiorum, siue meritorum causa coniunctissimum? Tu sanè omnibus præcellis beniuolentia: omnibus præis forma, & decore, omnibus antecedis gratia, omnibus antecellis meritis, omnibus præstas charitate. Tu unus omnibus factus es omnia: tu nobis pater, tu frater, tu dominus, tu amicus, tu (quod uix ausim dicere) compar minister, tu seruator, ac denique redemptor, & remunerator largissimus. O ergo nimium ingratus, qui te non toto corde amat: o multo ingratior, qui amat quicquam extra te: ò ingratissimus omnium, qui amat aliquid plusquam te. Ad te nunc ergo currimus dulcissime Iesu, ut tu, qui omnia trahis, quum uelis, trahas & nos ad te. Eia bone Iesu trahe nos, ita ut obliti omnium, quæ in mundo placent, & quicquid terrenum sapit, te solum diligamus, tibi tantum seruiamus, de te, tantum meditemur. Trahe quæso pie Iesu tu, qui es omnia, & à quo omnia, & in quo omnia. Tu naturã regis, tu sideribus imperas, tu fata dirigis mutasq; tuo arbitratu: quum tu tamen maneas semper immutabilis. Tu plus sanè trahis quàm natura, plus exhibes q̃ (quod isti dicunt) fatum, plus inclinas quam sidera: plus nites, q̃ rerum omnium pulchritudines. Ecce domine ad te fletes clamamus, saluator mundi salua nos.

Solutio ad id quod dicitur, crescite & multiplicamini. Cap. XL.

SEd hactenus de inclinationibus ad amorem: nunc respondere aliis argumentis oportet, quæ restant & quia de multiplicatione, & repletione terre, in udo oris semper lasciuis hominibus innatat, non est per

mittendum id diutius fluctuari in incertum: sed quomodo id intelligi debeat, dilucidius explicandum. Dixit
Gene. 1 Deus. Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Ecce dicunt hi in initio statim mundi præcepit Deus non castitatem, quæ inducit solitudinem: sed multiplicationem generis, & frequens sobolis incrementum. Crescere autem, & multiplicari, nisi per maris & fœmine commixtionem non poterat, quod est à castitate ualde diuersum. Callidi argumentatores, & patroni fallaces, quidum student præuaricari controuersias, actionesq; causarum etiam ipsum ius sua interpretatione subuertunt: & ad fallendum iudicium, ex incongruis exemplis, uanas & dolosas coniecturas obiiciunt. Hi quidem suo arbitratu, & pro sua sententia locum istum interpretantur, non ut re uera sonat: ut infra dicemus, & propterea falluntur. Etenim à uero sensu scripturæ argumentandi ratio tibi est eruenda, si uerũ uis esse, quod affirmas, quod esse non potest, nisi talis sensus charitati, pietatique conueniat: à qua ab errare, uel tantillum, diuinam scripturã posse, negatur. Benedixit utique Deus illis (sic enim scriptum est) atque postea dixit, crescite, & multiplicamini,
Gene. 1 & replete terram. Quod quidẽ uerbum est afferre causam, cur fœminam maremq; potissimum matrimonio copulauerit, non autem interdicere castitatem. Nã quũ cõstituisset Deus hominũ multitudinem mutua inter se opera propagari: atq; iccirco uirũ fœminamq; recenter de limo formatos, coniugii uinculo copulasset: ut dicit scriptura, benedixit eis, & dixit. Crescite & multiplicamini. Nõ p̃cepit ergo Deus, ut audis, sed tãtũmodo benedixit: quod propriũ est nuptiarũ, ut bonis oĩbus auspicẽtur. Vnde scriptum est benedixit, quod si licet sonat (ut more hominũ loquar) bene præcatus est, & in primis liberorũ frequentiã, & generis multitudinẽ, p̃p quod eos recenter creauerat, & ita matrimonio copulauerat. Nec enim dixerat hoc, ut hominibus præciperet, aut impera-

ret,ut ſobolē coeūdi libidine ꝓpagarēt,& ſic creſcerēt, quū nemo ſit q propria uirtute, nec quū uoluerit qdē, poſſit generare: quoniā non eſt in alicuius hominis poteſtate id facere: ſed ſummi illius opificis Dei eſt,& dare,& eripere liberos. Hic.n.ſic cōiunxit primos illos homines, ac deinceps reliquos,nō ut ſingulis,ſed in uniuerſo illis gignēdi facultatē tribueret,q̄ alii alios ꝓpagarēt, eſſetq; eis neq; poteſtas,quū uoluerint, neq; neceſsitas, quū nolucrint generādi: ſed ex nutu Dei poſsibilitas pariēdi: & ꝓ arbitratu ſuo libera facultas cōtinēdi. Impartit ſanè,& aufert q̄bus uult Deus munus hoc fœcūditatis,uerū benedictionē multiplicādi,& creſcēdi, quā tūc in principio præbuit,nunq̄ ab uniuerſo hominū genere tollit,nec tollet,uſq; ad cōſumationē ſæculorū. Cōſtat q dē hoc uerbū de multiplicādo, dictū eſſe in uniuerſale, & propterea nō tenetur quilibet ꝑſtare de populo, ſed ſatis eſt,ut in cōmuni ꝑſtetur. Multa enim ſunt uni populo neceſſaria,quæ nemo ꝑ ſe efficere ſolus poteſt, nec ēt tenetur:ſed à multitudine efficiēdū eſt, ut aliud alius anitatur,& præſtet. Erat aūt totus mūdus replendus, quū iis,q ſe corporaliter exercerent,& res priuatas, & publicas agerent,tū iis,q rebus ſacris,meditationi, contemplationiq; uacarent,liberi his prorſus curis,quæ præmunt illos,qui & liberis,& uxoribus dāt operam. Æquū enim fuerat eo tēpore dominū de corporali prius multiplicatione ſtatuere, & ſubinde de ſpirituali: quādo genus hominum ex tam exiguis initiis eſſet paulatim immenſum numerum multiplicandum,ut indeforent poſt modum ex ea multitudine,& q cōtēplatiuā uitā agerēt, & q aliā multo ſanctiorē multitudinē,nō carne,ſed ſpiritu ꝓpagarēt. Nā quid quæſo nouo illi populo fuerat tunc potius exoptandum, q̄ multiplicatio,& humanæ ſobolis incrementum: quandoquidē ob id,& homo ipſe ſit primo factus, & ex eo potiſsimum matrimonium inſtitutum. Cui nam ergo uideri mirum debet, ſi ille effector mun

di,& molitor Deus tunc à primordio,in tam uasta soli-
tudine uniuersi orbis,& in tam pusillo hominum nume
ro,benedixerit sic nuptiis,dicens.Crescite,& multiplica-
mini,& replete terrā.Per necessaria quidem fuerat eius-
modi multiplicatio: ut tam latum orbis spacium ratio-
nabili simul semine repleretur,quod mox erat & anima
libus brutis opplendum:ne scilicet homines paterentur
terram manere incultam,& numerosa copia bestiarum,
ac uastissima solitudine imaniter efferarentur. Quāob-
rem post diluuium quoque quum uniuersum pene ho
minum genus esset aquis deletum, dictum rursum fuit,
Gene.8 Noe filiis.Crescite,& multiplicamini super terrā.Quid
est quòd mandat crescite super terram, nisi ut sit popu-
lus,& is maximus,unde postea ueluti ex seminario quo
dam,& uirgines.& cœlibes secernerentur: qui incorru-
ptis moribus uiuentes,alios edocerent recte uiuere: ut
una secum postea repleant paradisum? Sylua plantan-
da est, ut crescat & ut sit, quod inde ad opus me-
lius excidatur.Vinea quoque & ipsa plantatur, & cre-
bra suffosione uberius propagatur, ut inde frequentes
botri,& dulcia musta profluant, multo sanè potiora', q̄
amœnitas umbræ & opacitas foliorum. Sic & in ma
trimoniis, ubertatis proprius fructus est continentia, in
qua quidem plures saluantur, quàm in delectatione, &
amœnitate nuptiarū. Sed terra modo satis oppleta est,
nihil necesse é, ut fœcūda libidinis irriguitate luxurie-
& malis etiā seminibus occupetur,sterilitatis metu. At q̄
magis opus est,plusq; expedit ut ex sua tāta ubertate iā
aliquot fructus pariat, qui eximātur ad maius opus, q̄
ad solá propagationem carnalem, quiq; de carne quū
sint, uiuant tamen spiritu præter carnem.

Non esse opus nunc propagatione carnali: quic-
quam contra legem agere, & q̄ iam nimis
repletus sit mūdus hominibus,Cap.XLI.

ET si matrimoniū (ut id tibi concedam) uideatur ob necessitatem propagationis in principio mundi habuisse præceptum: attamen multiplicato postea genere hominum, quo ad eos, qui meliora non uouerint, indulgentiam tantum habet, & remedium fornicationis, non autem præmium, neque præceptum: alioquin transgressor legis foret, quicunque caste uiueret, & mire matrimonium contemneret, quod planè constat esse uanissimum. Sed quid iam quæso opus est hac hominum multitudine? quid tu eam tanti facis? Vix nos capit orbis circuitus, de terminis quotidie litigatur, inq; fines inuicem irrumpimus alienos: ut uel super possessorio, uel de finibus, erciscundæq; familiæ causis assidue perstrepet iudiciale tribunal. Hæc una contentio forum tenet, exercet, ditatque causidicos: committitque inter sese cognatos, affines, ciuitates, prouincias, & regna. Iam intantum quidem creuimus numerum, ut nisi immaturus occidentium decessus, sub nascentibus locum daret, nosque absorberent Maria, labores immodici consumerent, noui morbi subtraherent, crapula, ingluuiesque necarent: & plus hominum fere gladius, bellaque, quàm naturalis fatorum conditio raperent, iamdiu certe in tam lato orbe, hominibus ipsis commorandi locus non esset, minusque pascendi. At rursus ingeminant hi. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Quidnam hæc multiplicatio ad nos, in quos fines seculi iam aduenerunt? quibus scriptum est: Tempus breue est, reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint. Neque sanè modo populus tam propagandus est carnali propagatione, quàm recensendus spirituali reformatione: quoniam iam instat dies domini, & omnia finientur breui. Pro uarietate quidē temporum uariabilis quoque esse debuit dispositio conditoris: ut de testamento ueteri factum fuisse uidemus: quum tamē is ipse conditor Deus ppetuo stabilis

abſq; ulla mutatione ꝑmaneat. Siquidem & Abrahæ illi cuit ancillæ habere concubitum, nec ſecus euenit nepoti eius Iacob, qui dū Rachelí, & Lię uxoribus obtēperāt, genuit eis liberos ex ancillis: Verum ſicut non eſt dāda uitio eiuſmodi hominū pellicatus, ita quoq; non eſt in exemplum trahendus: quando ex diuina diſpenſatione contigerit. Eo quidem tēpore, ac illis moribus, nō libidi noſe quicq; ab his fiebat, q̄uis ea facerent, quæ hac tēpe ſtate, niſi libidinoſe fieri nullo modo poſſint. Sunt enim ea quæ tunc re ipſa fiebant, figurate, & ꝓphetice interpre tāda, & nō imitāda: utpote tūc facta, ut eſſent poſteris ꝓ digia, & ſignificationes futurorum. Quamobrē multo maioris meriti eos fuiſſe propterea apud Deū cēſendū eſt, q̄ illos, quibus ſecūdū ueniā concedit Apoſtolus car nalē cū ſuis uxoribus cōſuetudinē, ne labātur interim in fornicationis peccatū, propter intēperantiā. Id enim qđ ſecundum ueniam conceditur, fieri ſine culpa non pote rat, quum non propagandæ tantummodo ſobolis cau ſa, ſed exaturandæ potius libidinis gratia fieret: quod illi ueteres patres neq; uxoribus, neq; concubinis admixti quæſierāt. Nam ſicut ualde frugi, & moderatus homo in cibo, & potu, non niſi ſalutem, & ſubſtantiam corpo ris quærit: ita illi ſancti patriarchæ in eo concubitu, non niſi filiorum propagationem quærebant, quæ erat ei tēꝑ pori neceſſaria: quando exigua pars orbis exiſtebat tūc Dei populus, qui in immenſum fuerat & corporaliter, et ſpiritualiter, propagandus. Quippe et Athenienſes olim quum bellis, et lue exhauſtam ciuitatem noua ſo bole reparare ſtatuiſſent, decreuere ſingulis, quibus facul tas alendæ familiæ eſſet, duas uxores duci, urbanam, et agreſtem: ex quibus liberos uberius ꝓpagarēt. Quod tunc et Socrates ex imperio legis feciſſe putandus eſt, q alioqui nullā fuerat fortaſſe ducturus. At modo nobis
Ioan. 6 longe ſecius agendum eſt, quibus nulla talis propagādi neceſſitas ineſt, et quibus dictum eſt, Spiritus eſt, qui uiꝰ

nificat, caro non prodeſt, quicquam: quibuſq; datæ ſunt repromiſſiones ſpirituales, non carnales. Sed quid iam pluribus uerbis inſtamus? ſi tam bonum, et honeſtũ eſt, ut iſti autumant, terram quoquo modo per opera carnis, nulla habita honeſtatis ratione, ubiq; hominum multitudine repleri, quid iam pudicitia eſt opus, quid matrimonio? quid fœdere nuptiarum? ſiquidem certior fœcunditas, atque frequentior ſoboles poteſt ex incontinentia, quàm ex pudicitia prouenire. Nam quis pudor? quæve ratio obſtabit? ex iſtorum ſententia, quin iam Semiramidis illius reginæ impudicæ coeundi promiſcue lex rurſum inducatur, et ſimul è commentitia ciuitate Platonis, illa tanta rerum omnium ſocietas, ut et mulieres uiris, et uiri mulieribus ſint communes, et denique fœminæ maribus miſceantur gregatim, et publice, in uiis, ut greges, et armenta in paſcuis, ſicut Zeno, et Cryſippus, et Diogenes, et alii huiuſce tantæ communitatis auctores improbe philoſophati ſunt. Quem morem Agathyrſos et Scitas ac Maſſegetas legimus obſeruaſſe: quodque ſua etiamnum ætate. D. Hieronymus ſcribit, Scotorũ nationẽ facere ſolitã q; ut cuiq; libitũ eſt, pecudũ more, in quęcunq; obuia fiat inſultãtes, ſine ullo pudore laſciuiũt. Videte q̃ multa infanda ſuſcipiẽda ſunt uobis, ſi impetraueritis (ut uelle uidemini) genus hominũ, nulla habita ratiõe pudoris, eſſe quocunq; modo multiplicandum. Procreationi ſanè filiorum opera danda eſt, quis negat? at legitime, at honeſte, at humano more, & rite in fœdere matrimonii: non autem ímprobe, inuerecunde, pruritu canino: et ut impudici uolunt, illegitime, & uſu promiſcuo fœminarum. Male ergo interpretantur ſcripturam mali: quando ex eorum peruerſa interpretatione tanta mox cõfuſio uitæ, & morũ ſubuerſio cõſequatur: quod ſi fiat, omnem religionem, fidem, pudoremque tolli neceſſe foret. Deſinãt ergo mali agere puerſe, & falſæ interp̃

uisitationis nube obtegere improbos, & impudicos mores: subuertentes inique in exitium uirtutum, & patrocinium uitiorum, quæ ad salutem humani generis scriptura commemorat.

De multiplicatione spirituali in tanta hominum multitudine quærenda. Cap. XLII.

QVanto uero satius sit spiritualem deinceps propagationem in tanto numero hominum exoptare, quàm carnalem, nemo sanè mentis ignorat: quum iam longe præstet fœcunditati uirginitas, & magno interuallo castitas connubio præferatur, usque adeo ut idē qui in primordio rerum dixerat crescite, & Gene.1 multiplicamini, & replete terram, modo suadeat in hac ætate nouissima cœlibatum, & consulat continere, & spadonum more sese castrare, ut non iam terra carnali propagatione, sed cœlum spirituali sobole compleatur. Dedecet.n. genus hominum belluarū more numero, & mole tantum corporis crescere, & nō potius uirtutibus, & spiritu rationabiliter ampliari. Huius autem duplicis propagationis, spiritualis, s. & corporalis figura nobis oblata fuit in duobus patribus ueteris testamenti, tāquā duobus seminariis totius humani generis. Adam uidelicet, & Noe, quibus benedixit Deus eadem benedictionis uerborum: ut crescerent, & multiplicarentur. Prior nanque benedictio propagationis, quæ est ab Adam, qui terrenus interpretatur, terrenam, & corporalem generationem præfigurat, quæ tandem propter carnis uitium, cui totam sese tradiderat, uniuersali est submersa diluuio. At altera, quæ ē spiritualis regeneratio, in Noe benedictione cognoscitur, qui interpretatur quiescens: & portat formam spiritualis regenerationis: cuius est proprium continue diuinæ contemplationi uacare, quod tunc præcipue præstamus, quum pacatissima & animi,

& corporis

& corporis tranquillitate quieſcimus. Non enim in carnalibus hominibus, quales erant diluuii tempore habitat Deus, Deo ipſo dicente. Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt. Sicut ergo illa prior generatio ob ſuam libidinem ſubmerſa eſt in profundum, ita hæc contra propter ſuam continẽtiam exaltanda eſt ſublimis ad cœlum. Ex duplici quoque promiſſione Abrahæ uidetur idem manifeſtiſsime figurari. Abrahæ nanq; primo dictum fuit à domino. Leua oculos tuos in directum, & uide in loco, in quo nunc es, ad Aquilonem & Meridiem, & Occidentem, omnem terram, quã cõſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo uſque in ſempiternum: faciamque ſemen tuum ſicut puluerem terræ. Fuit rurſum eidem ſecundo cœlitus noua ſponſio propagandi ſimiliter generis repetita, his uerbis. Suſpice cœlum, & numera ſtellas, ſi potes: ſic erit ſemẽ tuum. Prior itaq; repromiſſio quæ fit ex pulueris comparatione, ex qua caro noſtra facta eſt: carnalis planè generatio demõſtratur: altera uero quæ ſtellarum numero comparatur, ſpiritualis propagatio dici poteſt: quæ ſecundum interiorẽ hominem de cœlo eſt: quoniã qui cœleſti uirtute præditus eſt, & diuinis contemplationibus uacat, is iure meritoque cœleſtis habetur. Hoc aũt promiſſum in Chriſto credimus eueniſſe: qui ſecundum carnem, ſemen eſt Abrahæ: in quo per adoptionẽ & nos quidẽ Abrahæ ſemen efficimur, & promiſſionis filii, in fide, non in carne renati. Chriſti nanq; euangelium in uniuerſum orbẽ diffuſum, in numerã hominum multitudinem, in unius Dei cultum, per conceptionem uerbi, & baptiſmi partũ regenerat: de quibus ſcriptũ eſt. Qui non ex ſanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt. ſic & Apoſtolus confirmat. Nam etſi, inquit, decem millia pedagogorũ habeatis in Chriſto, ſed non multos patres, nam in Chriſto Ieſu per euãgelium ipſe uos genui. Idem rurſus, Filioli mei quos

Gene. 6

Gene. 13

Gene. 15

Ioan. 1

1. Cor. 4

iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Et
Gal. 4. de ista generatione Iacobus Apostolus genuit nos, inquit, uerbo ueritatis. Iste ergo est conceptus, iste est partus ista sunt sancta connubia, quæ conueniunt, & apta
Iac. 1 sunt sacerdotibus: ex quibus propagatio illa spiritualis diffundatur, & multiplicetur ad immensum numerum multitudinemque stellarum. Fortsitan hic aliquis dicat, quid futurum si nemo uxorem ducat: quando, sicut dicis, tantum præstat matrimonio cœlibatus? Quid futurum, rogas? Ad quid quæso de eo quod futurum nunquam est, tanquam futurum sit, quærere? Nunquã enim deesse poterũt q nõ malint uxores, ẽt quòd laudabilior sit cœlibatus. Quod autem matrimonium bonum sit, satis, superque diximus, & iccirco eo quòd matrimonium sit, nulli omnino interdicitur, sicut nec cœlibatus, q licet melior sit quam matrimonium non tamen cuiq; præcipitur, pr̃terquam his ipsis, quibus datum est, ut possint, uelintq; continere: aliis uero dicitur. Habeat unusquisq; uxorem suam: & quæ non potest continere nubat: de quo supra satis diffuse diximus. Sed quis nam modo est tam perditæ frontis homo, qui sibi tantum arroget, ut diffidat sine sua ope propagari genus hominum posse & uereatur propterea integrum præstare cœlibatum?
Matth. 3 Nil est quòd uerearis potens est dominus (sicut legitur, in euangelio) semen Abrahæ etiam de lapidibus suscitare: siue ut ranas, & cicadas ex humo pluuiisque inũdantibus: aut quemadmodũ mures, quibus circa Ægyptias Thebas post magnos imbres æstibus torrodis uniuersa arua replentur: uel ut ethnicorum fabulæ perhibent, ex formicis, siue iactis seminibus ex terra. Nonne Deus, (ut me tandem expediam) eadem potestate, qua creauit primos homines & q̃ quotidie nouas animas creat creare posset innumeros. Seruare ergo continentiam & ducere uitam cœlibem, non est quòd propter sobolis iacturam temere quisquam damnet: quum deesse nunq

modo posit, qui ultro subeat officium mariti, & gratis adeat onera nuptiarum, & posset Deus solo uerbo si uellet absque opera hominum, non tantum unum sed mille mundos hominibus replere. Atqui iam (ut arbitror) satis probatum est, satisque constat, nihil necesse fore ad sobolem multiplicandam sacerdotum cœlibatum solui: quando iam satis propagati simus: sed in tanto numero hominum spiritualem propagationem deo inceps quærendam esse potius: quàm carnalem.

Duo esse genera Christianorum, sacerdotum: scilicet & laicorum. Cap. XLIII.

QVod autem Deus totam hãc futuram Abrahæ generationem, alios puluerì, alios stellis assimilauerit, non est absque mysterio. Quid enim aliud id sibi uult? q̃ significare ex cuncto populo christiano, alios quidem perfectos & quasi cœlestes esse debere, qui inter cæteros instar stellarum fulgentium in his tenebris micent: de q̃bus legitur. Hæc est casta generatio cum claritate: alios uero minus perfectos, ac terrestres, & propterea puluerì comparatos, quippe qui, & terrena sapiant, & mundanis intendant rebus animum: de quibus Apostolus dicit. Et tribulationes carnis habebunt eiusmodi. Quocirca hi puluerì, illi stellis merito comparantur: attamen bene agitur cum utrisque: modo custodire Dei præcepta non negligant. Quo nam pacto potuisset agi melius cum uniuerso genere hominũ, q̃ quod alii sobolis gratia, quũ nequeant continere, nuptiis intendant: alii contemplationi dediti ab omni uoluptate contineant? quatenus utrosque, opere licet diuerso, ueluti in familia rite disposita, dum suum quisque officium facit par administrationis suæ gratia prosequatur. Siquidem sacerdotis proprium est uacare contẽplationi: & non, qua natura homo est, tantum uiuere. Non Sap. 4 1. Cor. 7

enim oportet hunc curare humana, etiam si sit homo nec mortalia, etiam si sit mortalis: sed potius, quantum fieri potest, & mente, & animo annixum, sursum ad superam immortalitatem ascendere: & secundū id, quod est in homine optimum, Deo uiuere: & spiritu facta carnis mortificare, dicente nobis Apostolo. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Id enim habet homo cōmune cum angelis: illud etiam cum brutis animantibus: quocirca huic muneri aptus esse non potest, quicunque male afficitur curis, & solicitudinibus coniugiorum: atq; assidue amore, metuque liberorum torquetur. Eiusmodi enim homines qui his perturbationibus affliguntur, uitam uiuunt erumnosam, & terrenam: propterea decet hos administrare. Remp. liberos educare, familiam gubernare, rebus domesticis prouidere, cōmercia exercere, aduocationes præstare, callere medēdi artes, agros colere, belli, pacisq; expeditiones obire, & reliq; negocia curare: ut laicis hominibus conuenit. At homini contemplanti, & sacris officiis dedito, longe diuersa uitæ ratio debet esse: quum nihil horum ei sit opus curare, plus æquo, quod impediat, ac deturbet animum à contemplatione diuina: cui ex officio uel in primis sacerdoti ipsi quanta ualet attentione, uacandum est. Quamobrem certum est illud totum, quod de multiplicatione legimus, allegorice de his ipsis interpretandum esse, & non de propagatione carnali. Quod et Origenes sic & ipse elegantissime est interpretatus. Interior, inquit, homo noster ex spiritu, & anima constat, masculus quidem spiritus dicitur, fœmina uero anima. Hæc autem duo si cōcordiam inter se habeant, crescunt, & multiplicantur, generantq; legitime filios, qui sunt sensus mortificati, & intellectus bonus & cogitationes utiles, quibus terra repletur. Hæc ē enim firma copulatio, & effusa multiplicatio hominis spiritualis, ut aia iūcta spiritui, & ei quasi cōiugio copulata fugiat carnalia desyderia, & corporeas uo

Roma. 8

luptates: monitisque salutaribus, & afflatibus diuinis (ut bona uxor) fideliter & in cunctanter obtemperet: alioq; auersa impudenter ab eo, audiet illud de se propheticũ dici. Frons mulieris meretricis facta est tibi, & sine pudore effecta es ad omnes. Est & alia desponsatio spiritualis hominis, qua desponsatur anima Christo, Apostolo dicente. Volo autem omnes uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo. In hoc sancto connubio concipit anima de Christo, & nascitur generosa progenies, quæ est iustitia, timor Dei, pudicitia, mansuetudo, dilectio, charitas, sapientia, fortitudo, temperantia, & innumerabilis cæterarum uirtutum proles, de qua propheta. Filii tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Hæ sunt ueræ nuptiæ, hæc uera progenies sacerdotis, & hominis spiritualis, sine incomodis, sine solicitudine, sine corruptione. Verum quia & ipse spiritualis homo, quatenus corpus est, indiget etiam externis bonis, ut tranquille uiuere possit, expedit ei, ut suppetent sibi alimenta, & cæterarum rerum usus conueniens, & moderatus quo libere, absque cura possit sacrosanctis mysteriis, & diuinæ contemplationi tota mente uacare. Nulli autem uideri mirum debet, genus hominum uniuersum ita partiri: quando etiam membrorum corporis, & ipsorum quoque sensuum officia dispartita sint. Non enim sensus quilibet alterius sibi sensus officium uendicat, neq; quoduis membrum arrogat sibi membri alterius operam: sed suum est cuique corporis membro officium, & pro diuersitate operum diuersum exercitium, pro ut rite cuique sua ipsius natura dispertit. Vnde Paulus apostolus. Si totum, inquit, corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? Omnes ergo unum corpus sumus, & diuersa membra, sed omnia uni corpori ita necessario sibi inuicem cohærentia, ut alterum sine altero commode se habere non possit. Hoc idem quoque ex admirabili Dei misericordia accidit &, uniuerso corpori

Hier. 3

2. Cor. 11.

Psal. 127

1. Cor. 12

ecclesiæ: quod sanè multis gratiarum donis, quasi conpagibus, ad gloriam Dei rite compositum, atque firmiter compactum est. Vsque adeo ut bene sit cuique secundum domini præcepta uiuenti, siue is matrimonii fœdere, siue castitatis professione censeatur. De hoc autem corpore idem Apostolus. Omnes, inquit, nos in unum corpus baptizati sumus. Nonne uidemus, & in exercitu perpulchrum esse, & ad consequendam uictoriã oppido necessarium, ut milites unanimiter diuersa interse militiæ munera obeant? & quum fortes, & strenui omnes esse non possint non ne eliguntur? & imbecilliores una cum robustis, ut acies ipsa non tantum uiribus, sed & numero quoq; formidabilis hostibus fiat? attamen omnes & gradum, & ordinem, pro sua quisq; uirtute, & animo sortiuntur. Desinamus ergo mirari uel etiã calumniari, qđ diuino scimus cõsilio factũ esse, ut ex omni numero hominũ, partim deo deputẽtur, ut rebus diuinis inseruiãt: partim mũdo, ut filios educẽt, & quotidianũ uictũ, ac res priuatas, publicasq; ꝓcurẽt. Quid ꝙ eandẽ partitionem ẽt de terræ frugibus fieri uidemus? primitiæ siquidem, ac decumæ superis immolantur, atq; in usum sacrorũ templis, & sacerdotibus offerũtur: reliquus uero ꝓuentus, & dominorũ, & agricolarũ usui ꝑseruatur. Ita profecto humanæ res se habẽt, ut cũcta opera, ac ministeria hominũ quibusdam ueluti uinculis sint cõnexa: ut alia aliis egeant, & res altera opẽ sibi poscat alterius. Quod si secus fiat, collabi ac interire omnia necesse est. Facere mihi uidetur ad hanc partitionem illud Pythagoræ Samii scitum, præclarumq; cõmentum de multiplici uiuendi genere ac diuersa uia hominũ. Dicebat.n. simile sibi uideri uitam hominis mercato, q̃n Olympia maximo ludorũ, & rerũ omniũ apparatu celeberrimus habebatur. Nã illic alii corporibus exercitatis gloriã, & uictoriæ coronam expetunt: alii uel uendendo, uel emendo, uel etiam rapiendo, quæstus, & lucra se-

Ibidem

stantur: alii uero, qui magis ingenui sunt, & nobiles, nec plausum, nec lucrum curant: sed solo discendi, & uidendi studio intersunt: ut & quid agatur uideant, & addiscant: & iucundissima earum rerum, contemplatione liberi, & sine cura fruantur. Haud multo ferè secius nobis uidetur euenire, qui in hunc mundum, ceu in quandam celebritatem mercatus uenimus, alii enim gloriæ student, & auræ populari: alii pecuniæ & lucris inhiant, alii procreandis liberis licite ex suis uxoribus: alii turpiter ex alienis, siue ex concubinis operam impendunt: alii denique, & multo rariores sunt & neglectis omnibus, uni Deo uacãtes, cõtẽplationi diuinæ, sacrisq; rebus, & animãrũ saluti deseruiũt: & hunc qdẽ interpretamur præcipue ordinẽ clericorũ & sacerdotũ: quorũ interest uacare diuinis, & inhærere cõtẽplationi, & parũ'nihilve curare, q̃ hic in hac frequentia homines anxie, curioseq; faciant.

Quid sit maledictum sterilitatis. Cap. XLIIII.

QVòd uero in sacris literis damnentur qui non reliquerit semen in Israel, nihil propterea uerendũ est nobis, q liberis, atq; uxore caremus: nam in eisdem literis etiam scriptum est. Maledictus qui pependit in ligno: attamen Deus noster Christus de salutari ligno crucis pendens sustulit omnem maledictionẽ: quæ ab illo ligno uetito iam à principio germinauerat. Vnde Paulus apostolus. Christus, inqt, nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed sciẽdũ est eiusmodi maledictiones nõ esse, q̃ faciãt hominẽ execrabilẽ, & superis inimicũ, sed quæ tunc uulgo homines reddebant infames & inuisos, ita ut istud maledictũ hic opprobria interpretanda sint, nõ crimina. Steriles nanq;, & affixi crucibus, ideo olim apud maiores maximo probrio fuerant: & tunc sicut nec crucis, ita nec uirginitatis mysteria noscerẽtur. At nobis longe diuersa ratio est: q̃ Gal. 3 Gal. 2

hæc eadem,quæ apud eos dedecori,et opprobrio fuerant,modo apud nos honori sint,& saluti . Suo nanque testimonio , et exemplo docuit nos Christus Iesus , & relinquere uxores propter se,& crucem ferre post se, si uere ipsius effici discipuli cupimus.Sed iam (ut puto) satis probatum esse censemus,(quicquid impudici quidã garriant)professionem cœlibatus nullo pacto iniuriæ, aut maledicto patere : quando sicut per matrimonium carnaliter,ita per cœlibatum spiritualiter in adoptionem Abrahæ,& filiorum Dei multiplicamur.Sed de hoc satis iam ad reliqua pergamus.

Non purgari,aut leuari peccata , propterea quod multi sint, qui peccent. Cap. XLIIII.

NVnc uero illis est respondendum , qui animati numerosa societate peccantium , pertinaciter in iniquo suo proposito perseuerant:& quum tueri alia ratione se nesciant,malorum sese cõsortio defendunt,& turpitudinem flagitii , exemplorum frequentia, & consuetudinis licentia deprecant,inique recti loco ducentes , quicquid uulgo committitur . Sed compello te modo, quisquis te sic insipienter , friuoleque defendis, Quidnam quæso ad rem , si multi peccent ? num tu si quid contra legem à multis agatur,impune feres , si cũ aliis pecces ? Quinimmo eo magis tibi uerendum est, quasi in te tandem statui debeat animaduersionis exemplum ut sumpti iã de te supplicii metu alius deterritus peccare formidet. Quis nam te in eã turbam improborum magis quam bonorum coniecit ? cur cum bonis non mauis esse,etiam si pauciores sint, quàm cum malis ? Responde precor:quando hic inter nos uerbis tantum contenditur,non pugnis . Taces,satis laudas . Scio, tua te ducit ad malum concupiscentia,teque ad hos trahit morum similitudo,quæ est tibi in malo cũ eis. Quid

est quod ex multorum consuetudine uitium tuum excuses? quum & uitia fatearis esse, quæ sequaris, & à nobis nil nisi bonum, & salutare quærendum sit? Quod autem multi sint mali, id probe mihi tecum conuenit. Extat sapientis uiri Biantis dictum satis uulgatum. Plures malos. Id sanè nulli mirum uideri debet: quoniam recte facere rarum, & perpaucorum hominū est. Quid quòd ex illis quoque antiquis Romanis, qui tantis ubique laudibus efferuntur, adeo rari semper probi fuerint, ut non ridicule magis: quàm serio dixerit scurra quidā, uno posse à nullo bonos omnes includi? Sed obsecro te, quæ nam uirtus esset pudicitia, quæ maxima habetur, nisi ei laudem raritas daret? Rara profecto uirtus, rarū q̄q̄d p̄clarū est: ac unū quodq; tāto inuēto rarius, quānto dignius aut difficilius est: factu sola uitia uulgaria sunt, & obuia ubiq;, & in promptu omnibus. Etenim omnes natura ad deteriora faciles sumus, & eo magis, quòd in his, neque dux unquam deest cuiquam, neque comes. Non enim uoluit natura ipsa quicquam magnū effici facile, uel à pluribus: sed in arduo posuit quicquid honestum est: atq; admiscuit præstantissimo cuiq; operi difficultatem, ut merito illud Solonis uerbum celebretur. Difficilia honesta omnia. Vnde & Firmianus noster Lactantius, Bonorum, inquit, natura in arduo posita est, malorum in præcipiti. Nunquam sanè tam bene agitur cum rebus humanis, ut honestiora plures sectentur: uel placeant optima pluribus: quum solent id uitæ genus in primis uulgo probari, quod facile, quod usitatissimum sit: & nihil habeatur magis populare, quàm nomen uoluptatis. Contra autem uidemus ad uirtutem continentiæ paucos aspirare, paucos anniti, quia uirtutū, palma teres est, & ardua, & raros habet ascensores. Cæterum quanto rariores sunt, qui ad hanc metam percurrunt, tanto illi maiori admiratione, & præstātioribns præmiis digni sunt, ex malorum nanq; comparatione, bono

rũ decus clarius eluceſcit. Quid eſt enim ꝙ quidã tam topere de caſtitatis uirtute laudanẽ: niſi ꝙ multi de impudicitiæ uitio cõdẽnantur? Splẽdor q̃dẽ diurnę lucis tũc maxime dignoſcitur, quũ obſcuritas noctis ſupuenerit: propterea de Noe ſcriptũ eſt: ꝙ eſſet iuſtus, & ꝑfectus in generatione ſua. In quo uerbo (ut interpretatur Origenes) oſtẽditur nõ fuiſſe Noe ex integro ꝑfectũ, ſed in generatione illa ſua puerſa ex cõparatione cæterorũ iuſtũ, atq; ꝑfectũ fuiſſe. Idẽ quoq; de Loth intelligendum eſſe dicit: ꝙ quãto in dies Sodomitæ deteriores fierẽt, tãto ille iuſtior apparebat. Eminẽt quidẽ quæ rara ſunt, & ad comparationem ſui contrarii illuſtriora, atq; admirabiliora redduntur. Non enim eſt admirationi procera arbor, etſi uertice minetur cœlum tangere, quum tota ferme ſylua eadem proceritate ſuccreuerit, ſed quæ ſola eo loco ꝓcera ſit, aut admodum rara præ cunctis emineat. Quid ergo mirum ſi in tam peruerſis, ac improbis moribus huius noſtræ tempeſtatis, probi, & caſti uiri, ueluti fulgentia ſydera inter tenebras noctis, præclariſsima uirtutis ſuæ luce refulgeant? Quis inter tot ſordes hominum caſtitatis mundiciem non commendet? non admiretur? non colat? quum etiam apud improbos honor ſemper ſit habitus probis, & honeſtis moribus. Nunquam enim in tantum conualeſcet nequitia: nunquam ſic contra uirtutes coniurabitur, ut caſtitatis nomen non ſit uenerabile, & ſanctum, etiam improbis. Quamobrem totis uiribus & neruis (ut aiunt) operanda eſt, ut ſequamur bonos, & raros, educentes nos prorſus è turba, & præſtantes aliquid de nobis eximium, quo ſecernamur à uulgo, & inter cœli ciues mereamur aſcribi. Ideo in Exodo legitur. Non ſequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut à uero deuies. Item & Apoſtolus, Omnia, inquit facite, ſine murmuratione, & hæſitatione, ut ſitis irreprehenſibiles, & ſim-

Exo. 23

Phil. 2

plices, sicut filii Dei, immaculati in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos luceatis, ut luminaria in mundo.

Fuisse semper & bonos, & malos: necesse tam raros probos, ut quidam arbitrantur. Cap. XLV.

VErum et im uero quanquam bonos, & castos raros esse non negem, non tamen propterea tã raros esse concesserim, quàm plerique forsan sibi falso persuadent esse. Nam difficile quidem est confirmare id de plurimis, at mihi certum est, quid de multis respondeam quos scio continentissime uiuere. Verum fit nescio quo modo, ut optima quæque quasi occulta sint: mala uero, ac fœda factu, ita late pateant, ut plusquam opus sit, ab omnibus agnoscantur. Nec mirum nam auri uenæ penitus abditę sunt, & gemmæ, & præciosissima quæque terrarum latebris altissime reconduntur: sed uitrum, æs ferrum, & id genus uilia, passim, & ubique nobis obuia fiunt. Idem fermè accidit in moribus hominum: quando nemo ferè est, qui non acutius semper uitia, quàm quæ recta sint uideat. Et propterea sæpe accidit, ut lateat probitas, tanquam sterili compressa solo, & uitium ueluti semen uberi satum gleba, ubique propagetur, & (ut de malis herbis dicitur) altius surgat, & magis magisque conspicuum reddi soleat. Consueuerunt omnes ferè natura quicquid rectum est, & laudabile, quasi inuidiosum quidpiam continentibus oculis pertransire, mala uero, ac turpia perspicatiores Lynceo longè, lateq; prospicere, ac prospecta ubique palamq; proferre. Iniquum est sanè in quolibet ordine bonos malosq; indiscrete confundere, atq; improbis cõuictis

in eodē iudicio bonis quoq; odiū, inuidiāq; conflare, Siquidem hac ratione uel angelorū constantiæ detrahi posset, nedum hominum fragilitati, si malorum angelorum, qui ceciderant, superbiam uelis ad accusandam bonorum perfectionem, in testimonium angelicæ prauitatis adducere. Porrò boni & casti multi sunt, & agnoscūtur etiam à multis, recte, & sine uitio intuentibus: quod nisi mihi compertum, exploratumque fuisset, puderet asserere. Perspecta est sanè ubiq; locorū complurium sacerdotum continentia: ita ut id nisi ab impudentissimo nebulone negari non possit. Nam etsi aliqui in ecclesia Dei reperiantur improbi, & profani, nihilo minus tamē redolet adhuc in ea pura, & sincera castitas multorum q tenorem priscæ continentiæ seruant: atque gratia eius, qui pro se crucifixus est, ab omnibus illicitis uoluptatibus sese abstinent. Quod autem nunc multi reperiantur improbi, & impudici mirabile nō est, neque monstrum, ostentumve aliquod nouū: quum semper ab initio mūdi fuerint per mixta uirtutibus uitia: ut nullus unquam ordo hominum fuerit tam sanctus, in quo improbus q̄ piam non sit inuentus. Nulla unquam profectò erit hic
Matt3. tam munda seges, qua cum non sit innatum simul & lolium, quousque ueniat (ut scriptum est) qui habeat uentilabrum in manu sua, & purget aream, & congreget triticum in horreum, & quisquilias, & lolium igni comburat. Nihil ergo diffidendum est inter lasciuos, & improbos sacerdotes, & clericos, ac cuiusque generis tam religiosos, quàm laicos, inesse commixtos castos & probos complures; nam & inter tribulos, & lapas emicant rosæ, uernant uiolæ, & lilia consurgunt. Vidit & Ieremias propheta in uisione sibi à Deo demonstrata ficus bonas, & malas: Bonas quidem bonas ualde: Malas autem malas ualde. Similiter de sacerdotibus dicendum. Si boni, boni ualde: si mali, mali ualde. Natura aūt comparatū est, ut bona malaq; cōmiscantur: & non nisi inter

uentu malorum bona, ex deteriorum cõparatione no-
scantur. Quinimmo neque Deus (ut asserit. D. Augsti- Iere. 24
nus) ullum hominem crearet: quem malum esse futurũ
sciret, nisi pariter nosceret, quibus eum bonorum usibus
accommodaret: atque ita ordinem sæculorum, tãquam
pulcherrimum carmen, ex quibusdam quasi ἀντιθέτοις
id est oppositis, honestaret. Nam sicut in dicendo, con-
traria inter se cõposita, cõciniorẽ orationẽ sæpe reddũt,
ita quoq; nõ uerborũ, sed rerũ diuersarũ cõcinitate, mũ-
di pulchritudo, admirabili dispositione cognoscitur.
Chrysippus philosophus, ut scribit Gelius, asserebat ni-
hil esse prorsus imperitius his, qui opinantur bona esse
potuisse, si non essent itidem & mala &: quũ bona malis
contraria sint, & utraque inter sese opposita, quasi mu-
tuo suffulta nixu consistant: quando contrarium sine al-
tero suo contrario esse omnino non possit. Quonam
pacto quæso iustitiæ sensus esse posset, nisi esset iniqui-
tas? quove modo fortitudinis uirtus rite percipere o-
tur, nisi ignauiæ uitium ei foret aduersum? & qua si-
militer ratione continentia discerneretur, nisi eaipsa uir-
tus per contrarium suum, quæ est intemperantia nosce-
retur? Proinde, homines stulti cur hoc etiam non re-
quirunt, ut ueritas sit, & non sit mendacium? Hæc Chry
sippus per quam sapienter. Semper itaque & ubiq; fue-
re boni, & mali, casti, & impudici, alterum nanque pen-
det ex altero, ut si sustuleris alterius nomen, utriusque si-
mul auferas necesse sit. Quis nostrum ausit optare om-
nes sacerdotes integros, & innocentes? quum lex, ut
ait Apostolus, constituerit sacerdotes eligi ex homini-
bus infirmitatem habentibus, ut possint, sicut pro sua, ita
etiam pro populi infirmitate offerre sacrificium. Non
sunt ergo sacerdotes, qui omnino peccare non possunt:
sed qui peccare omnino non debeant. Non tam ergo
mirandum si quis eorum peccet: quàm letãdum si quis
castus, & iustus inueniatur, Nec ille quoq; omnino cõ-

temnendus est, qui ubi forte ceciderit, statim surgit, & agit pœnitẽtiã: atq; ex eo, q; ceciderit, quodq; ipse peccator fuerit, suæ ipsemet conscius infirmitatis, discit pauidus cauere sibi: & alterius misereri: & alienis infirmitatibus parcere. Est uidere in uniuerso genere hominũ ita contingere, sicut in qualibet magna, ac instructa domo, ubi nõ solũ sunt uasa aurea, & argentea, ut ait Apostolus, sed & lignea, & fictilia, quædam q; in honorem, quædam etiam in contumeliam. In principio statim mũdi inter filios primos Adæ unus extitit fratricida: inter filios Noe, unus impie peccauit in parentem, & accepit maledictionem: inter duodecim Christi Iesu discipulos, fuit proditor Iudas: inter septẽ primos diaconos receßit à fide Nicolaus. Adde figurã de ueteri instrumẽto, q; in castris Gedeonis duo millia & amplius armatorũ fuerant, & nisi trecenti electi sunt, q; bibentes non flexo poplite, sed manu ad os aquã è fluuio stantes proiiceret. Et hi tñ, uel tã pauci sic electi, de cẽtũ & uigintimillibus Madianitarũ, & Amalechitarũ cæsis gloriosissimã uictoriã reportarũt. Sed quid attinet admirari inter mortales improbos reperiri cõplures: quãdo & Deus, ut legitur in angelis suis repererit prauitatẽ: & illa syncera, & cæteris natura p̃ superbiã suã ab illa naturali, & propria bonitate defecerit: si modo & detrahe tãtopere religioni, & sacerdotio: si q̃s ex eo ordine sordidus sit, & minus honeste sese habeat: quãdoq̃dem ex omni genere hominũ semp̃ malos esse necesse è, sicut & bonos. Sed utri modo plures, boni an malive sint: nec attinet hoc loco discutere, nec meæ partes sunt iudicare. Cauendum tamen est, ne quis eo errore ducatur, ut sibi licere existimet, quod multi, uel ex his, q; honoratissimi habeãtur, improbe faciunt, sic forte intræ sẽ dicens. Id q̃d facere præcipimur, nemo ferè p̃stat, alicer uiuitur, exoleuit probitas antiquorum: alius est proceribus mos, aliud nunc prælati nostri agere cõsueuerũt. Ne quæso, p̃pterea quicquam statim

rectum putes,uel quod multi,uel qđ quidam ẽt ex prô ceribus facere non erubescant. At tu si sapis, nec falli uelis,id tantũ existimato rectũ, quod moribus,quod legibus consentaneum est:quod ecclesiæ placitis constat:& quod obseruatũ est à maioribus,quorum uita & in magnis,& in honestis rebus semp perspecta fuit,& iudicata,& habita innocẽtissima. Nihil te moueãt clara nomina,quũ isti ipsi re ipsa sordeant,sintq; uilissima omniũ uitiorũ mancipia. Verũ sup omnia caueas,nec unq; tibi id stulte pſuadeas,neminẽ esse pudicũ,& mundũ ab his sordibus ut nup dicebã:sed si tã pusilli animi sis, ut sperare, ac pſuadere ipse tibi nõ possis id esse in pluribus:saltem id paucis cõcedito: teq; existimato debere esse unũ ex paucis,atq; ex electis Dei:quoniam ut ipsa ueritas dicit, Multi sunt uocati,& pauci electi. Quod aũt rari sint boni,nõ est hæc nostri tãtũ ævi quærela:nã iuxta illud Antiquũ,& uetus est,alienũ Posthume lectũ Cõcutere: atq; sacri genũ cõtẽnere fulcri. Hoc antea questi sunt nostri maiores,hoc nos querimur,hoc posteri querentur:euersos scilicet in peius mores,regnare neqtiã, res humanas in omne nefas labi. Sed qd mirũ? quũ in omnibus sæculis,ut ingt Cicero,pauciores uiri semp repti sunt, qui suas cupiditates,q; qui hostiũ copias uicerint. Sic se profecto res habet,semp fuerũt & boni,& mali: nã & arca Noe,quæ ecclesiæ simulachrũ gesit,ex cunctis animalibus mũda simul,atq; immũda seruarat. Sagena quoq; illa cuãgelica,ex omni genere pisciũ, bonorũ uidelicet malorumq; referta,ad littus trahitur,at boni dũtaxat eligũtur,mali aũt foras mittũtur. Sic & loliũ cõcrescere pmittitur cũ tritico usq; ad messem,ut tũc demũ illud in ignẽ,hoc aũt in horreũ recõdatur. Decẽ ꝑterea uirgines: non omnes ingrediuntur cum sponso ad nuptias, sed quinque tantum: quæ & uirgines & prudentiores reliquis fuerant. Quod nihil sibi planè uult aliud, quam immuere mundum uniuersum oppletum esse & bonis, Matth. 20.

& malis, sed in fine tandem admittendos esse tantum
Matth. 25 bonos ad uitam eternam, malos uero in ima tartara
reiicie ndos, ad supplicium sempiternum.

Multo satius fore nos saluos esse cum paucis, quàm cum multis damnari, atq; bonos seq; qui, quàm multos. Cap. XLVI.

EXoptare quidem unusquisq; debet se saluum esse, ac beatum fieri cum omnibus: si id non datur, cum pluribus, si ne id quidem, saltem cum paucis. Satis enim & abunde fœliciter eueniet ei, qui saluus fiet, etiam si solus ipse saluus fiat. Alioqui maluisset Loth ille iustus cum ciuibus suis una commorando perire, quam ab eis fugiens, uel solus à Sodomorum incendio liberari. Etenim quicunq; proficere cupit in uia Dei non est ei quod plerique multi factitant intuendum, sed quod boni, & iusti faciunt, neque rursum quod pluribus placet, sed quod melioribus, quodq; per se sit bonum, idemque bonorum iudicio laudatissime comprobatū & cōstantissime ab his ipsis bonis seruatum. Optimum quidem est bonorum exemplis in melius instituere uitā suam: atque non tam quod multi egerint, quàm quod optime actum sit, sibi ad imitandum proponere: in his præsertim, quæ seniorum consiliis, & sanctorum decretis, atque conciliorum placitis immota per tot sæcula constiterunt: quorum auctoritati non credere, & quod etiam peius est, contradicere, nefarium certe est, atque summè impium. Verum quia fieri nequit, ut quod optimum est laudetur uulgo ab omnibus, uincat apud nos, atque sit potior sententia, quæ est magis pia, & quæ magis bonis placet, etiam si pauciorum calculis comprobetur. Pulcherrimum haberi solet uictoriæ genus: quādo multitudo paucioribus, utpote melioribus, cedit. Sit ergo nobis potissimum ad imitandum, non quod uulgo, sed

go,sed id tãtum quod à bonis probatur:ne temere ue/ luti grex balantium pecudum demisso capite præẽtiũ uestigia, quocunq; uanus cuiuslibet ducis sibilus dedu/ xerit,prosequamur. Pythagoræ illius antiquissimi philo sophi symbolum legimus. Ne per uiam publicam am/ bules. Quod. D. Hieronymo interpte sonat. Ne uulgi sequaris errores. Viam,inquit Comicus,q nescit ad ma/ re,amnem quærat comitem sibi. Viarum siquidem am/ bages uiatorem fallere plærunq; solent,sed fluuius,& si longis,& obliquis sinibus deducat, certo tamen itinere defluit ad mare quo omnia flumina necessario deferun tur. Qui ergo recte uiuendi rationem cupit edoceri,nõ quærat nugas,& insomnia uulgi,& argumẽta inania eo tum,quos ignorat:sed eos sibi proponat imitãdos,quo rum uita laudatur:& quorum iter certo scitur tẽdere ad cœlum. Non est enim nobis qua eatur tantummodo, sed etiam quam tuto,quove perueniatur diligenter aspi ciendum:ut non stulte,& temere secundum uulgus,sed innocenter iuxta leges,& honeste moderateque pro ra/ tione uiuamus.

Apud inferos pœnam esse non leuamen habere socios in ærumnis. Cap. XLVII.

VErum ne quis forte sibi blãdiatur:palpetq; sese, q sicut cum multis peccat ita etiam sit punien/ dus cum multis,quasi aliquod afferre miseris so latium possit societas in tormentis, audiat quæso quid de hac ipsa re. D. Augustinus nobis per pulchram simi/ litudinem paucis uerbis expresserit. Non minus inquit est arsurus, qui cum multis, q̃ qui solus ardebit immo multo acrius: quandoquidem magis inualescere ignis soleat, quo magis in eum fuerint ligna, atque sar/ menta coniecta. Iccirco dives ille euangelicus Abra/ ham poscebat, ut Lazarus ad fratres suos ab infe/ Luc. 16

ris mitteretur, q illos edoceret, ne & ipsi uenirent aliquando ad ea loca tormentorum, perpetuis secum flammis arsuri. Quid ita? nisi q ille satis exploratum haberet, accessu eorum, se non leuandum esse pœna, quam sustinebat, imagis magisque affligendum. Vide obsecro quid commodi assequatur quicunque existimat se plurimorū flagitiis excusari: quum ex eo atrociores ibidem apud inferos sit pœnas daturus. Longe ergo satius fuerit flagitiosam perditorum hominum consuetudinem aspernari, atque procul fugere, quàm imitari, seq; malle saluari cum paucis, quàm cum multis damnari.

Quæ exempla continentiæ nobis præponenda sint. Cap. XLVIII.

ET ne ignores interim, qui tibi præcipue in hoc genere uitæ sint imitandi, aliquot uirorum sanctorū exempla proponam, à quibus rerum omniū, quæ optime integritati uitæ conueniunt, recte argumenta sumantur. Nam quemadmodum pictoribus, à quibus imago ab altera imagine effingenda est, cōuenit sæpius ad exemplar respicere, ut ueram similitudinem reddat, ita sanè & studioso castitatis, ad uitas sanctorum tanquā ad simulachra quædam spirantia, frequenter, & assidue respiciendum est: ut ad eorum similitudinem non facie, sed mores formet, & in omni uirtutum genere, & præsertim in obseruāda continentia, reddat sese omnibus numeris absolutum. In eorum autem numero, quos imitemur, ut taceam reliquos, qui sunt pene innumerabiles, erit in ueteri testamento Loth: qui pudicus inter nefarios Sodomæ ciues solus inuentus est, quicquid postmodum per ebrietatem imprudens filiarum fraude, commiserit. Habemus & Samuelem, qui unus inter sceleratos Heli filios sanctus, ac innocens à flagitio fornicationis semper abstinuit. Habe-

mus Ioseph, qui educatus inter Ægyptiorum lasciuias: & ab hera primo blanditiis, atque pollicitationibus ad libidinem inuitatus, moxq; minis, ac ui etiam tentatus, fugiens pallium, quum nequiret aliter euadere, in illius manibus reliquit: quod asserendæ calumniæ cõtra immeritum iuuenem, esset postea iniquæ fœmine iniquũ patrociniũ allaturũ. Satius quidem duxit pudicissimus adolescens se damnari innocẽtẽ, q̃ impudicũ extolli: maluitq; subire falsi criminis suspicionem sub iniqua accusatione, q̃ sub simulatione integritatis, nefariũ occultare adulterium. Cõnumerandus cum filio suo Ioseph est summus ille pater Iacob, qui pro Rachele spõsa seruiuit quatuordecim annos, & quum illam tam uehemẽter arderet, atq; una secum eodẽ tecto uersaretur, nunq̃ tamen tetigit eã, quousq; à parentibus in suos amplexus post tot annorũ seruitiũ traderetur. Addas Ioſue, addas Heliam, q̃ licet illis temporibus fuere, quãdo esse absq; matrimonio uix liceret, tamen ꝑpetuo uirgines ꝑmanserunt. Sed ut ad nostros christianos transeamus, quẽ nõ moueat Aniceti martyris cõstantia? qui quũ esset toto corpore arctissime colligatus, & à petulantissima meretrice, uerbis, osculis, amplexibus, & omnifariã illecebris, solicitaretur ad coitum, uinctus, ut erat, & resupinus excogitauit pudicus iuuenis, quomodo eam à se pestem repelleret: nam quum aliter ab illata ui tueri sese non posset, præcisam mordicus linguam in faciem infestantis puellæ (uisu horribile) conspuit. Exhorruit respersa cruore fœmina, & perterrita, ac pudefacta recesit, & sic ea tanta uis ardoris, quæ pene insuperabilis uideretur, unico remedio, quo ipse uti tãtũ poterat dolore scilicet, & horrore repulsa é. Christophorus & ipse martyr Christi æque uictus eãdẽ ferme uim à duobus meretricibus passus est, atq; eã fœlicius nullo uulnere, sed pia tãtũ ꝓcatione summouit: nõ minoris flagitii fore ratus, si earum libidini cõsensisset, q̃ si Christũ negasset, ꝓ quo mori pa-

catus erat. Quid Crisantum? Quid Thomam Aquinatem? Quid reliquos & ueteris, & noui testamenti interpretes quosq; referam, qui in ipsis penè sordibus, purissimi sine ulla prorsus sorde uixere? quicq; pudicitiam ipsa uita habuerunt potiorem? Machariũ hic transire nõ possum: q; inter Christi eremitas præcipuus habetur: is ob amorẽ castitatis post celebratũ nuptiale conuiuiũ, quum uesperi thalamum esset ingressurus, domo egressus, relicta spõsa, pariterq; & patria, & parẽtibus, transmarina petiit deserta, & coniugii solatia postposuit heremi solitudini. Beatus itidem Alexius uocatus eadem gratia de medio nuptiarum, sponsam aspernatus, ut erat incorruptus, & mundus, secutus est Christum. Pertranseo innumerabiles pene alios, quos recẽsere longum esset, ac pene infinitum. Hi ergo nobis sunt imitandi, nõ ignaui, & lasciui homines huius improbæ tempestatis. Fallitur uehementer sanè quisquis turpiter per exempla multitudinis tueri sese malit, q̃ bonos diligẽter attẽdete, atq; laudabiliter imitari. Neq; enĩ desunt nobis quorũ possimus exẽpla seq;, et casti, & honesti homines. Clamat nobis pius. Imitatores mei estote. Clangit euangelii tuba
1.Cor.11 Paulus, & ad sui imitationem nos prouocat, dicens. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et rursum. Volo uos oẽs esse sicut meipsum, uirginẽ scilicet, ut Anselmus interp̃tatur, qui ait. Absit ut suspicemur Paulum habuisse coniugem, sic enim à pueritia feruebat spiritu, ut nullam huius rei curam haberet, & adolescentulus à gratia Dei esset anticipatus: ideo uult omnes homines esse uirgines sicut & ipse. Hæc ille. Arduum ergo tibi uidetur imitari Christum, imitare Paulum, imitare sanctos, & si imbecillior es, q̃ ut Apostolos, aut sanctos imitari ualeas, imitare saltẽ bonos, moratos, religiosos, pudicos. Stultum est enim non optima quæq; sibi ad imitandum proponere. Non sunt quidem attendenda uitia uulgi, sed uitanda: eorum præsertim, qui sub nomine religio

nis gentilem,& Epicuream uitam degunt, magis quam Christianam:aliud uita,aliud professione testantes:& q, ut ait Apostolus,ore confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Vani profecto est hominis malle se placere pluribus,quàm melioribus, & ut multos æmuletur, peiores sequi. Nõ enim ut in iudiciis, ita & in moribus, plurium calculus uincit:nã ibi maior pars præualet, hic melior. At qui nec sæculum istud quidem nũc est adeo sterile uirtutum,ut non & multa,& bona,& sancta exempla prodeant:quæ imitari possimus:modo eligere,& sectari meliora uelimus. Idẽ nimirũ uigor animi ferme oĩbus,una eademq; ratio uiuendi,& moriẽdi. Adẽ,Euæq; (ut dicitur) progenies omnes sumus,iisdemque seminibus,ac eodem cœlo,cœnoque geniti:& si fortuna nos uariat,natura non uariat,quæ ex una nos omnes radice produxit, & ex uno trunco recidit. Nemo ergo diffidat imitari posse quos uelit:quando ita certe natura constitutum sit,ut qui sectati malos potest idem quoque & bonos possit.

De ethnicorum continentia tam in sacris,quãm in aliis negociis habita. Cap. XLIX.

SVfficere quidem poterat, quod hactenus dictum est,ad ostendendum quantopere sacros homines atque quicunque Leuitici ordinis censentur, omnis prorsus ueneris libido dedeceat:uerum quia omnia quæ facere uidentur ad hunc locum accuratius proseq; in animo est,pro quibusdã cõrentiosos adiiciamus etiã summam,& admirandam ethnicorum tam uirorum q̃ mulierum in ea re castimoniã:si quos forte externa hæc exempla magis moueant,q̃ nostratia:ut qui Apostolorum,atque aliorum sanctorum, tanquam nimis duram ad imitandum disciplinam deterriti reformidant,saltem ethnicorum, & gentilium castimoniam facilius & fine Gal.2

excusatione sectentur, simulque, ut qui per scripturas sa-
cras eruditi non possunt, uel ab ethnicis historiis allecti,
fiant eorũ documentis minus impudentes. Quid enim
potest esse in causa hac nostra firmius, quàm quod om
nes, ac etiam aduersarii nostri fateantur, approbentque
uerum esse, atque æquo, & bono ubique, & semper ha-
buerint? Quo docendi more, Deũ quoque ipsum ali-
quando usum pagina sacra demonstrat. Dixit enim Iu-
Hiere.2 dæis, ad exprobrandam eorum impietatem. Transite in
insulas Cethim, & uidete: & in Cedar mittite, & co-
gnoscite: si gentes mutauerunt deos suos, & ipsi tamen
non sunt dii. Quin ad bruta quoque animalia quãdoq;
pro eruditionis exemplo mittimur. Sic.n. scriptum est pi
gro. Vade ad formicam piger, & rursum. Vade ad apẽ
& disce quomodo operatrix est. Diffidentibus aũt atq;
nimium anxiis de futuro dictum est. Respicite uolatilia
cœli, & bestias terræ, quæ neque serunt, neq; congregãt
in horrea, & pater uester cœlestis pascit illas. Liceat ergo
go & nobis in hac re exemplis, & ritibus uti externorũ
& gentilium. Nam plærunq; & gentes quæ legis sunt
faciunt honestatis instinctu: & quum Dei legem nõ no-
rint, opus tamen legis exercẽt. Et ut de Iudæis interim ta
ceamus quibus (ut dictum est) ne in castris quidem resi-
dere uel per somnium pollutis licebat, ne dum in tem-
plo, uel spontanea libidine sordidatis. Quin etiam tam
abominabilis erat libido in sacris ut etiam enu-
in Hierusalem ad solennitatem diei festi: quousque re-
uerterentur domum ab omni coitu, & ab uxoribus con
tinerent: quod ut facilius præstarent mulieres cũ pueris
seorsum à uiris incedere solitæ erant: unde factũ ut puer
Iesus insciis parentibus remanserit in Hierusalem. Sed
id fieri à ueri dei cultoribus minus mirandum inest. At
ualde mirabile uideri debet falsorum quoq; deorũ cul-
tores alioqui superstitiosos, & uanos amauisse tantope
re castitatem, ut arcerent procul à sacrorum aditu & ipsi

uenereas uoluptates: poeta sic dicente. Vos quoque abesse procul iubeo, discedat ab aris. Cui tulit hesterna gaudia nocte uenus. Casta placent superis, pura cũ uestе uenite. Et manibus puris sumite fontis aquam. Lex quoq; apud eosdem fuerat, quæ iubebat adiri caste deos: cuius Cicero meminit in eo libro quem de legibus inscripsit. Ad diuos, inquit, adeonto caste, pietatẽ adhibento, opes amouento. ò qui secus faxit, Deus ipse iudex est. Hactenus ibi. Extat & Pytagoræ præceptũ. Dils semper cum laudibus, amictuq; candido, & casto corpore, honores adhibendos. Et. A. Gellius. Templa, inquit, & delubra, non uulgo, ac temere, sed cum castitate cærimoniaque adeunda, & reuerenda, & reformidanda sunt magis q̃ uulganda. In tẽplo Epidaurici Æsculapii inscriptum fuisse tale distichon legimus, castus sit tẽpli quisquis pia limina adibit. Et castus q̃s̃q̃s religiosa sapit. Galli Cybeles sacerdotes adeo insano superstitiosæ illius sectæ amore ferebantur, ut studio castitatis, ne quisquam de ipsorum integritate ambigeret, seipsos sania testa p̃cideret. Hierophantas quoq; Athenienſũ postq̃ in pontificatum electi fuerant, cicutæ sorbitione castrari solitos auctor est. D. Hieronymus contra Iouinianum. Gimnosophistas uero indorũ nudos perhibetur in speluncis philosophari, & perpetuo cohibere sese à uoluptatibus ueneris. Cæreris item sacra nisi per matronas castas, aut uirgines fieri summũ fuerat Romanis nefas. Ideo poeta. Annua uenerunt cerealis tẽpore sacri. Secubat inuacuo sola puella toro. Nouem quoq; diebus, q̃ Isidi sacra faceret, abstinebãt, prsus à cõcubitu. In sacris itidẽ Bonæ deę, q̃ à uirginib' p populo fieri mos fuerat, adeo execrabilis ueneris uoluptas erat, ut ea nisi summotis inde uiris: ac picturis aĩaliũ masculorũ prius obtectis, fieri nõ liceret. Vñ in satyra iocat poeta. Et testiculi sibi cõscius ide fugit mus. Cheremõ stoicus uir eloquẽtissimus narrat (ut. D. Hieronymus refert) Ægyptios

sacerdotes depositis sæcularibus rebus, assiduos dege re in templis solitos, naturas rerum, causasq; ac rationes syderum contemplantes, & nunquam se mulieribus cõ miscentes. Et Iosephus in secunda Iudaicæ captiuitatis historia, & in libris antiquitatum contra Apionẽ, tria de scribit dogmata Iudæorum: Phariseorum scilicet, Sadu ceorum, Esseorum. Hos autem nouissimos miris effert laudibus, q; à mulieribus semp abstineant. De his quo que ex Philone iudeo christianus Eusebius in sua euan gelica præparatione multa disseruit: atque eos dicit, pro pterea quòd altius, quàm iudei cęteri speculentur iudeo rum philosophos esse habitos. Et præter alia quæ ipsi sapientissime, simulq; religiosissime obseruabant, in pri mis castitatem seuerissime consueuerant custodire, ita ut seniores qui absque liberis & femineo commercio, naturæ cessissent, fœlicissimos prædicarent: id de fœ minarum ingenio, & moribus prudentissime opinãtes, quod expertissimus quisq; norit. De eisdẽ reor Plinii in sua naturali historia intellexisse: quum dixerit. Ab oc cidentali littore Esseni sunt, quos fugitant usquequaque nocentes: gens sola, & in toto orbe præter cæteros mi ra, sine ulla fœmina omni uenere abdicata, sine pecunia, socia palmarum, in diem ex æquo cõuenarum turba re nascitur: longe frequentantibus, quos uita fessos ad mo res eorum fortunæ fluctibus agitat. Ita per sæculorum milia, incredibile dictu, æterna est, in qua nemo nascitur: tam fœcunda illis aliorum uitæ pœnitentia est. Hacte nus Plinius. De his ipsis Solinus quoque ex Plinio, nul la facta huius auctoris mentione, ut eius moris est, ita re fert. Interiora Iudeæ, quæ occidentem contuentur, Esse ni tenent: qui præditi memorabili disciplina recesserunt à ritu gentium uniuersarum, maiestatis (ut reor) prouidẽ tia ad hunc morem destinati. Nullæ ibi fœminæ: uene re se penitus abdicauerunt: pecuniam nesciunt, palmis uicitant. Nemo ibi nascitur, non tamen deficit hominũ

multitudo. Locus ipse addictus pudicitiæ est: ad quem plurimi licet undique gentium properent nullus admitti tur, nisi quem castitatis fides, & innocentiæ meritum pro sequatur. Nam qui reus uel leuis culpæ, quãuis summa ope adipisci ingressum uelit, diuinitus summouetur: ita per Immensum spacium sæculorum, (incredibile dictu) æterna gens est cessantibus puerperiis. Hæc ille. Sed & Stoici quoque philosophi castitatem similiter consectan tes, docebant nequaquam expedire sapienti ducere uxo rem. Adiiciam insuper (quod magis mirandum est) tan ti olim castitatem fieri solitam ab ethnicis, ut dicerent ca stos etiam poetas esse oportere: Catullo dicente. Ca stũ esse decet pium poetam, eius uersiculos nihil neces se est. Et Tibullus. Salue cura Deũ casto nam rite poe tæ. Phœbus cum Baccho, Pierides q; fauent. Quinti lianus quoque in suis institutionibus ad confirmandam uocem, orationibus ueneris abstinentiam præcipit: Ho ratius etiam cãtoribus dicens. Astnineat uenere, & bac cho, qui Pychia cantat. Mos erat etiam Histrionibus, ac scænicis hominibus, ne ad recitationem fabularũ inepti usu ueneris redderentur, præputium sibi fibula ænea ar genteave ab utroque latere glandis consueuere, ut uel sic à coitu sese comprimerent. Idẽ obseruatum in gym nasticis certaminibus, de quibus Apostolus ait. Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: ille qui dem ut corruptibilem coronam accipiat, nos autem in corruptam. Nam & agonistæ quum se pararent ad ago nem, diu ante laminis plumbeis renes in frigidare sole bant quo fœdorum humorum naturalem etiam siste rent fluxũ: ne qua uel per somnium fortuita uenere pol luerentur. Cur ergo si Athletæ nullis exculti legibus, ob id solum, ut luctando, & currendo cæteros uicerent à ue nere prorsus abstinent, non poterimus & nos sacerdo tes, uel quicunque alii cœlibatui destinati, & addicti su mus, pro adipiscendo æterno prẽmio, & immortali glo

ria facilius abstinere? Quænã corona est qſo? seu laurea, seu q̃rna sit ea, q̃ donãtur eiusmodi Athletæ, cõferri possit coronæ cœlesti, qua donantur continentes. Sed qd moror i dicẽdo de Athletis usq; adeo necessariã ac decentem esse castitatem in omnibus officiis censuit Columella egregius auctor rusticationis, ut & uillicum, q̃ rusticis rebus præficiendus esset, deligi nõ nisi castum uelit. Villicus inquit cui rerum agrestium cura mandanda est, sit uenereis rebus maxime auersus: quibus si se dederit, nõ aliud quicq̃ poterit cogitare, q̃ illud quod diligit: nam blandiciis eiusmodi pellectus animus, nec p̃mium iucundius, q̃ fructum libidinis, nec supplicium grauius, q̃ frustrationem cupiditatis existimat. Quam scite uenereas curas hic auctor breui oratione p̃strinxerit, uide. Sed quid mirũ de uillico, & Athlætis, ac etiam histrionibus? quũ tantę semp fœditati eiusmodi libido illis ipsis ethnicis fuerit: ut magni uiri: & non obscuri scriptores, quibus curæ fuit pistores, & coquos, & cellarios suis scriptis instituere præceperint, eos, qui harum rerum officia exerceant, castos, cõtinentesq; esse omnino debere: quidicant administrari pocula aut fercula contrectari nõ nisi aut ab impubere, aut certe ab abstinentissimo ueneris ullo pacto licere. In quibus siquis forte fuisset operatus, uel uir, uel fœmina, debere eos dicebant, aut flumine, aut perẽni aqua priusquã contigerent penora ablui. Plinius quoq; tradit trecentas non amplius esse familias in Arabia: quæ per successiones colligendi thuris ius sibi uendicent: sacrasq; uocari ob id: nec ullo congressu fœminarum, quum incidãt eas arbores, aut metant, polluí. Ex quo sane constat quantopere arcenda sit aris libido: quãdo nec thus quidem, quod offertur aris, ethnici ipsi non nisi à castis colligi fas esse ducerent. Apibus etiam (ut Palladius scribit) castus duntaxat, & purus adhibendus est custos. Nec iniuria, si animal, quod absq; ullo cõcubitu ueneris fœtificat, ueneris sordes natura oderit, &

præsertim quum ab his cæreus liquor stipetur, q & ipse aris sacrandus sit. Itidem & de agno dici par ē, q græce sonat castum, eo p esset hostia per pura, & immolationibus aptissima. Tantū aūt studium castitatis fuisse semp hominibus in sacrificiis minus mirabile uideri facit Elephantorum natura in hoc ipso admiratione dignissima. De Elephantis enim Solinus de mirabilibus mundi inter cætera hoc narrat, Venerem, inquit, ante annos decē fœminæ: mares ante quinos nesciunt. Biennio coeunt, quinis nec amplius in anno diebus: non prius ad gregalium numerum reuersuri, quiuis aquis abluantur. Sed quid ego hæc refero consectorq; singula? quasi non satis constet honestissimam semper rem atq; mūdissimā omnibus sæculis, ac gentibus castitatem fuisse? contra uero immundam, fœdamq; uenerem? Verū enim uero si ethnici tanto studio in suis falsis superstitionibus abdicare sese ab ea fœditate consueuere, quæ uenia danda est, aut quæ excusatio admittenda eorū, qui ueri Dei sacris inseruiunt, si se permittant eiuscemodi libidinibus conspurcari? & ex purissimis membris Christi, putrida, & impura membra effici corruptissimæ meretricis? De his enim sic scriptum est. Computruerunt ut iumenta in stercore suo. Sed iam quis non uidet, quæ confusio manet per hæc impudicos christianos, p non idem apud eos ueri Dei cultus efficiat, quod apud gentes, quæ Deū nō norāt, falsorū deorū supstitio? Nēpe q ratio poterit tueri incōtinētes: si tātis iā propositis præmiis, & ita patefacta cœlitus à Christo ueritate, nō idem uero Deo hi ipsi præstent, quod illi decepti fallaci religione diis falsis, siue potius dæmonibus præstiterunt? Nam & dæmones ad similitudinem ueri Dei, non nisi abstinentes ueneris magos audiunt: quum scribat Augustinus Porphyrium ualde admirari solitum: p ii attractatum re uenerea non audiāt p̄cātē: quū ipsi ad nefandissimos incestus inducere hoies soleāt. Nulla ergo uenia nulla

excusatio erit sacerdotibus lasciuis: quando ab uniuersis accusantur, fidelibus & infidelibus & barbaris: qui præstiterunt, quum oportuit, semper suis in officiis castitatẽ? Et si tantopere magi, urilegæ, athletæ, coqui, pistores, uillici, & huius generis, uel uilissimi quique homines, etiã profani officii causa mundos sese custodiant à libidine: quid faciendum est ueri Dei ministris, & sacrorũ præpositis: quibus spiritualia mysteria tractãda sunt? quosq; oportet mente, & corpore interius exteriusq; nitescere? Corpus quidem pollutum lauacro abstergi cito potest, sed mens lue libidinis infecta nullis lustrari fullonibus, nullove amne ablui recte potest. Quare excutiendum tempestiue à nobis quicquid resederit fœditatis, & omnis labes peccata lachrymarũ profusione penitus abluenda. Tales enim ministros sibi dominus quærit, qui mundi sint, & imaculati in cõspectu suo. Qui enim sunt Christi (ut ait Apostolus) carnem suam crucifixerunt cũ passionibus, & concupiscentiis suis.

Gal. 5

Quam puri ab omni prorsus libidine esse debeãt qui uelint sacrosancta mysteria sancte suscipere. Cap. L.

Exo. 19

Quonam ausu quæso debet quispiam pollutus libidine præsumere sacris altaribus astare & sacrosancta Christi sacramenta contingere? quãdo in lege ueteri ubi tanta esset propagationis intentio sanctificari uolentes ab opere coniugali sese continerent. Vnde in Exodo legimus ex Dei p̃cepto uetasse Moysem populo appropinquare monti synai nisi prius essent sanctificati à pollutione uenerea dicens. Estote parati in diem tertiũ, & ne appropinquetis uxoribus uestris.

Leuĩ. 7

Eundem quoque in Leuitico, ubi tantum modo umbra, & figura fuerat ueritatis, implures & cõtaminatis hominibus, ita legimus comminari. Anima quæcunq; co

mederit de carnibus sacrificii salutaris, quod est domini, in qua est immundicia peribit coram domino. Verum quæ immundicia maior, aut fœdior, quàm sordes libidinis? quæ grauior corruptio, quàm corporum fœda commixtio? Sed neque Achimelech sacerdos Dei sanctificatum panem Dauid, & iis qui cum eo erant dare prius uoluit, quàm exploratum habuerit mundos esse omnes à mulierum congressu: quum cibos sacros dari non nisi castis deceat. Quamobrem suadet Beatus Gregorius ut etiam qui cum uxore propria coierit non nisi aqua lotus præsumat ingredi templum, aut sacris interesse mysteriis: non quòd coniugium culpa sit: sed quod admixtio illa coniugii sine fœditate uoluptatis esse omnino non possit. Hic precor lector attende: nec sit graue reputare id tecum sæpius ac dicere. Quid enim si tanta cura castitatis Hebræis fuerat uel in pane illo propositionis uel in audienda lege: uel in adeũdo templum quãta modo puritas, quanta mundicies nobis Christianis conuenit: qui Dei templum efficimur:, qui sub panis & uini, specie, non panem litamus, aut uinum, sed sacratissimũ corpus, & sanguinem Christi usque adeo impudicitiã prohibentis ut non perpetratam tantummodo reprobauerit fornicationem (ut Mosis lex) sed uel sola etiam cõceptam mente uetarit? O quales ergo decet esse manus tantarum rerum ministras, ò qualem linguam, quæ sit operatrix tanti mysterii. O quam mundam, sanctamque animam: cui sub uisibili specie uisibilis elementi, sese totum inuisibiliter Christus uiuus, ueruſque communicet. Etenim ibi tunc credere dignum est, cum Deo suo astare angelos, atque archangelos: & totum templũ Thronis, Cherubin, & seraphin, & uirtutibus cœlestibus adimpleri. Quomodo fieri potest, ut non pudeat ministrũ interesse tanto spectaculo sordidum? ac tali mensæ pollutum, ac putidum ministrare, ubi Deum ipsum, & angelos, & uirtutes cœlorum habeat spectatores? Memen-

1. Reg. 21

Matth. 5

tote quæso fratres, mementote inquam membra uestra ita consecrata Deo esse, ut nullo prorsus pacto deb
ceat fœdis libidinibus pollui: ac incestuosis impudi
1.Cor.5 citiis profanari. Non enim digne capitur, quod san
Ephe.2 ctum est, loco profano, & polluto. An nescitis quia membra uestra templum sunt, qui in uobis est. Et alibi. Iam non estis hospites, & aduenæ spirituali ti: sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum, & prophetarum, in ipso summo angulari lapide Chri sto Iesu, in quo omnis ædificatio constructa cresci in templum sanctum in domino, in quo & uos coæ dificamini in habitaculum Dei, in spiritu. Dicite quæ so quis nam uestrum susceperus amicum, non præ parat, ornatque domum, atque exportandam inde non curat omnem immundiciam? Tunc (ut satyri cus poeta canit) uox domini fremit: Verre pauimen tum, nitidas ostende columnas: Arida cum tota discedat aranea tela. Ergo miser trepidas ne perfusa luto sit porticus, & atria displiceant oculis uenien tis amici, & illud non agitas tecum potius ut susceptu rus æternum principem Deum, te ipsum mundes, ut ille ingrediens sanctam aspiciat, & sine labe do mum, uitioque carentem? Humani nempe cor dis aula sacranda est Deo: atque in primis curan dum, ut detersis undique sordibus niteat. Absten genda itaque conscientia, purgandæ interius præco diorum latebræ, & quicquid ibi latet sordium eii ciendum, ut sub tali sacramento tantus hospes à no bis digne pieq; suscipiatur. Probet (inqt Apostolus) se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.
1.Cor.11 Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi ma ducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quanta autem in sacris & corporis, & animi mundicies requira tur, uel ex eo maxime potest cõiici, q; Mosem supna lex

gimus uoce monitum (ut est in Leuitico scriptū) ne qs macula quapiam affectus Deo panem offerret. Quod si ob corporalem maculam arceatur quis aris, quid de libidinis maculis sordibusque animi dicendum? quæ turpius sanè inficiunt, atque ægrius abstergũtur, quàm corporis. Interiores proculdubio sordes p illas exteriores maculas Deus uolebat intelligi, quæ quidem multo contemptibiliorem sibi reddunt hominem, quàm extrinseca naturæ uitia corpori hærentia. In hisdem quoque literis legitur, quòd rex Babylonius ex omni captiuorũ turba adolescentes aspectu decoros, & forma præstantes deligi iusserat, qui mensæ regiæ ministrarent, & quo mundiores forent, eunuchos effici uoluit. Quid modo rex ille noster Christus? O quanto puriores, atque continentiores ministros atq; eunuchos quærit, qui sibi assistant suæque sacratissimæ mensæ deseruiant: & qui si ne ferro, & uulnere seipsos castrent, propter regnũ cœlorum. Hi sunt profecto Deo gratissimi, uerique ministri, atque discipuli Christi: qui sicut officio atque auctoritate, Christum referunt, dum rem diuinam faciunt, ita quoque perfectione castitatis, dum uiuunt, Christum pro uiribus imitantur. Facessant ergo iam omnes uanæ argumentationes, quas improbe quidam aduersus continentiam machinantur, & castitas ministrorum Dei, sicut hactenus in bonis sacerdotibus ab initio semper fuerat, sic in suo deinceps robore, ac tenore permaneat. Sed hactenus de castitate ministrorum Christi toto hoc libro disputauimus, restare uidetur modo ne quis ignoret, qua sit pœna afficiendus sacerdos fornicarius, transferre huc ad uerbum legem, quæ de purganda fornicatione per pœnitentiam in decretis patrum, octogesima secunda distinctione continetur.

Leuĩ. 21

4. Reg. 20

Decretum ex concilio Gangrensi. lxxxii. dist.

Cap. LI. contra sacerdotes fornicarios.

PResbyter si fornicationem fecerit quanquam secundum canones apostolorum debeat deponi, tamen iuxta auctoritatem beati Siluestri, si in uitio non perduauerit, si sua sponte confessus, adiecit ut resurgat, decem annis in hunc modum pœniteat. Tribus quidem mensibus, à cæteris remotus pane & aqua à uespere in uesperam utatur, tantum autem diebus dominicis, & præcipuis festis, modico uino, & pisciculis paucis, & leguminibus recreetur, sine carne, sanguine, ouis, & caseo utatur. Sacco indutus humi adhæreat: die noctuque misericordiam Dei omnipotentis imploret. Finitis tribus mensibus continuis exeat, tamen in publicum non procedat, ne grex fidelis in eo scãdalum patiatur. Nec enim debet sacerdos publice pœnitere, sic ut laicus. Postea aliquantisper uiribus resumptis, unum annũ & dimidium in pane & aqua expleat, exceptis dominicis diebus, & præcipuis festiuitatibus: in quibus uino & sanguine, ouis, & caseo iuxta canonicã mensuram uti poterit. Finito primo anno & dimidio, corporis, & sanguinis domini, ne indurescat, particeps fiat, & ad pacem ueniat, psalmos cum fratribus in choro ultimus canat. Ad cornu altaris non accedat, iuxta beati clementis uocem, minora gerat officia. Deinde uero usque ad expletionem septimi anni, omni quidem tempore, exceptis paschalibus diebus, tres legitimas ferias, in unaquaque hebdomada in pane, & aqua ieiunet. Expleto septimo anni circulos, si fratres apud quos pœnituerit, eius congruam pœnitentiam laudauerint, episcopus in pristinum honorem iuxta beati Calixti papæ auctoritatẽ eũ reuocare poterit. Sanè sciendum quòd secundam feriam unũ psalterium canendo, aut unum denarium pauperibus dando, si opus est, redimere poterit. Finitis autem septem annis

deinde

deinde usque ad finem decimi anni sextam feriam nulla interueniente redemptione obseruet in pane & aqua. Hæc de fornicatione simplici: sed maiore pœnitentia diluitur fornicatio, si cum spirituali filia contingat. Quare ut intelligat unusquisque, quæ pœnitentia huic flagitio à legibus præscribatur, hoc quoque decretum præscriptis uerbis in medium proferamus: quod habetur in sanctis patrum decretis, trigesima quæstione prima.

Alterum decretum per cœlestinum papam xxx.q.i. Cap. LII.

SI qs sacerdos cũ filia spirituali fornicatus fuerit, sciat se graue adulterium commisisse: iccirco fœmina si laica est, omnia derelinquat, & res suas pauperibus tradat, & conuersa in monasterio Deo usque ad mortẽ seruiat. Sacerdos autem, qui malũ exemplum dedit hominibus, ab omni officio deponatur, & peregrinando duodecim annos pœniteat. Postea uero ad monasteriũ uadat, ibique cunctis diebus uitæ suæ Deo seruiat. Hactenus decretum. De his uero qui contra naturam, aut cum uirginibus sacris peccarunt, quomodo etiam grauius puniantur superius suis locis dictum est. Discant modo impudici sacerdotes, quàm graue sit hoc peccatum, quòd à legibus tanta pœna plectatur: nec ꝙ fornicantur plærique impunes, & pauculis psalmis, aut præcuiis absoluuntur, legis pœnas irrideant, quasi antiquatæ, & mortuæ: quoniam Deus non irridetur, & siquis forte ut pauloante diximus temporariam pœnam eludet, certe non euadet æternam. Nolite errare, inquit Apostolus, ò Corinthii, neque fornicatores, neque adulteri, neq; molles, nec masculorum concubitores regnum Dei possidebunt. Sed iam expediti à falsis, & fœdis cauillationibus lasciuorum, ueluti euecti è difficillimis scopulosisque cotibus, pacatiore æquore deinceps, quo secundi ducent zephiri, ductore spiritu sancto uela faciamus, & de coniugatorũ molestiis, q̃ collecta magis q̃ intellecta à nobis sunt deinceps sequẽti libro referamus.

BERNARDINI SCARDEONI PATAVINI DE CASTITATE LIBER QVARTVS.

DE MOLESTIIS CONIVGATORVM.

EXORDIVM.

Ogitanti mihi hoc quarto uolumine de coniugatorum molestiis scribere tantus, tamq; iustus ęrumnarum aceruus repẽte sese ultro nobis explicãdus obtulerat ut effari eas religio pene fuerit. Videbat enim mihi omnem spem matrimoniorum uel sola hac relatione posse subuertere. Cæterum quum uideam idẽ ętà pluribus apud maiores nostros antea frequentius factitatum, nec propterea ad hunc diem de antiqua consuetudine quicquã immutatum fuisse: decreui & ipse eorum exemplo frequentius, quũ ad materiã huius opis maxime facere uideatur (utcunq; res accepta fuerit) aliquãto curiosius ꝑquisitas cõiugatorũ solicitudines & tędia recẽsere. Sed hoc absq; ꝑfatione, q̃ mihi prius cõciliarẽ plærosq;, q̃ tantũmodo proli uacandũ cẽsent facere ausus nõ sum. Neq; n. fieri põt dũ matrimoniorũ incõmoda & cœlibatus cõmoda recẽsentur, quin fœcũditati nuptiarũ aliq̃d detractum esse uideatur. Q uãdoq; dẽ sicut fœcũditas ꝓpriũ est nuptiarũ, ita, & sterilitas ꝓpriũ cœlibatus: res utiq; adeo diuersæ, atq; inter se ita pugnãtes, ut laudari una nequeat, quin alteri fieri uideatur iniuria. Verum nõ aliter melius mihi uisum est, posse fœlicitatẽ cœlibatus ostendere, & deterrere sacerdotes à desyderio nuptiarũ q̃ eis nõ licẽt, q̃ si simul ipsis molestias, atq; miserias cõnubiorũ recensẽa, ex quo facillime cognoscere possit ꝑ cõparationem cõmodorũ, & incõmodorũ, q̃ pacifica, & tranq̃lla sit uita cõtinẽtiũ, & cõtra, q̃ turbida, atq; solicita sit uita coniuga-

torũ,& q̃ lætissimo ipsi ocio,& illi q̃ turbulẽtissimo ne/
gocio ætatẽ agãt. Amor nanq; & charitas uxoris, ac li/
berorũ & si laudabilis est maxime,immẽsos tñ atq; infi/
nitos pene dolores consueuit parẽtibus afferre,ut q̃diu
uiuãt aio suspẽso,& anxio semp sint. Sed ne qñ id mihi Heb.14
dari fraudi merito à coq̃ possit,ego in primis asseuerãs
dico cũ Apostolo honorabile cõnubiũ,& torũ imacu/
latum, meque profiteor per hæc nullo pacto matrimo/
nio uelle quicquam detrahere, quod iniquum, & he/
reticum, atque damnabile esse certo scio, immo ut su/
pra secundo libro manifestissime patet, uehementer
damnamus, quicunque spretis legitimis nuptiis soluti,
& liberi ab uxore scorta sectantur. Q uæstio sanẽ nostra
ea est,ut apte noscí põt, in his,q̃ dicta sunt, ac deinceps
dicẽtur,nõ generatim,an scilicet uxor ducẽda sit(qđ for
te repræhẽdí posset)sed priuatim,an sit uxor ducẽda sa
cerdotibus. Et hæc est(ut dicitur)basis,& cardo rei. In
hoc q̃dẽ si culpãdus sum,nec sancti quoq; doctores,nec
ipse q̃dẽ apostolus culpa uacarẽt,q̃ de hac eadẽ re diu
antea,& copiosẽ,& elegãter disseruerũt,quos hoc loco
subscriptores, atq; approbatores habemus. Addas se/
niorũ patrum decreta,q̃bus nitimur,& cũ q̃bus ẽt si erra
rẽ(qđ esse nõ põt)causas habet error honestas. Sunt.n. 1.Tim.1
ferme innumerabiles de his rebus libri,neq; abditi, neq;
obscuri. Q uo circa nemo me iterí accusẽt:si tãtos uiros
sequutus,dũ sacris hoĩbus suadeo castitatẽ,uidear ex eo
qđ̃ de nuptiis detraxisse. Edico ego,& cũ. D. Hierony/
mo q̃ta possum uoce,pclamo,audiẽtiũ oĩum fidẽ im/
ploras. Nõ dãno ego nuptias,nõ dãno cõiugiũ. Volo 1.Cor.8
quoslibet aut pp icõtinẽtiæ piculũ,aut ad ꝓlẽ suscitãdã,
aut ex leuissima quaq; causa ducere uxorẽ,& oblectare
sese nuptiis,si lubet. Non.n. copulam maritalẽ q̃si culpã
dicimus i uniuersum esse uitãdã oĩbus:sed q̃si sarcinã à
clericis,& à spiritualibus hoĩbus declinandã, ut liberi,&
tranqlli uacẽt diuinis,& spiritui tota mẽte deseruiãt:q̃les

reqrebat apoſtolus dicẽs. Volo aũt uos ſine ſolicitudĩe eẽ, q̃ ſine uxores eſt ſolicitus eſt q̃ dñi ſunt qũo placeat Deo. Qui uero cũ uxore ẽ, ſolicitus eſt q̃ ſunt mũdi, & qũo placeat uxori. Magnus ergo debetur honos coniugio, qđ Deus inſtituit, & benedixit pp̃ ſobolẽ, at maior debetur cœlibatui, quo ſeſe caſtrant homines pp̃ regnũ cœlorum. Dicturus adhuc eſt fortaſſe quiſpiã. Nimias accumulaſti moleſtias cõiugiorum, nimium carpis uxores. Accumulaui fateor multas: & graues ærumnas coniugatorum cœlibibus, q̃bus non cõueniunt nuptiæ: ſed notas, ueraſq̃: & quas inficiari nemo poſſit, qui rei uxoriæ expertus fuerit. Atqui uero plures etiam & duriores ſcripſi eſſe fornicatorũ moleſtias pro illis quibus, & continentiam, & matrimonium commendaui: ut utrunlibet eligant: quũ nõdũ uouerint caſtitatẽ quod iccirco feci, ut tam coniugatos, quam ſolutos pariter à uitio fornicationis abſtraherem. Legant igitur (quum ſic diſparti neceſſe ſit) que ſuperioribus libris ſcripſimus, tam cœlibes, quàm coniugati ſi libet: ſed quæ hic ſcribimus, legant tantummodo cœlibes. Primus ergo liber ſacrarũ uirginũ ſit, ſecundus uerò, tertius ẽrtus, & q̃ntus cœlibũ, ſextus autem coniugatorum, at reſiduũ deinceps quod ſupereſt, eſto præcipue ſacerdotum & cœlibum. Suum itaque accipiat unuſquiſque ſine quærela, & deſinat maledicere, ac benedictis detrahere. Sed iam diuina gratia freti de coniugatorum moleſtiis dicere incipiemus.

Oportere oĩ moleſtia, & ſolicitudine q̃cunq̃ diuinis rebus operam dare conſtituit. Cap. I.

REſtat quidem nobis deinceps pro uiribus explicare, quid nam ſit, quòd tantopere religioſo uiro expediat fœminarum conſortia deuitare, atque ob id coniugiorum moleſtias hoc loco effuſius recenſere: quo planius intelligi poſſit q̃ malorũ iliadem circunferat conſuetudo muliebris, & è diuerſo quod cornu copiæ tranquillitatis & pacis plenum afferat com

tinentia cœlibatus. Quidnam quæso homini sacerdoti,& uiro religioso uel iucundius,uel conducibilius esse potest(ut à commodis incipiamus,quàm esse ab omni molestia,ac solicitudine liberum: atque uni tantum rei animum intendere,quomodo placere Deo possit,quibusque potissimum hostiis litare: quove ritu creatorem suum unice colere? Quod quidem peculiare munus est,ac proprium sacerdotis:quem decet, quãtus est totus,diuino esse cultui mãcipatum. Neque enim aliud intẽdẽdum est ei,quem spiritussantus uocauit in sortem hæreditatis domini,& quem hoc in gradu collocauit,ne quid de intentione mysteriorum Dei,& de opere spirituali,curis, aut profanæ cuiuspiam rei gratia detrahatur. Nam quum,in cunctis rebus omnia rite, ac decenter fieri par sit in sacris uero etiam decẽtissime fieri oportet. Quare ea forte ratio fuit, quòd Pythagoras in suis symbolis legitur prohibuisse discipulos dũ interessent sacris ungues sibi desecare. Quod est interpretatum,nihil decere leuiter,& ex icuria agere in sacris,quod sit à sacris alienum:& quod nos à nobis,uel mentem nostrã diuellat quoquomodo ab intentione sacrorum. Quo circa scriptum est. Nemo militãs Deo implicet se negociis sæcularibus. Si enim miles sæculi implicari aliis impedimentis non debet,quanto magis miles Christi? & si bellatores mundi,quanto magis præcipui adoratores Dei? & expugnatores diaboli. Inter omnia autem negocia,& curas sæculi,nihil arbitror neque grauius,neq; molestius esse,neque quod magis distineat,atque occupet hominem,quàm uita libidinibus dedita. Vbi enim eiusmodi cura semel mentem comprehenderit, statim à contemplatione cœlestium ad terrena, atque profana conuertit,ut iam nihil ferè possit aliud cogitare, quàm sæcularia quibus premitur,& uoluptates, quibus afficitur. Etenim iuxta illud celebratissimũ Platonis elogiũ, nihil æque humanum animum impedit à diuinitatis in-

2. Tim. 2

habebunt huiusmodi. Quid aũt hic aliud, tribulationes carnis sunt, q̃ liberi, & uxores curaq; familiaris, atq; molestiæ & solitudines id genus milles q̃ parentes, coniugatosq; nunq̃ derelinquunt. Vnde apud comicũ legimus. uere, & ex omniũ cõsensu dictũ. Duxi uxorẽ, quã ibi miseriã uidi? nati filii, altera cura. Ideo Magnus Basilius. In primis, inqt, occasio mortalibus maxima ad illecebras, curasq; sæculares, ac ad multas, & anxias cogitationes, quasi seminariũ est matrimoniũ. Vere sanè dictũ. Nullã enim inuenies uehementiorẽ, ualidioremq; naturæ, corporiq; innatã cupiditatẽ, q̃ fœminam uiro, uirumq; fœminæ coniungi, quod qdẽ ratione matrimonii iure meritoq; laudat: ut scilicet sobolé inde sibi ꝓcurẽt, & si postea simul multæ molestæ ac necessarię curæ ꝓueniant.

Neminẽ molestius occupari, q̃ qui mulieri quoquo modo addictus seruiat. Cap. II.

ENim uero quũ omnis occupatio rerũ mũdanarũ soleat auocare animũ ab intentione diuinorũ, nemo sanè grauius, turpiusve occupatur (qđ sciam) q̃ q est uel mancipatus uxori, uel fœdo cuiuis fœminæ amore copulatus. Sũt.n. hæ curæ tales, ut neq; Deũ libere inuocare ꝓmittãt, neq; cogitare, aut meditari qcq̃ insigniter. Quid quæso tã multiforme, tã uarie conscissum, q̃ æstuãs eiusmodi ardoribus mẽs? Quænã uitæ ratio cõstare ei potest, quẽ oportet ad alterius nõ modo sensum, ac uoluntatẽ, uerũ ẽt ad nutum, uultumq; conuertis? Quo nã pacto qetus, aut liber illius habẽdus ẽ animus cui mulier imperat, ꝓscribit, uetatq; suo arbitrio? Hæc.n. si poscit dãdũ est, si uocat eundũ, si eiicit, ab eundũ, si blãdiẽ iuxta, ac si minat expauẽdũ. Hũc hominẽ sic addictũ, atq; obnoxiũ nõ modo nõ liberũ, sed ẽt neqssimum seruũ appellãdũ esse. M. Tullius affirmat, ẽt si sit ex amplissima familia iste ipse ꝓgnatus. Nõ.n. talia nostris ꝓcipe rem? seruis, q̃lia ꝑpenumero uxor, & amica ꝑerãt: hęc marito illa amatorib? suis. Quęnãuero seruit? est, si ob-

2. Timo. 2

tuitu, q̃ uenus, & uita libidinibus dedita. Vnde scribẽs ad Dionysium. Procul, inquit, à molestia, & à uoluptate diuinitas. Nẽpe nihil quicq̃ altum, nihil quicq̃ diuinũ suspicere possunt ii, q̃ cogitationem suam in rẽ tam turpẽ, atq; contemptam deiiciunt. Sicut.n. oculus perturbatus non potest quicq̃ acutius intueri, ita nec animus occupatus quicq̃ sublimius meditari. Certũ est aũt hãc libidinẽ nõ tã corpus extrinsecus q̃ intrinsecus mentẽ polluere: atq; sibi prorsus quicq̃d est in homine rationis, & ipsum denicq; totum hominem uendicare. Nequit.n. concitatio eiusmodi affectus ac furoris ulla ratione regi, quin laxis deferatur habenis: ac peruersei mperet ex sua licentia rationi, cui obtemperare naturæ lege deberet. Quo fit, ut corpus, & animus pariter eo impetu, ac furore turbentur: ut nihil subinde eis constare possit: quin summa infimis, & falsis uera & uitia uirtutibus male misceantur. Licet ora ipsa cernere eorum, qui libidine conficiuntur, aut nimia uoluptate gestiunt, quomodo interim uultus, uoces, motus, statusq;, & denicq; peruerse omnia cõfundantur. Nam sicut ignis quũ aridum fomitem repererit, ualidioribus flammis ascendit, ac ruptis caminis uehementius furit: ita & homo quũ incideriṫ in materiã exaturandæ libidinis, tanto mox accẽditur æstu, ut instar fornacis intus, foriscq; totus flagret. Dũ uero ita ardet, quo modo poterit in tanta ebulitione lasciuarum cogitationum continentiæ meminisse: & aut precationẽ, aut meditationem, aut spirituale quicq̃ mente, animoq; cõplecti? Quamobrem sacerdos in primis cui ex officio sacris mysteriis incumbendum est, abstinere his uoluptatibus prorsus debet: q; hæ uel maxime detorquent mentem ac retrahũt animũ, & cor à diuinis. Et ideo Cato ille Vticensis in quadã contione sua ad populũ ita dixisse phibetur. Si absq; fœminis (inquit.) Quirites posset esse mũdus, nostra conuersatio non esset absq; diis. Et uas electionis Paulus. Si acceperis inquit uxorem non peccasti, & si nupserit uirgo nõ peccauit, tribulationẽ tñ carnis

1. Cor. 7

dire tam imperiosæ,ac duræ dominæ, seruitus ista non est? & quidem miserrima:cui,quisquis es,qui ita seruias, uelis nolis,affixus hæreas necesse est, ut qui sit alligatus pistrino. Extat præclarum comici prædictum. Optio tua est,utrum cœlibem te esse malis liberum, an maritum seruum ætatem degere. Cui autem non potest uxor,dura,& intolerabilis contingere,nisi qui abstineat se prorsus à nuptiis? M. Cato uir summa auctoritate,ac singulari sapientia præditus,quum in concione quadã sua,quã in cẽsura habuit,Romanarum mulierum effrænatam licẽtiam castigaret. Omnibus inquit hominibus nos Romani dominamur,nobis autem uxores. In hanc ferme sententiam prorupit aliquando & Themistocles Atheniensis. Nam is quum à se filius quædam minus æqua matris intercessione impetrasset, respiciens ad uxorem dixit. O uxor uide quid agas. Athenienses Græcis imperant,ego Athenienſibus,tu mihi,tibi filius. Quare moderetur licentia,ne imprudens puer plus unus possit, q̃ uniuersa Græcia. Id autem nequaquam uisum est inquum Lacænæ illi quæ olim mulieri cuidam Atticæ puncuanti,cur solæ omnium Lacænæ uiris licentius imperent,sic respondit,quia solæ etiam Lacænæ uiros parimus. Vnde illud profluxit adagium. Solæ Lacænæ uiros pariunt. Constat enim Lacædemone fortissimos uiros nasci solitos,qui tamen mulierum imperio seruiliter uni omnium sese summittunt. Sed & apud Ægyptios plus honoris,ac dignitatis olim reginæ, quam regi impendi solitum legimus:atque in priuatis mulierem uiro ubique dominari. Verum hoc tempore nullas non Romanas,non Lacænas,non Ægyptiacas esse existimato, quum imperare uiris suis omnes norint:& si nihil horũ expressius in contrahendis matrimoniis proferatur, ut apud Ægyptios qui in confectione dotis promittebant se uxorum arbitrio parituros. Non immerito ergo Zerobabel heros ille Hebræus (ut in sacris literis legi

mus)sapientiæ palmam est consecutus: qui, dum forte contenderetur inter sapientes, quid esset in mundo fortius? & alius uinum, alius regem, alius rem aliam dixisset, asseuerauit ipse fortiores esse mulieres, quòd diceret eas omnibus dominari. De hac ipsa re, si mihi forsan parum credatur, testes adducantur hic illi ipsi, qui nuptiarum, aut scortorũ oblectationibus perfuncti sunt, nemo sanè melius norit, quàm qui talia quotidie cogitur experiri. Nam etsi plærique nimio amore excecati hæc minus uideant, aut potius minus aduertant: ac sese habeãt in ea re nescio quo fato negligentius, quàm par sit: attamen non dubito quin omnes (modo non erubescant fateri uerum) sancte iurent solos cœlibes esse beatos, & soluti iugo fœminarum uiuant libere, ut uelint. Hinc graues illæ poetarum querelæ, bilis, & obiurgationis plenę. Certe sanus eras, uxorem Posthume ducis? Dic qua Thesiphone, quibus exagitare colubris? Fuerunt quidem, & olim præter nostros christianos monachi, & heremi cultores uiri præclarissimi, qui uel ob eam ipsam solam, quam diximus, tranquillitatem, ad solitudinem, & ocium profugerũt: ac sese à nuptiis, & ab omni fœminarum commercio pœnitus abdicarunt: ut soluti, & liberi philosophiæ studiis, ac contemplationi uacarent. Liber enim uere est, qui sine uxore est, & puritatem candoremq; continentiæ perpetuo seruat. Legitur propterea de Apollonio Tianæo, quum plerique Pythagoræ sententiam laudarent, & dixerit non licere, qui uxorem habet cum aliena muliere misceri. Hoc inquit ille ad alios prolatum arbitror, mihi uero nec ducere uxorem, & ab omni re uenerea abstinere est animus, ut libere uiuam. Porro & Iouinianum hæreticum, quãuis nullum mauis præmium assereret esse uirginum, aut cõtinentum, q; coniugatorum, uxorem tamen nunquã uoluit ducere, non (ut ipse dicebat) præmium ullum ex eo speraret, sed tantum, ne coniugii molestiis irretitus effice

3. Esdr. 4

retur ex libero homine uile mulieris mãcipium. De hac
1.Cor.7 eadem ſeruitute Apoſtolus ad Corinthios ſcribens ita
p̃cipit. Seruus uocatus es, nõ ſit tibi curæ: ſed ſi potes li-
ber fieri, magis utere. Quod iuxta interpretationẽ Ori-
genis ita intelligendum eſt, ut ſeruum dicat eum qui
coniugali conditione conſtrictus eſt: quoniam uir non
habet poteſtatem ſui corporis, ſed eius uxor: liberum
uero cœlibem quòd careat contubernio fœminarum.

Quam miſera ſit ſeruitus coningatorũ. Cap. III.

MIſera ſanè uidetur eſſe ois ſeruitus, quacunq; ra-
tione homo homini ſeruiat: qm̃ ut latinus philo-
ſophus noſter Cicero acute diſſerit, bene infor-
matus à natura animus nemini parere uult: ut ea longe
miſerrima, quũ propter libidinẽ à uiro nobili ſeruiatur
uiliſſimæ mulieri, quẽ cõtra Deus hunc imperare: & illã
ſeruire præceperit. Solicita, ac miſera profecto eſt omnis
ſeruorũ conditio, attamen hi quandoq; libertatẽ, uel re-
dẽptione aliqua, uel heri ſui munificentia ubi diu, fideli-
terq; ſeruierint, cõſequũtur. Quin ẽt licebat olim iis, qui
acerbiore ſeruitute p̃merentur, ad ſtatuã cõfugere, & uẽ
ditionẽ poſtulare, atq; uel ſic immutare aliquo pacto ſal
tẽ truculẽtiã dn̄orũ, at q ſeruitutẽ maritorum ſola mors
ſoluit. Si miſerũ eſt ergo ubiq; ſeruire, multo miſerius eſt
ſeruire, inferiori, & ubi nulla ratione poſſis effugere ſeru-
uitẽ. Quid q; ſunt uxores q̃dã adeo improbæ, & ſeruitu-
tẽ maritorũ adeo immaniter affectãtes, ut eos ẽt uenefi-
ciis, & magicis p̃cationibus incãtẽt, quatenus illis p arbi-
trio tanq̃ iumẽtis, & brutis animalibus abutãtur. Erit for
tasſis mulieroſus, q; ſpiã, q; putet falſa, & cõficta eſſe, q̃ di-
cimus, & quo magis maritorũ moleſtias coaceruauero,
eo minorẽ habeat dictis fidẽ. Sed utinã nõ multo ẽt plu-
ra mala eẽnt, quorũ ego uel inexptus, uel ignarus ſum,
uel q ẽt uolẽs prudẽsq; p̃tereo, uniuerſa aũt ſoli mariti,

Extat Phoronei regis,ac legū latoris p̄clarissimi uerbū, quod ultimo ſpiritu Leontio fratre dixit. Ad ſummam, inq̄t,fœlicitatē nihil mihi frater in uita unq̄ defuiſſe cōfiteor,ſi uxor nunq̄ affuiſſet. Quē quū Leontius interrogaſſet,Quid ita? Mariti,reſpondit,oēs ſciunt. Itaq̄ quicunq̄ mihi non credit,maritos uelim conſulat huiuſcerei inſtructiſsimos. Satius quidem reſpondebunt(modo non pudeat fateri uerum)cuicunq̄ barbarorum hominū in ſeruitutem dari q̄ perferre ſub imperioſa fœmina perpetuum famulatum. Non enim eorum tam dura ſolent eſſe imperia,q̄ quarūdā fœminarū furioſa dominatio: ad cuius ſanè cōparationē omnis carcer tolerabilis eſt,& omne ergaſtulū leue. Sed q̄d ego hæc refero,quū nemo ſatis noſſe poſſit ingenū muliebre,niſi aut q uxorē duxerit,aut q quoquomodo paruerit aliquādo imperiis mulierū. Non.n.q̄s ſentit(ut aiunt)qua parte ſtringat calceus, niſi q̄ eū ſit indutus. Celebratur p̄pterea nobile apophthegma Pauli Æmili amicis aliquando pedē calceū nouū indutum porrigentis. Vos uidetis,inquit,pulchrū,& nouū calceū,q̄ aptari meo p̄be uidetur pedi,ueru qua parte torqueat mihi pedē,ſolus ipſe cōtortus ſentio,innuens Papyriā uxorē,etſi ab oībus laudaretur, ſuis tñ eſſe auerſam moribus,ac p̄pterea cauſis occultis affligi. Thæodectes uero Ariſtotelis diſcipulus q̄ elegantiſsime p̄ſimile eſſe dicebat coniugiū ſenectuti:q̄m utrunq̄ imperiti,& inexptes ferè aſſeq̄ anhelant: at ubi aſſecuti ſunt,grauiter ſolere eos dolere prioris uoti fœlicitatem pertæſos. Hipponactes uir ſapiētia ſumma p̄ditus dicere ſolebat duos tantūmodo eſſe iucundiſsimos cōiugii dies,nuptiarū.ſ.& funeris:uerū funeris multo fœlicioré:q̄m nuptiarū dies multorū initiū eſſet malorū,funeris uero finis. Quāobrē Pacuuiū in morte triū uxorū,q̄ de una ſeſe ſingulæ ficu ſuſpēderant lachrymantem, ferunt his uerbis ab Ario eius amico cōfirmatū. O dii boni,inq̄t,inq̄ plorās:q̄n potius recordare q̄d tibi ſuſpendia

una fœlix arbor ſuſpenderit,& gratulare plantæ illi fœ
licisſimæ.Rogauit ſubinde per iocum dari ſibi de eadē
arbore ſurculos,quos & ipſe ſuis hortis inſereret, ac ri
garet,ut eſſet(credo)uxori ſuæ nimium uiuaci,unde &
ipſa pendere cito poſſet.O quotſanè uiri in foro publi
ce adiudicantur uulgo fœlices : & opibus,& dignitate,
& honore multis præſtent,qui tamen clam,intra dome
ſticos parietes,uti uilia mancipia ob improbos, & im
portunos uxorum mores, aſsidue, grauiterque uexan
tur:quantoque foris honeſtis titulis, apud homines ma
gis nitent, tanto domi apud uxores propter contem
ptum,& apud ſemetipſos,propter conſcientiæ teſtimo
nium,magis ſordent.Nec ab re propterea Mitio ille te
rentianus fœliciter ſecum agi dicebat, quòd uxorem
nunquam habuiſſet,quod unū maxime fortunatum eſ
ſe cenſebat. Quam fœlicitatem ne quando perderet
Thales ille Mileſius,unus ex ſemptem ſapientibus grę
ciæ,ſuadenti ſæpius matri,ut uxorem duceret, perbelle
aſtutis ſuis his reſponſis impoſuit. Primo nanque reſ
pondebat.Nondum eſt tempus mea mater uxoris ha
bendæ quū ſim iuuenis adhuc. Proceſſu uero tempo
ris,emenſa ferè iuuenta,quum illa acrius inſtaret, atque
idem frequenter repeteret reſpondit. O mater non eſt
tempus amplius:nam ſeneſcenti mihi uxore opus non
eſt.Idem fermè ſibi uult illud dictum Diogenis, qui alii
quando interrogatus:quando eſſet uxor ducenda. Iu
ueni(inquit)nondum:ſeni nunquam. Perplexe enim ea
urbanitate ſermonis ſuadebat,abſtinēdum prorſus matri
monio,qui tranquille uiuere uelit. Vnde Paulus ad Ti
motheum:ut tranquillam inquit, & quietam uitam aga
1.Timo.2 mus,in omni pietate,& caſtitate. Quod eſt dicere, ue
ram uitæ tranquillitatem, & animi quietem, non niſi in
cultu & obſeruantia religionis, & in caſtitate, & carnis
integritate conſiſtere.

Non posse quempiam bona fide uoluptatibus, & sacris simul mysteriis animum intendere: Cap. IIII.

QVis iam hoc uel sua sponte non uidet, neminẽ uxorem habere posse, atque simul corporis uoluptatibus studere, ut non animi tranquillitatem mox perdat? Affecta siquidem & afflicta eiusmodi perturbationibus mens nil nisi uitiosum, atque corruptum capit: sicut ait ille. Syncerum nisi uas, quicquid infundis, acescit. Neque enim bona fide quisquam sese in diuersa simul studia intendere potest, iuxta illud seruatoris nostri Dei dicentis. Qui non colligit mecum dispergit, & qui non est mecum contra me est. Et idem prouerbialiter affirmat, neminem posse duobus dominis seruire, ut uum uni adhæret alterum non relinquat. Nullum quidẽ est honestarum rerum turpium que consortium: si corporalibus rebus seruias, spiritualia ministeria animo deseras necesse est: nam cogitare cœlestia, simulque attrectare terrena, non magis est unius animi, quàm unius oris (ut aiunt) sorbere, & flare. Siquidem humanus animus agri naturam uidetur imitari, qui & si natura fœcundus sit, iactaque semina recipiat: non prius tamen ea fouere recte potest, quàm tribulis, gramine, lappis, aliisque inutilibus herbis fuerit diligenter expurgatus. Quonam pacto quæso poterit quis libere, & ex corde seruire diuinis, qui quoquomodo siue maritus, siue fornicarius, siue adulter, subest seruiliter imperio muliebri? Credite fratres, non consonat is chorus, neque cũ hac cithara concordat sacerdotale psalterium. Etenim quũ nihil aut honestius, aut sanctius agi possit re diuina, & ea maxime, qua sacrosancta illa mysteria corporis, & sanguinis domini perficiuntur, quid magis deceat non uideo, quàm exinanire mentem his perturbationibus, & curis, & animis semper astare paratis, ut corde, & animo

Matth. 12
Matth. 6

expurgato, & libero, Deo noſtro iugiter ſeruiamus. Quod nequaq̃ p̃ſtari p̃t ab his,q mulieribus,aut liberis quoquomodo obſtringuntur,uenerioq; deſeruiunt. Nã ẽt coniugium,ut aſſerit,Io.Chriſoſtomus, & ſi minime peccatum eſt,tamen malitia pene malum eſt: quando in opere eius facile fiat malũ,ac frequẽter peccetur. Quod autem non ſemper ſit abſolute bonum matrimonium, idem auctor hoc argumento confirmat. Nunquam in quit præmium promittitur abſtinenti à bono: ſed quũ abſtinentibus à coniugio præmium debeatur, ſatis pa tet coniugium non eſſe ſimpliciter bonum. Validiſſi ma ſanè ratione,atq; firmiſſimis argumentis roboratur à tanto doctore id quod aſſerimus, non decere ſcilicet ſacerdotalem perfectionem contaminari ullo pacto uo luptat bus,aut moleſtiis nuptiarũ: quandoquidem id ge nus ſint nuptiæ ſicut honores,& diuitiæ,& cuiuſmodi,q indifferentia ſolent dici,q neq; mala quidem,neque bo na prorſus habeanrur: ſed ueluti in meditullio poſita, uel bona uel mala euentu ipſo uſuq́; noſcantur. At qui uero dedecet religioſum,ac ſacrum hominem aggredi quicquam,quod faciat, bonum ne, an malum facturus 1.Cor.7 ſit,p ro certo neſciat. Non ſic planè eſt de continentia cœlibatus,quum Apoſtolus ipſe pro certo dicat. Bo num eſt homini mulierem non tangere,oportetq; omi nes homines cœlibes,& caſtos eſſe ut ſeipſum: nec mu lierum imperiis ſubiacere. Cæterum ut dilucidius cõſta re poſſit,q̃ uerum,quanque conſentaneum ſit,quod aſſe ſerimus (bonarum coniugum uenia) coniugiorum erumnas multis, magniſque exemplis, atque illuſtri bus explicemus. Eſt enim operæprecium noſtros cœ libes cuncta hæc incommoda noſcere: ut à deſy derio uxoris, & ab omni prorſus uenere facilius ſeſe contineant. Is enim ipſis qui nequeunt uxores licꝺ te ducere,iure cœlibatus bona,& coniugiorum incom moda annumerantur: quatenus in eo, quod elegerint,

uitæ genere, hilariter, & contenti, ac sibi placẽtes uiuant: illud interim Plautinum uerbum dicentes. Liberæ sunt ædes, liber sum ego, libero me uti uolo.

De molestia, & incommodis rei uxoriæ: deq; intractabili ingenio mulierum. Cap. V.

COniunx in primis (ut lepide lusit Plautus) nulla eligi põt optima, sed alia alia peior. Cõsultius ẽt de muliere Salomõ. Mulier, ait, bona difficile inuenitur, uirum de mille quidem unum reperi, mulierẽ autem ex omnibus non inueni. Mirum q; in mille non concesserit unam mulierem bonam, magis etiam miraEcc1.7bile, quòd nec in pluribus millibus concedat. Quod q̃ uerum sit, adeo sanè facile cognitu est, ut & noscere per se quisq; possit, & ad confirmandũ, quod dicimus, nihil artificiosa oratione sit opus: quando muliebribus tædiis plenæ sint ubiq; domus thalami, lecti, atria, porticus fora uici urbes, & deniq; omnia. Nec est q; in ea re anxie reuoluas uolumina librorũ, ut scriptorum antiquorũ auctoritate nitaris: tãtũ est, ut uelis adire publicũ, atq; egredi in uulgus, & præbere aures querimoniis. Vndiq; n. infœlicium coniugum querelis pulsaberis, undiq; tibi aures insani obstrepent clamores eorum, quive uxores qve uirosinuicẽ maledictis incessent. Quocirca non abre Romanorum superstitio huius tanti mali deprecandi gratia, Viriplacam deam sibi fecit, eique sacellum intra mœnia dicauit, ut quoties inter uirum, & uxorem aliquid (ut fit) iurgii intercederet, eo dissidentes coniuges conuenirent, ubi postquam diu multumque altercati, atque inuicem locuti fuissent, quæ uellent, concordes inde domum omni querela Viriplacæ fauoribus sublata repeterent. Erat hoc templum Romæ, & donariis, & frequenti dissidentium coniugatorum conuentu celeberrimum, & Viriplacæ

numẽ cunctis in tota urbe ſummæ uenerationi,religio
ſæq; formidini. Neque uero iniuria huic deæ Viripla
cæ nomen eſt indictum,potiuſquam Vxoriplacæ:quã
doquidem frequentius uiros uxoribus,quàm uxores ui
ris placare conſueuerat. Nam ſi uiros, quoties iratæ ſibi
uxoresfuiſſent adire Viriplacam,uel potius Vxoripla
cam oportuiſſet prætædio ſanè creberrimæ reuerſionis
elegiſſent potius nunquam à templo abeſſe, quàm eo
quotidie commigrare. Solent nanque nonnullæ mulie
res(neque enim uniuerſas pariter eodem indicio nota
mus)de induſtria rixari cum uiris ſuis,& occaſiones au
cupari iurgiorum, quibus asſidue ſuos exerceant mari
tos,ne quieſcere, aut uacare contingat. Tradunt etiam
Athenis(ut Plutarchus refert in uita Alcibiadis) inſtitu
tum fuiſſe magiſtratum, cui in tam frequentibus confu
giorum diſcordiis,uxorem uiro,& uirum uxori ſublatis
contentionibus auctoritate publica recõciliare ius eſſet.
Non fruſtra ſanè id à ſapientibus uiris cautum legibus
credendum eſt,quum & Diogenes cynicus dixerit nul
lam tam bonam uxorem eſſe,in qua nõ inuenias quod
queraris. Et Simonides uir ſapientiſsimus, interro
gatus aliquando, quid eſſet uxor,reſpondit. Vxor uiri
naufragium eſt,tempeſtas domus, quies impedimen
tum,uitæ captiuitas,pœna quotidiana,pugna damnoſa,
fera contubernalis,canis ornata,neceſſarium malũ.Huc
pertinet & illud ſcitum Varonis dictum.Theſaurus ma
lorum mulier.Propterea Gorgias rhetor celeberrimus,
hac & ipſe peſte laborans,haud illepide fuit à Melãtho
publice,palamq; deriſus. Nã quum is in Olympiis,quæ
Ioui totius Græciæ celebritate habebãtur,longa oratio
ne de Græcorum concordia peroraſſet.Melanthum ita
illum deluſiſſe lepido reſponſo ferunt.Iſte ægregius,inq
quit,orator nobis omnibus,ut iure inter nos fœdus fe
riamus una hora perſuadere nititur,qui ſe,& uxorem,&
ancillam tres duntaxat,ut inuicem conſentiant tanto tẽ

pore

pore inducere, nunquam potuit. Nempe uideri id tibi mirum Melanthe non debuit: ut pro Gorgia hic tibi respondeam. Facilius enim ille duxerat posse se totam Græciam pacis legibus continere, quàm Zelotypam uxorem placatam sibi, atque pacificam reddere. Nec iniuria, raro quidem, aut nunquam sub eodem tecto pax & fœmina cohabitant. Extat pulcherrimum dictum uarii oratoris illustris. Qui non litigat, cœlebs est. Vnde Cremes ille Terentianus aduersus uxorem sub persona omnium maritorũ. Pergin ait mulier molesta esse? Nullam ne rem unquam uolui in uita mea, quin tu in ea mihi aduersatrix fueris? Non hic tacebo lepidissimum responsum Antonii Panhormitæ uiri doctissimi, quod non ideo placere minus debet, quod recens sit, quum sua ipsa acrimonia maximam redoleat uetustatem. Nãis (ut refert Pontanus) interrogatus quibus rebus maxime opus esse iudicaret ad connubii tranquillitatem. Nullas, inquit, nec quietas nec fœlices satisfuturas puto nuptias, præterquam si uir surdus esset, & uxor cæca. Id non magis facere dictum, quàm in pluribus uere. Hoc autem dixit ne illa scilicet uidens suspicari quippiã posset de marito, nec is audiens quę perperam, & assidue aduersus se uxor perstrepat auditionibus assiduis obteratur. Siquidem fœmina natura rixosa est, & garrula, quamobrem, quum illi rixandi nulla in promptu æquior causa fuerit, sæpe de industria simulat se zelotypam, & ficta pellice plorat: palam cibo abstinet, inque aliquo domus angulo gemebunda, uel nullo læsa dolore, de marito conqueritur. Si uero super aliqua re seria commota fuerit, discruciatur animi ringitur, tumetque: & quòd sese ulcisci nequeat æquanimiter ferre nõ potest: lugetque interim ex eo miserabiliter, torue tuetur, uenenata sibilat, atque singultat suspiria: pugnis interdum se se uerberat, genas unguibus lacerat, cognatorum que, ac uicinorum sæpe fidẽ implorat: imprecatur, rabit, furitq;:

atque usque adeo uirum excarnificat suum, ut insonem, ac peruigilem perpetuo reddat, & si quid forte somni post longas uigilias lassus captet, dormiens quoque ri xas somniet, feralibusque agitetur imaginibus. Quae re multo sanè fœlicius eiusmodi marito foret carere auditu, & ubiuis gentium, uel inter lustra ferarum ætatē agere, quàm domi cum muliere irata: ubi tot mala audiat, quæ sibi assidue grauiterque mentem, & aures obterat atque obtundat. Nullum est enim animantium genus tam loquax, tamque obstreperum, quin noctu aliquando conticeat, sola autem fœmina eo est prædita ingenio, ut nec eam quidem partem noctis, quæ ab ipsa taciturnitate & quiete dicta est conticinium concubia, putet esse ad garriendum intempestiuam, at eo potissimū tempore magis magisque suis nngis, ac quereiis cubiculum ipsum, & lectum, qui locus est ad hilarescendas curas datus, uertit in carnificinam, pistrinum, & carcerem. Hinc Mœcenas ille decantatissimus, ob difficiles, ac p uersos uxoris mores adeo experrectus fuisse legitur, u somnum, symphoniarum cantu, & ex longinquo leni re sonantium aquarum murmure, ac indulgentiori potu, & mille id genus illecebris ambire consueuerat, quo mentem suam uxoriis curis affectam falleret aliquando nec ualebat. Præstabat enim unius uxoris molestia cum tisillis illecebris somniorum: ita ut sola uxor potis es set profugare somnum, quem tanto studio, & tam uar riis artibus perquisierat. Hæc de pacata quoque uxore referuntur. Quid modo si eueniat ut eam irarus uerbe res? cauendum est protinus tibi, irritasti crabrones, cum truci bellua tibi profecto res est. Num tu scis, Baccha bacchanti si uelis aduersarier (ut Comicus ait) ex insana insaniorem facies, ac feriet sæpius: si obsequaris, una re solues plaga. Nolim hic tibi malum quodpiam omina ri: uulgatum, notumque furens quid fœmina possit, ut ait poeta. Ad restim res rediit. Tunc orba tigride

pelor, iræ impatiens quaſſabit ardentes faces, ac ſeſe ulciſci cupiens in mortem tuam incipiet machinari: bona tua male diſtrahere, familiam totam ſubuertere, affines in te concitare, atque ita agere denique peruerſe omnia, ut te tandem quiſquis es, uerberationis eiuſmodi neceſſe ſit pœnitere: ac ſubmittere te, & muſitare poſt hac iniuriam. Quatenus uero poſſit quis iratæ ſibi uxori fidere, docet nos trepida magis quàm inconſulta ſuſpitio Alexandri Pheræi, qui (ut legitur) ne dilectæ quidem, ac placidæ uxori fidendum unquam cenſuit. Nam quanquam ille Thebeni uxorem admodum deligeret, atque ab ea uicisſim plurimum ipſe quoque amaretur, ad illam tamen in cubiculum ueniens ſeruum barbarum ſtricto enſe iubebat prius ingredi, atque aliquem de ſtipatoribus ſuis fidelem una cum illo ſemper præire, qui ſcrutarentur diligenter arculas muliebres, ipſamque uxorem diſcuterent: ne quod forte aut arca, aut ueſtimentis telum furtim ipſa teneret. O miſerum magis quàm improuidum, aut imprudentem maritum: qui multo fideliorem putaret ſibi foret ſeruum barbarum, quàm uxorem amantem. Haud tamen eum fefellit opinio, & inſidiarum ſuſpitioſa formido: nam ab ea denique ob pellicatus ſuſpitionem fuit crudeliter interemptus. Huius exemplum ſecutus eſt Dionyſius Syracuſanus, ſed non eundem exitum ſortitus. Duarum enim matrimoniis uno tempore alligatus, neutrius unquam niſi prius excuſſæ congreſſum petiit. Sanſon quoque ille fortiſsimus & ipſe duas uxores habuit, ab altera ſecreti reuelatione fuit grauiter deceptus ab altera traditus hoſtibus, & excœcatus. Salomon omnium mortalium alioqui ſapientiſsimus, ut uxori complaceret, in tantum ſeſe ſummi ſit, ut dum illi obſequi ſtudet, impie à maiorum pietate

deflexerit:& Dei opt.max.cultum idolorum ſuperſtitio ne fœdauerit:magis ueritus ſibi infenſam reddere uxo rem,quàm Deum. Verum dum ſic impie uxorii iuſſis miſer obſequitur,iram in ſe,ſuoſq; neglecti numinis ita concitauit,ut ob eam impietatem maximam poſt ſe in familiam ſuam cladem inuexerit. Quatenus autem,& quàm conſtanter uxoris ſæuitiam,& muſſari,& perferi oporteat Socrates philoſophus probe ſua tolerantia, re & experimento monſtrauit. Is enim quum Xantippes uxoris ſuæ quantumuis importunis clamoribus aſſidue uexatus nullatenus turbari potuiſſet: & conuitia quæcunque perferret æquo animo, fœtidis aquis,ſeu lotio,per contemptum ab ea,aliquando dum ianuam pulſaret perfuſus eſt,ut uel illa ſaltem contumelia turbaretur,qui omnes prorſus iniurias cõtemnare ſolitus fuiſſet. At ille ut erat prudentiſsimus & probe norat ingenium muliebre,id quoque ab uxore pati poſſe didicerat:& fœdum facinus lepidiſsimo ſcomate accepit: nã caput quaſſans madidum,nonne, inquit, dicebam Xantippem tam diu tonantem aliquando pluituram? Idẽ ab ea pugno quãdoq; cæſus,nihil aliud queſtus eſt,niſi quòd diceret,inique cum hominibus natura agi,qui neſcirent,quando ſe domi galeatos eſſe oporteat. Non fuit id ſanè multum mirabile,talem tantunque philoſophum potuiſſe tales contumelias uxoris ferre: ſed idẽ præſtitiſſe Philippum illuſtriſsimum Macedonũ regẽ, alioqui inuictiſsimum:hoc uidetur fuiſſe profecto miraculum. Introeunti nanque ei de more cubiculum uxor obſtitit irata,obdensque peſſulo hoſtium, foras mariti excluſit:qui tamen ſpreta cõtumelia, neſcio quid in muliebre ingenium ſecum murmurans, abſit innoxius,patienter ferens ſeſe ab uxore contemni. Eſt qui fortaſſis miretur auſus tantos in fœmina: at ego magis ſtupeo conſtantiam tantam in rege,quomodo potuerit tam in

signem iniuriam æquo animo perferre. Sed longe sa-
cius habuit sese ad uxorem: Assuerus Persarum rex, ne
scio an sapientius, qui (ut in sacris literis habetur) Vasthi
reginam, quia uocata ad se uenire contempsit, de consi Hest. 1
lio sibi assistentium consultorum repudiauit, ut suo exē
plo cæteras erudiret, ne assuescerent posthæc negligere
imperia maritorum.

Minime tutam solere esse senectutem à mo lestiis uxorum. Cap. VI.

SPeras tu quidem fortasis aliquando exacta iam
ætate immunem ab his molestiis acturū deinceps
senectutem: & cum longæua uxore beneficio æta
tis, tunc denique quiete, & tranquille posse uiuere: qua
præsertim ætate importunus zelus, suspitionesque mu-
liebres, ac fastus unà cum iuuentute transilierunt. Erras
profecto, ac uehementer falleris: optandum id quidem
potius tibi est, quàm sperandum. Eo nanque tempore
noua factio, nouaque seditio exorietur tibi. Nam tunc
illa à te in nurum conuersa, noua inibit prælia, nouos in
sultus, noua dissidia nihilo facilius ferenda, quàm prio-
ra illa, quæ in te exercuit antea annis iuuenilibus: quo-
niam nunc quidem uitio sexus uitium quoque ætatis
accedet. Hinc quotidie ad te molestæ utrinque deferen
tur querelæ, assiduis obtunderis rumoribus, quotidianis
exerceberis iudiciis, ut nisi obsurdescas prorsus tot iudi
cia diuti⁹ ferre nō ualeas, Laches iccirco senex ille Terē
tianus, personam maritorum gerens, hisdem oppressus
incommodis, ita mirabundus inclamitat. Proh deum,
hominumq; fidem, quid hoc genus est? quæ hæc coniu
ratio? ut omnes mulieres ea æque studeant, uelintque
omnia: neque declinatam quicquam ab aliarum inge-
nio ullam reperias: itaque uno animo omnes socrus o-
derūt nurus, uiris esse aduersas, æque studium est: simul

pertinacia est. In eodem mihi omnes uidentur ludo doctæ ad malitiam. Hactenus ille & eloquenter, & ue re. Haud multis sanè contigit fœlicitas illa uxoria, quæ P. Rabirio contigisse mmoratur qui suo monumento pro miraculo iussit insculpi. CVM CAIA ENIA VXORE VIXIT ANNOS QVADRA GINTATRES MEN. OCTO. SINE QVE RELA. Verum ut multo lepidius, ita forte, & multo neruis alius quidam in sepulchro suo mandauit incidi: quod (ut audio) adhuc prope Romam in uia Tiburti na conspicitur. HEVS VIATOR MIRACV LVM, HIC VIR ET VXOR NON LITI GANT. QVI SIMVS NON DICAM. AT IPSA DICAM. HIC BEBRIVS EBRIVS ME EBRIAM NOMINAT. HEI VXOR ETIAM MORTVA LITIGAS. Iocatus ni mirum iste uidetur urbanissime, sed seriam rem cer te docet, nihil disfidens ab eo prouerbio, quod di ci solet. Mulieri non credas, ne mortuæ quidem.

De diuite uxore, deque paupere, & de nobi li, ac contra. Cap. VII.

PRæterea quum ducenda tibi sit uxor, uel diuitẽ, uel pauperem ducas oportet. Si duxeris paupe rem, grauia afficis damno familiam: quæ haud fa cile quidem matrimonii incommoda sine ullo dotis commodo perfert. Pauperem profecto uxorem alere pauperi præsertim ualde, difficile est. Amat enim fœmi na ocia, & ignauos imitata fucos labore uiri quæsita consumit, nihil interea præuidens quid sit futurum. Sin uero diuitem quasi consultius duxeris: duram accepisti prouinciam, opprimeris sanè fastu diuitiarum, onere p fecto magno, ac pmolesto, & omni paupertate grauio ri. Iam non erit ea tibi uxor, sed domina, tuque ei nõ ma

ritus magis,quàm mancipium.

Venſunt à dote ſagittæ.

Intolerabilius nihil eſt quàm fœmina diues,

ut Lepide poeta ille ſatyricus dixit. Aſſueſcere te ſanè oportet pati omnia:reiicere amicos,deferre cuncta ſtudia liberalia:aſpernari uel animam,ut unitantum fœminæ totus uaces:idque ſolum negocii reliquum tibi erit: ut ne uel latum quidem digitum ab ea iniuſſus diſcedas:neque quid,niſi præfinito loquaris,& quæ illi in primis placeant. Proinde Plautinus Demenetus uxorem faſtidiens locupletem,ita ſecum miſer ob murmurat. Argentum,inquit,accepi dote,imperium uendidi. Magnis re uera dotibus magna, multaque inſunt incommoda. Vnde is ipſe poeta. Dotatæ,inquit, mactant & malo,& damno uiros:nam quæ indotata eſt,ea in potestate eſt uiri. Eſſe ſanè ſolet diues uxor inſolens,procax, moleſta,imperioſa,& quæ non faſtidia modo, & damna,ſed,& probra, atque dedecora emptitio uiro afferat unà cum dote. Cuius rei perquam illuſtre exemplum præbuit. M. Antonius Romanorū imperator, qui Fauſtinæ uxoris dote ad imperium uſque prouectus,quum domeſtici probri,ob uulgata illius adulteria, admoneretur tacite ab amicis,ut uel repudio,ſi non nece, ſuum dedecus extingueret,ita reſpondit. Si uxorem dimittimus reddamus & dotē. Impiū aut ſumma dotis fuerat qđ ab Antonino Pio Auguſto illius gratia adoptatus, acceperat. At q modo ſi tanti uiri manus opulentia dotis alligat:tantamque potentiā frænare pōt diues uxor, quid iam ſperandum eſt homini priuato,& pauperi? Iccirco ſapienter Lycurgus ſuis ciuibus lege lata prouiderat,ut in matrimoniis ſanciendis uxores eligerent, non pecuniam,ſeuerius matrimonia ſua uiros coercere poſſe dicens,quum nullo dotis fræno tenerentur: & propterea ſtatuit, ut uirgines ſine dote nuberent: ne reſpectus dotis, aut puellis inſolentiam adderet, aut

uiris in uxorum electione uerum iudicium ſuffocaret, ex quo illi ipſi uiri in regendis mulieribus uirilem libertatem amitterent. Recte hic ſanè Lycurgus: quando (ut ait Comicus) uxor dum morata ueniat, dotata eſt ſatis. Sed nec minus ſcite & à Babyloniis, & a noſtris priſcis Venetis in dotandis uirginibus (auctore Herodoto) obſeruatum eſt: qui ſcilicet uirgines ſuas, ubi maturæ uiro forent, publice nuptui locare conſueuerant: ita ut pro eis, quæ egregia aliqua forma præſtarent, quaſi uenalem ipſam haberent grandem pecuniam ab earum ſponſis exigerent: quæ uero mediocriter pulchræ forent, gratis eas petentibus cõcedebant, at quæ ita deformes eſſent, ut detrudi nemini gratis poſſent, eæ ipſe cum pecunia, quæ de uenuſtarum ſponſis collecta fuerat, nuptui pauperibus tradebantur. Et hoc pacto, nec pulchris ulla erat formæ ſuperbia, utpote pecunia emptis: nec mediocribus exprobratio dotis, quæ nulla fuerat: deformibus uero ſupercilium dotis deformitatis uitio premebatur: ſiquidem erat his pecunia hoſtimentum pro forma, illis uero forma pro pecunia. Itaque per Lycurgi leges non niſi formoſæ poterant certo nubere: at apud Venetos & Babylonios ea tempeſtate æque bene omnes. Sed iã abrogata ſunt hæc omnia, ut tam deformes, quàm pulchræ, quoquomodo poſſint, uel dotatæ, uel indotatæ nubant. Pauperem ergo (ut redeamus ad rem noſtrã) alere graue eſt, at diuitẽ ferre omni inopia acerbius: ita ut quicquid agas, magnum ſit tibi futurum utrobique tormentum. Hic enim pauperies grauat, illic ſeruitus premit, graue utrunque malum, ac uix ferendum. Quid ſi etiam ſummæ doti nobilitas quoque acceſſerit generis? Summitte caput, ceruice parata ferre iugum. Ideo Iuuenalis Aquinas.

Quis ferat uxorem, cui conſtent omnia? malo,
Malo Venuſinam, q̃ te Cornelia mater
Grachorum ſi cum magnis uirtutibus affers.

Grande supercilium,& numeras cum dote triumphos, Propterea Metellum requirenti Mario cur filiam suam dote diuitem forma præstantem,genere claram, fama fœlicem,uxoreun ducere recusaret? ita respondisse ferunt.Probo equidem hæc omnia,sed malo meus esse, quàm suus.Cui rursum Marius.Immo ipsa tua erit. At ille iterum. Mos alius est:uirum uxoris esse oportet,si diu cum uxore uult esse. De nobilitate uxoris Cleobolus,uir sua ætate magnæ sapientiæ habitus, ita differebat. Si clariorem te uxorem ducas.quot affines habebis,tot & dominos. At qui modo situ quum nobilis sis ac locuplex ducas inopem,& humilem,ut ea ratione uitetes mulieris insolentiam,quæ diuitibus, ac nobilibus inesse solet,incurres tua hac prudentia in uulgi infamiam, sordidosque, atque degeneres tibi liberos obscuritas matris reddet,& inde cognatorum probra,fauorer nulli,incommodaque alia multa quæ prætereo: atque sic obscurabitur interim familiæ splendor nullis adiutus studiis propinquorum. Itaq; quoquomodo rem agas graue subire iugum, atque seruitutem seruire necesse est. Addas etiam q uxor humili loco nata,& pauper, non semper suauis,ac mitis obtingit:ut tu tibi forte persuades,ac speras.M.Cato Censorinus Auctoriam Paulam humillimis ortam parentibus eo consilio duxerat, ut eam sibi magis obsequentem habere posset: sed fefellit hominem alioqui prudentissimum opinabilis diuinatio:nam mox ubi traducta est, inofficiosa uinolenta, ac inops mentis esse deprehenditur:& (quod difficile est credere) Catoni superba.

De forma uxoris,ac difficillimo delectu. Cap. VIII.

SI uero de forma uxoris contingat dubitari,utram eligas potius,speciosam an deformem: habes in

in ea re Biontis philosophi tortuosum & plenũ pplexi tatis iudiciũ, sed certũ de cœlibatu consiliũ qđ sequaris. Nã interrogatus aliqñ à iuuene quodã, deberet ne uxorem ducere, an uitam uiuere cœlibem: ita respondisse fertur. Si uxorẽ duxeris, aut pulchrã duces, aut deformẽ. Si pulchram, habebis cõmunem, si deformem, habebis pœnam, quorum neutrum probandum censeo, utpote alterum altero peius. Ex quo sanè dicto facile percipere poterat, quisquis ille consultor fuerit, multo conducibilius sibi fore, se inter cœlibes q̃ inter coniugatos censeri. Ita profecto res sese habent, quando quidem difficile est custodire, quod multi appetant, & molestum habere quod nemo libenter intueatur. Ille anxius de pudicitia, hic ob uxoris deformitatem semper est miser: & ut illa semper, suspecta erit uiro suo, sic ista semper despecta. Sed si quis dicat. Quid si mediocrem duxero? ut nescilicet forma præstet, nec sit oppido deformis? Est enim inter pulcherrimam & deformosissimam mulierem media quædam forma, quæ & à nimio periculo pulchritudinis, & a summo deformitatis odio procul abest: qualis à Q. Ennio stata forma perquam eleganti uocabulo dicitur, quæ (ut exponit Gellius) neque communis futura sit, propter pulchritudinem, neque erit pœnæ propter deformitatem: quam formam (ut ille idem auctor affirmat) Phauorinus philosopus appellitabat uxoriam, quasi mediocrem, & modestam. Melius sanè credo, atque consultius id esset, attamẽ nec hic quidem omnino securitas. Nulla est enim mulier adeo mediocri forma prædita, quin placere possit alicui. Atqui tamen tutior pudicitia illius cẽsenda est, qui eiusmodi forma stata, id est uxoria cõtigit, q̃ quæ præcellat pulchritudine. Verum si erit illa fortasse pudica, quia parum formosa, tu forsan dum nimius es admirator formæ non contentus uxore, efficieris impudicus, eritque nouissimus error iste (ut dicitur) peior priore. Sapienter

quidem & Socrates interrogatus a quodam de uxore ducenda nec ne.ita indistincte respondit. Vtrum horum feciſſet, acturum eum pœnitentiam. Hinc inquit & ſolitudo, orbitas, interitus generis, & hæres alienus excipiet,illinc perpetua ſolicitudo curandæ familiæ, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue ſupercilium, garrula ſocrus paratus mœchus incertus liberorum euentus. I modo, tuque ipſe in rebus tam dubiis fac delectum.Theophraſtus uero celeberrimus philoſophus in ducenda uxore nihil ſibi durius uideri dicebat, quàm quòd nulla eſſet uxoris electio, & quòd in tanto uitæ periculo nullum fieri periculum liceret, quodque qualiſcunque uxor contigerit, habenda foret.Si iracunda, cedendum eſt, ſi fatua tolerandum, ſi ſuperba ferendum, ſi fœtida diſſimulandum, ſi ualetudinaria compatiendum, ſi denique impudica conniuendum.Quæ quidem omnia tunc tandem conſtant ac ſeſe produnt, quum mutare amplius conſilium eſt nefas.

De bona & facili uxore. Cap. IX.

QVid modo ſi forte ex animi tui ſententia habere tibi uxorem contigerit, cui conſtent omnia, bonam ſcilicet,ſuauem pulchram pudicam facilem, quæ (ut aiunt) rara auis in terris, & à paucis uiſa? num quid tibi tam fortunato marito erit protinus uel in tantis commodis de uxoris fœlicitate gratulandum? Minime quidem, quòd nec ſic beatus tu tibi placere potes ſed collum arctius in laqueum inſerui ſti,ut iſtic plus mali planè ſit, quàm boni. Nam tunc quoque ex nimio amore ferme deſipies, ac perpetua exerceberis cura,ſemper ſolicitus ne te ſatis amet, ne animum mutet,ne corrũpatur. Atq; ſi forte eueniat (ut ſæpe fit)ut tua hæc tam dilecta uxor ægrotet,qd tũc miſer

facies,quid tibi animi mentisve,aut cordis erit? Ægro tandum sanè est tibi pariter cum illa, nusquam ab eius oculis,ab eius latere,ab eius ore, uel latum unguem re cedendum. Si parit tibi eum pariente dolendum: si peri clitabitur,periclitandum:ac una cum moriente morien dum. Amor enim uiri,quem sibi mulier seu forma, seu morum facilitate concillat,insaniæ,ac furori plærunque est proximus:iuxta illud Terentianum. Incœptio est a mentium haud amantium. Dum enim uir fruendæ a matæ uxoris inexplebili cupiditate exæstuat, assiduo metu,cura,suspitionibus,desideriisque consumitur:usq adeo ut dū nimis perdite uxorem amat, sibiipsi redda tur multoties odiosus. Exemplum nobis huiusce miser rabilis fœlicitatis Anæus Seneca proponit,referens no uisse se quempiam satis ornatum uirum,sed adeo præ uxoris amore furentem, ut exiturus domo illius fascia pectus sibi obligaret:ut ne puncto quidem temporis tā dilectæ coniugis præsentia à memoria laberetur:potio nem quoque nullam nisi eiusdem prægustatam prius labris hauriret. Origo sanè huius amicitiæ satis honesta uidetur:at magnitudo affectus,& improuida uis amo ris oppido importuna grauis,& immodesta. Quidnā quæso refert qua potissimum occasione insanias, dum æquo insanias modo? Protoplastus Adam parens om nium mortalium nisi plus æquo adamasset coniugem, & putasset magis ei parendum esse,q̄ Deo, nunquam sciens,uolensque in suam,omniumque perniciem,con tra edictum domini fructum uetitum comedisset. Sam son quoque ille robustissimus omnium à nostris tanto pere celebratus,nimio affectus zelo in coniugem sese Philistæis deludendum, atque occecandum præbuit. Idem amor Salomonem quoque mortalium omnium sapientissimum ita dementem reddidit, ut à ueræ piæ que religionis tramite deuium,ad uanam idolorum cul turam superstitionemque detorsent. Nonne Cleopatræ

reginæ amor M. Antonium eousque pertraxit, ut dum uxoris persuasionibus miser obsequi studet, uictus, ac superatus sibi ipsi necem conscisscere coactus sit? Quid Ninus Assyriorum rex: nonne & ipse magnum ædidit insaniæ eiusmodi exemplum? quando is usque adeo in mori Semiramidis uxoris indulsit, ut (si modo uera sint quæ de eo rsferuntur) eam insignibus regiis instruxerit, permittens ut & ipsa aliquandiu sola pro se regnaret? Quamobrem occasionem strenua mulier regnandi nacta in regno postea perseuerauit: uirumque in suâ prorsus redactum potestatem sic domuit, ut deinceps q̃diu uixit non obnoxium modo suis imperiis, uerum etiam seruilem in morem, tanquam uile mancipium semper habuerit. Darius item Persarum rex suis lachrymis testatus est maiori quidem flagrasse affectu amoris in coniugem, quàm cupiditate ditionis in regnum. Duplici nanque prælio profligatus ab Alexandro, & maxima imperii parte exutus, nullum tristitiæ signum unquam præse tulit: at ubi ei mors coniugis nunciata est, solutus in lachrymas ad motis ad oculos manibus fleuit amarissime, & plusquam fœmellam, quanuis mollem, flere decuisset. Quid de Tyberio Graccho dicemus? nonne usque ad furorem Corneliam uxorem suam adamasse constat. Is enim geminis anguibus intra cubiculi limen comprehensis, quum ab ostentorum interprete accepisset fore, ut si alterius sexus serpens interimeretur, uxori superstes esset, sin uero contra mas necetur, se extemplo interiturum: maluit bonus maritus marem occidi (quum necesse foret alterum mori) & sibi uxorem superesse, q̃ se superuiuere uxori. Sed & Plautius nihilo sapientius adamauit Orestillam uxorem: quam secum duxerat itineris comitem: nam defuncta ea apud Tarentum, ita exanimatus est, ut inter lachrymas, atque oscula defuncti cadaueris, ferro incumbens eam ipsam quam secum uiuam ducere nõ poterat, mortuam sit secutus.

Nec fere minori insania Lepidus dilexit Apuleiam, qui quum post Syllæ dictatoris interitum ob dissentionem ciuilem urbe eiectus in Sardyniam insulam relegatus fuisset, audito uxoris repudio, præ tristitia animi mortem uoluntariam miser oppetiit. Constat ergo amorem, erga pudicam, & facilem uxorem, iuxta atque odium soleré uexare maritum atque etiam perdere, ut nihil certe iam expedire nobis magis posse uideatur, quàm uxore omnino carere. Verum enim uero si quando nuptiarū desyderium mentem subeat, parum quidem timendū est, ne nimis amabilis tibi uxor contingat, sed in postremis malis habenda est hæc fœlicitas matrimonii, quum q̄ rarissime, & q̄ paucissimis hominibus id soleat euenire.

De superfluo ornatu, uanoq̄, ac damnoso comptu mulierum. Cap. X.

NOn est illa quoque solicitudo uel potius æruma na in postremis habenda, qua quotidie in exornanda uxore miser maritus affligitur. Nulla enim excipitur ferre mulier ex hoc albo, nā omnes, plus quam res patitur, student elegātiæ, & ex sua natura multo comptiores, atque ornatiores penè malunt uideri, q̄ pudicæ, atque in eo potissimum inter se certāt, ut altera alteram luxu uestimentorū, & cultus ambitione præcellat. Mundicies quidem lautitiaq̄, & ornatus, corporis proprium est, atq; innatum studium fœminarū, his gaudent, his fruuntur, atque his sese uel in primis iactant. Quamobrem, ut se exornare, atque cæteris comptu superfluo, & luxurioso præstare possint comparanda est eis preciosa, & lauta suppellex atque exquisitus ornatus, ut pluris ferme constet uiro uxoris cultus quàm uictus aut uestitus totius reliquæ familiæ. Comparādæ enim sunt ei uestes preciosæ omnis generis: aureæ scili

cet,sericæ holosericæ laneæ,lineæ bysſinæ, undulatæ in tegræ conciſæ,unicolores,uariæ purpureq; hyacinthinæ & eiuſmodi abſque numero,& abſque modeſtia. Inſuper gemmæ,uniones,margaritæ,beryllus,topazius, onyx,pyropꝰ,hyacintus,ſmaragdus,iaſpis,adamas, cryſtallum,ſuccinum corallium,chryſolithus,carbũculus, charchedonius,ſardonyx ſapphyrus,& alii precioſisſimi quique lapilli,quibus utuntur reginę,& principes mulieres. Volunt ſibi inſuper monilia,in aures,uitas,mitras,reticula,ſudaria,zonas,ſemizonas,dextrocheria,ſegmẽta ſtrophia,& uelamina mille. Pennas præterea,pellesq; exoticas,ſoſeas,calceos auro & argento mira arte contextos,caligas gemmatas,palliola faſcias pectorales,& eiuſmodi denique ornamenta multiplicia, & inuſitata, & q̃ haud ab re mundum muliebrem appellamus, ut ſunt pectines,ſpecula,flabella,forfices,ſtrigiles,calamiſtra, diſcernicula,dentisfricia,auriſcalpia,pixides,fuci,unguẽta follati,nardina,diapaſmata,& eiuſmodi. His addas odores,aquas muſchũ,thymiamata,balſama, opobalſama, & ſimilia. Hæc aũt ſi,p conditione uel potius cupiditate aut ſtudio cuiuſque defuerint,nunquam ſperes morigeram & placidam uxorem ſatis tibi effici poſſe. At q potius diebus ac noctibus,nulla habita cenſus, aut facultatis ratione,ſemper,& ubique opportune, & importune ad aurem obganniet tuam,quatenus extorqueat tandẽ uel ægre teq; inuito,q̃ uolet. Ita.n.ſolent cõqueri. Vbi mi uir latebas,uellem affuiſſes,quando noſtra affinis illa hoc mane ꝓdibat ad tẽplum,hei mihi,q̃to me cultior atq; ditior,& ſi neq; nobilior me eſt,neq; pulchrior:ſed qd refert:uidetur tñ mihi in utroq; pſtare. Papę q̃ illi uestis,q̃ gẽmæ:q̃ torquis:q̃ faſcia pectoralis: Sola ego miſella ſqualiebã ueſte uulgari,& paupere ornatu, q̃uis ſutoris uxore ſordidior. ſedebã ſeorſũ capite demiſſo,nõ audẽs p̃ pudore de terra oculos leuare maluiſsẽ eq dẽ me tũc quouis obſcuro ac tetro carcere teneri obcluſã

quàm in tam ornato mulierum conuentu, ſic conſpici incultam & ſordidam. Gratia marito meo, qui me ſic amat, quique pluris facit exiguam pecuniam, quàm uxoris honorem. Scio quid ſum factura deinceps: domi me continebo, & uti fera cauea concluſa amplius non comparebo ne quis me tanto meo, tuoque, ac familiæ noſtræ dedecore uideat. Id fortaſſis inexperto cuipiam paruum negocium ac ferenda æquo animo moleſtia uidebitur: ſed re uera graue eſt, & intolerabile penè marito hoc perferre. Hinc poſtmodum miſeris fœnus: hinc nouum, & magnum æs alienum: hinc prædia, & poſſeſſiones pignori, hinc pauperies, & diſpendia multa & grauia ac uix credenda proueniunt. Itidem quod de cultu, ac ueſte dictum eſt, dicas de famulitio, ſi non habeat equos, carpenta, melitæos canes, ſeruos, ancillas, nutrices, pediſſequas, ornatrices, & id genus omnia, quibus nunc nobiles matronæ, opulentæ, & optimates utuntur. In his etiam nihil differre uult pauper a diuite, nec pro re, ſed pro nobilitate, quam ſibi falſo ſæpe arrogãt: uel potius pro libidine, quælibet accumulari ſeſe eiuſmodi rebus affectat. Has ipſas ſolicitudines eleganter Plautus ita per pulchram ſimilitudinem expreſſit. Nociuum inquit qui ſibi uelit comparare, nauem, ac mulierem ſibi comparet: nam hæ duæ res nunquam ſatis ornantur.

De uxore infami. Cap. XI.

QVid uero ſi uxor tibi parum ſpectatæ fidei, & (ut euenire ſæpius ſolet) parum pudica contigerit? Quam molles tunc tibi uxorem eſſe ſentumlibet importunam, & moribus quantumuis aſperis prędi: tam, quàm impudicam. Quot uiros alioqui beatos ſola coniugum impudicitia reddidit infœlices. Lepidus ille illuſtris nobis ſit exẽplo: qui Syllanæ factionis poſt Syllæ mortem, princeps fuit: hic non tanto dolore affectus

affectus esse perhibetur, quòd mutata fortuna exul in Sardiniam fugere coactus sit, quanto quum forte incidisset in epistolam quandam, ex qua uxoris adulterium certo cognouit. Mutia quoque Pompeii illius magni splendidissimum alioqui omnium ad ea tempora triūphum sua impudicitia sordidauit: nam quum is ex longo bello, quod contra Mithridatem fœlicissime gesserat, in Italiā festinasset, sperās optatissimo tandem illius cōplexu posse perfrui, comperto manifesto eius adulterio, mœstitia confectus illico intactam repudiat, & si nunquam postea præ pudore, cur eam repudiauerit, dicere cuiquam uoluit: tacitus tamen intra se, & quoad uixit mœrens ex eiusmodi dolore contabuit. Sed quid opus de his plura dicere? nobis præsto sunt undique exempla & noua, & uetera, & tam externa, quàm etiam nostratia. Lustremus urbem scrutemur uiciniam, dextra, leuaq; aderit, qui contaminatam legitimi tori fidem gemat: sed multo plures qui ignari domesticę infamiæ traducantur uulgo, & à tergo digito mostrentur: nam ferè nouissimi omnium nostra probra miseri scimus. Quin nec reges, nec uiri principes ea nota caruere: quod facit ut minus graue uideri possit, si idem priuatis sæpe hominibus contingat. Philippus Macedonum rex Olympiadam Magni Alexandri matrem in stupro cōpertam repudiat. De Helenæ adulterio Menelaus cum uniuersa Græcia, simulque cum tota Asia queritur. De impudicitia nefandissimoq; Pasiphaes amore, Minos rex Cretensis pudefactus dolet: de Phedræ impudicitia Theseus, de Clytemnestre adulterio Agamemnon, de Ægialę Diomedes, de Cleopatræ Ptolomeus. Sed neque Romani quidem rerum domini, quanuis seuerissimi semper pudicitiæ ultores fuerint, extiterunt huius tantæ infamiæ, ac fœditatis immunes. Impudica habita fuit Metella, L. Syllæ alioqui cognomento fœlicis: Impudica Seruilia Bruti & altera Seruilia Luculli, ambæ Catonis

sorores. Impudica Iulia Agrippæ, et Iulia altera Seueri: Impudica Domitia Domitiani. Suspecta Sabina Ælii Adriani. Suspecta Flauia Pertinacis. Impudica Faustina M. Antonini. Impudica Herculanilla Claudii: impudicissima omnium eiusdem Claudii Messalina: quippe quæ Cæsarem linquens thalamum, in publico lupanari noctu, sub ementito Licisçę nomine, prostabat. De qua satyricus poeta dixit.

Et lassata uiris nondum satiata recessit.

Sed nihil refert, recensere hic innumeras pene mulieres quæ suis nefandis adulteriis uiros quanuis honestissimos sordidarunt: quando uel sola commemoratio turpis sit, & odiosa recordatio. Eiusmodi infamiam usque adeo obhorruisse Iulium Cæsarem memoriæ proditum est, ut Pompeię uxori, Q. Pompei filiæ, L. Syllæ dictatoris nepti repudium miserit, uel ob solam suspitionem adulterii: quoniam P. Clodius inter bonæ deæ cærimonias ad eam sub fœminæ habito surrepsisse diceretur. Verum re in senatum deducta, ut de pollutis sacris aduersus Clodium quæreretur, uocatusque obid in iudicium Cæsar, interrogatusque quid ipse de ea re sentiret: certi nihil habere se dixit: percunctantibus autę illis cur coniugem nobilissimam ita à se temere dimisisset. Quoniam meos, inquit non tam crimine, quàm criminis etiam suspitione uacare uelim. Claudium uero Cæsarem publice pro contione multas impudicas uxores se expertum dixisse legimus, sibique infatis esse omnia matrimonia impudica, sed non omnia impunita, cõfirmasseque tunc iureiurando, quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se deinceps in perpetuo cœlibatu: addita etiam protestatione, nisi in ea sententia permansisset, non recusaturum se militum suorum manibus transfodi. Agrippinam tamen Germanici fratris filiam per ius osculi, & blandiciarum occasiones pellectus postea uxorem habuit, quæ & ipsa aliarum secu

ta consilium Pallante adultero usa est, ut Silio Messali-
na, sed paulo cautius, atque moderatius. Quàm autem
rara inueniretur olim in Ægypto ex nobilibus præsertim
fœminæ suis uiris fideles Sesoosis quondam Ægyptio-
rum regis experimento apertissime compertum esse
Græci scriptores prodiderunt. Nam ferunt hii, quòd
quum rex iste præter religionem hastam in Nilum te-
mere contorsisset, & oculis ob id illico captus esset, ad
monitum oraculo fuisse, si oculos sibi urina eius mulie-
ris perfunderet, quæ uiri duntaxat sui concubitum sciret
fore, ut mox amissam lucem reciperet. Id quum sæpe
in propria uxore primum, deindeque in aliis multis ex
nobilioribus fœminis frustra, uaneque tentasset, conuer-
sus tandem ad humilis fortunæ mulierem luce recupe-
rata & uerũ fuisse oraculũ nouit & uxoris ac nobilium
matronarum impudicitiam compertam habuit. Quare
pudicam illam fœminam sibi adiunxit in matrimo-
nium: priorem autem uxorem, ac omneis reliquas mu-
lieres, quarum pudicitiæ ratio non constabat indignatus
uno sustulit incẽdio. Quantopere uero suspectam sem
per habuerint fœminarum pudicitiam Romani, hinc
manifestissime apparet: q (ut legitur) Romanæ mulie-
res longo tpe cogẽtibus maritis abstemiã uitã ægerint:
institutumque fuerit, ut osculũ cognatis darent, noscẽdi
causa, & si odor oris indicium faceret potus, nihilo mi-
nori supplicio q̃ si adulteriũ patrassent mulctabãt. Hinc
Metellus seuerissimus quidem, sed temerarius ultor pu
dicitiæ, uxorem suã eo q uinũ bibisset, pro adultera in-
terfecit. Modestius sanè Sulpitius Gedilius, & P. Sophus
quis æq; suspitiose ambo fecerint: alter.n. repudiauit u-
xorẽ, q capite apto ꝓcessisset in publicũ, q̃si aliis, q̃ sibi
placere uoluisset: alter uero q dũ ludos spectaret, oĩum
spectatorũ oculis cõspiciẽdã sese p̃buerit, Perse uero &
ipsi adeo male fidere mulierũ pudicitiæ phibẽtur, ut nõ
cõiuges modo, uerũ ẽt ancillas & pelices studiosissime

obseruarent, ne cuiusquam externi uiri conspectui ulla occasione apparerent: iccirco soliti iugiter eas domi occlusas tenere, & in itineribus obeundis sub tabernaculis, & clausis undique uehiculis occulte uectare. I modo, et confidas ebriosæ, & comptæ mulieri intanto luxu, licentiaque furenti: quum tantopere uiri illi sapientes caueret ut nunquam, nec abstemiis, & sobriis, aut occlusis satis crederent, & tamen non potuerunt obstare, ut illis quoque moribus, & ea seueritate ulciscendæ pudicitiæ, non plures ferme adulteræ fuerint, quàm pudicæ. Pudicissima semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia uxor Fuluii Flacci electa ex centum præcipuis, quæ simulachrum Veneris ex Sybillinis libris dicaret. Idem item contigit Claudiæ, dum induceretur Romam deorum mater. Rara quidem pudicarum exempla, at impudicarum frequentissima.

De molestia sterilitatis, & liberorum desyderio. Cap. XII.

SOlet infœcundæ quoque uxoris coniugium (quod sæpe accidit) maximo tædio maritos afficere, qui uel ex eo solo quòd liberis careant multi acriter affliguntur, atque in omni uita ex desyderio liberorum incredibili animi angore macerantur. Consueuit enim quamprimum quis de uxore cogitat, in spem adduci gignendorum ex se filiorum, qua sublata tantus mox ei mœror exoritur, ut uniuersalis solus connubilare possit omnem prorsus iucunditatem coniugii atque tranquillitatem uitæ reliquæ: quum à multis sterilitas ipsa uxoris, perinde atque quotidiana orbitas deploretur. Vide quæso quid tibi possint afferre commodi nuptiæ, quibus te non esse illigatum, nec posse, etiam si uelis, illigari deinceps, tam iniquo animo uideris ferre ut de religione, institutione cœlibatus impie, ac falso queraris,

Quanto sanè melius eum mentis tranquilli te seruire diuinis,& carere tantis molestiis,quàm pro tam breui, incerto que solatio, citra omnem libertatem premi graui iugo acerbissimæ seruitutis: quæ te continenter usque ad exitum uitæ discruciet.

De solicitudinibus parentum Cap. XIII.

DE coniugatorum molestiis, quæ à natura ipsa, atque ex difficillimis uxorum moribus proueniunt,hactenus satis(ut arbitror)dictum est:deinceps de curis,& solicitudinibus parentum, quæ eis occasione liberorum suscipiendæ sunt, dicẽdum uidetur. Filii nanque quo iucundiores parentibus existunt, eo acerbiores sæpenumero casu quopiam aduerso fiunt. Necesse est enim ut quisque illi plurimum timeat, cui plurimum confidit,& id quod quisque maxime diligit idem etiam solicitissime custodire: quatenus & trepida suspitio,& anxia cura,& assiduus metus parentes ipsos semper solicitos habeat. Quippe nulla re parentes affliguntur atrocius, quàm malis, aut incommodis liberorum:ut qui sæpe etiam sæuissimos sui corporis cruciatus neglexerint,eorum tormenta nequiuerint ferre: reperiq; sunt,qui ut seruarent uitam filiis, seipsos perdiderunt,uitę iactura illis succurrere non uerentes. Quid uero si præinopia rei familiaris parentes ipsi nullo ualeant ingenio,aut labore sufficientem uictum liberis ministrare,nec multis eorũ necessitatibus ulla sua industria subuenire? Qualem tunc censes ab his solicitudinem sustineri? Qualem miseriam? Quid si peregre profecti fuerint,aut petierint militiam:aut nauigent? Sanè semper solliciti sunt,& anxii,ne quo morbo,egestate,exilio,naufragio ve,aut captiuitate premantur:ut expectando,ac desiderando pendentes,animo assidue crucientur. Verum si de tantis aggeribus malorum nihil forte contigerit,id

tamen euenire aliquãdo neceſſe eſt: ut puellus puellam ægrotet, & morbo quopiam periculoſo laboret. Quis interim credis eſſe parentis animum? Coit formidine ſanguis, gelidusque cucurrit dura per oſſa tremor, ut ait poeta. Interea trepidus ac ſolicitus ægrotanti ſemper aſſiſtit, oculis auribus, complexuque tenens: anxius uſquequãque ne quid infœliciter eueniat, & præpoſtero ordine filium ſepeliat pater. Subinde creſcentibus annis altera cura, ut ſcilicet tempeſtiue puer in literarum ſtudiis, & artium liberalium diſciplinis erudiatur. Sed multo etiam ſolicitudo maior angit, quomodo locupletare filium cito poſſit, ut hac cupiditate miſer ferme deſipiat: eoq; animum curas, cogitationes, & labores cunctos refert, ut eum ſupra cæteros tollat, ut quàm ſpecioſiſſimas edes, quàm pulcherrimas uillas, quàm latiſſima, atque cultiſſima prædia, & quammaximum denique peculium, omniſque generis patrimonium illi moriens derelinquat: nihil interim de ſe aut de animæ ſalute procurans. Quid autem ſi eueniat ut indociles, tardoq; ingenio liberos educet? & (quod ſæpius euenit) improbos, inhumanos, impios intractabiles? Tunc quantus quantus eſt miſer ille pater, periit eoq; mœrore die, noctuq; conſumitur. Et enim quicunque male moratos liberos tollit, quotidie illorum infamiam exiliũ, uulnera, ac ſæpe etiam necem luget: ſi prodigos, ludisque & meretricibus deditos præuiſam egeſtatem aſſidue ſuſpirat, & gemit: ſi gladiatores, & rixoſos, huc atque illuc continue circum luſtrat, & ad omnem nuncium, & ad omnem tumultum perterrefactus accurrit: uultum ad omnem ſtrepitum circum agit, ſemper pauens, ſemper intentus, ne quid ſibi de filio annuncietur aduerſi. Porrò qui tales filios habent, inuidere infortunio orbatorũ coguntur. Habenti ſi quidem filios improbos iure orbitas ipſa prædicatur beata: quum tamen euenire hæc ſine maxima ærumna atque mœrore parentum non poſſit,

Quid uero si iam adultos, proboſque, atque bene moratos, ac bonæ ſpei, & quales eſt reperire difficile, obedientes educaſſe contigerit? Magnum id quippe ac rarum ſed eſt hoc ipſum ſua etiam fœlicitate miſerrimum. Timet.n. tam fœlix pater, & quidem iugiter, ne quid inopinati, aut repẽtini accidat: ut quem ſibi tantopere ſupereſſe peroptat, miſer ipſe ſepeliat priorem: q timor paulo certe minor eſt, q̃ dolor ipſius orbitatis: qñ iuxta dictum illud. Satius ſit ſubire periculum ſemel, q̃ cauere ſemper parq; ferme pasſis ſit, poſſe ſimilia pati: ſiquidẽ orbatorum parentũ exẽplis quotidie admonetur ſimilia formidare. Animus.n. ſuſpenſus, & dubius, q obſcura ſpe, & incerta expectatione dependet expectando, & deſyderando asſidue cruciatur. Quid modo ſi forte id quod tantopere timebatur aduenerit? Nempe nil reſtat miſero, parenti amplius, q̃ asſiduus mœror, quotidianæ lachrymæ. ſquallor, ſordes q̃; lugubres. Vtrobiq; ergo parentes infœlices, uel dum ſollicitat metus amittendi probos filios, uel dum uexat patientia tolerandi peruerſos. Parentum curas ſcite, atque præclare (ut cuncta) Vergilius exemplo Æneæ his paucis uerbis monſtrauit.

Neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor.

Et paulopoſt adiicit

Omnis in Aſcanio chariſtat cura parentis.

Hinc etiam deductũ eſt illud dictũ egregie ab ingeniosiſſimo poeta Terentio, ubi inducit Mitionẽ admirantẽ poſſe quenq̃ hominẽ in aio inſtituere, aut parare, quod ſit charius q̃ ipſe ſibi: qđ euenisſe Egioni fratri norat: qui pluris facere uidebatur uitam filii, q̃ propriam ſalutem. Quod probe Cicero ſuo confirmat teſtimonio, & eſſe ueriſsimum ſuo ẽt exemplo docet: ait.n. Nihil dulcius hominũ generi à natura datũ eſt, q̃ ſui cuiq; liberi, mihi uero propter indulgentiam meam, & propter excellẽs ingenium uita ſunt mea chariores.

DE MOLESTIIS CONIV.

Hominem quantumuis sapientem ex nimio amore in liberos suos sæpe desipere. Cap. XIIII.

QVam solicita uero, & anxia sit parentum uita, quanque parum expediat uxorem ducere, & liberos educare homini sapientiæ, & contemplationi dedito, ac religionis iniiciato mysteriis, Thales etiã Milesius unus ex septem sapientibus Græciæ ingeniose & callide hac pulcherrima machinatione monstrauit. Nam is quum diu cum Solone, qui & ipse erat de numero sapientum, de hac ipsa re nequicquam uerbis plurimis contendisset: sic ei demum hoc inuento non minus astute, quàm sapienter imposuit. Quum enim forte loquendo uicisim (ut fit) deambularent una pariter in foro. Thales ex composito curauit, ut Soloni, qui pro nuptiis tunc agebat, mors filii subita nunciaretur: ad quã uocem Solon uir alioqui sapientiæ gloria insignis ita repente consternatus animo fuit, & usque eo commotus ut insanire, ac furere coram omnibus cœperit, ac paulũ abfuit, quin præ tristitia animam miser efflaret. Ex quo factum est, ut ob eam mollitiem animi deinceps ex sapiente, qualis ad id tempus habitus fuerat, sit à cunctis inconstans mollissimus merito reputatus. Nam humi statim indecore prouolutus, capillum, & barbam uellens, iniecto puluere ora fœdat, pallium dilacerat, fœmineoque eiulatu fœdum spectaculum, & quam gerebat sapientis persona maxime indignum, palam, publiceque cunctis præbet. Verum ubi concurrente illuc magna turba hominum satis spectatus, delususque fuisset: tunc Thales, cuius opera fuerat is nuncius allatus, apprehendens pallio iacentem, subridens uultu hilari ac iucundo sic exanimatum dolore hominem alloquitur. Bono esto animo inquit, filius tuus uiuit, ualetque experiri tantum uolui an uxorem ducere, & filios procreare

expediat sapienti,ut ipse tibi persuades, & immoderata mecum assertione contendis. Nam iam satis constare arbitror,quemadmodum & tu ipse modo sensisti, & isti omnes uiderunt,id non modo non conducere, uerum maiorem in modum officere, & repugnare sapientiæ: quando ob filiorum malum ipsi etiam sapientes nimio mœrore confecti sensu decidant,& dementes, ac fatui reddantur,ut tu ipse modo cunctis hic astantibus apparebas. Hactenus Thales ualde lepide,ac perquam sapiẽter. Id autem ita se habere etiam ex Periándri obitu multo planius aperitur,qui& ipse habitus est ex illis septem sapientibus haud postremus. Is enim non falso nuncio (ut de Solone nuper dicebamus) sed uera filii morte nunciata,tanta animi tristitia affectus est,ut præ magnitudine mœroris expirauerit. Quis ergo non uidet, uel per ea quæ diximus,uel ex aliis multis, quæ breuitatis causa pertransimus, minime conducere sacerdotibus, quibus diuinæ sapientiæ & cœlesti contemplationi uacandum est nec mulieribus admisceri,nec liberos procreare:quandoquidem tanto sint impedimento nuptiarum molestiæ diuinorum contemplationi,ut etiam qui sapientissimi haberentur, cogantur uel solo amore filiorum desipere.

De educandorum nepotum:filiarum, nepotumve collocandarum solicitudine. Cap. XV.

ATqui demus interim in re uxoria parentibus, p uoto omnia fauste,fœliciterque,succedere:diuitias scilicet,filios probos,doctosque, & adultæ iam ætatis,& quales maxime optauerant,omni laudum genere præstantes. Quid modo reliquum est? Nimirum ut exoptent iam sibi ex eis nepotes,ac posteros dari. Quod quidem dum paratur, renouantur solicitudi-

nes,geminantur labores,ac curæ rursum priores insurgunt:nouaq; subinde educandorum nepotum fastidia: & male ferenda seni,anxia,& solicita procuratio familiæ renascẽtis,& ad recidiua tædia,& ad intermissas molestias ob successionem posterorum relapsus. Quid si contingat,ut is uel ex uxore filias,uel ex nuru neptes suscipiat?quid ea molestia grauius? Vellicat animum custodia puellaris,fragilis,ac lubrica fama pudoris. Fiunt nubiles,cura acrior. Vrget.n.parandæ dotis cupiditas: tenet solicitum periculosa alea de eligendo genero,pendet animus quem nã potissimum optet, aut deligat ex multis diuitem ne,an probum: in quorum altero summa fœlicitate est opus,in altero autem summa dote: Etenim p hæc tempora non nisi ingenti pecunia filiarũ nuptiæ parantur. Hinc illa sub Euchionis seni persona communis parentum querela. Virginem habeo grandem,dote cassam,& illocabilem. Nempe uel si unica sit magna summa pecunię necessaria est, si duę duplo maiori,si plures maxima, & fortè quantam patrimonii totius census ferre non perualet.Et ne interim ignores, quot tibi liberos una possit fœmina parere,si modo uera fuerint,quæ de ea re Græci tradunt: Cambe chalcidica,quæ prima ærea arma confecit,centum liberos dicitur peperisse.Sed huius rei fidem apud suos auctores relinquo:neque contendo:id autem esse ne possit,ipsi uiderint.Danao Argiuorum quondam regi pro uero refertur,quinquaginta fuisse filias:& Abessan Bethleemite Hebræorum iudici triginta. Aliud etiam incommodum afferre solent parentibus liberi, q; quum uitæ finis uniuersas ærumnas cæteris mortalibus terminet,solicitantes ob liberorum affectum ultra etiam extremum diem curas transmittũt:quum ne morte quidem patrius ille affectus uideatur posse dissolui.Moribundi nanque ultimo illo anhelitu ad liberos ita respiciunt ut illorum plus ferè orbitatem,quàm imminentem mortem mise

fidoleant, quatenus sibi ipsis propter eiusmodi solicitudinē nec uiuere, nec mori satis uacet. Adest. n. morienti uxor singultans, & lachrymis madens, adsunt liberi flentes, & quasi orantes ne se iamiam efflaturus aīam pater deserat. Atque ita fit ut miseri parentes dum migrant è uita, nondum sibi desinant esse molesti, ꝓpea ꝙ in uita ulterius q̄ uitæ terminus postulat de liberis supstitibus cogitant. Norat id probe Iacob ille antiquus totius Israelitici populi pater, qui moriens, accitis ad se filiis, ita est primogenitum allocutus. Ruben (sic. n. est noīatus) primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei. Quibus uerbis innuit dolorē una cū filiis oriri parentibus solere, atq; eoꝝ spes immixtas semp esse & metus & mœroris aculeis: ideo primogenitū principiū doloris appellat. O cœlibū ergo conditionē fortunatā, & uita, & morte fœlicē: utpote q̄bus liber semp est aīus, atq; id tantum curæ restat, quo pacto Deo seruiāt, uiuāt, ac moriantur. Sed ut, q̄ uerꝝ sit, hoc aptius dignoscatur, dimissis coniugatis de cœlibū tranquillitate dicamus, & breui oratione utriusque uitæ interuallum legentium animis ueluti in tabula conspiciendam proponamus.

Quantum differat uita cœlibū à uita coniugatorum atque impudicorum Cap. XVI.

Sanè q̄ diuersa sit uita cœlibū à uita cōiugatoꝝ, magisq; et à uita incōtinentiū & impudicoꝝ facile est iudicare, tm̄ n. inter se distant, q̄tū portus, & pelagus, pax & bellū, mors & uita. Siqdem libido semp occupatissima est: cōtra uero castitas semp uacua: illa cōfusam, & pturbatā uitam agit, hæc quietā, & tranquillam: illa spurcitiæ, aut corruptionis parit notā, hæc mūdiciæ, & integritatis gignit florem: illa infamiæ exhalat undiq; fœtorē, hæc clarissimi nois spirat ubiq; odorē: fluctuat illa, hæc in portu q̄escit: illa inter acies, & furorē armoꝝ semp agitatur, hæc extra oēm tumultū in se ipsa posita

dulci pace perfruitur. Castis præterea in tota uita arridet largitas, beneficentia, hilaritas, libidinosis uero contra solicitudo auaritia: ambitio in omni ætate grassatur. Plato iccirco dicit homines continentes, & uoluptatum uicto res fœlicissime triumphare: molles autem, & à uoluptatibus pessundatos instar mancipiorum captiuos duci: infelicesque semper esse, & miseros. Sed quid opus est pluribus uerbis? ut facilius, & expressius pateant, quæ dicimus, proponenda est hic sub aspectu utriusque uitæ ratio, ac uelut imago quædam suis coloribus effingenda. Itaque proponamus animo, & cogitatione duos homines contrariis prorsus moribus inter se præditos, unum liberum, alterum occupatum: unum miserum, & mordacibus undique curis circum uallatum, instabilem solicitum anxium: alterum uero tranquillum, nihilque habentem, quod aut conturbet animum, aut remordeat conscientiam: quippe quem non uxor exagitat, non anxia liberorum cura solicitat, non concubina corrodit, non infamia pungit, non strepentis domus murmur obtundit: non opprimit graue æs alienum, nõ nimius sumptus extenuat. Porrò sicut ille totus alterius est, atque malis undique oppressus, ut par molestiis esse non possit, ita hic noster ex aduerso solutus curis, liber, ac dominus sui præ illo fœlix est ac perbeatus, utpote solus absque uxore, & liberis, ac de nulla re anxius sed in spe cœlestis gaudii animo semper tranquillus. Talis aũt si quando uideatur ociosus, & solitarius, & tristis, tunc est maxime lætus, & honestissime comitatus. Is enim legendo & meditando iucundissime cum Deo uersatur, & altissimæ contemplationi conditoris inhæret: & est ipse quidem uon affluentia diuitiarum, sed cupiditatis modo, uel in ipsa sua tenuitate ditissimus. Ducit itaque uite castus tranquillum æuum, securas, ac quietas noctes, lætos, & iucundos, atque alcyonios (ut aiunt) dies: quippe qui ex penu quanuis pauperi sufficientem, ac beatam

promit mensam: suæq; gaudens conscientiæ testimonio interna pace usquequaque perfruitur. Hinc est q parum nihilve de morte solicitus curate quin memoria beneactæ uitæ, & spe futuræ retributionis, ex hac uita tanquam ex hospitio in patriam transire desyderat, Psal- Psal. 4.
mum sibi illum dauidicum canens. In pace, in id ipsum dormiam, & requiescam. Est huic ergo conscientia paradisus, solitudo uoluptas, cubile templum, utpote in quo meditari didicerit, non rixari. Is utique modo diuinis canticis delectatur, modo literariis studiis eruditur, modo diuinis meditationibus exercetur: ut nihil temporis per segnitiem illo sibi momento pereatur. Huic iucunda etiam uenit senectus, quæ aliis est molesta quippe quæ uictrix delicioſæ iuuentutis, exoptatam diu uictoriæ lauream sibi est allatura. Nam senex qui nullius sibi obscœnitatis est conscius: spe certa afficitur adipiscendæ cito beatitudinis: quæ uel una affectam multis aliisqui incommodis senectutem, & releuare, & delectare senem potest. Sed & Plato in libris de legibus duplex ait esse uitæ genus, alterum iucundissimum, alterum iustissimum: & qui uitam uiuunt iustissimam, eos fœlicissimos esse: contra, qui iucundissimam sine uirtute, eos esse miserrimos Et alibi pro certo dicit, quòd sicut plus est delectationis in ipsa temperantia, & castitate, ita & in luxu & libidine plus doloris. Qui recte inquit iudicat, uitam continentem, ac temperantem, statuit in unaquaq; re placidum esse, ac tranquillam: contra uero luxuriosam in unaquaque re inquietam, ac perturbatam, habentem tum dolores, tum uoluptates intensas, insanasque, atque amores urgentes, & supraq; dici potest inflammatos. Voluptates etiam plures esse dicit in temperantia, quàm dolores, tum amplitudine, tum etiam copia, & continuatione: in luxuria uero contra longissimi insunt dolores, breuissimæ uoluptates: ideo fit ut inde uita altera iucundior, altera acerbior, necessario naturæ lege

sequatur. Quicunq; ergo cupit læte, & iucundæ absq; dolore uiuere, caueat ne uiuat luxuriose. Hactenus Plato. Ad probanda insup huius uitæ commoda, si placet, Metelli quoque Numidici grauis, ac diserti uiri testimonium producamus. In ea nanque oratione, quam in censura sua ad populum Romanum de ducendis uxoribus habuit, ita elocutũ ferunt. Si sine uxore (inquit) possemus. Quirites esse, profecto libenter oẽs ea molestia careremus, sed quoniam ita natura comparatum est, ut neque cum illis satis cõmode, neq; sine illis ullo modo uiui possit, saluti perpetuæ potius, q̃ breui uoluptati cõsulendum est. Vide quæso quomodo Romani intantũ per ea tempora pp molestias coniugiorum abhorruerint à ducẽdis uxoribus, ut necesse fuerit hortari eos publice per Censorem ad matrimonia capescenda, non ob aliquod priuatum commodum, sed propter defectum populi ad communem utilitatem. Sapienter sane appellauit Metellus cœlibatum uoluptatem: & maximum commodum dixit esse carere uxore: non q̃ norit ethnicus homo, q̃ esset uirtus castita is: neq; q̃ ullum premium putarit esse uirginitatis: sed ab ipsa solum natura edoctus norat cœlibatum nuptiis fœlicitate longe præstare. Quin etiam Epicurus ipse tantus uoluptatis assertor præcipit ineunda raro coniugia: p̃ multis esse referta incommodis, uoluptati quam asserebat, infensis. Dicebat. n. in his rebus hac usurum esse compensatione sapientem, ut ipsam etiam uoluptatem fugiat, si ea plus doloris allatura sit, q̃ iucunditatis: ut est uidere in his, q̃ ad uenereor̃ usum pertinent.

Voluptatem animi multo iucundiorem esse quàm corporis. Cap. XVII.

Is quoque Epicurus iucundissima quæque (quis sensu corporis iudicentur) ad animum tamen transfe-

da esse censebat, quoniam corpus tabtisper gaudet, dū præsentem sentit uoluptatem, & nō amplius, at animus prospicit etiam uenientem, & perceptam semel e memoria effluere non permittit. Sapienter hæe sanè dicta, à quocunque dicantur, etiam si ab Epicuro, iucundiores scilicet esse animi uoluptates, quàm corporis. Quā obrem falluntur sanè molles, & uoluptarii homines, qui sensu corporis, magis, q̄ iudicio animi æstimant probantque, uel damnant uoluptatem. Nam si uelimus eā animo potius (ut par est) quàm corpore metiri, nec decipi sensu, nihil profecto nobis erit iucundius, q̄ abesse a uenereis uoluptatibus, & tranquillo ac iucundo ocio solitudinis perfrui: atque simul & animi & corporis cuiuscunque generis libertate potiri: quam quidem iucunditatem non uisi experti norunt. Multo enim suauior est honesta uoluptas, quæ ex hac libertate animo comparatur, quàm ea quæ cum libertatis iactura ex libidinis usu innumeris molestiis corporis sensu percipitur. Quidnam quæso nocturna illa solitudine tranquillius? Quid nocte silenti silētio ipso suauius? Quid p æstum gratius (uel si paleis cubites) q̄ p totius lectuli spatia iactare pedes, iactare brachia, & pro libito uel reiicere, uel ad se stragula trahere? Et qđ etiam maius est tuto quiescere, & sine uisis somniorum molestis placatissimas agere noctes: nec nisi naturali somno exaturatum sub lucem excitari: uiuereq; suo more ut uelit? Id optime norat Q. Cicero. M. T. Ciceronis frater, de quo ipse Cicero sic ad Atticū suū scribit. Quintus ab ducēda uxore sic abhorret, ut quic q̄ libero lectulo neget esse iucūdius. Atqui sanè lasciuus hic quispiam non ex iudicio rationis, sed ex suo affectu aliter sentiet, q̄ abesse uideat ab hac iucunditate, quod ipse existimat potissimum, præpotentem scilicet ueneris uoluptatem, propter quam perpetiendas omnes molestias, & perferenda cuncta

incommoda sibi peruersa licet mente proponit. Ve
rum quanto rectius cœlebs, qui recti animi iudicio du
ctus nunquam optandum censet,quod tanti constet:ne
que habẽdum ullo pacto in bonis,quod tantis redima
tur incommodis,neque dulce putandum quod tanta a
maritudine misceatur:& tot molestiis refertum scateat.
Cœlebs nanque sicut abest a uoluptate ueneris: sic ea
dem ratione procul abest à multis,et magnis ærumnis,
quas affert ipsa uoluptas:nam (ut aiunt) sicut nec mel,
ita nec apes. Vnde amator ille Plautinus. Iactor inquit,
crucior,agitor,uexor,ui amoris totus miser. Satis ergo
constat (ut arbitror)propagãdi causa potius,quàm uo
luptatis,iuxta Metelli sententiam ac secundum consilii
um rationis iucundas esse connubii molestias sapienti,
alioqui carere uxore multo iucũdius esse:quicquid sen
tiant impudici. Verum quia hoc tempore minime uer
rendum est, ne præ nimio studio castitatis destituatur
mundus cultoribus, quoniam pauci admodum sunt,
qui delectentur castitate,& pene innumeri, quibus neq
uxores quidem,præ libidinis intemperantia sufficiant:
multo potius est habendum Christi nostri Dei consi
lium,quàm Metelli,quando ad cœlestia regna tenden
tibus relinquendam uxorem,& præcingendos lumbos
et lucernas concinnandas mandauerit,ut mundicies sci
licet niteat castitatis in corpore,et lumen refulgeat ueri
tatis in operatione quod per lumbos,lucernamque uo
lebat seruator noster intelligi.

Voluptates cuilibet honesto negocio esse impedimento,nec decere sacerdotes uxoribus uti. Cap. XVIII.

ET enim quid mirum si uiris religiosis, et clericis,
ab uxore,et ab omni libidine continẽdum sit:qui
tantopere officere soleant uoluptates rebus agen
dis,ut

dis, ut inter ipsa etiam temporalia negocia consueue-
rint ab ipsis sæculi hominibus negligi? Reiiciuntur qui-
dem ab aduocatis, & patronis dum reboat litibus fo-
rum, contemnitur à disciplinarum studiosis, dum reso-
nant disceptationibus philosophorum gymnasia. Idem
obseruat in mercandis, aut commutandis rebus merca-
tor intentus: nec secus strenuus miles, qui & arma, & æ-
quos potius, q̃ uoluptates, aut mulieres meditatur. Ic-
circo Scipio præclarus ille Romanorum imperator, in
bello, quod ad Numantiam gerebat, ex urbe rediens
castra ingressus statim omnia, quæ spectare ad uolupta
tes, deprehenderat, protinus summouenda mandauit.
Ita quidem opinatus nihil tam occupare, ac corrum-
pere militum animos, quàm libidinem, & superfluas
uoluptates. Idem fecit illustris ille imperator Metellus
qui bello Iugurtino eadem seueritate castra purgauit.
Plato quoque philosophorum omnium sine ulla con
trouersia princeps laudare uehementer continentiam
solebat, nuptiasque, & quamcunque aliam uenerem
dissuadere, quòd per eas uoluptates, ac curas impediri
maxime dicebat philosophiæ studia, & omnes litera-
rum disciplinas. Verum si his, qui humana negocia tra
ctant, quique liberalibus disciplinis incumbunt, tantope
re tranquillitas mentis est necessaria: quid quæso existi-
mandum de his, quibus rei diuinæ opera danda est: u-
bi nil aliud licet cogitare quàm Christum, & cœlestia?
Porrò uacuo ac desecato prorsus animo, & purgatis-
simo pectore ab omni libidine his opus est. Quam
ob rem in Leuitico legimus dominum sacerdotibus
præcepisse, ut renes uictimæ integros cum toto adipe, Leuit. iii.
ubi liquoris obscœni sedes est, igne comburerent, ue-
tansex eis nullam omnino partem retineri quippe
qui instrumenta sunt cõcupiscentię. Id autem quid est
aliud nisi expressa imago sacerdotii Christiani: in quo
quidem sacerdotes ex carnibus sacrificii uiuere debẽt,

sed nihil gustare ex renibus hostiæ. Hoc est ea, quæ sunt ad usum & uictum necessaria ab his accipi rite posse, sed quæ faciunt ad uoluptates, quæ ex renibus profluunt, omnino reiici oporteret. Quęcunq; enim in illis sacrificiis fiebant, figuræ, & umbræ erant eorum, quæ essent postmodum euangelicæ legis tempore reipsa perfecte complenda. Eò quoq; spectare arbitror, quod legitur de Mose in Exodo: qui ubi cominus cum Deo loqui parat, abiicere pedum calciamenta iubetur. Quid ibi aliud per pedes designatur, quam affectus? qui soluti, & liberi esse debent ab omni impedimento terrenorum: eis maxime, qui Deo propius accedere parant, & quibus iam initum est sacerdotium. Calciamẽtum autem solui mos erat his, qui iure ꝓpinqtatis oblatas sibi nuptias inire recusassent. Deo igitur appropinquare uolentes iubentur pedum calciamenta dissoluere: hoc est abrenunciare nuptiis, & se procul à connubiorum tumultibus à mouere. Vbi enim sacrosanctum corporis, & sanguinis Christi mysterium peragitur, non terrenas cupiditates, & carnales delitias tantum seponere sufficit: sed reiicere omnes prorsus curas, & diuina duntaxat meditari par est. Nam tunc demum gustum aliquem cœlestium gaudiorum, & promptas ex thesauris diuinæ sapientiæ opes nobis Christus noster impertit, quum nos uidet repurgatis mentibus totos inrendere contemplationi cælesti. Talis enim gustus, nisi in summa tranquillitate animi, & corporis, sentiri nequaquam potest.

Exo iii.

Iniquum esse credere fore bonum concedi, ut utantur sacerdotes uxoribus. Cap. XIX.

QVonammodo poterit sanæ mentis quisquam sibi persuadere, posse licite sacerdotem sacris operam dare mysteriis, simulq; & coniugio, & liberis: quum nulla libido pro certo careat immundicia? Quod

asserit & Hostiensis in summa de clericis coniugatis: dicens, quòd quanuis coniugatus dicatur caste, & honeste uiuere, ut legitur. XXXI. distinctione, habetur tamen immundus, nec idoneus ullo pacto ad ecclesiastica officia exercenda, sicut nec in ueteri testamento. Magis etiam aperte affirmat: hoc ipsum. D. Augustinus contra Pelagianos, qui asserebat libidinem naturale bonum esse, nec in ea esse, quod pudeat. Dicit enim in coniugatis, & in omni homine, libido mala est: non nunquam enim ad illicita trahit: quia uoluntati peccatrici, qua factum est, ut ea esset in membris, usq; adeo contraria est, ut ipsorum coniugatorum mentes ad illicitum usum, ardore sui sic anhelantes præcipitet, ut eadem licentia acti, potius quàm agentes, agant. Fit enim uoluntas incontinens, dum illicita uincitur uoluptate, quæ tamen uenialis est in coniugatis illo malo bene utentibus. Quod ita esse ostendit Apostolus, quum causa orationis continentiæ tempus indicit coniugatis. Hæc illæ. At nunc ubi sunt, qui hac nostra tempestate, & si consentiant interim nobis non licere modo sacerdotibus ducere uxores propter interdictum ecclesie, dicunt tamen expedire negocio fidei, ut relaxata prorsus constitutione cælibatus, liceat in futurum: quòd (ut isti aiunt) uiuerent illi quietius, & populo cum auctoritate prædicarent uerbum Dei: & liberos educarent liberaliter, nec alteri alteris uicissim essent probro. Hactenus isti recentiores legum censores, uel potius nouarum legum latores, quorum doctrina, quantum ego iudicare possum, ipsis sibi periculo est: ac facit, ut quæ isti dicant, serio ne, an ioco dixerint uix ausim affirmare: existimo tamen eos sub blandiri potius impudicis, atq; parare illorũ impudentiã, aut suis fauere potius uitiis, q̃ ex animo, atq; ex sententia hæc dicere. Sed quacũq; mente, I Cor. VII.

aut ſtomacho dicant, ſcribant ve, ipſi uiderint: q̃ uerum autem, aut quam ueriſimile dixerint, uos optimi lectores quæſo attendite, & iudicate. Eſt enim facile cognitu, uel ex his, quæ iam dicta ſunt libro ſuperiori: uel ex his, quæ deinceps ſumus dicturi, an eiuſmodi ratio ſit hominum aſſentaneum humanæ imbecillitati, an indulgentium potius mollitudini, & ſtudentium nouitatibus. Audemus nos quidem, qualeſcunq; ſumus, affirmare cum Apoſtolo multo melius eſſe ſi ſic cœlibes permſeárint, quam improbam iſtiuſmodi ſentẽtiam ſequi: quæ profecto aquæ hæret (ut dicitur) & à uia rationis, & æquitatis aberrat: utpote quæ omnem religionis cultum cũ ipſa pene religione ſubuertat: quãdo iſtiuſmodi nuptiæ non tam occaſionem honeſtius, aut tranquillius uiuendi (ut iſti ſomniant) quàm aras, ac baſilicas profanius diripiendi, & quod peius eſt, animas perdendi ſacerdotibus darent. Quis nam eſt hodie quæſo ſacerdos (modo ſit ei aliquid pudoris) qui ſua intereſſe arbitretur talem licentiã induci? Poſſunt ne cuiquã iucundæ & gratæ eſſe curæ, angores, ſolicitudines, uitaq̃; ærumnarum, atq; moleſtiarum confertiſsima? Quis enim noſtrum poterit uxoris ornatum, & immodicum ſumptum familiæ, liberorum moleſtias, & hoc genus incommoda mille, quieto, ac tranquillo animo ferre? Nonne eo uſq; miſeros homines mala tanta deducãt neceſſe eſt, ut expilare, & diripere ſacra, prophanaq̃; omnia compellantur? quatenus uix lapides, tignaq̃; templorum, nedum ueſtis, aut aurum, aut præcioſi quicquam ædibus ſacris ſuperſit. Niſi forte noſtris latinis eueniat: quod nunc eſſe apud Græcos audimus: tanta ſcilicet pauperies, ut nihil ſubſit ultra in templis ſacerdotibus rapiendum. Quod uero ad auctoritatem attinet, multo ſane ſecus eueniet, quam iſti falſò autumant: nam non modo nulla auctoritas accedet ex eo ſacerdotibus, ſed magnus potius contemptus. Quis enim auderet uxorato ſacerdo

liquidpiam tuto committere, quod uxorem eius uellet esse celatum? uel etiam uiciniam? Quid si uxor (ut sæpe contingit) zelotipa fuerit, & ex eo (ut est uulgus fœminarum) forte insanierit? quonam pacto poterit ferre, ut uideat puellas, aut iuniores fœminas, de quibus fortasis male suspicatur, mariti pedibus prouolutas? & (ut confitentes decet) ore ad os, & in aure obloqui secreta? Quid si male moratos liberos (ut fit uulgo) contingat educari? O qualia, quantaq; hinc scandala ad perniciem animarum, & corporum hac licentia pararentur, ut non is iam pastor super gregem datus, sed lupus potius uideri, dicíq; possit. Cæterum ut quam male quadrent eiusmodi libidines & uoluptates uitæ contemplationibus addicto: apertus perspicias sententias sapientũ philosophorũ de uoluptatibus in mediũ ꝓferemus.

Sententiæ nobilium philosophorum contra uoluptates. CAP. XX.

QVinq; esse hominis sensus scribit Aristoteles, per quos uoluptas uel animo, uel corpori quæritur: & ex his omnem uoluptatem, quæ immodice capitur, asserit turpem, & improbam esse: uerum quæ ex gustu, atq; tactu, qui sunt ex omnibus sensibus maxime uoluptarii, eam omnium fœdissimam. Iste enim duæ uoluptates gustus uidelicet & tactus: idest cibi & ueneris solæ existunt nobis communes cum belluis: & iccirco inpecudum, ferarumq; animantium numero habendum esse dicebat, quisquis ferarum in morem, plus æquo, hisce uoluptatibus occupatur. Quis enim inquit habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus coeundi, & comedendi, quæ homini cum sue, atq; asino cõmunes sunt, gratuletur? Extat eiusdem philosophi utilissimum, idemq; sanctissimum documentum, quo monet uoluptates abeũtes considerari debere, earumq; tur-

piſsimos, & amariſsimos fines noſci, quo facilius ab/ ſterreamur ab his, & minus cupide eas amplius repeta/ mus. De uoluptate aut in communi ueteres philoſophi uarias, diuerſasq;, atq; ſibi inuicem repugnãtes ſententias habuerunt. Epicurus enim ob hanc ipſam uoluptatem maxime infamis, in ea ſibi ſummum bonum conſtitue/ bat. Contra uero Antiſthenes ſectæ cynicæ illuſtrator ſummum malum in ea ipſa uoluptate ponebat. Speuſip pus autem, & cum eo omnis academia uetus, uoluptã tem, & dolorem æque duo mala eſſe dixerunt oppoſi/ ta inter ſe: bonum uero eſſe, quod utriuſq; medium fo/ ret. Zeno ſtoicus cenſuit uoluptatem eſſe indifferentem, nec bonũ omnino, nec plane malũ: quod adiaphoron Græce dicitur. Gritolaus peripateticus multo uerius, & malum eſſe per ſe uoluptatem eſſe aiebat, & multa præ terea mala ex ſeſe parere. Refert Cicero in libro, qui de Senectute, uel Cato maior inſcribitur, Architam Taren/ tinum magnum in primis atq; pręclarum uirum dicere ſolitum, nullam capitaliorem peſtem hominibus natura datam eſſe quam corporis uoluptatem: cuius auidæ libi dines temere & affrenate ad potiundum incitãtur. Hinc pauperem, cædes, proditiones, euerſiones urbium, ſtu/ pra adulteria, & omne flagitium naſci dicebat: ac nullũ deniq; ſcelus, nullum q; tam magnum facinus fore, ad quod ſuſcipiendum non libido uoluptatis impelleret: quunq; homini Deus nihil præſtabilius mente dediſſet, huic diuino muneri, ac dono, nihil tam eſſe inimicum, q uoluptatem: quatenus libidine dominante temperantiæ nullus locus eſſe poſsit: neq; in uoluptatis regno ullo pa cto uirtutem poſſe conſiſtere. Quod ut magis conſpi/ cuum appareret, fingere animo iubebat aliquem tanta incitatum corporis uoluptate, quanta percipi poteſt ma xima: nemini cenſebat fore dubium, quin tam diu, dum ita uoluptate gaudeat, nihil agitare mente, nihil cogita/ tione conſequi poſſe, Siquidem quum ea dominatur,

omne animi lumen extingui: consilium impedit: & tanquam inimica rationi nullum prorsus habet cum uirtute commertium. Recte ergo ingenii, & doctrinæ princeps Plato uoluptatum malorum escam appellitabat, quoniam, ut Cicero interpretatur, sic ea homines sub spe boni capiuntur, ut pisces sub spe cibi hamis fallentibus imprecantur. Quotus autem quisq; hominum nisi spe aliqua, uelut esca illectus, ad peccandum gratis accederet? Ab Homero iccirco uoluptas fraus appellatur, q; fraudulenter homini quantūuis sapienti auferre mentem soleat. Dicit nanq; idem Plato hominem propter immodicam uoluptatem de statu suæ mentis elabi: nec ullum cum modestia, aut temperantia esse posse uoluptati cōmercium. Is propterea (ut refert. D. Augustinus) solitus erat frequenter admonere suos discipulos, ut ā uenereis uoluptatibus omnino abstinerent: persuasumq; sibi haberent, ueritatem ipsam, quam quærebant, nō coporeis oculis, aut sensu aliquo, sed sola mentis puritate uideri posse: cui percipiendæ nihil magis impedimento esse dicebat, q; uitam libidinibus deditam. Et ideo ferunt eum perdurasse: cœlibem, & uitam castam duxisse usq; ad mortem. Cato dicebat animum eius, qui à moribus teneretur, ī alieno corpore uiuere. Plutarchus ī uita Hannibalis. Carpunt inquit, blandæ uoluptates omne robur animi, indolēq; uirtutis, & īgeniū labefactāt, & cōsiliū eripiūt, quoniā nihil pniciosius uoluptate humano generi afferri potest. Hippocrates & ipse diuia uir sciētia ut multa præclare, sic hoc breuiter, coitū uenereū: dixit partem esse quādā morbi teterrimi, quē latine cōmitialē nūcupamus, & uulgus, licet īperite, caducū appellat. Propterea Pythagoras dicere solebat, tūc uenereā uoluptatē exercēdā esse, quū hō seipso ifirmior effici uelit. Ita re uera ē: nā frequēs cōcubitus, (ut Cornelius Celsus docet) corpus soluit, ac debilitat, sicut econuerso firmat, ac roborat continentia. Egregie Cato ille Ciceronianus magnam

habendam censuit esse senectuti gratiam, ob præclarum munus ætatis illius: quandoquidem id auferat senibus, quod est in adolescentia turpissimum: diffluere scilicet libidine, & obscœnis uoluptatibus inquinari: ideoq; liberam: asserebat solam ætatem senectutis, quæ non esset fœdis eiusmodi libidinibus mancipata. Neq; secus atq; hic Latinus, Cato, Græcus Sophocles, qui ætate iam senior requisitus à quodã, num adhuc rebus uenereis uteretur? Bona inquit uerba quæso amice. Ego uero libenter istinc, tanquam à domino agresti, & furioso profugi. Non possum tacere alterum quoq; Catonis oraculum maxime memorabile. Cogitate inquit cum animis uestris si quid uos per laborem recte feceritis, labor ille à uobis cito recedet: benefactum autem à uobis, dum uiuitis, non abscedit. Si qua uero per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas cito abibit, nequiter autem factum illud. apud uos semper erit. Sapientissime sane dictum, ac præ oculis semper mentis habendum. Quid enim uel ad laboriosum uirtutis studium amplectendum, uel ad dolosum uoluptatis solatium fugiendum, aut aptius, aut sapientius excogitari potuit? Auæus quoq; Senecæ nihilo inferior Catone, neminem ait turpius occupari, quàm qui uino, & libidini uacat: cæteros, & si uanæ gloriæ imagine teneantur, speciosius tamen errare: & licet auaros, licet iracundos enumeres, uel delatores, omnes tamen istos uirilius peccare, in uenerem autem, ac libidinem proiectorum inhonestissimam labem esse. Talibus enim (ut ipse inquit) est animus fractus, & mês impotens cogitare aliquid præclarum, aut aliquid decori meminisse, aut quid diuinum intelligere, consilii prorsus ac rationis expers: atq; id tantum bonum esse diffiniès: quod si pecudes loqui possent, appellarent uoluptatẽ. Idem alibi tam male sentit de uoluptate, ut asserat se habere pro comperto uoluptatem ipsam plures occidere, quam gladium. Cicero rursus de eiusmodi hominibus

in suis officiorum libris ita disseruit. Sũt quidam, inquit, homines non re, sed nomine, nam si quis est paulo erectior, quãuis uoluptate capiatur, occultat tamen, & dissimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamq; propterea contemni, & reiici oportere. In eodem quoq; opere, Voluptates (inquit) blandissimæ dominæ maiores partes animi à uirtute detorquent. Et in quæstionibus tusculanis. Quid illum, ait, quem libidinibus inflammatum & furẽtem uidemus, omnia rabide cum in explebili cupiditate appetentem, quòq; affluentius uoluptates undiq; hauriat, eo grauius, ardentiusq; sitientem, non recte miserrimum dixeris? Et in oratore, Omnibus (inquit) in rebus, & uoluptatibus maximis fastidium finitimum est. Idem alibi nemo ipsam uoluptatem, quia uoluptas sit, aspernatur, sed quia consequuntur magni dolores eos, qui uoluptatibus perfruantur. Et pro Marcello, præteriti, inquit, uoluptas pro nihilo est. Præclare hæc quidem omnia Cicero de uoluptate: at qui illud & præclarissime, ubi Scipionem Africanum de his ipsis rebus facitloquentem per somnium cum altero Scipione, ac dicentem, non patere cælum nisi his, qui quum inclusi adhuc sint in corpore, eminent foras ea scilicet, quæ extra corpus sunt contemplantes, & uoluptate reiecta, a corpore quam maxime sese abstrahentes: quoniam eorum animi, qui sese corporeis uoluptatibus dediderunt, eaorumq; se quasi ministros præbuere, & impulsu libidinũ uoluptatibus obedientium, deorumq; & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi circa terram ipsam uoluptantur. Nempe si Christianæ ueritatis conscius fuisset hic auctor, ubi dixit, Circa terram ipsam uoluptãtur, sub terram dixisset flammis perpetuis concremantur: in cæteris nihil discrepat à christiana pietate. Sed & in libro de Finibus bonorum quid potuit dici religiosius? Fluit

inquit uoluptas corporis, & prona quæq; auolat, ſæpiſ
uſq; relinquit cauſam pœnitendi, quam recordãdi. Nec
minus ſapienter de his ipſis rebus hunc eundem Africa
num. Liuius noſter facit loquentem, ut ægrum Maſiniſ
ſæ animum ab amore Sophonisbæ ſuis adhortatiõibus
auocaret. Aliqua inquit te exiſtimo Maſiniſſa intuentem
in me bona, & principio in Hiſpania adiungendam ami
citiam mecũ ueniſſe, & poſtea in Africa te ipſum, ſpeſq;
omnis tuas in fidem meam commiſiſſe. At qui nulla ea
rum uirtus eſt, propter quam appetendus tibi uiſus ſim,
in qua ego æque atq; temperantia, & continentia libidi
num gloriatus fuerim: hanc te quoq; ad cæteras eximias
uirtutes Maſiniſſa adieciſſe uelim: nam nõ, (mihi credæ)
tantum eſt ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum,
quantum à circunfuſis undiq; uoluptatibus: qui eas ſua
temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus ma
ioremq; uictoriam ſibi peperit q̃ nos Syphace, uicto ha
buimus. Quis Appelles quæſo faciem quãpiam pẽni
culo doctæ manus expreſſius effingat, quam hic auctor
hanc peſtem lacteælinguæ uerbis expreſſit? Non mihi
excidit illud quod apud Plautum poetam comicum le
gi de uoluptate memorabile. Amor, inquit, & melle, &
felle, fœcundiſſimus guſtu dat dulce, amarum ad ſaturi
tatem uſq; aggerit. Et rurſum. Ita diis placitum, ut uolu
ptati mœror ſemper comes ſequatur. Et item alibi. Qui
poteſt (ait) mulieres uitare, uitet: & quotidie pridie caue
at, ne faciat, quod pigeat poſtridie. Plauti uero æmulus
Terentius. Voluptates, ait, licet in præſentia ſint ſuaues,
ſemper tamen ſecum iunctam habent pœnitentiam. Ex
preſſus quoq; de ea uoluptate ſupra memoratus Sene
ca. Venit (inquit) tranſiens, & in ipſo ſuo uſu perimi
tur: huius inopia torquet, copia ſtrangulat: miſeri dũ ab
illa deſeruntur, multo miſeriores ſi obruuntur: ſicut de
præhenſi mari Syrtico: modo in ſicco deſtituuntur, mo

dò in ſumma unda fluctuãtur. Hanc ſequitur ſolicita cogitatio, trepida ſpes, anxia uita. Et rurſus alibi. Si qua inquit per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas cito abibit, nequiter factum apud uos perpetuo remanebit. Idem quoq; ubi de beata uita differit, per comparationem uirtutis, ita elegantiſsime uoluptatem repræhendit. Quid diſsimilia (inquit) immo diuerſa componitis? Altum quiddam eſt uirtus, excelſum, & regale, inuictum, infatigabile. Voluptas humile, ſeruile imbecillum, caducum, cuius ſtatio, ac domicilium fornices, & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus. Voluptatem latitantem, ac tenebras captãtem, circa balnea, ac ſudatoria, ac loca ædilem mentia mollem, eneruem, mero atq; unguento madentem: pallidam, ac fucatam, & medicamentis pollutam. Voluptas tunc, quum maxime delectat, extinguitur: nec multum loci habet, itaq; cito implet, & tedio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id unquam certum eſt, cuius in motu natura eſt: ſed neq; poteſt ulla eius eſſe ſubſtantia, quod uenit, tranſit ve celerrime, in ipſo uſu ſui periturum. Eo enim peruenit, ubi deſinit: & dum incipit, ſpectat ad finem. Hæc ibi Seneca ubi multa eleganter contra uoluptatem connexuit. Sapienter quoq; de hac ipſa uoluptate diſſeruit Epictetus philoſophus ſua quondam ætate ſapientiæ fama percelebris: duo dicebat eſſe uitia multo omnium grauiſsima, atq; teterrima, intolerantiam, ſcilicet, & incontinentiam: quum aut iniurias, quæ ſunt ferendæ, non ferimus: aut à quibus rebus, aut uoluptatibus continere debemus, non continemus. Itaq; dicebat, quicunq; hæc duo uerba cordi haberet, eaq; ſibi imperando, atque obſeruando curaret, eum fore ferme impeccabilem: uitamque uicturum ſemper tráquilliſ

simam. Verba illa duo hæc sunt, PATERE. AESTINE. Sed nec ullo quoq; pacto in uoluendum est silentio quid. C. Fabricius ex sua lega tione reuersus (fuerat enim apud regem Pyrrhum lega tus) domi suis ciuibus enarrauerit: quidue ei. M. Curi us, &. T. Conruncaneus sapientissimi uiri responderint, Retulit is quidem se audiuisse à Thessalo Cynea Athe nis quendam, qui sapiens haberetur, disputare, solitum omnia, quæ agimus in uita, ad uoluptatem esse referen da, illamq; finem esse, ac præmium omnium laborum. Quo audito. T. Cõruncaneum, &. M. Curium ita præ catos ferunt, Dent dii talem sapiẽtiam Samnitibus, ipsi; Pirrho, aliisq; hostibus. P. Romani: Pessimum scilicet malum precati, sub eo nomine sapientiæ. Scite admo dum etiam Democritus Venerem damnauit, dicens eã esse, propter quam homo extra se positus mentem per deret, & alius exiliret ex homine. Sed nec Apulei quoq; hic est prætermittenda sententia: quam de ueneris natu ra, non minus uere, quam ingenioſe commentus est. Flamma (inquit) sæui amoris parua quidem primo ua pore delectat: sed fomento consuetudinis exestuans, im modico ardore totos comburit homines. Et Valerius Max. nihilo secius de hac eadem uoluptate sentiens, q̃ cæteri: ita & ipse ualde eleganter eloquitur: si demũ pe nates, ea ciuitas, id regnum æterno gradu facile stabunt, ubi minimum uiriũ ueneris, pecuniæq; cupido sibi uen dicauerit. Dictum sane præclarum, atq; ueri simum. Na quo istæ generis humani certissimæ pestes subintrant, mox ibi inflamia flagrat, & iniuria dominatur. Iccirco scite Agesilaus sciscitanti cuidam, quid Spartæ fructus at tulissent Licurgi leges: Voluptatum respondit contem ptum: innuens non alia magis ex re solere rem publicã corrũpi, quam ex uoluptatibus, atq; delitiis: quoniam ibi nulla esse libertas potest, ubi luxus, & libido, regnat. Me rito ergo Socrates dicere solebat, eos, qui se ad cõtinen

tiam exercui etiam,longe plus uoluptatis habere,ac mi
nus doloris,quam qui ſumma cura perciperent ſibi per
incontinentiam uoluptates : quando incontinentia ipſa
præter animi ſibi male conſcii tormentum, & præter in
famiam,atq; egeſtatem,ipſi etiã corpori frequenter plus
afferat moleſtiæ,quàm delectationis:& econuerſo, con
tinentiam,& optima quæq;,quãuis difficilia,ſi quis aſſue
uerit,eſſe iucundiſsima. Aiebat inſuper turpe eſſe ſi quis
ſua ſponte ſeruiens uoluptatibus, talem ſe faceret, qua
les nemo domi ſuæ habere uellet ſeruos. Huic rei adſti
pulatur & Silius peregregius poeta,ita dulci ſono carmi
ne modulatus.

Quippe nec ira deum tantum,nec tela,nec hoſtes,
Quantum ſola noces animis illapſa uoluptas.
Ebrietas eſt fida comes tibi,luxus,& atris,
Circa te ſemper uolitans infamia pennis.

Docuit & Anacharſis philoſophus ex Scytarum genere
ſapientiſsimus uel dormiens,duo membra,propter gra
uiſsimum periculum & dãnum,quod illis in eſt,eſſe ho
mini præcipuo,ſtudio cohibenda:penem ſcilicet, & lin
guam. Nam cœnatus is apud Solonem, qui erat ex ſe
ptem ſapientibus,ubi ſe quieti dediſſet, repertus eſt hoc
geſtu dormire:ut dexteram ad motam haberet ori, ſini
ſtram pudendis : quod per Solonem ſic fuit interpreta
tum Anadiarſim per ea innuere uoluiſſe,hæc duo mem
bra in primis coercenda eſſe, atq; cuſtodienda ſemper,
& ubiq;,ne peccent. At quanto mihi præclarius dictum
illud. Demoſthenis quàm Anacharſis geſtum,uideri ſo
let:quatinus luculentiſsime omnem uoluptatis ipſius na
turam uno fere uerbo detexit. Nam auctore Gellio,quã
Lais Corinthia ob uenuſtatẽ,ac eleganriã formæ gran
dem pecuniam demereret:conuentusq; ad eam ditiorũ
hominum ex tota Græcia celebres fierent :nulluſq; ab
ea admitteretur,niſi qui tantum daret,quantum ipſa de
poſceret: poſcebat autem procaciter nimiam quantita

tem. Hanc Demosthenes fama eius formæ pertractus clanculum adit, atque ut sui sibi copiam faceret efflagitauit Lais uero (ut fit) nominem in tuita, atque ut erat, diuitem machinata, decem milia nummum popoſcit. Demosthenes tali petulantia mulieris, ac præcii quantitate stomachatus, repente abiens hoc pulcherrimum uerbũ, atque memorandum responsum, ei pro pecunia de reliquit. Ego pœnitere tanti non emo. Vide quæso quã eleganter expresit ueneree uoluptatis naturam, eam appellans pœnitentiam: quandoquidem uenus ipsa, ut fere uoluptates omnes, pœnitentia terminatur. Ad idem facere uidetur q̃ Pytagoras ab animali habente nigrã caudam dicebat abstinẽdum: ideſt à uoluptate, quæ finem, qui pèr caudam interpretatur tristem habet, tale enim quid nigredo demonstrat. Sed sapienter & Diogenes ille nobilis Cynicus scorta eiusmodi formosa appellitare mulsum letiferum consueuerat: quod dulce sapiat tantummodo dum auritur: hauſtum uero ubi ad cor altius descenderit, enecel ut uenenum. Non est hic inuolucrum silentio etiam præclarum dictum potius q̃ factum Lysymachi: qui ob penuriam aquarũ codectus est desiderio potus sese dare Scythis hostibus in deditionem. Is ubi frigidam aquam bibisset. Dii boni, inquit, tam breuis uoluptatis causa, quantam deposui fœlicitatem. Ita sanè & nobis cogitandum est, ob potiunculam uenereæ uoluptati q̃ mortiferum uirtus in nostra uiscera attrahimus. qualem seruitutem incurrimus: quantãque amittimus fœlicitatem: non ut ille temporalem, sed eternã. Socrates apud Platonem facete dolium esse Danaidum dicit in explebilem uoluptatem. Architas appellitabat uoluptatem capitalem hominum pestem. Sophocles furiosam belluam at Cicero blandisimã dominam: Diogenes nihilo mitius inexpugnabilem feram. Sed quid opus pluribus testimoniis in tam aperta ueritate? Est

enim de hac re inter sapientissimos quosque uiros sum/ mus placidissimus q; consensus : ut iam omnes unani/ mes,& uno ore confirment pestiferam esse omnem uo luptatem,& eam præsertim , quæ uenereis rebus ineſt , maxime letalem: sue illo fœdissimo Epicuro patrono, atque assertore uoluptatū excepto , qui nedum sapiens sed nec satis quidem uir habitus est a sapientibus.

Nostrorum Christianorum sententiæ contra uoluptatem. Cap. XXI.

SEd iā planè satis in exprobrāda corporis uoluptate Ethnicorum sententiis immorati sumus : supereſt modo , si uacat audire , ut omissis his , ex nostris etiam philosophis Christianis aduersus hanc eandem spurcis simam uoluptatem sententias afferamus , quæ selectæ ex multis delectare sanè potius , quam lassare legentem possint. Et ut ab eloquentissimis incipiamus Lactanti/ um Firmianum irridentem Aristippi de uoluptate sen/ tentiam audiamus . Aristippo inquit ne respondeno dum quidē duco : quem corporis semper uoluptatem tuentem , nihilque aliud quàm uentri , & ueneri ser/ uientem , nemini dubium est hominem non fuisse. Sic enim uixit, ut nihil inter eum , pecudemq; distaret , nisi unum , quod loquebatur . Quod si asino, aut sui, aut cani , facultas loquendi tribuatur : quærasq; ab his , quid sibi uelint, quum fœminas tam rabide consectan/ tur , ut uix diuelli quæant : cibos etiam potumq; ne/ gligant : cur etiam alios mares uiolenter abigant , aut ne uicti quidem subsistant: sed à fortioribus contriti,eo magis insectentur : cur nec imbres , nec frigora pertime scant,laborem suscipiant,periculum non recusent : quid aliud respondebunt : nisi summum bonum esse corpo/ ris uolutatē:eāq; se appetere,ut afficiātur suauissimis sen

sibus: eosq; esse tanti, ut assequendorum causa, nec labo
rem sibi ullum, nec uulnera, nec mortem recusandam pu
tent? Quid uero ipsemet Lactantius de uoluptate sen
tiat paulo inferius declarat: ponens summum illud bo
num, quod philosophi olim in hac uita malæ quære
bant, non esse in uoluptatibus, (ut Epicurus) sed in ca
rentia potius uoluptatis. Hoc uno (inquit) beati esse in
hac uita possumus: si minime beati esse uideamur: si fu
gientes illecebras uoluptatum, soli uirtuti seruientes, in
laboribus, miseriisq; uiuamus: quæ sunt exercitia, & cor
roboramenta uirtutum. Id quibusdam durum uidetur
fortasis, & illis maxime, qui & si christiano nomine cen
sentur: re uera tamen Epicurei sunt magis, quàm christia
ni. His etenim nemo unquam poterit persuadere, quê
quã in miseriis positum posse dici felicem: & miseros ul
lo pacto esse, quos fortũatos, & fœlices uulgo dicimus.
Sed de hoc alias, reuertamur unde digressi sumus, &
post lactantium, Seuerinum, Boetium doctissimum, atq
sanctissimum uirum subnectamus: qui & ipse ualde se
rio, ac luculente de uoluptate his uersibus lusit. Habet
hoc uoluptas omnis.

Stimulos agit furentes,
Apium mq; par uolantum,
Vbi grata mella fudit.
Fugit, & nimis tenaci.
Ferit icta corda morsu.

Apertius uero idem soluta oratione confirmat. Appe
tentia (inquit) uoluptatum plena est satietatis, satietas poe
nitentiæ. Haud diuersum sentit ab hoc Bedas præsby
ter qui ait Breuis est uoluptas fornicationis: sed perpe
tua pœna fornicantibus. Nec illud quidem prætermit
tam quod Diuus quoq; Hieronymus diuino ore con
tra hanc eandem pestem diuersis scriptis infremuit. O
quàm acerbus, ait est fructus luxuriæ, amarior felle, cru
delior gladio. Libido enim transacta semper sui reliquit

pœni-

pœnitudinem: laſſatur, & nunquam ſatiatur: extincta reac
cenditur: uſu creſcit, & deficit, nec rationi paret, quę impe
tu ducitur. Et rurſum alibi. Luxuria, inquit, corpus de
ſtruit, cauſatur homicidia, memoriam hebetat, cor au
fert, oculos utriuſq; hominis excæcat: & præ cæteris cri
minibus iram Dei prouocat. Clamat item alio loco. O
ignis infernalis luxuria. cuius materia gula eſt, cuius flam
ma ſuperbia, cuius ſcintillæ praua colloquia, cuius fu
mus infamia, cuius cinis immundicia, cuius finis gehen
na. Diuus etiam Ambroſius per belle totam libidinis na
turam breui oratione compræhēdit. Sæuus inquit ſtimu
lus libido, qui nunquā manere qetū patitur affectū, nocte
feruet, die uero anhelat. Negat idem innixus multis ſcri
pturæ teſtimoniis uoluptatem in homine Deo auctore
creatam, ſed ſerpētis potius inſidiis, atq; illecebris unà cū
peccato fuiſſe aduectam. Quærit propterea quomodo
ad paradiſum reuocare nos poſsit uoluptas, quæ nos à
principio inde detruſerat in abyſſum. Beatus quoq; Au
guſtinus, quid et ipſe de hac re ſentiat paucis explicat. Lu
xuria inquit inimica Deo, inimica uirtutibus, perdit om
nē ſubſtātiam, & ad præſens uoluptate deliniens, futurā
nō ſinit cogitare egeſtatem. Nō abeſſe quoq; debet ex
hoc albo diuus pōtifex Gregorius: qui tm imputat huic
libidinis uitio: ut aſſerat quælibet bona opera, niſi unum
luxuriæ ſcelus abſit, nihil prodeſſe poſſe, ſed penitus im
menſitate tāti criminis obrui. Hugo & ipſe nō ignobilis
doctor, licet aliquāto recētior, hāc ipſam libidinē ita ele
gāter deſcripſit. Libido inquit eſt immoderata carnis pe
tulantia, dulce uenenum importuna lues, pernicioſa po
tio, quæ & humanum corpus debilitat, et uirilis animi ro
bur eneruat. Nec Auguſtini Dati elegantem de hac ipſa
re ſentētiam hoc loco pretermittendā putaui. Anxie in
quit uoluptas appetitur, ſordide perficitur, momēto ef
fluit, aculeos graues relinquit, dolores ſæuos parit, tota
deniq; à ratione fœlicitatis abhorret. Ioānes etiā Chry

ſoſtomus cuius penè oblitus ſum, quia aliena à noſtris lingua locutus eſt. Non tam uehementer ait fluuiorum, cùrſus ripas corrodere, & ſummittere ſolet, quam luxus & uoluptates omnia ualetudinis fomenta ſubuertere. Pulcherrimos commentus eſt & Marſilius Ficinus platonicus præſtantisſimus contra uoluptatem apologos: in quibus affabre naturam illius expreſsit: aſſerens in cœlum ueram uoluptatem translatam & in terris tantummodo iacturam ſub falſo nomine uoluptatis inter homines uerſari. Verum quia longum foret, & contra noſtrum inſtitutum hic eos referre: lectorem, qui totam fabulam querit, ad huius auctoris epiſtolas remitto. Sed iam de hoc ſatis pro inſtituto opere, & pro ornamento dictorum: non eſt quidem aut temporis, huius, aut cœptæ rei, plura de hac pernicioſa uoluptate repetere. Etenim ſi uero præclariſsima quæque bene ſentientium contra libidinem citare teſtimonia, non erit locus præterea ut quicquam ex nobis ultra dicamus: quum fere ſcriptores omnes, & uniuerſi ſapientes in hanc peſtem, ut in ferociſsimam beluam unanimiter impetum faciant: atque certo ictu in eam pro uiribus quiſque ſuis acutiſsima ſententiarum tela contorqueat. Satis profecto ſunt in promptu eiuſmodi dicta lectoribus cupidis, & ſapientiæ ſtudioſis. Quamobrem (ut repetamus quod omiſimus·) quum omnis libido, & mulierum conſuetudo tantopere excarnificet hominem, & de tam multis rebus anxium, atque ſolicitum reddat, minime inducendus eſt animus credere, poſſe ullo modo fieri, ut iure homo ſacerdos, ſicut uulgo cæteri, his tantis moleſtis occupetur: quum oporteat (ut ſatis dictum eſt) ſacerdotes ipſos ex officio, & ordine propius aris ſemper aſsiſtere, & libere abſque cura familiari aſsiduos myſteriis ſacris intendere: ducesq; eſſe hominum cæterorum: atque eis ſicut nomine, loco, habitu dignitateq; præcedunt: ita quoq; & caſtimonia, & uitæ,

sanctitate precellere. Sed quam peruerse aberrent plerique à professione celibatus, instauratis paululum uiribus Deo adiuante sequenti libro dicemus.

BERNARDINI SCARDÆONII PATAVINI DE CASTITATE LIBER QVINTVS.

EXORDIVM.

De Male Profitentibus religionem.

LICET in ipso scribendi initio nihil minus q̃ reprehendere, aut accusare quempiam cogitarim, propterea q̃ omni prorsus uitio carere debet, qui in aliorum uitia paratus est dicere: tamen ex instituto opere, nisi prævaricator nostræ causæ effici uelim, uel inuitus non solum in fœdas quorũdam nostri ordinis libidines, sed etiam in affines libidinũ mores, atq; alia uitia dicere coactus sum: ueritus ne calumnietur me fortasse quispiam, quasi Afrorũ opinionẽ secutus sim, q̃ (ut scribit. D. Augustinus) unum tantũmodo libidinis crimen imputãt sacerdotibus, cætera flagitia pro nihilo ducentes. Existimaui ergo operæ prætium fore pessima quæq; facinora, put mihi succurrerint nactus hinc idoneã occasionẽ amice, & absq; ulla priuata cõtumelia odio ve alicuius incessere, quæ modo in eo ordine uulgo, & ab omnibus bonis iure meritoq; dãnantur: tã & si nihil est quod uerear hic affirmare cũ Afris, libidinis uitiũ unũ eẽ ex grauioribꝰ q̃ possint sacris hoĩbus exprobrari. Nullũ enim malũ potius audit, spurciꝰ olet, latiꝰ serpit, frequẽtius adoritur hominẽ, seriꝰ derelinqt, q̃ spurcissima hæc, et incõcessa libido. Q uę q dẽ usq; adeo ẽ abominabilis: ut de nullo alio pctõ legat

dixisse Deum pœnitere se hominem fecisse, nisi propter hanc ipsam fœdissimam ueneris proluuiem: cuius sordes, quum diluere uellet, depluit illud miserabile diluuiũ quo uniuersum terrarum orbem submersit: & hominũ fere genus perdidit: itaq; hactenus nullum peccatum fuit, quod generi pluris constiterit humano quam peccatũ libidinis. Nec immerito quidem: nullum nãq; flagitium reperias, quod plus coinquinet, labefactetq; turpius existimationem hominum, & præsertim clericorum qnàm fœda hæc commixtio coitus interdicti. Propterea Paulus apostolus instruens Corinthios dixit. Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur in corpus suum peccat. Verum tamen dum istam calumniam sedulo conamur effugere, uereor ne in alteram, mox incurramus hac ipsa fortasse peiorem: quòd & hic reclamaturi sint plerique usque adeo difficile est iniquos iniquitatis arguere: ut nullibi, quicquid agas, deesse tibi possint calumniatores. Auguror enim fore aliquos, qui magnã in me excitent, tragædiã quasi in proditorẽ, & transfugã, qppe qui sacerdos sacerdotes accusauerim & in lucem, ac uulgus tacenda protulerim: & nimis supercilioſus factus tanquam fictitius ille Paschillus Romæ pepercerim interea nemini. Si exprobrare uitia, uitio dandum est, non equidem culpa carebo: exprobraui fateor. Sed quid quæso culpandus: si zelo Dei, si amore proximi, si odio uitiorũ id feci, ut nullo propterea pacto ordinem hominũ quẽpiam damnauerim, sed uitia? Volui in eo Antigenidis musici excellentissimi imitari disciplinam: qui suis auditoribus malos prius cantores exhibendos putabat, & postea eos, qui bene modularentur. Arbitratus hoc pacto bonos concinatores multo iucundiores futuros, ac delectaturos suauius quicunque audirent, si hi malos prius experti fuissent. Ita nos quoq; alacriores homines putamus fore ad bene uiuẽdum, ac firmiores in proposito

I. Cor. VI.

castitatis,si prius libidines,luxuriam,dedecus,infamiãq; iniquorum cognouerint. Quamobrem nemo nos accuset,ac uitio uertat,si eiusmodi hominum uitam, mores q; damnemus. Et enim siquis nostram causam bene, & diligenter, examinauerit, & recte iusteq; perpenderit: cognoscet id sanè totum, quod dicimus,non tam mordacitati ulli meæ imputandum esse, quàm improborũ potius consuetudini pessimæ. Mores profecto insectamur non homines,rursusq; non ut acrius arguamus: sed ut facilius corrigamus:neq; ut clericorum causam oneremus,sed potius ut eorum animos errrore cognito ad desiderium emendationis inflammemus. Qui purus est ergo ab his uitiis,gaudeat,& Deo gratias agat, qui uero sibi conscius est doleat,& agat pœnitentiam, & correctus domino benedicat,& eius gratiæ ferat acceptum. Sed nolo me hic tueri prolixius sequutus. D. Hieronymi in hac edem re consilium,qui à Ruffino eiusdem fere criminationis reus factus,quum copiose, ac eleganter cæteris criminibus respondisset:hãc unam uti friuolam, & falsam,ac maledicam ita dissimulauit, ut contemptu potius quàm obliuione præteriisse uideatur. Verũ quid mecum tacitus nugor:& ultro mihi fingo somnia? Nemo fortasis ex his proceribus,qui reprehendendi sunt. hæc leget,uel si legent,quãquã stomachosi sint,tamen ut sunt sine pudore,quid de se dicatur,parum, aut nihil facient,sed ex sublimi deridentes oppedent (ut aiunt) surdo:quasi quæ ab obscuro, & humili homunculo proferantur,tangere nõ possint magnos & illustres heroas. Neque enim (ut dici solet) aquila muscas capit, aut curat elephantus culicem. Sed quid, ꝙ etiam elephantos tam uastos porcina uox terret:sitq; eis pusillus sorex uel solo uisu formodolosior,quàm instructa in se acies armatorum:& leones generosissimos ferarum,& alioqui intrepidos abiectissimus gallus fugat: atq; etiam scriptũ est in psalmo Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eo-

rum? Cæterum quicquid erit, legant, reiiciant, probent, conténant ve quæ dicimus (ut lubet): feremus æquo animo. Quod autem ad me attinet ita tẽperabo sermonem, ut neminem prorsus offendat, sed potius vt delectet multos, & prosit pluribus. Mel quidem portabit aculeus noster, non uenenum: pungetq; ut excitet, & iuuet, non ut execet, aut iugulet. Silete ergo & fauete animis beneuolæ nostrę curationi: nam si exclamaueritis, & impatientius agitabitis caput: non secus mouebor atq; medicus, qui intentus officio: non minus urit, aut secat, si lãgulidus reclamitet, q̃ si taceat: aperiẽdũ siquidẽ est uulnus, & ex altis sinibus uirus, si quod latet, penitus emulgendum.

Quam peruerse profiteantur quidam nomen religionis. Cap. I.

VNde uero rectius ordiemur castigationem hãc nostram, q̃ ab illis, qui spiritualis militiæ stipẽdiis, atq; honoribus aucti, labores respuunt, locum deserunt, mysteria ministeriaq̃; pariter dedignantur, male, atq; ualde iniq; ex alienis laboribus sua sibi cõmoda comparantes? Perspicuum esse potest iam plane omnibus: quo & luxuriæ, & omnium delitiarum lenocinia processerint: ex quo plerique in ecclesia male præsunt, & peruerse prẽficiuntur: & post quam dignitates tribuuntur indignis: & spiritualis militiæ cõmoda impẽduntur ignauibus. Et.n. habent hi cum militaribus ordinibus hæc fere omnia: illa cẽtiam uidelicet, ferocitatem, apparatum, fastum, scorta, assectas, scurras, equos, accipitres, canes, seruos, mensas, cœnas, concentus, suffitus, odores, & reliquas eiusmodi uitæ delitias: in quibus talium hominum totas ætates uideas esse contritas: Cæterum continenter uiuere, & pro sibi cõmisso populo (ut par est) excubare: sitim, famẽq; pati: frigus, & æstum tolerare: loricã ferre iustitiæ: & contra principes, & potestates, & contra mundi rectores tẽ-

nebrarum hax,atq; contra ſpiritualia nequitiæ ut docet Apoſtolus,pugnare contẽnunt:ac ſi nullo militiæ mune re,aut ſacramẽto tenerẽtur obligati. Væh,uæh iterũ uo bis,q hæc nõ agitis:& illis potimini. Nõ ẽ mihi credite militiæ huius ſacræ affluere delitiis,& uoluptatibus ĩdul Ephe.6. gere,ſed belligerare cũ uitiis,& cũ diabolo,& mũdo & carne aſsiduo,& acri duello cõfligere:atq; à propriis ca uere peccatis,& ſequeſtrẽ ſeſe ꝓ alienis offerre.Grauiſſi mã ſane ꝓſonã ſuſtinet q religionẽ ꝓfeſſus ẽ,& ſacris or dinibus aſcriptus,nã eũ ex officio,quod ſibi incumbit,& ſuã,& alienã uicẽ ꝓtimeſcere neceſſe ẽ.Tu qdẽ nimis cõ fidẽs es,nimis incõſultus:ſi tibi ꝓſuadeas in tãtis delitiis, & tãto ocio,ſine tuo aliquo labore,poſſe de ſupato mũ do agere triũphũ in cælis:& quũ tã molliter uiuas,ex his corporeis uoluptatibus ad ꝓnnẽillã,& glorioſam fœli citatẽ ꝓtingere.Suſcipienda qdẽ ſunt bella,laboresq; ꝓfe rẽdi ut liberati poſtea ab his in cœlo ꝓpetua pace ꝓfrua mur.Prꝙuia ẽ enim ſemꝑ triũpho uictoria:ſed ea ipſa cõ ſtare nõ poteſt,niſi uirilis laborioſaq; prius pugna præ ceſſerit.Affluere qdẽ delitiis,hoſti cedere eſt, nõ certare, & tãtis cõmodis,honoribusq; & immunitatibus clerica lis militiæ potiri immerito,latrocinari eſt plane magis, q̃ Deo militare. Diſcite quæſo quid contẽptus ille reꝛ in profeſsione,ſibi uelit, quid diſpar corporis cultus à cæ teris, quid prælatio præ cunctis ordinibus hominum, quid deniq; tot tantorumq; prædiorum elargitum gra tis peculium . Scilicet ut ementitus nomen religionis fa ciat interim licentioſius quicquid lubet, nihil à cæteris hominibus differens, niſi ſolum habitu, opibus, ap pellatione ,licentia: Porrò religio non ſolum debet per ueſtitum, & nomen, ſed magis per mores honeſtos, & opera religioſa cognoſci . Nam ut cum ethnico orato re quærat: quod eſſe turpius poteſt,quam ſine procura tione ſenator,legatus ſine mandatis,atq; ullo. R.P. mu nere(adiiciamus his)& prꝙlatus eccleſiæ ſine religione,

Proh pudor,uereor dicere,tamen dicendũ est, simulq; dolendum,quum is sermo,is cultus corporis,ea denique uitæ inconstantia sit multis istorum,qui sublimes gradus obsident,ut dubitare facilius possis christiani ne sint, an ethnici:qui dubitare si sint religiosi an laici. Hos si repe rire uelis,in circo,in theatris,inter scorta,ganeonesq;:tre peries. Horum si uultum inspicias,cachinis,gesticulatio ne,uoce,nutibusq; dissolui cernes,si habitum,scænicam exercentium nihilo honestiorem:si comites, parasitis,le nonibus,scurris,assentatoribus undique stipatos intuebe ris:si sermonẽ audias equos, mulas canes epulas mere triculas sonat,minasq;,& bellum,& pugnas strepit,si to tam denique uitam discutias,nihil olet aliud, quàm tetrũ nidorem luxuriæ. Has oblationes,hæc thura,hos odo res,hæc holocausta offerunt Deo suo. Licet uidere quos dam præ nimia affluentia ita elatos,ut uix dignentur di ci,aut haberi christiani cum cæteris, nedum Christi mini stri:& ita omni prorsus religione exutos,ut parum diffe rant à uita,& à natura brutorum,quæ,quum careant in tellectu, Deum cognescere non possunt. De quibus op time præcinit regius prophera Dauid. Homo quum in honore esset,non intellexit, & comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis. Etenim quicquid ocii est his,ab alea,à poculis,à uenationibus,à scortis,id totum ad inexplebilem auaritiam conuertunt:ut suæ libi dini,ambitioni,palato, & immoderatis sumptibus sen sum abunde suppeditent, quo possint prouocare opi bus Crassum, Lucullum cœnis, Mœcenatem deliciis, Apitium cõdimentis, cum Numa autem,siue Fabricio, aut Catonibus nullum certamen uolunt. Et hoc pacto illa opum affluentia,quæ in uiduarum, pupillorum,se num,atque aliorum inopũ necessitates olim fuerat com parata, nunc nefariis hominibus (nam bonos semper excipimus) non nisi luxum ambitum, incestus, crimi numq; cæterorum occasiones largius subministrat, uel

Psal.48.

alioqui in suos ipsorum tãtum, aut propinquorum suorũ uanos, atq; supfluos sumptus cõsumitur: ut nihil iã ex omnium sæculorum memoria sit peius auditum. Potentia nanq;, & honores, & dignitates, & reliqua, quæ auctoritatem parere bonis solent, his licentioris uitæ fomitem parant: ut pro dignitate, dedecus: pro religione, impietas pro humilitate, insolentia: pro castitate denicq; libido succedat. Quid quòd in tantis diuitiis præ nimia largitione, & immoderata prodigalitate hæ ipsæ copiæ eis sæpe deficiunt? nunquam tamen inexaturabile abdomen cessat: nunquam in exhaustus libidinis, & omnium uoluptatum feruor extinguitur, nunq; in se reuersi, ut filius ille prodigus, resipiscunt, nunq; abducũtur a suis pessimis institutis, & peruersa consuetudine. Quod facile factu foret eis, si tantum saperent corde, quantum sapiunt palato. Nam sapores, & iura gustant suauissime, & exorbent acutissime: sapienriæ uero & laudis nullum habent gustum, quum sint stupore penitus cordis oppressi. Tenent ipsi quidem perbelle suorum genera, dulcẽ, scilicet suauem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acutum, acerbum acidum, salsum, lenem, & si qui alii sint, quos forte aut ignorauit Apitius, aut Plinius suis propriis uocabulis nescíuit exprimere: at eorum quæ ad gustum spiritualem pertinẽt, quæ ex officio potissimum, & ultra cæteros calere uel imprimis debent, nullum prorsus sensum retinent. Stomachantur hi quidem studiis diuinarum scripturarum: perhorrescunt, carnis macerationem, & ieiunioꝝ abstinentiam: orationis autem & meditationis usum, & castitatis propositum & cetera eiusmodi, quæ piis, & uere religiosis hominibus præ cunctis saporibus corporis, edulcescere solent stupidi nihil penitus sentiunt, nec curant, perinde atq; ad eos hæc spiritualia nihil pertineant magis, quàm olim ethnicis, aut quam modo falsis christianis.

Cõtra luſurioſos cõuiuiorũ,et epularũ apparatus.Ca.II.

HIc allatrabit credo mihi tota manus delicatorũ, qui quum in cæteris rebus ubiq; negligentiſſime ſeſe habeant,in parãdis tñ cibis, & cõficiendis eo duliis,tantopere intendunt animos,ut uſq; ad ſuperſtitionem deſipiant:dum noua genera condimentorum quotidie machinantur,quibus rurſum extincta orexis & edẽdi auiditas excitetur. Hinc acria dulcibus acida lenibus, amara ſuauibus magno ſtudio, & admirabili arte commiſcent,atq; in his uarias quæſtiones,uaria conſilia ſedulo conferunt,& ſubtiliter ac diu, uti de re ualde ſeria,inter ſe ratiocinando loquuntur. Adhibenturq; in eiuſmodi conſultationibus expertiſſimi,itidemq; ueraciſſimi quiq; purcones,qui ea in re præſtent,& ſciant præterea nihil. Hinc etiam euenit,ut hi multo frequentius,ac ſtudioſius, longeq; accuratius Apitium,& Platinam de re coquinaria,q̃uel Ambroſium,uel Auguſtinum,uel cæteros doctores de Chriſtiana pietate tractantes euoluant. Quin etiam ad ea ſtudia tanta ſolicitudine ſeſe præparant,& tã accurate in ea re obſeruãt minutiſſima quæq; ut facile ſit, cõiectare ſuum cuiq; iſtorum Genium eſſe ꝓ Deo:iuxta illud ſcitum uerbum Pauli dicẽtis. Quorum Deus uenter eſt. Diuis ſiquidem ſolent,templa conſtrui, aræ erigi, ſacraria poni,adhiberi ad cultum idonei miniſtri,immolari uictimæ,thura incendi:quæ ſane omnia religioſe,& maxima cum impenſa exhibentur ab his uentri, ac Genio:cui efficatius plane ſeſe conſecrarunt,q̃ Deo:uocem illam Epicuri pro ſanctiſſimo oraculo & ore, & animo ſemp retinẽtes. Indulge Genio:Carpamus dulcia:noſtrũ ẽ quod uiuimus. Et illud ſimiliter Sardanapali elogiũ,qđ ſibi moriẽs cõdidit. Ede,bibe,lude,& quũ te mortalẽ noris præſentibus exple delitiis animũ,poſt mortẽ nulla uoluptas. Hoꝛ in ea re quanta ſit religio(quũ ſint alioq; ſine ulla religione)queſo audias. Sacrarũt ipſi qdẽ ſuo illi Genio,quẽ ſane ſibi cõſtituerũt:ꝓ Deo, popinã optime inſtructã ꝓ templo:macellũ ꝓ ſacrario:cellarios pincernas

Phil.3.

dulciarios & coquos adhibuerũt ꝑ ſacerdotibus, et mini
ſtris: nidores uero aſſoꝝ, atq; odores aromatũ, et oĩs ge
neris unguẽtoꝝ ꝑ thure, ꝑdices ãt, turdos, coturnices, pa
uones, uitulos, hædos, lepores, apros, et oẽs, feras ſyluaꝝ
et omnia pecora cãpi, et uniuerſa uolatilia, atq; altilia pẽ
nata ꝑ hoſtiis: rũbos uero lupos, oſtreas, murenas, carpio
nes, et oẽ genus piſciũ, et cõchaꝝ, quæ mouẽtur in aq̃s,
et oẽ opꝰ lactiaꝝ dulciariũq; ꝑ uictimis, et præcipuis ho
locauſtis. Interea ne q̃s ſenſus corporis à tali cultu deui
et, atq; minus ſit eiuſmodi ſacris intẽtus: ut palatũ ſapori
bus, ſic aures ſonis, et ſcurrilitatibus, oculos ſignis, et ſpe
ctaculis, nares odoribus, et unguentis oblectãt. Vide mõ
quãta religione, quãto cultu iſti ipſi q̃ ſine religione eſſe
credũtur, Genio, et uẽtri litãt: ita ut tanq̃ ſpurciſſimi he
luones nulli gloriæ, aut laudi, ſed ab domini et gulæ tã
tũ nati eẽ uideãtur. Iure ergo, q̃ ſic uiuũt, quocũq; illi no
mine cenſeãtur, nõ miniſtre Chriſti, ne paſtores eccleſiæ
ſed de paſtores, et Genii flamines, uel martis ſalii potius.
Sunt dicendi, eo ꝙ ſaliaribus cœnis: et ampliſſimo appa
ratu cõuiuloꝝ, et epulaꝝ opꝑare, et laute, ãtiquo Salioꝝ
more fruãtur. O miſeros ultra oẽs, et admodũ infelices
hoies, q̃ nõ uidẽt, q̃ta ſibi apportet mala hæc crapula, et
hæc nimia, et nimis lauta ſaturitas: neq; cõſiderant quos
morbos, q̃s ve mortes, et quos ẽt poſt mortẽ carceres ꝑ
paret tãta et tã diuerſa copia ciboꝝ. Homini (inqt Plini
us) cibus eſt utiliſſime ſimplex, at aceruatio ſapoꝝ peſti
fera, et cõdimẽta pniciоſa. Sed de corpore hæc dicũtur
à Plinio: at de pnicie aĩæ multo formi dabiliora dicũtur
in euãgelio à Chriſto, ubi delitioſus ille diues in ꝑpetua
flãma poſt tot delitias cremari ꝓhibetur, eo ꝙ epulaba
tur quotidie ſplẽdide, et bona recepat in uita ſua. At qđ
factũ quãtis poſſum utrib⁹ hortor delitioſos oẽs attẽde
re, ne et ipſi ueniãt ad ea loca tormẽtoꝝ ubi qui ditiſſi
mus quõdã fuerat, quũ ſũmo ſitis ardore adhuc flagret,
nequæ quidẽ guttã ad refrigerandã linguam hactenus à
quoq̃ potuit impetrare. Luc. 17.

De iniqua quorundam clericorum administratione. Cap. III.

QVid uero de illis dicemus, qui iniciati minoribus ordinibus, nulloq; adhuc uoto astricti quominus nuptias inire possint, si uelint, inexplebili tamen cupiditate correpti, ne ob copulam nuptiarum amittant cẽsum, & redditus præbẽdarũ, matrimonio simulq; pudore reiecto, p uxoribus impudicarũ abutũtur cõtuberniis fœminarũ? Eloquar, an sileã? piget, pudetq; dicere, neq; tamen in eo mihi ualeo temperare, quo minus satyrico quidem more, sed pio tamen, ac christiano animo inuehar, insultemq; contra plerosq; impudicos nostri ordinis: qui hac nostra tempestate ita abrenunciant sæculo, ut nihil amplius immutasse de anterioribus uitiis uideantur, quam ordinem, & indumentum, & nec hoc quidem satis: quum plerique neque habitum, neque tonsuram clericalem ferre dignentur. Ea nanque cupiditate tales ambiunt, uel potius armantur ad sacerdotia, ut nõ tã uideantur animarum custodiam, & tutelam pauperum suscepisse, q̃ dirreptionem, & prędam, omnia pecudum more ad solam uoluptatem referentes. Desitum est iam pleriſque impudentibus præ nimio usu, atque impudentia, uideri esse peccatum, scortari, & fornicari, ac cætera pudenda facere: tanta est eis lasciuiarum omnium licentia, atque, religionis cõtemptus. Danda proinde est mihi uenia, si cum quodam sapiente, non uerear hoc tempore, atque his moribus exclamare contra eiusmodi impudẽtiam: bonos enim semper excipimus. O, secula, o mores huius ætatis: fuit fuit olim sacerdotibus, & clericis atque hominibus christianis continentia, castitas, sanctimonia, religio: sed dum innocentia in honore fuit, & paupertas, non contemptibilis. Nunc in tãtis diuitiis, in tanta copia rerum, proh pudor, quæ sentina non mundior est, q̃ quorundam clericorum sacerdotumq; uita? Hactenus

ille,Non sunt profecto (mihi crede) hæ tantæ opes ad superbiam, & in luxum diuitum, collatæ, ut ditiores fiant,nec ad largitionem,splendoremq; domesticum cuiusquam potentis:sed locis piis ideo derelictæ, ut essent ad communes usus egentiū,& pupillorum,& ad subsidium eorum,qui sibiipsis opem ferre non possunt, exilio,morbo,carcere,senectute ve oppressi. Rem cōmunem tractas,non propriam:tuque es eorum omnium dispensator tantum,non dominus. O q̄ turpe est nō agnoscere Christianum procerem in ecclesia Dei, quod agnouit Ælius Adrianus ethnicus in imperio uniuersi orbis, qui in contione,& in senatu sæpe dixit ita se Rempub. gerere,ut qui sciat populi rem esse,nō propriam. Quanam fronte quæ sibi uendicat ducis, aut principis titulū, qui nihil nisi priuatum commodum spectat? aut qui gregem tantummodo deglubat, nec illius ullam curam gerit quomodo erit pastor,& non potius prędo dicendus? Etenim in hac ipsa copia rerum,qua suppetunt tibi affatim,& largissime omnia, talis parsimoniæ modus adhibendus est,ut tibi sanè parcissime uiuas,egenis uero quā abundantissime. Tibi nanque (si forte nescias) tam acceptorum, quā expensorum paulopost ratio tuo domino reddenda est. Prætefers (ut uideo) non agnoscere cuius sint ista, quibus tute tantum iactas,ac luxurias lasciuus,& prodigus:nam si agnosceres in meliores, atque honestiores profecto usus dispergeres:ut ille,penes quē distribuendi facultas est,non abutendi. Tuus quidem est administratiōis acule": sed ꝓprietas ipsa rei tua nō ē,sed ecclesiæ:fructus,& tuus pariter & pauperum,omnia uero Dei:quæ quicunque aut male dispertit,aut auare seruat,sacrilegus certe,ac dilapidator potius habendus est, q̄ procurator:idemque euastator uerius, q̄ ad ministrator. Nam ut. D. Ambrosius ait aduersus Symachum,nihil ecclesia sibi,nisi fidem possidet:redditus,fructus,possessio sumptus est egenorum. At modo numerētur no-

ſtri,(ut de nr̄is christianis dicamus,quod ille ibidē de gē
tilibus dixerat) q dicāt quos redimerint captiuos,q cōtu
lerint alimēta pauperibus, qbus ꝓfugis uiuendi ſubſidia
adminiſtrarūt. Indignū eſt ſane facere de ſacro ꝓphanū,
et exiſtimare eā diuitiaꝝ copiā, eāqꝫ opū uim, quā nunc
parit pleriſqꝫ religio,ad laſciuiā,et oſtentationē,ac lactan
tiā tm̄ mō referendā eſſe,et nō potius in pios uſus,et ad
eā liberalitatē,qua cōperimus uſos fuiſſe olim maiores
nr̄os,quoꝝ uita et inter uoluptates incorrupta, et in diui
tiis ab omni cupiditate aliēa ꝓrſus fuit. Nihil,n.qcq̄ ſibi
tūc uiri illi ex his opibus retinebāt,præter uictū, et ueſti
tū,et hūc ipſum decentē,et frugi: reliquū uero ut Chriſti
p̄monīū,et Chriſto debitū Cpriſti pauperibus eroga
bāt,memores ſemꝫ uerbi illius ſaluatoris noſtri dicētis,
Math.25. Quamdiu uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.
Quāobrē et miſericordes ob largitatē in pauperes,et cu
ſti ob frugalitatē,ſemꝫ habiti ſunt,et re uera fuere. Au
di.D.Ambroſium cōtra Auxentiū Arrianū de ſe ita præ
dicantem. Habeo(inquit)ærarios,ſed ærarii mei paupe
res Chriſti ſunt. Hunc noui cōgregare theſaurū: Vtinam
mihi hoc ſemper crimē aſcribāt,ꝙ à me aurum pro ecc
cleſiæ pauperibus erogatur. Hactenus illa. Ita eſt profec
cto faciendum ut docet Ambroſius ſi inter electos eſſe
uelimus: quibus in nouiſſimo die dicturus eſt dominus,
Venite benedicti patris mei poſſidete regnum paratum
uobis à conſtitutione mundi. Eſuriui,et dediſtis mihi man
ducare,et cætera miſericordiæ officia, quæ ſequuntur.

De laſciua iuuenum conſuetudinem. Cap. IIII.

Math.25. ILla tunc ſane fiebant, at modo noſtris temporibus
quanto ſecius contingit: quum iam (ut uidemus) à
principio ætatis trāslatum ſit omne certamen ad turpia,
uerſaqꝫ omnis cogitatio,et induſtria ad uoluptates. Tot

pent ubiq; ingenia defidiosæ iuuentutis, somnus, lãguor inertia inuasit animos. Cantandi modo, et pulsandi, saltandiq;, ac ludendi præcipua sunt nostrorum iuuenum studia. Hæc sectantur, his gaudent, his sese oblectant in his deniq; assidue et intemperanter uersantur. Quotus enim quisq; nostrorum iuuenum nunc per hæc infelicia tempora inuenias benes moratum, rectecq; institutum, et in studiis litterarum, et ingenuis artibus, ac diuinis lectionibus, et meditationibus uersatum, ut decet candidatos, et ratio postulat religionis, atq; pietatis in Deum? Quã ob rem nihil mirum si eiusmodi studiis uacantes, eneruentur iuueniles animi, et ad incontinentiã prolabantur. Eneruant animos (ait ille) cantus citharæq; lyræq;.

Et uox, et numeris brachia mota suis.

Extat prouerbiũ, Bonus cantor, bonus cupediarius, quasi eiusdẽ pene sit hominis, et aures cantu, et palatũ oblectare cupediis. Propterea Aristoteles (ut recte interpretatur Gellius) quare eiusmodi uitæ deditos incõtinentiæ reos faceret his argumentis ꝓbabat. Cur (inqt) id genus hominũ, quod dionysiacos technitas, idest artifices bachanales appellamus, improbos esse moribus magna ex parte cõsueuerunt: nõ ne qa minime sapiẽtiæ studio? et ex eo ꝙ in artibus nõ necessariis magnã partẽ ætatis cõsumunt suæ: et uitã ut plurimũ traducunt incõtinẽter? partim etiã cũ inopia? quod qdẽ utrũq; et uitia gignit, et auget. Hæc illæ. Tales sunt ẽt qbus nec in postremis est studiis, capillos ungere, incedere indigitos, numerare passus, ad blãditias muliebres uocẽ formare, atq; mollicie ipsa corporis certare cũ fœminis, earũq; corruptelis, et libidinibus delectari, ac deniq; ita cõptos et exornatos eẽ undiq;, ut ꝓcos potius, qꝫ ꝓbos, et cõpositos magis qꝫ pposítos dicas. His sunt, ꝙ studio sobrietatis luxus, ꝙ carnis maceratione libido et uoluptates, pro horariis præcibus alea: pro studio scripturarũ uagatio, citharæ, et cantus, ꝙ sacris ꝛcionibus, comædiæ, et ipudica, spectacula.

Contra malam consuetudinem quarundam à quibus bona ecclesiæ, & sacerdotia male distrahuntur. Cap. V.

LIbet hic exclamare, proh dolor, quam uersa, & immutata in peius sunt omnia, quã infimo loco res christiana in præsenti æuo uitio quorũdam impudentium afflicta, atque prostrata iacet, institores sanè potius q̃ antistites nacta. Ipsa quidem sacerdotia iam ut fieri uidemus, non ullis uitæ meritis, aut uirtutibus ut olim tribuuntur: sed quasi uenales merces, & prophanæ res præciis comparantur, & cõuentionibus, commutationibus, aliis ve fœdioribus etiam causis quotidie distrahuntur, atque iam in plerisque familiis, peruerso licet more, per successionem, non ut religiosa, & sacra, sed ut hæreditaria & a uita paternaq; bona sine discrimine possidentur. Egregie quidem arbitrantur se plærique facturos, ac præclare se beneficos uideri, si gentiles suos quãuis indignos sacerdotiis magnis, & pluribus locupletent: nec intelligunt ex nimio affectu cognationis, & sanguinis q̃ sese maleficos præstent in Deum, quum sic male translata sacerdotia, non rite, pieq; ut ecclesiæ bona, & consecrati redditus pauperibus dispensentur: sed indirecte, & impie magis, tanq̃ manubiæ, atque hostilia rapiantur, quando hæc eis non uti custodibus ad tutelam pauperum, sed ut raptoribus ad prædam proposita esse uidentur, ac tanquam salmatia (ut aiunt) spolia, sine sudore, ac labore parta. Hic mihi uidetur aduersus hos illud catouis dictum per opportune competere: qui quum in prędones. R. P. accerrime inueheretur. Fures, inquit, priuatorum furtorum in neruo in compedibus ætatem agunt, fures uero publici in auro atque in purpura. Id planè latius explicarem nisi res esset in ea conditione temporis, qua quum in euangelio dominus dixerit, apostolis suis. Vobis datum est nosse mysterium, cæteris in pa-

rabolis,

rabolis,ut uidentes non uideant, & intelligentes non intelligant. Sed ut ad propositum redeā,non ita fecit Moses amicus Dei.Is utiq; in regendo populo Dei non habuit successores filios:nec etiam cōtubernalem quempiam,sed extraneum. Nam recessurus de mūdo Deum præcatur,ut prouideat populo suo, ei ducem parans & non ꝓponit filios,uel cognatos,ut ex eis constituat quēpiam in locum suum. Discant hoc facto ecclesiarum prę fecti,& rectores populi non recte aptū sacerdotia q̄; mereri, nec eos sibi successores destinare, quos amor sanguinis,aut humanus quouismodo commēdat affectus: sed quos dominus ipse delegit,ut cōstituat in sortem diuini mysterii,& ad curam,& regimē animarum suarum, quas redemit nō solutione argenti, & auri,sed effusione sanguinis sui præciosissimi. Non enim licet hæreditariū ecclesiæ tradere successorem, sed quem Deus ipse constituit, ad cuius iudicium totum hoc negocium est referendum:sicut de Iosue factum fuisse legimus:quem elegit Deus uirum sapientem castum,dignum q̄; multis nominibus,ut post Mosem populo Dei prę ficeretur. Propinquis ergo,& consanguineis,agrorum, & prædiorum relinquatur hæreditas:at populi & animarum custodia, ei,quem dominus eliget, quem mores commendāt, cui à Deo est talētum datum:qui spiritu sancto repletus est: qui sanctitate uitæ prudentia scientia, & castitate in populo uelut lucerna in mediis tenebris luceat. Atqui modo longe diuersa ratio in his ipsis rebus haberi cæpta est: quū ex affectu carnis absq; ulla discretione imperiti ꝓhibiti,ac & flagitiosi,& omnino inutiles ecclesiis male prę ficiantur,& sacerdotiis:& officiis reliquis nequiter augeantur,pauperibus quantumuis dignis idoneisq; reiectis. Male sanè factum:ut contemnantur uasa uacua, & plena super impleantur:quod non fecit Heliseus, qui uasa uacua adduci iussit,& oleum mutiplicauit egenis,O q̄ multi nunc apostolicum sibi gradum uendicant, & primas

Deut.31.

3.Reg.17

cathedras obsident,qui quidem nihil minus ad se, perti
nere,arbitrantur quam curam, & regimē animarum:qua
si eo immunes,& liberi seorsum à procuratione,& admi
nistratione rerum uacent,quo sese liberius & ocio,& uo
luptatibus dedant. Præsunt hi quidem non ut subditor
rum saluti consulant, sed potius ut prætextu pietatis in
omni delitiarum copia luxurient: aspernantes curam uti
uentium subditorum & appetentes ditissimorum spolia
mortuorum:quæ sunt donaria legata,& ea quæ in eccle
siis Dei ad usus,& ministerium sacrorum ministrorum si
uel ad necesitates inopum apiis, ac religiosis mentibus
sunt oblata: quibus eiusmodi homines ita insatiabiliter
inhiant,ut manifestissime pateat,eos non esse Deo, aut
sacris,sed uentri potius,& sordido quæstui mancipatos.

Quam grauiter irascatur dominus contra improbos qui male præsunt & peruerse populum sibi commissum regunt. Cap. VI.

QVid uero sentiant de fide,& religione, qui hæc
agunt,non magis est meum,aut nostri similium
iudicare,quam corrigere:ut intra pelliculam suam mane
at,nec supra crepidam (ut aiunt) sutor ascendat. Verum
tamen horum plerique ita uiuunt,ut facile sit diuinare eos
ipsos nihil quidem aut uerteri aut sperare de futuris:neq;
quid boni,maliue sacræ polliceantur nobis littere,attendi
dere. Nam si quicquā profecto timerent,& diuinis ora
culis quicquā crederent,audirent certe ac pauerent,quid
Deus contra eiusmodi sardanapalicos mores per Iere
Iere.5. miam prophetam indignabundus inclamitet. Saturati
(inquit) & mœchati sunt,& in domo meretricis luxuria
bantur:equi amatores in fœminas,& emissarii facti sunt,
unusquisq; ad uxorem proximi sui hinniebat. Nunquid
super his non uisitabo?dicit dominus,& in gente tali nō
ulciscetur anima mea? Et idem rursus. Quiescebant ingē

uoluptuosa & interierunt in uiis, qui nutriebantur in cro ceis amplexatu sunt stercora. Nihilo mitius commina tur eisdem Ezechiel, uel potius per eum Deus. Viuo e go dicit dominus, pro eo q̄ facti sunt greges mei in ra pinam, & oues mee in deuorationem omnium bestiarū agri: eo q̄ non esset pastor, neq; enim quæsierunt pasto res me, gregem meum, sed pascebant pastores semetip sos, & gregem meum non pascebant. Propterea pasto res audite uerbum domini: hæc dicit dominus Deus. Ec ce ego ipse super pastores requiram gregem meum. De manu eorum &c. O stulti & (ut utar uerbis domini) & tardi corde ad credendum his, quæ dicta sunt à pro phetis, Ecquis est tam perditi animi, tantæq; uecordiæ, qui ex tantis in terminationibus non trepidet non horre at, non concutiatur tremore? Quæ nam esse potest in corde hominis tanta duricies? qui animus in corpore hu mano tam stupidus, ut tantis, tamq; manifestis propheta rum oraculis non moueatur? non excitetur? non à pecca to recedat? Memores estote miserę, & infœlices animę, subditorum uestrorum sanguinem, quos nunc tam pa rum facitis, exquisitum iri, (sicut scriptum est) de uestris manibus prælatorum. Væh pastoribus Israel, (ait do minus per prophetam) qui pascebant semetipsos non ne greges à pastoribus pascuntur. Lac comedebatis, la nis operiebamini, & quod crassum fuerat, occideba tis, gregem autem meum non pascebatis, quod infir mum fuit, non consolidastis, quod ægrotum non sa nastis, &c. Quid enim dici poterat apertius, planius ve de his ipsis temporibus, quam quæ tot ante sæculis, prophetæ præcinerunt? Non sunt isti sane pastores illi quos pollicitus est nobis dominus per prophetam Ie remiam dicentem. Dabo uobis Pastores iuxta cor me um, & pascent uos scientia. & doctrina. Tales enim pa stores requirit, Christus Iesus sibi: qui quum commissu rus esset uniuersum gregem suum Petro apostolo, ita

Tren. 4.

Ezech. 34.

Ezec. 16.

Iere. 2.

ter prius interrogat. Petre amas me? atq; sic demum in tulit dicens. Pasce oues meas. Quasi diceret in his pa scendis ostende amorem erga me tuum: quoniam quũ boni pastoris officio functus fueris, tunc te multum me dilexisse cognoscam. Hæc semel Petro dominus olim dixerat, ac identidem nobis quotidie dici existimemus: quibus oues dominicæ sunt commissæ. Est enim non modo eius, qui hominibus: sed etiam eius, qui mutis pe cudibus præsit, eorum quibus præest cõmodis & utili tati seruire. Quanti autem sit ponderis præesse curæ ani marum, si quis recte noscet, nequaquam id ambiret, sicut nunc mos est plærisq; peruersus, & improbus: ut præficiatur unus diuersis sacerdotiis, nullam interim cu ram habens nisi fructuum rapiendorum: quod nequaq; facere uoluit doctissimus, & prudentissimus uir Francis cus Petrarcha: qui inuitatus ab Vrbano. Pont. max. ut si quid peteret, & quæ uellet sacerdotia: cuiusq; generis, in dicaret sic in sua quadam epistola respondet. Dica quod apud Ciceronem Cotta. Omnibus ferè inquit rebus qd non sit citius, quàm quid sit dixerim. Prælaturam itaque nullam uolo, nec uolui quidem unq;: similiter nec benefi cium curatum, quodcunq;: & quãuis opulentissimum: satis est mihi unius animæ meæ cura, atq; utinam illi una sufficiam: de reliquo faciat dominus noster, ut sibi placue rit. Hæc ille optime secundum christianam pietatem. Ce terum sicut improbandos putamus, qui sese temere in gerunt, & ambitione ducuntur ad subeundam animarũ custodiam, ita econuerso non concesserim carere repræ hensione, qui uocatus (quum habeatur idoneus) pusillã nimitate deterritus detractet onus prælati, & regimen, & custodia gregis Christi: quę quàm male ab improbis oc cupatur, tam male à bonis relicitur. Indigne uero & inde que præpositos. D. Gregorius sub nomine pastorum ita leniter, & per humane castigat, dicens. Quid nos inquit pastores manet, qui mercedem consequimur, & operam

nequaquã sumus? Fructus quippe sanctæ Ecclesiæ stipen
dio quotidiano accipiamus, sed pro ecclesia æterna mi
nime laboramus. Cogitemus fratres cuius damnationis
sit, sine labore percipere mercedẽ laboris. Illa in nostrũ
stipendium sumimus, quæ pro redimendis peccatis suis
fideles obtulerunt: non tamen cõtra eadem peccata ora
tionis studio, ut dignum est, insudamus: aut pro subiectę
plebis commodis excubamus. At qui peccata, quæ de
aliorũ dorso debemus auferre, humeris nostris imponi
mus dũq; alios redimere nõ curamus: efficimus nosmet
ipsos captiuos. Hęc Grægorius pie sane & amice. At cõ
tra asperrime beatus Hierony. in eos ipsos inclamat di
cens. Heu quot hodie, inquit, non pastores, sed mercena
rii, ad quos nihil pertinet de ouibus Iesu Christi: quinimo
mo (ut uere dicam, & ipsimet sciunt) sunt lupi rapa
ces: & oues rapiunt, & dispergunt. Certe nihil peius, ni
hil abhominabilius, quàm quum ille qui custodire de
bet, dissipat. Heu quid hodie ab aliquibus ecclesiæ non
pastoribus, sed destructoribus factum est? substantias, &
labores hominum tanquam infernus insaturabiliter di
glutiunt: & non solum eos à peccatis non emendant: sed
uel ex sua negligentia: uel ex suis pessimis ministris, uel
suis nefandis operibus pertrahunt potius ad illicita. Itaq;
dicam, hos tales si impunes Deus relinqueret, Deus am
plius nõ esset. Hæc. D. Hierony. quasi iratus in sui, & no
stri tẽporis pessimos p̃latos: nihilo sane magis indigni
tate rei accensus, quam animarum iactura commotus,
quæ eiusmodi præfectorum culpa quotidie periclitan
tur. Nam, iuxta illud, quum canes luporum fungãtur of
ficio, cui nam præsidio pecuaria ipsa credentur? Quid
modo si sanctus is doctor præsentes mores uidisset? quã
to acrius exarsisset, quæ conuitia: quos clamores, quas
satyras ædidisset? Id per se quisq; cogitet. His etiam ad
dendum censui, quæ Prosper antiquissimus doctor de
hac ipsa re eleganter disseruit. Possessiones (inquit) obla

tas ecclesiæ suscipiunt sacerdotes,& clerici, non ut inter res mundi deputari debeant,sed Dei: quoniam si uestes, & uasa,& cætera,quæ in sacris nobis ului sunt,sancta uocantur,nec in usus proprios reuocari possunt:quomodo non ea,quæ donata fuerant,sacra putanda sunt? nec ad usus prophanos luxuriose, sed pie ad necessaria ministrorum,& in usus pauperum partienda: Hæc ille uerissime omnia,quanuis pauci admodum animaduertant,ac uelint intelligere,ut bene,agant. Hinc digne meritoq; laudatur factum sapientrer Antonini Pii Imperatoris qui quum alioqui benignissimus ac liberalissimus haberetur,tamen hoc Rei.p.damnum patienter ferre non potuit:cuncta namq; stipendia illa subtraxit,quę ociosos uidebat accipere,dicens. Nihil esse sordidius,immo crudelius,quam si Remp. ii roderent qui nihil in eam suo labore conferrent.

Contra eos qui non diuina uocatione,sed malis artibus, & quæstus gratia iniciantur. Cap. VII.

E Iusmodi autem omnium malorum causa,& q ecclesiastica officia tam male exerceantur, inde potissimum emanasse uidetur,si coniectare uerum licet,quòd plærique multi ex nostro ordine sine ulla prorsus religione sunt,& absq; ullo consilio temere sese sacris ingerunt non diuinitus (ut par est) sed improbe acciti,atq; asserti ambitiose ad sacerdotium. Quod quam peruerse fiat, non tam imbuti uera pietate homines,quam etiam idolatræ,& falsorum deorum cultores norunt: ideo Plato philosophorum omnium facile princeps, quum in suis legibus multa de ratione creandorum magistratuum acute,scrupulose q; disseruisset,postremo de sacerdotibus ita religiose præcepit. Quæ ad sacerdotum (inquit) creationem attinent, Deo committenda sunt:ut quem admodum illi placet, ita diuina fortuna cui tributum

sit sortes ferant. Sanciuerat ergo Plato, ut cęteri magistratus suffragiis, sacerdotes uero sortibus crearentur, ut ab ipso deo electi potius, q̄ ab hominibus uideantur. Quę res conuenit cum facto apostolorum, quum & ipsi domin̄ rogassent ut casu sortiū ostēderet ex duobus ꝓpositis, uter esset in apostolatu ꝓditori Iudæ ex Dei mente surrogādus: & cecidit sors super Matthiā, & renūciatus fuit apostolus, ut in ipsis apostolorū actis legitur. At qui modo in creādis sacerdotibus longe diuersa ratio habitura multus, q̄ sibi satisfacere, & non Deo placere desiderāt. Sed ne hic ego quenq̄ falso accusem, aut immerito tanq̄ minus rite promotū dānem: intertoget semetipsum quęso unusq̄sq; nostrū, et admota pectori manu (ut aiūt) anctorē suæ uocationis ingrat: uidebūt sane multi, si uoluerint diligēter cōplicatas penitus animi sui notiones euoluere, se nō religōis, aut pietatis magis amore ad Dei cultū cōuersos esse, q̄ nefaria potius ambitiōe, aut impia cupiditate ꝓuersos: atq; praua, et iniq̄ rōne i hoc uitę genus improbe, temereq; cōiectos. Huic ꝓfecto inter crepūdia ludēti, & mucosissimo adhuc infanti anxia, ac prę cox parentū cura magnū quodpiā sacerdotiū ꝓcurauit. Aliū diues aliqs prælatus domi tanq̄ melitæū catulū (ut dici solet) blande ac molliter educauit, calidis fouēs balneis, alensq; ambrosia et nectare, ut sibi qui de familia succedat, uel ad inferos, usq; nō desit, quū possideatur possessorē sacrū Christi patrimoniū à suis iniq; p̄ successione tanq̄ hæreditas auita, & ꝓfana. Huic aūt quo mollior educatio fuerat: eo animus corruptior, eo caro fragilior, ac ꝓinde is ipse ad sacerdotiū minus minusq; idoneus. Nā q̄ tenellis nobis à nutritoribus uelut cū saliua ē infusa mollities, factis grādioribꝰ insedit altius, ac tenaciꝰ hæret, q̄ ut euelli postea aliq̄ disciplina ualeat, quocirca tales haud temere unq̄ bōę frugis euadūt. Nā etsi talis puer bōę indolis, et eximię spei fortasse fuerit, ita ut expectatꝰ suo tēpore uideri possit ad quēcūq; gradū aptissimę et dignitatis

aptissimos,tamen flexibilis ætas adolescentiæ,delitiæq; quibus iam pridem consueuerat, reddũt spem illam,p uectiori postmodum ætate fallacem : quippe quæ mox ob incuriam nutritoris sine fructu,tanquam præmaturus flosculus sæpe decidit. Alius uero præpositura , aut amplissimo quouis sacerdotio dignus existimatur, uel quia dives,uel aulicus,aut comatulus ipse, alio ve modo quã ausim dicere,cõmendatus . Hic exaltatur quia uafer est, ac simulandi,& dissimulandi peritus:scurra, aut uernula herois cuiuspiam magni . Alius quòd strenui militis filius,uel ipse miles, uel in sui principis militia interẽpti pupillus.Ille pecuniis:quidam obsequiis: alius alio modo, & manibus,& pedibus(ut aiunt)& quibus ualet artibus, annitens apræhensat aucupatur,nundinatur,& ambit,ut sacerdotiis multiplicibus cumuletur. Quid de his etiam dicemus qui uel iudicio conuicti aliquo,aut etiam damnati:uel alicuius sceleris conscientia,& supplicii metu:aut expostulationibus,aut ære alieno uexati : aut aliter male diffamati,decoctores,mendiculi,profugi,fracti, afflictiq; aliqua calamitate,ad fugiendam interim inopiam,ad diuertendumq; forum,ingenio malo, prauoq; confugiũt, siue potius uiolenter irrumpunt in clerum: improbe,fœdeq; sese ditantes exuuiis & manubiis crucifixi? Nec desunt qui ad remos,& rastra nati,gulę, & ab dominis gratia per simulationem religionis in sacerdotium, uelut ad diuerticula desidiæ auide sese proripiant:ut uel sic mercennario præmio,uelut sordidi,& putidi operarii, quorum laboris operæ,non ingenii artes emuntur:uictum sibi uestitumq; parant :frigusq; à sese famẽq; depellant. Ito nunc & eiusmodi homines, eos esse seruos credito fideles,ac prudentes,quos requirit dominus ut constituat super familiam suam:quum uideas magis dignos esse,ut gregibus,& armentis curatores adhibeantur,quàm familiæ Christianæ rectores. Compertissima sane sunt hæc,quæ diximus,ut neq; inficiari,neq; dissimulare,etiã

fuoluerit,quisquam possit. At si quem læserit. Adsit re
terentia uero,sibiq; non mihi quæso succenseat. Nemi
nem equidem prodo,neq; quicquã fingo à me ipso,sed
ex hominum moribus,tanquam ex refertissimo aceruo
hæc cuncta deprompsimus: non tã ut mordaciter quẽ
piam allatremus,quàm ut omnes benigne,& amicabili
ter moneamus. Cuinam ergo (ut ad rem redeam) uide
ri mirum debet,si tam male ac perperam uocati, atq; tã
indigni sacris initiati mysteriis, male etiam sacerdotii le
gibus, & religionis uoto respondeant? & sicut ab initio
animus,sic ad extremum fides desit? Quos enim præ
sciuit Deus (ut Apostolus docet) & prædestinauit, hos Rom.8.
& uocauit,& quos uocauit,hos & iustificauit: quos au
tem iustificauit,illos & magnificauit. Quid nam dice
mus ad hæc? si enim uocauit te Deus,& non te ipse po
tius temere iniecisti, (ut dicebam modo) nempe uoca
uit te(ut idem Apostolus ait) non in ignominiam, sed 1.Tes.4.
in sanctificationem. Et ne cui forte sit obscurum, quid is
per ipsam sanctificationem uelit potissimum intelligi, p
tinns infert. Hęc est uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut ibidem
abstineatis uos à fornicatione. Sanctificatio igitur pudici
tia est,& carnis mundicia: ad quam uocati sumus in desi
derio,& spe uitæ æternæ. Fons ergo,& caput tanti mali
est absq; dubio, quòd nunc ad sacra sint ullo discrimine:
digni pariterq; & indigni promiscue promouentur: & q
sacerdotia immeritis committuntur: à quibus postea ad
custodiam animarum indocti,ac sordidi homines,quo
rum copia exuberat,pro exigua mercedula (ut proxime
duxi) ueluti messorum,fossorumq; uilissimæ operæ cõ
ducuntur. Quanto consultius facerent præsules, si iuxta
apostoli præceptum nemini facile,& cito manus impo 1.Timot.5.
nerent: sed eis tantum,qui sint ad sacerdotale officiũ ido
dei, doctrina, moribus, & uitæ integritate præstantes.
Quod si fieret,& non potius om nes promiscue,ac teme
re admouerentur sacerdotio,nec esset tantus sacerdotũ,

numerus: nec esset cur nunc tanto tumultu de uxoribus dandis sacerdotibus ageretur? Atqui modo in tanto numero sacerdotum impossibile est non inueniri per multos impudicos: qui fidem, & auctoritatem derogent castis. Negabat Pythagoras ex quouis ligno debere Mercurium exculpi: quod dictum, ceu prouerbium, iactatur: non esse à quoq; passim, ac temere omnia exigenda, sed ea duntaxat, quæ ab eo rite, atq; laudabiliter exhiberi, ac perfici possit. Satis quidem liquet, magis expedire negocio fidei, ecclesiam habere paucissimos sacerdotes idoneos, q; innumeram turbam ineptorum, qui perdere ciclus animas subditorum possit q; saluare. Iam satis manifestum esse potest, q; male conueniat quemuis hominum indiscrete sacerdotem constitui: quanq;, iniquum sit inicia ri temere, ac improbe sacris: reliquum est ut dicamus etiam aliquid de his, qui quum primo reprobi putarentur, mutata mente, ac reformatis in melius moribus plærumq; inter electos postea numerantur.

Solere plerosq;, qui uidebantur bene cœpisse, indeterius labi: & contra, qui male, in melius cõmutari.

Cap. VIII.

Matt. 22. NOn eo quidem inficias, uocari à Deo etiam plærosq;, qui indigni postmodũ tali uocatione reddantur, affectiq; libidinibus, & mutatis in deterius moribus reprobantur. Nempe ad prandium illud euangelicum, paterfamilias ille omnes uocari præcepit, attamen ex conuiuantibus quendam ibi acriter obiurgatum, q; ueste nuptiali careret, ligatis manibus, & pedibus in abyssi tenebras iubet deiici. Est & illud iampridem factum trito sermone prouerbium. Multi sunt uocati, & pauci electi: & est id uerbum summæ ueritatis, cui contradicere non licet. Vocantur similiter & fatuæ illæ uirgines, & tamen q; eaꝝ lucernæ oleo carerent, hoc est quia superbę essent & mente, & corpore castæ non essent, nuptias, ad quas erant inuitatæ, prohibentur intrare. Et enim quòd quis uocetur, munus tantum est Dei, quòd autem elige

Ibidem.

Math. 25.

tur,& uocatione dignus efficiatur, esse utriusq; uidetur. Dei scilicet,qui per gratiam uocat, hominis uero q̄ ex suo libro arbitrio uocatus non aspernatur accedere. Verum si ex uocatis multi quoq; reprobantur: quid de illis modo sperandum est,qui quo minime uocati sunt, sese arroganter ingesserūt? Audite quæso quid super hac re de hominum indignans dominus ore prophetico inclamitet. Ipsi inquit,regnauerunt,& non ex me,principes extiterunt,& ego non uocaui eos. Audiant ergo qui præsumptione sui spiritus nō uocati intrudunt sese in clerū, & in ecclesiasticam functionem,munusq; sacerdotii,quasi uiolenter inuadunt:& resipiscentes, cedant male usurpatos honores his,quos non ambitio humana,aut fauor corruptus,q̄ exerit:sed diuina dignatio acciuerit,atq; uel iuitos i ecclesia ad grad° sublimiores extulerit. Nō est q̄ q̄squā desperet posse effici idoneus,si uitā morēsq; i melius emēdauerit? Euenire.n.plærūq; solet ut quēadmodū multi ex uocatis sępe sua,culpa decidāt à gratia uocationis,ut sceleratus ille proditor iudas: sic ēt nōnulli, q̄ & si primo intrusi uideri possint,potius,q̄ uocati,mutata tñ mēte adiuti diuina gratia in melius cōuertātur, & in electorū numerū reponātur:sicut de Magdalena, & Publicano legitur,quorū altera à pedibus dñi pp fidē,alter pp humiliatē de tēplo Dei iustificatus exiuit. Neutiq; plane uitio dādum est,si q̄ mutatis moribus conuersus aliqñ, ad meliorē (ut aiūt) frugē sese recipiat:atq; post factū,q̄q̄ seriuscule,errorē tñ animaduertat suū,quē antea aut pat̄ aut fortæ nūq̄ cogitauerat. Vetus est adagiū, gladiatorē in arena capere cōsiliū. Q uāobrē nō negamus posse fieri,ut multi bene,et religiose,quoquomō cœperint,finiāt, ac deniq; saluētur,quū in his rebus nō principia, sed exitus attēdātur:& ex eo q̄sq;,aut p̄miū recipiat,aut suppliciū. Porro q̄ plurimos legimus,& nouimus etiā multos, qui longe clariores fuerunt cōuersione à libidinibus,q̄ alii tenore perpetuæ castitatis:atq; multo potiorē reparatam q̄ alii retentam innocentiam habuere. Osee. 8.

In quosdam qui præ nimia arrogantia dedignãtur haberi, aut dici præsbyteri. Cap. IX.

SEd heu quam infelici sæculo nati sumus, & in quam peruersis moribus uersamur. Est enim facile reperire multos hac nostra tempestate qui eo animo accedãt ad religionem, ut post susceptos honores sub adumbrata religionis imagine non religiose, sed deliciose uiuere, & impunæ delinquere ualeant, atq; accipiant, immo rapiãt sacerdotia, non ut sacerdotale munus exerceant, sed sacerdotiorum opibus repleantur. Et propterea isti ipsi homines sic affecti, præ nimia insolentia, ac fastu diuitiarũ ita mores clericales, ac nomina etiam stomachantur, ut si forte quempiam ex his præsbyterum, aut sacerdotem nomines, & non potius ambitiosa quapiam nomenclatura, quæ profanis magis conueniat principibus quàm clericis, agat protinus contra te iniuriarũ: & in maledicti loco habeat obiectam uulgarem appellationem: quasi his præsbyteri nomen non officii, aut dignitatis: sed nescio quid plæbeiæ sordis oleat. Heu quo nunc redacti sunt mores, & ad quid pietas christiana deuenit: & o quã malefactum, ut præsbyteri nomen alioqui uenerabile, & sanctum, ipsis etiam præsbyteris probro sit, atq; etiã male dicto. Cathedras hi quidem, ac primos accubitus, fastusq;, & opes, atq; prælationes, & similia ornamẽta ambitiose sibi uendicant: quæ uero annexa his sunt pudicitiam, scientiam, pietatem, modestiam, liberalitatem, existimationem, speculationem, curam, custodiam, labores, & eiusmodi ita flocipendunt, ut ea iam non pluris uiciosa (quod dicitur) nuce faciant. Heu quantum in eo miseri homines falluntur, et aberrant à semita ueritatis: quum nesciant, qua se credunt ornari dignitate, non esse dignitatem, sed dedecus: quum proprium ueræ dignitatis sit, non honore digna obtinere, sed honore digna merere: atq; non præesse populis sed prodesse. Non enim intel

ligunt hi non eos habendos esse magnos uiros, qui magna nomina sortiuntur, sed qui res magna quoq; uirtute perficiunt: sicut neq; qui longiorem dorso uestem induit, longior habendus est sed fuerit membris procerus: quoniam nec corporis habitum uestę, sed statura metimur nec hominis dignitas ex honore, sed ex meritis ꝓficientis extollitur. Falso igitur gloriantes breui gaudebunt, similes histronibus, qui sæpe quum sint inopes personam diuitis agunt, et quum fortasse serui sint personas referũt dominorum, uerum peracta fabula, nihil aliud sunt, quã quod prius fuerant, et inopes et serui. Sic sane sunt dignitates, et honores, quibus afficiuntur indigni: nam peracta uitæ fabula, apparebunt falsa, ac ficta omnia: atque eiusmodi homines personas scænicas induxisse, non ueras.

Grauissime peccare qui præsunt, si committant ut alii suo exemplo peccent. Cap. X.

ET enim cuicunque fasces honoris, et potestatis insignia tribuuntur: atque ex officio tutela, et salus animarum mandatur, is scire debet non propriæ gloriæ studendum esse, sed pro communi potius commodo, et præsertim subditorum sibi semper excubandum. Nam ut pupillaris tutela, sic et ecclesiastica procuratio ad eorũ maxime utilitatem spectare debet, quorum est tutela cõmissa, non autem ad commodum illorum, quibus committitur. Hic autem si quid aduersi contigerit, primo in duces ipsos, atque procuratores seuerissime animaduertenda iniuria est, deinde in cęteros. Neq; id sanos ab re: tanto enim perniciosius peccatur, quanto rei malæ auctor fuerit ipse præstantior. Homo nãque quum facile suapte natura ad deteriora labatur, quid erit si ad perniciem dux accesserit, qui datus fuerat ad saultem? Quid enim uel fieri, uel dici turpius potest, quam illum ipsum qui personam doctoris, et consultoris acceperit, ea face-

re ,ad quæ diſſuadenda ſit ipſæ præſertim doctor ele-
ctus :atq; in his ipſis uetitis ita delabi , ut ſit ipſæ accerri-
me caſtigandus? In conſiliis ſane ducis poſita eſt uirtus ,
ſalusq; militantium. Bonus dux (ut aiunt) bonum red
dit comitem:& ſicut populus, ſic et ſacerdos . Pereunt
ſiquidem cum malis paſtoribus greges:contra uero pe-
rituri alioqui boni paſtoris ſtudio conſeruant.
Scilicet in uulgus manant exempla regentum.
Non enim quiſquam imitatur libentius,quam quod à ui
ris principibus,et religioſis conſpexerit factitari,ita ꝙ iſti
ipſi ruere non poſſint quin et cæteri unà ſecum eodem
labefactati contagio , atq; eodem impulſi motu conci-
dant. Nam his,uti ſapientioribus,ac iuſtioribus , tanta fi-
des habetur,ut nulla uideatur eſſe in eis fraudis,iniuriæq;
ſuſpicio. Quare eis et ſalutem ſuam,et fortunas,et libe-
ros rectisſime , et tuto committi quiſq; poſſe arbitratur.
Fidem nanq; maiorem ſolemus habere iis quos plus ſa-
pere credimus,atq; exiſtimamus maiori iuſtitia, prudẽ-
tiaq; polliere,quam cæteris. Propterea. M. Tulius in li-
bro quem de legibus ædidit . Non inquit tam malum
eſt , quòd principes peccent , (quanq; eſt magnum hoc
per ſeipſum malum,quantum illud , ꝙ multi etiam imi-
tatores principum exiſtant. Nam uidere licet, ſi uelis re-
plicare memoriam temporum,qualiſcunq; ſummi ciui-
tatis uiri fuerint , talem, et ciuitatem fuiſſe , et quæcunq;
mutatio morum in principibus extiterit, eandem quoq;
populos inſecutam: atq; cuiuſmodi fuerit dux , tales, ut
plurimum,fieri ſubditos. Quocirca pernicioſe de.R.p.
merentur uitioſi principes:ꝙ non ſolum uitia concipiunt
ipſi:ſed ꝙ ea quoq; in fundunt in ciuitatem, neq; ſolum
peccant,ꝙ illi ipſi corrumpuntur , ſed etiam ꝙ corrum-
pant cæteros,plus ſere exemplo,q̃ peccato nocẽtes. Vi-
de quam recte:quã q; præclare hic auctor,licet ethnicus,
de ea re ſentiat,q̃ q; ſtudioſe,atq; eleganter, et principũ,
et prælatorum uitia ipſa redarguat. Veriſsimum id ſane

est,et annotatu dignissimū,quod hic Cicero differuit:nā semp ut in corpore,sic et in populo,granissimus est morbus,q̄ à capite diffunditur:nā si quoduis mēbrum: in reliquo corpore læsum,corruptū ve fuerit,nō tantūdē mali affert:aut dāni:(q̄q̄ et hoc quoq; malū sit)q̄tū quū idē ip sum caput ī aliq̄ sui parte grauiter elāgueſcit. An nescitis q̄ oēs unū corpus sumus in Christo, et huius corporis caput est ipse Christus,et huius capitis, hi, qui in ecclesia præsunt oculi esse dicūtur? Ad hoc.n.ptinet circūspicere, et circūlustrare omnia,cuncta summouere scandala, p̄cauere cūcta discrimina:et tanq̄ duces,et pastores nō sinere oviculas dñi ire præcipites,et pēdere ex præruptis uitiorū:ne forte pereant cū pastoribus greges,et mēbra male affecta simul lāgueāt cū corpore,et impingāt oculos ui tio in petrā scādali,et in foueā decidāt peccatos. Nemo nāq; istos prælatos, seu prepositos cadit unq̄:qn multos sibi subditos secū trahat: quādoq; dē in frequēti populo,si q̄s forte ceciderit,exitio,et ruinæ esse soleāt sem p̄ sequētibus primi,aliis sup alios temere ruētibus. Sicut enim grues in tergum prævolātium capita reponunt, ut tuto,rectaq; ducātur,quo tēdunt: sic populi salus in præcedētium principum ductu reponitur: quoniā quocūq; ductores ipsi pergunt,subditi ultro facileq; sequuntur. Quāobrē quēadmodū boni prælati distributas à Deo bifariā mercedes accipiēt: et q̄ ipsi uirtutē amplectātur, et q̄ alios in uiā uirtutis inducāt:ita improbi contra, duplici pœna plectentur, q̄ et ipsi peccauerunt, et q̄ alios suo exēplo induxerūt ad peccandū. Et.n.q̄cūq; altior cæteris quasi in specula lōge lateq̄; cōspicuus factus ē, is in se cōspiciētibus tā boni q̄ mali faciendi occasionē cūctis præstat. Nō sic ignobilis,uel priuatus:is.n.si ceciderit,nō aliis cadit,sed sibi:neq; cōmuni saluti, sed propriæ tantū infert cladē. Nihil profecto æque offendit, ac officit religioni, quam eam protectionis ansam præbere infirmis, ut sese p̄latorum suos exemplis excusent. Nā quū ui

dent aliquos ex his minus recte facere, protinus idē qua si rectum et ipsi sibi licere putant: et quod deprehendūt ab uno istorum fieri, itidem de cunctis male suspicantur, Hinc data occasione statim linguam exacuunt in omnes eiusdem ordinis, homines, et absque delectu, et bonos, et malos: dilacerant: et ex unius, uel plurium delictis totam religiosorum manum diiudicant. Quamobrem uæh sacerdotibus, prælatisq; omnibus improbis: et uæh cuicūque homini per quem scandalum uenit: et qui sese corā cœco ponit offendiculum. Sed heu quòd hæc pauci considerant, et hoc uæh pauci uerentur: et tamen Deus est qui minatur: qui nec fallit unquā, nec fallitur. At qui nunc tantum potest, et in tantum prevaluit cupiditatis uesania, ut plerique nihil pendant Christi uerbum: et irruāt in sortem domini, existimantes adeptos se esse imperia, et principatum, et non laborem potius curāque et custodiam Christianæ plæbis tuendæ: pro cuius salute uoluit Christus crucis supplicīū perferre et miserabiliter mori.

Matt. 18.

Quàm peruerse faciant, uel qui abutuntur officio suo, uel qui non pietate, sed præcio aut ambitione adducuntur ad euangelizandum. Cap. XI.

NEminem equidem mereri de humano genere peius arbitror quàm qui infulas, et prælaturas, et principatum in ecclesia Dei ambiunt, et ministerium spirituale ueluti sordidum quodpiam opificum, ac sæculare mercimonium inique ad nundinationem, sub ficta specie religionis exercent, nihil minus interim quā pietatem, et salutem animarum curantes. Nam uitam uiuere fœdam, et ad religionē adduci præcio, et mercede proximum sanè est latrocinio: et tantum abest ut hæc sit pietas, aut religiosi officium, ut nihil pietati, ac religioni magis possit esse contrarium. Sordidissima quidem, et in-

quinatissima

quinatissima uiuendi ratio est,uel quum quis officii spiri
tualis mercedem percipiat, & opus ipsum derelinquat,
uel quum officium eiusmodi præstandum cupiditate,
& ambitione potius quam pietate ducatur: non curans
bonis operibus (ut requirit Apostolus) sed ambitiosis 1 Tim. 5.
tantūmodo honoribus in ecclesia Dei præstare:uel quū
æquitatis patrocinium,& pauperum necessitates,& pias
defunctorum uoluntates deserat, & solum ipsi sibi,suisq;
commodis,& uoluptatibus anhelat. Male siquidem res
se habet in utranq; partem:& quum id,quod pietate ef
fici debet,efficiatur pecunia:& quum id,quod uirtute pa
randum est,ambitu,& largitione paretur. Improbe planè
atq; peruerse factum,ut officium docēdi in ecclesia Dei
à pietate nequiter abductam,ad mercedem,& quæstum
pertransierit. Hoc autem ideo euenit, ꝙ hi qui prædica
re debuerant iusticiam aliis,ipsi iniquę uitę,sese exemplar
præbent: & officium ipsum docendi, quod populis de
bent respuentes præmia,& nomen solummodo docto
ris usurpant:atq; tanq̄ muti canes (quod aiunt)ad caulā,
nil nisi impensam parent: gregi sane ipsi magis, q̄ furi
bus,aut lupis infesti. Hoc quidem nihilo secius execra
tur redemptor noster Christus, quam ficum illam quon
dam sterilem,quæ foliis tantum luxurians, quum frugife
ra āppareret,nullum fructum retinebat. Siquidem annun
ciare euangelium, atq; erudire populū, hi debent in pri
mis,quibus ex officio id potissimum incumbit: sin mi
nus, cedere muneri: ne uti scænici histriones in comediis
personam agant,quam nō habent. Pontificium sane mu
nus est gratis,atq; ex pio affectu pietatem, charitatem fi
dem, castitatemq; populos edoceret & parere aposto
licis præceptis,quæ dicunt. Argue,obsecra, increpa, in
omni patientia,& doctrina. Verum enim uero negligen
tia prælatorum multorum,qui suis tantum rebus,& sen
sibus studeant,iam diu tam necessarium officium docen
di obsoleuit prorsus ab usu:atq; opus tam pium,& tam

ſanctum,& quod præcipuum quondam fuit in Chriſtiana religione,totum eſt & quęſtu,& ambitione uitiatum. Caueamus quæſo ne in illorum numerum computemur, quos Apoſtolus Thadæus appellat nubes ſine aqua, quæ à uentis circunferuntur: ac arbores autumnales infructuoſas, bis mortuas, & eradicatas: ac fluctus feri maris deſpumantes ſuas confuſiones: & ſidera errantia, quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in eternum. Noſtra ſane eſt ſi nos antiſtites ſumus, ſi populorum iudices, ſi duces atq; doctores: noſtra eſt, inquam, omnis iſta ueræ, & ſynceræ pietatis docendæ prouintia: quãquam in eam quaſi caducam,& uacuam alieni homines iamdiu: nobis male tacentibus inuolarunt. Verumtamen quam præpoſterum ſit modo doctorem in eccleſia Dei præcio, & cupiditate, & non officio, aut charitate adduci ad euangelizandum: atq; gloriam propriam in docendo potius,quam Dei laudem, & populi ſalutem quærere:iam ex peruerſis populorum moribus dignioſi facile poteſt: male enim edocti, male etiam emendantur. Et enim quicunq; ſic docent, non apoſtolico more,& affectu charitatis,ut diſcipulos Chriſti doceant, ſed uti rhetores,& oratores ſeruiles operas locant: non tam quod aliis,quam quod ſibi ipſis prodeſſe poſſit, in medium adducentes: neq; tam quomodo profint, quã quomodo placeant laborantes:atq; ea præſertim dicentes quæ ualeãt oblectare aures populi potius quam mores emendare:quum tamen non modulis, ſiue aucupiis uerborum,& ſonoro boatu, ſed chriſtiana ſimplicitate, ac piis admonitionibus & exemplo morũ diſciplina tradenda ſit. Vnde Apoſtolus. Non enim inquit,in ſermone eſt regnũ Dei,ſed in uirtute. Nãq; eiuſmodi doctores (ut ait Caſianus) diſputandi tantũ peritiã,& elocutionis ornatum habere poſſunt:cæterum ſcripturarũ uenas, & archana ſpiritualiũ ſenſuũ intrare nõ poſſunt, quãdoquidẽ uera ſcientia nõ niſi à ueri Dei cultoribus habeatur.

Iudæ.5.

1.Cor.4.

Quanto sane melius esset multis tacere, quam ea dicere, uel docere, quæ ad rem non faciant, & quæ tantum ualeant aures auditorum, uelut æs sonans & cymbalum tinniens, sine aliquo fructu uel molestè obtundere, uel inaniter demulcere: aut (quod peius est) deducere audientes, dum nouitatibus student, frequentius in errorem. Superuacanei profecto est operis hæc uenatio, seu aucupium: quod in inuidiam potius uocat occultæ cuiuspiam fraudis: aut reddit elationis, & inanis gloriæ suspectos. Nam qui eiusmodi homines audiunt, non Christi discipulos loqui, sed fidicines canere. aut rhetorem declamare, aut histrionem agere fabulam putant. Quocirca delectantur populi magis istiusmodi spectaculis, atque concentibus, quam eruditur. Is non est modus docendi, quem Apostolus dicebat se accepisse à Christo nostro. Ait enim Misit me Christus euangelizare non in sapientia uerbi, 1.Cor.1. ne euacuetur crux Christi. Et alibi. Loquimur inquit 1.Cor.2. non in doctis sapientiæ uerbis: sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Sancti itaq; Apostoli atq; eorum imitatores, quod euidentissime constare uidemus, non inter philosophos disputantem, & byssо, & purpura indutum, & eburneo solio strato auro sedentem Christum prædicabant: sed inter Iudæos, nudum despectum, crucifixum: & id tamen maxima cum admiratione, & populorum conuersione attentissime audiebatur. At uero non negamus eiusmodi sermones oportere esse q̃ plurimis rebus instructos, ac etiam grauitos, & iucũdos auditu: ut in eorum qui audiant suauius facilliusq; sensus influant: sed tales esse uolumus, ut perspicui magis sint, purique & casti, quam concinni, & cerussa, & fuco, & uerborum lenocinio adulterati: quatenus nihil existimetur dici melius, q̃ quod uerius. Illud nanq; genus orationis (ut ait Quintilianus) quod ostentationi compositum est, solam petit audientium uoluptatem: ut

pote,quod ad ſolam finem laudis,& gloriæ tendit.Hinc quicquid dicitur,totum erit ſententiis populare,uerbis nitidum,figuris iucundum;compoſite elaboratum,& modulate pronunciatum. Quamobrem is,quiſquis erit,qui delectare concionem eiuſmodi ornamentis plus iuſto nitatur,uelut aduocatus quidam in foro, non ut concionator in templo haberi debet: quum eloquentiæ admirationem magnam habeat,& audientiam maximam,ſed reſipiſcentiam, & emendationem exiguam:fructum uere ſalutis nullum.

Indocenda pietate plus perſuadere uitam concionatoris quam uerba. Cap. XII.

NOn eo tamen pertinet quod dicimus, ut honeſtum concionis ornatum damnem,ſed potius,quicquid dicatur, eo tendat, ut pietati,& animarum ſaluti ſit multo accommodatius, quam theatro,& auræ populari:quatenus ſuauitas illa orationis perfundat animos audientium ſpirituali guſtu,non autem perfringat copia, & admiratione eloquentiæ: & ut denique euentus omnis ad eum potiſſimum finem referatur, ut audientes in melius emendentur:quod nequaq; ſolo orationis ornatu conſequi poſſumus, niſi adſit etiam honeſta exiſtimatio de nobis, quæ eſt ad perſuadendum efficacisſima.Hinc eſt q; quaq; apud Græcos Demoſthenes in omni genere dicendi emineret ſupra omnes oratores, ei tamen à multis prælatus fuit Phocion philoſophus:ut qui non oratione,ſed auctoritate, atq; exiſtimatione,qua apud omnes maxime polleret,eum in perſuadendo longe ſuperaret. Siquidem tantæ eſt uirtutis exiſtimatio in utrãq; partem,ut cuicunq; defuerit certa opinio illius uirtutis,quam commendat, etiam ſi eloquentior fuerit Cicerone,nunquam perſuadeat:contra uero fit, ut cui fuerit ſanctitatis opinio, quo quomodo loquatur,

excitet animos, ac sermone illo suo uel incompto præhenset, ac uelut unco trahit auditores ad cœlum: atq; ex eo, uel solo, afficiat persuadeatq;, quod dicit. Carneades ideo (ut legitur apud Ciceronem) caput oratoris esse existimabat, ut is illis ipsis, apud quos ageret, qualem se haberi optaret, talis etiam uideretur: atq; id fieri, non nisi uitæ: morumq; probitate dicebat. Ideo legitur, in uita Catonis, aliquando aduersus hominem perditum uerba in senatu facientem de honestate & continentia assurrexisse quendam stomachatum illius oratione, & dixisse. Quis te ferat cœnantem ait Crassus, ædificantem ut Lucullus, & modo loquentem nobis ut Cato? Valet ergo multum ad persuasionem, probati mores, instituta, actaq; & uitam denicq; omnem eorum, qui dicant, ab his qui audiant: quando ex rebus gestis, & existimatione uitæ, soleant uel in primis existimari, quæ dicantur. Nemo nãq; emendaturus est in se uitium ex tuis uerbis, quod in te esse cognoscit. Natura omnes sequaces sumus, & facillime in quancunq; partem sequimur uestigia prælatorum. Quocirca non tam doctrinæ ui, atque uerborum ornatu opus est ad emendanda populi uitia, quam exemplis bene institutæ uitæ: quæ regula sit aliis emendandæ, & corrigendæ facilius prauitatis. Suadet enim loquentis uita magis, quam oratio: & uehementius mouent facta quàm uerba: usq; adeo ut omnes ferè alienis & seruamur, & perimus exemplis. Quàm uero sit absurdum, & præposterum exprobrare cuippiam uitium, quod in te recidat atq; inæqualem ac imparem uerbis uitam agere nemo sanæ mentis ignorat: nãq; de his merito dici potest quod uulgo solet. Qui sibi semitam non sapit, alteri monstrat uiam. Et noster Paulus dicit. Quid ergo doces alios, & teipsum non doces? Si quidem tu furtum damnas uitanda est protinus tibi omnis suspitio auaritiæ: corruptorem seu adulterum reprehendas, prouidendum tibi est in primis ne quod in uita Rom. 2

uestigium libidinis appareat: omnia denique, quæ in alte-
ro obiurgas, tibi ipsi in primis fugienda sunt: alioqui si-
mulata, ficta, falsaque uidebuntur esse cuncta, quæ dicis.
Quid enim prodest extollere uirtutem uerbis, factis au-
tem eam ipsam destruere? Verum, quo promptior, atque
copiosior quisque est in accusando, & increpando alieni
uitia, hoc inuisior, & suspectior redditur, detractata opi-
nione uirtutis: quæ quidem uel sola sine ulla facundia
plurimum ualet ad persuadendum: & alioqui parum,
aut nihil ualet eloquentia. Celebratur in hoc proposito
Pacuuii dictum. Ego inquit odi homines, quorum igna-
ua opa est, lingua prompta: uita fœda, philosophica o-
ratio. Sicut enim non mediocriter sane offendit aurem,
quæ discrepat uox à lyra, & qui aliter canit ore, & aliter
pulsat manu. ita quoque qui aliud docet lingua, & aliud p-
suadet opibus. Et enim quæque ea simulatione, & inani osté-
tatione proficere in populis posse credit, admodum is
ipse decipitur. Nam uerba Dei tum demum radices a-
gunt, lateque propagantur, si in ueritate seminentur: ficta ue-
ro, ac simulata quum careant irriguitate charitatis cito si-
ne fructu, tanquam flosculi uerni decidunt, & arescunt. Quã-
Rom.2. obrem recte, & præclare Paulus apostolus Romanos
de eadem hac ipsa re instruens ita disseruit. Inexcusabilis
es homo, inquit, qui iudicas, in quo enim alterum iudi-
cas, teipsum condemnas. Et rursus contra eiusmodi ca-
stigatores ait. Qui dicis non mœchandum, mœcharis:
Ibidem. qui abominaris idola, sacrilegium facis: qui in lege glo-
riaris, per præuaricationem legis, Deum inhonoras. Ex-
tat de hoc, & doctrina nostri redemptoris dicentis. Erue
Mat.7. prius trabem ex oculo proprio, & exufla subinde festu-
cam ex oculo alieno. Et Seneca de his ipsis dixit. Papu-
las obseruatis alienas obsiti pluribus ulceribus. Tale est,
quale si quis pulcherrimi corporis neuos, aut uerruculas
derideat, quum sit ipse fœda illuuiæ totus scaber. Docto-
res eiusmodi sane qui dicunt, & non faciunt, haud aliter

admirari licet,q̃ medicos,quoꝝ titulꝰ remedia ꝓmittant, pyxides uero habeãt uenena:quibus dominus dicit. Medice cura te ipsum. Neq; est prætereundum ullo pacto hoc loco percelebre illud Comici uerbum. Sapientem scilicet in primis sibi sapere oportere: quoniam qui sibi ipsi sapiens prodesse nequit: nequicq̃ sapit. Profecto ita est,quẽ nã recte instruet, qui nõ sese instruit ipse prius? aut qua ratione reget alium:qui errãs nescit ipse quo uadat? Et enim in uia morum non magis prodesse poterit talis præceptor,q̃ gubernator in tempestate nauseabundus,& stupẽs. Ideo Saluator dicit. Qui fecerit,& docuerit,hic magnus uocabitur in regno cœlorꝝ. Et merito de eo ipso legitur Cœpit Iesus facere, & postea docere. Qui enim tantũ modo docent,nec faciũt,ipsi præceptis suis detrahũt pondus. Expedit ergo recta,& honesta prę cipere:sed nisi tu id primũ facias,in cassum præcipis:bonũ nãq; qđ doces, una tecũ tua ipsius culpa despicitur. Vnde Apostolus ad Timotheũ. Nemo ait adolescentiã tuã cõtemnat. Et statim subdit,quid sit,quod faciat ne contẽni merito possit,dicẽs. Forma esto fideliũ in sermone,in cõuersatione,in dilectione,in fide, in castitate. Hoc de doctoribus, & cõcionatoribus dictũ sit. Quomodo uero & populus ęquiorẽ in ea re ꝓstare sese debeat,ita quoq; dominus edocet. Sup cathedrã,inqt,Moysi sederũt scribæ,& pharisei:quæ dicũt,facite, quæ autẽ faciũt, nolite facere:dicunt enim & nõ faciũt. Quare boni,& fideles auditores, nõ hominis personam attendere tantũ debent,sed Iesu Christi doctrinam:& eam ubiq; à quocũq; dicatur,agnoscere. Sed,ut ad propositum reuertar meũ,quũ à prælatis utrunq; præstandũ sit:facere scilicet, & docere:qd tũc in iudicio erit de illis,q̃ neutrũ fecerint? Æstuat hic mẽs,cõfiteor,& animus excandescit desyderio erũpendi stomachi, ac dicẽdi quæ sentio, atq; ex eo paulo ꝓgressa nostra uidetur oratio, & ab instituto operę & à proposito castitatis aliquanto longius euagata.

Luc.4.

Mat.5.

Act.1.

1. Tim.2.

Mat.26.

Quàm male audiant impudici qui altiores cæteris sunt: quáq; grauius peccent sacerdotes in eo dem genere peccati, quàm alii. Cap. XIII.

SEd quid est, q hic tantopere uerum dicere formidemus? quæ causa terroris? Fortassis sat erit propriis duntaxat nominibus parcere, ut reliqua tuto dicantur: quæ & publica sunt et notissima. Dicere enim de his, ut minus uerear facit, quòd multi existuut hac nostra tempestate, ex his præsertim, qui repræhensione sunt maxime digni, adeo perfrictæ frontis: & inuerecundioris, ut iam impudenter, & passim pro sua quisq; libidine agat, uelitq; omnia: tanquam neq; turpis, neq; honesti ullum discrimen norint: persuadentes sibi licere, quod lubet, rectum, quod delectat: nihil interim curantes, uel quid à me dicatur, uel quid de se aut homines existiment aut uulgo loquantur. Non enim ius fas ve, aut malum bonum ve quid sit atrendunt: neq; (ut aiunt) melius peius, prosit, obsit, uident: quum male uiuendi consuetudo eis altera iam natura sit facta. Vsq; adeo ut quicquid hic impune agunt (agunt autem impune omnia) sibi licere putent: & quanto despicatui sint, quanq; contemptibiliter subsannēt sibi oēs homines, soli ipsi miseri nesciunt: atq; si sciāt, susq; deq; ferūt (ut aiūt) qcqd dicatur. His profecto de uia cuncti semita cedunt: caput ad aperiūt genu flectunt: salutant: supparasitantes ducunt: deducūt: & omni cultu ob os & honestant, & reuerentur, & blandis sermonibus demulcent: atque denominationibus regiis, & adorarionibus penè diuinis adulantur: secreto autem oderunt, malum illis imprecantur detrahunt: & execrantur. Hos in conuiuiis heluones, insessionibus otiosi, in tonstrinis officinisq; uulgus, in agris rustici, & demum cuiuscunque gradus homines undiq; conuitiis, & maledictis incessunt, uellicant, carpunt, rodunt, secant. Nam

quibus omnes inuident nemo ignoſcit, nemo exſcuſat nemo defendit. Tanta uero hi homines apud reliquos mortales onerantur inuidia ob inſolentiam rerum ſupra modum ſecundarum: atque ob luxuriam, faſtum & auaritiam: ut nemo bonus, nemo honeſtus, nemo denique ſit (modo ſe meminerit eſſe Chriſtianum) qui eos non oculis fugiat: & animo aſpernetur. Hi bonis inferunt infamiam, caſtis probrum, integris labem: & de ſe fari: & maledicere cunctos cogunt. Sunt enim præ nimia inſolentia in inferiores iniurii, & contumelioſi: in pares inuidi, in ſuperiores contumaces: in omnes faſtidioſi, & ingrati: exhibentes offenſionem, & ſcandalum quaqua incedunt: ex quo facti ſunt odioſi Deo, angelis, & hominibus: atque eo magis damnabiles quo ſunt cæteris altiores: quoniam non tam ex ſuis malefactis, quàm ex honore, & dignitate, qua ipſi præeminent improbantur. In eos enim ita oculi omnium coniecti ſunt, ut nullum eorum uel dictum, uel factum omnino eſſe poſſit abditū, aut obſcurum. Quamobrē ſi quis horum fuerit ſuperbus, iracundus, auarus, libidinoſus, alio ve quopiam affectus uitio, ſtatim prodire de tenebris ex ipſius dignitatis ſplendore compellitur: qui alioqui, ut in glorius ſine honore, ita obſcurus ſine dedecore latuiſſet. Priuatorum nanque uitia, atque errores infra cubiculum, & intra domeſticos parietes in operto delitеſcere ſolēt: at uero peccata prælatorum, & antiſtitum, uelut in æditiſſima ſpecula, & frequentiſſimo theatro omnium oculis ſunt expoſita, ut latere nullatenus poſſint: quin ex eorum abditis, uel tenuiſſimæ etiam ſuſpitiones in uulgus ubique proferantur. Vnde peruulgatum carmen illud.

Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe.
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.

Quod & Saluſtius ingenita ſua breuitate ſcite & admodum eleganter complexus eſt. Qui in obſecro (inquit) demiſſi uitam agunt, ſi quid deliquerint, pauci ſciunt: fa-

ma enim & fortuna eorum pares sunt: at qui imperio prædit i inexcelso ętatem agunt, facta eorum cuncti mor tales norunt. Itaqꝫ in maxima fortuna minima licentia est: et quæ apud alios iracundia dicitur, hæc in imperio superba crudelitas appellatur. Hæc ille per q̃ breuiter, ele ganter, et uere. Nam cęteri quidem homines, si quid a liquando parum recte fecerint: lapsi sanè aut imprudentia aut humana fragilitate, aut iusta quapiam ratione pu tantur: at sacerdotis & clerici, aut monachi peccatum, si quod est animaduersum, summę impietatis crimen, inex piabileq́; & citra omnem excusationem, ueniam q̃; cen setur. Nec immerito fortasis: quoniam horum uitia ex ipsa dignitate, & religione non solum conspiciuntur, atqꝫ eluceſcunt magis: sed etiam magis magisq́; grauan tur: atqꝫ efficiuntur ex eo maiori probro: maioriq́; supplicio digna. Sicut enim si quis grammaticum se profes sus barbare loquatur: aut si absurde canat is qui se habe ri uelit musicus, hoc turpius peccet, quòd in eo ipso, cu ius profitetur scientiam, delinquit. Ita pari ratione de religioso censendum, qui eo grauius Deum offendit, si quid delinquit, quo uitam sanctiorem ex sua professio ne promiserit exhibere. Augetur nanq; delictum iuxta gradum mensuram q̃; delinquentis: qratenus unum, deq; idem peccatum in maioribus grauius, in minori bus leuius habeatur, & idem sæpe quèadmodũ ille Terentianus senex disceptat, impune facere huic liceat, illi nõ li ceat: nõ ꝙ dissimilis res sit, ueꝝ is qui facit. Sic profecto res se habet, iuxta illud euãgelicũ dictũ, ut cui multũ da tũ est, multũ quęratur ab eo: & cui cõmendauerit multũ, plus petat ab eo. Et propterea tantam differentiam fa cit Mosaica lex inter sacerdotis, et priuati hominis pec catum, ut inexpiationem tantũ pro unius sacerdotis pec cato offerri iubeat, quantum pro uniuersi populi delic to: nam quanto amplior est summa honoris, & dig nitatis, tanto maior exigitur et usura pœnarum. Et

Luc. 12.

Leuit. 4.

quo manifestum esse deprehenditur, tantæ grauitatis esse unius sacerdotis crimen, quantæ simul omnis multitudinis reliquæ. Neq; enim indigeret maiori piaculo sacerdos, quam reliqui, nisi grauius delinqueret quam ceteri: non disparitate quidem peccati, sed disparitate personæ. Honoris siquidem magnitudo durius facit eos puniri, quam reliquos: quoniam peccatum in sacerdotibus non tam malum est, quòd ipsi peccant, quam q; faciunt (ut nuper dicebam) ut alii quoq; eorum corrumpantur exemplo. Hæc est profecto propria superiorum, atq; prælatorum conditio, ut quicquid ipsi faciant, uel boni, uel mali, itidem aliis præcipere uideantur. Nec est quòd hinc sibi horum quisquam arroget, quasi præcæteris familiarior Deo sit: ac aris eius propius assideat, et sacra ipsius sæpe contrectet, quando uel ex hoc ipso magis plectendus sit. Eo nanq; ingenio omnes sumus, ut domesticis, si quid in nos committant impurius, succenseamus grauius, quam extraneis, ac delicta, quæ aliis facile condonamus, in nostris consueuimus seuerisime uindicare. Quamobrem legitur in Ezechiele propheta, quòd quum dominus statuisset punire uniuersum populum, mandauit ut à suis inciperetur punitio. A sanctuario, inquit, meo incipite. Neq; iniuria. nam peccatum quod in alio genere hominum tolerabile est, atq; ueniale, in his qui ex officio diuinis rebus præsunt, est maxime damnabile, atq; mortale. Ezech. 9.

Quàm execrabile sit mysteria sacrosancta corde immundo, et incestis manibus contrectare. Cap. XIIII.

VErum quid de his modo dicemus, quorum potestas ferè ad immortalis Dei proxime accedit? uicarios Christi dico, qbus cõmissa est dominici corporis, et sanguinis dispensatio: qq; (ut ait Apostolus) duplici honore digni sunt? Et enim dum horum dignitatem, et mysteria contemplor tantus me repente stupor 1. Tim. 5.

aggreditur,ita me ſacerdotalis nominis reuerentia ab ſterret,ut quo me uertam, unde ve exordiar prorſus ne ſciam. Præ uenerationē mutire non auſim,præ charitate tacere non poſſum.Perterrefacit me etiam magis ſpecimē ſanctitatis Hieronymus,q talis tantusq; uir de his tamen quicquā ſiniſtri loqui, ſine præfatione ſibi fas eſſe non putauit:quum hi ſint(ut eius utar uerbis)qui apoſtolico gradui ſuccedentes Chriſti corpus ſacro ore conficiant:& per quos omnes Chriſtiani ſumus. Veruntamen dum id mecum recte perpēdo nihil reperio, quod in hac re mihi inuidioſum fore putē ſi ſacerdos ſacerdotes arguam:uel etiam dum conducere ſpero, ſi liberius accuſem. Date præcor mihi hanc ueniam fratres, niſi malitis potius habere gratiam: quando uos per hæc, quæ dicimus,non morſos,ſed monitos:nec tam increpitos,quam potius emendatos optæmus. Neque enim arroganter facere mihi uiſus ſum,ſi monuero, ut attendamus quod nobis officium iniunctum ſit, & quam admirabile:& quam ſanctum,ad nos ut ſtudioſus curemus quicquid impuri eſt:qcqd nefarii abdicare,prſus à corde:quandoquidem (ut ſcimus) nullum niſi purgatiſſimum ab omni labe ad tantum myſterium accedere oporteat.Pura enim non niſi à puris, & ſancta non niſi à ſanctis tractanda ſunt: iuxta illud propheticum præceptum,Mundi eſtote,qui fertis uaſa domini. Tales quidem eſſe decet ſacrorum miniſtros,qualia ſacra,quæ miniſtrantur, ne fœditas miniſtrorum inexpiabili ſcelere polluat,quod infectis manibus contrectatur:& fiant eiuſmodi miniſtri ex numero eorum, de quibus dominus per prophetam conqueritur dicens.Sacerdotes eius polluerunt ſanctum iniuſte egerunt contra legem. Et rurſus alibi O uos ſacerdotes(inquit)q fallitis nomen meum, offerentes ad altare meum panes pollutos:non eſt mihi uoluntas in uobis: ſacrificium non accipiam de manibus ueſtris,quia polluti eſtis. Iremq; alio loco idem

Eſa.52.

Sopho.3.

Malach.1

pheta sic minabundus inclamat. Audite uerbum domi- Esa.1.
ni principes Sodomorum: auribus percipite legem Dei
uestri populus Gomorræ, quorsum mihi multitudo ui-
ctimarum uestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum,
& adipem pinguium,& sanguinem uitulorum,& agno-
rum,& hircorum nolui. Quum ueniretis ante conspe-
ctum meum,quis quęsiuit hæc de manibus uestris? Ne
offeratis sacrificium frustra,incensum abominatio est mi
hi.Hactenus contra sacerdotes pollutos. Porro Sodo-
morum principes, & populus Gomorræ, ii sunt,qui in
faciendis sacris principem locum tenent:et ad Christi a-
tam uictimam illam sacrosanctam, quod est Christi cor
pus,offerre incestis manibus non uerentur:ausi,frequen-
tate indigne,quod sibi mox cedat in iudicium, et con-
demnationem:inuertẽtes præposterе,quæ pro redimen
dis peccatis fuerant introducta,in certam perniciem ani-
marum. Sicut enim optima quæque medicamenta,nisi
sumantur apte,non morbum leuant, sed augent: ita et
Christi sacramenta digne accipientibus summe si salutа-
ria existunt:at indigne sumentibus maxime lætalia. Tale
fuit manna illud cœleste, quo præfiguratum est sacrifi-
cium corporis et sanguinis Christi: quod erat in cibum
fidelium:consecrandum:nam si colligebatur, ut præce-
ptum fuerat,suauissimus cibus erat:sin uero contra præ-
ceptum domini seruabatur: scaturientibus undique uer-
mibus putrescebat:quatenus una eadẽq; species mannæ
aliis quidem putredinem:et uermes,aliis uero sapidum,
et delectabile alimentũ præstaret.Pro accipientium itaq;
meritis fit uariũ et diuersum, quod ex sua natura est sim-
plex,et unum. Iudas proditor sit exemplo:qui cum cæ-
teris apostolis, et ipse pariter de uno corpore participa-
uerat, et de uno calice biberat:attamen saluis reliquis,so
lus,quia in peccato erat,arreptus à diabolo miser periit:
quoniam (sicut attestatur Apostolus) Qui manducat,
et bibit indigne,iudicium sibi manducat,et bibit.Quan- 1.Cor.11.

to ſane melius eſſet obſtinere ſe à tanto myſterio, quam ore polluto, indigne, & perperam ſumere tale ſacramentum, et cum Iuda, ac reliquis hypocritis mox apud infe ros pendere ſuſpẽdio ſempiterno? Libet hic cõtra quoſ dam nefarios homines exclamare. O cœcam hominũ temeritatem. O miram Dei lenitatem, placabilemq; ſu per omnem malitiam. Nunquid tantum peccauerunt, uel quos ignis abſumpſit? uel quos tellus abſorbuit? uel quos diluuii aqua demerſit? Quid tetrius? quidve ſcele ſtius poteſt excogitari? q̃ eiuſmodi tam admirandum, atq; ineffabile ſacramentum incœſtis, et cõtaminatis ma nibus contrectare? & pollutis, et fœtidis labiis ex oſcula ri? et ore immundo, ac lingua infecta ſuſcipere? Illis inq̃ manibus, quibus (proh pudor) pauloante putidas fortaſ ſe meretricis carnes attractauerat: ac illis labiis quibus ſe ſe nuper tam nefandis impudicitiis profanauerat. Væ, nefariis hominibus, qui tam fœda mente, et conſcientia tam impura, huic myſterio ſacroſancto corporis, et ſan guinis domini tantum opprobrium, tantamq; iniuriam non timent inferre. De tam nefario ſcelere multo ante hęc tempora grauis doctor eccleſiæ Ambroſius ita gra uiter conqueſtus eſt. Ex inordinata (inquit) atq; indiſcipli nata multitudine ſacerdotum, hodie contemptui plerũ q; datur noſtri redemptoris uenerabile ſacramentum. Nã qui debuerãt eſſe uicarii apoſtolorũ, et filii Petri, facti ſunt ſocii Iudæ, et prędãbuli Antichriſti. Hęc ille de ſuis ꝓ poribus. At q̃ modo quãto certe uerius hęc eadẽ de no ſtris dicere poſſumus, quando multo magis refriguerit charitas bonorũ, et accreuerit et numerus et iniq̃tas im proborũ. Quadrat me mirifice Iudæ exẽplum: nã et ip ceu Iudas palã, et corã turbis Chriſtũ deoſculãtes ado rãt, corde autẽ introrſus, et cõſilio occulto, pdũt. Verum enim uero ut hi cum iuda iniq; ſimulãt, ita propediẽ æq cũ Iuda ſuppliciis deputabũtur æternis. Quid aliud quã ſo eſt frequẽtare eiuſmodi ſacroſancta myſteria indigne,

q̃ Lydorum in ſacris ritum imitari? Hi quidem, ut memi
nit in ſuis inſtitutionibus Lactãtius, apud Lydũ, quod eſt
Rhodio⁹ oppidũ ſacra Herculis, nõ laudibus, aut ullis
piis præcationibus, uerũ maledictis tãtum et execratio⁹
nibus celebrare ſolebãt, ut ea ꝓ uiolatis haberẽt: ſi quan⁹
do inter ſolẽnes cærimonias, alicui uel imprudenter exci
diſſet bonum uerbum. Haud multo fere ſecius (ſi con⁹
ferri exempla licet) ſeſe habent ad Deum optimũ max.
eiuſmodi improborum hominum præces, quæ non lau
des ſane magis q̃ blaſphemiæ ſunt cenſendæ. Vnde do⁹ Eſa. 66.
minus per Eſaiam dicit contra facinoroſum ꝙ ſi immo
lat bouem, eſt quaſi qui interficiat uirum, et qui mactat
pecus, quaſi qui excerebret canem, et qui offert oblatio⁹
nem, quaſi qui ſuillum ſanguinem offerat, et cætera. Pro⁹
ponat ergo ſuo q̃ſq; animo, ac reuoluat ſępiſſime ſecũ,
quã pſonã teneat, q̃dq; opis ſit aggreſſus, et quũ nouerit
deponat ſuã tantã uecordiã, et nihil fœde, nihil turpiter
eſſe ſibi faciendum putet, ac deſinat agere peruerſe.

Eccleſiaſticos homines debere candore uitæ cæteris præſtare. Cap. XV.

POrro cõſiderare, atq; attẽtius animaduertere de⁹
bẽt rẽ diuinã facturi, et q̃ ſunt animar⁹ curæ præ⁹
poſiti, ſe quaſi duabus indutos eſſe pſonis, quarũ
alterã impoſuit eis natura cũ cæteris hominibus cõmu⁹
nẽ, ex quo participes ſunt rationis, alterã uero præſtãtia
dignitatis attribuit, ad quã ptinet ante oĩa ſeruire ſpũi, cõ
tẽplationi, or̃oni, lectiõi, et meditatiõi uacare, ſpretis oĩb⁹
uoluptatib⁹ corpis. Hæc et n. munia his ſũt ſane poti⁹ cũ
ãgelis, q̃ cũ hoĩo⁹ ipſis cõmunia. Talis q̃dẽ ꝓpria ẽ ãgelo
rũ, fueratq; ab initio ẽt hominis ĩ illa prima inocẽtia puſil
lũ ſęporis ãte peccatũ. Hi ergo et ſi cũ aliquo genere ho
minũ, ex quo homines ſunt, carnis ę̃q̃bilitate iũgũtur, of
ficio tñ et q̃ p̃diti ſunt admirabili poteſtate, ẽt ãgelis cõ⁹
parãtur. Et id facit eos nõ natura, ſed diuerſa quadã ra⁹
tione uiuẽdi à uulgo et à cæterorũ hominũ uita differre,

et ex eo ſupra cæteros, et ſupra ſemetipſos eminent, ma
gno, atque excellenti ſacerdotii faſtigio elari. Quod in
dicant manifeſte uocabula, et appellationes, quibus ec
cleſia conſueuit miniſtros ſuos uarie, et multipliciter ap
pellare. Quid nam quæſo indicat confeſſus iſtorum
ſupra cæteros: et præclaræ illæ denominationes dignita
tum, pręmiorum officiorum ve tanta uarietate diſtinctę
Nam (ut de cæteris ordinibus taceam) quidam dicun
tur Diacones, uel præsbyteri, alii epiſcopi, ſeu archiepiſ
copi, uel patriarchæ, aut cardinales, et poſtremo papa:
alioue præfecturæ cuiuſpiam inſigni nomine. Nunquid
eiuſmodi denominatiões ita caſſas, et nudas credimus,
ut nihil aliud præ ſe ferant, quam uanum, et inanem cre
pitum uerborum? an potius ut quemadmodum iſtæ ap
pellationes, nos à uulgo nominis diuerſate diſtingui
unt, ita et morum probitate, et uitæ ſanctitate diſcernant.
Et enim appellari clericum, quod interpretatur in ſortem
domini electum, et in Belzebub ſortem dari, aut diaco
num, quod exponitur, Dei miniſtrum, et Diabolo mini
ſtrare: aut præsbyterum, quod ſonat ſeniorem: et pueri
eſſe ſenſibus: uel epiſcopũ, quod exponimus latine ſpe
culatorem: et ſibi tantum intendere, et ſic de cæteris ordi
nibus, qui re ipſa ab etymologia nominis longe rece
dunt: quid quæſo eſt aliud iniquam ſuppoſitio: atque no
minis, et perſonæ et officii impia, et deteſtanda præuari
catio? Quid ſibi uult etiam quòd ubique in diuinis ſcri
pturis legimus, hunc ordinem appellari gentem ſanctã,
populum acquiſitionis, regale ſacerdotium, luminaria
mundi, Sal terræ, interdũque angelos deos, et Chriſtos,
et mille eiuſmodi admirabilibus appellationibus? certe
nil aliud, niſi, iuxta etymologiam uocabuli ut cæteros re
gant, erudiant, ſeruent, nihilque agant, quod non ſit con
ſentaneum iſtiuſmodi nominibus, uel quod diſcrepet à
cultu, ſeu profeſsione religionis. Reges ſane uocantur,
℣ ſpirituale in animas imperium teneant, ligandi atque

diſſoluendi

dissoluendi potestate præditi. At qui etiam plusquã reges esse uidentur, quippe qui censuram agere soleant etiam in reges. Luminaria mundi ideo nominantur: quòd sicut sol, & luna, & stellæ toti mundo splendori, atq; ornamento sunt, ita sacerdotes casti, & probi, decori & laudi sunt uniuersæ ecclesiæ Christianæ. Sali uero iccirco comparantur, quoniam sicut sal condire epulas solet, & fœtores auertere, & uermes non sineret exoriri: sic sacerdos exiccare debet & in se, & in aliis omnem putredinem carnalis concupiscentiæ, & condire corda fidelium sapientia scripturarum, amoto inde procul tetro malæ consuetudinis odore: & excussis edacissimis uermibus, qui sunt stimuli peccatorum, Quocirca nihil plæbeium, aut commune cum uulgari uita, seu cum moribus inconditæ multitudinis requiritur in ministris altaris: sed potius admirabilis quædam continentia cœlibatus: præmatura grauitas, integri, atq; incorrupti mores: uita immaculata, sapientia singularis. Addas etiam horum quòd quisq; sit fama integerrimus, castitate nitidus, conscientia purus, sanctitate conspicuus: quatenus quotidie offerre sacrificium Deo digne possit, & sacris altaribus pure, ac sancte ministrare. Quo nam pacto quæso erit uel Deo charus, uel populo uenerabilis, sicut decet, qui nihil habet seiunctum à populo reliquo: cui nihil sit dispar à uulgo: nihil diuersum à reliqua multitudine? Superemine re profecto debent sacerdotes, ac reliqui clerici, qui altari seruiunt, & præmiis sacris aluntur, excellenti quadam opinione sanctitatis, ac præcipua christianæ religionis obseruantia: qua merito digni omni honore præmio & laude esse uideãtur: Quod esse nullo pacto poterit, si darentur sacerdotibus uxores: & essent sicut alii coniuges, uxoribus, liberis, & curis, & uoluptatibus pariter mãcipati. Quid nam sibi uolunt demissæ, & candidæ uestes? concisa coma? cultus q; diuersus ac dispar ab aliis? nonne ut spretis quibuscunq; superfluis, & omni cura,

& voluptate corporis, castis, & incontaminatis moribus viuamus: vt nihil discrepet ab exteriori cultu corporis intentio mentis interna: quæ abscisis vanitatibus, candore vitę, & honestate morum debet vbiq; coram Deo, atq; oculis hominũ clarescere. At qui modo ista pauci considerant: quippe qui nihil attendunt nisi expleri voluptatibus, quæ sibi haud multo post allaturæ sunt grauissimas, atq; perpetuas pœnas quũ illud omniũ testimonio certissimum sit: q̃ neq; malum vllum neq; bonũ cõuenienti premio, aut pœna carebit.

Enumeratio multorum in quos exercuit grauem vindictam Deus. Cap. XVI.

ASpiciunt oculis superi mortalia iustis: nõ est ergo q̃ q̃sq̃ impunitatem speret. Angeli namq; peccauerunt, & irremissibili vltione æternis ignibus deputati sunt. Adam peccauit, & statim è paradiso eiectus est & qui poterat non mori, necessario ad mortem cum omni posteritate damnatus. Cayn occæcatus inuidia fratrem insidiatus occidit, & cõtinuo punitur. Lamech scortatæ, & septuagies septies afficitur grauius q̃ Cayn parricida. Orbis vniuersus fornicatur, & vniuersus etiam diluuii aquis submergitur. Sodomitarum gens quia nefandis sq̃mis libidinibus tota contaminata fuerat, flammis, & sulphure tota consumitur. Ex sexcentis tribus milibus quatrigentis quinquaginta hominũ bellatorũ, a viginti annis & supra qui ab Ægypto egredientes intrauerunt desertum, quoniam ob ingluuiẽ murmuraverant contra Moysem vniuersi periere: ita vt ex tanta multitudine nullus pernenerit in terram promissam, Caleph & Iosue exceptis, qui non peccauerunt. Vna etiam die ex hoc ipso numero propter adorationem vituli ceciderunt viginti millia hominum. Pharao rex Ægipti iniuste persequens Dei populum abeuntem, mari Rubro cum toto exercitu submer-

Gen. 3.
Gen. 4.
Gen. 8.
Gen. 19.
Num. 22
Iosu. 7.
Exo. 32
Exo. 14

sus est. Achan q contra præceptum dñi prædam sibi de Hierico absconderat vna cum familia sua iussu Dei ab exercitu lapidibus obruit & quę illius fuerãt cuncta igne coburuntur. Sichen filius Emor quum stuprasset Dinam filiam Iacob, non tulit impune, sed in vltionem violatæ pudicitiæ, vna cum tota gente sua interfectus est. Vxor Loth post angelorum etiam obsequia contra præceptũ domini ad incensam patriam respiciens, in figmentum salis repente mutatur. Nadab & Abihu Aaronis summi sacerdotis filios, quũ impie obtulissent ignem alienum, de cœlo sacer ignis exusit. Filii item Heli summi similiter sacerdotis, quum fornicarentur cum mulieribus, & sacta fœde sibi mysteria vindicarent, ambo uno ꝑlio cæsi sunt paterq; ipse ob nimiam indulgentiam in filios reus factus audita victoria hostium, & cede filiorum, qua forte sella sedebat cadens præ dolore animi, fractis ceruicibus expirauit. Achab uero quum uel solus sacrilegium admisit, cũ eo tñ totus est passus exercitus. Zambri cũ scorto Madianitide cõcubuit, & cũ vniuerso Israel pœnas dedit. Oza temerario cõtactus, dũ incõsulte cupit fœderis arcæ succurrere, cadit illico exanimis. Ozias rex Iuda ingressus tẽplũ dñi, quũ ꝑfanus tanq; sacerdos adolere incẽsum vellet, statim exorta in fronte lepra, eiectus de tẽplo, inter leprosos, & immundos extra ciuitatem vsq; ad mortẽ fuit. Blasfemus ille spurius, ex dñi ꝑcepto tractus extra castra, lapidatus est. Dauid populũ suũ arroganter enumerãs, atq; ob id in supbiã elatus, peste grauissima affligit: vt ea lue caderẽt septuaginta millia hominũ. In Bethel ꝓpheta vir Dei ad Ieroboã ꝓphetãdi gra destinatus mirabilia primũ opatus est: ast in inobediẽtiæ postea errorẽ ꝓlapsus statim diuina vltione ꝓcutit: nam domũ rediẽs immissi a Deo leonis diro morsu cõcidit. Quinquaginta regis Achab milites ad cõprehendẽdũ Heliã missos demissa cœlitus flamma cõbussit: & idẽ scõo aliis quoq; quinquaginta euenit: euenisset itidẽ & tertio aliis,

Gen. 34.
Gen. 19.
Leuit. 10.
1. Reg. 4.
3. Reg. 22.
Num. 25
2 Para. 26
Leuiti. 24
1. Para. 21
3. Reg 13.
4. Reg. 1

nisi humiliter impetrata prius uenia: mandata regis placidius nunciasse Pueros irridentes. Helisæum ursi lacerarunt: Gibezi eiusdem Helisæi minister, quum mendacitus argentum, & uestem à Naaman Helisæi nomine petiisset, eadem, quæ à Naaman nuper recesserat, lepra corripitur. Chore, Dathan simulq; Abiron, & Mosi procaciter insultarant, contra ius, fasq; sibi sacrificandi licentiã uendicantes, una cum comitibus suis repentino telluris hiatu absorpti sunt. Maria prophetissa quum aduersus eundem Mosem fratrem suum propter æthyopissam uxorem uerba obtrectationis scurriliter effudisset, dira lepra quasi uiue perfunditur. Aman superbissimus, quum inuidia commotus, necem Iudæis parasset, diuina ultione factum est, ut eodem patibulo suspenderetur, quod ipse pridem extruxerat Mardochęo. Sed & Nabuchodonosor propter peccatum mutatus in bouem, septẽnium deserta inter armenta errans peragrasse dicitur. Balthasar uero & ipse secutus patris exemplum & regno priuatus est, & crudeliter necatus, Quid: & in nouo testamento: Diues ille ob suas delitias sepelitur cruciandus in inferno. Iudas Scariothes propter peccatum proditionis, suis mox manibus suspensus crepuit medius. Ananias & Saphira ob simulatam abdicationem opum suarum, uterq; subita morte mulctatur. Elymas magus quum euangelicæ resisteret ueritati subita cœcitate percutitur. Quàm male autem cedat repugnare euangelio Simon & ipse magus est testis: qui dum emere pecuniis spiritus sancti gratiam cõcupiscit, cum pecunia sua datus est perditioni. Herodes sedens pro tribunali, propter suam impietatem, eo q; non dedisset honorem Deo, percussus est ab angelo, statimq; consumptus à uermibus, exspirauit. Iudæi propter necem saluatoris, sicut eis prædixerat Iesus, obsesi ab hostibus, & uallo circũdati, fame, & gladio fere innumeri periere: qui uero superfuerant, in captiuitatem ducti, uenundati, exules ad hunc usq; diẽ

4.Reg.2
4.Reg.5
Num.16
Num.12
Hester.7
Dani.5
Ibidem.
Luc.16.
Act.1.
Act.5
Act.13
Act.8
Act.12

toto orbe dispersi uagantur: & in testimonium sui scelesti facinoris despecti ubiq; terrarum infœlicissime conspiciuntur, Arrius ille hæresiarches famosissimus, in pœnam publici criminis, quum ad publicum humanæ necessitatis locum sedisset, uiscera, atq; intestina omnia in cloacas egessit: atq; ibi in loco illo fœtido, digna nece pœnas blasfemiæ, & fœtidæ mentis, exoluit. Iulianus cæsar postquam baptizatus, & professus Christianam pietatẽ, recessit à Christo, unde Apostata postmodum sibi cognomentum fuit, in exercitu inter suos milites ab incerto auctore, certo tamen ictu sagittæ percussus est: dicens q;. Nazarene uicisti: repente concidit. Quid & alii penè innumerabiles simili exitu perfuncti? Sed nihil attinet plura eiusmodi ultionum exempla referre: innumera quidem sunt quæ leguntur, & frequentissima quæ quotidie uidentur: ut iam nemini profecto, nisi prorsus desipiat, sperandum sit posse peccare impune. Quis modo spiritus præsumptionis? quæ confidentia impunitatis? quæ licentia delinquendi? quod clementiæ aconitum in tantum quorundam mentes subuerterit, ut quum legant uiros alioqui iustos de leuibus etiam culpis punitos, ac uideant quotidie flagitiosos dare pœnas suorum scelerũ, neq; quenq; nocentem diuturna impunitate gaudere: tamen securi perseuerẽt in peccatis: nihilq; Deum uereantur, quum sub eadem censura positi sint, & grauiora cõmittant? Heu q non attendunt miseri quasi res alias agentes, quid supplicii sibi impendat: & quæ ultio maneat: quando non impunitati ex hac dilatione iudicii, sed teterrimo carceri, & sempiterno incendio reseruantur. Si quidem uellent hi prouide attendere (ut par est) quid aliis improbis antèa acciderit, facile ex aliorum exemplis possent, quid & ipsi aliquando euenturum sit, præuidere. Nihil enim cuiq; accidit, quod pariter, & nobis non possit accidere. Tanta ne ergo (ut cum Comico exclamem) affectum quemq; hominem audacia? Dehiscite terræ, ab-

sorbere tam impios homines, indignos sane vt a terra sustineantur amplius. Quid fulmina cessant? quid incassum turres, aut arbores percutiunt fulgura? Hi sunt profecto dignissimi in quos iaculetur suas sagittas certis ictibus Deus: vt in Titanes aliquando feciſſe ethnicorum fabulæ, perhibent, & vt in plærosq; etiam nunc occulto sapientiæ suæ iudicio aliquando facere videmus.

Debere nos corrigi exempli eorum qui peccatorum pœnas luerunt, Cap. XVII.

OCæcos igitur leuesq;, et amentissimos homines, qui ex tot ultionum exemplis, non vident Deū omnium malorum esse vltorem: quiq; aliorum pœnis moniti interim sibi cauere non discunt. Etenim quid hoc est, si dementia summa, & extrema cæcitas, mentis non est? Astutus inquit Salomon videns malum punitur vehementer erudietur. Hoc scitum est, inquit Terentius, periculum ex aliis facere sibi, quod ex usu fiet. Præbetur profecto vniuersis idonea documenta emendationis quum vel paucis seuera irrogantur punitionis supplicia. Vnde dominus in euangelio. An putas inquit, q; Galilæi præ omnibus Galilæis fuerint peccatores, qui talia passi sunt? Amen dico vobis nisi pœnitentiam egeritis, similiter peribitis, sicut illi super quos cecidit turris in Syloa, et occidit eos. Hi ergo iuxta verbum seruatoris, non tam ex eo, puniti fuerunt, q; soli fuerint peccatores, (& si propter ea merebantur puniri) quam in exemplum potius cæterorum: vt paucorum interitus, salus, & incolumitas fieret plurimorum. Sed & ipsos quoq; Romanos legimus idem factitasse, quum esset a pluribus flagitium quodpiam rei militaris admissum: nam ne dissolueretur impunitate militiæ disciplina si nemo puniretur: & si omnes punitione digni plectentur ne nimium minueretur exercitus, sortione animaduertebant in alios

Luc. 13.

quot: vt ſcilicet metus ad omnes, pœna ad paucos pe-
ueniret. Haud multo ſecius Deum facere videmus: qui
quum ad vnum perdere improbos vniuerſos nolit, par-
tim propter ſuam iuſtitiam ſtatim punit, partim fert diſſi-
mulanter: expectans propter ſuam miſericordiam vt pu-
nitorum pœnis deterriti cæteri reſipiſcant. Multi ſi qui-
dem in his temporibus eadem peccata cõmittunt, quæ
olim induxere diluuium, nec tamen diluuii aquis de-
merguntur. Multi perpetrant qualia Sodomæ ciues: non
dum tamen combuſti ſunt. Multi Pharaonis duriciam
imitantur: nec ullis tamen fluctibus abſorbentur. Quid
ergo num credendum eſt euadere eos poſſe impunes?
Minime quidem: ſed quæ hic euaſiſſe uidentur ſuplicia,
haud multo poſt in abyſſum præcipitati, illa ipſa multo
grauiora ſine fine ſuſtinebunt. Nam pœna quæ hic pro
peccato infertur, nõ tam ultio eſt, quam expiatio poti-
us peccatorum. Quocirca qui temporalia in hoc mũ-
do non ſoluit ſupplicia, apud inferos expendet æterna.
Pœnas ergo maleficiorum, quantumcunq; ſero contin-
gant, nunquam tamen irritas fore tam certum debemus
credere, quam q̃ bina & bina faciunt quatuor. Differ-
tur quidem ſæpe vltio peccati, ſed nunquam donatur.
Neq; enim uidetur expedire hominum ſaluti, neq; di-
uinæ clementiæ conuenire, vt ſtatim, vbi quis pecca-
uerit, puniatur: ne cuiquam deſit aliquando reſipiſcen-
di facultas, ſi uelit emendari: neve ſi nolit, ulla ſibi re-
maneat nimis approperatæ vltionis excuſatio: quum
tam diu expectatus fuerit, & vſq; ad mortem procra-
ſtinata punitio. Caue tamen nequid ea mente facias, vt
ſperes interim vſq; ad mortem euadere impunitus, q̃
ſcias multos idem quod tu factitaſſe eo vſq; impune.
Non eſt cuiuſq; hominis (vt aiunt) tuto adire Corin-
thũ. At qui ſane magis tibi timendum eſt, ne fortẽ in te
conſtituaẽ exẽplũ iuſtæ animaduerſionis: quo deiceps p̃
te cęteri terreant, & caueãt tuo exẽplo territi ſimilia p̃pe

trare. Irrogantur quotidie diuinitus plagę: & quotidie in
feruntur pro peccatis modo uni, modo alteri, uerbera, &
flagella: & si non agnoscas, nec paueas, nec tibi interim
quicquam ominaris aduersi. Verum & si forte contin
gat ut tu de tuis tantis flagitiis hic nihil supplicii patiaris,
compertum insit tibi ex longanimitate illa diuina aggra
uari super te pœnarum cumulum: ut maiori certe ma
lo tuo differantur, quam infligantur supplicia. Iudicium
quidem trahitur: sed non dissoluitur: ne adhuc pusillum,
& scies. Manet te iugis fletus, horridus dentium stridor,
tenebrarum carcer teterrimus, ardens gehænna, uermis
æternus. Ante illud Valerii Maximi præclarissimum di
ctum fugit? lento gradu ad uindictam iram diuinam pro
cedere, tarditatemq; supplicii grauitate pensare. Consu
esse immortales Deos, Cæsar in suis commentariis dixit,
quos pro sceleribus ulcisci uelint, interdum eis res secun
diores, & diuturniorem impunitatem concedere, quo
grauius postea ex commutatione rerum doleant. Nec
id sane iniuria Cæsar est opinatus: quum uideamus etiã
in rebus humanis cum fœnore sæpe exigi solere quic
quid institores ad longũ tempus mutuauerint referendũ.
Nulli profecto magis probatur infensus Deus, quam ei
quem peccantem non flagellat, uel cui multa prospera
malemerito: donat. Iccirco Apostolus ad Romanos
Rom. 2. scribens ait. An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœ
nitentiam te adducit? secundum autem duriciam tuam,
& impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ,
& reuelationis iusti iudicii Dei: qui reddet unicuiq; secun
dum opera sua. Intellige ergo miser peccator lenitatem
illam diuinam non polliceri tibi ullo modo impunita
tem tuorum peccatorum: sed sub blandiri, & prouocare
ad pœnitentiam: quam si pergas contemnere, tanto gra
uiori postmodum supplicio plectendus es, quanto maio
ri indulgentia fueras antea expectatus. An non percipis
animo, ex ista tua pertinacia, & obstinatione peccandi

præter futurum,ſupplicium,quod te manet,quãtum etiã infamiæ,atq; dedecoris accumulatur tibi & uniuerſis bonis? quando ex eiuſmodi nefariis moribus, iam uulgo peius audiat eccleſia Chriſtianorum,quam ſinagoga Iudæorum:& credis hoc tibi abire impunitum? Aberras tu quidem,& uehementer falleris. Sed hæc intelligere uolenti,ſatis.

Contra incontinentes,qui abutuntur bonis eccleſiæ. Cap. XVIII.

SVnt etiam pleriq; (adeo ſe male habet inter impudentes profeſſio caſtitatis) qui licere ſibi putent habere concubinas:q; habere ſibi nõ liceat uxores:ſceleſtus profecto nefarium, ac ualde deteſtabile. Nulla eſt enim capitalior nequitia quam eorum, qui quum maxime peccent,haberi tamen uolunt probi:& in re uetita intra ſe opinionem quandam honeſtatis concipiunt: quales ſunt,quos modo dicebamus qui malint excuſare improbe uitium, quam honeſte diſcutere. O bone Deus quanta eſt cæcitas,quanta eſt improbitas iſtorum. Generalis,& unica clericorum omnium ſponſa eſſe debet eccleſia ſancta catholica,uel etiam eccleſia ſpecialis, cui quiſque præeſt: quæ cum illa uniuerſali tamen una eſt, nec ſciſſa ullo pacto,nec diuiſa,ſed maxime connexa,& indiſſolubili compacta & coaugmentata compage ueluti in uno corpore cohærentium ſibi inuicem membrorum. Nam ut ſcribit D. Auguſtinus,uniuerſa terra ex multis terris,uniuerſa eccleſia ex multis conſtat eccleſiis. Hæc ergo,quum legitima ſponſa ſit clericorũ,ægerrime fert obſcœnam ſibi pellicem præferri. O tempora,o mores æui noſtri infœlicis:hac tempeſtate ſuperinductę à clericis pellices(dè malis intelligo)ſtratæ auro,& purpura, ac gemmis undique pellucentes magnifice incedunt,domini dextræ accumbunt,appellitantur & ipſæ à

cunctis dominæ: Sponsa vero ecclesia, cuius dote ipsi superbiunt, & luxuriant, pauper, lacera seminuda, & miserabili macie confecta, in sordibus iacet. Iacere in quam despecta, & misera: atq; alienorum curæ male commissa, & credita, vel potius impie derelicta: ut iam præ turpitudine sponsi & contemni ab omnibus cœpta sit, & haberi vulgo infamis. Quid cedo tanta cum auiditate, tantaq; cum ambitione dotem surripis, si dei gnaris sponsam? & eam despicatam habeas illius puritatem? & tantopere pudicitiam stomacharis? Scio quid sis dicturus, si ingenue uerum fateri uelis. Accepi, dices, non ut amem non vt ornem, non ut pascam, non vt custodiam: quin nec ut inuisam aliquando: sed lucrum consectatus sum dotis, ut hoc fruar interim & illam vel expilando, vel etiam venditãdo prostituam. O insaniam detestabilem: q̃diu desipies miser? quousq; tandem abuti posse confidis Dei patiẽtia? Heu cadit in quenquã tantum scelus? O infelix homo q̃ falsus sis, q̃ aberras à uero si speras istuc tibi sic abire, teq; sic delinquere impune. An qui fecit oculos non uidet? & qui fecit aurem non audit? & qui fecit mentem non considerat? An non credis fœditas impudicitiæ tuæ fœtorem suũ ad celum usq; exhalasse? Vbi timor iustorum iudiciorum Dei? ubi iminentis iam iam mortis memoria? ubi infernalis gehẽnæ metus? & extremi deniq; illius iudicii horrifica, atq; terribilis expectatio? Sponsa hæc quidem tua sacratissima prostituta est lenonibus, & malo tuo ita contemnitur, opprimitur, laceratur, vt iam ex suis tantis opibus non habeat, quo operiat nuda ac lacera membra corporis infelicis. Tu tantos ecclesiæ prouentus tibi reputas gratis datos? tu tibi psuades citra semẽtẽ, ac citra culturã cantando (quod aiunt) aut (quod ẽt peius) luxuriãdo mereri tantas opes? quum tu helluo uorax nihil interim de tuo conferas nisi uentrem? Iam dixi te errare uehementer: sed non credis? uerum post pusillum temporis

tum tua maxima pernicie tunc certo cognoſces quod nunc euenturum non præuides: ſicut multi eluſmodi iam damnati cognoſcunt, & dolent. Quere (ut ait poeta.)

Quàm uellent æthere in alto,
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores,
Fata obſtant, triſtiq; palus innabilis unda.

Quanto ſane melius foret multis, putare, & fodere quàm ſeſe his ſanctis ordinibus nequiter immiſcere: & tantis ſimul delitiis oblectare: quos tam triſtis exitus, tantaq; pernicies ſubinde maneat, & quę tãtis paulopoſt expendantur ſuppliciis. Bona quidem eccleſiarum (ſi forte neſcias) ad uſus uitæ neceſſarios æquo iure & clericorum, & pauperum ſunt: non autẽ exoletorum, & meretricum, ac ſpuriorũ canum, equorum, accipitrũ, ut plærunq; fieri a multis uidemus. Ex quo fit ut his iam nullæ opes ſufficiant: & ardentiſsima pecuniarum cupiditate ſemper flagrent, Iudę eſt profecto ſacerdotium talium non Petri, aut Pauli, aut cæterorum apoſtolorum, atq; diſcipulorum Chriſti. Iudæ ſiquidem fuit loculos habere, & parum, aut nihil de egenis curare. Sic & horum eſt quum ex nimia largitione & luxu deſit pecunia negare patrem, filium prodere, uendere ſpiritũ ſanctũ. Iniq; ſane partiris, qui de his tantis diuitiis maximam partem effundis ad luxum: uel ſi ſeruas eo ſeruas ut Mãmonę potius, quàm domino largiaris. An ignoras Ananiam ex eo q̃ non totum, quod promiſerat, reddidit cum Sapphira uxore ſua ſacrilegii, et fraudis fuiſſe damnatum? et tamen quod promiſerat ſuum fuerat, uel a ſeipſo partũ, uel a parentibus derelictum. Quod autem de te iudicium cenſes futurum? qui non tuum, ſed alienum, tam auare, impieq; diſpertis? neq; (ut par eſt) das egenis, quibus debeę quicqd habes: ſed tibi, tuisq;, in tuã, tuorumq; maximã pniciem totũ diffundis? Quã graue ſit hoc flagitium apparet manifeſtiſsimo exẽplo

Leuit.5. in Leuitici libro, ubi legitur. Anima si præuaricans cære-
monias per errorem, & in his, quæ sunt sanctificata, pec-
cauerit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum
de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus
sanctuarii, ipsumq; quod intulit damnū restituet, & quin-
tam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui orabit p
eo. Verbi causa (ut sapienter interpretatur Origenes) si
furatus sit quinque nummos, ipsos quinque restituere
tenetur, & alios quinque uno superaddito. Quæ etsi al-
legorice, ut omnia alia interpretari possunt, tamen etiam
secundum literam ædificare debent legentes. Valde e-
nim utilis, et admodum necessaria est eiusmodi obseru-
tio iis præsertim, qui ecclesiasticis rebus præsunt: ut di-
scant ab his, quæ in usum sanctorum, et pauperum ob-
lata sunt, cautius, ac diligētius abstinere: ne quid sibi frau-
dulenter assumant, et in usus profanos, et malos conuer-
tant: quum tam grauis sit eis postmodum facienda resti-
tutio: ut et reddere teneantur, quod inique acceperint, et
duplum, et quintum plus duplo. Verum si id statuitur
de iis, qui per errorem præuaricati fuerint in rebus san-
ctificatis: quid statuendum de illis censemus, qui insidio-
se, et fraudulenter agunt omnia: et maximo sacrilegio si
bi rerinent sacros redditus: qui mox secum male sint pe-
rituri, nec ad posteros, ut miseri sperant, ullo pacto trans-
Act.5 turi? Dicetur sanè tibi, quisquis es, qui hæc moliris, quod
et Ananiæ olim dictum fuit. Non mentitus es homini-
bus, sed Deo. Heu miserum seculum: quanto quidem la-
tius, atque in dies profusius clericalis ordo diffunditur:
opesq; affluentius suppeditantur: tanto religionis robur
magis magisq; minuitur, ecclesia segnius regitur, accura-
tius spoliatur: tantumque uidetur detractum esse de me-
ritis, quantum diuitiis accreuit, et numeros: ut possimus
cum satyrico uate ita de nostris temporibus merito con-
queri.

Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis

Luxuria incubuit, totumque ulciſcitur orbem.
Prodiit ſanè iuxta propheticum illud, quaſi ex adipe iniquitas eorum. Proinde alibi dicitur incraſſatus, impinguatus dilectus meus, et recalcitrauit. Pſal. 72. Deut. 32.

Deploratio imminentis deſolationis, et magni contemptus religionis. Cap. XIX.

QVid enim iam expectandum? Non ne adhuc in modico, et breui, (ut Iſaias prædixit) Libanus conuertetur in Chermel, et Chermel in ſaltum reputabitur? Candor ſcilicet eccleſiæ qui interpretatur Libanus immutatus eſt in molliciem fœdam, quod eſt interpretatum Chermel. Quid modo ſequatur uide. Chermel in ſaltum reputabitur. An eſt cuiquam occultum quanto nunc probro ſit uulgo et ſacerdotis, et clerici, et monachi nomen? quantaque cum nauſea per ora quotidie laicorum iactemur. Non ſecus profecto nunc appellatio clericalis accipitur, quàm ſi prædonis, aut ſicarii ſonaret nomen: aut atrocis cuiuſpiam magni flagitii uocabulum, quaſi ea appellatione inceſtum, aut auariam, aut ſi quod peius eſt, obiectent, ac exprobrent toto ordini religioſorum, nullo habito bonorum diſcrimine. Inique ſanè ac impie factum: ex improbitate malorum (quotquot hi fuerint) inuehi tam acerrime in omnes bonos: et quod deterius eſt, ac multo ſceleſtius, de ipſo ſacroſancto ordine tam impudenter detrahere, eiq; male dicere impune. Quidnam attinet profeſſionem, aut ſtudium quodpiam uituperare propter quorundam uitia in quibus uerſantur, qui eadem profeſſione, ſtudioque cenſentur? Iniquum ſanè et perperam, ex improborum moribus, ſanctitatem totius ordinis, ac ſacratiſſimæ profeſſionis uotum eſſe contemptui. Neque enim ſi Iudas proditor fuit, profeſſio eſt ex eo apoſtolica ullo iure improbanda, ſed illius duntaxat iniquitas, atque impietas, Eſa. 29.

qui peccauit tradendo Christum Iudæis. Quid si quis medicus interdum prævaricatus pro remediis venena propinet: nũquid protinus medicina damnabitur? Nequaquam profecto: sed ille magis qui perverse artis officio sit abusus. Sic pari quoq; ratione, si viderit quis sacerdotem, seu monachum cõmittere aliquid calumnia, & probro dignum sive supplicio etiam gravi plectendum, non est ꝙ statim calumniet propterea sacerdotium, aut monachale institutum, quod est sanctum: sed eum tantũmodo, qui deliquit quia iniquus est. Qua propter cui recte, pieq; viuendi cura est nequaquam se his laqueis capi permittat: ut ex eo ꝙ male viuatur a plerisq; nostri ordinis velit impie cum nefaria hęreticorum factione aduersus universam Christi ecclesiam coniurare. Quin potius rectum & sanctum ecclesiæ catholicæ & apostolicæ dogma secutus, malis tantum operibus inclamet, & doctrinæ sacræ, et ortodoxę ecclesiæ placitis firmus fixusq; adhæreat, iuxta doctrinam redemptoris nostri dicentis. Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Mat. 23. pharisæi, omnia quæ vobis dicunt, audite, et facite: iuxta autem illorum opera nolite facere: dicunt quidem, et nõ faciunt. Non est ergo ꝙ rumpamur, et murmuremus, propter culpabilem vitam ministrorum Dei, nisi videamus in his doctrinæ falsitatem, et dogma ab ecclesia alienũ. In operibus quidem nullus nobis necessario ꝙ ponitur imitandus, nisi solus Iesus. De cæteris scriptum Psal. 115. est, Omnis homo mendax. Illud est enim exemplar certum, et solidum cunctis propositum, quod tuto, et sine ulla prorsus erroris suspitione sequamur. Vnde dominus ipse. Quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. Ioan. 13. Quid enim attinet queri, ꝙ quis male viuat modo bene doceat: quum doctrinam magistrorum dominus discat considerandam potius esse quàm vitam. Verumtamen o quàm doleo, ꝙ non sint hoc loco tam execrandi turpes, ac perditi mores clericorum nostri ævi, ꝙ

damnandi: quodq; tanta sit syncære probitatis inopia ut abunde pius censeri possit, qui nihil agat impie: et iustus satis qui nihil agat iniq; quū non sit amplius qui consequatur sublimiora illa prænomina sanctitatis, quæ antiquis patribus iure meritoq; suæ sibi peperere uirtutes. Quis nam unquam peius audiuit: quàm noster nūc clericalis status, qui modo viget? quicquid omnium uoce uituperatur, neq; a quoquam defenditur quicq; ab omnibus damnatur, et accusatur, et a nullo iudicatur? quique inuisus, aut potius odiosus fere omnibus et àcunctis expetitur? Flagrant quidem nunc ubiq; delicta, nec est qui extinguat: passim noxia peccatorum pestis diffunditur, nec est, qui medeatur. Porro quis illic rerum pudor? quæ ue aut corporis, aut mentis integritas esse potest, ubi abundant, qui delinquant, desunt, qui corrigāt, nec reperiantur, qui condemnent? Cessere iura, legesq; peccatis: cœpitq; iam improbis uideri licitum, quod impune, publice, palamq; peccatur. Scortandi iam nulla dissimulatio, quasi ille, qui hoc facere nolit, desipiat. O summum et immortalem Deum quale decus, quantus honor, quantaq; auctoritas ob reproborum culpam à bonis et à catholica iam recessit ecclesia, atq; in dies recedit. Heu qui contemptus iam cæpit, quæ calamitas instat, quæ strages, quod exitium. Nutat profecto nutat ecclesiæ sanctæ columen et corrosis propemodum fundamentis pronum ad casum, instar parietis inclinati et maceriæ depulsæ labat. Parum iam parum syncæri usquam est, atq; si dicere licet, nihil firmi. Dispersi sunt (ut ait eremita ꝓpheta) lapides sanctuarii in capite omnium platearū. Adest sane tēpus qd̄ nobis euāgelii sermo denūciat: dicēs. Ecce iam securis posita ē ad radicē arboris: et merito qm̄ (ut in eodē legitur euāgelio) Omnis arbor quę nō facit bonū fructū excidet, et in ignē mittet. Et n. adducta ē. R. p. christiana in maximū pristinę existimationis ꝓdendo discrimē ꝓp impietatē multoꝝ. Thren. 4. Luc. 3.

Quis nam adeo cæcus est, ut non uideat quomodo pro ueteri pietate, ac sanctimonia orthodoxæ religionis christianæ, omne iam impietatis genus successerit? Retrorsum sanè cesſit probitas, atque in incertum cancri morem uerso retro capite obambulat. Obscuratum est aurum, et in scoriam conuersum est argentum. Quæ uero pro his tantis malis sit ultio secutura: equidem uereor omnari: proinde faciam Timanthis egregii illius pictoris exemplo, qui quod satis exprimere penniculo nō ualebat, aliquo tunc colorum uelamine contegebat: ita ego quæ nec commode, nec decenter explicare oratione possum silentii uelamento cooperiam: ut qui legant, et ipsi ariolentur quid hic esset dicendum. Non est sanè dubium, hæc sic diutius persistere non posse. Faxit Deus ut falso uaticiner: et hæc omina meliores habeāt exitus, quàm speramus. Sed (ut arbitror) tanta est grauitas peccatorum, ut iuxta Ieremiæ uaticinium nō possit hoc dominus ultra portare.

Iere. 44

In nefandam licentiam quorundam clericorum non agnoscentium peccatum suum. Cap. XX.

HOc sanè in loco inuita & dolens nostra uersatur oratio, ut inde tamen expedire sese nescit, arctissimis charitatis nexibus alligata. Vereri equidem incipio, ne is sermo duriusculus cuipiam esse uideatur, quàm uel modestia uel mediocritas nostra patiatur. Haud enim ignoro quantopere admonitio ueritatis offendere soleat aures multorum iam desuetas assentatorum uitio audire uerum, et salutares uoces bene admonentium consultorum. Nam si quando antea, in hac præsentim ætate apparet ueri simum esse illud celebre comici poetæ dictum. Obsequium amicos, ueritas odium parit. Amara profecto est ueritas, et quisquis sibi conscius

est,

est in se ipsum dictum putat, quodcunq; de similibus di
citur. Moderandum itaq; nobis est, ac linguæ, calamo
q; si sapimus parcendum. Sunt.n. quidam adeo suis uiti
is indulgentes, ut etiam putent sibi licitum esse peccare
& propterea indigne ferãt a quoquam, uel leuiter tangi
uel prope conspici etiam si maxima indigeant curatio
ne. Quin etiam tantum absunt quidam à pudore flagi
tiorum, ut flagitiis etiam glorient suis: tanta est uis, & de
prauatio malæ consuetudinis. Hi nanq; quum tueri ali
ter honestius sese non possint, uana quædam patrocinia
suis sceleribus machinantur, et quum turpissime uiuant,
uiuere honeste contendunt, peruerseq; uirtutum nomina
suis uitiis inscribunt eisq; pro uirtutibus fauẽt. Quam rẽ
quis neget manifestissimam esse hominis phrenesim? Si
cut enim phanatici aut qui phrenesim patiuntur, & si mul
ta agant, ac dicant turpiter, nolunt tamen à quoquam
reprehendi: quoniam nec pudoris, nec timoris quicquã
sentiunt: immo sibi & honestiores, & prudentiores sanis
uidentur: ita profecto & his solet euenire ex longa con
suetudine peccandi: qui quum multa nefaria committant
tamen apud semetipsos honestissimi sunt, & propterea
reiicientes omnem castigationem, nullo metu iudicio
rum, nullo pudore infamiæ desinunt agere impudẽter.
Ah quanto melius esset his, si quicquam saperent, ut
colligerent sese aliquando & ut à uita clericorum, ita pa
riter & a sacerdotiis abstinerent: atq; si fœminarum con
sortio delectantur, oblectarent sese interim uxore, dum
licet: nam quandiu quis in minoribus ordinibus est con
stitutus, mutare propositum licet ac relicto præbendarũ
censu, licet uti coniugio si uelit. Quam ob rem non est
q; quisquam istorum abutatur fœminis interdictis, quũ
fas sit eis si continere nolint, ducere uxorem, & matri
monio licite copulari. Quid queso clericis, qui reddi
tibus sacris aluntur, cum scortis, cum fidibus? cum cytha
ris? Quid scenicæ artes? quid choreæ? quid spectacula?

quid lacinatæ, vel interciſæ caligæ? quid proliſſa barba et compta? quid immodicus totius corporis cultus? vt plæriſq; ſolicitudo maior ſit de corporis ornatu, quàm de ſua, aut de commiſſi ſibi pupilli ſalute: malentibus ſe comptos uideri, quam honeſtos: atq; pexatos pulchre, quàm egregie probos. Sunt & qui initiari ſacris contemnunt, ac dedignantur ferre tonſurã in uertice, quaſi apud eos tantummodo decorum ſit ſacerdotiis, & ſacris prouentibus abundare, initiari uero, aut rem diuinam facere ſordidum: ut merito prouerbiale illud carmen huic noſtræ ætati conueniat. Plures thirſigeros paucos eſt cernere bacchos. Si quidem qui ueram religionem, et chriſtianam pietatem pure, ac ſyncære teneant pauci ſunt: qui autem umbram, & imaginem, utiq; plurimi. Sed quid ſceleſtius eſſe poteſt quàm ſacrum illud ſtipendium in miniſteria ſancta dicatum, iniq; ſine ullo officii opere ſuſcipere furari, atq; in profanos uſus conuertere? Habere enim quæſtui religonem, & aucupari ſub titulo pietatis diuitias, non modo turpe eſt, ac ſceleratum, ſed ſacrilegum, et impium.

Contra eos qui facultatibus eccleſiaſticis abutũtur, cum adhortatione ad reſipiſcendum, & de tremendo iudicii die. Cap. XXI.

PRoh dolor diſcrutior animi, & rurſum uel inuitus præ dolore in uerba plena reprehenſionis prorũpere cogor: æqui boni quæſo facite quicquid dixero: nec offendat uos ueritas dictorum, ſi quid, qd' uobis minus fortaſſe placeat, audieritis. Te hic alloquor impudẽs, quisquis es, (nam bonos ubiq; & ſemper excipimus) te inquam alloquor, & appello: qui ſacris ſacerdotiorum ſpoliis ditatus, & auctus nihil minus facis, aut curas quàm ſacra, quàm pietatem, quàm pauperes, quibus ex officio tuo, licet negligas, es tamen datus, tutor patro

nus,& defensor. Tu si quidem uentre tumes & ex pridia nis cruditatibus quotidie hesternum ructas: tu mollibus stragulis opertus ad multam lucem stertis:tu cutem cu ras,unguenta oles,genio,& libidini indulges:te spacioſa atria accipiunt, tibi uestes innumeræ à carie,& a tineis ui tiantur: pauperes uero, quorum necesſitati hæc omnia, quibus frueris,legata fuerunt,immo Christus in pauperi bus,non habent quo sub tectum sese receptēt humo nu da iacent pene nudi,macie,frigore, fame sordeq; confe cti.Tu arca posita ludis,& mille nummos damnosa per dit unius noctis alea:quum interim multæ uirgines,quæ poterant ea summa ac minori etiam honeste nubere, co gente inopia nefarit uirginitatem suam miſellæ prostitu ant. Attende miſer & infelix homo quod iudicium, & quis exitus immineat tibi: quum tamen securus ludas, teq; in malum tuum cunctis uoluptatibus oblectes. Ve nit profecto uenit, atque tibi cito aderit ille tremendus, & ineuitabilis iudicii dies: quando fruſtra sine ullo mœ roris fructu absque ulla spe miſericordiæ præ summa doloris angustia miſerabiliter eiulabis, illud propheti cum uerbum,dicens:montibus cadite super nos,& colli bus operite nos. Væh tibi, uæh etiam atque etiam ti Luc.23. bi. An ignoras oportere manifestari te ante tribunal Christi:ubi te miſerum urgebit dura populorum accu satio,iusta ac grauis subditorū querela prælatis suis aſcri bentium quicquid delinquerint, & quicquid commiſe rint, mali. Quid ni aſcribant: quum quos intueris, atq; certaminis duces acceperant erroris eos, ac defectionis habuerint persuasores:fuerint quę eis pro pastoribus im postores & tanquam lupi in caula,ut dici solet. Accusa bit nempe iniquos prælatos etiam ipsa mater eccleſia: & proferet templa disſipata, aras destitutas, sacra om nia profanata, gregem suum diſperſum, & perditum. Astabunt ibi sane & ipsi fundatores fanorū atq; templo rum,ut de prædiis, atq; redditibus iniq; possesſis,& ma

le disperſis expoſcant tunc expenſum ſibi referri, atq; ra
tionem reddi in quos uſus, abierint cenſus fructusq; tot
tantorumq; prædiorum. Arguent præterea ſua unum
quenq; peccata: & omnia crimina quãtumuis abdita uel
luti male curata ulcera in ſuperficiem cutis foras erum
pent & erit unicuiq; pro ueſte conſcientia: quatenus ſuo
quiſq; iudicio reum ſeſe fuiſſe cenſebit, et æterno ſupp
plicio dignum. Nuſquam latere poterit infœlix pecca
tor, nulla ei ſpes, nullum profugium. Tunc palam faci
et iram ſuam, pariterq; iuſtitiam contra peccatores Deu
us. Et ſi iuſtus (ut apoſtolorum princeps ait) uix ſaluab
1 Pet. 4 bitur, impius & peccator ubi apparebit? Quid faciet
uirgula deſerti, ubi in tanta trepidatione, & terrore con
Hebr. 10 cutietur cedrus paradiſi? Quid faciet agnus, ubi aries,
trepidabit? Horrendum eſt (ait Apoſtolus) incidere in
manus Dei uiuentis. Non ibi amicus, intercedens, no
precium redimens, non aduocatus defendens tibi ipſi
pro te in tanta corona erit dicenda ſententia: Quis nam
poterit apud illud tremendum tribunal cuipiam præſtan
re patrocinium? aut pro ſe ne dum pro alio hiſcere quip
piam in tanta, & tam aperta luce ueritatis? Quæ uenia,
aut probabilis excuſatio erit ibi coram eo iudice, qui nec
uerbis flecti, nec falli ullo dolo, nec corrumpi ullis pre
cibus, aut præmiis poteſt? Nunquid te fortaſſis defendet
bona opera, quæ non feciſti? aut ſancti, quorum diſcip
plinam ſpreuiſti? aut angeli quorum contubernia repuli
ſti? aut eleemoſinæ quas non dediſti, aut auare dediſti?
Heu q̃ nõ erit illic uſquam aut defenſioni, aut excuſation
ni, aut deprecationi locus. Seductores tuos forſan cau
ſaberis, & in alienam malitiam culpam tuam transferes
ſed id tibi nihil magis proderit, quàm profuit Adæ iudi
ce Deo in mulierem occaſionem peccati transferre nec
rurſum Euæ, in ſerpentem. Omnia nuda, & aperta ſunt
oculis Dei: ipſe quidem eſt teſtis, qui & iudex: cognitor
idem, qui et inſpector nec tantum factorum, uerum etiã

cogitatuum. At qui uero nulli exactius actorũ ratio præ-
standa est, quàm præpositis: ac prælatis: quippe qui Chri-
sti uites in terris gesserint. Si enim in sacris literis maledi-
ctus dicitur, qui opus Dei facit negligenter, quid quæso Iere. 48.
erit ei, qui egit illud idem etiam fraudulenter? Nihil pro-
fecto tunc proderit diuitiis, aut honoribus affluxisse: sed
pie, caste, atq; innocenter uixisse. Opera illic singulorũ
in mediũ deducentur: ut boni malive, quod quisq; gesse-
rit, uel premium: capiat uel supplicium. Sed si uix repe-
rietur, qui ibi ualeat pro seipso satisfacere: quid hic faciet
quæso qui præfuit? cui non de subditorum minus, quàm
de propriis peccatis ratio subtilissime reddenda est? Du- Sapi. 6.
rissimũ iudiciũ inquit Salomon, his qui presunt, fiet. Vn-
de propheta ea de re ualde solicitus, aliorum errata sibi
postulat ignosci, dicens. Domine ab alienis parce seruo Psal. 23.
tuo. Ibi ergo sicut nullus erit, qui sua possit prætexere
malefacta in tam manifesta ueritate iudicii: ita neque erũt
ullæ præces, quæ placare iudicem possint in tanta seue-
ritate iustitiæ: nec ullæ occasiones, aut causæ quæ differ-
re, aut declinare sententiam iudicantis ualeant in tam no-
uissimo tempore, fine, & clausula omnium sæculorum:
ultra quod non erit amplius, uicissitudo dierum aut no-
ctium, nec annorum computatio, sed perennitas absque
tempore sempiterna. Non fratrem frater redimet, non
amicus amicũ: quin neq; ãgeli, neq; sancti quoquo nomi-
ne, aut merito censeantur, tunc pro peccatoribus orabũt.
Exemplo sit diues ille delitiosus: qui q; Lazari mendici
misertus non fuerat, quum igneo æstu acerrime apud in-
feros torreretur, & aquæ tantum guttulam Abraham pe-
tisset, nõ potuit inpetrare. Quanto ergo melius est tem-
pestiue prouidere saluti nostræ, & cauere nobis: nec tanti
facere has momentaneas uoluptates, ut subeamus tam
graue iudicium: & illam denique sempiternæ damna-
tionis sententiam audiamus, quàm exasperatus indigna
tione iusta dominus, ore fulguranti aduersus impios de

tonabit, dicens ITE MALEDICTI IN
Mat. 25 IGNEM ÆTERNVM. qui paratus est diabolo, & angelis eius. Quis tam ferrei quæso pectoris, quem sententia hæc & iudicium istud non terreat? Quis tam alienus à Christiana pietate, qui hæc non credat, atque expectet futura? Quid in causa ergo ꝙ ista non cogitas? non attendis? non paues? Certe aut saxeus es, & nihil sentis aut exlex, & nihil credis. Nam quicunque non timet hæc, profecto non credit futurum esse iudicium, quod si crederet, aliis sane operibus sese ad id pararet, quàm istis, quæ uidemus nunc a multis ex nostratibus fieri. Verum haud procul abest, quum uel inuitus, non iam uerbis amplius, & scriptis, sed rebus ipsis id esse uerum credas: edoctus passione ipsa pœnarum, quibus iusto Dei iudicio subiiciendi sunt omnes iniqui. Ah miser quanto tu eo iudicio conuinceris fuisse Esau stultior, qui pro uilissima esca ceciderit fratri sua primogeniti iura: quum, & tu pro tantillo uoluptatis bolo, perdideris regnum cœlorum. O flendam, & lamentandam eorum stultitiam, o uesana capita, o pectora cœca, o mentes cemeriis (ut aiunt) tenebris inuolutas: qui hæc non uiderint, non attendunt, non considerant. Audi quid de his ipsis rebus
Apoc. 18 Ioannes Apostolus in Apocalypsi testetur, Quantum glorificauit se, & in delitiis fuit, tantum date ei tormentum, & luctum. Aut illud Esaiæ. Detracta est ad in-
Esa. 14. feros superbia tua, concidit cadauer tuum, subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erũt uermes. Quãto tunc illis plane melius fuisset, latuisse obscuris, & sub modio, quàm super candelabrum constitutis, pro luce & splendore populis fumum tantummodo, & tenebras induxisse.

Haud multum interesse in peccatis libidinis an monachus, an clericus peccet. Cap. XXII.

AT qui modo ne forte quæ diximus uideantur de sæcularibus tantum clericis dicta, et non de his etiam qui damnatis publice sæculi moribus relictisq; parentibus ac domo & cognatis, abdidere sese claustris, ut in congregatione, et conuentu monachorum communi uictu extra tumultum pacifice & quiete ætatem agerent: adducamus hos ipsos quoque huc in iudicium: quando plæriq; eorum et si profiteri uideantur sanctiorem uitam, efficiantur tamen interdum omnibus tam clericis, quàm laicis turpiores. Qua enim defensione, quibusve argutiis tueri sese possunt hi ut improbissimi omnium non habeantur sint, si quando post tantam abdicationem reuersi rursum ad uolutabrum luti, deprehendantur in omni fœditate impudentius quàm ceteri uolutari? In officio continendi multum laboris ac difficultatis sæcularibus clericis affert tum mulierum frequentia, tum hominum, sæcularium assidua, atque necessaria conuersatio: quod potissimum in excusationem fragilitatis solent ipsi adducere, quamquam nihil horum illos propterea à turpitudine fornicationis excuset. At his nulla ferme datur extrinsecus occasio peccati: nulla uel rara opportunitas fornicandi, nisi quam solicite, et longo studio, ac labore uenentur: attamen dicere de his amplius quam dictum est de clericis, & sacerdotibus in communi mihi non uidetur expedire. Non enim diuersa ullo iure censenda sunt præmia seruatæ castitatis aut supplicia uiolatæ pudicitiæ, regulariũ, & sęculariũ clericorum, qñ quidẽ utroscp nõ tantũ impolluto corpore, sed & mẽte incorrupta esse oporteat, atcp ab ipsa uenere tã ope, q̃ desiderio cõtinere: q̃ qdẽ interdũ tanto apeti solet ardẽtius q̃to eius usus est arctius interdictus. Nã sæpe quo magis facultas peccãdi intercipitur, eo magis animus malis desyderiis irritatę quatenus plærunq; contingat, ut cui peccare licet, peccet minus, elanguescatque libidinis impetus licentia. Ha

bet ſiquidem hanc naturam humanum ingenium,ut fere ad ea quiſque ardentius feratur, quæ fuerint interdicta: contra uero moueatur ad data,& cõceſſa tepidius. Quã obrem, horum continentiam & incontinentiam æquo iure uel laudandam, uel damnandã cenſemus nobiſcum etiam ſi tutiori loco degant: q̃ ſeculares, nec tanta habe ant occaſionem neque opportunitatem peccandi Mens nanque humana, ubicunque corpore exiſtat carnalibus inſultibus carere non poteſt: qđ et Apoſtolus affirmat di cens. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem
Gala. 5. aduerſus carnem. Hæc enim inuicem aduerſantur ſibi, ut non quæcunque uultis, illa faciatis. In hoc ergo confli ctu conſtituta eſt humanæ mentis captiuitas, pariter & tri umphus. Quare nihilo plus eſt in cõſpectu, ac frequẽtia fœminarũ, q̃ in ſolitudine, aut in conſortio uirorum incor rupta mente cõſiſtere atque pari laude cenſendum eſt in tegritatem caſtimoniæ animo, ſicut & corpore cuſtodire. Cõtinẽtia.n. de qua hic loqmur, nõ tm̃ ẽ nõ coire uolup tuoſe, ſed nec ẽt carnis motib' aſſentiri libidinoſe: in quo ſane facilis eſt unicuique ex æquo lapſus: ſiue is in frequẽ tia, ſiue in ſolitudine maneat. Non enim pudicitiæ ratio ei conſtare ullo modo poteſt, qui ſit animo impudicus: quoniam (ut dixi) caſtitas non tam corporis, quàm mẽ tis integritate penſatur: nec ferè opere ipſo magis, quã conſenſu, & deliberatione uiolatur. Extat memorabile beati Baſilii cæſarienſis epiſcopi dictum. Mulierem igno ro, et uirgo non ſum. Exiſtimauit homo caſtiſsimus uir ginitatem non tam abſtinentia libidinis, quàm mentis in tegritate compenſanda eſſe quando nec corpus ipſum, ut Lucia uirgo dicebat, corrumpi poteſt, niſi de conſenſu mentis. Et quis poteſt dicere mundum eſt cor meum, aut in diuinis literis legitur. Oportet ergo ſi uolumus inte gritatis faſtigium attingere, eleuare nos ſupra corpus, & mentẽ noſtram omni prorſus ſorde purgare: et quanto facilius, & pronius eſt in eo delinquere, tanto maiorem

custodiam, diligentiamq; adhibere, ne quid in imo cor-
dis lateat fœditatis, et ne forte habeamur de numero Prou.20.
phariſeorum, quos dominus in euangelio increpauit di
cens: Væh uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui mun-
datis quod foris eſt calicis, & paropſidis, intus autem ple
ni eſtis rapina & immunditia. Phariſæe cæce mūda pri
us quod intus eſt calicis, & paropſidis, ut fiat quod foris
eſt mundum. Tres differentias peccati ponit. D. Auguſti
nus tanq; tres mortes, in corde, in facto, in conſuetudine, Mat. 23.
& ideo tria genera mortuorum in euangelio a domino
ſuſcitata memorari. Primum in domo ſuſcitatur is, qui af
ſentitur peccato in corde, ſed opere non deliquit: ſuſcita-
tur extra portam is, qui ad effectum produxit aſſenſum:
poſtremo in ſepulchro fœtidus is qui poſt peccatum, ui-
tio etiam malæ cōſuetudinis, quaſi ſepulchri mole com
preſſus, & uelut alligatus diutius iacet. Addas modo ſi
placet, & diuitem illum purpuratum quartū defunctum,
qui nequaquam legitur ſuſcitatus, ſed apud inferos per-
petuo incendio damnatus per quem ſignificatur ille, qui
poſt peccatum nunquam reſipiſcit: ſed in ſuo ſibi delicto
complacens peccata peccatis accumulat: is nunquam ui-
uificatur, nec ullo munere amplius adiuuari aut reſurge-
re pōt deſtitutus à gratia et obſtinatus in peccato. Virtus
ergo integræ, illibatæq; caſtitatis illis duntaxat tribuenda
eſt, qui & corpore, & mēte caſti perdurant: in quo & mo
nachis, & clericis negociū par eſt. Quam ob rem non
eſt cur hos, uel illos inuicem ſeparemus quaſi illi in lu-
brico, & hi in præcipito uerſentur. Mihi namque par ho
nos, & æqualis uirtus eſſe uidetur, & eorum, qui fortiter
tuentur mœnia repugnando: & eorum, qui obſidionem
conſtanter ſubſtinēt tolerando. Vnde legimus prædam,
quam de Malechitarum manibus Dauid redemerat, ſic
diuidendam mandaſſe, ut æqua pars eſſet, & deſcenden
tibus in prælium, & remanentibus ad ſarcinas.

Monachos & clericos pari reprehensione dignos si turpiter uiuant. Cap. XXIII.

QVum res ergo sic se habeat: quid refert hos, uel illos separatim ponere: & communē professionem secare in partes: quasi monachi alterius sint religionis, quàm clerici, & non potius idem in Christo: vt nihil dicatur in clericos, quod referri non possit ad monachos, qui, ut uulgo nominantur, fratres: sic & re ipsa fratres habendi sunt clericorum. Minime ergo conuenit, quæ ita cohærentia sunt natura, oratione, seu opinione distinguere, ac separare: quandoquidem Christianorum ordines in unum quasi corpus coalescant, ut dissolui sine magno flagitio non possint: quamquam inter se cognomine, cingulo, calceo, colore, aut alio quouis modo uideantur uulgo differre. Euenire mihi quidē in hac re uidetur idem, quod in humano corpore, in quo quamquam aliud sit pes, aliud manus, oculus, venter, lingua, & cætera id genus membra, ita tamen singula corpus efficiunt, ut uni capiti cuncta subdantur: & cohæreant cum reliquo corpore. Nullus itaq; esse debet disfidii locus, ubi unus animus omnibus esse debet, idemq; uitæ modus. Nam quantum ad Christianæ religionis sacramenta pertineat, eadem professio est omnibus; similis caracter, eadem potestas ligandi, atq; soluendi, idem Deus, et dominus Iesus Christus, haud dispar gratia, equale præmium una fides, unum baptisma: item omnibus pariter dictum est. Sancti estote, quia ego sanctus sum dominus Deus uester. Dicat fortasse quispiam monachos ob sanctioris sequestrationis propositum, si fornicentur, grauius peccare quàm clericos, qui in sæculo sunt: quoniam sicut magnæ laudi datur bonum extitisse inter malos: sic contra magno dedecori esse malum, & improbum effici inter bonos: atq; quāto longius relicto sæculo a fœdis uoluptatibus recesserunt, tanto fœdius eas ipsas uerso retro pede reposcere. At ego utcunq; sit, hos ab illis seorsum

aliter castigare nõ ausim, ne sub orta inde suspitione uel calumniæ uel detractionis (quod absit à me) ad contumeliam omnia accipiant, & exacerbentur ex eo magis, quàm corrigantur. Eos tamen nequaq̃ ferendos esse cẽseo, qui recedentes à collegio ac uotis monasticis, ad sæculum internos prætensa quauis ratione, trãsfugint, quũ pro comperto habeatur ferẽ eiusmodi homines improbos esse, atq; uel ex eo in primis male audire: et ab omnibus uulgo fœdissimæ cuiuspiã turpitudinis & occultę fraudis suspitione traduci. Verum si quis forte bonus inueniatur ex his mihi nihil imputetur: sed potius laudetur Deus & ei maiorẽ in modũ de tã rara aui, quæ (ut aiũt) nigro ẽ simillima cygno laudũ uota soluamus. Sed nec illi similiter sustinẽdi sunt, qui cõtractis supciliis, & frõte cõficta, & obtorto collo singultãtes p uiam psalmos diglutiãt, ut inuidiã cæteris faciãt, & sibi captẽt ex aliorũ conẽptu auctoritatẽ: qua postmodũ securi reliquos sacerdotes seu monachos impie & inhumane detrahendo dilacerẽt, quasi ipsi soli sint amici Dei, alii uero et neq̃ et reprobi et inutiles serui: quũ tñ plærisq; ex his (ut in omni ordine hominum est uidere) tanq̃ tragicã psona uultu, habitu, et uerbis tantũmodo uiri bonũ agãt, in reliqs uero improbissimi sint: non in ueritate ãbulãtes, sed in fictione, et mẽdatio, tanq̃ hypocritæ tristes, ut laudẽtur ab hoibus. Hic uero de his loqmur, qui quũ iniq in se ipsi sint de alienа ꝓbitate sese iactãt, quasi ex eo iusti esse possint honesto in collegio cũ iustis uersantur: nec miseri intelligũt qdũ supbe introrsus in seipsis incedũt, pituri sunt in humilitate sua tã arrogãter inflata: q̃ qdẽ nõ disciplina Christi, sed spiritu Antichristi ꝓuehitur. At ẽto rectius illi, q nihil sibi arrogant, neminẽ incessunt, nulli contumeliã dicunt: sed qua gratia quisque præcellit, eam in medium conferunt, et ad communẽ Christianæ religionis gloriã transmittunt, non suam, sed ubique Christi laudem procurantes. Nam illius, duntaxat monachi uita laudatur: (ut ait

D.Hieronymus) qui ueneratione habet sacerdotes Christi,nec detrahit gradui, per quem factus est Christianus. Sed monachorum claustra relinquentes,ad nostros in seculum reuertamur.

Minime tutam esse conscientiam, ubi suspectæ mulieris cohabitatio arguit impudicitiam, Cap. XXIIII.

SVnt aũt qdam ex nostro ordine adeo parũ curãtes bene,maleve de se dicatur,ut nullis legibus,et nullo uel famæ,uel honestatis amore, ab interdictarum mulierum consortio subducere sese uelint. Quin imo patrocinia turpitudinis sub honestis nominibus aut charitatis,aut necessitatis,aut cognatiõis improbe sibi effingũt atq; uideri uolunt honeste, & caste uiuere, quũ tũ ab omnibus uulgo habeantur impudici. Quanta uero,& quã turpia ex eiusmodi suspecta cohabitatione quotidie pullulent opprobria,et quàm mala in populis cõcipiat opinio propterea contra clericos,nemo est qui nesciat, nisi qui ex assuetudine mali obduruerit ad obtrectantium uoces,& didicerit probra, & contumelias nihilo plus facere,quàm aut manes crepitus,aut uoces balbutientis infantiæ, At qui uero si recte sapimus, tam æquum est nos recta facere,quàm facile carpere nos uulgo solet,atq; huic morbo pro se quisque nostrum mederi maxime debet,et ea præstare,quæ non tantum culpa quacunque insigni uacet,sed etiam uel tenuissima suspitione turpitudinis:ut (iuxta illud) Benefacientes obmutescere faciamus imprudentium hominum ignorantiã. Sed nec princeps quoque apostolorum Petrus omnem conscientiã probat:sed eam tantum quæ cum modestia,& timore bona esse cognoscitur. Ait enim conscientiam habentes bonã, ut ex eo quod detrahunt de uobis confundantur. Nam nihil iniquius murmure,& iudicio populari: quod pro li

6 Pet.2

1 Pet.3.

bito in quemq; graſſatur, & rumorem quantumlibet uanum effuſe pro comperto publice, palamq; diſſeminat. Quo circa nullum eſt aduerſus calumniantium morſus magis præſentaneum remedium, quàm minima quaq;, non ſolum culpa, ſed & ſuſpitione culpę uacare. Propterea procurandum nobis eſt, non tantum ut pudice uiuamus, (et ſi id imprimis omnibus præſtandū eſt) uerum etiam ut bonum habeamus teſtimonium ab eis qui foris ſunt: ut quicquid a nobis agitur, tum optimi cuiuſque iuditio, tum etiam multitudinis teſtimonio comprobetur. Populo enim ſcenæq; (ut dicetur) ſeruiendum eſt. Conſcientia quidem ſatis eſt nobis: ſed pro aliis etiam fama boni nominis neceſſaria eſt. Vtrunque ergo habendum, pro nobis quidem conſcientia, pro aliis uero honeſta, & ſincæra fama: quam, quicunq; tantum ſibi, conſciētiæq; ſuæ confidit, ut negligat, crudelis certe eſt, atq; inhumanus: et is pręſertim, qui apoſtolicum locum tenet: cui q; dictum eſt: Luceat lumen ueſtrū coram hominibus: ut Math. 5.
uideant opa ueſtra bona et glorificent patrem ueſtrum, qui in cœlis eſt. Spectaculum nanque facti ſumus mun 1 Cor. 4.
do, angelis, et hominibus: ut ait Apoſtolus. In formoſo quidem corpore, non ulcus, aut ſtruma ſolum, ſed & næuus, & exigua quæuis macula ſolet eſſe dedecori. Parū profecto prodeſt nos caſtos eſſe nobis, ſi interim noſtra culpa impudici habeamur uulgo ab omnibus. Nempe 2 Cor. 8
oportet (ut ſcribit Apoſtolus) prouidere bona non ſolū coram Deo: ſed etiam coram omnibus hominibus. Et 2 Cor. 2
rurſum alibi. Bonus inquit, odor ſimus Deo in omni loco Quantopere uero enitendum nobis ſit, ne quid ſcandali noſtra cauſa fratribus noſtris occurrat, idē nos optime ſuo exemplo docet his uerbis. Si eſca (inquit) fratrē meum ſcandalizat, non comedam carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. Non enim tam refert quid, aut qua mente quicquam faciamus: quàm quo modo hoc factum alii, & præſertim uulgus accipiant.

1 Cor. 8

Siquidem parum momenti affert ad ædificationem populi, si probus, ac castus tibi sis, nisi talis etiam habearis. Nam longe sane præstat, quo ad negocium fidei, eos, à quibus exempla recte uiuendi sumenda sunt, esse opinionis honestæ, et à cunctis laudari: quàm rem ipsam habere bonam, atque uulgo damnari. Quam ob rem tum demum scias conscientiam tuam tutam esse, quum occasionem male de te sentiendi nullã præstes alicui: quinq; ita uiuas, ut ne scintilla quidē ex moribus defiliat tuis quæ sinistri cuiuspiam rumoris tibi confiare possit incendium: alioqui iniqui irascaris obtrectatoribus, quum eis ipsis obtrectandi tu ipse fomitem sumministres. Expedit ergo si quid mali dicitur de nobis, omnes occasiones mali illius quodcunq; illud fuerit, præcidere: statim: contra uero si quid boni dicitur, occasiones omnes omni nostro studio ac solicitudine augere ad dei gloriam. Nam esto, q; conscientia tua nullum peccati uulnus habeat: habet tamen sparsus rumor ignominiæ cicatricem, quam ostentat pro uulnere: quoniam difficile est homini uel iusto eos, qui fœminarum consortio delectãtur, non iudicare impudicos. Consule ergo famæ, et salua sit tibi undeq; et continentiæ, et integritatis opinio, ut ea cunctis tam foris, quàm domi luceat. Lucebit autem ut uoluimus, si bene nota, ac probata æquis simul atq; iniquis fuerit tuæ uitæ ratio: ac si cunctis ita publice, palamq; constiterit, ut ne fingere quidem quisquam audeat de te crimen, quod nulli putet posse esse probabile.

Quam uiolentam pariat suspitionem uiri mulieris q; consortium Cap. XXV.

Hic fremat, & murmuret quiuis licet, dicam tamen quod sentio, et quod negari ulla ratione non potest. Quonam modo queso poterunt illi ipsi aut excusare culpam, aut dissimulare flagitium, qui

unà cum ſuſpectis mulieribus unas ædes cohabitant? uni menſe accumbunt? ad unam lucernam uigilãt et uno denique igne caleſcunt? Quis nam precor te rurſum in tanta familiaritate, et tam obuio mulieris aſpectu oculos quandoque ad concupiſcendum non flectat? mentem non traducat ad turpia? Et tamen ex ſaluatoris noſtri ſententia non tantum facere in his quicquam turpiter, ſed etiam concupiſcere eſt criminoſum, ſed iuxta illud uel qui uiderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Conſtat enim Matth. 5
ad perfectionem caſtimoniæ, non ſufficere continentiam corporalem, niſi iungatur etiam mentis integritas: quoniam corrupta et contaminata mente corpus ipſum ſyncærum eſſe nullatenus poteſt. Sed quæ tam ſolida mens in tam lubrico, ac præcipiti lapſu humanæ: fragilitatis ſtare poterit, ut aliquando non ſubuertatur et corruat? Flamma (ut aiunt) fumo proxima eſt. Nunquid ait Salomon: poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo ut ueſtimenta illius non Prou. 6.
ardeant? Dauid ſanctus Vriæ uxorem ſe lauantem à longe conſpicatus, exarſit inconcupiſcentiam, et patrauit adulterium. Num tu illo ſanctior: ut fœminas et intueri propius, et cum eiſdem conſidere, coilloqui, ridere, et commorari tuto ſine fornicationis periculo. Non eſt, id (mihi crede) uelle ſeruare caſtitatem, ſed proſtituere: non ſpiritui ſeruire, ſed carni, non denique aliis exemplum recte uiuendi præbere, ſed ſcandalum. Quidnam mirum ſi tantopere uiri, et mulieris conſuetudini male fidãtur: quum ſoleat uel ex lapidum ac tritu ignis elici? Quid eſt iſta mulier tibi? mater nè? ſoror? amita? aut neptis? uxor certe eſſe non poteſt. Quid quæſo opus eſt aſſidue obiicere te periculis ſine cauſa? atque de induſtria ultro hoſtem tibi intra cubiculi limen inducere? Maximæ profecto dementiæ eſt, atque ignorantiæ, id appe

tere,quod ſemper nocuerit:nec cauere uelle, ne tu inde pereas unde tot alios periſſe cognoſcis. Quid neceſſe tibi ita frequenter pugnare, ut te quotidie oporteat certo cum danno,& dedecore aut cadere,aut dubie cum ſolicitudine,& labore ſuperare? Lubrica ſane ſpes eius eſt,et peruerſa cõfidentia certis ſeſe periculis exponere quum poſſit ſecurius abeſſe, et ſaluari abſque ullo diſcrimine. Ecquis negligens,& incautus euadet,ut à tot, tantisq; laqueis non capiatur? quãdo (ut ait Comicus) qui cauet ne decipiatur, uix cauet: et iam quum cauiſſe ratus eſt, ſæpe is ipſe cautor captus eſt. Nempe ſani hominis nõ eſt cõſtituere ſeſe in lubrico,ubi inſiſtere,aut ingredi, ſine caſu aut prolapſione uix poſſit: quũ liceat,ſi uelit, eſſe et uiue
Ephe.4 re in tuto. Nolite inquit Apoſtolus,locum dare diabolo quod eſt,non committere ſeſe temere tentationibus, ac tradere ſeipſum dæmoni ſuperandum. Nam ſi hoſtis foris obſidens nos oppugnet,uix muris, & munimentis arcetur quãto is præualebit acrius, ſi intra muros cœperit incurſare? atq; ſi multi qui inea re melius cauent, et contra eiuſmodi hoſtes portas claudunt, quandoque ſuperarentur: quid illis quæſo erit,qui ultro patefecerint ingreſſum? Multo tutius,atq; melius eſt (mihi credite) procul eſſe a periculo,et perire nõ poſſe,quàm temere dormientem in ripa,uel circa puteum ſaltantem (ut aiunt) ſtare caſurum. Nemo tutus eſſe durius poteſt qui periculo eſt proximus. Non erubeſcit beatus Hieronymus toties in eo certamine probatus,fateri formidinem ſuam. Fateor inquit imbecillitatem meam: nolo ſpe pugnare uictoriæ ne perdam aliquando uictoriam: ſi fugero, gladium deuitaui: ſi ſtetero, aut uincendum mihi eſt,aut cadendum. Quo circa ait. D. Auguſtinus. Qui cum mulieribus habitantes putant ſe caſtitatis obtinere triumphum,ignorant ſe apnd Deum dupliciter reos eſſe, & q; ſeipſos in periculum mittant,& aliis exemplum peruerſæ familiaritatis oſtendant.

Nihil

Nihil referre quo quis animo domi habeat mulierem, quum habeatur propterea à cūctis impudicus. Cap. XXVI.

NOn est ergo ut excuses factum, & conscientia te absoluas tua: quasi bene tibi cōscius sis: quum nihil referat quo animo facias, quod factu turpe est, & plenum scandalis ut perire possit infirmus frater in tua conscientia pro quo Christus est mortuus, ne periret. Si quidem facta cernuntur, animus autem uideri non potest. Et propterea legitur, ꝙ quum Lysander Lacedæmonius quendam militem grauiter increpasset, qui de uia flexerat, eiq; excusanti ꝙ ad nullius reī rapinam ab agmine recessisset, ita respondit. Ne speciem quidem rapturi præbeas cuiquam uelim. Hinc etiam Aristippum philosophum legimus à sapientibus uiris fuisse acriter redargutum: ꝙ quum Laidem formosissimum scortum impensius coleret, suum uitium hoc argumento, uel cauillatione potius defendebat: ut diceret, multū interesse inter se, & cæteros Laidis amatores, ꝙ ipse haberet scilicet Laidem, alii uero à Laide potius haberentur. Attamen nihilo propterea minus infamis est à cunctis habitus, quàm cæteri qui insano amore capti tunc ad Laidem confluebant. Quid nam refert (ut ad te redeam) quo animo mulierem domi teneas, quum te uulgo omnes habeant pro lenone? Vulgus nanque quum ignorat uerum, opinionem, rumoremq; uulgi spectat: ei ꝙ fauet pro uero. Proinde uniuersæ suspitiones etiam falsæ, æque cauendæ sunt, ac ueræ, quū ex eis non falsa sed uera pariatur infamia. Quis enim de ea qua cum tam familiariter uersaris bene sentire poterit: quū ipsam ætas, forma, sexusq; ualde suspectam reddat ac eiusmodi excusationi tuæ reclamitet ipsa natura? Audi quid ad euitandam tantam suspitionem, ipse quoque Apostolus sentiat. Volo inquit iuniores nubere, filios procreare, ma-

tres familias esse, nullam occasionē dare aduersario ma-
2 Tim. 5. ledicti gratia. Antiqui uero quum sæpe de muliere ab-
sente, atq; de aliqua uix conspecta cogitare ex nostra fra-
gilitate compellimur: quid de ea, quæ semper in oculis
sit in sinu, & manu, & qua quum libuerit, uti possis? Vix
singulariter degentes clerici ualent carnales concupiscen-
tias sustinere, quid facient, qui associatis sibi fœminis, ex
utroq; latere concupiscentiarum stimulis uel potius gla-
diis dextra leuaq; petantur? Aspectus quidem fœmine-
us uel transiens uenenatas sagittas in præcordia spectan-
tis affigit: quid si sermo, si risus, si assidua consuetudo huic
accesserit? Nimirum etiam si in peragendis sactis, ubi nul-
la libidinis species est, nihilq; nisi sanctum, piumq; uerbis
factisq; molimur, inest tamen eo ipso congressu naturalis
quædam quasi titilatio: quatenus uix possit effugi, ut ui-
gor ille, ac propositum continentiæ non oppugnetur, ac
sexus diuersitatem non sentiat. In cassum sane dissimulat
quicūq; salua fide continentiæ, in tali cōmercio, inter tot
incitamenta libidinis uersari tuto se posse contendit, nec
que in tam paratas plagas ueretur impingere neve in ta-
dubiam aleam sine causa seipsum, famamq; suam dare
ullo pacto formidat. Tam contra naturam est profecto,
in mediis aquis siti periclitātem potu sese abstinere: q̄ pru-
rientem coitu in tam parata copia exaturandæ libidinis
sese a uenere continere. Quo circa censeo quoad nos-
bis fieri licet, nullum commercium, nullam prorsus con-
suetudinem, nullam denique amicitiam iungendam esse
cum fœminis, quibus curæ est caste, & continenter uiue-
re ne diabolo insidianti & sequire cupienti detur aliqua oc-
casio ad perdendum nos. Hæc dico non q̄ natura, & se-
xus sit odio habēdus: quum in adiutorium uiri sit datus:
sed ut periculum uitemus, & absque suspitione uiuamus
nam graues & multas ruinas hinc per eiusmodi illicitas,
& periculosas cōiunctiones quotidie fieri uidemus. De
hoc ultimo libro copiosius dicemus. Sed quidnam ch-

q quũ in primis maxima tibi cura boni nominis esse de beat, tam obstinate in eo proposito perseueras: ut neque te incontinentiæ periculo exoluas, neq; procul à te, quũ reus sis omnibus, depellere suspitionem cures: uel saltem ut olim Leontius quidam illustris presbyter, qui quũ mulierem quandam, cum qua habitabat, repellere a se omnino recusaret, & suspitionem tamen libidinis effugere uehemẽter uellet, genitalia sibi miser abscidit. Depulit hic quidẽ sic exectis uirilibus à se omnem suspitionẽ patrandæ libidinis: at non fuit deinceps sine magna suspitione dementię, atq; amoris insani: quippe qui sic immaniter, maluit abscidi, quàm ablegare à se, & extra tectum ponere insidiantem sibi in ea fœmina diabolum. Quam obrem postmodum, & dementiæ merito damnatus est et dignitate depositus, licet postea Constantii Cæsaris studiis Antiochiæ fuerit præsul ordinatus. In hac re autem non iuuenes tantum, sed etiam senes sibi cauere oportet: nec nimium ætati fidere, sed potius humanæ imbecillitati consulere: ne uel ipsi pereant, uel inducant alios in perditionem, qui sibi ab eis utpote à maioribus usuendo documenta constituunt. Postremo autem (ut tandem finiã) si te forte in tanto periculo persistere castum posse, cõtra omnium sententiam confidas quid est, q tu de illa saltẽ non suspiceris, ne quando ex imbecillitate muliebri furialibus stimulis cõcita debacchetur in alium quempiam te contẽpto, et inscio: & suggeras uel imprudens, ei immundiciæ lenocinium, ut quũ te fornicatorem interim facere non possit, faciat te lenonem? Nunquid & pro ea spõdes ut tali ætate & eo sexu possit carnis stimulos cohibere? sensus uincere? demonem superare: Nimis certe audes, nimium certe confidis, si quum de teipso in ea re nihil firmi ualeas polliceri, etiam pro fœmina præsumas te uadem, & fideiussorem idoneum constituere: et quum de te, stabilitateque tua nihil certi habeas, in tam certo discrimine uelis de tam instabili natura fœminæ quic-

quam ſolidi, aut certi promittere. Quare ut dicam, quod ſentio, et ſi falli poſſim, uel ex tuo illo ſuſpicionis infamiæq; contemptu, uiolenta mihi iniſcitur ſuſpitio, ſubeſſe in ea conſuetudine aliquam libidinis fraudem. Nam ſi pro cuſtodia domus: aut pro re familiari tutanda iuuenem mulierem domi habens: multo fidelius prudens famulus diſpenſat, obſequentius paret, ſolicitius prouidet, ſtudioſius cuſtodit, tenacius deniq; rebus parcit. Si forte ægritudinis metum, aut alia officia ſummæ neceſſitatis obtendas. Ægrotanti ſane tibi maiori fide, ac attentiori cura aſſidere poſſunt ea neceſſitate ſoſrores, neptes, amici, cognati, & ſi tibi ſint alii aliquo officio maiore deuincti: atque etiam anus potius quæpiam honeſta, quàm iuuenis ſuſpecta, aut petulans ancilla: quæ eo præſertim tempore, quo intendere tibi maxime debebit: rebus tantum aſportandis intendet animum: atq; exclusis tuis inde cognatis in te expilando aduerſariorum tuorum, ſi quos habueris fauoribus abutetur: & cum his coniurabit hoſtiliter quatenus intempeſtiue te, antequam moriaris, efferant ad ſepulchrum. Quo circa nihil uerendum hic incõmodum aliquod perferre in uita, ut ſaltem nobiſmetipſis in morte uacare poſſimus. Ceterum ſi forte rei domeſticæ anguſtia ſumptum ſerui perferre commode nequeat: & ægre feras uiuere in ſolitudine: habeas tibi amitam, ſeu materteram, aliamve ut diximus honeſtam aniculam: uel ſi minus haberi id poteſt, bonæ potius indolis, quàm formæ, quæras tibi adoleſcentem quæpiam erudiendum, qui mutua opera tibi ſeruiat, & à te erudiatur: uel ſi tu forte docere neſcias, aut nolis, cures ut aliunde erudiatur tua gratia. Verum nec etiam in hoc quicquam temere agendum puto: ſed pro ingenio quiſque ſuo, inde diuertat, ubi ſentit ſibi imminere diſcrimen. Hæc non ab re equidem adiicienda putaui, quando ſatis exploratum habeam, plæroſq; mortalium procliues eſſe ad quodcunque flagitium.

In quorundam senum lasciuiam. Cap. XXVII.

QVid uero senes quosdam nostri etiam ordinis commemorem? qui ipsa sua cum ætate luctantes, ita iuueniliter miseri ineptiunt, atque inhiant lasciuiis, ut libidinem senio frigescentem, ac penè mortuam excitent, atque incendant æstibus potionum: et quum iam canis operti sint, corniceq; (ut aiunt) annosiores, turpiloquio tamen, & amatoriis salibus, perinde atque lasciui iuuenes ludant: neque attendunt hominem, qui iam cõfectum ætate corpus ad libidinem trahit, non secus facere, quam qui putrem, ac ueterē nauem in procelosum ad ducit pelagus, primis statim fluctibus obruendam. Lasciuire plærunq; adolescentes minus mirandum est: uerum qui in senili ætate id facit, dignus est planè, ut insanus & amens iure, meritoque ab omnibus habeatur. Censorius Cato (auctore Plinio) dicebat senilem iuuētam esse præmaturæ mortis signum, at nos sic uertamus: iuuenilem senectutem esse æternæ mortis indicium. O inueterate dierum malorum (ut te diuinæ scripturæ uerbis alloquar) quid tui oblite agis: confinis es fossæ, & in charōtis cymba alterum iam pedem tenes, & lasciuiæ adhuc securus intendis? Non est ut credulus speres à calce remeare rursum ad carceres, iam metæ es proximus, nec datur ullo modo recursus. An nō uides tuos istos mores non cōpetere ætati? nec ad istiusmodi ludicra quadrare senem? & multo minus religiosum? Abstinere utique uel saltem in ista ætate istis oportet lusibus: atq; de morte potius cogitare, quàm de uoluptatibus. Tempus est sanè te de illa perpetua iam, non de hac exigua uita, quæ restat amplius cogitare. Adeas quæso speculum, si aliter uidere te nescis melius, & ibi contemplare, si quid luscioſi cernūt oculi, mutatos crines, albicantem barbam, sulcatam rugis frōtem, malas pendulas, attenuatam, atque attritam pellem, faciem male affectam, & mortui hominis uerius, quàm

uiuentis imaginem:ut iam non magis uideare ad inferos properare, quàm ab inferis rediisse. Non est q̃ ætatem ignores tuam,facies tua computat annos, & rugæ & cani tui cõtra te dicũt testimonium. Eia tandem(si quid rell quum mentis est) ad te reuertere, & ascisce uel ad extremum sapientiam,& subduc iugo tritam ceruicem,& ata ta morum peruersitate desiste, quodque olim ratione du ce præstare debueras,facito nunc in fine tandem admonente imò cogente senio Par est quidem te in hac ætate, quæ retro reliqueras,obliuisci, & ad ea quæ ante te sunt & quæ te expectant, totis uiribus ãniti: fœdusq̃ quod cum Christo a principio misti,deincepsinuiolatum seruare, & uetustam libidinis notã nouo studio castitatis abstergere. Vendica iam te tibi,& ad te redi,qui fuisti hactenus alienus:ac nullius certe minus proprius, quàm tuus: et quicquid adhuc supereſt temporis eo nunc tu tibi reditus utere,componens te ad extremum illum diem,qui iam instat,nec abesse procul potest. Nunc tempus agites ut Maro ait. Peccauimus iuuenes,emendemur senes,donec uel pusillum supereſt uitæ. Quid tibi iam cum fœminis? aut uenereis lusibus? hi sanè ut iampridem mimus tibi decori sunt, ita & tu eis iampridem magis ineptus. Nempe tam apta est senectus ueneri, quàm bruma messi, aut asinus(ut aiũt) lyræ. Nũ tu potes repubescere ulla ratione, quum sis senex? Nõ enim ea natura est homini,quæ serpenti, qui cum tunica exuere senectutẽ possit:aut aquilæ quæ,(ut fertur) resecto rostro ad pristinam restituatur ætatem. Non tu intelligis ex multis rumoribus, & nunciis prope adesse tibi in foribus mortem? ac ita iam hærere ceruici, ut affiet occipitis canos? Non ne incõmoda senectutis ferre satis graue est, absq̃ eo q̃ ætatis malis addas etiam turpitudinem? Ferunt Catonem conspicatum quempiam senem deprauatis moribus uiuentem,ita placide monuisse. Te magnopere, inquit, rogo,ut quum plæraq̃ turpia circunueniant suopte inge

nio senectutem, des operam, ne te auctore malignitatis etiam accessio fiat Hæc ille. O stupidum atq; dementem senem, si te id ætatis hominem, atq; in hoc tanto corporis, animæq; discrimine, libidinis nondū piget nihilq; pastas & domui tuæ nondū disponis. Ah quāto satius colligere sarcinulas, atq; accinctū stare, & parare interim ut hinc tibi egresso nō desit, unde ꝓ uectura charōti soluas. Qui furor cano capite, & oculis lippiētibus respectare ad uoluptates iuueniles? & in uestibulo mortis sedere ludētē? Rides? Morbus hic certe est, nō risus: nec ꝓcul abes se uideris a morte hoc risu: nam letalia signa dicunt me dici esse pro certo in egritudine graui ridere? Quid miser gaudes? pyraustæ sane (ut dicitur) gaudes gaudium. Sicut.n. libidinosa adolescentia senectuti proxima esse dicitur, sic senectus sepulchro. Ah quanto ergo satius esset depositus iā ineptis, extricare te ex his laqueis, atq; emergere ex hac cōsuetudine pessima: et uel in ipso penē mortis ore reminiscentē quæ tua persona digna sint, resipisce te. Dediscere quidē stultitiam, uel sero & in ea ætate magnus ad sapientiā gradus est: atq; eo maior, quo paucio-
res sint, qui curent penitus ueneris desyderium, quod in iuuentute cōplexi sunt, in senectute deponere. Id.n. licet ætatis gratia in corpore iam extinctum sit morum tamē puersitate adhuc in animo ꝑseuerat. Hinc est ꝙ senes q uixerunt in iuuentute lasciui, dupli pœna afficiantur in senectute: ꝙ ardeāt scilicet cupiditate uoluptatū, & ꝙ omnī spe potiundi priuentur. Et propterea legitur in ecclesiastico, duo genera hominum peccatis abundare & tertium inducere iram, & perditionem. Anima inquit calida, quasi ignis ardēs, nō extinguetur, donec aliqd glutiat: per quod notatur iracūdus. Homo neq; in ore carnis suę non desinet, donec incēdat ignē: ꝑ qđ intelligitur homo bene potus, cibiq; intēperans. Homini fornicario omnis panis dulcis nō fatigabitur transgrediēs usque ad finem, & reliqua quæ ibi leguntur contra fornicarios. Itaque Eccle. 23.

satis patet ex sua perseuerantia fornicationem esse pessimum uitium: quod nec deponitur impotentia nec transgrediens fatigatur usque in finem. Vulpes enim (ut uulgo audio dici) pilum mutat, uitium non mutat. Ita siquidem affert senium canitiem quibusdam, ut interim tamen nihil immutent de interioribus uitiis: maneantq; in eadem animi mollitie atque cōcupiscentiæ ardore: qui iam pridem illis adolescentibus fuerat. Non sic Annæus Seneca uir modestissimus, qui quum esset ætatis iam fractæ, diis suis gratias eo nomine agebat, q; nullā sentiret in animo ætatis iniuriam, sed in corpore tantum uitia, & uitiorum ministeria senuisse, exultareq; iccirco animum dicebat suum, q; unà cum corporis uiribus magnam quoque partem sui oneris posuisset: eo q; ea ætate quicquid decebat nolle facere, etiam si uellet ipse facere nō posset: affirmās eum tandem bonum uirum esse, qui eo iam suum prouexit affectum, ut non tantum peccare nolit, sed etiam non possit. Inuertamus hanc modo, si libet, sententiam de sene christiano: ut eum demum bonum uirum, & continentem senem dicamus esse, qui non tantum peccare non possit, sed nec uelit.

Non esse à senibus differendam conuersionem, quum illis omnino sit cito moriendum. Cap. XXVIII.

QVid tu ergo piger dormis quando tandem de somno isto tuo lethargico surges? ex pergiscere miser, quando hic non de re uili, & pusilla, sed de tua & uita, & salute agitur: quæ uere iāduduṁ in extremum est deducta discrimē: et si id parum animaduertas. An possunt ardentiores faces admoueri, quæ te excitent tuo tanto discrimine dormientem qnàm quas tibi admouet mors? Quid tu miser ergo in tam formidoloso tēpore, quasi in alta quiete securus Epimenidis somnum

dormis? Dormitũ, atq; iam cessatum est satis: Vide quæ so quãtum transierit lucis, dum dormis. Numera annos tuos, & (nisi frontem penitus perdidisti) pudebit sane te, eadem nunc uelle senem, quę iam dudum uolueras puer atq; eadem parare decrepitum, quæ olim paraueras ado lescens. Tua hæc etas alios mores, aliam uitam affert. Ti bi nanq; hoc tempore, non tam cogitandum est, quomo do uiuendum sit, quàm prouidendum potius, quo pa cto sit tibi moriendum. Siquidem in iuuentute curandum nobis est, ut bene, & laudabiliter uiuamus: at in senectute tandem ut pie, sancteque moriamur. Tria sunt (ut Cicero dicit) quæ ab amore animum ex terreant: satietas, pu dor, cogitatio: Verum si te nondum satietas ueneris coe pit, nec fastidium: saltem impotentia exterreat, pudoriq; & cogitatio. Pudeat te ergo in hac ætate, ita iuueniliter ineptire, ut omnibus iure esse possis derisui, & uulgi fabu la. Insuper cogita quid sibi tua hæc ætas uelit, & illud satyricum dictum.

Quid sumus: quid nam uicturi gignimur: ordo,
Quis datus: quàm mollis flexus: & unde:
Quid fas optare:

Haud multum restat hic tibi (mihi credas) operis per gendi. Vigilandum itaq;, & enitendum acriter, ne quid post hac abste temere fiat, & occasio operandi quæ tran sierit in cassum postea requiratur. Iudicium sane mortis non cedit appellanti: non differtur uadimonio, non ui ali qua fauoreve cuiusuis hominis corrumpitur, Quum ci tamur accedendum est: quum iudicamur pereundum. Eia quæso respice ætatem tuam, & rugosa tibi tandem senectus afferat, qd' uel mollis debuerat præstitisse ado lescentia. Lasciuia profecto in omni ætate turpis est, at in senibus fœdissima: in omnibus item hominibus fœda sed in religiosis etiam execrabilis. Vtrinq; duplex ma lum est: & q; ipsi met recipiunt dedecus, & q; suo exem plo faciunt, hi quidem sæcularium, illi uero adolescentiũ:

impudentiorem intemperantiam. Surge ergo grādis tibi reſtat uia, præcepsq; declinat i occaſum dies, & Oceano properant ſe tingere ſoles. Ecce tempus adeſt, & ſi ſerius quàm par fuerat homini chriſtiano, attamen idoneum adhuc, atq; ita maturum ut iam nec hora quidem poſſit ſine maximo tuo periculo, damnoq; differri. Satis, immo nimiū tēporis amiſiſti: utere quod reliquum eſt et conſilia in melius referens, receptui uoluptatibus canas. Nullum quippe graue peccatū eſt æque atq; in peccatis perſeuerare quod diabolicum eſſe beatus Auguſtinus affirmat. Inſtat profecto tēpus tibi, ut quod ultro iam faciundum fuerat, facias iam coactus. Vixiſti in pelago da operam ut in portu moriaris, Iam iam flecte ratem, uerſoq; relabere uento. Imminet (mihi crede) de proximo naufragium, niſi propere uela conrrahas, & opportune ad terram legas. Etenim quemadmodum in putri nauigio, & iam ex multa uetuſtate rimis laxius fathiſcente, quam ut ſuccurri poſſit amplius, nihil præterea trepidus uector attendit, quàm quo pacto ſaluus euadat: ita & ſenex quando inſtare mortem uidet, quàm nullo uitare ingenio poteſt, nihil curare quicquam debet, niſi qua ratione tutius abſcedat atque de hoc mortali corpore expurgatus, & innocens migret ad dominum: quum iam iam hinc ſibi pro certo ſciat eſſe omnino migrādum. Cætera quidem mortis genera incerta ſunt & ſpei plena, at ſenibus mors præſentanea eſt: & citra omnem ſpem formidoloſa ac ſola expectatione terribilis. Morbus quilibet poteſt definere: naufragium quantumuis præſens euitari, incendium extingui, uulnus, & ulcus ſanari, gladius tam hoſtis quàm iudicis ab ipſa etiam ceruice reuocari: at ille nil habet, quod ſperet, quem ſenectus uelit nolit, ducit ad mortem. Q ue ergo inſania tua eſt in tam imminēti, diſcrimine tā dubiis rebus fidere, & negligere tam graue, & tam manifeſtum periculum: et ad ueritatis, & ſalutis monita ſic obſurdeſcere, ut nihil omnino percipias eo

rum,quæ tibi & salubriter & amice dicuntur. Verum ta-
men & si tibi minime fidendum esse confirmem, nihil
est propterea q̃ tuæ saluti diffidas,aut de conuersione de
speres q̃ iam circa uitæ exitū te esse conspicias: potes si
uelis,uel sero, & in exitu resipiscere:quoniā omne tēpus,
& omnis ætas idonea est ad pœnitentiam: neq; ullum
serum consilium habendum quod salubre est neq; quic-
quam desperandum,quod Deo auctore promittitur. Di
cit.n.in quacūq; hora ingemuerit peccator, iniquitatum
eius non recordabor.Extat & illud Cæsaris dictum.Satis
cito,quod satis bene.Et pręclarissimus philosophus Pla
to.Beatus est inquit,cui uel in senectute contigerit sapien
tia.Non est sane ullo pacto cur desperes,quum non tan-
tū respicit dominus qualis hic quisq; uixerit, q̃tū qualis
hinc quisq; ex hac luce recesserit.Q uinimmo usq; adeo
neminem respuit pœnitentem Deus,ut soleat etiam quo
diutius expectauerit quempiā ad pœnitentiam,eo bland
ius ueniētē excipere,& festiuius amplexari. Sed si id so-
lum uereare, q̃ sero cœperis ad hanc metam currere,fa-
cito quæso,qđ facere uiatores solent,quū aut'tarde exie-
runt domo,aut forte intereūdum cunctantes alicubi mo
ram duxerunt:nam contendunt hi subinde,equis uelisq;
(quod aiunt)obnixe ut festinatione resartiant tarditatem,
ac mature perueniant,quo tendunt: & quocunq; in prin
cipio statim itineris destinauerāt ꝓuenire. Q uid q̃ nulla
ętas aptior est ad emēdationē:& ad bonā mentē magis
idonea q̃ ętas senectutis? Deferbuit tūc sane ęstus ille ado
lescētiæ,& solita carnis ꝓteruitas ætate confecta ita elan-
guet in sene ut pax omnino supsit uincēdū. V erū si quis
forte ita puerse afficiatur,ut nec ad id quidē ætatis perdu-
ctus,aut cōmissa flere,aut ægre meminisse uoluptatū sua
rum possit,id saltem doleat q̃ quem uelit dolorem suo
rum peccatorū sentire nequit:affligatur quæ,uel eo,q̃
non affligitur animo,sicut exoptat:qđ ex nimia peccādi
cōsuetudine solet ꝓuenire:qui morbus est animæ,et cor-

poris pernicioſisſimus. Solet enim in morbis, quibus ſæpe afficimur, uſu uenire, ut quoſe quis peius habeat, eo minus ſentiat grauitatem languoris. Ad curandam autẽ hanc ægritudinem animæ diuturna cõſuetudine iam ſtupentis, nulla aptiora medicamenta ſunt, quàm quæ à ſalutaribus ipſius ſalutaris noſtri Ieſu uulneribus hauriuntur. Ex ea enim meditatione, anima quantumuis langues ac ſtupida, inſurgit aliquando, atque ex eo diſcit flere peccata ſua, pro quibus talia, ac tanta paſſus eſt pius, atq; innocentisſimus Ieſus. Quod ſi quis adeo duro ſit corde, ut nec eo quoq; remedio excitetur, & nullum ſenſum doloris accipiat, quid ei afferam medicamenti ultra non habeo: Non enim uideo quæ poſsit eſſe in tali pectore cõpunctionis ſpes, aut conuerſionis, ſiue emendationis expectatio, Quare orandus eſt dominus ut faciat, q̃ hi aliquando cognito errore ſuo reſipiſcant: ac uel fœtentes tandem, tanquam quatriduanus ille Lazarus reſolutis uinculis rediuiui de ſepulchro æternæ mortis reſurgant.

Quãm anxia ſit uita improborum hominum ex redargutione conſcientiæ: & quàm mendaces ſint omnes corporeæ uoluptates. Cap. XXIX.

HActenus dictum eſt de moribus improbis, & nefaria uita quorundam clericorum, deinceps uidetur mihi conducibile fore & huic noſtro inſtituto conueniens ut explicetur latius anxia, & erumnoſa uita in continentium: quod certe quicũque ſibi ſub oculis ponet, uidebit quoquouerſum lumina flexerit, offerri ſibi denſisſimam nebulam exurgentium undiq; incommodorum, magnoq; impetu irruentium ad peruertendam omnem ſimul & animi, & corporis tranquillitatem: atq; inde aperte, uerèq; unuſquiſq; cognoſcet ſuas omnes libidines, quibus tantopere inhiat, ærumnas, atq; miſerias

esse meras. Nam sic ꝓfecto sese habet libido ad homi
nem, ut ebrietas, uel crapula, quæ nisi post factum absur
ditatis, & turpitudinis suæ magnitudinem non ostendit
Ebrius enim & si nimium bibat, nullum tunc sentit a uino
incommodum, sed uoluptatem, at qui tunc demum sen
tit, quum digesta crapula sobrius, et sui cõpos factus fue
rit. Idem uidetur facere ueneris uoluptas, actu quidem ip
so delectat: sed ubi præteriit mox insurgit ipsamet contra
delinquentem, & facta quouis accusatore molestior tra
hit animum interiori testimonio conuictum ad propriæ
conscientiæ iudicium: ubi homo usq; adeo perfecte co
gnoscit errorem suum ut ipsi sibi nil ex eo amplius nisi
pœnitere, sit reliquũ. Quis unquam tã contumelios us
hostis in quenquam fuit, aut quæ usquam immanior car
nificina, quam in suos amatores illicitæ eiusmodi uolup
tates? quibus illi ipsi uoluptarii planè seruiunt magis quã
fruantur, & tanto miseriores sæpe sint, quanto fœliciores
uulgo creduntur. Putàsne dum eiusmodi libidinibus ho
mines occupantur, ita constanter lætari, ut mortis interea
metu, & supplicii expectatione non terreãtur, non horre
scant futuri iudicii quæstionem? non gehænne incendia cõ
tremiscant? Quilibet enim tantum ueretur quantum
deliquit, dat pœnas quisquis expectat: expectat autẽ qui
cunq; meretur. Nunquam sane desunt, quæ malos exa
gitent pœnæ, nec usquam secura est conscientia impura:
at qui eos, aut perpetrati flagitii, pœnitudo, aut iudicio
rum legumvè metus semper exagitat et ob oculos ipso
rum, & peccatũ, & ultio futura peccati presens semper
oberrat, Vnde propheta. Peccatum, inquit, meum con
tra me est semper. Et enim quoties iniquus de alterius ini Psal. 50
qui supplicio cogitat, toties cum graui horrore impen
dentiũ supliciorum suorũ cogitur reminiscI. Nocens (ut
ait Seneca) habet aliquando lætandi fortunam, sed nun
quam fiduciam. Ita profecto natura constitutum est, ut
tuta scelera esse non possint, nec unquam transeant impu

nita:qñ uel ipſa neqtia pœna ſui ſit,& grauis ultio peccati ſit,peccaſſe.Et.n.nihilo fere triſtiora sũt tormẽta carnificũ q̃ ipſa aſsidua formido, & horribilis expectatio imminẽ tium tormentorum.Tot nanq; crucibus,quot criminibus diſtrahuntur iniqui immo quo maior uis eſt animi,quàm corporis,eo atrociora ſunt ſupplicia,quæ itrorſus debac chantur in mẽte:quàm quæ exterius ſentiuntur in corpo re.Poteſt quidem impunitũ ex humanis iudiciis aliquod crimen eſſe et cuipiam fœliciter ceſsiſſe uideri,ſed reue ra non ceſsit:quum in ipſo ſcelere ſuppliciũ ſit ipſum per ſe ſcelus,nullumq; repiatur grauius tormentum,q̃ latens, & internum uulnus conſcientiæ:nullunq; ſeuerius iudici um,q̃ ꝓprium:& quo uere ſibi quiſq; ẽ reus.Neq; eſt,n. aliud cenſendũ eſſe illas ultrices furias,quibus terreri im pios poetæ fabulantur,q̃ ſua cuiq; ſcelera,libidines,frau des,flagitia, & omnes eiuſmodi tabificas mentis pertur bationes:quæ improbor& corda, ceu Ticii iecur auidiſſi mi uultures aſsidue crudeliterq; dilacerant: et quæ eo& ceruicibus moleſtiores,grauioresq; Siſiphi ſaxo,ſemper impendent.

Nam diri conſcia facti,
Mens habet attonitos,& ſurdo uerbere cædit.

Vt ait iuuenalis Aquinus Verum.n.uero ſicut nihil eſt improbis cõſcientiafacinoris moleſtius,ſic bonis,nihil be ne actæ uitæ,& bene impenſi laboris recordatione ſuauiſ us.Magna ꝓfecto res eſt,ac pene diuina tranquillitas mi dæ,puræq; conſcientiæ:quippe quæ tanq̃ optima,& per petua noſtræ uitæ comes,& letum, & iucundum animũ ſemper habet,Vita.n. (ut ait Plato) eadem & iuſtiſsima, et iucundiſsima eſt: nullaq; potes res eſſe bona,quin eã dem ſit,et iucunda,ſed redeamus ad conſcientiã impio rum, Eſt.n. flagitioſus quilibet ſicut qui uinctus teneatur in carcere:de ſuis cito criminibus pœnas daturus: qui in terim etiam ſi delitiis omnibus uitæ affluat,longe tamen triſtiorem uitam agit,ob impendentis expectationem ip

dicit, quàm qui rerum omnium egenus, per omnes angu
stias duriter: extra tamen expectationem necis suam in
terim uitã agat. Trepidatio siquidem assidua supplicii, in
famię, et dedecoris, ut mala, et turpis est, ita grauis, et sem
per anxia. Quam ob rem si boni ratiocinatores munda
narum uoluptatum fuerimus: et de ratione dati, et accep
ti adducere, et deducere recte calculũ uelimus aperte co
gnoscemus, quæ ex utraq; parte uel boni, uel mali sum
ma sit. Sed quoniam pauci uoluptate illam animi puram
synceramq; degustant, iccirco ad corporeas uoluptates
pronius faciliusq; rapiuntur, non tam, ꝙ optabiliores
sint natura, quàm ꝙ sic esse falsa opinione credantur: ceu
in pueris solet euenire, quibus ea tantum uidentur bona,
quæ eorum moribus arrident, et quæ illorum adolescen
tiæ ætatiq; conueniunt: sed ea ipsa postea, ubi fuut gran
diores effecti, rei ueritate cognita, damnantur. Vnde
Apostolus ait. Dum essem paruulus cogitabam ut paru
ulus sapiebam ut paruulus, loquebar ut paruulus: ubi 1 Cor. 13
aũt factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli. At qui ue
ro ea tantũ sunt iudicanda esse uera bona, quæ solida,
firma, ac perpetua manent, et quæ à sapientibus in uirtute
animi, et non in corporis uoluptate constituũtur. Quod
autem tam multi aberrent a uero nihil mirum: quum ita
sit fere hominum ingenium, ut recta laudent, et semper
peiora sectentur. Id ipsum autem uidemus contin
gere etiam ægrotis: qui: quæcunque prosunt respue
re consueuere, et appetere pro his, quæ noceant: ꝙ ea
in præsenti plus illis, et gratiæ et uoluptatis habere uide
antur, nihil interim quid in his rebus sit commodi uel
incommodi discernentes. Hinc Epicuri disciplina (ut
asserit Firmianus Lactantius) multo celebrior semper est
habita, quàm cæterorum: non ꝙ uerius aliquid afferret,
sed qa multos ad eã populare nomẽ uoluptatis attrahe
ret. Verũtamen (quicquid multi faciant) unica certe fœ
licitas hominis est, hilaritas castæ, puræq; conscientiæ,

cum deſpicientia rerum externarum,atq; fragilium,et eũ contemptione uoluptatum. Sed nequaquam huius fœ licitatis dulcedine capiuntur,qui ex uitio male affecti pa lati,nihil niſi carnem ſapiunt. Sicut enim uidemus euenī re iis,qui uitio ægritudinis tanto plerunq; guſtus ſtupore afficiuntur,ut nullam ſentiant ſuauitatem ciborum,& dul cia ſibi uideantur amara: ita & libidinoſis & improbis euenit:quibus nullus omnino ueri gaudii,& ueræ uolup tatis eſt guſtus. Non ergo quod alicui noſtrum uel ama rum uel dulce ſapit, eſt protinus aut amarum, aut dulce cenſendum,ſed id quod tantum ſano palato ſapit. Idem iudicium de reliquis ſenſibus corporis habendum eſt; qui non imperfectione rei q̃; opinionis falſitate, et ſenſuũ uitio fallunrur. Itaq; ſi recte ſapis,purga aures,purga oculos,purga palatũ, & quod magis neceſſe eſt purga cor tuum:& dulceſcent hæc protinus tibi, quæ nunc ace ſcunt:& ſonabit melos,quod uitio aurium fragor appa ret,& quod atrum,atq; obſcurum uidetur, ut aurũ gemmæq̃; fulgebunt. Minus autem mirum eſt ſi plurimis uo luptas corporis dulce ſapiat: quoniam eſt ſicuti uenenũ quod niſi conſperſum dulcedine, & conditum ſuauiſſi mo obſtruſæ calamitatis ſapore non hauritur: nec eius pe nicies non niſi epota graſſatur:ut tunc demum letalis ſuc cus pro certo ſciatur,quum ei mederi quis nequeat, nec euomi illa amplius poſſit. Et enim ſic eſt natura compa ratum,ut ſicut amaritudo permixta eſt uirtutibus,ita quo que uoluptas permixta ſit uitiis:quo fit,ut illa offenſi, & his deliniti:ſtulti mortales,mala pro bonis ſæpius ample ctantur,falſis iudiciis,& rerum ſpecie decepti. Quomo do autem improbi falſa opinione ab ipſa uoluptate falſi tur,& non boni,Plato in Philebo de amicis, & inimicis Dei egregie diſceptauit:ſed multo enucleatius, atq; ex preſſius fidiſſimus eius interpres Marſilius Ficinus in epi ſtolis ſuis. Bonus inquit uir à Platone cenſetur qui in ſe quidem temperatus,ad Deum autem pius eſt, ad homi

nes uero

nes uero iustus. Animus.n.eiusmodi propter similitudi-
né Deo præ cæteris est amicus: malus aût per dissimilitu
dinem inimicus. Itaq; quũ Deus, & moueat intrinsecus,
& ubiq; prouideat, nimirum opiniones, & imaginatio-
nes, spesq; bonorum uitorum ueræ frequenter eua-
dunt, malorum itidem falsæ. Hi nãq; tanquam sibi ipsis
mendaces, sicut frequenter opinione fallũtur, ita falsa
sæpius oblectamẽta cõfingunt, ac recipiũt pro ueris: quũ
tamen ea similia sint falsis gaudiis ęgrotantium, somnian
tiũ, & insanor-. Hec ille profecto elegãtissime. Quid est
ergo q; tantopere respiciamus ad has falsas, uoluptates,
pecudibus dignas magis quã hominis excellẽtia? Quid
eis tam facile quicquam credimus? Infidæ sunt, breues, in
stabiles, fluxæ fucatæ, uanæ, fallaces, & quæ anxias semp
curas, & innumeras undiq; solicitudines post se trahant:
afferentes semper, quoquomodo hauriantur, magnum
rei, famæq; dispendium. Ea est.n. omnium uoluptatum
natura, ut quum ipsæ cito, & momento ferme temporis
euolent, longã tamen perniciem quampiam post se sem
per derelinquant. Neq; id tãtum uoluptatibus solet eue
nire: sed & cæteris rebus humanis, quibus cito aut ma-
gna mutatio, aut certus imminet interitus. Ecce qui nu-
per infantes, pueriq; fueramus, illico adolescentes sumus
mox iuuenes repente senes, subinde decrepiti: et quę mu
tatio omnium maxima est, una sæpe hora miseri morta-
les prospero aliquo successu lætamur, altera sepulti uer-
mibus destinamur. Inuigilandum est ergo, ac studiosis-
sime cauendum, ne tam perniciosas usuras uoluptatũ no
strarum pendamus aliquando: ut pro breui gaudio in
profundo baratro æternis supplicils destinemur.

BERNARDINI SCARDÆONII PRESBY. PATAVINI DE CASTITATE LIBER SEXTVS.

EXORDIVM.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

IN principio equidem de castitate dicere proposuissem, statueram sane mecum ad comprimendos libidinis insultus, imbecillitati duntaxat meæ suppetias ferre: mihique (ut aiunt) & musis canere. Hoc enim rebar me ab eiusmodi concupiscentiis abstinere tantisper posse, donec tota mente honestis studiis, & sollicitus commentationibus assiduus occuparer. Subiit postmodum haud abre fore, nec abesse ab officio sacerdotis, impudicitiam etiam quorūdam ex nostro ordine, idoneis exhortationibus, ac etiam reprehensionibus (ubi opus fuisset) nō tam meis, quàm etiam sapientissimorum uirorum sententiis redarguere. Cæterum interscribendum (ut fit) dum aliud ex alio prouenit, cœpi uelle omnibus in commune consulere ac nihil quicquam prætermittere intentatum, quod in ea re, aut ad animæ salutem, aut ad uitæ honestatem facere uideretur. Et ita sensim, & quasi furtim, diuino (ut credo) afflatus flamine incidi in hunc amorem scribendi: atq; sic de pudicitia coniugatorum multa passim accumulare studui quæ huic loco mihi uisa sunt cōuenire, & quę prodesse multis, & obesse nullis possent. Interim uero dum accurate id præstare multa opera cōamur, liber creuit: & quum urceus à me cœpisset effingi, currente rota, exiit è manibus amphora. Euenit hic nobis in hac re ut de pane illo euangelico legitur qui, antequam distribue-

retur, quinq; tantum panes fuerant: et ubi diſpartiti ſunt, duodecim cophinos, ſaturatis ex eo tot milibus hominum poſtea compleuerunt. Sicut ergo panis ille exiguus dū fragitur,& diſpartitur,accreuit:ita & opus noſtrū primo quidem tenue dum ſcribitur,& attractatur,ingens uolumen efficitur. Nec ab re certe factum,omnibus enim debitores ſumus:nam & Apoſtolus. Omnia(inquit) omnibus factus ſum, ut omnes facerem ſaluos. Quamobrem quum plærique hominum coniugatorum abuſi licentia nuptarum fœde cōmiſcendo ſeſe tam cū alienis fœminis,quàm etiam cum propriis uxoribus peccēt,& cōiugalis continentiæ impudenter metam tranſiliant:operæ precium uiſus ſum facere,ſi & hos ipſos, tam ex officio ſacerdoti,quàm ex inſtituto opere ad horter,& moneam ut alienis toris inſidiari deſiſtant: atq; ſimul ut pudice ſeſe habeant in coniungiis et nolint attrectare uxores proprias impudentius,quàm par ſit,& quàm ſoleant fornicatores & adulteri alienas. Quamobrem boni & candidi lectores oratos uos uelim,ne noſtros labores contemnendos putetis, arbitrantes ueſtris oculis, & auribus prorſus indignos,& eos de caſtitate inſcriptos prima ſtatim fronte legiſtis. Per legite quæſo omnia ſedulo,& cognoſcite: nec uereamini hic quoq; aliquid ſuciſiui ac fortaſſe perituri alioqui temporis impartiri:non uos,credo pigebit: et ego ſi impetrauero ſatis mihi repenſum,atq; plene ſatisfactū putabo. Paucis autē uobiſcum de induſtria agēdum cenſui, parique conſilio ſermonem hunc noſtrum multa orationis uarietate reſperſi: ne mihi forte contingat,quod per multis ſcriptoribus quotidie uidemus accidere,qui uel propter prolixitatem abiiciuntur ab occupatis,uel propter ruditatē, à delicatioribus cōtemnūtur.

1 Cor. 9.

De matrimonio,& eius commodis. Cap. I.

QValis autem quantaq; fuerit ſemper apud omnes gentes ſanctitas matrimonii, ac uis eius,tam

ad propagandam ſoboiem, quàm ad bene, beatéq; uiue
dum, latere puto neminem, et propterea minime opus
fore cenſui, hic illius præconia accuratius pertractare. Fa
cile eſt enim aut ex re ipſa, aut ex ipſius auctoris maieſta
te, eius dignitatem præſtantiamq; cognoſcere. Non.n.
non dignisſimum haberi poteſt quod Deus inſtituit: ne
que leue, cuitantus auctor benedixit, dicens. Creſcite et
multiplicamini. Fuit nanq; matrimonium ab illo opifice
Deo in principio ſtatim creationis mundi, in amænisſi
mo paradiſi loco, innocentiæ illius primeuæ tẽpore con
ſtitutum, & condítum: quicquid dixerit antiqua, & uana
credulitas ethnicorum, qui inſtitutorem matrimonii Ce
cropem quẽdam ferunt: eumq; iccirco fabulãtur, eſſe bi
frontem, ꝙ primus omnium fuerit, qui fœminam ma
remq; quaſi in unum corpus coniugio copulaſſet. Sed
quoniam haud ſatis dignum eſt homine Chriſtiano, in
rebus ſerlis eiuſmodi fabularum deliramenta ſectari, hæc
interim miſſa faciamus, & id quod uerum eſt hoc loco
ſolum modo referamus. Sacrarum etenim ſcriptura
rum ueritas habet, & pia religio noſtra confirmat, ipſ
ſum Deum omnipotentem, non autem mortalem
quempiam, in primordio ſtatim creationis inſeparabile
matrimonii conſortium ſtatuiſſe: quod eſſet ueluti ſe
minarium quoddam propagationis humanæ quo legi
tima ſoboles rationalis creaturæ, nulla unquam tem
poris longinquitate orbe durante deſineret: ſed per nup
tiarum copulam coniugii lege propagata, ubiq; te ra
rum longe lateq; diſſeminaretur, ut coniunctione fra
trum, & cohabitatione patruelium, atq; deinceps con
ſanguineorum familiæ conſtituerentur, quæ ſubinde,
quum ob frequentiam una domo capi non poſſent,
mox in alias domos, tanquam in nouas colonias exi
rent: quemadmodum apes, quæ quum uno alueari
præ numero teneri non ualent, examine facto, ad nouas
ſedes inquirendas, foras euolant. Inde cœptum ex ea

hominum frequentia religiosius Deum coli, & congregari ciuitates, urbes constrúi, regna constitui, prouintias, ec orbem denique uniuersum, oppidis, uicis, uillisq; ubiq; edificatis ornari, sicq; adinueniri paulatim nouas artes, excogitariq; disciplinas literarum: ac diligẽtiori cura agros excoli, & demum in dies parari commodius omnia ad usus hominum, & iumentorum. Xenophon Atheniensis in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur, maritale coniugiũ sic comparatum natura tradit, ut per id non solum iucundissima, uerum etiam utilissima uitæ societas inire tur: quum ex hac individua maris, & fœminæ societate, adulta sobole adiutoria necessaria senectuti, necnon idonea totius uitæ p̃sidia mortalibus parar̃etur. Dicebat, n. quũ victus, cultusq; humanus non uti feris in propatulo, palãq; in syluestribus, sed domi sub tecto curandus esset, pnecessariũ fuisse utrunq; sexum: alterum scilicet ut foris, & sub dio esset aliqñ, qui labore, & industria sua compararet, quæ ad cõmodũ, & usum uitæ postea tectis recõderentur: et propterea rusticari, nauigare negociari, atq; ẽt belligerare erat necesse, ut cultui, victuiq; idonea, & necessaria quærerentur. Q uũ uero partæ iam res sub tectũ essent opus fore altero dicebat qui & res illatas cautius custodiret & parcius dispensaret, atq; id operis conficeret, quod domesticis esset postea usibus opportunũ. Iure ergo dicebat natura comparatam esse operam utriusque: mulieris uidelicet ad domesticam diligentiam uiri autem ad exercitationem forensem. Et iccirco uiris natura ipsa calores, & frigora, itineraq;, & labores fortius perpetiendos dedit: & pacis belliq; officia in primis tradidit: mulieribus uero, q̃ eas omnibus his rebus inhabiles fecerat, domestica tantum negocia curanda præbuit. Sed quoniam hunc sexum custodiæ, ac diligẽriæ assignauerat, timidiorem ideo esse statuit quam uirilem: quando metus plurimum conferat ad diligẽtiam custodiendi. Q uoniam autem necesse erat, fo-

ris in aperto uictum, quærenti, nõnunq; iniuriã propulsa re, uirum propterea quàm mulierem fecit audaciorem. Quia uero partis opibus, æque fuit opus utriſq; memoria, ac diligentia in ſeruando, ac tuendo, non minorem fœminæ quàm uiro earum rerum uſum tribuit. Verum quoniam ſimplex natura alterius ſexus, non hęc commode omnia cõplecti poterat, ideo alterum alterius uoluit indigere ut qđ uni deeſt alteri ſtatim p̃ſto foret. Hæc Xenophon primo, Cicero deinde, qui eum latinæ conſuetudini tradidit, quàm elegantiſsime. Addendum iis etiam uirum, ac mulierem: iccirca decentiſsime legitimo, ac certo connubio copulatus, ut habeat homo, quicum tuto, uelut ſecum indigna, dignaq;, læta ac triſta, iocos, ſeriaq; communicet, & quaſi iuncto (ut aiunt) humero portent quicquid aut lætius, aut grauius ſit ferendũ. An hoc uideri parum debeat? ꝙ hi, uel iam defuncti relicta interim de ſe prole, magna ex parte ſui, modo quodam uideantur in ipſa propagine, ex filiorum nepotumq; ſucceſſionibus ſupereſſe. Nam quum parentes ex ſanguine ex oſſibus, atq; e uiſceribus ſuis in lucem liberos ædant, quid, aliud liberi dici poſſunt, quàm partes, & membra, & caro parẽtum? Quare Antoninus pius imperator Romanorum paulo ante mortem amicis dixiſſe refertur, ſe æquo animo obire mortem, quum filium ſuperſtitem ſibi relinqueret, qui aliquandiu ſe per omnia iam defunctũ referat. Accedat quoq; ad hæc, ꝙ parẽtum ipſorum imagines, in ipſis liberorũ uultibus, uelut in ſpeculo, ſic ſæpe numero exprimũtur, ꝙ idem penè uideatur, pater & filius, mater & filia: ut lac lacti (qđ aiũt) uix ſit ſimilius, & qui alterum nouit, utrunque nouerit: poſſisq; uel ex eo certo ſcire in ipſis iterũ liberis parentes fuiſſe renatos: atq; ouo (ut dici ſolet) prognatos eodem. Nam pater quidem in filio nou ſpeciem ſuam tantum, ſed ſeipſum quoq; ſæpius uidet. Quid? ꝙ prærer uultum, eadem ferme ingenia, iidem mores compares q; cultus eis ipſis ſint, ac ſi eſſent

ex eorum capite nati,ut dicunt Mineruam ex capite Iouis? Additur etiam ad dignitatem,& laudem matrimonii q̃ inter septem sacramenta ecclesiæ idipsum quoq; annumeretur:eo q̃ signum sit sacræ rei: scilicet coniunctionis Christi,& ecclesiæ,Scriptũ est enim relinquet homo patrem,& matrem,& adhærebit uxori suæ:& erunt duo in carnem unam.Sacramentum hoc magnum est:ego autẽ dico inquit Apostolus in Christo & ecclesia. Quod sic exponitur:ita inter se coniuges mutua debere animorũ & corporum coniunctione copulari: sicut Christus cum ecclesia uoluntate, & natura copulatur quum idem ipse ultro sese humanæ coniunxerit, naturæ,in similitudinẽ hominum factus,et habitu inuentus ut homo sicut idem Paulus nos edocet. Coniuncta est ergo sponsa sponso spirituali copula,& carnali:idest indissolubili charitatis nexu, ac uera humanæ conformitate naturæ: quorum alterum significatur per consensum animorum, qui requiritur in cõiungio:alterum commixtione diuersi sexus, qua homo generatur ab homine naturæ qualitate cõformis.

Gene.2.

Ephe.5.

Phili.2.

Quantæ semper curæ fuerit Hebræis, ac cæteris gentibus suscipiendæ prolis negocium. Cap. II.

HEbræis autem tantæ curæ olim generatio prolis fuerat,ut coniugati, quibus liberi nõ essent,execrabiles uulgo fierent:atq; indigni propterea, qui in templo rem diuinam facerent. Iccirco Isacar summus sacerdos oblationes uiri alioqui optimi Ioachini de more offerentis despexisse dicitur,q̃ indignum putasset hominem iam ætate prouectum offerre in templo munera, qui de se non dum prolẽ aliquam suscepisset. Ad id facit q̃ idem Hæbræi annum integrum immunem darẽt his, qui nuptias contraxissent:ne procederent ad bellum,sed domi absq; culpa uacarent ut eo scilicet munere allectos homines ad contrahenda libentius connubia prouoca-

Deute.24.

rent:simulq; ut incumberent attentius eo anno rei uxo
riæ,& liberius negocio procreandæ sobolis operam da
rent.Romani quoq; haud multo secius & ipsi augendæ
prolis cupidi, eo qui ad senectutẽ cœlibes peruenissent,
certũ æris pondus mulctæ nomine in ærarium iudebãt
deferre:& queri de tali mulcta ausos duplo mulctabant.
Hoc.n.per legem duodecim tabularum iure facere uide
bantur,ubi auctore Cicerone legebatur,Cœlibes esse,pro
hibento.Contra uero coniugatis,ius liberorum,& cõgia
ria principum,& munera ex publico ærario, & immuni
tates alias extra ordinem iidem ipsi conferre consueue
rant.In urbe.n.eos qui tres in Italia, q quinq;:in prouin
ciis,qui septem ex uxore legitima liberos habuissent,im
munitate donabantur.Erant quoq; Romæ Proletarii ad
prolem populi frequentandam:sic dicti,q; gignẽdæ pro
li ultra cæteros,ex officio, præcipua cura uacarent. Nec
ascribebantur hi militiæ nisi difficillimis.R. publicæ tem
poribus:sed erant domi liberis operam dantes.Id ẽt mu
neris atq; honoris fœcunditati Senatus Romanus defer
re cõsueuerat: ut in ordinibus honorum,ac magistratuũ
pferẽt, non cui plus ætatis,sed cui plus fœcũditatis ines
set. Vnde lex Iulia. Priori,iniquit,ex consl.fasces sumẽdi
potestas sit, nõ qui plures annos natus est,sed qui plures
liberos,quàm collega,aut in sua potestate habet, aut bel
lo amisit. Massilienses item Romanorum amicitia,&
morum seueritate conspicui ex sexcentis primariis po
puli senatum suum cõstituebant:quorum duo longe cæ
teris honore & dignitate præstabant: sicut apud Roma
nos consl.uerum ex illis nemo Timitus,(id enim digni
tatis illius nomen erat)eligebatur,nisi liberos haberet.Ly
curgus quoque legẽ tulit,ut qui uxorẽ non duxisset,æsta
te arceretur a ludis, ac spectaculis:hyeme,nudus forũ ci
cuiret,contemptibilis omnibus, propterea q; legibus nõ
paruisset.Plato quoque & ipse in suis legibus mandat,ut
uir, uxorem a trigesimo anno usq; ad .xxxv.ducat,qui

uero non duxerit pecunia mulctet, & afficiatur dedecore. Et propterea legitur eum ipsum Platonem quum ad extremum uitæ diem castam, ac cœlibē uitam duxisset, sacrificasse naturæ salacem gallum gallinaceum: quasi eo sacrificio placaretur sibi natura, quàm uiolasse sua ipse continentia uidebatur. Ridicule sane factum: tamen quis hoc neget à sapiente factum, etiam si minus sapienter sit, quum id ipsum a Platone factum fuisset intellexerit?

Matrimonium etiam in solum remedium incontinentiæ decere. Cap. III.

ET si constat, ut paulo ante dicebā matrimoniorum causam primam atque præcipuam esse debere suscipiendæ prolis desyderium: ueruntamen neque his quoque qui generare desperant, nuptiarum solatia sunt neganda: ut uel eo saltem remedio libidinis petulantia reprimatur: et fornicationis uitium, nomenque pariter fugiatur. Facile enim posset dum licite nequiret homo uti muliere ui lasciuiæ carnalis impulsus, ad libidines illicitas, & ad spurcitias carnis delabi. Quam ob rem licet prolis causa matrimonium constitutum sit: tamen ubi etiam nulla spes prolis fuerit si urgens interim libido suadeat, & periculum aliquod fornicationis immineat, non est q̄ quis illud contemnendum putet. Ait enim Apostolus ad Corinth. Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat. 1 Cor. 7
Probe sane. Nam sicut matrimonium firmissima in posteritatis columen solet esse fœcundis: sic in fecundis tutissimum profugium incontinentiæ: ut quisque interim licite re uenerea uti, & explere libidinem absque noxa libidinis ualeat, quatenus id legitime faciat: neque obstet præterea quicquam quo mi

a Cor. 7. nus honeste riteq; perficiatur. Scriptum est enim lõge melius esse nubere, q̃ uri: et Qui duxit uxorem non peccauit. Tollenda ergo fuit omnis occasio fornicationis: & lasciuia senum quoquomodo nuptialibus pedicis constringenda: quando nec ratione tranquillitatis, nec uitæ melioris gratia eis suaderi possit, meliorem esse matrimonio cœlibatum. Quomodo autem uxor eiusmodi, & si re uera sit uxor, appelletur tamen alicubi in sacris literis concubina, q̃ tantummodo concubitus causa ducta sit, satis diffuse superius dictum est libro secundo.

Valde esse naturæ consentaneum homines matrimonio copulari. Cap. IIII.

MVnus etenim matrimonii, quod attinet ad maris, fœminæq; consortium, adeo naturale est, ut etiam uolucres penè omnes faciant matrimonia ita ut nullus sit tam rapax miluus, aut tam solitarius accipiter, qui non coniugium appetat, & nidum cõgerat: ubi tanquàm in geniali toro concordi animo cum sua pari, quasi cum sua matre familias, initam diu coniugii societatem retineant. Ibi nanq; oua simul confouent, fœtus educant, atq; ab omni iniuria, quatenus illis licet, pari cura, studioq; tuẽtur. Fertur etiam Æthneus piscis, ubi speciei suæ fœminam tanquã coniugem semel agnouerit, alias omnes solitus esse intactas relinquere, & illi soli tantum uacare, uelut coniugi inuptiarumq; foedere iunctus. At quanto ad id pronior est homo: qui suopte ingenio & studia societatis arctius complectitur, & natura ad matrimonium propensius inclinatur. Socialis quidem est, & ideo cæteris animantibus ad societatem sua ipsius natura prodiuior. Verum præcipua, & prima societas hominum esse uidetur, ut uir fœminæ, & fœmina uiro ante omnia, et in primis matrimonii societate iungatur. Quod ubi ex sententia utriusq; succedere contingit: optimum sane præsidi

um,ac tutisſimum perfugium degendæ fœliciter uitæ illis ipſis coniugibus partum eſt ſiue proſperitate fortunæ lætandum ſit,ſiue afflictis rebus perpetiendum. Viri ſane ſolatium maximum eſt uxor proba, & pudica: et e conuerſo optimum uxoris præſidium prudens, & cordatus maritus. Relinquet homo (dicit dominus) patrem,& matrem,et adhærebit uxori ſuæ. Quid ꝓfecto dulcius,quã habere qui cum æque atque tecum audeas omnia communicare? cuiq; poſſis omnia tuto committere cuiuſq; mandare fidei iuxta atq; ipſi tibi? Item quid iucũdius quã cum illa eſſe,atq; aſſidue uiuere,cui ſis non beneuolentiæ ſolum,atq; animorum coniunctione, ſed et corporum ſimulq; communium liberorum mutua,ac inſolubili quadã colligatione copulatus? Sed id quoq; prætereundum non eſt,rem quidem uxoriam omnes fere accuſare, ſed omnes ferè & ſequi & appetere,quod accuſant: eosq; ipſos ſæpe,qui aliquando coniuglũ calumniati ſunt, actum mutatos,etiam plus æquo diligere. Quod non aliunde profecto exiſtimamus prouenire, quàm ꝙ matrimoniũ & naturale ſit,& hominis ꝓprium: licet ex peruerſiſſimis quorundam moribus,& ob inconſtantiam mulierem, id ipſum plærunq; quod alio qui gratiſſimum uideri ſolet odioſum,ac triſte fiat. Nam ſi ſemper mulieres obſequentes cõnubiorum legibus, uſq; quaq; cum uiris ſuis conuenirent,non dubitaſſent plæriq; ſapientes de ducenda uxore decernere, nec eſſet fortaſſis tam neceſſarius ſacerdotibus cœlibatus,ut ſatis ſuperq; diximus ſuperioribus libris. Verum ſicut in coniugio, ubi cõcordibus animis uiuitur,nulla eſt fœlicitas uitæ potior, ita quoque nullum uitæ genus,ſi ſecus accidat hominibus triſtius, & ærumnoſius. Non ergo ſemper ut honeſtiſſima res eſt cõiugium ita & quietiſſima: quãdo ſæpe diſparitate morum,quod de ſui natura habetur optimum, in fœliciſſimum reddi poſſit. Circunſpicere itaq; debent homines ut in ineundis cõnubiis,mutua,& ingenii & morum (qua

Gene.2.

tenus dicet) similitudine copulentur: ex quo omnis concordia, uitæq; societas coaleſcit: quæ uel una (ſi recte conuenit) reddere poteſt iucundum fortunatumq; coniugium. At qui uero ut id contingat, non noſtræ omnino eſt facultatis nec tam diligentiæ aut fortunæ fidendum quàm diuino potius iudicio cõmittendum. Quo circa hoc ipſum matrimonium non niſi bonis auſpiciis pie ſanctèq;, & Deo auſpice faciundum eſt: ut quondã maiores noſtri facere cõſueuerunt: qui niſi ſacris rite peractis, & nuncupatis prius uotis rem tantam aggredi non audebant. Nam quid tam peruerſum prępoſterumve fieri aut excogitari poteſt, quàm quod nunc plærique omnes faciunt adoleſcentes: qui non Deo, ut homini chriſtiano par eſt ſed ineptis ominibus, conſultisve ſortibus, gentilium more, opes, genus, formam, factionemq;, ac eiuſmodi alia quæuis uana prius quæritant, in eligenda uxore, quàm pudicitiam, quàm prudentiam, quàm mores? Nam modo iuxta illud.

Protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet Quæſtio.

Minime ergo mirandum, ſi his ſæpenumero male ſuccedant matrimonia: quæ tam peruerſe, & inconſulto malisq; artibus, malisq; deſideriis ſint ab initio auſpicati.

Quomodo honeſte habere ſeſe debeant coniuges in re uxoria. Cap V.

SCire autem homines debent non tam ad perfruendam uoluptatem, quàm ad quærendam liberorum procreationem ſe eſſe uxoribus copulatos: quod eſt primum & potiſſimum in matrimoniis ſanciendis: dicente dpmino. Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Cæterum quum fieri nequeat, nec forte etiam expediat, ut ea copula ſua careat uoluptate: ſeruanda eſt in ea re, ut in omnibus uitæ officiis, et cõtinẽtiæ, & moderatio

Gene. 1.

nis certa & præscripta regula quæ deceat hominẽ Chri-
stianum: qui non eam ipsam uoluptatem, tanquam finẽ,
atq; præcipuum matrimonii bonum appetit, sed agno-
scit potius uti mercedem, & præmium seruitutis, & recõ-
pẽsationem cõiugalium tædiorum. Tunc enim uere le-
gitimum censetur esse matrimonium, quum secundum
diuinas leges, non uoluptatis magis affectu, quàm prolis
causa fuerit facta coniũctio. Quæ obseruantia, quum
etiam in pecudibus inueniatur, quàm nefarium est si id
pudoris rationales homines & presertim Christiani non
præstent. Sit ergo susceptio liberorum, aut spes po-
steritatis in uoto: quod primum, atque præcipuum es-
se debet in matrimonio contrahendo: subinde remeo-
dium, fornicationis: uoluptas uero, & procuratio rei
domesticæ, fauores, opes affines, partium studia, & eius-
modi, quæ suadere coniugium plærisque solent non
omnino præeant ante ut dominæ, sed pone potius ut
pedisequæ nuptiis subsequantur. Nam qui ad omnem
lasciuiam pronus solius libidinis causa coire, & dele-
ctari uoluptuose magis quàm generare studet, scorta-
tor hic uerius esse dicitur, quàm maritus. Itidem &
mulier, quæ uoluptati, & non fœcunditati deseruit,
non uxor appellanda est, sed scortum. Neque enim
matrimonio recte fruitur, quæcunque commisceri qui-
dem uult marito, sed dolose, quo minus efficiatur in-
terea mater enititur: quum a matre matrimonium,
quasi matris munium pro certo dicatur. Quid est
enim aliud matrimonium quàm legitima maris, ac fœ
minæ studio gignendæ prolis coniunctio? Quo circa
nequaquam ueri mariti existimandi sunt, qui non le-
gitimo, & honesto amore, sed libidinoso, et insano
quodã furore correpti, eos ãplexus, eos lusus eam de-
nicq; nequitiã immiscent coniugiis, ut uxore pene q̃ scor-
to turpius abutãtur: et iura, leges q; cõiugalis tori neqter
trãscendẽtes, in cuiuslibet fœdissimæ libidinis parathrũ

se præcipitant. Quis ignorat fœdari pudicitiam matri
monii, si meretriciis sordibus misceatur? quum nō nisi ue
recundus, et parcus esse debeat usus sancti, legitimiq; cō
nubii. Nullus est quidē pudicitiæ locus, ubi quis statutos
legibus fines pudoris excedit. Et enim si iniquum est pos
sidendi cupiditate transgredi limitem agrorum, quanto
iniquius coeundi libidine subuertere, ac pertransire limi
tes morum? Gignendorum quidem liberorum in matri
moniis concessa sunt opera: et ea, quæ in eiusmodi re in
esse solet, honesta, et moderata uoluptas aſt illa quæ fœ
de, et intemperanter ex illicitis meretricum amplexibus
ab incontinentibus captari consueuit, est omnino pudici
coniugibus interdicta. Sapiens enim uir, et pudicus mari
tus iudicio amabit coniugem, non affectu: nec ad eam se
se permittet impetu libidinis ferri, sed cum pudore pote
us seipse moderans, aut naturali desiderio, aut studio pro
pagandæ generationis accedet. Coniunctionem etenim
maris, et fœminæ legitimam (si rem ipsam recte pensa
mus) sola efficit procreandæ sobolis ratio: uel saltē eius
tandæ fornicationis intentio: quicquid ultra est, a malo
est. Attendendum itaq; est diligēter in re uxoria, ne quo
modo honestatis, aut modestiæ transiliantur fines, q quī
dem notissimi sunt, et certi: nisi malint plærique dissimula
re se nescire quàm cognoscere.

Q ua licet & sequitur pudor est miscendus amori.
Vt ait poeta Ex quo et Ælius Verus, qui Cesar est dictus
et si fuerat impudicus, tamen fertur uxori conquerenti de
extraneis uoluptatibus, dixisse. Patere me per alias exer
cere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est
non uoluptatis. Modeste igitur maritali uoluptate frue
dum est: neque impudenter hic quicquam agēdum quo
duæ sanctissimæ res sacramentum scilicet et pudicitia pol
Matth. 13 riter polluantur. Q uicunque enim in matrimonio hone
ste, ac pudice uixerit, ex satu euāgelici seminis fructum de
demessurus tricesimum: qui uero impudice et mereti

elo amore lasciuiet, is est ut asserit Apostolus cum adul
teris grauissima in stagno ignis, et sulphuris lasciuiæ suæ 1 Cor. 6
pœnas daturus.

Valde impudenter facere qui sponsam cognoscat ante traductionem. Cap. VI.

REprehendendi mihi etiam uidentur esse hoc lo
co indiscreti, et improbi nonnullorum adolescen
tium mores, qui ubi primum sponsalia pepige
runt, absq; ulla reuerentia connubialis sacramenti, quod
in templo auspiciis diuinis prius peragẽdum fuerat, clan
destine intempestiuoq; concubitu insciis, inuitisq; paren
tibus, sacras alioqui nuptias impudenter incestant, insi
diati per malas artes puellari simplicitati, ut ante explatio
nem, atq; traductionem uirgo stupretur: et mater fiat, an
tequã uxor habeatur. Quid q; in plerisq; istorum quan
doq; tam cæcus libidinis ardor exæstuat, ut ubi fraudes
non succedunt inferant nefarie et impie puellis ipsis im
bellibus uim: ut stupratores rectius eos dicas, quàm spon
sos, et hostes æquius quàm maritos? ab hostibus enim
ui rapimus, ab amicis autẽ ita licite demum, si ultro con
cedatur, accipimus. Quanto rectius ille patriarcha Ia
cob, qui quum Rachelem amaret, pdite, eamq; septem
annorum seruitio ex conuentione iure sibi uxorem ha
bere meruisset, nunquam tamen neque amoris intem Gen. 29
perantia neque consuetudinis occasione interim impu
dentius quicquam tentauit: aut hanc ipsam lasciuius teti
gitq; sororem decuisset: quin obtrusa ei altera sorore pro
illa, et septẽ rursus annorũ pactione renouata, quanquã
cũilla unis ædibus, et communibus pascuis uersaretur, in
tegram tamen, atq; inuiolatam usque ad præscriptum si
bi a socero tempus seruauit. Hinc ex tam auspicato, tam
q; sancte inito cõnubio exorta est postmodum soboles
illa generosa duodecim tribus Israel, quæ totam fere Sy

riam, atq; Ægyptum repleuerat, Nõ ne et Tobias quoq; iunior per tres dies, ac totidem noctes in eodem cubiculo, cum sponsa sua in castitate & oratione unanimiter per-
Tobi.8 seuerans meruit sarae nuptias habere fortunatas, quae alias eatenus procis fuere usquequaque letales? Talia profecto deberent esse sponsalia Christianorũ, & multo feliciora contingerent: utpote diuinis auspiciis, rite, pieq; et humano more legitime celebrata.

Secubandum esse quandoque coniugibus quo uacetur liberius diuinis. Cap. VII.

SVnt praeterea in matrimoniis stata quaedam tempora legibus praescripta, quatenus et ab re uxoria, & ab omni prorsus concubitu sit merito continendum: quo liberius, quo ve mundius Deo reiq; diuinae uacetur. Neque enim qui nuptiis copulati sunt, omne, tempus liberam inter se habere debent ad coitum: sed suis tantum temporibus, & necessitatibus eo uti quatenus liceat. Nam ut sapienter dictum fuit à sapiente, tempus
Eccle.3. amplexandi est, & tempus longe fieri ab amplexibus. Oportet enim sacris, obseruandisq; diebus à maritali etiã toro mutuo consensu ablegare prorsus uenerem, ac recte dere ab opere nuptiarum ut per id tempus, iuxta consi-
1Cor.7. liũ Apostoli, intermisso usu coniugii, qui habent uxores tanquam nõ habentes sint. Id autem quando praestandi fuerit hac optima regula. Apostolus idem praescripsit,
Ibidem. Nolite inquit fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Debent ergo coniugati, dum diuinis praestant rebus operam, etiam licitis alioqui amplexibus abstinere, ut appareant in conspectu domini puriores. Habet enim nescio quid sordis corporeus ille contactus haud congruens ullo pacto spiritui, et rei diuinae cui intenditur. Quo circa nec Dauid quidem panes sacros prius edere permissus est, quàm interrogatus à sacerdote,

sacerdote, quãdiu abstinuerit ab uxore. Sed nec populus Israeliticus auditurus legẽ, nisi & mũdus, & castus in concione cum cæteris apparebbat. Quamobrem & Moses diuino iussu eidem populo mandauit, ut comedentes agnum paschalem lumbis accinctis starent, & perendino die sese ab uxoribus continerent. Quid iis modo faciundum esse censemus: qui non pane tantum, & agno illo mystico, sed quod illius panis, & agni typo præfigurabatur, uesci parant: hoc est sacrosancto corpore & sanguine Iesu Christi uiuentis, Dei, redemptoris, & iudicis nostri? Qui quidem nobis sub panis specie sumitur ad salutem, quiq; sub agni uocabulo à Ioãne Baptista fuit olim & digito, & uoce monstratus. Maior hic planè nos sacrificandi puritas decet, quàm patres quondam illos nostros in immolatione hostiarum: tantoq; sane purior, quanto purius est spirituale negocium, quã carnale: & sacrificii ueritas, quàm figura. Ad belluarum profecto naturam proxime accedunt, qui nullos dies statos habent, quibus sese cohibeant, quominus laxas, libetasq; rei uenereæ habenas dimittant. Nihil est sane homini præsertim Christiano in uita fœdius quàm nimius, & immoderatus, etiam cum propria uxore, concubitus. Etenim si uel maritalis coitus, nisi ad suscipiendam sobolem certis legitimisq; temporibus fiat, carere culpa non potest: quid quum in eo immodestius quicquam agatur, quod iniuriam, et dedecus connubiali pariat sacramento? Quare discite coniugati propter Deum ab his ipsis etiam abstinere, quæ uel parum culpæ habeant, uel cum uenia tantum fiant: ut nitidi, & mundi apparea tis in conspectu domini. Tunc enim bonum est mulierem non tangere, & in matrimonio coniunctos delectari interim operibus cœlibatus, et sic mũdos placare dominum, sicut docet propheta dicens. Egrediatur sponsus de cubili suo, & spõsa de thalamo suo, & reliqua quę sequũtur. Sed beati Ambrosii uerbũ nõ putaui omnino

1 Reg. 21.

Exo. 19.

Exo. 12.

Ioel. 2.

hoc loco reticendum. Si causa, inquit, procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus uidetur concedi ad ipsius usum, quia dies festi, et dies processionis, et ipsa conceptus, partusq; ratio, iuxta legē cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant. Hæc ille. Quid si uir senex fuerit, & mulier anus? turpe est sane senem uire eos amplius coniugio, & uacare libidini: quos decet uel fouere senectam uel spiritualibus studiis inhærere, carnis uoluptate omnino reiecta.

Minime decere uirum ad menstruatam uxorem accedere, uel puerperio decubantem. Cap. VIII.

CAuendum insuper maritis est, uel in primis, ne ullo pacto uxorem menstruo profluuio laborantem, aliis ue male affectam morbis adeant: ne, forte præterquam q̄ sordidissimum, atque inhumanum est concepti etiam eo tempore fœtus uitio corrupti sanguinis & ipsi male afficiantur, & lepram, fœdam ut scabiem contrahant, allaturam parētibus multas molestias, & magna, atque longa fastidia. Hinc est enim ut ædi plærunq; uideamus partus uariis & inusitatis morbis obnoxios: cœcos, mutilos, claudos aliaue quapiam deformitate ex ipsos statim partu notabiles, Id autem adeo abominabile olim in ueteri testamento fuisse comperimus, ut etiam Moses lege cauerit, ne quis prorsus cum muliere fluxum menstruum patiente miscereturalioqui ambo interficerentur. Et similiter purgationi post partum pari ratione eodē auctore præscripti sunt dies, quibus ad uxorem nemini licitum esset accedere. Indecorum est, nam que indignum honesto uiro, nec abest credo a magno flagitio, per hæc tempora tam male affectis uxoribus cōmisceri, atq; eas fœde anteq̄ inundatio illa, pfluuii sanguinis effluat uenereo opere attrectare. Sed etiā si gerat

Leuit. 20.
Ibidē. 12.

uxor utero (nisi fornicationis metus aliter suadeat) pudi cos cõiuges sese à concubitu continere par est: sicut legi tur de Zenobia Persarũ regina Odenati regis uxore, q̃ tãte fuit continentiæ, ut nunq̃ nisi tentatis cõceptionibus admiserit uirũ. Nã hæc quũ semel cõcubuisset expecta tis mẽsibus continebat, si forte grauida foret, ut si minus rursum quærẽdis liberis opam daret. Fuit hæc una om niũ fœminarũ sane animo, & fortitudine plus q̃ uirili, et ad arma potius, q̃ ad colũ, aut fusum genita: usq; adeo ut Aurelianus Augustus de ea multo labore in p̃lio su perata, non erubuit Romæ agere tanq̃ de potentissimo rege triumphum. Cæterũ non est hæc in ea tanta conti nẽtia à fœminis in exemplum trahenda, sicut nec in præ liis. Id tamẽ uirorũ potius officiũ esse putarẽ, q̃ fœmina rum: attamen nõ præstandum, nisi ex consensu mutuo, et quatenus ita res poscat, et uxor nõ queratur. In his. n. ius est mutuũ, & ꝓpter imbecilitatem utriusq; sexus, nõ minus hic præsto esse debet obsequium uiri, q̃ fœminæ ne quid interim matrimonialis pudicitiæ detrimenti patia tur. Nulla ergo lex præscribitur cuiquam in ea re, quo niam uxor non habet potestatem sui corporis (ut docet Apostolus) sed uir, et similiter nec uir non habet ius sui corporis, sed uxor. Quamobrem sit honorabile cõnubi um ĩ omnibus, & torus immaculatus, amotis inde ꝓcul abominandis libidinibus in q̃bus (ut diximus) nec uxor marito, nec maritus uxori ulla obsequii lege tenetur. Ad monere hæc superfluum uideri potuisset, si pudicis, & honestis tantum coniugibus scriberemus, & non potius fœdis, & adulteris, ut corrigantur, quibus nihil tam nefa rium est, quod uitandum putent, nihilq; tam abomina bile, quod horreant: modo suam nefariam, furiosamq; li bidinem expleant.

Quam sobrii esse debeant, qui liberis procreandis dant operam. Cap. IX.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

NOn erit ab re his fortasſis addere, quàm ſobrii q̃q; modeſti eſſe debeant, qui gignendis liberis dant operam: quando hic de coniugatorum pudicitia, modeſtiaq; dicatur. Plutarchus inſignis auctor præclare in libro, quem de educandis liberis inſcripſerat maritos præmonet, quum generandi cauſa mulieribus ſeſe coniunxerint, ut ſobrii & modeſtisſime epoti ſint: quoniam euenire plerũq; ſolet, eos, qui à parẽtibus ebriis uel bene epotis ſeminentur, poſtmodum, & uinidos, & ebrioſos ſupra modum eſſe: et temulentos facile atque frequenter fieri. Ea propter Diogenes adoleſcentem quendam intuitus, qui ex temulentia furebat. Adoleſcens, inquit, ebrius te ſeminauit pater. Id quoq; non reticuit in ſuis legibus Plato: qui præcepit uinum nequaq; bibendum eſſe uiro, uel mulieri ea hora qua liberis operam dare conſtituit. Iccirco Perſas legimus, qua die cũ uxoribus eſſent congreſſuri, nihil præter malum, aut medulam cameli ueſci ſolitos. Verum ſicut ſobrietas corporis ad gignendæ prolis operam magnopere conſentanea ẽ: ita & animi trãquillitas ſumme neceſſaria. Propterea ut uino, & cibo: ſic & ira, & odio maxime temperandum eſt. Quandam enim neſcio qua occulta uia ex animo in corpus tranſiliunt uitiorum contagia: et e corpore rurſus in animum. Eſt enim animaduerſum ab his, qui rerum naturas curioſius perſcrutantur: q; ut ſtupidos ſtolidi, & ebrioſos bene epoti generare cõſueuerunt, ſic et furioſos, & impios iracundi. Id etiam prædictis addunt, ad gignendam prolem congreſſus raros aptiores eſſe, quam frequentes atque etiam multo ſalubriores. Quod Pythagoras & ipſe uerum eſſe confirmat, ita de uenereorum tempore frequentiaq; diffiniens. Venerea inquit æſtate non ſunt facienda, autumno, ac uere raro: nam omni tempore grauia ſunt, ſed æſtate mortifera. Etenim præcox ſenium, & multi ſæpe morbi, & multa pœnitenda ſolent intempeſtiuam uenerem ſequi. Roga

tus autem is à quodam quo tempore potissimum esset coeundum cum fœminis tunc inquit, quum te ipso infirmior effici uelis. Medici item nostri eum tantum concubitum ducunt esse salubrem, qui uel raro, uel alternis noctibus, siue per maiora interualla fiat. Scribunt iidem de hac ipsa re curiosius multa, quæ satius duxi pertransire, quàm lectorem uerbis superfluis onerare.

Quòd uxores maritis obtemperare non debeant in his, quæ ab eis turpiter petuntur. Cap. X.

ILlud uero prætereundum non est, at in primis cauẽdum, ne alliciatur uxor blandiciis ad illicita: neve minus aut ui, aut dolis, indicatur ad perpetienda nefaria, quæ ut fœda factu sunt, ita & memoratu nefanda, nec sane digna ut hic à me expressius proferantur. Et.n. sunt quidam adeo impudentes, atque ita rationis, & honestatis immemores, ut cõtra ius, fasq; miserias mulierculas blandis munusculis captent, atque eas sibi in omnibus dolo malo morigeras, atq; obsequentes reddant. Sunt etiam qui eas ipsas quum nolint: minis, uiq; cogãt contra honestatem, & decorum inuitas sustinere. Nequaquam tantum iuris debet esse in uxores maritis, ut etiam in his, quæ improbe, incestuoseve petant, mos sit illis ullo pacto gerendus. Nam sicut uiris turpia, & obscœna, quæ præ uerecundia pudet fari, imperare turpe est: ita pari iure uxoribus fœdis, ac turpibus maritorum uotis parere nefariũ. Corporis, enim pudicum usum uxores maritis debent, non monstruosos, & præter hominum naturam turpiter ex cogitatos concubitus: similiterq; uoluptatem, quæ naturaliter in eis rebus inest, non præposteras, atq; nefarias libidines, & quæ etiam in lupanaribus à meretrice, non nisi grauatè, & difficile impetrantur.

DE PVDICITIA MATRIMONII

Modestiæ rationem habendam esse a coniugibus in oculis omnium, & præsertim liberorum. Cap. XI.

NEc indignum id quidem monitu arbitror fore, et si sit forsan parum honestum dictu, inueniri plęrosq; hac nostra tempestate, qui ita impudẽtes planèq; effrontes sint, ut Cynicorum more, uel canum potius, quod id nomen sonat pro nihilo ducant, palam, & in propatulo attractare, & amplexari uxores, quo nihil profecto fœdius esse potest probo, atq; honesto homini. Vxorem quidẽ amplecti licet: sed quatenus id in opere maritali, & semotis arbitris, atq; in occulto fiat. Nam agere in oculis, quod natura abdidit: & proferre palàm quod pudor arguit, non sani esse hominis, non est qui sanus neget. Iccirco qui sanæ mentis sunt, ac modeste sobrii, ea, quæ natura occultauit, seorsum ab oculis hominum summouent: dantq; operam, ut id quàm occultissime fiat: ne caninos illos philosophos uel canes ipsos potius imitari uideantur. Siquidem dicebant hi non debere quenquã pudere quicquid cum uxore prolis causa cõmittat: propterea q, quicquid iustum est, id ipsum in cœco, in foro, in uiis, publice, palamq; honeste decenterq; fieri posse. Vicit tamen (ut dicit Augustinus) pudor naturalis uanam errantemq; sententiam. Nam et si perhibent hoc aliquando gloriabundum fecisse Diogenẽ, ita putantem sectam suam nobiliorem futuram, si in hominum memoria insignis eius impudentia figeretur: postea tamen à Cynicis fieri cessatum est: plusq; ualuit humanus pudor, ut erubescerẽt homines hominibus, quã improbus error, ut homines sine pudore canum similes fierent. Esse tamen id nescio quo pacto admirabile non negamus q quum omnia recte facta in lucem soleãt exponi, ut uideantur: hoc unum recte factum sic homines appetere, ut omnes erubescant uideri, dum fiat. Quis, nu

neſcit quum liberi procreentur, quid inter ſe coniuges fa
ciant, quandoquidem uxores ad hoc agẽdum, tanta ce
lebritate ducantur? Verum tamen quum agitur, unde li
beri naſcantur, nemo aliquem, nec quenquam minus q̃
liberos, qui inde iam nati ſunt, teſtem fieri ꝓmittit. Huius
eſt ergo naturæ id factum, ut ſic noticiam, ac lucem appe
tat animorum, ut tamen prorſus conſpectum fugiat ocu
lorũ. Quo circa legimus Lacedæmonios in ea re adeo
magnam habuiſſe pudoris rationem, ut auctore Plutar
cho, coniuges apud eos nunq̃ niſi noctu, & amoto lu
mine miſcerentur. Accedebat enim uir ad ſponſam qua
dam cum religione uerecundus, & timidus, ne quis eti
am ex intimis ſe deprenderet. At noſtris temporibus,
non ſolum lucernæ fulgore, uerum & interdiu, & ferino
more, & plerunq; in conſpectu filiorum, ſine ulla uerecũ
dia oſculantur ſeſe uicisſim coniuges honeſto fortaſſis
animo, ſed exemplo certe malo. Hiero Syracuſanus Sici
liæ tyrannus (ut ferunt) coniugali reuerentiæ tantum tri
buit, ut crimen arbitraretur uel maximum laſciuius cũ
uxore iocari: quare Epicharmo poetæ comico mulctã
grauiſsimã indixit, ꝙ cum uxore effudiſſet palã iocum
neſcio quem laſciuum, & indignum matrimonii hone
ſtate. Etenim quod ad pudoris attinet rationem, conuin
cuntur huiuſcemodi coniuges multo impudentiores eſ
ſe Elephantis: qui (ut perhibent) indigne ferunt in
coitu ſeſe deprehendi: quaſi norint & ipſi, quàm fœde
ſit coire in propatulo, ac eiuſmodi pudeat fœditati. Sed
& Cameli, quum libet coire, receſſus, & ſolitudines quæ
runt, quo nemo facile poſsit, prẽter armenti paſtorẽ acce
dere. Quin & felibus idem fere pudor concubitus ineſ
ſe natura uidetur: quæ ſeorſum in conſpectu hominũ no
ctu præſertim, & in latebris coeant. Abſtineant itaq; ſeſe
coniuges ab eiuſmodi fœditatibus quatenus eorũ libe
ri nec ſuſpicari quidẽ poſsint parẽtũ cõcubitus, ne dum
uidere. Corrũpunt enim animi puerorũ obſcœnitatib⁹ iſtis:

et propterea sæpe contingit,ut ab impudicis parentibus educentur liberi etiam impudici.

Scilicet expectes,ut tradat mater honestos:
Aut alios mores quàm quos habet?

Vt ait Satyricus poeta. Satis quidem constat,quale cuius q; fuerit puerilis educationis initium,tale quoque fore reliquum ætatis, quod sequitur. Cato propterea ille censor,(ut legitur) præsente filio,non aliter ab omni uerborum obscœnitate erat solitus abstinere quàm si sibi adfuisset uestalis uirgo, non filius. Idem quoq; in censura Mallium uirum clarissimum à senatu mouisse fertur, q; pene territæ repentino tonitruo uxori interdiu moliter præsente filia fuisset tangendo,et osculando blanditus. Et ne id solis Catonibus detur,quasi proprium ac domestici & gentile institutum, idem & in cæteris quoque Romanis licet intueri,quibus tantam ubiq; uerecundiam erga liberos fuisse comperimus,ut publico more cum parentibus ob pudorem nuditatis nunquàm puberes filii lauarentur, Hoc idem & Plato ille sapientissimus adeo præcipuum adiudicauit fore in matrimoniis, ut publice moneret decere parentes liberis suis non multum auri, sed plurimum pudoris relinquere: qui non recte nisi in tenella ætate cõdiscitur. Et propterea studiosius ac in primis pudor eiusmodi procurandus est, quando quidem ad discendam turpitudinem, & impudentiam, nescio quo pacto,ab ipsis pene incunabulis absq; magistro, duce natura omnes dociles sumus, quatenus multo sane minori negocio omnes perdiscamus uitia, quàm uirtutes. Nam et si pueri,puellæve, quæ etiam magis obseruandæ sunt,non adhuc plane norint propter immaturitatem ætatis discernere nequitiam: tamen tenaciter hæret tenellis animis satio illa pestifera, quæ obtecta aliquá diu,ubi per ętatem licebit,in frugem noxiam,uti zizania & auenæ steriles,mira ubertate luxuriet. Retinẽda est et gola parentibus huius generis uerecũdia omnino ut sanc

ſtitas matrimonii, ſimulq; liberorum inſtituendorum diſciplina ubiq; teneatur. Qualis autem ſit ſeruandus modus in occultandis obſcœnis ipſa nobis natura abſque alio duce, aut doctore præſcribit. Hæc enim in formatione noſtri corporis (ut Cicero aſſerit) magnam præcipuã q; uidetur habuiſſe pudoris rationem: quippe quæ formam noſtram, reliquam q; figuram in qua eſſet ſpecies honeſta, eam poſuerit in promptu: partes uero corporis ad naturæ neceſsitatem datas, quæ aſpectum eſſent habituræ deformem, eas abdiderit in occulto. Sed ò mores noſtri temporis, quando tanta eſt iuuentutis noſtræ impudentia, ut iam quæ natura abdiderit palam profe-ratur? in eo nihil plus pudoris eſſe uideatur hominibus, q; beſtiis: quum modo hos nihil pudeat ex confictis formis panno, ſetaue inter inguina prominentibus, effictum penem aſſuere, ut uideantur pudenda ipſa fermè maiora eſſe duplo, quàm fuerint à natura tributa. Vide quàm longe à noſtris nunc iuuenibus abſcesſit pudor, ut ultro affectent & dici, & uideri impudentes. Sed iam ad propoſitum redeamus, et quoniam deliberorum inſtitutione incidit hic ſua ſponte relatio, ſubinde aliquid de educandis ingenue liberis obiter afferamus.

De tempeſtiua inſtitutione: et liberali educatione filiorum. Cap. XII.

VBi ergo primo cœperit puer fari, curare parentes decet, quod fieri poteſt, ac per ætatẽ licet, ut rite, & liberaliter inſtituatur: atque efficiatur ab annis teneris, & ingenua educatione, & præclara eruditione optime moratus: & in eis diſciplinis probe inſtructus, in quibus puerilis ætas ad humanitatem conſueuit impenſius informari. Quorum alterum haud difficile conſequi poterimus, ſi eos ipſos pueros opportune minis, ferulis q; modeſte in eo lubrico ætatis ſtuduerimus

à quolibet flagitio, et ab omni, uel minima fœditate deterrere: et longe ab improborum consortio segregare: et sanis monitis, atq; exemplis domesticis, quæ facile ea etas imitatur, allicere blande ad studia, et ardenter ad uirtutes accendere. Alterum uero eo duntaxat studio effici commode potest, si pueri mature optimis, præstantissimisq; præceptoribus instituendi tradantur: ut honestis moribus, et bonis simul artibus pariter imbuantur: quæ plurimum refert, à quo potissimum doctore tradantur. Adolescunt enim pueri, ut parentum, ita & præceptorum sæpe similes. Quod adeo uerum est, ut iam sit illud uulgo iactatum prouetbii loco, ex eruditione, & moribus discipuli de doctoris uita, atq; de literis indicium fieri. Non enim apud antiquos, auctore Cicerone erant distincti doctores literarum et morum sed eadem schola fuerat et recte faciendi, & bene dicendi magistra: iidemq; et uiuendi, qui et dicendi præceptores. Est aũt talis ætas admodum lubrica, incerta, flexuosa & mẽdaciis plena: et propterea tam planè indiga parentũ ac domesticorum custodiæ quàm doctorum ac magistrorum disciplinę. Super omnia ergo parentibus procurandum est, ut sub optimis præceptoribus tempestiue puerorum mores formentur. Difficile enim ubi dura effecta fuerint ingenia postea molliuntur sed quousq; sunt tenera, facile, ac paruo negocio conciliamus ea ad recti, et honesti amicitiã, atq; sicut udam argillam, et mollissimã cœram, pro nostro fingimus, ac formamus arbitrio. Siquidem omnes à puerilia dociles imitandis natura sumus, honestis, æq; ac turpibus et ad quemuis habitum, & ad quamuis disciplinam facile sequaces. Dicit enim beatus Hieronymus. Sicut aqua in areola digitum sequitur præcedentem, ita ætas mollis, et tenera, in utranque partem flexibilis est: et quocunque duxeris, trahitur. Accedit etiam q̃ nihil solet tenacius hærere animo, quàm quod primis

annis,et quod (ut aiunt) cum lacte nutricis exuximus. Et iccirco tum maxime expedit & formare mores et rebus optimis assuescere. Nam postquàm obriguit annis ingenium,uel indulgentia parentum,aut cõsuetudine praua ab ineunte ætate fuerit deprauatũ, haud facile efficipoterit,ut puer uel bonum, quod tunc primo traditur,curet discere,uel malum,quod iam à principio imbiberit possit obliuisci:sed nouum sicuti dolium, aut olla recens, qua semel imbutus fuerit disciplina eam quasi odorem bonum malum ve usquequaque retinebit. Vnde celebratur preclarum illud prouerbium. Ægre reprehendis,quod finis consuescere. Egregie quoq; & Plato. Quale,inquit,cuiusq; fuerit educationis initium, talia fere etiam quæ sequuntur. Sed nec discipulus eius Aristoteles in eo quicquam à præceptore diuersum sensit. Non parum,inquit,sed plurimũ, immo totum refert, hoc,uel illo modo statim ab adolescentia consuescere. Quo circa dicere ipse solebat,parentes qui recte liberos erudiendos curassent, longe honorabiliores censendos his, qui solum genuissent:q; hi uiuendi tantummodo,illi etiam bene,beateq; uiuendi auctores fuissent. Vnde nobilissima Athenarum ciuitas olim eloquentiæ morum, legũq; magistra, quum reliquæ ciuitates Græciæ communi lege filios ad præstanda parentibus alimenta compellerent:ipsa sola statuit eos duntaxat ita ali oportere, qui liberos suos disciplinarũ studiis erudiendos curassent. A teneris ergo,iuxta illud, assuescere multum est. Et aliud prouerbium dicit Adolescens, iuxta uiam suam, etiam quum senuerit,non recedet ab ea. Nihil profecto tenacius nobis hæret quàm quod pueri addiscimus. Et ideo Ieremias Bonum est inquit uiro, cũ portauerit iugum ab adolescentia sua. Id autẽ audeo uerum est q; scilicet educationis disciplina faciat mores,ut satis constet prope plus ualere in uita educationem omnino:q; naturam Nec fere sunt impudentes, & improbi liberi nisi quos

Prou.22.

Thren.3.

tales culpa parentum, & uitiũ educationis effecerit/quo niam non dubia tantummodo ſpes,ſed etiam egregia at q̃ præclara quæuis indoles nutritorum improbitate fre quenter hebeſcit.Propterea legitur de Catonis filio ta lem eum fuiſſe,ut ſedulitas, induſtria diligentiaq; patris effecerat. Educatio ergo ea eſt,quæ inſerit tenellis ani mis tenella etiam (ut ita dicã)plantaria,quæ adulta poſt modum ſimul cum ætate fructus aut ſuaues aut aſpe ros iuxta inſitiones genus ferant.Ad idem etiam multũ facere uidentur patriæ mores,nam qua quiſque urbe na ſcitur,ac educatur,illius idem ciuitatis ingenium plærun q̃ refert.Sicut enim ſoli ſæpe uitio frumentum in auenã, loliumq̃ degenerat: ſic et præclara ingenia ultio patriæ ſæpius obſcurantur,& indolem peruertunt bonam ne ta lis euadat, qualis ab initio apparebat. Verum quia non facile ab omnibus mutari patria poteſt, nec fortaſſe ex pedit,eligatur ſaltem e multis commodiſſimus gymnaſ ſij locus,ubi ſub electiſſimis præceptoribus erudiendus ſit filius. Qui quidem locus tam ex natura ſoli, quã ex conſuetudine ciuium,ſit & ingenuis moribus, et liberali bus diſciplinis maxime idoneus: & non impudiciriæ, fa ctionum,& armorum plenus ut in plæriſq; ciuitatibus eſ ſe uidemus, quorum nominibus parco, ne huic noſtro Patauino gymnaſio toto orbe celeberrimo applaudere uelle uideamur:quod his potiſſimum uitiis careat,& uir tutibus illis abundet.

Quæ faciant ad caſtam educationem liberorum. Cap. XIII.

SVbinde uero (ut ad propoſitũ reuertamur) eas uel imprimis arbitror parentum partes eſſe,ut libe ros ſuos non tam facultate diuites, aut literis eruditos faciant,quam probos: atq̃ in omnibus chriſtianæ pietatis conſiliis,atq̃ preceptis inſtructos: quæ eſt opti

ma hæreditas, & omni censu præstantior. Primo ergo expedit in prima ætate puerorum animus influere ꝑsuasionem ut credant spiritus inuisibiles ubique nobis præsto esse, atq; cium nostrorū actorū cogitatuūq; cōscios et ex his alios bonos, alios malos: Bonos delectari sobrietate, pudicitia, et ueritate, et ad quæ nos semper inuitant: è contrario autem malis spiritus delectari fraudibus, mēdaciis impudicitia, furtis, cædibus, & eiusmodi uitiis & peccatis: ad quæ nunquam cessant die noctuq; uigilantes & dormientes impellere: instigātes, nos omni fraude ad libidinem, et ad omnes impietates, ut peccantes secū trahant in æternam damnationem. Insuper excitandi sunt ad studia religionis: et ad placita orthodoxę fidei, atq; ut discant timere Deum, pudere turpitudinis, horrere uitium, amare uirtutem et à quacunque sorde uel minima, tanqam ab insequente uipera fugere, Et similiter curandum ut & de miraculis, & sanctorum uita ac de pœnis pariter reproborum piam religiosamq; imbibant credulitatem Quod quum semel sane per eam ætatem fuerit in tenellis eorum mentibus instillatum, effluere postmodum nunquam facile poterit. Præterea assuefaciendi sunt benigne salutare, comiter appellare, leniter respōdere: maiores natu reuereri, non se æqualibus præferre, cum inferioribus humanissime uersari: æmulari bonos malos uitare: nemini iniuriam facere, & si sibi ab aliis inferantur patienter sustinere: omnibus denicq; quatenus licet, et beniuolos, et faciles, sese præstare. Simliter corripiendi sunt, ne cui detrahant, neq; cuiquam maledicant. Prohibendiq; maxime ne assuescant scurrilitatibus, mendaciis, imprecationibus, execrationibus, iuramentis, blasphemisve. Insuper prohibendi ne ludant alea, tesserisq; neve intersint ludentibus. Reticendæ interim fabellæ, et nugæ uanæ, quibus imbecilla ætas facile capitur, et præsertim si quid in se contineant, uel occultæ, uel manifeste nequitiæ, uel si suboleant aliquid obscœni, quod est pue

rorũ,puellarũq; ingenijs maxime pestiferũ. Ex turpi nam
q; audiẽdi,aut loquendi licẽtia,paulatim assuescit tenera
ætas delectari turpibus. Interdicẽdũ ẽt his ipsis,ne aut la
sciuas comœdias,aut actus quospiã inspiciãt ipudicos;
Prouidendũ quoq; ne nimio mero,aut delicatioribus ci
bis indulgeãt: distenditur,n.corpus supfluitate ciborũ &
cũ corpore una & animus ipse crassescit. Vinum pueris
Plato interdicẽdũ prorsus putauit, q; id esset addere fla
mã igni. Cõpertũ est siquidẽ impuberes si plurimo cibo
somnoq; utantur,hebetiores fieri: atq; reddi ꝓpterea ad
omnia honesta studia tardiores. At q; ꝓter hæc omnia id
magis atq; magis obseruare ẽt parentes oportet, ne filii
corrũpãtur meretricio quopiã amore, aut cõsuetudine
improborũ. Hinc profecto tã bona,q; mala cũcta,uberri
mo ueluti e fonte defluũt. Nã cõsuetudo prauitatis, sic
ut & recti inde facile emanat: quæ ubi ꝓcessu tẽporis in
ualuerit, eousq; uagatur atq; tanto impetu fertur,ut ne
queat postmodũ ui aliqua ãplius cohiberi. Admisi por
ro ad hanc ꝙequitiã pueri,tanq; in captiuitatẽ adducti, à
spiritu fornicationis ꝓpetuo,possidentur: ut reliquo uitæ
tempore,eant quocũq; is suaserit,absq; timore,& pudo
re ꝓcipites. Iccirco in eo lubrico ætatis à parẽtibus quã
si manu ipsa ducẽdi sunt ad consuetudinẽ recti, & in uia
uirtutis,& ꝑsertim in proposito continẽtiæ firmandi: ne
postea et ipsi,absq; eo,q; ꝓdant uitã filiorũ peccata quo
q; ipsorũ pœnis luant: ut Heli quõdã summus sacerdos
1 Reg.4. quẽ legimus ꝓpterea q; male filios castigasset, repenti
no casu,ac dira nece unà cũ filiis eadẽ die male infœlici
terq; periisse. Sed sicut parẽtes male educãtes liberos sui
os grauissime puniũtur,ita e cõuerso,q; filios bene mora
tos reddunt multũ apud Deũ ex sua educatione merẽ.
Vnde Paulus, Mulier inqt seducta in ꝓuaricatione fuit,
saluabitur autẽ per filiorũ generationẽ: si manserint in fi
de,dilectione,& sanctificatione cũ sobrietate. Saluabitur
1 Tim.2. ergo nõ ut quidam male interpretantur, in uirtute ma

monii,eo q̄ in gignēdo sit salus, quia non ad iustitiā est matrimonium,sed ad ueniam:iuxta illud. *Si nupserit uirgo,non peccauit.*& ibidē.Ego autem uobis parco . Itē Dico autem nō nuptis, et uiduis, bonum est illis,si sic p̄ mānserint,sicut & ego. Quid est ergo mulier saluabitur nisi q̄ iustificari meretur per fidē et dilectionē non p̄ copulā uel iuxta aliā interpretationē filios, genuerit, q̄ postea instituātur à parentibusin fide Christi, in dilectione Dei,& p̄ximi,in sanctificatione lata in baptismate cū sobrietate aduersus intemperantiā uitiorū . Salus est ergo non tantum in cœlibatu,sed ēt in matrimonio: quando uel fœdes seruaē,uel generātur,et instituūtur recte liberi. Quāobrē educādi sunt pueri cū omni sanctitate,& p̄ sertim ut diligant castitatē. Nam nihil sane in uita pernitiosius , quàm à teneris assuescere libidinibus et scortis. Laudat Germanos Cesar ī suis cōmētariis, q̄ apud eos iuuenē intra annū.xx. fœminæ notitiā habuisse,in turpissimis haberetur. At q̄ nostro æuo nō intra uigesimū sed et decimū incuria sępe parentū pueri tētant ac exercent turpiter,qđ nondū sapere,aut sentire natura p̄misit. Vigilēt ergo in his parentes,& nitātur omni studio pueros educare pudicos,& omni genere uirtutis īstructos. Hoc est sane charis pignoribus in posterū p̄uidere & futuræ familiæ paterna pietate succurere. Ceterū ut deē interim aliqd ætati,lusib⁹ q̄busdā honestis, ac liberalibus nō sunt oino p̄hibēdi pueri, quatenus assuescāt sese labori,et exultātia mēbra,honesto aliquo ope exerceāt, ociaq̄ deuitēt,ut ē cursus pila trocus altus, palestra arcus eqtatio deābulatio rusticatio & id genus alia. Nec omninoimprobādū cēseo pulsare citharā inflare calamos fidibus canere,& similia modo p̄ ociū fiat & non intermitātur p̄pterea studia literaē. Sed nec uenatio ī malis habēda est aut aucupiū seu piscatio,et hmōi exercitia ita tn̄(ut ē ī ueteri p̄uerbio)neqd nimis. Quin et Lycurgi legib⁹ Lacedęmoniorū iuuētus uel in primis uenādo currēdo,esuriēdo,ac

1 Cor.7.

sitiendo, algendo, æstuandoq; exerceri solebit. Nihil enim peius esse censebant quam pueros desidia ociosq; torpescere. Hic autem arbitror expedire, ut pueri illis potissimum lusibus, ac laboribus exerceantur, qui neque illiberales sint, necq; multum periculosi: sed tales, ut meditationes et exercitationes appareant eorum, quæ ab his serio postmodum sint agenda: et qui ad robur, et sanitatem æque faciant, non autem ad inanem tantum alacritatem, et lusum. Puerorum siquidem maxime proprium est ludere, unde Cicero. At pueri, inquit etiam quã cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur.

Quod non tam plagis, et uerberibus, quàm admonitionibus, atque exemplis pueri sint instituendi. Cap. XIIII.

IN tenella quidem ætate (ut dixi) liberi primum cõmentitiis quibusdam terriculis, ac ferulis etiam interdum leuibus, à quacunque specie mali deterrendi sunt: at postmodum effecti grandiusculi, non tam plagis, ac uerberibus, quàm exemplis, ac piis admonitionibus ad honesta studiatam à parentibus quàm etiam à præceptoribus inducendi. Ea enim magis seruos decet: hæc præcipue ingenuos, qui nunc laudibus, nunc obiurgationibus et iniecta crebro æmulatione æqualium, excitandi sunt ad splendorem: gloriamq; uirtutum. Lycõ Troadensis philosophus asserebat adiungendum esse necessario pueris pudorem, et laudis studium: uelut equis calcar, et frenum. Constat enim adolescẽtes liberaliter educatos, et ingenuos magis laudis honore, et æmulatione uirtutum proficere quàm præceptis: ac rursum uerecundia, et admonitionibus magis quàm plagis usq; adeo ut quos sæpe tormenta non uicerint, uincat æmulatio, et pudor: Nõn eo inficias in instituẽdis recte liberis, et uerberibus quoque interdum utendum esse, si conducat alioqui

alioqui moribus uideatur: ne forte interim pueri educẽ
tur, & edoleſcant indomiti, & effrænes, ferantur q; ad
oẽs iniurias poſtea proniores. Verum id ita puto & op
portune, & moderate eſſe faciendum, ut non in ultionẽ,
ſed ad caſtigationem a parentibus ſeu p̃ceptoribus fa
ctum eſſe uideatur. Nam quemadmodum monitis, &
adhortationibus (ut dicebam) excitantur quidam ad ho
neſtatem, ita flagris, ac uerberibus abſterrẽtur plæriq; à
turpibus. Condonanda uero quædã interdum ſunt ado
leſcentiæ, atq; ad quædam etiam conniuendum, quæ nõ
ſint eis admodum turpia, quædam autem omnino caſti
ganda, & acri animaduerſione plectenda: ſicut melius
conducere adoleſcentium moribus uidebitur. Sed inte
rea ubiid fit, iram celerem, potius quam grauem ſuſcipe
re parentes decet: atq; omnino rigorem hoſtilis iracun
diæ, lenitate, ac manſuetudine patria temperare. Scitũ eſt
illud comicum uerbum, Pro peccato magno paululũ
ſupplicii ſatis eſt patri. Sed neque ulla tã acerba patris ob
iurgatio eſſe debet, ut quędam etiam paterni affectus nõ
habeat impreſſa ueſtigia. Atqui uero tum demum ſcias
caſtigationem, ac inſtitutionem tuam liberis tuis prodeſ
ſe poſſe, ſi uacet inuidia, & pudore careat. Quod fit, ſi il
lud quod in filiis caſtigas, non tuipſe prius commiſeris:
& quod uerbis obiurgas, cõtrariis ſubinde moribus nõ
ſuadeas. Nam (iuxta illud.)

Vnde tibi frontem libertatemq; parentis,
Quum facias peiora ſenex?

Et alibi

Plurima ſunt Fuſcine & fama digna ſiniſtra,
Et nitidis maculam, ac rugam fingentia rebus.
Quæ monſtrant ipſi pueris, traduntq; parentes.

Corripitur iccirco apud comicum poetam Chremes à
fratre acriter his uerbis. Adeon hoc indignum tibi uide
tur, filius adoleſcens ſi habet unam concubinam, tu uxo
res duas? Nihil pudet? Quo ore eum obiurgabis? Scite

atq; præclare quidem etiam pater ille Vergilianus ad fi lium. Discе inquit, puer uirtutem ex me, fortunã ex aliis. Nullum profecto in ea ætate proponi potest pueris exẽ plum probabilius ad imitandum, q̃ parentis. Q uãobrẽ ita sæpe effingere solent liberi ingenium, ac mores, et ge stus parentum, ut possint illi ipsi parentes mores suos & expressam imaginem uitæ præteritæ in suis rursum filiis agnoscere. Faciles siquidem oẽs sumus natura ad æmu landum dicta, factaq; eorum, quos maxime diligimus, ac obseruamus. Vnde fit, ut perraro liberi à disciplina parentum degenerent. Q uo circa (ut ait Cicero) solent adolescentes quorum patres, aut maiores aliqua gloria præstiterunt, in eodem fere genere laudis uersari: & ad eorum consuetudinem, mores q; deduci: emulariq; ipsos, atq; plerunq; etiam excellere: ut. Q. Mutius, &. P. filius in iure ciuili. P. Africanus. P. filius i re militari. Q uidam etiam ad eas laudes, quas à parentibus acceperunt addunt aliquam suam, ut hic idem Africanus eloquentia accumulauit bellicam gloriam. Idem fecit & Themi teus Cononis filius, qui quum belli laude non fuerit infe rior patre, ad eam laudem & doctrinæ, & ingenii gloria adiecit. Sed quis ignorat nostro quoq; sęculo reperiri q̃ plurimos homines, qui parentibus, maioribus q; suis, aut pares, aut excelsiores fuerunt. Parentibus ergo ꝓcuran dum est, si recte liberos suos institui uelint, ut tales sese exhibeant, quales eos ipsos euadere cupiunt: & quales efficere illos omni studio, atq; impensa laborant.

Pueros, pro ingenio quemq; suo, honestis stu diis, officiisq; tradendos. Cap. XV.

COnsiderandum insuper à parentibus, ac diligen ter quidem examinandum, quo quisq; filiorum suorum sit natus ingenio, ne quid aduersis auspi ciis, & inuita (ut aiunt) Minerua aggredi temere molian

tur. Neq; n. permittẽ dũ est, ut adolescentes diutius schõ las adeant, & illarum limina conterant, nisi eorũ ingenia ad studia litterarum idonea esse uideantur. Et n. in scho lis ubi litteræ non addiscuntur, uita imbibuntur pro litte ris. Ludus siquidem litterarum uelut aconitum, aut salu tiferus est maxime, aut maxime letalis. Ea nanq; est aco niti natura, ut hominem pro certo occidat, nisi inuenerit letale quidpiam aliud i hoie, qđ sua prius ui perimat: nã illic ueneni, hic medicinæ uicem gerit. Haud multo sane secius dicitur de ludo litterario, qui quos non erudit, in fatuat, & quorum mores in melius nõ format eos ipsos in peius corrumpit, deprauatq; quãtunuis rectos. Mihi credite nihil peius, q̃ assiduos in gymnasiis, aut in scholis litterarum uersari, & nihil percipere disciplinæ, uelut asi nos ad lyram, ut dicitur. Quare multe latius est, ut si quis indocilis ac tardus natura extiterit, eum tempestiue ab legare rus, & rei familiari ac rusticæ uitæ tradere: aut aliis occupare negociis, anteq̃ turpi sodalitio corrumpatur: aut ignaui desidia cõteratur. Infinita sunt penè studia, ad quæ puer ex patriis ædibus, aut ex litterario ludo, cui in eptus est, transferri cõmode possit: in quibus honestius uersabitur, aliquid, agendo q̃ in scholis nihil addiscendo boni. In eo itaq; flexu ætatis applicandus est puer ad ea officia siue studia, ad quæ natura propensior quisq; est, atq; magis idoneis: modo illa utilia atq; honesta sint, fortunæq;, & generi, & moribus patrie, atq; eius in genuitati conueniant. In hac enim consultatione non ad arbitrium quidem parentum, sed ad suam ipsius cu iusq; naturam omnis uitæ ratio reuocanda est, ut con stare id sibi perpetuo possit, quod semel de tota uita constituenda recte fuerit, laudabiliterq; propositum.

Plus momenti esse in educatione liberorum, q̃ in natura. Cap. XVI.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

NIhilo ferè minoris fœlicitatis, nec minus efficax ratio eſt ad recte uiuendum, hominem bene inſtitui, quàm fœlciter naſci. Quo circa tãti refert educationẽ in ea re Plato arbitratus eſt, ut ſcribat hominem bene educatũ, ac recte inſtitutum euadere in diuinum quoddam animal contra uero male educatum, improbe degenerare in feram, & atrociſsimam belluam. Quantopere autem cõſentaneum rationi ſit, quod aſſerimus educationem ſcilicet plus afferre momenti moribus hominum, q̃ naturam, Lycurgus ille Sparthanorum legum lator, ſuis ciuibus aperte hoc figmento monſtrauit. Nam geminos ex eiſdem parentibus genitos catulos ſuſcipiens diſsimilibus educari moribus curauit; alterum nanq;, patinis, luxuriaq; diſſoluerat, alterum uero indagine, & aſsiduis uenationum laboribus exercuerat. Ille effectus eſt heluo præter modum ignauiſsimus, hic uero cõtra uenator ſagaciſsimus, acer, promptus, ac omnium uelociſsimus. His rebus ſic præparatis acciri iuſſit Lacedæmonios, qui quũ frequẽter certo loco conuenirent, Lycurgus ſurgens ita eloqui cœpit. Ad parandam uirtutem uiri Lacedemonii ingens eſt momentum diſciplina, conſuetudo, educatio, uitæq; inſtitutio, q̃d quàm uerum ſit uobis nunc exploratiſsimum non tantum uerbis, ſed re ipſa, & ex hoc unico exemplo reddam. Ac præparatos ſtatim catulos impreſentiam adduci iubet: qui ſimul admiſſi fuerant in mediam contionem, quum ollam, & leporem ibidem in medio ſtatui mãdaſſet: ambo repente alter in leporem, alter uero in ollam, uno quidem impetu, ſed animo diuerſo feruntur. Quum uero quid nam ſibi uellet, & quãobrem eos ſic catulos oſtentaſſet, Lacedæmonii taciti inter ſe quærerẽt dixit, Feci, inquit, quod uidiſtis uiri Lacedæmonii ut diſcatis liberos ueſtros enutrire uel ignauos, uel ſtrenuos, ut malitis: quoniam utrunq; in manu ueſtra eſt, & nõ in natura cuiuſq; ut plæriq; ſibi falſo perſuadent. Ambo hi canes, quos

uidistis, eisdem orti sunt parentibus, & ex una, eademq; stirpe generosi: sed tamen, ut uidetis, propter consuetudinem uitæ diuersam dispares mores, dispariaq; studia sunt secuti: ut alter heluo, alter uenator euaserit. Diuersos ergo, & sic inter se dissidentes effecit diuersa educatio, non natura, et tales sunt, non quia sic geniti, sed quia sic educati. Hæc ille quidem, et præclare differuit, et prudentissime excogitauit. Videtur hoc confirmare id qđ legitur de Milone, qui uitulum, quem assueuit ferre puer, taurum iam factum, quum et ipse adoleuisset, humeris circuntulit: tantum ualet exercitatio a pueritia, uel ad animi, uel ad corporis robur, & ad mutationem uitæ faciendam. Omnes ergo qualescunque sumus, plus sane edicationi, et institutioni, quàm genituræ debemus: atque tales liberos habet sibi quisq;, quales disciplina educationis effecit. Vnde eleganter Beatus Augustinus, q; liberi nascantur, inquit fœcunditatis est: q; uiuant fœlicitatis: at q; bene instituantur, uoluntatis Hæc ille, quæ maxime uera sunt. Simile profecto uidetur esse in instituendis rectè animis hominum, qđ fit in sculpendis formis simulachrorum. Nam sicut marmor pariũ sculpendo simulachro materia optima est, & maxime idonea: tamen signum non erit, nisi formam aliquam ei industria sculptoris affingat. Sic et homo, natura siquidem nascitur capax ad formam optimi uiri suscipiendam, sed hanc non habebit, nisi eam institutio nutritoris, seu parentis induxerit, Verum quia de re uxoria, & de educandis atq; instituendis liberis etiam antehac à multis & copiosè & ornatè dictum est: nos interea hoc uelut epilogo contenti, his omissis in coniugatorum quorundam perfidiam aliquid dicamus, quod est nostre huius præsentis farragi nis peculiare, & proprium.

Anceps quæstio utrum in adulterio patrãdo uxor an maritus magis peccet, Cap. XVII.

1Cor.7 SEd quoniam nonnulli disceptare atq; inter se contendere plærunq; solent, peccet ne grauius, uxor mœcha, an maritus adulter de hac ipsa quæstione pro quibusdam contentiosis prius differendum putaui: & subinde pro re breuiter expeditus prosequi quod mihi statueram faciundum. In hac enim re diuersi diuersa sentiunt, & pro stomacho quisq; suo diiudicat: sed tribus præsertim sententiis (ut cognoscere possum) tota quæstio ultro citroq; subtiliter disputatur. Sunt quidam, qui grauius peccare uirum q̃ uxorem omnino confirment: uel ex eo, ꝙ lex maiorem semper uirtutem in uiro, q̃ in fœmina exigere uideatur: uel ꝙ ita comparatũ est natura, ut fortitudinis uirtus tã ꝓpriũ, ac peculiare bonũ uiroꝝ sit, q̃ incõstãtia ꝓpriũ, ac peculiare uitiũ mulierũ: & ꝓinde i crimine adulterii ex ea rõne dicũt multo flagitiosius peccare mares q̃ fœminas. Hæ nãq; ꝓp incõstantiã, ac ibecillitatẽ, & mollicie ad libidiné natura sunt proniores, at illi ꝓp constãtiã, et uirilẽ fortitudiné, natura ad obsistẽdũ ueneri firmiores. Huic ꝓti fauere uidet beatus Augustinus, sic scribẽs, Indignané mariti (inq;) si audiãt adulteros uiros pẽdere similes pœnas adulteris fœminis: quũ tanto graulus eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & uirtute uincere, & exemplo regere fœminas. Hæc ille. Q ui uero ex diuerso repugnant, ut in suis apophthegmatis uir cõsultissimus Marcus Mantua ciuis noster clarissimus uidetur affirmare, mulierem adulteram maioris criminis ream faciunt, q̃ uirum mœchum: tum quia uxor subdita uiro sit, & ex eo iugalibus uinculis astricta magis, quàm maritus: tum ea fere ratione (ut de uiro proxime diximus) ꝙ scilicet nihil sit mulieri tam proprium quàm pudor, & contra nihil turpius quàm impudicitia: quæ in uxoribus adeo damnabilis semper apud omnes gentes fuit, ut apud Romanos in adulterio deprehensas ius fuerit maritis necare: et apud Hebræos præciperetur eiusmodi dila-

pidari. Et iccirco in epistolis Cassiodori legimus Theodoricum Gottorum regem uxoricidæ cuidam his uerbis respondisse. Si genialis tori maculam deprehensi adulterii sanguine diluisti, nec sub prætextu cruente mentis causam pudoris intendis, ab exilio, quod tibi constat inflictum, te præcipimus alienum, quoniã pro amore pudicitiæ porrigere ferrum maritis, non est legem calcare, sed condere. Hactenus ille, secundum humanas leges. At christiana pietas mitius agendum censuit, quæ ob adulterium marito ius quidem occidendi uxorem tollit, sed licite repudiare permittit. Vult tamen ut cœlebs uiuat, nec commisceatur post repudium alteri, nisi rursum uxori, quam forte reconciliauerit sibi. Legitur autem in sanctorum patrum decretis, patronum esse turpitudinis, ac lenocinii reum, quicunq; celat, aut dissimulat uxoris adulterium, atq; cum semel deprehensa consenserit habiture. Quod est intelligendum quãdiu non resipuerit, et perstiterit in impudicitia sua. Est etiam tertia opinio eorum qui negant esse in crimine differentiam, aut distinctionem ullam faciendam, sed et iudicium, et flagitium par esse dicente lege. Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius et adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui morte moriatur, et mœchus, et adultera. Hæc sententia ut æquior pluribus placet. Ego autem quum parum sciam, aut potius nihil, nolimq; præcipitare sententiam, adhuc anceps pertranseo: nec illis concedo, nec ab his, nec ab istis plane dissentio: uidetur tamen hæc ultima opinio magis æqua, et consentanea rationi, ac plus honestatis, atque humanitatis habere. Nam et in decretis patrum legitur, uirum & uxorem ad paria iudicari: nec in his, que concernunt pudorem licere qcq̃ magis uni, q̃ alteri. Nã et si in oĩbus aliis rebus uir meritо præsit mulieri, dicaturq; esse caput eius, tñ in seruãdo cõnubii fœdere, et in soluẽdo debito copule maritalis

Leuit. 20. Deut. 22.

omnino sunt pares. Quamobrem Apostolus in eo cō-
1Cor.7 iuges nihil differre & sibi inuicem æquo iure subiectos es-
se confirmat, dicens. Vir debitum reddat uxori, et simili-
ter uxor uiro, quia mulier non habet potestatem sui cor-
poris, sed uir: et e conuerso, uir nō habet potestatem sui
corporis, sed mulier. Ex quo satis patet per hæc nec mu-
lierem alii uiro quàm suo, nec uirum alii mulieri, quàm
suæ cōmunicare sese posse: quum æquo iure alter alteri
sit subiectus. Hinc est ꝙ Romani sponsam introducētes
iubæbāt de more sponso recipienti hæc uerba dicere,
Vbi tu Caius, ego Caia. Quibus sane uerbis paciscebā-
tur se inuicem alterum alteri obnoxium, & pari iure cen-
seri. Quasi uelit his uerbis inferre. Sicut tu dominus, et
ego domina: tu mei, et ego tui: parq; et ex æquo ratio
est pudicitiæ utriq;. Non diuersum ab his sentit Quinti-
lianus præclarissimus rhetor. Si turpis inquit, dominæ cō-
suetudo cum seruo: turpis & domino consuetudo cum
ancilla. In matrimoniis siquidem mutua hæc uidentur es-
se, ut in eis, quæ ad pudicitiam matrimonii spectant, tan-
tum quisq; exigat, quantum præstat: parq; seruetur in ea
parte utrinq; regula, & si alioqui potior uideatur auctos-
ritas uiri. Si quis autem forte dicat mulierem ex eo fœ-
dius facere, ꝙ uiro alienum partum supponat pro suo,
Idem plane & de uiro dici potest: qui & ipse pari fraude
genitum à se fœtum quem alere debuerat, dissimulás su-
um esse hunc alienum subiicit alteri uiro alendum pro
suo. Quare sicut maritus ad euitandū hoc malum abuti
posset innupta pellice: ita et uxor eodem modo uitare
posset hoc malum, si caueat, ut ex mœcho non concipi-
at. Quod obseruasse Iuliam Augustam Cæsaris filiam,
& Agrippæ uxorem tradunt: quæ a conscio filagitii ali-
quando ꝙ iocum familiariter interrogata: quonammo-
do, quum tot mœchos pateretur, et ita uulgo potestatē
sui corporis faceret, tam similes Agrippæ liberos procre-
asset: ita lepide respōdit. Nunquam nisi naui plena, tollo

lectorem: innuens nunquam se nisi quũ gerat utero ad-
mittere mœchos solitam. Honestam scilicet matronam:
quæ & tam strenue cauere dãno uiri, & tam prudenter
consulere suo nouerat pudori. Quid ꝙ olim in repudii
negocio idem iuris erat uxoribus, quod maritis, et si id
postmodum ueluti ius proprium sua tyrannide uiri ipsi
sibi nequiter usurparint? Nam Beatus Hieronymus, ut le
gitur apud sententiarum magistrum libro quarto & di-
stinctione. xxxv. affirmat quicquid præceptum est uiris
de dimittenda uxore ex causa fornicationis: redundare
idem ad fœminas: ac minime æquũ uideri iudicari mu
lierem adulteram dimittendam à marito, & utrum mœ-
chum retinendum ab uxore. Ex quibus uerbis ostendi-
tur, ꝙ pari iure fornicationis causa posset etiam uxor à
marito recedere si uelit: & eum incessere, et reum adulte
rii facere æquo iure, sicut maritus uxorem. Verum quũ
ex tot rationibus inter se undecunq; diuersis mihi adhuc
constare satis nequeat, quid sequar, minime censui par es
se hic meum iudicium interponere, et de tam ancipiti
quæstione me admodũ incertum temere quicquã pro
certo dicere. Quamobrem per me in quàm quisq; uelit
sententiam pedibus abeat, nihil resisto, dummodo in eo
mecum conueniat, per magnum esse utrinq; flagitium,
et hoc, & illud graue: et nefarium peccatum. Quid .n.
scelestius, quàm distrahere carnem suam in partes, quæ
per connubii fœdera una fuerat? & ipsum male discerpe
re coniugium, quod Deus ideo inseparabili fidei nexu
constrinxerat, ut ex ea inuiolabili conexione individuã
unitatem, Christi scilicet, & ecclesiæ, mystice prefignaret?
Quo circa quicunq; adulteratur, uel maritus, uel uxor sit
à lege domini recedit, & grauissime peccat, & grauis si-
me punietur: dicente Apostolo ꝙ Fornicatores ac mol 1 Cor. 6.
les, & adulteri regnum Dei non possidebunt.

Iniquum esse exposci pudicitiam ab oxore quàm
nolit maritus præstare. Cap. XVIII.

Hic mihi quæso respondeat quisquis maculare cũ iugalis pudicitiæ candorem pro nihilo ducit, & fœdare matrimonialem torum meretriciis sordibus, & incesta libidine nõ ueretur: quo nam iure, quaue ratione exposcat is sibi fidem ab uxore, seruari, quam uiolat ipse prior? Mutua profecto esse debet coniugum charitas, & fides fide mutuo paciscenda. Nulla est enim tam perditi pudoris adultera, quæ non hanc fere impudicitiæ suæ causam prætendat, referre se scilicet in eo iniuriam marito non facere: nec dictum (ut ait comicus) sed responsum. Nam tunc putat uxor ulcisci sese magnifice, quum par pari reddat: quoniam iustum uidetur esse idem pati, quod quisque alteri fecit. Propter ea legimus clytemnestram indigne ferentem Agamemnonem uirum suum cum Chryseide puella barbara delectari, cum Ægisto sese quoque oblectasse, & ut illum fœde pellice, sic eam mœcho fœde potitam. Quicunque ergo fidelem sibi uxorem cupit, fidelem & ipsum sese uxori prestet, necesse est. Vir enim (ut eleganter in suis institutionibus Quintilianus asseruit) qui alieni matrimonii non est abstinens, sui quoque non est custos: quando (quod uulgo dicitur) qui fundum alienum erat, suum interea incultum deserat necesse est. Et .n. hęc inter se natura connexa sunt, maritum, qui in corrumpendis alienis uxoribus occupatus est, uacare proprię uxori non posse. Nam sicut qui non ferunt seruos palam comedere, & bibere, docet eos ingurgitare clanculum, ita qui non communicant iocos, & lusus cum uxoribus faciunt, ut he quoque uicarios accersant maritis: & aliunde quærant ab alienis, quæ sibi debebantur à propriis uiris solatia. Seruanda itaq; (ut dixi) fides mutuo, & ut maritus in officio uxorem contineat, eum pudorem præstare debet, quem poscit ipse sibi, & quem præstari leges iubent. Summa inquit Vulpianus iurecon sultus æquitas est, ut quisque patiatur idem ius sibi dici,

quod ipse aliis dixerit. Prima quidē lex in matrimoniis (ut docet Aristoteles) est ut uir pudice sese habeat ad uxorem, & ab iniuria cesset, quo nec ipse quoq; iniuriam patiatur. Maximum profecto honorem existimat habe ri sibi à uiro pudica mulier, si conspiciat eum fidelem si bi, nec de ulla alia muliere turpiter cogitātem. Nam tan to studiosius curabit uxor amabilem sese præstare uiro, quanto sese magis cognouerit ab eo fideliter, ac pudice diligi. At modo contra impudici quidam factitant, qui omnia sibi permittunt, & si quid humanum uxori forte ceciderit, cœlum terræ (ut aiunt) commiscentes fremunt uociferāt, et ferre non possunt. Peruerse quidē, ac nimis seuere, tā atroces sese in illas iudices exhibere, & in seip sos tā indulgentes esse. Cōmendatur in hoc genere lau dis ab Homero, & ab aliis poetis Vlysses, qui à Circe Athlantis filia omniū mulierū pulcherrima nullis potuit neque blandiciis, neq; promissis flecti, ut abnegaret Pe nelopes uxoris affectū, dicēs. Nihil sibi dulcius, atq; spe cioſius uideri posse uxore sua aspera & occulta. Proinde quod ipse uxori præstiterat, idem merito sibi quoq; ab uxore repensum est, quæ expectando facta anus à fide matrimonii & si à multis infestaretur procis, nunquàm defecit. Laudatur similiter apud Romanos Drusus Germanicus, qui usum ueneris absens, præsensq; intra coniugis charitatem perpetuo circunscripserit. Quo cir ca uxor eius Antonia amorem mariti egregia fide com pensans, post illius obitum adhuc forma & ætate flo rens, ac diuitiis prepotens nouis sub deinde nuptiis nun quā uoluit copulari: & Liuiæ socrus suæ cubiculū quo ad uixit habuit pro coniugio. Celebratur quoq; à scri ptoribus insignis amor coniugalis Iulie Pompei Ma gni quæ nō aliunde effluxisse creditur, q; ab ipsius Pom pei continentia, qui nulli unq; post eius nuptias mulie ri sese commiscuit. Sed & Cato Vticensis ita in adole scentia continenter uixerat, ut quum Attiliam accepit

uxorem, nullam mulierem antea cognouisse feratur et postea in bellnm profectus Munatium: ex familiaribus suis intimum iuxta se semper cubare uoluit in suæ pudicitiæ testimonium, quàm in discessu uxori se promiserat seruaturum: qua scilicet ratione uxorē quoque suo exē plo fidelē reddi absenti sibi nō immerito sperabat. Non putaui hic Christianorum nostrorum exempla referenda esse, quum nec uere Christianus sit habendus, qui nō idem præstet legis precepto, quod ethnici quidam præstiterunt solo amore pudicitiæ, Errat ergo profecto multū, si quis existimat tuto sibi licere alienas cōtrectare uxores, et non idem licere putet & aliis eisdem legibus contrectare suam. Iniqua, & impudens admodum querela est hominis, qui ab aliis pati quod in alios & ipse fecerit, indignatur. Vulgare dictum: Ab alio expectes, alteri qđ
Math.7 feceris. Vulgatius quoq; illud seruatoris nostri uerbum, In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur uobis. Atque id diuino solet plærunque prouenire iudicio, ut quæ quis inique fecerit, eadem & ipse iustè postea patiatur: & qualis in alium fuerit, tales sentiat & in se alios. Sit autem nobis in his, quę dicimus, exemplo Dauidis adulterium: quod uriæ militis sui uxori intulerat, quomodo
2 Reg. 11. post diuino iudicio fuerit iudicatum. Nam is à filio Absalone, multo iniquius quàm ab alieno, in uxoribus suis pati coactus est, quod ipse in alterius uxore patrarat. Im
2 Reg. 16. probus enim filius cōcubuinas patris eo ipso loco, quo ipse Bersaben prius corruperat, sub parato ad id tentorio, non minus impie, quàm fœde, in conspectu populi publice palamq; incestuosissimo polluit adulterio. Noluit & hanc æquitatem uilionis antea iustissimus uir Iob: qui hanc sibi uelut æquan addulterii uindictam præcautus est, si quando in eiusmodi flagitium prolapsus fuisset, Si decœptum est inquit cor meum super muliere, et si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum alterius fiat uxor mea, & super illam incuruenturalii. Hoc enim ne

fas est,& iniquitas maxima,& ignis deuorans, & omnia eradicans germina. Hactenus Iob, nos quæ reliqua sunt prosequamur.

Non esse ꝙ quisquam uxori meretricem præponat propter formam. Cap. XIX.

QVid nam est(ut te interim alloquar homo turpissime) ꝙ adulteriorum fœditate in iniuriam Dei,et proximi tantopere detesteris? Fare quæso,quid est,ꝙ quum ad euitandam fornicationem uxorem noris esse ducendam,non tamen uerearis post ducta uxorem nunc multo fœdius peccare adulter, quàm peccaras sine uxore antea fornicator? Quid enim est aliud profiteri matrimonium, quàm renunciare fornicationibus stupris, adulteriis,et ab omnibus impudicitiis abstinere?& esse unica uxore contentum? Quid nam tibi lupanaria turpiter præstare in ea re amplius possunt,qđ tua domus itidem honeste non possit? Non est sane ꝙ lustra thalamo præferas:modo uelis,ut par est,uti honesto,& naturali usu ueneris,et non intemperanter abuti interdicto concubitu fœminarum. Si quidem hæc, quàm tu tanti facis meretrix, fœmina est, sicut & uxor tua quã contemnis. Mirum ꝙ tibi impudica,et scelesta meretrix, pudica et honesta uxore plus placeat. Formam, inquis, amo,blanditias, illecebras artem. Teneo:te decepit his fraudibus diabolus,atq; his ipsis nequiter te alligauit dolis. Sed quid tu quæso uxorem accœpisti deformem, si te tantopere muliebris forma delectabat,ut præter hanc nihil quicquam magis in fœmina adamandum putares? Fateor hæc in meretrice solent in primis quæri: at uxor honestate magis atq; simplicitate matronali placere debet marito:quàm fœmina adultera forma,blandiciis ue aut illecebris ac fraudibus meretriciis. Nihil profecto in fœmina tam deforme, ac contemptibile uideri debet,

quàm impudicitiæ turpitudo. Honestæ siquidem mu-
lieri minime dari uitio debet, esse, quod nata est: siue ob
torto naso, uel limis oculis, uel labio porrecto, uel bre-
uis, aut ruffa, fuscaue fuerit, quod quidem natura, non cu
iusq; culpa contingit. At qui uera uirtus mulieris, est exco
luisse præceptis animum, & honestis syncerisq; moribus
exornasse sese, non fucis. Et id certe pluris faciendum
est, q̃ forma, aut ullus corporis cultus, atq; magis in uxo-
re q̃ ullum lenocinium pulchritudinis quærendum. Va-
na quidem est hæc querela & indigna uiro probo: qui
& uirili, & cõstanti animo esse debet: & nullo pacto quã
semel probauerit uxoris formam, mutata subinde sen-
tentia reprobare. Vxor quidem quæcunq; obtigit, pla-
cere debet marito: & forma illius uideri, quecunq; sit, bo
na: ut de poemate dici solet: quod suum cuiq; poetæ ui-
detur optimum: iuxta prouerbium illud. Tua te dele-
ctant, me mea. An forte nescis, mulierem pulchram, &
inueniri, & custodiri semper fuisse difficile? Nusquam
quidem tutum est, quod in præcio est, aut quod multis
placet: & ad quod totius populi uota suspirant. Inde fit,
ut multo minori solicitudine uxor deformis habeatur,
q̃ formosa seruetur: adeo rara est concordia formæ, &
pudicitiæ. Plurimas quidem insignis forma corporis fe-
cit adulteras, castam uero nullam. Hic nihil sane refert
enumerare infinita penè exempla illorũ, quibus æruma-
nosa fuit uxorum forma: satis quidem constat, & quoti-
tidianis casibus edocemur. Quare parum facienda est
muliebris pulchritudo: quandoquidem foris tantummo-
do niteat, intus uero fœditatis, atq; molestiarum plena
sit. Extat Salomonis prouerbium. Circulus aureus in
naribus suis, mulier pulchra & fatua. Spectandum quis-
Prou. 21. dem in uxore non quod uulgus tãtum stupeat, & quod
bonum tantum sit in oculis spectantium, sed multoma-
gis quod solidum, & æquale sit bonum. Diogenes phy-
losophus speciosam mulierem templum dicebat esse

super cloacam ædificatum. Nec minus scite qui hanc eandem sepulchrum appellitauerit dealbatum, picturis nitens extrinsecus, intrinsecus uero sordens cadaueribus mortuorum.

Quæ forma sit in uxore probanda. Cap. XX.

AT qui si te tantopere elegantia formæ, & mulebris pulchritudo delectat, quid hærent in superficie sola oculi? excute pectus, & mentis oculo introspice: & illa interior uenustas, ac secretior animi species ad imaginem Dei facta ad æternam illam pulchritudinem meditandam te cõmoueat: ut inde discas moderatius amare caducum illum, atque fugacem decorem, qui ut est ad tempus datus, ita non nisi ad tempus conciliat amicitiam. Magnus error profecto, ac cecitas miserabilis, hominem maritum animi illius cælestis negligere pulchritudinem, & fucis inhiare terrestribus. Transferẽdus siquidem est omnis effectus ad illum animi nitorem, cui omnis corporeus cultus, si conferatur simus est, & uana, inanisq; pictura: atque consideranDus ille decor interior quo, si nosci contigerit, nihil esse potest in uxore iucundius, aut amabilius: neque quod magis alliciat, excitetq; maritum ad castum, atque pudicum amorem. Illicium sane est amoris certissimum, probi, & pudici mores. Quid autem sit potissimum in uxore optandum, Seneca suis istis carminibus optime nobis tragica grauitate demonstrat. Probitas, fides q; coniugis mores, pudor. Placeant marito, sola hæc perpetuo manent. Subiecta nulli, imentis, atque animi bona. Florẽ decoris singuli carpũt dies. Conuenit cum hac sententia dictum illud domitiani principis ita ad amicam scribentis. Scias nil gratius esse

decore nil breuius. Celebratur etiam merito a nostris historicis Christianis in hoc genere laudis præstantissimũ responsum Pemonis Bellunensis, ducis olim Foroiulii uiri præstantissimi. Hic quum uxorem ante principatu illiberali admodum aspectu duxisset, nunquam adduci potuit, uel ea ipsa etiam suæ deformitatis conscia petente, ut se repudiata alteram duceret: mores in coniuge dicens, non formam probari oportere. Mores ergo sint qui decorent, atq; exornent uxorem, non genæ, & oculi, ac supercilia, & fucus: atq; isti ipsi sint, qui maiori cedãt laudi omnino quàm forma, aut ætas, siue ullus corporis cultus. Scriptum est enim in sacris literis à nostris philosophis. Fallax gratia, et uana est pulchritudo, mulier timen Deum ipsa laudabitur. Non est ergo quod tu tam topere corporis speciem admireris & coles ut propter eam animi cultum, quæ uera est pulchritudo, contemnas. Stoici namq; dicere solebãt nullos pulchros esse nisi sapientes. Siquidem existimari id de uxore æquum est, quod & de optimo oratore: qui neglectis prorsus fucis, & theatrali plausu, magis mouet auditores rebus ipsis, quàm inanibus uerbis, & facundia orationis. Sic & uxor sane non cuticula nitida, et meretricio comptu, sed ipsa sua pudicitia debet marito placere. Abunde ergo formosa censenda est: quæ morata est: quæ pudica, quæ sapiens, quæ sobria, quæ denique modesta. Hinc fit profecto quæ uis uxor amabilis: et dum sic amatur, ut per pulchra uideatur amanti necesse est: quicquid aliis interim appareat. Nam iuxta Theocriti sententiam, amãti pulchra uidẽtur etiam ea, quæ pulchra non sunt. Nõ enim tam naturali forma aspectum decorum reddit, quã ipsius inspectantis affectus. Affectum autem inducere nihil æque solet, atque pudicitia: usq; adeo ut licet speciosissima sit uxor, si tamen suspecta impudicitiæ fuerit, marito ipsa suo uehementer sordeat. Quo circa satis compertum est, egregie cordatos ad amãdas uxores multo

Prou. 31.

plus

plus excitari pudicitia, quàm forma: quæ & ſuſpecta haberi ſæpe ſolet, & ſemper ferè ſuperba. Vnde poeta: (Faſtus ineſt pulchris, ſequiturq; ſuperbia formã.) Quam ob rem ſi æqui æſtimatores eſſe uoluerimus, corporis formæ animorum pulchritudinẽ præferemus. Laudandam hic equidem cenſeo quorundam populorũ in mercandis equis conſuetudinem, qui ne poſſint decipi forma, non niſi opertos eos ſibi exhiberi permittunt: pluris faciendam eſſe exiſtimantes probitatem, quàm formã, & uſum ipſum, q̃ decorem: quem ideo occultari uelint, ne interim dum mercentur, decoris aſpectu periclitetur iudicium probitatis. Et.n. qui aſpernatus cætera formam tantum in uxore miratur: is ſimilis eſt pueris, qui in ludo litterarum picturas, magis q̃ ſeria ſpeculantur: uel illis, qui in tempore ueris plus amœnitate florum, q̃ in autumno ubertate fructuum delectãtur. Vxor itaq; uel ſpecioſa, uel deformis æquo animo ferẽda eſt modo ſit ſapiẽs, & pudica: quãdoquidem ad uſum naturalem matrimonii, atq; ad explendam libidinem, quacunq; forma uxor fuerit ꝙque faciat ac formoſa. Exploratum, eſt.n: omnem cibum qui uires ſuſtentet, eſſe eſurienti gratiſſimum, nec ullum inſuaue poculum, quod ſitim leuet. Darius Perſarum rex negauit ſe unquã bibiſſe ſuauius, q̃ in fuga, dum aquã bibiſſet turbidã limo, & ſordibus inquinatã: ſiti nãq; uehemẽtiſſima ardebat. Q. d' aũt p̃ferant a multis meretrices uxorib' q̃ſi pulchriores, non id tam oculoꝝ iudicio, q̃ diaboli præſtigiis ſolet euenire. Conſtat.n malum demonem turpi, & illicito amori ſeſe immiſcere, atque efficere arte ſua, ut ea uideatur cuipiam formoſa, quę ſordeat: & contra ſordeſcere quæ niteat: & ſic miſeris amatoribus peruerſo amore deceptis uafer ille præſtigiator imponit. Et.n. quottidie uidemus quoſdam illuſos demonum maleficiis, & neſcio quo œſtropercitos ſpretis legitimis thalamis deperire ſcorta uulgaria, & ardere ſordidiſſimas meretrices: quæ uxoribus ſuis abſq; ullo du-

bio forma ipſa corporis longe inferiores ſunt: & deformis mismæ iudicio cæterorum,

Quam pernicioſum ſit maritum ſuſpicionem pellicis iniicere uel re uel temere uxori. Cap. XXI.

DElirat, ac plane deſipit maritus quicunq; non intelligit, quo errore ducatur, quantoq; in periculo ſit, quotq; ex eo, & domi, & foris ſibi hoſtes comparet, q̃diu in eiuſmodi incontinẽtiæ lubrico lutoq; uerſatur: & ſi id minime timeat. At qui ſane magnum diſcrimen interea imminet utrinq; ei domi ſiquidem periculo eſt ſibi amor, & domeſticæ fraudes uxoris: foris uero odium, inſidiæq; uel mariti læſi, uel æmulorũ, & conriualium. Neque contemnas, q̃ dixerim uxoris fraudes pertimeſcendas eſſe tibi: nam ut fremit tragicus uates,

Tam cruentus fœminas ſtimulat dolor.
Quum patuit unam pellici, & nuptæ domus.
Vt Scylla, & Charybdis Sicula torquens freta.
Minus ſit timenda.
Nulla non melior fera.

Et reliqua, quæ de hac ipſa re in ea tragædia immaniſimulq; nefaria ab ipſo poeta referuntur. Inde tibi ſane tunc erunt parata hæc mala omnia: cũ uidelicet uxore, diſſenſiones, rixæ, diuortia, diſſidia, iurgia, & erumnæ mille: cum propinquis uero & affinibus, & ciuibus & uicinis diſcordiæ, & inimicitiæ, ac etiam cædes. Addas hic etiam, ſi uis (quod contra naturam eſt) odium atq; contemptum cõmunium liberorũ, ſicut de Progne legitur: quæ in ultionẽ uiolati tori quũ aliter nequiret ſeſe ulciſci immanius, regiæ menſæ cõem filium coctum apposuit uorandũ patri. Quid cõmemorẽ inuocationes dæmonum, & q̃quiſita undiq;, & quoquomodo ueneficia, quæ maritis i eiuſmodi ſuſpiciõibus ab iratis mulieribus ſol

sent apparari? Amare sunt mulieres, inquit Comicus, nec facile possunt hæc ferre. Nullus quidem mulieri est dolor hac suspicione maior, nulla rabies acrior, nulla pernitiosior machinatio. Deianira pellicis suspicione perculsa, dum insano suo mederi sperat amori, Herculem marito medicata tunica perdidit. Cœsonia Caligulæ Augusti credens amatorio poculo uirum à consuetudine pellicis auocare, dum amantem sperat maritum facere, amentem reddidit. Haud dispar exitus multis etiam ætatis nostræ adulteris contingere sæpius solet, sed, male sibi conscię uxores suum tantum facinus metu, & uerecundia dissimulant. Neque uero solæ uxores suspitione pellicum id facere consueuere, sed etiam pellices ipsæ suspicione uxorum semper enim suspectum habent uterem amorem: uerenturq; assidue, nequando resipiscant amatores sui, & reconciliaris sibi uxoribus ipsæ deferantur. Vtrinque ergo ex eo tibi instruuuntur insidiæ, ut diutius euadere incolumis omnino non possis, quin aliquando opprimaris malis medicaminibus: & te, aut hæc, aut illa suis conficiat, atque excantet ueneficiis. Quid q; reperiantur etiam uxores, quæ eousq; moleste ferant se contemni, ut non ram reuocare ad se medicato poculo, quàm tollere cogitent maritos? uel sic sese ulciscantur egregie: uel sibi uiros alios postea obsequentiores per secundas possint nuptias copulare? Quam uero id ferant moleste, ac grauiter mulieres, Thebe nobilissima fœmina sit nobis exemplo: quæ in ultionem pellicatus, Alexandrum Phæræum regem, uirum sibi alioqui dilectissimum, propriis manibus interremit. Sed ne agam uerbosius, quid est, quod domos, urbes, regna, & quicquid tragædiæ tonant, tam sæpe subuertat, quàm uxorũ, pellicumq; mortifera, & pernicioſissima odia? & occultæ simultates coniugiorũ? quæ interdum ue maximæ, ex parua ẽt suspicione generantur? Cauẽdum itaq; est in primis, ne contaminetur illo pacto pudicitia con-

iugalis deinde omnis zelotipia, siue suspicio amoris meretricii procul ab uxorum mentibus amouenda: quę ubi semel ex quauis leui occasione subierit animum haud facile sine aliqua maxima pernicie poterit ex earum post ea mentibus extricari. Quo circa hic grauiter etiam castigandi sunt quidam, qui de industria fictitios quospiam amores temere assimulant, quo uehementius, quasi per locum, exasperent, instigentq; suspicionibus uxores: nec animaduertunt interim imprudentes homines præter id, q; peccant grauiter, ita maximum uitæ discrimen sibi ex ea falsa causa posse cõflari, sicut etiam ex uera. Amouendæ itaq; procul à matrimoniis omnes suspiciones, et ineptæ nugæ: atq; ab ineptis, & amarulentis huiuscemodi iocis marito prorsus abstinendum, ut pote summum periculum, perniciemq; afferentibus. Quare pro certo scias in eo esse tibi nihilo magis à culpa, quàm a suspitione culpæ cauendum: quę quidem haud facile potest culpa uacare, quum multorum sæpe malorum hæc ipsa suspicio causa sit. Quam ob rem ne te huius facti pœniteat, esto uxore contentus: & delectare, si sapis, uel in primis domestica pace, ac pari fermè ratione tam desistas falsas suspiciones iniicere, q̃ uera flagitia sectari. Bibe (inquit sapiens) aquã de cisterna tua, & fluenta putei tui: & fastidias turbulẽtas, & graueolentes paludes meretriciarum fœditatum: unde possis (ut te poeticis uerbis omittam) plus haurire mali, q̃ ex re decerpere fructus. prou. 5.

De fide, & charitate, ac modestia quę habenda sit inter coniuges. Cap. XXII.

ADhortandi mihi sane sunt hoc ipso in loco coniuges, ut in matrimoniis sanctiendis nihil potius, aut optabilius planè ducant, q̃ studium mutuæ charitatis, ac fidei. Quod esse certe non potest, ubi aut aperte adulterii crimẽ interuenit, aut suspicio aliqua pes

egrini amoris timetur. Nihil est.n.à coniugali charitate magis auersum,q̃ eiusmodi suspiciones uel ioco, uel se rio matrimoniis commiscere. Nam qui amor, quæ charitas esse potest uxoris ad uirum, aut uiri ad uxorem, si quod æquo iure inter se commune est,diuulgetur turpiter ad extraneos? Hem quid hoc est:si contumelia non est? & quidem grauissima? Non.n.quum ipsa tua sit,tu alterius esse debes:quoniam ut dicit Appstolus. Vir nõ habet potestatem sui corporis,sed uxor. Nam quæ erit in matrimonio amicitia: quę præcipua esse debet,si fides uioletur,quæ hosti etiam seruanda est, ne dum coniugi? Et.n,inter omnia amicitiæ fœdera longe præcellit connubialis fides,mutuaq̃;, & domestica consuetudo coniugum christianorum: quibus iure omnia communia sunt, siue corporis,siue animi bona siue fortunæ fuerint. Siquidem matrimonii uinculum ita fortunas fortunis, ita corpus corporis,ita animum animo connectit,confunditq̃;, ut duo dicantur esse in carnem unam, sicut in sacris litteris legitur,et quemadmodum Pythagoras diffiniuit esse ueram amicitiam, duo corpora in anima una. Magnus quidem debetur honor parentibus,præcipuus amor liberis, ingens consensus fratribus, syncera beniuolentia amicis:at uxoribus fides in primis,& subinde hæc simul omnia. Adeo nanq; superat connubialis charitas omnia fœdera, & arctissima quæq; uincula, ac omnes cuius uis necessitudinis affectus, ut iure meritoq̃; (sicut in eisdem litteris tradit)relinquere possit homo patrem, & matrem,& sorores, & adhærere uxori. Quod sane dictum tantam, & tam arctam consuetudinem præ se fert ut quid expressius dici, aut quid magis ad coniunctionem animorũ, corporumue attinere possit non uideã. Quatenus uero diligenda sit uxor, ita edocet nos paucis uerbis apostolus. Viri,inquit, diligite uxores uestras, sicut,& Christus dilexit ecclesiam. Quæ dilectio maxima certe fuit,atq; suprema. Neq; enim quispiam maio-

1. Cor. 7

Gen. 1.

Gen. 2.

Ephe. 5.

rem charitatem habere potest (ut ait dominus) quàm ut
Ioan.15. animam suam exponat pro amicis suis. Tu ergo ex consilio Apostoli eandem debes charitatem, atq; dilectionem uxori, quam exhibuit seruator noster ecclesiæ, qua nulla excogitari maior potest, ut scilicet pro fide, & salute uxoris te totum exponas, paratus etiam uitam, si sit opus, impendere, ut fecit ipse pro ecclesiæ salute. Dilige ergo uxorem ut decet, & non scortum, teq; serua, cui debes, & cuius es post Deum quicquid es totus. Neq; enim si defloreſcat in ea nitor puellaris, & decor iuuenilis propterea contemnenda est, sed eo plus honoris & amoris, illi ipsi impendendum, & quod deest corpori, animi est charitate pensandum. Quanto autem inhonore, & precio esse debeat dilectio, & concordia coniugalis, ex his quæ in Ecclesiastici uolumine referun ur, plane liquet, In tribus inquit Ecclesiasticus placitum est spiEcce.25. ritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus. Concordia fratrum: Amor proximorum: Vir & mulier bene consentientes.

De nimio amore quorundam erga proprias uxores. Cap. XXIII.

SEd quoniam iam satis dictum arbitror, quomodo à Christianis hominibus uxores amandæ sint, ac simul quàm grauiter delinquant, qui amore, quem uxoribus debent, iniquè & fœde ad meretr ces conuertant: supereſt modo ut breuiter de immoderato etiam quorundã amore dicamus, qui & si erga uxores æquus, & legittimus esse uideatur: tamen propter immodestia, & ipse reprehensibilis est, & maxime fugiendus. Sunt enim qui adeo deperditè uxores ament suas, ut interim, dum eis omnia immodestè permittunt, serui, & (quod turpius est) lenones efficiantur uxorum, potius q̃ mariti. In matrimoniis quidem sicut semper odiũ, ita & nimius

& importunis quandoq; zelus, & amor est improban-
dus: is maxime q; inducat seruitutẽ, & præpostere subii-
ciat uxori maritum, atq; efficiat eum ex dño uile manci-
pium. Porro lege, ac moribus gentium, naturaq; factum
est, ut ubiq; uiri mulieribus præsint: quæ est ergo insania
tã peruersa ultro eis sese summittere? Aliter. n. statuit dñs Gen. 3.
in principio creatiõis, q; dixit mulieri. In dolere paries fi-
lios, & sub uiri ptãte eris, et ipse dñabitur tui. Vir igitur
quũ caput sit mulieris agere dñm debet nõ seruum: nec
rursus tũ tyrannũ sed principẽ. Præsidet is q̃dem uxori,
et filiis, nõ ut seruis, sed liberis, filiis uero ẽt regiè, at uxori
aliquãto summissius: nã sicut nõ decet uirũ effici seruum
uxori, pari quoq; rõne non licet ei uxorẽ hr̃e pro serua.
Apud Persas, oẽs habebãtur regis serui, quacũq; digni-
tate pollerent, p̃ter uxorẽ, q̃ cõpar, et consors regni dice
batur esse, non regis serua. Esse itaq; oportet in societate
matrimonii, penes uirũ auctoritatẽ, penes uxorẽ timorẽ,
et reuerentiã: penes utroscq; amorẽ concordiã, charitatẽ,
mutuamq; dilectionẽ: ita ut uxor reuereatur maritũ, ut
dñm. amet, ut fratrẽ pareat, ut maiori: maritus uero uxo-
rẽ regat, ut subditã: honoret, ut cõparẽ, cõsulat, ut cõsor-
tem, diligat, ut sororẽ, utatur, fruatur denicq; ut uxore.

Nõ esse fastidiendã uxorẽ ꝓpter sterilitatẽ. Ca. XXIII.

NOn decet ẽt si q̃s forte uxorẽ sterilẽ sortitus sit,
ita id ferre molestè, ut fœde ꝓpterea aliũde libe-
ros sibi q̃rẽdos putet: sed potiꝰ æquanimiter tole
rare debet, nec tã de habẽdis liberis (ut Socrates sapien-
ter admonuit) q̃ de difficultatibꝰ educãdi potiꝰ cogitare.
Non est. n. q̃ quisq̃ tãtopere quoquomodo flegret hr̃e
liberos: nec ut tanti faciat se effici p̃rem: ut obliuiscat se
esse Christianã, et Christianis legibꝰ uiuere: q; sane multo
pluris faciunt in matrimoniis fidem, q̃ prolem, et pudi-
citiam q̃ propagationem: quorum alterũ in arbitrio, et in

uoluntate quidem coniugum est,alterum uero in solius Dei iussu,& potestate consistit. Sicut.n.furtum faciendū non est, ut pauperibus dones:ita pari ratione non est cō mittēdum adulterium,ut accumules prolem. Vnde beatus Augustinus dicit, ꝙ sicut sanctius est mori fame,q̄ idoloticis uesci:ita sanctius esse defungi sine liberis,q̄ ex illicito coitu stirpem quærere,quam dare siquidē, et eripere liberos,Dei summi sit non uxoris,aut uiri:& proplerea moderate ferendum, atq; cœlesti consilio id totum ascribendum:cui maxime nefarium est uelle repugnare. Sed & apud Romanos Corbilius quidam sua ætate senator illustris,eo ꝙ propter sterilitatem repudiasset uxorem habitus est infamis,maximoq; tum publice: tū priuatim affectus probro: quoniam & apud gētiles conari quicquam contra fidem matrimonii tam prolis quàm uoluptatis causa,turpissimum habebatur. Fides ergo in matrimoniis fœcunditati longe præstare debet, ac esse prole potior:ita ut non possit salua pietate uxor cōtemni,propter sterilitate:& spurce,& fœde loco eius haberi pellex propter fœcunditatem.

Non abesse ab infœcundis nuptiis suum etiam commodum. Cap.XXV.

HAbet suum etiam bonum sterilitas matrimonii licet spe posteritatis, & liberorum fruge careat: ut pote quæ reddat uxorem mitem,morigeram atq; ancillantem uiro. Vxor.n.eum quem mutuis filiorū pignoribus non deuincit, eum sibi placidis moribus,& charitate mutua asserere,atq; uendicare contendit. Contra uero quæ fœcunda est, gloria prolis elata insolētior effici solet,ac sæpe contemptui habere ob id maritum. Sed nec illud uideri debet paruum commodum sterilitatis,neq; in postremis habendum: ꝙ eiusmodi uiri nunquam pascunt filios alienos pro suis, sicut nec suos:qui

nulli mortalium explorata satis esse possit, aut planè certa uxoris continentia, quemadmodum de Psyllis, & Celtis quidam perhibent. Non.n. est nostris Medoacis, aut Pado, siue Athesi, uel Mintio, aut ullis usquam fluminibus reliquis, quod olim dicitur fuisse Rheno ingenium: quem ferunt pusillos Celtarum infantulos in suas undas coniectos, si polluta esset matris pudicitia, tanquam impuros rapidis mox uorticibus absorbere solitum: æditos uero legittima fœtura ueluti sinu complexos placido alueo sustinere: inq; trepidãtes parentum manus, eos tanquam è balneo reddere, salute infantis maternæ pudicitiæ testimonium perhibente. Psyllorum quoq; genti in Lybia idem fermè experimentum legimus fuisse, qd' Celtis in Gallia, discrimine licet diuerso. Mos.n. fuit illis genitos statim infantes serpentibus obiicere: eoru mq; indicio experiri coniugum pudicitiam: si serpentes eos ipsos filios, sicut & parẽtes innoxii fugerent. Alium quoque morem superioris Lybiæ populis in dignoscendi liberis tradit Aristoteles, quem hic nunc animi causa referendum putaui. Dicit.n. qua ratione apud illos, quũ mulieres essent communes, certos tamen liberos parentes agnoscerent. Asserit nanq; eos infantes suos secundum diuersas similitudines, ut cuiq; similis quisque erat, inter se partiri solitos atq; alere pro suis. Sunt.n. mulieres in illis regionibus ceu equæ, boues, canesq; in nostro cœlo, quarum ea fere natura est, ut simillimos genitoribus fœtus ædant. Sed & aquila experimẽtum de filiis facit, si ueri sint, an degeneres: quippe quæ pullos suos, quicũq; aduersos solis radios acie oculorum perferre possunt, nutrit, & educat pro suis: qui autem perferre nequeant, ut nothos eiicit, atq; contemnit. At qui modo nostris parentibus nullum certius esse potest suæ prolis indicium, q̃ q̃ sit (iuxta uulgi sermonem) intra limen, laresq; nata.

Quam incerto patre sint q̃ q̃; degeneres esse soleant illegittime nati. Cap. XXVI.

VErum si liberi, qui ex honestis, & legittimis nuptiis procreantur, uix certi haberi possunt: quanto incertiores censendi, qui extra matrimonium ex concubinis illegittime concepti domi forisue pro filiis nutriuntur? Nam quũ tu suscipiendæ prolis gratia uxore relicta ingrederis ad extraneam: qui scis, an à te sit, an ab uxore sterilitas? Si à te ea culpa fuerit: quid acta agis? Orbus quicquid agas morieris: & si fallax meretricis ingenium, uel per supposititios partus, uel procurată clandestinum & aliunde fœturam pariat potius hostem tibi, q̃ filium: quem tu postmodum ueluti simplex curucula, credulus foueas, atq; enutrias pro tuo. Heu nescius, qđ (ut est in ueteri prouerbio iactatum) luporum tibi catulos educas, qui effecti grandiores, te postea, ut imbellem ouiculam deglabrent, & lanient. Exploratissimum reddit experientia (absit uerbis inuidia) eos ferè, qui incestuose, aliouè illegittimo modo nati sunt, flagitiosos, ac improbos euadere, atq; semper ad omnem turpitudinem esse propensiores, quàm qui & rite ex legittimo cõnubio generantur: & domi ingenua eruditione honestè à parentibus educantur. Nec mirum, ad semen quidem nata respondent. Hinc est, q̃ hi, qui ita nascuntur, uel eo ipso, q̃ sic nati sunt, infames semper habeantur, quasi parentum similes euasuri sitit, uel peiores, & iccirco, ueluti ad ignominiam, & probrum natis nec sacris initiari, nec ingredi curiam, cum cæteris, licet. Quin etiam in gloriã atq; degeneres, nullum certum familiæ nomen tenent: tantum obest, ut familię cuiusquam gloriam auxint, propter quod uideris potissimum uelle genuisse. Vnde Pythagoras ille phylosophus eiusmodi filios, qui nõ è matrimonio sacro, & exoptimis parentibus nati essent, in disciplinam suam admittere omnino recusabat. Dicebat enim q̃ ut rami, & surculi praui, tortuosiq; natura, quãuis manu tractentur, & emoliantur nunquam tamen redigi ad rectum possunt: sic eos, qui parum nati

honeste, & parum ingenue educati sunt continue humum spectare: hoc est uilissima quęq; ministeria suo tãtum animo complecti: nec rectas unquam, aut liberas insublime mentes attollere. Item quoque Elei, Piseiq;, apud quos Olympiorum spectacula solita sunt celebrari non patiebantur illum ad illud certamen admitti, qui parentes, & stirpem generis sui honestam, & omni labe carentem docere non possent. Fertur propterea de Pomponio Leto uiro eruditissimo: q; is quum esset Calabris natus, atque sua ætate fama percelebris, tamen pudore natalium (nam illegittime natus) pertesus patriam, atque parentes quos claros habuit, quasi exul Romæ perpetuo uixerit, ubi dissimulata cognatione, & antiquato priori nomine, genesim suam in occulto semper habuit, malens plane terræ filius (ut aiunt) haberi, quàm nothus: ac obscuris quàm impudicis ac incertis parentibus natus. Vulgo autem nasci censetur, quisquis expellice nascitur, quasi nullus ei possit esse certus pater, cui mater sine certa matrimonii lege contigerit. Iccirco uetant legitimæ sanctiones eum esse cuiusquam patris legittimũ hæredem, quem mater illegitime ex uiro alieno concepit. Et propterea probe factum, ut ex ea incertitudine filiorum, non qui pater putatur, filio notho succedat, sed tantum mater: q; ea solummodo certa sit mater habenda, quæ peperit: pater uero omnino incertus: nec ideo ei magis hæres, quàm populus. Extat non illepidum Diogenis dictum aduersus adolescentem soluta, et impudica matre natum, Nam quum is saxa in forum iaceret. Caue puer, inquit, ne ferias patrem, si populum ferias: innuens populi fillum censendum esse, quicunq; de innupta muliere sit natus.

De legitimo hærede parando absq; fornicatione. Cap. XXVII.

SEd esto ꝙ quisquam ardenter exoptet sibi hæredem parare, nō est opus ꝓpterea ut turpiter quicquam agat, aut cōtra legem peccet: huic satis prouisum est de hærede, modo habeat bene parta, quæ relinquat. Exhibent.n. huic leges, unde sibi licite parare filios possit absque dedecore, & hæredes sine ullo peccato, obsequentiores proculdubio, atq; etiam sui amatiores, q̄ quos ita sibi flagitiose, aut fraus concubinæ, aut turpiter contra leges natura pepererit. Genueris ne filium, an elegeris: multum sane refert: nam qui gignitur, omnino tibi qualiscunq; fuerit habendus est: is erit forsan mutilatus, stolidus, ac abdomini magis q̄ ulli honestæ rei natus: adoptatus uero quem ex cunctis eligas, & quem tibi leges præbeant: contra, & bonæ indolis, & electissimæ spei sit necesse est: quoniam unusquisq; sibi proarbitrio suo, ex turba ingenuorum, non nisi indole, formaq; præstantem deligit: qui sit integro corpore, ingenio facili, consuetudine, ac moribus usquequaq; iucundus, atq; ad unguem (ut aiunt) factus. Vnde Ausonius Poeta de Nerua Augusto.

Nulla uiro soboles, imitatur adoptio prolem.
Quam legisse iuuet, quam genuisse uelit.

Quam ob rem quencunq; tibi filium sic paraueris, fœlicius is sanè multo, q̄ ex istiusmodi fœda genitura succedet, quippe qui non incestabit familiam, ut ille, sed ornabit. Exempla innumerabilia penè sunt fœlicissimæ adoptionis. Iulius Cæsar prole carēs Augustum adoptatum filium Romani imperii fecit hæredem. Pari consilio & Augustus Tiberium. Hoc secutus Hadrianus, & ipse imperator Romanorum, Pium adoptauit, & successorem regni constituit. Quid memorem belli fulmen Scipionem ex Æmilia in Corneliam familiam adoptiōe translatum? Quid permultos alios qui adoptiuas familias splendore sui nominis lōge fœlicius, q̄ qui ex eisdem geniti fuerant, illustrarunt? Meliores sane futuri sunt hæri

des,quos iudicio tuo tibi sic eligas, q̃ quos, uelis nolis, habere cogaris. Frivola ergo ratio excusandæ noxæ est prolis desiderium: quando tam facile absq; adulterio, & absq; ulla fœditate, sibi quisq; constituere possit pro arbitrio hæredem. Quid q; nulli deesse possunt hæredes: nisi cui non est, quod relinquat? Celebratissimum est, quod uulgo dicitur, Acquiras facito, nunquam deerit, qui partis gaudeat. Attalus rex S.P.Q.R. sibi hæredem instituit. Horatius, & Virgilius celeberrimi poetæ hæredem scripsere Augustum. At quī forte id probas. Vt lubet: alios ostendam, quos honestius, laudabilius q; tibi facias hæredes: modo, ut uideris uelle, nil ultra ex hoc tuo adulterio, q̃ hæredem quærites. En tibi ex consanguineorum, & amicorū numero quicunq; uel si piè magis agendum censes: ecce tibi ubiq; obuia turba pauperum: ecce noua collegia orphanorum, & pupillorum, & uiduarum quæ mauis tibi elige, uel si plus placet, simul omnia. At qui uero si audire beatum Hieronymum uelimus, nullam curam habebimus de hęredum successione post nos: quum multo certior hæreditas sit, ut ipse scribit, dum uiuis, bene uti facultate tuo labore parta, quàm in usus incertos cuiquam legare post obitum.

Vanam esse curam familiæ propagandæ. Cap. XXVIII.

QVid est præterea q; tantopere de propaganda familia tibi elaborandum putes? quando nobis christianis spiritualiter propagari multo satius sit, q̃ carnaliter. Nam iuxta illud Apostolicum dictum. Qui seminat in carne sua de carne & metet corruptionem: q; autem seminat in spiritu, de spiritu metet uitam æternam. Quid ad nos quæso ubi non erimus, etsi multi post nos fuerint, qui nostrum nomen uel cognomen ferant, ac demittant aliquādiu per successiones ad Gala. 5.

posteros? Vana profecto cura, & cassa solicitudo relin-
quēdi nominis post nos: tum q̄ uel multi sunt, qui absq;
ullo nostro negocio eodem plane nomine, & cognomi
ne quo nos dicantur: tum q̄ nomina huiusmodi, atque
cognomina in annos paucos antiquata, penitus dilabun
tur: & intereunt, ut est in multis antiquis familiis uidere:
quæ quottidie deficiunt, aliis subinde nominibus, pro eis
recenter exurgentibus. Et tu tamen inique tanta fœdita
te propagare familiam per fas, nefasq; moliris: nihil ue
ritus, ne dum tu, tibi tam peruerse hæredem paras, cohæ
res Christi esse desistas. Quid enim stultius esse potest,
quàm tam anxie de hærede curare, cui hæreditatē post
te relinquas tuam: & non potius prouidere de hæredi
tate ipsi tibi qui propediē exutus cunctis his bonis egēs
rebus omnibus migraturus es ad ignotas regiones? Ve
rus est uerbum. Omnes homines melius sibi esse malle
quàm alteri. At tu contrarium agis: de aliis curas, ut be
ne post te sit eis: et tu te interim negligis, ac nil prouides,
ut bene quoq; sit tibi, post mortem. Saluti sanè tuæ sa
tius est prouidere, quàm hæredi, ac tibi, quàm rebus, quā
bus nullo potest pacto hæres quandoq; deesse, uel do
minus. Nam res tua alium post alium sortietur domi
num, usq; in sempiternum, ut nulla sit excusatio desertæ
sine hęrede domus. Vnde Horatius poeta.

Sic quia perpetuus nulli datur usus: & hæres,
Hæredem alterius, uelut unda superuenit undam.

Quam luctuosum plerisq; fuerit liberos genuisse. Cap. XXIX.

INsuper quid est q̄ debeas tam anxie, & tanto stu-
dio quoquomodo contra leges prolem tibi para-
re? quasi incommodum aliquod, uel maximum sit,
carere liberis: quum facile, dum sic male tibi procuras
filios, & tollere, & educare pro filio, ac in filio hostem

posſis, qui aliquando magnam tibi perniciem, inferat ac etiam cædem. Nam ex his quoq; reperti ſunt multi qui non ſint ueriti in necem exitiumq; parentum impias manus iniicere. Dauid (ut à populo ſanctiori incipiam) uir iuſtus, mitis, & ſanctus, cum Abſalone filio de regno armis contendere coactus eſt. Senecharib peius, in templo deorum ſuorum à filiis, & regno, et uita priuatur. Mithridates, et ipſe cum Pharnace filio de regno hoſtiliter decertauit, et obſeſſus in turri munitiſsima uenenum tandem hauſit, ut ſic uel morte hoſtiles manus, et immanẽ filii ſæuitiam poſſet euadere: quod quum parum faceret ad celeritatem mortis, à milite, à quo, ut adiuuaretur moriq; petierat interemptus eſt. Nihilo Pharnace mitius Darius aduerſus Artaxerxem patrẽ ſuum Perſarũ regẽ ſeſe habuit: quinimmo tãto ſceleratior eſt habẽdus, q̃to obligatior patri fuerat, q̃ Pharnaces: ut pote q̃ a uiuo patre iam rex factus eſſet. Auxit atrocitatẽ facti ſocietas ſceleris. Nam minus ſceleratus uideri poteſt, ſi ſolus parricidiũ perpetrare ſtatuiſſet, et non feciſſet quinquaginta fratres aſſumptos in ſocietatẽ facinoris q̃tum in ſe fuit, ẽt parricidas. Oſtenti porſus genus: oẽs eo inter ſe aio fuiſſe ut in tanto populo filiorũ, nemo fuerit inuẽtus, quẽ aut paterna maieſtas, aut ueneratio, ſenectutis, aut indulgẽtia pr̃is, à tãta immanitate deterreret. Sed accidit diuino iudicio, ut intermoliẽdũ facinus deprehẽſi una oẽs parricidii pœnas darent: et tanq̃ id parum foret ad ultionẽ tanti ſceleris, coniuges quoq; cum liberis, ac omni ſpe poſteritatis, ne qđ' ueſtigium tam ſceleſti generis extaret pariter necatæ ſunt. Miſerrimus uero pater ubi ſe tam infœliciter ultus eſſet, morbo ex dolore cõtracto, et ipſe mox interiit nihilo ſanè innocentior filiis parricidis. Sariaſtes quoque & ipſe aduerſus patrem ſuum Tigranem Armeniæ regem impie cum paternis hoſtibus coniurauit. Sic et Romæ protoconſulis Bruti filius, qui dum Tarquinio exuli, et parentem, et patriam prodere

moliretur, deprehensus iudicio patris publice securi percussus est, Fœlicius succesit Thesimaco scelus aduersus patrem suum Pisistratum Orthomeniorum regem: qui quum studiosus plæbis esset, filii proditione à patribus in curia discerptus est, & minutim consectus, indeq; insciæ plæbe sublatus. Verum concepta suspitione plæbs in curiam irrumpens a Thesimaco occisi regis filio conspirationis conscio eo commento repressa est: q diceret patrem suum supra mortalem speciem ad Pisæum mõtem magna uelocitate delatum, atq; iam diuinitatem assecutum fuisse. Credidit ei imperita multitudo nihil tunc mali suspicata de filio: ac subinde destitit quærere defunctum in terris, quem iam deum factũ opinabatur in cœlis uiuere. Ariobarzenes, & ipse in paternum hostem misericors fuit, & impius in parentem: Is nanq; beniuolentia Alexandri, quem nimium amabat, in Darium Persarum regem, patrem suum insidias fecit: sed Darius comperto scelere proditori filio caput iussit abscidi. At quãto infœlicius euenit Orodi Parthorum regi, qui a filio Phraate insidiis circunuentus euadere non potuit, quin aconito filii fraude parato necaret. Quid de Ioue qué Gentiles uti hominum, deorumq; regem summa uenerationе colebant? non ne si uera sunt, quæ de eo referuntur, Saturnum patrem regno expulit? ultus fortasis Cœlii, aui sui paterni iniuriam, quem antea ab ipso filio Saturno pari impietate non priuatum tantum regno, uerum & genitalibus truncatum poetæ cecinerunt. Quid nec Alexander quoq; magnus ab eiusmodi suspicione immunis fuit, q̃q̃ per dissimulationem acerrime patris cædem in quosdam nihil fortasse eius rei conscios ultus dicauerit? Cyriades tyrannus breui tempore direptis thesauris paternis, quum omnem penè orientem suo subiugasset imperio, & Augusti quoq; nomẽ iam sibi sua potẽtia comparasset, patrem demum quasi parum perfidum in spoliatione rerum, uti minus suis obsequentem

imperii

imperiis occidi mandauit. Sed ut ad Romanos iterum redeam. Fuit & Albinus: quum Augustus diceretur: per insidias unius, uel (ut dicunt quidam) duorum filiorum proditus, & à militibus cæsus. G. Turanius proscripti patris latebras, ætatẽ, insuper & notas corporis, quibus dinoscerni posset, centurionibus indicauit: à quibus filii indicio repertus mox transfigitur. Marius filium deprehensum in parricidio, cognita causa, mitior Bruto exilii tantum pena damnauit. Idem euenit Darii alterius regis filio, qui accepta proditiõe cogniturus de filii crimine auocauit in consilium Cæsarem Aug. qui comperto scelere relegãdum, quo uideretur patri, edixit: asserens molissimo genere pœnæ contentum esse debere parẽtem in filio adolescente impulso fraude in id sceleris, potius q̃ consilio. Leges siquidem Romanæ culleos serpentes, simias in parricidas statuerunt: nec tamen poterant tanti supplicii metu ab impiis filiorũ manibus parentes eripere. Scribit Annæus Seneca Claudium Augustum plures intra quinquennium culleo insuisse, q̃ omnibus sæculis antea insuti fuissent: adeo pessimo loco paterna pietas fuerat ea tempestate: ut pote quæ plures fere culleos, q̃ cruces uiderat: id est plures filios impios in parentes, q̃ seruos inobsequentes in dominos. Herodes quoq; (ut rursus regrediar in Iudæam) accusatus à filiis, Romam ad causam dicendam proficisci coactus est: qui absolutus tandem, atq; in patriam remissus, simulata aliquã diu cum filiis concordia, sese interim ab ultione continuit: sed ut erat immanis, atq; atrocissimi ingenii, Aristobolum deniq;, atq; Alexandrum adhuc adolescentes, & doctos litterarum, quippe qui Romæ apud Cæs. Aug. fuerãt educati (quum minime putaretur) ambos laqueo suffocauit. Nec multo secius Demetrius: qui (ut memi nit Seuerinns Boetius) eadem immanitate furens, duos, & ipse filios parricidii suspectos interemit: dũque simili sæuitia in tertium debaccharetur, obsessus filii exercitu,

desperansq; posse aliter melius uictoris manus euadere, sua sese manu infœlicissimus pater occidit. Tradunt etiã Masiniſſam, cuius imperio tota quõdam Africa paruit, adeo parum fisum esse liberis, ut corporis sui custodiã, amotis inde filiis, canibus commendarit, quos ad id alu uerat ferocissimos. Tantum.n. aberat ut prudentissimus rex liberis fideret, ut multo fideliores existimaret canes sibi fore, q̃ filios. Maximianus uero Diocletiani imperatoris collega, quum depositis imperii insignibus, priuatus uiueret, à Maxentio filio in urbe Roma tyrannidem exercente expulsus, ad Constantinum imperatorem supplex confugere coactus est. Cosdroes uero Persarũ rex quum ab Heraclio imperatore tertio profligatus, desperatis rebus ad Ctheſiphõtem aufugisset: tãdẽ qui nõ potuit toties uictus ab Heraclio hoste interimi, à Siroe filio est interfectus: ꝙ sibi, ut æquũ erat, fratrem natu minorẽ in successione regni prætulisset. Non minus infœliciter & si magis prospere res successit, Arthus Britaniæ dux (ut ad Christianos quoq; nostros deueniam) Moditem filium molientem sibi insidias, deinde palam oppugnãtẽ acri prælio superauit, & occidit. Henricus quoq; quartus Romanorum imperator in Henricum. iii. parentem suum magnos exercitus duxit, eumq; prælio superatũ, ac captum, perpetua custodia damnauit: ubi miserabiliter mori coactus est. Sed & Federicus secundus Ro. imperator Panormi Manfredi filii nothi dolo necatus fuisse perhibetur. Idem Franciscus Estensis (ut & de recentioribus dicamus) Accio parẽti præstitit. Nam iratus ꝙ sibi nouercam induxisset, Ferraria paterna urbe potius eum in carcere mori coegit: & si paulo post ipse quoq; in ultionem parricidii digne ac merito & ditione, & uita priuatus fuerit. Nostra ætate Pazaites Turcarũ rex Mametticæ sectæ à Selino filio regno pulsus est: & ab eodẽ oẽs fratres cum uniuersa stirpe crudelissime interempti. Celebratur etiam in recentioribus historiis Fracisci Fo

ſcati Venetorum ducis in hac eadem re infœlicitas: qui flagitioſum filium, poſtq; ægre eum aliquādiu perpeſſus eſſet, affectum ſæpe ſupplicio carceris tortumq; eculeo: tandem propter parricidii ſuſpicionem perpetuo exilio damnauit. Sed quid attinet regum tantummodo, & principum commemorare miſerias? quaſi priuatorum innumera, & quotidiana exempla deſint: quæ hic à nobis aptiſsime referantur? Quæ nam ciuitas eſt, quod oppidū, qui uicus, quæ denique uicinia, ubi parentū quotidie ærūmnæ non audiantur? Hic eiicit à ſe patrem: alter uerberat, ille conuitiis, & maledictis incesſit, iſte pertrahit ad iudicium, cōuincit, ſpoliat, abnegat, dedignatur. Aliquis rem abſumit alea: quidam meretricibus, alius denique aliis modis exacerbat, & excarneficat miſeri patris ſenectam. At quia hęc notisſima priuatim cuilibet noſtrum ſunt, & homines publice notos recenſere odioſum eſt: obſcuros uero & incognitos uanum iccirco non putaui expedire ut eiuſmodi nomina hic palam in exemplum cunctis mortalibus adducerem: alioqui retuliſſem hic illuſtris cuiuſdam ciuis noſtri impium, & miſerabile parricidium: & cædē à filio notho illatā crudeliſsime: ſed qm̄ facinus recēs eſt, ac nimis atrox memoratu, metuēda eſt merito inuidia, ſi ſcriptiōi mādeť. Quo aūt tēpore hęc ſcribebā allatū eſt Baſſiani q; eſt Venetiæ oppidū, patrē iam ſenem, quū flexis genibus more ſupplicātiū ad filii iaceret pedes, & pro dono uitā expoſceret, ab ipſo filio multis uulneribus interēptū. Hiſdē ferme diebus Patauii de notho quodā, q ſimili furore patrē ſuū Venetū patricium occiderat, publice ſuppliciū ſumptū eſt: atq; in fruſtra illius mēbra reſecta ſunt, in exēplum ad urbis portas extra mœnia furcis ſuſpēſa. Quid q ne filiæ qdem à pdēdis parētibus imunes extiterint? Prodidit Niſum Scylla, Minoen Ariadna, Oetā Medea. Multo ēt immanius Tullia Seruii Tullii Romanor̄ regis filia, quæ ut Tarquinium regem ſalutaret, ſupra cruentū patris cadauer carpento

lætabunda transcēdit, et de paterna nece marito regi gra tulata est. Augustus Cæsar filias suas sibi maxime infen sas habuit,& ideirco eas sua carcinomata appellitare cō sueuerat: quas tandē quum tolerare non posset, à suo cō spectu perpetuo relegauit. Sed qd refert coaceruare tot exempla paternæ infœlicitatis? ubi rerum testimonia ad sunt, nihil opus est uerbis. Itaq; (ut semel finiam) in tot tātisq; parentū malis haud immerito Euripidis Troi pii sententia à multis laudatur, qui hominem carentem liberis hoc uno infortunio dicebat esse fortunatū, atq; ex ea orbitate fœlicē. Quo circa. M. Aureliū Antoninū hoc uno solo duntaxat facto legimus iudicatū fuisse infœli cem: ꝙ commodum filium degenerem, & paternarum uirtutum hostem, cum maximo. R. P. Romanæ incom modo reliquerit imperii successorem. Item quoq; nemi nem fuisse Seuerio Septemio fœliciorem creditum est, modo Bassianum immanissimum omnium nunquam genuisset. Sic & Priamus Troianorum rex fœlicissimus omnium haberetur, si liberis semper caruisset: quorum culpa Troia diruta, atq; incensa fuit: & ipse miserabili, & impia cæde interemptus. Quanto ergo melius, multis nullos nasci liberos, q̄ hos ipsos eis cum summo mœ rore inter ærumnas, & domesticas clades habere? Præ clare dixit Rutilius declamator, nullo cōsilio filios pro creari: quum ex illis plus semper doloris, & mœroris ca piatur, quàm uoluptatis. Sed de hoc superius quarto uolumine latius pertractauimus: ubi multa dicūtur, quæ hic merito desiderari potuissent. Ibi nanq; tot, tantæq; erumnæ, atq; solicitudines parentibus annumerantur, ut constare satis possit, nemini esse de uxoris sterilitate plus æquo dolendum, neq; sobolem turpiter malis artibus cum peccato parandam. Tantæ ergo solicitudines, & ærumnæ, quibus premuntur, qui liberos improbos ha bent consolentur eos qui liberis carent, atq; absterreant ab hoc infami studio sobolis nequiter comparendæ: etsi

per se flagitium ipsum ab absterrendum satis non fuerit, absterreat metus, & incōmodum imminētis calamitatis.

Maximam fieri a parentibus iniuriam nothis, q infames sunt, & ab hæreditate excludi duntur. Cap. XXX.

DE his uero quid dicemus, qui legitima licet prole fœcundi sint, non tamen ab alienis mulieribus sese abstinent: seminantes ubi infœliciter tantū modo pro fruge mortiferam cicutam, & perniciosa zizania seu lolium sint messuri? Quid tu insane facis? Draconis (ut aiunt) dentes seminas: qui exorti immaniter in tuam ipsius caniciem, familiamq; grassentur. Tu labruscam putas, ex qua lurida aconita, & pestifera postea uenena haurias. Perses, & Iugurta utriq; de adulterio natl: alter Macedoniæ: alter Numidiæ exclusis legittimis hæredibus, regnum sibi malis artibus usurpauerunt. Quo circa & ipsi postmodum una cū familia regia inde expulsi, translato in alios regno periere. Si tu quidem ex adulterio natos tollis, dedecus sane tibi paris nō mediocre, illis uero insignem etiam contumeliam. Quippe qui tuam ob culpam, q sic nati sunt, infames sunt, & abiectissimi omnium: ut pote & publici honoris, et patrimonii expertes: domo scilicet exclusi, & curia: pessimum utrunq; malum, inopia, & dedecus. Quid q multi etiam non egestatem grauius, quàm probra natalium, & conuitia criminosi partus ferant? usque adeo ut multo plures reperias, qui inopiæ quantumlibet grauis notam, et uitii cuiusuis probrum sibi obiici malint, quàm natalium. Cuius rei satis illustre exemplum, et scitu dignum præbuit Guielmus Carraria: qui quum a Iacobino Carraria Patauinis tunc imperante per iurgium spurius appellatus aliquando fuisset, adeo moleste tulit obiectam nataliū notam: ut indignationē eo probro conceptam, nō ualuerit

nec ferre æquo animo, nec dissimulare diutius. Nam,q̃ primũ ulciscendæ iniuriæ fuit sibi occasio data, patruum (erat.n.patris frater non pater, ut quidam falso scribunt) à mensa euocatum,tanquam secreti aliquid haberet,nihil tale suspicantem,gladio educto transfodit: & ueluti qui moriturus esset,uulnera ingeminans,nõ euelli ab eo prius potuit,q̃ et ipse transfossus una cũ principe expirauerit. Amor ergo & gratia,quam ueri,& legitimi filii parentibus debent,quo ad turpiter genitos, odium est,& querela. Vnde Ecclesiastes. De patre,inquit, impio queruntur filii,quoniam propter illum sunt in opprobrio.

Eccle.41. Filios nothos male semper audire,& infensos semper esse nouercis. Cap. XXXI.

QVam molestum autem, & quàm erumnosum sæpe fuerit parentibus suscepisse eiusmodi liberos: quanq; pernicioſum legitimis filiis habuisse eiusmodi fratres,satis superq; satis, & antiquis,& quotidianis exemplis liquet: ut superfluũ possit uideri, si hæc acutius indagemus: tædiosum autem, si copiosius referamus. Suspectos aũt eos cuiuspiã improbitatis semp,& ubiq; reddunt nefarii,& impudici natales. Est enim hæc uulgo ab omnibus approbata sententia. Ex bonis bonos,ex malis malos gigni solere. Quo circa commodus imperator. M. Antonini filius non ob aliud habitus est ex adulterio natus q̃ ob suam improbitatem, q̃ tam dissimilibus moribus degenerasset à patre. Nihil sane mirum,si ex bonis parentibus bonos, & si ex impudicis nasci quosq; uideamus liberos impudicos. Referimus ferè aut patrem,aut matrem,aut utrunq;. Huc accedit,q̃ ii negligentius educãtur,q̃ qui legitimo matrimonio generantur: ideo facile ad seruiles mores deflectunt: nec nisi rari ad aliquod egregiũ attollũt animos. Solus Iephte apud Hebræos, Themistocles apud Græcos, & Io. Andreas illustrissimus pontificii iuris interpres pro cõperantis apud Latinos referuntur, qui gestaq; rerum gloria,&

disciplinaꝝ doctrina,& uitæ,morũq; honestate,absterſa prorſus natalium nota refulſerint. Hic illud ſapientiſſimi Solomonis dictũ nullo pacto tacendum eſt. Multigena, inquit,impioꝝ multitudo non erit utilis:et ſpuria uitula mina, ſeu adulterinæ plantationes(ut interprætatur Auguſtinus)non dabunt radices altas,nec ſtabile firmamentum collocabunt:& ſi in ramis, & in tempore germinauerint,infirmiter poſita a uento commouebuntur: confringentur.n.rami inconfirmati, et fructus illoꝝ inutiles erunt et acerbi ad manducandum,et ad nihilum apti. Ex iniquis.n.oẽs filii,qui naſcentur, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes in interrogatiõe ſua.Hactenus Salomon & expreſſe, & ſapienter et copioſe omnia, ut nihil addi hic à nobis ultra conueniat.Illud quoq; antiquum prouerbium minime prætereundũ cenſui, quod uulgo dici ſolet, Mali corui malũ ouum. Nec illud ſimiliter Eſaiæ, De radice colubri egredi͛ regulus.Eiice ergo,ut ait ſcriptura ancillam,& filium eius, et bigam iſtã tam male copulatam iam diſſoluas: iugumq; tale dito confringas: non bene profecto ſuper additur uxori concubina: nec hæres erit filius ancillę cũ filio liberę.Quanto aũt odio eſſe ſoleant, q̃q; ingrati eiuſmodi geniti, et priuigni oẽs nouercis,nemo ignorat.Hipodamia uxor Pelopis Chriſippum priuignum, illegitime natum, uerita ne præriperet aliqñ filiis legitimis ditionem,ut de Iugurta legitur,ſopitum multa nocte gladio iugulauit. Haud nihilo ſecius Nuceria Helii uxor,quæ firmum priuignum, ubi fruſtra legitimos fratres in eius necem ſtimulauerat,manu propria tandem toro iacentem occidit.Quid Hele,& Phrixus à nouerca nõ ſuſtinuerunt? Sed quid attinet de nouercaꝝ odiis diſceptare? qñ extet paroemia illa notiſſima,& Græcoꝝ et latinoꝝ literis celebrata. Odiũ nouercale: quod dicitur, quum quis uelit odium quodpiam immane notare, ac tale quo non poſſit quicquam nec excogitari crudelius,nec atrocius perpetrari. Sapĩ.4. Eſaĩ.14. Gen.21.

DE PVDICITIA MATRIMONII

Quàm semper damnabile fuerit apud omnes gentes adulterium. Cap. XXXII.

NVnc uero ne cui mirum uideri possit, quid sit, q; apud Christianos homines adulteria tantopere & humana, et diuina lege damnentur: hic breuiter et Hebræorum, & Romanorum, ceterarumq; gentium leges, atq; instituta in medium proferamus, ut constare possit planissime adulteria summo ubiq; gentium probro fuisse: atq; pœnis semper punita maximis apud omnes nationes. Primum apud Hebræos, à quibus merito ordiendum est, mœdus, et adulteris capitalis pœna diuinis legibus constituta est. Sic.n. præcepit in Leuitico dominus. Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetrauerit cum uxoret proximi, morte moriatur mœchus, et adultera. Sed neque apud Romanos impune unquam fuit adulterium, & præsertim Iulii Cæsaris tẽporibus, à quo seuerissima lege cautum fuerat ne adulteri forent, et deprehensi grauissimo supplicio dederẽtur. Macrinus item imperator, uir alioqui turpissimus, adulteris tamen ita infensus fuit ut adulteriil reos uiuos iunctis cotporibus iuberet igne cremari. Multo clæmentius cum his agendum censuit in suis legibus Plato, qui adolteros grauissima tãtum infamia notandos sanxit. Sic.n. suis illis legibus præcipit. Si quis inquit aliis mulieribus commisceatur quàm cum his, quæ cum diis, sacrisq; nuptiis domum uenerint, infamis esto, & honoribus ciuitatis uniuersis, ceu peregrinus aliquis priuatus maneat. Attamen adulterum deprehensum à marito impune occidi posse, et is illis ipsis leges edicit. Aristoteles quoq; et ipse in suis politicis libris edicit omnem coitum alterius q̃ coniuges esse omnino interdicti. Et in œconomicis, eam inter maritum et uxorem dicit charitatem, atq; amicitiam esse debere, qua maior inter homines esse non possit. At q̃to effusius hic in ea re laudandi sunt Lacedœmonii, quibus adeo insuetum fuerat

Leuit. 20.

adulterium,ut ne lex quidem apud eos ulla,quę hoc puniret,neceſſaria putaret. Vnde celebre eſt apophthegma cuiuſdam Lacedæmonii, qui interrogatus aliquando ab hoſpite,quæ pœna foret cõſtituta adulteris apud Lacœdemonios:negauit ullos eſſe adulteros apud Lacœdemonios: quunq; ille rurſus inſtaret. Quid ſi quis exiſteret? quam pœnam darẽt? Is iterum, taurum maximum(inquit)penderet pro pœna, qui porrecto ultra Taygetum montem capite,biberet ex Eurota fluuio. Cui hoſpes ille rurſum arridens. Hui, unde(inquit)tam uaſtus taurus in mundo? Tunc Lacedæmonius. Et unde apud Lacedæmona adulter? Summa profecto prudentia gentis alioqui ferocisſimæ, quæ maluit uelut incredibile factu flagitium præterire, q̃ ferendo legẽ oſtendere poſſe fieri. Apud Chios quoq; (ut refert Plutarchus(tantæ temperantię uiros,atq; mulieres fuiſſe perhibent, ut neq; adulterium, neq; illegittimum quempiam concubitum accidiſſe cuiquam apud eos memoretur. Apud Arabes uero(ut meminit Euſebius) adulteræ deprehenſę ſine ulla ſpe ueniæ occidebantur,ſuſpectæ autem uel ob ſolam ſuſpicionem acriter uerberabantur. Apud Ægyptios ius erat conuictos adulterii,uirum mille plagis cædi,fœminæ naſum amputari:ut qua potiſſimum parte corporis placuerat,eadem,ob uiolatam turpiter pudicitiam, fœdaretur: & teſtimonium patrati criminis manifeſtum daret. Ei uero qui mulierem liberam uiolaſſet uirilia execabantur: q̃ uno commiſſo ut ipſi dicebant,tria non mediocria ſcelera copulaſſet: iniuriam ſcilicet,corruptelam,& liberorum conceptorum confuſionem. Legem quoque fuiſſe apud Seres idem auctor affirmat,tantæ ſeueritatis,atq; tantæ obſeruantiæ, ut nulla in ea regione meretrix,nulla adultera Inueniret. Quid q̃ & Parthi ſeuitia infames, quum nullis ferme legibus uiuant,ſintq; in libidinem,& ſua, & regionis ipſius natura maxime proni:nulla tamen delicta(ut ſcribit Iuſtinus)

adulterio grauius ulciſcuntur: & ob eam rem, non con-
uiuia tantum uirorum, uerum etiam conſpectũ ſuis prot
ſus uxoribus interdicunt. Hinc eadem ratione Spartiatis
mos factus, ut puellæ aperta facie, uxoris autem uelatæ
in propatulum ꝓdeant. De qua re Charilaus ſpartiata à
quopiã interrogatus, ita ſerio reſpondit. Puellis uiri ſunt
inueniendi: at uxoribus uiri ſeruandi. Erubeſcant hoc di-
cto noſtrates matronæ, quæ quidem pudicæ haberi ue-
lint, quum tamen plus fere ſui corporis oſtentẽt uniuerſo
populo in theatris, ac tẽplis palam: q̃ adulteræ mœchis
ſuis in ſecreto in cubilibus, & impudicitiis. Priſcis uero
Romanis tm̃ olim ſeruandi pudoris ſtudium fuiſſe cõ-
perimus: ut non modo uiolatam pudicitiam publicè, pri
uatimq; ſemper ſeuerisſimè ulti fuerint: uerum etiã quo
mulierum, atq; uirorum corda de libidine ad pudicitiã
fœliciori auſpicio, q̃ ultionis ſæuitia uerterentur, ad ſuo-
rum quoq; deorum auxilia confugerint, et uotis publice
nuncupatis Veneri uerticordiæ ſimulachrum ſacerdo-
tesq;, & ritum cærimoniarum more ſuo legitime conſe-
crarint. Sed & tanto probro in eadem ciuitate fuere adul
teria, ut Auguſtum Cæſarem præſtantiſsimum, atq; lau-
datiſsimum alioqui uirum hoc uero flagitio oẽs uulgo
damnarẽt, ꝙ adulteria ſectaretur, obſcuraretq; tot uirtu-
tes uno uitio. At qui eum impenſius adamauerant, id ſo
lerti potius factum conſilio, q̃ libidine contendebant: ut
eo ſcilicet cõtubernio parata ſibi familiaritate nobilium
fœminarum, quid earum uiri aduerſus ſe agerent, moli-
rentur uẽ, facilius ea occaſione deprehenderet. Sed q̃to
laudabilius extitit in eo Alexandri Epirotæ regis inge-
nium, qui quum in multã noctem puellã ad ſe adductã
interrogaſſet, quid tam ſero: reſpondiſſetq;, ſe quoad uir
ſuus conſopiretur, moratam. Indignatus admodũ ex eo
rex à ſe illam ſtatim reiecit, atque in ſeruos animaduerſit
grauiter, quoniam quãtum in eis fuerat, adulterium per-
petraſſet. Neq; ſecius exoſus fuit adulterii ſcelus Dionyſ-

fius tyrannus, qui ubi comperit filium suum ingenui cuiusdam ciuis uxorem adulterasse: statim eum ad se uenire iussit, & interrogauit, an unquam tale quicq̃ de patre audiuerit? cui adolescens respondit. Tibi non fuit pater rex. At ille ei rursum: nec tibi filius rex erit, nisi talia perpetrare desistas, atque comminatus grauiter si quid tale de eo dici amplius audierit castigatum, et oneratum iurgiis à se dimisit. Scipionis quoq; Africani illustrissimi imperatoris pudicitia hoc loco prætereunda non est, qui uix quartum & uicesimũ ætatis suæ annum agens, quũ in Hispania Noua Carthagine oppressa eximię pulchritudinis uirgo inter multas obsides, quas in ea urbe clausas habuerant Pœni, in suam fuisset potestatem redacta: ubi comperit iam alteri desponsatam esse, accersitis parentibus, sponso, cui iam pacta fuerat, integram, inuiolatamq; restituit. Nec diuersi ab eo Diocletianus, & Maximus Augusti fuere: qui capta uxore Narsei Persarum regis, eadem continentia usi, & matrem: & liberos seruauerunt intactos. Qua honestate Persæ plusquam armis commoti, pacem, quam prius contempserant, ultro postea Romanis imperatoribus obtulerunt. Africani, & Augustorum continentiæ, in consimili genere laudis, æmulum sese ostendit Aurelianus, & ipse Augustus. Is enim adulteria adeo obhorruisse memoratur, ut nullum unquam flagitium seuerius uindicauerit, nam militem, qui adulterium cum hospitis uxore commiserat, inflexis duarum arborum uerticibus alligari iussit per pedes, atque eadem subito liberas in aera dimitti: ut scissus ea ui medius utrinque penderet: ut esset cunctis exemplo, ne quis auderet deinceps talia perpetrare, tanti supplicii atrocitate deterritus. Quantopere etiam Ægyptii olim adulteria eiusmodi abominati fuerint, ex ipsis quoque litteris sacris, scire possumus: in quibus legitur, Abraham patriarcham, dum inter Ægyptios uersaretur, uxorem suam

Gen.12. Saram appellasse sororẽ: ne fortè Ægyptii uolentes eam ob pulchritudinem, qua maxime præstabat, regis libidini substituere, se prius interimerent ꝙ eam non prius acceptura regem scirent, q̃ solutam cognouisset. Neque

Gen.26. in eo quicquam ab Ægyptiis dissentiebant Palæstinorum mores: quorum rex Abimelech, quum Rebeccam quam Isaac sororem dixerat, eius postmodum uxorem esse cognouisset, adulterii patrandi periculo territus, sic Isaac dicitur increpasse. Quare tu sic imposuisti nobis? potuit.n. coire quispiam de populo ignoranter cũ uxore tua, et induxisses super nos peccatũ graue. Græci quoque usque adeo ægre tulerunt Helenæ adulteriũ, ut uiolata matrimonii iura cum totius Græciæ discrimine ulciscenda putarent: atq; propterea in Asiam cum maxima classe profecti, Troiam per integrum decennium obsessam, ac tandem crudelissima strage captam: incenderũt. Sed quid attinet de adulterii grauitate plura referre? Satis planè liquet, quantum semper, & ubiq; gentium matrimoniali pudicitiæ delatum sit, quando eam omnes gentes tanta diligentia & tantopere coluerint: ac ne macularetur, tot legibus, atq; institutis, pœnisq; cauerint.

Quàm turpe sit, Christiano homini uiolare matrimonium, nec esse una uxore contento. Cap. XXXIII.

AT q uero si tm̃ reuerẽtię, atq; honoris usq; quaq; Gentiles, & barbari homines matrimoniali pudicitiæ deferre consueuerint? quid faciendũ Christianis hominibus censemus? qui uerum Deum colunt, & quibus non ab alienis tantum uxoribus, quæ non nisi graui periculo attingi possunt, uerum etiam a publicis, uulgatisq; corporibus abstinendum est? Audes fortasse dicere, ꝙ plæriq; impudentes: te continere non posse, nec unam tibi esse uxorem satis. O fœdam, atq; ferinam

libidinẽ,uel potius in furorem despicabilem salacissimę bellux. Vxorem habes,& ab alienis continere non potes? Vna mulier apta,potensq; lassare multos uiros,uni tibi satis non est? procacitatis quidem ac petulantiæ est. hoc flagitium potius q̃ infirmitatis,aut impotentiæ, siue inopiæ fœminarum. Satis superq; satis est una uni, ita ut non sit uel ad usum,uel ad sedandam libidinem prætera requirendum. Quo uultu audes hãc excusationem prætendere tuæ immoderatæ libidini, ꝙ tibi uxor una nõ suppetat quum uideas multos cœlibes, nullam habentes mulierem,caste uiuere, & continentes permanere. Non præuales ueneris ardorem perferre, uxor tibi præsto est: non est cur aliunde quæras exaturare libidinem quum adire tibi uxorem liceat quum libeat. Iccirco Paulus apostolus. Propter fornicationem dixit unumquenq; habere licite posse uxorem suam,& unamquãq; uirum suum:& alterum alteri ita deberi, ut neuter liberam sui corporis habeat potestatẽ. Quid tu ergo agis? Si nec dotis munera,nec illius facultates tibi alienare ullo pacto licet, quanto minus tuum ei corpus debitum, & matrimonii fœdere:& strictissimo fidei uinculo obligatum? Nihil,n. neq; magis suum esse, neque quicquam magis à uiro præstãdum sibi uxor existimat, q̃ sanctam, & intemeratam coniugii societatem. Si te allicit meretricis aspectus reuolue quæso intra temetipsum uim huius Apostolici dicti. Vir nõ habet potestatem sui corporis, sed uxor:& tunc tecum dicito. Non committam ut efficiar tantæ perfidiæ reus,ut me interim uxori subtraham, & alteri donem, quum in eo nec mei iuris sim, nec habeam mei corporis potestatem. Nihil est profecto,si sapis,& si tuæ salutis rationem habere uelis, cur tantopere ueneri indulgeas,ut una tibi fœmina satis non sit: quum nihil æq; deturbet mentem,uiresq; frangat, atque accelleret mortem,quàm frequens, & immoderatus concubitus, ut iam tibi non ab alienis tantum: uerum etiam à

propria uxore sit plerunq; ualetudinis causa temperandum, quæ propterea uiro sanè prudenti uideri nimia potius, q̃ parca potest. Et hinc est: q̃ cauisse etiam lege Licurgus memoratur, ne uir unà cum uxore assiduus eodem lecto dormiret: ut & noctes quiesceret suauius, & interdiu postmodũ in foro, in curia, cũ amicis, & æqualibus magis experrectus appareret, raro autem cum unica uxore sua ad procreandos liberos congredi, clamq;, & cum pudore uolebat. Sed id potius coniugatorum consilio atq; prudentię arbitror esse relinquendum, q̃ de eo quicq̃ præcipiendum præter morem. Et eo magis q̃ ex præcepto Apostoli, cui standum est, nisi mutuo consensu à coniugibus minime secubãdum esse censemus. 1. Cor. 7.

Illud quoq; latere non debet, frequentem concubitum non solum officere uiribus solere & bonæ ualetudini, uerum etiam ad procreandos mares esse maxime aduersum. Nam, ut dicunt physici, quo calidius est semen, eo est ad mares filios procreandos accommodatius: atque hinc esse, q̃ senes frequẽtius q̃ iuuenes gignant ex se mares, quoniam rarius coeunt q̃ iuuenes, quorum semen, & si natura potentius est, nimio tamen usu ueneris, frigidius reputatur, & propterea ad marium procreationem imbecillius. Cæterum non est id ad certam coniugiorum normam restringendum, sed ad naturam cuiusq; & (ut dixi) pro prudentia coniugum, consilioq;, & iudicio moderandum.

De pudicitia uxoris, & amore erga maritum. Cap. XXXIIII.

SEd sicut uiris abstinendum est ab adulterio, ita etiã uel multo magis, uel saltem nihilo minus, mulieribus, quarum peculiaris, ac præcipua uirtus est pu

dicitia. Mulier. n. pudica optime primum de maioribus meretur, ꝙ eorum genus furtiua, & subdititia non corrumpit sobole, quæ ab eis postea & moribus, & natura degeneret. Secũdo de posteris, ꝙ illis neꝙ de matribus erubescendum est, neꝙ de patribus ambigendum, Itaꝙ sicut uiros honestant, atque illustrant magistratuum insignia, rerumq; gestarum gloria, scientiaue iuris ciuilis, aut facundia dicendi, siue philosophia, & alia deniq; multa eiusmodi, quæ præclara ingenia nobilitare cõsueuerunt: ita fœminarum uniuersum decus est pudicitia, quæ uel sola præstare eis potest omnia ornamenta, quæ dixi mus. Hęc enim ditat, dotatq; pauperes, commendat nobiles, humiles exaltat, deformes conciliat, pulchras exornat. Contra uero, nihil omnino boni constare potest mulieri, amissa pudicitia. Hinc Romana illa Lucretia à Sexto Tarquinio uim passa, ubi se purgauit apud domesticos, in ultionem rapti pudoris sibi mortem consciuit. At qui Susanna Hæbrea longe sapientius in ea re sese habuit aduersus duos iudices, quàm Lucretia aduersus solum regulum. Hæc nanq; nihil uerita falsum rumorem hominum, mori ante delegit, quàm mœchari: contemnens quicquid de se interim uulgus loqueretur modo integra, & incorrupta coram Deo, ut mente, ita & carne constaret: pluris sane faciens pudicitiæ detrimentum, quàm uitæ, aut famæ dispendium. Sapientissima illa quidem uox, & uiro quamuis forti, nedum puellæ trepidante dignissima. Nam dum aut famæ, aut pudicitiæ sibi subeundum esset discrimen, exclamauit pudicissima matrona. Angustiæ mihi sunt undiq;. Si. n. hoc egero, mors mihi est: sin autem non egero, nõ effugiam manus uestras, sed melius est mihi absq; opere incidere in manus hominum, quàm peccare in conspectu Dei. Præclara consultatio, qua quidem probe docemur magnipendẽdam quidem esse omnino pudicitiæ famam, sed multo magis Deum timendum, in cuius

conſpectu peccamus: & quem fallere nullo modo uaſ
lemus. Danda igitur opera, ut uxores ſeſe in primis ca
ſtas,& pudicas exhibeant, ſubinde morigeras, et obſe
quentes iuſtis,& honeſtis imperiis maritorum. Q uæciũ
que.n.hoc reſpuit,haud ſcio quid rei in matrimonio prę
ſtare amplius poſſit, q̃ excarnificare uirum. Q uid obſt
prorſus à legitima,& pudica uxore:cui præcipuum ſtu
dium eſſe debet,quo pacto à uiro ſuo,ob fidem,et leni
tatem ſuam in dies uehementius redametur. Hanc glo
riam conſecutæ ſunt apud antiquos innumeræ penè mu
lieres, quæ a poetis ubiq;, et ab hiſtoricis elegantiſſime
celebrantur:inter quas Penelope Vlyſſis obtinet princi
patum,quæ dum uirum expectat abſentem, lanificii,ac
telæ miniſterio aſſidue occupata,nunquã potuit à quo
quam(& ſi multi eam infeſtaſſent proci)aut precio, aut
amore corrumpi. Nec minoris gloriæ fuit apud anti
quos Alceſte, quæ tanto amore erga uirum ſuum fla
graſſe perhibetur: ut illius fatum ſubire, & pro eo mori
non dubitauerit. Q uis non miretur Euannem in defun
cti mariti rogum inſilientem uiuam ultro, atque cum
illo ardere? Nec eiuſmodi pudicitiæ laude caruit Lao
domia,quæ educta è cœra imagine abſentis mariti, deſi
derium,atq; angorem animi,qua poterat arte leuabat &
coquentes ſui caſti amoris curas quandiu potuit, refri
gerata inani illo aſpectu,ſolabatur. Tulit hanc ferè laudẽ
et Artemiſa regina Alicarnaſi, quæ Mauſolum uirum
ſuum iam defunctum tanto eſt amore proſecuta, ut ſe
pulchrum ei,tali tantoq; opere, et apparatu condiderit,
ut illud inter ſeptem mirabilia totius orbis opera, tum
Græci,tum Latini auctores annumerent. Cornelia item
Romana optima,atq; ſpectatiſſima fœmina in grauiſſi
mo ciuilium bellorum tumultu Pompeium uirũ ſuum,
quem licet ſenem ardentiſſime tñ amabat, per mille re
rum pericula perſequi uerita non eſt:malens cũ eo peri
clitari in exilio:quàm illo abſente domi in patria tutò,ac
fœliciter

fœliciter uiuere. Nec secus amasse Hipsicratęum Mitridatem Ponti regem ferunt: quæ ei per quadraginta,& amplius annos in multis bellis uaria fortuna gestis semper comes affuit,tonsa coma,& depositis fœmineis uestimentis, equo & armis assueta uirilibus. Inter has omnes haud postremum sibi uendicat locum Portia Catonis filia, & uxor Bruti,quæ audita utri morte tanta illico tristitia consternitur, ut repente ferrum ad mortem sibi conscisscendam quæsierit: quod quum habere non posset,intrepida ardentes ex proximo foco prunas exhausit. Ex quo dubium merito factum sit,uter gloriosius, an pater pro patriȝ libertate,an filia,pro cõiugis amore sese interemerit. Quid Aria Patauina rarissimi uxor exempli: nunquid tacitam hoc loco præteribo? quæ in conspectu Pœti Transeæ utri sui impiæ nec à Nerone propter inuidiam destinati, sese priorem gladio spõte transfodit, ut suo facto edoceret uirum fortiter, ac patienter mori. Vnde extat illud elegantissimum Martialis epigramma hic memoratu dignissimum.

Casta suo gladium quum traderet Aria Pœto,
Quem de uisceribus traxerat ipsa suis.
Si qua fidei,uulnus quod feci non dolet inquit.
Sed quod tu facies,hoc mihi Pœte dolet.

De hac autem ipsa re latius dictum in his commentariis,quæ de Patauinis illustribus scribimus,hæc pro tempore satis. Sed quid opus est hoc loco plura exempla referre earum, quæ nimio amore, & si legitimo in suos uiros exarserint: quum minime imitandæ sint,in eo,ꝙ ita sese temere occiderint,atq; tam perperam, & immoderate proprios etiam uiros amauerint. Amore etenim pudico,& fide syncera stabilienda sunt matrimonia,non autem immoderato zelo, uel furore potius importuno, quo percitæ uxores, sic impie, crudeliterq; sese interimant. Syncere amarunt Sara Abraham Rebecca Isac, Rachel Iacob: Anna Ioachin & hæ sunt à nostris chri-

stianis mulieribus imitandæ. Verum quia satis superq; liquet per ea, quæ hactenus diximus, grauissimum peccatum esse adulterium, absq; eo q; etiam maximæ molestiæ, & ærumnæ inde proueniant, discat iam tandem unusquisq; tantis edoctus malis, esse una uxore contentus, & alienis parcere matrimoniis. Nos interim quoniã satis huius uoluminis magnitudo iam creuit, omissis quæ ad matrimonium spectant (utcunq; res accepta fuerit) ad cœlibes reuertamur.

BERNARDINI SCARDÆONII PATAVINI DE CASTITATE. LIBER SEPTIMVS.

DE RATIONE COERCENDÆ LIBIDINIS.

EXORDIVM.

PER Parum quidem feciſſe uideri posſim extuliſſe hactenus castitatem, damnauiſſeq; incontinentiam, niſi præcepta ſubinde tradidiſſem, quæ nos inſtruerent qua ratione caſtitas ipſa à nobis ſeruari recte poſsit: & ſi cui forte labi contigerit, quibus remediis, & quando opportune per pœnitẽtiam reparetur. Ferrum enim de corpore euellere, uulnusq; manibus attractare tantum modo nec ullis poſtea fomentis mitigare dolorem exasperare eſt ſanè morbum magis quàm ſanare. Perinde ſiquidem medicus non ægrotum duntaxat uiſit, & morbum noſcit, ſed multomagis intendit, quo pacto poſsit adhibitis remediis priſtinam ei ualetudinem reſtituere, reſtitutam q; ſeruare. Nihil ſecius hic modo nobis agendum eſt, ad curandos ægros animos, & ad eos qui

sani sunt, conseruandos. Nam utrisq; remedia necessaria sunt illis, ut a uitiis conualescant: his ne rursus recidãt in langorem. Attentas ergo præstate aures: & ad hauriendа præcepta, quæ tradimus quæso animum aduertite: ut si qua fuerint libidinis ulcera: aut si qua maneat male curata cicatrix, ne qua per insidias pestilens turpitudo subrepat. Quo circa qui hactenus curationes nostras aliquanto grauiores patienter substinuit, ne grauetur modo consilia, & monita ferre æquo animo. Hæc duo sane nobis in hac re, uel in primis scire conuenit, morbum scilicet, ut curare minime negligamus: remedia uero, ut curare sciamus: quæ quidem quum satis iam nobis & comperta, & explorata per ætatem, & longa literarum studia esse confidimus: eadem quoq; nos edocturos alios polliceri iure, meritoq; ualemus. Quanquam quæ deinceps dicturi sumus, non sermone, aut scripto ab aliis magis, quàm a nobis ipsis didicimus, iam longo usu, & assidua experientia in his ipsis rebus optime edocti, atq; exercitati. Nullæ siquidem doctiores sunt scholæ, quàm in quibus sedens experientia ipsa magistra doceat. Quamobrem nequaquam uerendum est, ut hic de me illud merito dici possit, quod de Phormione Græco illo rhetore olim dictũ fuit. Is nãq; Hãnibale summo illo imperatore inuitato, fertur aliquot horas eo præsente de imperatoris officio, deq; uniuersa re militari copiose facũdeq; dixisse: quod quum cæteri, qui audierant, mirarentur, approbarentq;, quod homo copiosissime retulisset: arrisit tunc leniter Hannibal, ac percunctantibus quid de eo ipse sentiret: ita ingenue libere q; respondit. Multos se deliros senes sæpe uidisse: sed qui magis, q̃ hic Phormio delirasset aliũ neminẽ: quippe qui Hãnibali q per tot annos cũ. P. R o. oium gẽtiũ victore de imperio multis uictoriis cõtendisset, p̃cepta de re militari daret: quum ipse domi intra domesticos parietes ad eã diẽ cõmoratus, nunq̃ hostẽ nec somniasset q̃dem

minusq; castra uidisset. Libere quidem Hannibal de tanto rhetore: haud iniuria tamen. Nam quid arrogantius, aut loquacius, fieri potuit, q̃uelle edocere expertũ probè, quæ nescias? Hoc mihi in hac re obiici merito posse non timeo: quoniam ea tradimus, que nobis ipsis maxime profuerũt: quæ obseruauimus, & quæ secuti nosmet sumus in hoc incõtinẽtiæ certamine. Vere sciri, uel in primis oportet: nullis neq; uigiliis, neq; laboribꝰ neq; cautionibus, aut remediis q̃tũlibet opportunis, quenq; mortalũ perpetuò puram & immaculatam corporis, & animę castitatem seruare posse, nisi qui diuinæ gratiæ auxilio subleuetur: & nisi assidua illa impugnatio carnis, quæ nos agitat, præpotenti manu domini reprimatur. Quam ob rem admoneo ut nequaquam uideamns de nostra uirtute confidere, nihilve arrogare nobis de studio, aut diligentia, si uincimus, sed fateri, & credere id totum à gratia, & à misericordia diuina ꝓcedere. Id autem facientes euitabimus superbiam, & cum omni humilitate excubando in orationibus, & pro uirili nostra concupiscentiis resistendo, atq; cauendo, prout infra docebimus, illibatam illam, quam optamus, castimoniã consequemur. Sed hæc pauca præfati iam præcepta continentiæ, quæ ex ipsius rei experientia deprompsimus quibusue satis fœliciter per Dei gratiam hactenus usi sumus, dicere incipiamus.

Quæ faciant ad reprimendam libidinem, & in primis de mulierum consortio penitus fugiendo. Cap. I.

VT ualeamus ergo tam illibatam seruare, quàm amissam recuperare castimoniam: quæ est basis & fundamentum uitæ spiritualis, adhibendæ inprimis nobis sunt multæ cautiones, quibus & tutò stare, & intrepide reluctari contra libidinis impetum, furorem-q;

possimus: & si fortè labi contingat (quod Deus auertat) ab ipso etiam casu q̃ primum resurgere. Sed quoniam homines uariis modis in uitium libidinis incidunt, uaria quoq;, & diuersa remedia sunt tradenda: ut si unum forte non proderit, prosit aliud. Multos enim illaqueat muliebris aspectus, multos crapula, quosdam ocium, et cogitationes sordidæ: nonnullos nimia occasio, & opportunitas mali: alios exempla sociorum, plærosq; turpia colloquia, siue lectiones lasciuæ, aut spectacula, & alia denicq; multa, quæ castis mentibus infensa sunt, & insidiantur assidue proposito castitatis: cui modo à nobis diuina fretis gratia succurrrendi prouincia suscepta est. Erit itaq; primum, præcipuumq; præceptum in uniuersa ratione tuendæ castitatis, quam tradimus, ut mulierũ contubernia omnino fugiamus, quæ quanto blandius usui uirorum naturæq; arrident, tanto perniciosius eorũ insidiantur pudicitiæ. Est enim fœmina natura mentibus castis infensa, ut non possit illecebroso suo consortio cũ maribus sine grauissimo pudicitię periculo diuturne uersari. Adeo nanq; blandicios a res est fœminæ consuetudo, ut mulierem etiam dolentem conspicere absq; ueneris illecebra non possis, neque ferè allicit, ac demulcet minus fœmina uirorum mentes lachrymis, q̃ blanditiis: immo etiam magis. Vnde Terẽtianus Parmeno ad herum suum amicæ absenti iratum, atque ei uerbis crudelibus acerrime comminãtem dicit. Hæc uerba inquit, una mehercle falsa lachrymula, quam oculos tergendo misere uix ui expresserit, restinguet: & te ultro accusabis, & dabis ei ultro supplicium. Quam ob rem haud iniuria maris, fœminæq; amicitia adeo semper apud Latinos suspitionis plena fuit: ut amicitiæ nomen, quum alioqui apud omnes gentes semper habitum sit sanctissimum, attamen si referatur ad fœminam, impudica, ac turpis semper sit appellatio: ut idem sonet apud hos amica, quod scortum. Ex quo docemur fœminã nullo pro: sus

pacto quatenus licite fieri possit, admittẽdam nobis esse in aliquod huius uitæ cõmercium. Fieri quidem potest ut assueti eiusmodi consuetudine aliquandiu pudicitiam seruent, arduum tamẽ est, ac penè impossibile, ut ex hac frequenti inspectione mens quantũuis sancta illicitis quãdoq; non æstuet desyderijs, & caro ipsa modica saltem titillatione non pruriat. Nam & si prius nulla libido, & nulla peccandi uoluntas sit in uoto: & nihil nisi honestũ & sanctum in uerbis sonet: est tamen in ipso obuio congressu motus quidam animi, seu sensus, nobis natura cõparatus, ut statim uelis, nolis in corde sexus diuersitas sentiatur. Fœminarum siquidem intuitus, ut basilisca serit, sermo ut ignis cõburit, tactus, ut letalis uiperæ morsus interficit. Iccirco, Sapiens ille. In medio, inquit, mulierum noli commorari, quia sicut à uestimento procedit tinea: ita & à muliere iniquitas uiri. De carbonibus ait Beatus Augustinus, scintillæ disiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos Aspides sibilant: mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam. Ita sane, res se habet: fœmina ut scorpius, non tantum timenda est, quum ferit: sed assidue, & ubiq; obseruanda, & tunc magis cum palpat, & blandiri uidetur. Habet enim aculeum absconditum, quantoq; amabilior est, tanto esse nocentior reperitur. Hæc est uenenosum uiscum, & tenax gluten libidinis: quo callidissimus ille auceps Diabolus allectas blandicijs animas dolose, uelut simplices, & incautas auiculas, aucupatur. Vsitatus est is quidem laqueus ad decipiendum, nec aliter ferè uiros fideles consuescit Dæmon durius oppugnare, quàm per fœminam. Heu quot animas hoc uisco implicat, & hoc rhete conuoluit, & hac rhumphea trucidat ille insidiator nequissimus. Hospitiolum ergo tuum (iuxta. D. Hieronymi consilium) si sapis, aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant: quando nihil æque faciat ad per

turbandam optimi cuiuſq; uiri pudicitiam, atque mu-
lierum frequens, & continuatus acceſſus. Sicut enim
interdicti potus, aut noxii cibi conſpectus amoueri ex-
pedit ab obtutu corporis ægrotantis, ne conſpectu ue-
titæ rei deſyderium acrius accendatur: ita referre arbi-
tror ægrotanti animo, pari modo alterius ſexus ſpe-
ciem non offerri, ne interpellata ſcilicet ea forma mens
ruat in concupiſcentiam oculorum: quando hac illece-
bra capiantur, & ad perniciem delabantur plærunque
ingenia etiam ſolertiſſima. Quo circa ſanctiſſimus,
idemque ſapientiſſimus uir Auguſtinus relegauit ſe à
propria domo, & à patria: nec uoluit cum ſorore
habitare, dictitans, quæ cum ſorore ſua eſſent, ſoro-
res ſuas non eſſe. Tanti uiri cautio haud parua de-
bet eſſe nobis inſtructio in re tam ancipiti, & in tam
manifeſto, & prompto decidendi periculo. Non ab
re certe factum eſt, ut eiuſmodi conuerſatio tantopere
à uiris ſanctis formidata fuerit: quum lapſu præceden-
tium ſoleat cadendi, magnam trepidationem ſubſe-
quentibus inferre. Quis enim cum extraneis mulie-
ribus uerſari tutò ſperet, quum legerit in ſacris uolu-
minibus Ammonem ex licentia domeſticæ conſue-
tudinis in nefandos ſororis ſuæ Thamar exarſiſſe con-
cubitus? ſicut & apud gentiles Machareum: canta-
turq; à poetis de Iunone: & ſoror & coniunx Iouis.
Obiectus eſt & .P. Clodio ſororis incœſtus: ſed et
alii reperti ſunt qui etiam conuicti dignas flagitio ſuo
pœnas dederunt. Verum abſit, ut ſuſpicari quen-
quam uelim de Chriſtianis hominibus tale nefas, ac
id exempli cauſa retulimus, non quod frequenter ac-
cidat, ſed quod factu poſsibile ſit, & accidere quan-
doque poſsit, quamuis natura, & hominis ratio
iſtud abhorreat. Prouidus autem ſuæ ſalutis ac
mator, uitat omne periculum, & caſu præmonitus

alieno discit cautius ambulare. Cyprianus proinde doctissimus, atq; sanctissimus episcopus, idemq; martyr inclytus in opere quodam suo, elegantissime multis scripturarum testimonijs nititur dissuadere clericis consortia fœminarum, affirmans id etiam sibi reuelatum diuinitus, ut præciperet, ne clerici cum fœminis commorentur: nam hi tum primum cœperant ex eiusmodi cohabitatione male audire, & subire incontinentiæ suspitionem. Cõtubernii huius periculum optime per similitudinem ignis & paleæ a doctissimis uiris demonstrari solitum est: at multo etiam clarius idem intelligi posse arbitror per proprietatem ignis ad naphtham, quod bituminis genus, ex cognatione maxima, quæ ei est cum igne, tam promptum est ad exardescendum, ut in se igne undecunq; uiso etiam ex interuallo suscipiat flammam, sed tum uel maxime, quum flatus etiam accesserit uentorii. At hic in eiusmodi consortio certo scias, nunquam defore suffitorem dæmonem, qui & buccis, & follibus, instet assidue: quatenus suscitet, uel in ferreas mentes, atque adamantina corda lasciui amoris incendiũ. De hoc igne poeta quoq; Terentius alludens ait. Accede huc ad ignẽ iam calescis plus satis: intelligens pro igne amicam cuius amore adolescens ille accensus ardebat. Quid & dominum quoq; nostrum Iesum Christum, non propter carnis infirmitatem, quæ ei in ea parte nulla penitus fuerat, sed potius in exemplum nostrum, à familiaritate mulierum usqueadeo semper declinasse compertum est, ut eius discipuli, quum enim iuxta puteum Iacob loquentem forte cum muliere Samaritana reperissent: rei nouitate, & non esset cum mulieribus loqui solitus, ita admirati sunt, ut obstupuerint ea re magis, quàm quum plusquam quinque milia hominum ex quinq; panibus hordeaceis, & duobus piscibus saturari uidissent: ac collegissent ex reliquiis duodecim cophinos fragmẽtorum.

Ioan.4.

Luce.7.

Nulla uis acrior ad profligandam continentiam q̃ muliebris aspectus. Cap. II.

QVid mirum si mulierum conuersatio uiris tanopere aduersa esse dicatur, ac si plurimum officiat proposito castitatis? quum soleat uel solus fœminæ conspectus uno intuitu ita letaliter uirorũ præcordia uulnerare: ut iam quotidianis periculis, & exemplis satis constet, non tantum bonum esse mulierem nõ tangere, (sicut scribit Apostolus) uerum etiam non aspicere, quæ linea prima amoris esse, & potissima dicitur ad profligandam castitatem. Carpit enim uires paulatim uritq; uidendo fœmina, ut ait poeta: quatenus multi in corde suo sæpius solo etiã uisu mœchentur: iuxta illud saluatoris nostri dictum. Q ui uiderit mulierem ad concupiscendã eã iam mœchatus est in corde suo. Neq; ergo cõuersatio sola metuẽda est: q̃ deiiciẽdis, ac substernẽdis cœlibib' apta impugnatiõe grassat, sed ẽt cõspectus cauẽdus, ac formidãdus à longe: quũ inde latẽter subrepat cõcupiscentię cõtagiũ: & p hunc occultis accessibus in cor hominis sese spiritus fornicationis insinuet. Penetrat enim amor mulieris in uirorum corda per intuitum oculorum ut spiculum per baliſtam contortum. Hinc illud. Isti tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia: meis medullis acerrimum commouent incendium. Extat & Iob illius constantissimi uerbum. Pepigi inquit fœdus cum oculis meis, ut ne de uirgine cogitarem. Cum oculis quidem sanxit fœdus, quia difficile est, in ea re, si species muliebris offeratur, auertere mentem ab oculis: per quos contagium fœdæ cogitationis, & occultæ fornicationis infunditur: ut ex eo per quàm difficile fit omnino fœdæ rei desiderium continere, quod ex illecebrosi illius aspectus stimulis concitatur. Animo nanq; penitus insidet nostro, quicquid à sensu trahitur oculorum: unde Ieremia propheta cuiuscunq; nostrum

1. Cor. 7.

Matth. 5.

Iob. 31.

personam referens conqueritur, dicens. Oculus meus
Thren. 9. depredatus est animam meam. Non ab re ergo poetæ amoris duces, & antesignanos oculos solent appellare. Et propterea ἔρως à Græcis dictus est amor: ϙ (ut interpretatur sapientissimus Plato in Cratylo) is influit extrinsecus per oculos. Est ergo magna ubiq; oculorum habenda moderatio, quicunq; castitati studet, & statuit se ab impetu libidinis custodire. Nam qui se neglexerit & magno studio non sibi præcauerit, facile ex hoc ipso conspectu captiuus impinget in amorem mulierum: à quo postea etiam quum maxime optauerit, redimere sese non poterit. Amor quidem animi arbitrio admittitur: sed non item protinus, quum libitum fuerit, ex animo eiicitur. Nostra etenim in manu est incipere amare, at ubi cœperimus ægre & inuiti amare cogemur. Obstandum itaq; principiis, & auertendi subito oculi à periculo: atq; acriter coercendi, ne improuidi & imprudentes, ut scari pisces turpiter irretiamur: qui præcipites (ut scribitur ad uisam sui generis fœminam accurrentes à piscatoribus facillime capiuntur: sic & euenire coturnicibus uidemus: qui ad uocem fœminę aduolantes ab aucupibus decipiuntur. Vulgatissima hæc est profecto sententia, atq; diuina, Ascendit mors per fenestras uestras.
Ier. 9. Fenestræ sanè corporis nostri oculi sunt, per quos ita uitiis, & concupiscentiis ad animum ingressus patet, ut is
Matth. 6. alsunde facilius superari, non possit. Vnde dictum est à domino si oculus tuus simplex fuerit totum corpus tuum lucidum erit. Legitur propterea in ecclesiastico. Auerte
Eccle. 9. faciem tuam à muliere compta, & ne circunspicias faciem alienam, quia propter speciem mulierum multi perierе. Quod quàm uerum habitum semper fuerit, & re uera sit: uel hoc uno Israelitici populi facto constare satis potest. Nam quum Israelitæ ex Ægipto in pro-

uincias sibi à Deo promissas uictores diuino auxilio
ubique penetrarent, Balach Madianitarum res despe- Nume. 25.
rans ulla sua, aut suorum ui posse tutus euadere inex-
pugnabilem exercitum, ex consilio Balaam contra eos
non uirtute militum, sed mulierum decore: neque ar-
morum acie, sed fœminarum mollicie nequiter de-
certandum censuit: ut fornicati cum illis, & a gratia
Dei, & simul à uictoria deciderent. Quam ob rem
amota armatorum manu, adducta est contra eos mul-
titudo puellarum, ætate, formaq; præstantium, quæ
ut iussum sibi fuerat, ludentes pedibus, manibusq;
plaudentes, decore suo uicerunt armatos. Nam ut
uident eos manus iam dedisse libidini, & peccato fe-
rocissimas inclinasse ceruices, non prius (ut eis præ-
cœperat rex semetipsos cupientibus præbuere, quàm
illi contra præceptum domini acquieuerint degusta-
re unà cum eis de sacrificiis idolorum: propter quod
protinus ira Dei cecidit super eos, & occisi sunt ui-
ginti quatuor milia. Oculos ergo domitos habere
oportet prudentem uirum, quicunque intrepidus con-
tra libidinis furores stare desiderat: quod non fecerunt
Israelitæ: & ideo perierunt. Scribit Plinius in sua
naturali historia, atque post eum Aulus Gellius, fuis-
se in Illyriis fœminas quasdam uisui tam nocentes, ut
interimerent uidendo, & eas duplices pupillas in sin-
gulis oculis habuisse. At modo qui cupit tutus esse
ab his malis, credat duplices esse omnibus mulieri-
bus pupillas: & omnes esse uisu æque noxias, atque
iccirco omnes pariter fugiendas. Muliebris profecto
aspectus nō aliter ad se uirum pertrahit q̄ magnes ferrū
aut (sicut nuper dicebam) quàm naphtha flammam,
aut succina paleam. Et proinde Alexandri Macedo-
his prudentia in ea re summis est laudibus prosequenda,

dignaq; certè, quam in eo omnes æmulentur. Is enim deuicto Dario potentisſimo Perſarum rege, quum eius uxorem præſtantisſima forma, atq; filias pulcherrimas teneret captiuas (mira res) conſpicere puellas nunquam uoluit, uxorem tantum ſemel, ueritus ne qui in Perſia potentisſimis uirorum armis ſuperari non poterat, molliſſimo fœminarum intuitu caperetur: turpisſimum dicens ſibi fore, ſi qui uiros uiciſſet armatos, à fœminis poſtmodum inermibus uinceretur. Scripſit idem cuidã amico, fœminas Perſicas morbum eſſe oculorum. Pari modo Iulianus ſecundus Romanorum imperator capta Perſarum urbe nec ipſe captiuas mulieres uidere unquam uoluit, ſed cuſtodiendas in templo diligenter, atque intactas uiris, ac parentibus ſuis reſtituendas mandauit. Cyrus item Perſarum rex, ut eſt apud Xenophontem ſcriptum, quum ex Aſſiriorum preda, quos deuicerat, pulcherrima ſibi mulier Suſiorum regina adducta fuiſſet, nunquam aſpicere eam uoluit, ſed cuidam Medo ſeruandam dedit: cui, quum poſtea Medus ille mulieris filius pulchritudinem ſupra modum commendaret: tunc Cyrus ſe propterea minus minusq; factum cupidum uidendi dixit, ne forte hæc ſibi aliquando foret impedimẽto ad pertractãda bellica negocia, quæ ſibi erant eo tempore peragenda. Legitur & apud Plutarchum, Pompeium illum cognomento magnũ præter ſuæ naturæ morem, inhumane, atque illiberaliter ſeſe habuiſſe erga Demetrii liberti ſui uxorem, q̃ uerebatur, ne illius pulchritudine uictus qua illa præſtabat, cohibere ſeſe ab eius concubitu non ualeret: quod putabat fore iniquisſimũ. Non ab re certe factum, ut inuictisſimi imperatores tanto ſtudio fœminarum conſpectum formidauerint: forma.n. uincit armatos, & ſpecie ſæpe uincuntur, qui in præliis, & certaminibus armorum fuerant inſuperabiles. Quid mirum quando fœmina oculis ut tormẽtum fulminet, nec ſecus atque Baſiliſcus occidat intuitu, et ſuo ueneno uiſa

inficiat ante contactum? Et iccirco legimus plærosq; ex phylosophiæ sectatoribus, etiam apud ethnicos urbium reliquisse frequentiam, & suburbanos petiisse secessus, ne mulierum aspectu fortitudo animi fracta quãdoq; molesceret, & euocaretur eo lenocinio animus ipse à studiis sapientiæ. Non enim expedit ibi esse, ubi crebro conspicias a qbus & fascinari, & capi, uel solo uisu possit. Proinde stoicos in sacris ædibus, ut nunc nostri monachi seorsum à fœminarum consuetudine uersari solitos legimus: ut solitudine, & augustioris habitaculi sanctitate cõfirmati luxum, & libidinem spernerent, & nil magis, q̃ de literis, & uirtute cogitarent.

Quantopere à conspectu fœminarum abstinendum sit personarum exempla. Cap. III.

PAulus abbas (ut ad nostros diuertamus) sicut legitur in uitis sanctorum patrum, non modo uultum fœmineum, sed ne uestimenta quidem sexus illius conspectui suo patiebatur offerri, et quum quadam die ad senioris cuiusdam cellam pergeret, casu mulieri factus obuius, adeo exterritus fuit uisione inusitata, ut remenso, quod arripuerat itinere, ea fuga monasterium repetierit quanta nullus unquam à facie leænæ, uel immanissimi draconis aufugit. Notum est ex eisdem literis, et Arsenii abbatis factum: qui assidue metuens ne quando oculorum cõcupiscentia caperetur, adeo in ea re sibi cauuit, ut fœminas, maresq; iuxta uitaret: sed accidit forte fortuna ut aliquando matronæ cuidam nobilissimæ obuiaret, à qua uersus statim in pedes festinus aufugit, rogantiq; mulieri ne tãto impetu curreret, & ut in suis præcationibus Deum sui memor oraret: ut erat in cursu præceps, & anhelans, in reuersim: orabo, inquit, & lubens, ne unquã amplius reminiscar tui. Pion quoq; Antonii abbatis discipulus nihilo fidentius unquam muliebri sese

conſpectui credidit: quin pijs ſororis ſuæ præcibus diu ſ
tius fatigatus, ut ſe affectam diutino morbo ſemel uiſe
ret, ob iuſſum tandem abbatis, quum id ultra perne
gare non poſſet, luminibus clauſus per manum du
ctus, ut oculus captus ſororis domum ingreditur, à
qua uiſus, nec tamen pro fratre cognitus, eodem du
ctu, nequa eundo, aut redeundo aſpectus muliebris oc
curreret, ad monaſterium rediit. Secus accidit Amia
no Alexandriæ antiſtiti, qui quum nimium ſibi fideret,
& propterea parum caute fœminam quandam eſſet
intuitus, ſtatim in concupiſcentiam oculorum prolapſus
eſt: in cuius noxæ ultionem protinus ipſe ſibi oculum
effodit. Verum enimuero tanto poſtmodum labore,
& dolore corpus ſuum afflixit, tanta inedia: & frigo
re macerauit, ut ad eam ſit tandem perfectionem uitæ
perductus, ut pro chriſtiana fide afferenda (mons ſit ab
eo ut ferunt) ex Numidia in Babilonem trāslatus. Non
abre ergo Ioannes anachorita ita ſibi cauit, ut ex quo
eremum adiit, fœminam uidere nunquam uoluerit nec
ab ulla quoque ipſe uideri: et uſque adeo fuit huius
propoſiti tenax, ut quum tribunus quidam illuſtris eum
diutius rogaſſet, ut ſe ab uxore ſua pateretur uel tantum
ſemel conſpici, quod iam diu pie & innocenter opta
uerat. Videbit me (reſpondit) inſomnis. Nec defuit pro
miſſis fides: nam mulier ſomnians per quietem homi
nem conſpexit, quem antea nullo unquam tempore uid
derat. Ita enim corporis totius formam, habitum, lini
mentaq; uultus aperte referebat, ut fidem faceret, non
eam uiſionem uanā fuiſſe, ſed ueram. Vide quali quan
taq; cautione uſi ſunt uiri ſancti in auertendis oculis à
contemplatione mulierum: ne forte allecti eiuſmodi
inſpectione, in aliquam fœditatem præcipites labere
tur, & Dauidis illius & regis, & propheræ ſanctiſſimi
exemplo perirent: qui dum temere in Berſabem for

2. Reg. 11.

mosissimam fœminam oculos iniecisset, captus amore illius statim duo simul enormia crimina ꝑpetrauit: adulterium uidelicet, & homicidium. Quid de illis duobus senibus Danielis dicam, qui ea ætate, qua refriguisse debuerat omnis libidinis feruor, uisa tamen Susannæ pulchritudine exarserunt iuueniliter in concupiscentiam oculorum. Ideo scriptum est in Daniele. Semen Chanaam, & non iuda, species decepit te, et concupiscentia subuertit cor tuũ. Quid mirum de senibus si aspectu eodem capti sunt, & illi qui habebantur in numero filiorum Dei? Dicit enim scriptura. Videntes filii Dei filias hominum ꝙ essent pulchræ, acceperunt eas sibi in uxores. Quod de spiritibus incubis plerique interpretati sunt: alii de his, qui uerum Deum colebant ex progenie Seth, & ideo filii Dei uocitati: filias autem hominum eas esse autumant, quæ descenderant ex progenie Cayn, quæ Deum non norant. Sed quoquomodo intelligas, aspectus muliebris & scortationis, & intemperantiæ eis occasionem præstitit. Hinc etiam conqueritur pastor ille Virgilianus, ac mœrẽs ait. Vtuidi, ut perii, ut me malus extulit error. Dani. 13. Gen. 6.

Quidnam quæso sibi uult Actæon ille fabulosus apud poetas? (ut ficta ueris immisceam) qui obtutu improuiso temere in Dianam coniecto conuersus statim esse dicitur in ceruum, & à propriis canibus laceratus? Nempe docere uoluerunt eo figmento poetæ, hominem capi mulierum aspectu, et decidere à ratione, ac subinde immutatum curis, ac sollicitudinibus, quasi rabidorum canum morsibus lanari. Quid item sibi uult Gorgonis os pulcherrimum cinctum anguibus: ad cuius conspectũ hoies repente in lapides, mormorea signauertebãtur? nisi indicare formã mulieris esse uisu pestiferã, et homines ad illius conspectũ ita extra se poni ꝙ, ut uero hominis sensu careant, nõ secus

ac lapis: qualis habetur homo male sensatus, iuxta pro-
uerbium, Lapis super lapidem. Non sunt hæc sane ab
illustribus, & sapientissimis uiris conficta temere, ac per
tot secula sine causa celebrata. Et enim compertum est,
atq; exemplis tam antiquis, q̃ nouis apertissime declara-
tum, quoscunq; lasciuo, & curioso obtutu fœminas aspi-
cere delectat, diu tutos esse non posse: nec euadere à cõ
cupiscẽtiæ telis illæsos. Timeant ergo qui continere de-
syderant externarum sese obtutibus committere fœmi-
narum: ac præmoniti aliorum exemplis prouideant ne
aliquando in nudam Dianam, aut Meduseum conspe-
ctum imprudenter incurrant, et aut in lapides, aut ceruos
uersi, sensum rationis amittant, et intus à propriis ac do-
mesticis concupiscentiis lacerentur. Multo sanè p̃stat, uel
frustra quandoq; timere, quàm male fidere: atq; pius ex-
pedit existimare se infirmum, et stare, q̃ dum mauis uide-
ri fortis, ire periculis obuiam, impingere in laqueum
Prou. 14. concupiscentiæ et cadere. Scriptum est enim, sapiens qui
timet declinabit ab omni malo. Parere quidem cautio-
nem metus, solet, securitas uero periculum. Caue dicas,
nihil pericli est, scio me, meamq; constantiam probe no-
ui: nam multo sanè conducibilius esse existimo, nostram
noscere infirmitatem, & intelligere imbecillitatem, et uti-
dere quàm sit fragile uas, quod assidue circũferimus, et
tam in plano quàm excelso semper timere, ne quando
aut impingamus, aut ruamus ubi minime formidamus.
Quid tu es? quum qui uis hominum utiq; mendax sit,
Psal 115. et superari à carnis cõcupiscentia facile possit? At qui for-
te religiosum, et spiritualẽ iam te credis: esto, nihil con-
tendo: uerum et spirituales percuti possunt, quia adhuc
in carne sunt. Sed ad quid quæso uel leues occasiones
cum periculo, et malo sæpe nostro ineundæ gratis? qui
improba carnis natura et nos ultro oppugnet, et nunq;
nos tranquillos esse permittat, absq; eo q̃ addamus ma-
lo nostro quicquam peius. Ita q; fratres si sapimus, id

semper

semper in memoria, ac imo pectore penitus habeamus, ut omnium fœminarum, & maxime earum, quæ aliqua forma præcellunt, nedum conspectum, sed nec umbram propius intueamur: non aliter fœminas ipsas declinantes, q̃ aut inter nauigandum scopulum, aut intereundum prædones. Neque enim uisæ aliquando mulieris, facile, quum uolumus, possumus obliuisci: nam iuxta illud poeticum.

Hærent infixi pectore uultus.
Verbaq́; nec placidam membris dat cura quietem.

Minime tutum esse uel spiritualibus uiris cum consecratis Deo uirginibus frequens, diuturnũq́; colloquium. Cap. IIII.

HOc uero qđ priuatim de sæcularibus mulieribus monuimus, idem quoq; & multo quidem cautius circa uirgines sacras obseruandum esse censemus. Valde enim periculosum est, si cui tantam unquã iniquus dæmon securitatem suadeat, ut speret intrepide tutoq́; se in harum frequenti conuersatione posse diutius commorari. Artificialia sanè sunt, & percallida semper & in omnes commenta diaboli, sed aduersus castimoniæ deditos multo acriora, simulq; occultiora: ut uix possint uel à sanctissimis, & sapientissimis uiris intelligi: & propterea ne callidus ille, atq; occultus inimicus sese nobis fraudulenter insinuet, studiosissime præcauendum est. Nam uafer iste machinator diabolus consueuit in principio consuetudinis bonos uiros, ad proficiẽdum in rebus spiritualibus, ex ea occasione dolosis quibusdã machinationibus adiuuare, et mutua auxilia ad salutem callide per eam consuetudinem sic conuersantibus ministrare. Dũ enim astutissimus ueterator, et assentator inimicus timet, ne suborta aliqua suspitione diabolicæ fraudis, tam arctæ consuetudinis uincula relaxentur, suggerit

interim maiora quædam ſpiritualis diſciplinæ argumenta, reddēs eos exinde per ea affabiles, & de ſuis inuicem profectibus differentes, atq; ſuauiſsimis ſermonibus, & iocundiſsima cōfabulatione cōſilia ſpiritualis profectus in alterutrum conferentes. At interim fraudolens deceptor tempus obſeruat, donec doloſa ſurreptitiæ ſocietatis initia matureſcant, atq; firmentur: & quouſq; credouli homines putent magna Dei eſſe beneficia, quæ maxima ſunt diaboli maleficia: nā dum in tranquillo ſe ſperant eſſe maxime, tum ſuborta repentina procella, ab inopinata tempeſtate deprehenſi, quod minime cogitauerunt, caſtitatis quandoq; naufragium patiuntur. Sic igitur iniquus dæmon ſolet cōpeſcere aduerſa, ſuggerere proſpera, & fraudes tegere, quouſq; ſubtractis omnibus auxiliis, incautos uectores in occultos ſcopulos, & uadoſas ſyrtes illiſerit. Quam ob rem formidoloſa debet eſſe in hoc mari omnis tranquillitas, quoniā improuiſus nō nunquam turbo ſuboritur, & tempeſtas procelloſa cietur, ubi minime putabatur, quæ tanto nocentior exiſtit quanto minus pręuiſa ſuſpectaq; contingit. Et n. callidiſsimus præſtigiator diabolus tam diu ſopitum ignem ſine flammis occultat, donec ambas faculas communicato inuicem ardore ſuccendat: atq; latenter de ſimplici charitate aliciat amorem profanum, & ſub prætextu ſanctitatis moliatur inceſtum. Non eſt ergo in tantis uerſutiis dæmonum, ut ſperet ſe quiſquam, tutò poſſe conſiſtere & ex hoc libidinis pelago, quo aſsidue iactamur, recto curſu ad continentiæ portū pertingere, niſi pauide, & circūſpecte ſibi caueat, & habeat oēm tranquillitatē ſuſpectam. Eſt uia, inquit Salomon, quæ uidetur homini iuſta, nouiſsima aūt eius deducunt ad mortem. Itaq; ſolicite nobis prouidendum eſt, ac prudentiæ præſidiis, diaboli fraudibus occurrendum, nec in his ſpiritualibus officiis agendum quicq̄ temere, aut prorſus fidendum, quando & in his ſępe ſpiritalis negtia miſceatur. Hoc dictū uelim

de his duntaxat, qui imprudenter, ne dicam impudēter, & nimis arcte, ac licenter sese assuunt uelatis uirginibus: quibus tanto interdū conglutinantur affectu, ut à se ipsis facilius, q̄ ab earū conuersatione recederēt: qui & si forte cum eis nō agant quicq̄ turpiter. tñ iustæ suspitionis præbentes de se materiam, uitam suam, q̄uis alioqui mundam, maculis siniſtræ opinionis inficiunt. Quo circa ad euitandam oēm suspitionem, ac ēt periculum, sicut tenemur eis diuina sacramenta præstare, ita pari modo earūdem familiaritates uitare, et sicut in rebus sacris nusquam eis nostra neganda est opera, ita in rebus aliis nostra sine urgenti necessitate non est communicāda præsentia.

Quo pacto habere se debeāt sacerdotes erga mulieres in administrandis sacramentis. Ca. V.

DIcendum est autem modo quid in ea re sacerdotibus statuendū sit qbus ex officio, qđ sibi incūbit, ab his periculis oīno abesse nō licet: & tñ ab oībus uenereis uoluptatibus necesse est cōtinere. Nā iuxta sententiā saluatoris nostri, ista oportuit facere, et illa nō omittere. Nō. n. debet is q̄ præest, & populi sibi commissi cura distringitur, uiroꝝ tñ cōmodis excubare: quū officiū sacerdotis antistitis sit inuisere fœminas dū ꝗgrotant, consolari dū mœrent, corrigere si errāt, audire peccata dū pœnitet, & denicꝑ oīa ꝓuidere, q̄ faciāt eis ad salutē. Necꝑ est ꝓfectò ꝙ usq̄ adeo paueāt sacerdotes, ut à tātæ necessitatis officiis existiment ꝓpter humanā imbecillitatē esse sibi desistendū, & reiiciendas necessarias actiōes, quū certo sciant in eiusmodi piis opibus sibi de cœlo firmissima adiumēta nō defutura, mō uelint, et cupiāt adiuuari: & nihil temere agēdū censeāt, ubi sciūt grauissimū iminere discrimē: uerꝝ tāto acrius instādū est, q̄to periculum maius inest, uti in tempestate à nauigantibus solet fieri. Nam quum cœli minantur desuper, & fluctus quatiunt deorsum, et uenti undiq̄ ex aduerso luctantur Luc. 11.

tunc peritus magister fortius insurgit, atq; assidet attentius gubernaculo, mente & oculis in mare, & in cœlum semper intentus: ac undiq; quicquid imminet discrimis nis circumlustrans, ne forte aut ab impendenti tempesta te, aut ab improuisis obruatur procellis. Conuenienda igitur tibi necessario est mulier, fac tibi non desit seueritas, quæ ad parendum fœminam possit obstringere: ita tamen apposite, ut consolationem spiritualem inde recipiat cum uenerationē, & timore. Hic autem prouidendum est tibi maxime, ut ex tuis moribus in his omnibus tuæ clarescant indicia puritatis, & signa mundissimæ honestatis: cauendæq; super omnia adulationis, atq; blādi tiæ, quæ infensæ admodum sunt castitati. Fugiendum etiam ne nimis eas licenter adeas, ne nimium frequenter uisas, ne earum domos importunis horis solus introeas, quum uero introieris pauidus, uerecundus, atq; etiam suspensus, tanquam ad aliquem concupiscentię scopulum appulsurus incedito: ibiq; sedulo sine mora festine, pieq; agito quicquid fuerit peragendum. Absq; uero causa rationabili solus cum sola seorsum remotis arbitris nunq; sedeas. Valde quidem periculosæ sunt, ac plenæ suspitionis productiores seorsum cū fœminis sessiones: præsertim cum de rebus profanis, & mundi actionibus mutuo sermone ultro citroq; digeritur: nam animus his cō fabulationibus paululum relaxatus, facile ad uana incitamenta cupidinis prolabitur, quo circa & hic, & ubiq; in quouis periculo tutius est timere quàm fidere, optimum est ergo circunspicere undiq; pericula, & tanq; in acie dimicaturos, galeatos, loricatosq; semp stare: ne (ut aiunt) nudi agamus excubias. Non.n. bene succedere cupiam solet quod temere agatur: neq; uel honestum, uel sanctū, etiam quod sit sanctum, aut honestum, uidetur: nisi idem honeste, sancteq; fiat: quum ex his etiam honestis officiis multas occasiōes malignus hostis inueniat, quibus mentes quamuis pias quandoq; decipiat. Versari quidem fic

temere in his, nec lędi, miraculum certe est potius quàm uirtus cẽsendum. Quamobrem à superfluis colloquiis & conuersationibus (ut proxime dicebam) est omnino abstinendum: ac nihil quicquam imprudenter, ac temere agendum ne quid ex eo scandali, aut suspicionis possit merito, aut uerisimiliter exoriri. Sacerdotis siquidem partes sunt, & in his, & in omnibus officiis omnia caute peragere, & confidere in domino: atq; animo prompto, & infracto, tenere mordicus propositum castitatis. Verum si quando nos ex nostra infirmitate titillationibus carnis contigerit impugnari, constantissime reluctandum est: atq; illa nobis comparanda perfugia, quæ infra dicẽtur.

Non nisi diu expertum admittendum esse ad audiendas sacrarum uirginum confessiones. Cap. VI.

PRobatissimæ ergo uitæ esse oportet quicunque præficiendus est, ut eiusmodi uirginibus sacramẽta ministret: ne fortè circunuẽtos (quisquis ille sit) ignota dæmens fraude, succumbat, corruatq; sub eo ipso fasce, quo se alios exoneraturum crediderat. Pastor enim sæpe dum errabundam ouem passim, & inconsulte queritat ipse quoq; deuius à recto tramite aberrat. Itidem & medicus plærunq; dum ferre opem ęgroto studet, in ualetudinem, & ipse aduersam incidit, & nescius et imprudens eadem contagione afficitur cum infirmo. Itaq; non accedat quispiam ad id muneris, nisi multum antea in his fuerit exercitatus, atq; saluberrimis prius antidotis præparatus: ut possit quum opus fuerit, & pugnare uiriliter, & in pestilentissimo quouis ioco absque ullo integritatis, atq; pudoris sui damno uersari: iuxta illud. Prius antidotum, q̃ uenenum. Vt de Mithridate rege Ponti legimus: cui quotidie haurienti post antidota uenenum, consuetudine factum est ei uenenum ipsum

innoxium. Magnum ergo & præcipuum ſtudium adhi-
bendum eſt huic rei, tentandaq; diu ante animi noſtri cõ
ſtantia, periclitãdæ uires, quoad res fert, & ſecuritas pati-
tur: quatenus animus ipſe in illis rebus exercitatus callere
cœperit optimã decertandi & obſiſtendi rõnem. Nõ.n.
prodeunt gladiatores incertamen, in puluerẽ, in ſpecta-
culũ, in clamorem, niſi diutina prius certandi meditatio-
ne domi intra parietes occultis fuerint concertationibus
aſſueti: atq; umbratili exercitatione uerã digladiandi pe-
ritiam adepti. Tutò q̃dem: ac glorioſe, in eã, quam quiſq;
norit artem, ſeſe exercet. Nam ſicut homo pa-
peritus equitandi facile ab equo ſternace excuti ſolet, ita q̃cunq;
concupiſcentiæ ſuæ fræna nõ didicerit adhibere, nullo fe-
rè negocio impulſus ab illecebris uoluptatis, à ꝓpoſito
decidit caſtitatis. Habenda planè in ea re tibi colũbæ ſim-
plicitas eſt, ne cuiq̃ machineris dolum: inſimulq; & ſer-
pentis aſtutia, ne & tu à quoq̃ decipiaris incautus. Par fer-
me uitiũ eſt in eo, & decipere, et falli. Nimirũ prudentia
ſine ſimplicitate malitia eſt: ſimplicitas uero abſq; prudẽ-
tia ſtoliditas mera. Simplex q̃dem poteris haberi, ſi nulli
inſidias tetẽderis: prudens uero ſi paratas tibi ab alio ꝓ-
uide cauteq; deluſeris. Vt de beato Iob legitur, qui erat
ſimplex, et rectus. Simplex erat quia neminẽ læſerat: rec-
tus autem quia nullius inſidiis flecti unq̃ poterat ad-ne-
fas. Et.n. quicunq; in hac procella imperturbatum illum
tenorem continentiæ cuſtodierit, omnibus ſanè mona-
chis uitæ ſanctitate præſtabit. Miramur eſſe quædam ani-
malia quæ per ignes medios ſine noxa corporis natura
ꝓtranſeant: at q̃to id ẽt mirabilius, ut uir natura fragilis, ſo-
la Dei gratia morũq; diſciplina munitus ꝑ hoſtes, ꝑ ignes
& flammas ſecurus, et illæſus tranſiliat. In ſumma ergo
ſicut non eſt fidẽdum quiſquam temere in hac re: ſic nec
committendum ut ob puſillanimitatem animi, tam ubẽ-
rem merendi materiam quiſpiam derelinquat: & fœmi-
narum curã negligat, quas tueri, & docere ſicut & uiros

ex officio tenetur. Fidelis, inquit Apostolus, est Deus, & non permittet tentari quenq̃ supra id quod põt. Quin 1.Cor.10.
immo si quid afflictionis ex eo fortasse contigerit, accipiet cum tentatione prouentum, & præmiũ laboris centuplum, neq; n. ex ea pietate patietur dominus quenq̃ labi, sed sic temperabit euentum, q; si non prorsus absque perturbatione carnis, saltem sine noxa, & sine lapsu perstabit. Nimirum sicut tres pueri in accensa fornace Caldeorum positi, neq; consumpti, neq; combusti sunt, immo excussis superno rore flammis, multo clariores eo experimẽto fuere: sic & uobis, quum opus fuerit ex officio uestro tentationum subire fornacem, nihil uerẽdum est: mõ sitis (ut diximus) bene præparato pectore, idq; pie agatis: flamma quidem in rorem, & incendium ipsum in refrigerium cõmutabitur. Nec multum moueamini q; humana tentatio in uestris sensibus perseueret, quando nec ad illorum quidem puerorum preces fuerit extinctus ignis, sed iniectos igni pueros uetitum est affari. Itidem neq; uos, & si tentationis ardor non cesset, ullus tamen libidinis æstus corripiet: quin etiam in media illa tentationum fornace gelido diuinæ gratiæ rore conspersos ita fouebit uos Deus, ut nulla interim flãma libidinis urat, nec ullus infamiæ fumus denigret. Quam ob rem uobis bene præparatis absq; conflatione prudẽter cum Dei gratia gerenda res est: quando non aliter melius, aut regi Christiana res publica, aut dilectio nostra erga dominum apertius demonstrari possit, quàm quum proximi procuramus salutẽ: dicente domino apostolorũ principi Petro. Simon si me diligis, pasce oues meas.

De improbis desyderiis, & lasciuis cogitationibus reprimendis. Cap. VII.

Sed cõtinere se à mulieribꝰ tm̃, ac uitare eaꝝ cõsuetudinẽ, satis nõ erit, ad hoc ut merito qs uel esse uel dici & castus & pudicus possit, sed oportet etiã ut

omnis mulierositas (sic nanq; appellat Cicero cupiditatem mulieris) arceatur etiam prorsus animo, ne latèter irrepant, ac penetrent penitus mentem lasciuæ, atq; pestiferæ cogitationes, hæreantq; subinde cordi tenacius, ut postea aliquo possint studio, aut ratione reuelli. Hinc est enim fons & origo omnis concupiscentiæ, et peccati: qua re antequam diffundantur, sunt in suo fonte omnino cohibendæ, ne quando sensui aduersus rationē procaciter insurgenti aditum patefaciant. Nimirum tanta est uis cogitationis (ne forte eam parum cures) ut ad actum libidinis nisi cogitatione prævia homo adduci non possit. Quam ob rem (ut. D. Basilius disserit) ante omnia in mente nostra beata est ipsa puritas, quoniam cogitatio, mentisq; consilium initium est earum, quæ in corpore fiunt actionū. Nam libido in corde hominis uoluptuarii primo concipitur & generatur: & inde in libidinem coeundi: & contaminationem carnis prorumpit. Vnde Matth. 15 Dominus, Intus sunt, inquit, quæ coinquinant hominē. Hic propterea laborandum uel maxime nobis est quando omnes natura faciles, & proni sumus, ne dicam præcipites, ad fœdas cogitationes. Et ideo quo promptius est in his peccatum, eo diligentior est adhibenda custodia, ne peccemus. Peccata enim quæ in facto consistunt, & tempus, & opportunitatem, & socios, & adiumenta alia multa perquirunt: ac quæ uel sola cogitatione intus in corde perficiuntur: absq; ullo exteriori negocio, aut labore facillime committuntur. Quo circa multi sunt, qui pudicitiam, modestiam, grauitatem, & cæteras eiusmodi uirtutes exterius in conspectu hominum facile seruent, qui tamen interim in mente, & in occulta officina cordis fabricant immania, atque exhorrescenda flagitia. Qua re quum hic facilis, & promptus sit casus, prompta quoq; & accelerata sunt apparanda præsidia: ut medicum peritissimum facere uidemus, qui ubi suspicio est impendentis alicuius ægritudinis, ad occurrendum peri-

culo multo ante idonea solet remedia præparare, ne sit in mora: & possit, quum opus fuerit, ægrotanti succurrere. Medicina autem uera, & præsentaneum remedium ad auertendas eiusmodi cogitationes est, profugere statim ad orationem, lectionem, ieiunium uigilias uerberationes, confessionem, labores, & ad alias eiusmodi exercitationes, ac distractiones mentis, & totis machinis (ut aiunt) longe ab animo propulsare libidinis fomenta, ac cœca dæmonis obsidentis præstigia: abducentes protinus animum à fœdis cogitationibus, ad memoriam nouissimorum, & ad cogitationem cœlestium, ac etiam infernorum: ut assueta frequenter bonis meditationibus mens discat id quod rectum est, ac sanctum, libentius meditari: & aspernari fœda, & pernicios a maligni spiritus consilia. Non enim melius carnales concupiscentiæ extruduntur à corde, q̃ si in earum loco spirituales meditationes protinus inducãtur: quibus innixus firmiter animus ibidẽ iugis & assiduus immoretur, ne uacet ei ullo tempore eiusmodi nequitias cogitare. Scriptum est. n. q̃ peruersæ cogitationes separant nos à Deo. Quo circa obstruendus est his prorsus aditus, ne per ignauiam, & secordiam nostram, furtim per corporeos sensus admissæ totam occupent mentem, ac subinde diripiant quicquid ibi repererint reconditum boni. Quare ut primum hæ sese insinuant, statim reprimendæ sunt, & propere à finibus, ut immanissimus hostis arcẽdæ, ne si aut nimis appropinquauerint, aut portis sese cordis intulerint, non possint à nobis postmodum, etiam quum maxime uelimus, amplius effugari: q̃n postea nobiscũ ppetuo, ut inseparabiles comites rusticẽtur peregrinent, perhoctent, uigilant: ac semper domi, ac peregre nobis hæreant, molestissimis stimulis iugiter infestãtes. Optimum id sane est atq; obseruandum consilium: quod qui neglexerit, ueneno profecto serpentis, quod sinu fouet abscõditum, citò pereat necesse est. Quicunq; n. errata q̃is

Sapi. 1.

modica paruipendere consueſcet, breui morula in profundum peccatorum deſcendet: ſic & paruula ſcintilla, niſi celeriter extinguatur, ex paruis quantumuis initiis, maximum ſuſcitare ſolet incendium. Itidem & olei macula, niſi cito eluatur, late diffunditur, atque inhæret tenacius, quàm ut eximi poſt facile poſſit, ut prius. Interficiatur ergo uiperæ fœtus, dum paruus eſt, et obruatur mortifera ſementis in ſemine antequam perducatur ad frugem: quæ in malis ſeminibus ſolet uberius abundare. Omne nanq; uitium dum nascitur facile opprimitur, inueteratum inhæreſcit penitus, fitq; mora, & conſuetudine robuſtius. Inuigilandum itaque in principiis cogitationum, & omnes occaſiones procul fugiendæ: ne ſenſim allecti uoluptatum blandiciis inconſulte deferamur in præceps, unde emergere amplius nequeamus. Æque hic ſane uerendum eſt in paruis, ſicut in magnis periculis: quando ſæpius, ubi minime timetur, decidimus: & dum minima contemnimus pericula, in maxima incurrimus. Ideo noſter ſapiens, qui ſpernit modica paulatim decidet. Et neglecta ſolent (inquit Horatius) incendia
Eccle. 19. ſumere uires. Niſi enim obſtruantur fontes malorum, non deſiſtent emanare, quæ ſcaturiunt inde fluenta. Nam nihil refert, ſi decurrens riuus alicubi intercipiatur mole aggeris, ſi ex quo defluit, fons integer maneat: quoniam uel rimam alicubi nactus exiguam alia uia elabitur: uel auctus aquis erumpit ſuperne, & deuaſtat late omnia. Siquidem in his uoluptatibus fœdis, ſicut in corpore ulceroſo, niſi influentem prius humorem fiſtas, incaſſum adhibeas medicamina. A radice euellenda eſt uiuax ficus, quam cupis radicitus mori: nam ſi ſuccidatur truncus ſuperne, mox repullulabit, & rurſum uberius fructicabitur. Expedit

hic quidem unumquenq; intelligere infirmitatem ſuam: & quod infirmius in ſe cognoſcit, id maiori præſidio cuſtodire: atq; undiq; præmunire, & obfirmare tutiori apparatu: ſicuti in mœnibus urbiũ fieri conſueuit, ut ea quæ natura loci minus munita ſint, acrius defenſentur. Quam ob rem conſideret unuſquiſque quàm iniquo loco certet, quove cum hoſte dimicet: atque ut in bello martio, ita aduerſus uenerem in pugna carnis nunquam fidendum putet: ſed inſidias, perfidiam, atque hoſtilia ubique etiam in tutò formidet, ne forte ubi, et quando minime timebit, opprimatur imprudens. Non enim tam graue ab hoſtibus armatis uidetur uitæ noſtræ periculum imminere: quale ab circumfuſis undique cogitationibus uoluptatum noſtræ immi-
net pudicitiæ diſcrimen: ne quando corrumpatur, & pereat. Vitiorum ſiquidem mitia facilius eſt cohibere, quàm impetus regere. Hæ ſunt illæ paruulæ uul-
pes, quæ demoliuntur uineam: quas capi ſibi Salo-
monia ſponſa mandabat, dicens. Capite mihi uul- Cant. 2.
pes paruulas, quæ demoliuntur uineam. Puſillæ ſiquidem, & adhuc recenti cogitationi facile reſiſtitur, ne quid damni inferat uineæ animæ noſtræ, at effecta grandior acrius ſæuit, quàm ut fugari de corde pro arbitrio noſtro poſſit. Vnde alibi ſcriptum eſt. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram: Pſal. 136.
petra autem eſt Chriſtus. Dum adhuc ergo paruulus eſt iſte conceptus, non miſeraris eius, nec parcas ei, ſed ſtatim interfice, antequam augeatur, & roboretur, ut ſuperari non queat. Paruam intelligo cogitationẽ de quacunq; re ſit illa, quæ uenit tranſiens: & tanquam aduentitia, & peregrina nihil in deliberatione moratur. Nam tunc, aut leue admodum, aut nullum eſt, omnino peccatum, quum ſit naturalis atque humana

tentatio, & quæ inducat potius probationem, q̃ perditionem. Mentem autem non interpellari, nec pungi interdum cogitatione aliqua mala, non penè minus impossibile est q̃ difficile, homini præsertim assidue aduersus diabolũ in hac fragili, et mortali carne certanti. Quis est enim adeo natura bene institutus, aut moribus adeo bonis instructus, ut cupiditatum, & cogitationum malarum stimulos quãdoq; nõ sentiat? Prauum est.n. cor hominis natura, et procliue ad malum à iuuentute. Quam ob rem nihil mirum si tam ex natura ipsius carnis, q̃ ex dæmonis ministerio soleat etiã inuitis nobis sæpius euenire: ut tentemur, ita ut tam uideatur ferè esse officiũ dæmonis propriũ inducere malos cogitatus, q̃ munus omnipotentis Dei obsistere, ne ueniant, et hominis natura ex libera sua uoluntate nõ consentire, ac à se reiicere, ne prævaleant, Porro neq; in nostra est potestate, neq; à nobis, proficiscitur ut obstemus subitis, & concitatis motibus animi, seu carnis: qui nos sæpe ex improuiso aggrediuntur, sed fortasis nostrum est cum Dei gratia tamen resistere insurgentibus, ac moderari furentibus, ne prorumpant ad illicita & ad nefarios consensus aut ad patrandã aliquam nefandam turpitudinem nos alliciantur. Is nãq; (ut. D. Hierony. ait) laudari debet, & prædicari beatus qui statim, ut cœperit cogitare interficit cogitatus, & allidit eos ad petram, petra autem est Christus: ad quem sane tanquam ad certum signũ omnes nostros debemus intendere cogitatus. Animorũ siquidem, ut Cicero elegãter differit duplex est motus, alter cogitationis, alter appetitus, cogitatio in uero exquirendo uersatur: appetitus uero impellit nos ad agendum: usqueadeo, ut nunquam mens ab agitatione quiescat. Quo circa omnem cogitationẽ, motumq; animi dicit oportere semper aut in consiliis capiendis, ad bene beateq; uiuendum, aut in studiis sapientiæ, uericq; cognitione uersari. Hoc est assidue meditari in diuinis scripturis, in multitudine benefa-

ciorum Dei, et in infinita misecordia eius, et in immensa sapientia illius. Quod quidem, et si difficillimum est hominem tot mundanarum rerum curis implicitum perfecte præstare: quoniam multa sunt, et latissime patét, quæ in hoc mortali corpore cum distrahant, atq; perturbẽt: id tamen, nos qui cœlibem uitam degimus, sumusq; à tot molestiis liberi, si uoluerimus pro uirili nostra, et qua nobis à Deo donatur gratia, in his saluberrimis meditationibus assuescere, certissime consequemur. Et tunc menti ita fœliciter occupatæ otium non erit inutilibus, et uanis cogitationibus indulgere: sed potius ex ea consuetudine continue cogitabit aliquid, quod uel ad suam uel ad proximi edificationem, salutemq; pertineat: uel saltem aliquid quod aduersus Deum nõ sit: et si aliquando fortasis humanam quempiam utilitatem cõcernat. Prouidendum ergo est, et elaborandum maxime, ut intendamus rebus optimis, et mentem nostram nõ nisi ad meditanda cœlestia et saluti necessaria conferamus: cogentes appetitum parere semper imperio consiliiq; rationis. Nam sicut cogitatio, quæ turpis est, puras quanctunuis mentes inquinat, ita si fuerit honesta, et sancta etiã inquinatas purificat. Cæterum illud quoq; diligenter attendendum est, si quis præstiterit fortasse quidpiam præclari, ne propterea superbe sibi quicquam arroget, tanq̃ quicquam à se boni factũ sit: sed potius id, quicquid boni erit, diuinæ clementiæ ferat acceptum. Nam licet bonum uoluntate nostra fiat, præ nostra tamen fragilitate, nisi diuina adiuti ope nos boni aliquid tanquam ex nobis præstare non possumus. Verumtamen, si quãdo nos durius, atq; atrocius urgeat tentationum procella, nihil proinde diffidendum est de nobis, aut de diuina misericordia desperandum, sed magis magisq; piis precationibus insistendũ et desuper tranquillitas expetenda. Propterea primũ toto corde orandum est, et quum id non sufficiat orandum et corpore: uidelicet manuum exten-

sione, tonsione pectoris, gemitibus, singultibus, suspiriis, eleuatione crebra oculorum in cœlum, genuflexionibus, lachrymis, & eiusmodi. Neminem profecto auxilium suppliciter exposcentem in tentationibus destituit unquam Deus, sed potius ei de tentatione ipsa prouentum donat: ut quondam Paulo apostolo, Hieronymo, Benedicto, Francisco, & cæteris sanctis: qui oppugnati in eo certamine castitatis acerrime, diuina tamen adiuti ope tentationum semper uictores fuerunt: utq; maxime tentati sunt, ita & maxime exaltati. Dicit enim Anselmus tentationem, cui non assentitur, non modo peccatum non esse, sed meritum magis, & paratam exercendæ uirtutis materiam. Precandum igitur nobis est, non tam ut nulla subintret mentem tentatio (& si id optandum esset maxime) quàm ne nos capiat, & expugnet, ac nostrum extorqueat uiolenter assensum: quum perinde sit id, ac si perficiatur opere peccatum. Propterea Sarram abbatissam Scithicam legimus tredecim annos acriter à fornicationis dæmone uexatam nunquam precatam fuisse, ut reiiceretur à se dæmon, sed tantum, ut non superaretur ab eo, dicens. Da mihi fortitudinem Deus meus. Sapienter ea quidem, quoniam sicut uno eodemq; motu exagitatum cœnum fœtet, & unguentum fragrat: sic una eademq; tentationum procella, casti prouehuntur ad gloriam, impudici demerguntur in gehennam.

Quæ sit humana tentatio, & quomodo moderanda sit. Cap. VIII.

SAtis iam elucere arbitror, uel ex his quæ dicta sunt, aliud esse immundis cogitationibus agitari

& tentamenta carnis subſtinere: aliud ſordidis cupiditatibus inquinari, & tentationibus aſſentiri: quoniam nulla quamuis turpis cogitatio, ſeu tentatio uitio nobis aſcribitur, niſi conſummatio peccati, ſeu ſaltem conſenſus, ſiue delectatio fuerit aliquando ſubſecuta: quoniam non in uolucro carnalium cogitationum, ſed in deliberatione, ſiue delectatione ineſt peccatum. Hinc Paulus apoſtolus. Tentatio, inquit, uos non apprehendat, niſi humana. Humana ſcilicet quæ inuitos etiam adoritur: non enim arbitrio noſtræ uoluntatis aduenit nobis, ſed in quadam naturali ſeſe inſinuans, iudicium præuenit rationis. Vnde apoſtolus ad Galatas dicit. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur, ut non quæcunque uultis, illa faciatis. Inſunt quidem nobis uitiorum uelut igniculi quidam, tam ex pondere humanæ corruptibilitatis, quam ex uiſis, aut auditis, aut etiam per ſeſe conceptis imaginibus, uel motibus quibuſdam rapidis, & in conſultis, uel impulſu, atque perſuaſionibus dæmonum: quibus ſi aſſenſus animus uoluntarie ſeſe aſtrinxerit, tunc tandem dæmoniaca, & letalis efficitur tentatio, & deſinit eſſe humana: quæ ex infirmitate humanæ fragilitatis abſque noxa homini euenire conceditur. Quis eſt enim qui non ſubiaceat tentationi? quando & Ieſus noſter ductus eſt à ſpiritu in deſertum ut tentaretur à diabolo? & Iacobus zebedei apoſtolus, & cognatus Chriſti dicat. Vnuſquiſque tentatur à ſua concupiſcentia, abſtractus et illectus, quum ea concepit, peccatū parit, peccatum uero conſummatum generat mortem. Et Iob. Tentatio ait, eſt uita hominis ſuper terram. Ita profecto res ſe habet: ut ſi quis uitam ducat abſque ulla tentatione, aut ignoratum à diabolo (ut ſapiens quidam dicit) aut deſpectum ſe credat quando uacare prorſus tentationibus, q̄diu in corpore

1. Cor. 10.

Gal. 5.

Matth. 4.

Iaco. 1.

Iob. 7.

uiuimus, sit supra hominis fastigium, atq; angelicæ sane magis q̄ humanæ uirtutis. Tribus modis (ut inquit Beda) agitur tentatio: suggestione, delectatione, consensu. Suggerere quidem aduersarii nostri est, delectari sensui, consentire autem tam humanæ fragilitatis esse potest q̄ malitiæ. Nam quicunq; et suggestioni resistit pugnans, uictoriæ corona dignus est, qui uero concepti in corde criminis delectatione afficitur, subito factus est dæmonis mancipium et æternæ mortis reus. Proinde ergo quum naturæ repugnare non possumus, atq; omnino fieri nequit, quin à propria concupiscentia et carnis, et dæmonis suggestione tentemur, procurādum nobis est (quod proxime dicebam) ut primo statim congressu, priusquā status mentis grauius agitetur, recens, ac nouella tentatio sopiatur. Hic autem in hac consultatione semper nobis in consilio adhibenda est domina, et magistra ratio, quæ nos doceat q̄ leue sit, quanq̄; momentaneum quicquid hic tantopere delectat, et afficit: quanq̄; anxium durum, fœdumq̄;, seruire libidini inhiare uoluptatibus, et carnis imperiis subiacere. Nam quicunq; licenter eiusmodi tentationis libere grassari permiserit, difficile erit postmodum, non efficere quicquid sibi diutina interim fuerit tentatione suggestum. De tentatione autem fornicationis, senex quidam ex illis patribus antiquis lepidissima quadam similitudine ita eleganter disseruit. Dicebat is nidoris culinæ meritoriæ eiusmodi tentationem esse persimilē: quem quidem trāseuntium inde omnium nares olfaciunt: sed alii eo odore capti ingrediuntur tabernam, et epulantur nil nisi securitatem quærentes: alii uero de eo ipso nidore nihil curātes, alicuius tantū delicatioris assaturæ moniti, ultra uel famescentes pertrāseunt: quoniam nec olfatui consensit animus, nec suppressit appetitus ratione. Sic pari modo de obscœna tantatione existimandum esse dicebat: q̄ non magnopere curādum est, si sine culpa nostra uariis perturbationibus impugnetur

sæpenumero

sæpenumero mens, & cõcutiat memoria uoluptatis mõ nõ supet assentiẽs tẽtatiõi, & ad nidorẽ nõ currat fœtẽtis libidinis, attractus blanda titillatione uoluptatis. Hic itaq; studiosissime cauendum est, ne quando fraudolenter, & occultis insidiis capiamur, & hosti nostro clandestina, ac intestina proditione tradamur. Nam & munitissimæ plę runq; urbes, quum diu multorum palàm obsidentium uiolẽtiam superauerint, occulta demum ciuis cuiuspiam defectione produntur, & qua hostis diuturna obsidione ferro, fame, tormentis, igneq; non poterat penetrare, so la deniq: unius ciuis perfidia adiutus irrumpit. Haud sa ne multo secius sæpe nos prodit insidiosa, atq; occulta tentatio: quã forte intra nos secure sine fraudis suspitione euagari permittimus, ut qui antea multis palàm oppu gnationibus carnis diutius inuicti, ac intrepidi ualenter obstiterimus paruo subinde negocio, circunuenti dolo sæ tentationis fraude succumbamus. Frustra quidem di sponuntur præsidia in mœnibus, frustra portæ claudun tur, & claustra firmantur, si uel rima relinquatur incusto dita, & aperta: per quam possit improuisus hostis irrum pere, & uiam inde sibi facere ad regiam, capiendam: cu ius potissima sedes est in corde: à quo omnis spiritualis uictoria triumphusq; dependet. Ideo extat sapientissimi regis consilium dicentis. Omni custodia serua cor tuum. Ibi quidem latent in insidiis hostes acerrimi, qui nos in cautos trucidẽt. Vnde noster dominus. De corde inquit exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornica tiones, & reliqua, quæ sequuntur.

Quomodo sit aduersariis nostris spiritali bus resistendum. Cap. IX.

Prou. 4.

NOn ab re profectò monemur omni diligentia obseruare & custodire cor nostrum quando id diabolus in primis tanquã præcipua munimẽta

sensuum exteriorum nitatur pro uiribus expugnare atq; non tam apertis oppugnationibus,q̃ occultis,& improuisis insidiis capere,& occupare. Transfigurat enim sæpe se in angelum lucis,quum sit princeps tenebrarum,ut calidissimis dolis nos fallat, & sub alicuius boni specie comprehendat incautos.Hac spe igitur obsidere,& oppugnare cor nostrum uel occulto,uel palàm q̃diu ,uiuimus nunquam desistit.Nec mirum:quid enim expugnato corde habet præterea homo uirium , quod non sit in illius potestate?Excubandum itaq; nobis est,& omni studio,& industria elaborandum,ut tanto hosti in nos tam immaniter sæuienti,fortiter, & uirliter resistamus. Quo circa ut in bello solemus,quæ uitalia sunt,& scuto, & armis protegere,& quæ debilia sunt,munire firmiori præsidio,atq; tueri custodia potiori:sic,et in hoc certamine spirituali semper excubandum est,& nunquam intermittendæ cordis excubiæ. Cæterum non est nobis aduersus eiusmodi inuisibiles hostes armis fereis,& præsidiis corporalibus repugnandum, at potius spiritalibus inuisibilibus resistendum:quæ sunt orationes, meditationes,uigiliæ fatigationes,ieiunia lectiones , opera pietatis,uirtutumq; præsidia.Obsidet,nos quidé Demon in hoc corpore uelut cinctos,septosq; non armis propriis,aut tutis mœnibus,sed spe aduentantis præsidii, & auxiliorũ expectatione securos:quare semper explorat , ac instat undiq; si qua forte minus stabilis minusq; fida par sit aliqua in nobis,per cuius aditum ad interiora , uel ui,uel fraude ualeat penetrare,atq; aliquando improuisos cæde, incẽdioq;,ac rapinis opprimere.Quã ob rem Petrus Apostolus,sobrii inquit estote,& uigilate, quia aduersarius uester diabolus tanq̃ leo rugiens circuit , quærens quẽ deuoret,cui resistite fortis in fide . Proposuit idẽ certamen nobis præ oculis saluator noster Christus hac parabola dicens.Quum fortis armatus atrium suũ custodit(idest cordis arcanum)in pace sunt omnia quæ possidet, Vbi

1.Petri.5.

Luce. 11.

uero fortior illo superueniens uicerit eum, uniuersa arma eius auferet, in qbus confidebat, & spolia eius distribuet. Hoc contingit quum diabolus irrumpit in cor hominis, tollens omnem pudorem, & timorem, & omnem recte uiuendi disciplinam subuertens. Verum enim uero quũ nullum sit nec maius, nec magis præsentaneum remediũ in hoc tanto discrimine, quàm confugere ad Deum, & ab eo auxilium piis precationibus poscere, deinceps de ipsa oratione & præcatione dicamus.

De pijs precationibus & diurno, & nocturno tempore frequentandis. Cap. X.

PRecationes ergo & orationes frequentes, & humiles nobis maxime necessariæ sunt ad expellendas malas cogitationes, & ad superãdas tentationes diaboli, atq; ad promerẽdam gratiam castitatis. Deprecatio siquidem est illa, quę ueri boni cognitionem inducit, quæ Dei amorem cõciliat, quæ nos deniq; reddit cõtra omnes impetus aduersantis cõcupiscentiæ fortes, & præmunitos. Nam ex facundissimi Ioannis Cassiani sententia, cum in omnibus uirtutum profectibus, & cunctorum expugnatione uitiorũ: tum in hoc præsertim certamine gratia domini uictoria speranda est: ubi p̃cipuo, ac peculiari dono Dei est opus. Non enim in multitudine exercitus uictoria belli huius acquiritur: sed (sicut legimus) de cœlo fortitudo est. Iccirco in ea re non fiducia uirium nitendum est nobis, sed uota facienda, sed auxiliũ desuper humilibus precibus impetrãdũ. Et.n. exire quodãmodo de carne est, hominẽ constitutũ in carne, desyderia carnis reiicere, ac blandis eius imperiis non parere. Ideo imposibile planè creditur quenquam mortalium posse suis (ut aiunt) pennis ad tam præcelsum donum, atq; cœleste officiũ subuolare. Nulla quidẽ alia uirtute tam proprie carnales homines angelicis spiritibus coæquantur, q̃ merito, & gratia castitatis: quæ quum subiecta sit ualidissimis insultibus carnalis concupiscentiæ, 1. Mach. 3

tantæ fortitudinis esse non potest ut sua seipsa ope tueatur. Quare assiduis precibus orandus est Deus, ut pro sua pietate, & clementia præstet nos in ea re perseuerare incorruptos. Et iccirco præter statas preces, & illud nostrum horariũ officium, cui studiose, ac pie nobis quotidie uacandum est, addendæ sunt & aliæ laudationes, deprecationes, & gratiarum actiones. Quin etiam ne propter nocturna tempora ulla sint intermissarum precum dispendia, in ipso quoq; cubili ab oratione nõ est usquequaq; cessandũ: sed quoties exaturato longa quiete corpore intermittitur somnus, cui castimoniæ cura est, psalmos, precesq; pias, uel semisopitus immurmuret, ut uere dicere possit, quod legitur. Ego dormio cor meum uigilat. Si uero senio, aut ægritudine, aut alia quapiã occasione (ut fit quãdoq;) diutius uigilare in ipsis stratis cõtingat: tunc meditando attentius psalmorum uerba singula, atq; sententias interpetrando, eo usq; de Deo cogitet, quatenus mentem rerum sæcularium curis liberam, ac diuina solũmodo meditantem, placidus rursum somnus auferat. Solet enim in ipsis noctis tenebris experrecta mens acutius intueri, ac uelut clariori quodam lumine irradiata, misteria sanctiora, atq; secretiora rimari. Nã facta intermissione curarum animus per soporem membrorum expeditior, ac promptior ad meditandum insurgit. Sed etiam mortis memoria tunc mordacius stringit, quatitq; uehementius, quàm interdiu: quod ad tollendam uoluptatum titillationem cõducere maxime uidetur. Hoc autem ideo admonendum censui, quoniã oscitantibus, ac ociose torpentibus nobis innumeræ dæmonum fallaciæ, & fœda cogitationum fantasmata nostris solent animis obuersari, & cum his impudica desyderia, fomentaq; atq; excitamenta libidinis. Quod quidem quum optime nosceret Dauid rex ille sanctissimus, & si multis alioqui distractus negociis, septies tñ per diem, ac media nocte surgens domino laudes decantabat, & in

Cant. 5.

Psal. 118.

matutinis meditabar quomodo is fuisset adiutor sibi: ut in suis canticis ipse de se contestatum reliquit. Quid nobis modo faciendum censetis? quibus illud redemptoris nostri Iesu assidue in auribus perstrepit, Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Nempe oratio casta, et peruigil est illa, quę hominis animum adhuc intra carnis septa præclusum, & in terris degentē, miro quodā ascensu sublimem in cœlum tollit: & Deum ipsum, quantum fas optare mortalibus, mentali propius repræsentat obtutui. Hæc inquam est illa, per quam tanta in ipsum Deū, ac proximum accendimur charitate, ut nullæ niues, nulla frigora, nulli imbres beatum illud incendium possint extinguere. Hæc est denique, qua usqueadeo à terrenis cupiditatibus abducimur, & à carnis desyderiis amouemur, ut nihil uilius existimemus quàm terrena: nihil facilius obliuiscamur quàm carnalium uoluptatum. Magna inquit Chrisostomus arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus: indeprædabile præsidium: modo sobriæ sint, & mens nostra undecunque colecta, ut nullus aditus inimico nostræ salutis fiat peruius. Sit ergo hæc precatio castis mentibus assidua comes, et admissa intimis penetralibus cordis, inde nunquam recedat. Hinc sibi quisque constituat contra cōcupiscentias familiare prefugium: ut simulatque ingruerit hostis, statim mentem ad cœlum tendat, atque ardenter oret Deum, nihil hæsitans inde paratum affore sibi semper auxilium. Clamabit (inquit dominus) ad me, et ego exaudiam eū: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum. Clamet ergo quisquis tentatur ad dominū, qui saluare nos potest: clamet autem non in contentione uocis, sed in lenitate potius et in simplicitate cordis, et dicat cum propheta. Miserere mei Deus quoniam infirmus sum, et quoniam conturbata sunt omnia ossa mea, et lūbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in cārne mea. Exurge domine adiuua me, et refloreat caro

Psal. 90

Psal. 6.

mea uigore pudicitię:& ſimilia uerba. Is ſane ſentiet,qui hoc fecerit,auxiliũ de ſancto, & inuiſibiliter adiutus can-
Pſal.92 tare mox poterit cum eodem propheta, Audiuit dñs, & miſertus eſt mei,& ipſe factus eſt adiutor meus. Ve-rum interorandum nobis ſolicite aduigilandum eſt, ne ineptis,& uanis uagationibus ita mẽte aberrimus,et ab-ſtrahamur à nobis ipſis, ut aliud ore, aliud corde dica-mus: quum uocis ſonus cum ſenſu cordis, in oratione abſq; ulla diſcrepantia copulandus ſit. Quæ.n.demẽtia noſtra eſt, ab alienatis nobis, ac extra nos poſitis, uelle Deum attentum,& memorem noſtri eſſe:ac neſcientibus nobis quid precamur, preces noſtras audire. Non eſt id ſane orare Deum,neq; placare,ſed Deum potius irritare, & infeſtũ reddere,ac contra nos ipſos prouocare. Quã ob rem orare dominum non labiis tantũ, ſed tota mẽ-te,& toto corde debemus,& tunc minime dubitandum eſt quin poſtea efficax, & fructuoſa ſit noſtra precatio,et apprime noſtris uſibus profutura.

De caſtigatione carnis. Cap. XI.

VEruntamen ſcias te tandiu eſſe tutum poſſe in hoc certamine q̃diu fœminarum conſuetudiné, atq; conſpectum caues:repellisq; obſcœnas co-gitationes,atq; clamas frequenter ad dominum,et pro-pterea meminiſſe debes oportere te ſemper accinctum ſtare,et quocunq; locorum pergas hoſtem, qui cũ aſſi-due decertandum eſt ſemper in eſſe tibi. Intus enim et in te ſunt inſidiæ,intus periculum,intus bellum et formida-bile certamen: ut iam nihilo ſane magis ab externis hoſ-tibus,q̃ ab inteſtinis odiis,et domeſticis inſidiis uerendũ ſit. Caro quidẽ ſua, qua tenetur quiſq; captiuus,ea pro-na eſt ſemper ad malum,et præcipue ad libidinem, non bis quotidie uel potius ſingulis horis,atq; momẽtis,bel-lũ indicit,nos oppugnat,nobiſcũ certat, et infeſtis ſignis,
Gala.5. nulla ſpe pacis,aut induciarũ intermiſſione conſligit. Pu-gnat inquit Apoſtolus caro aduerſus ſpiritum,et ſpiritus

aduersus carnem. Ecce intestina bella dissidiumq; perpetuum atq; assiduus carnis spiritusq; conflictus absq; ulla penitus pacis spe. Hac ipsa pugna idem quoq; Paulus Rom. 7.
uas electionis, & usq; ad tertium cœlum raptus, quum aliquando sentiret sese acrius agitari, q̃ uellet: ita secū deo semetipso expostulans scribit. Video, inquit, aliã legem in membris meis, repugnantem legimentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Hinc & ille poeta ethnicus. Video meliora, proboq;, Deteriora sequor. Est ergo caro ipsa humana, ad omnem uoluptatem, & uitiũ sua pte natura procliuis, ut non nisi animi imperio coacta, ac ui spiritus subiugata, castimoniam, aut uirtutem omnino sequi uelit, aut possit. Quam ob rem quicunq; uoluerit in eiusmodi tam acerrimo conflictu uictor euadere, nec sue effici cõcupiscentiæ captiuus, oportebit interim pernicios quæcũq;, & infesta uitare, & modis omnibus carnis petulantiam coercere, atq; eam ipsam continentiæ, et sobrietatis habenis compescere, & abstinentiæ, ieiuniorumq; parcitate reprimere. Est. n. caro nostra haud multum dissimilis equo pabulo, ocioq; nimio exultanti: quigto ualidior, atq; ferocior fuerit, tãto illi & peritiori auriga & acriori domitore. At opus. Q d' si fortè negligẽtẽ, et pauldũ nactus fuerit magistrũ, aut sua eũ ferocitate deiecutiet dorso, aut in p̃rupta deducẽs inde statí dabit. Nõ est ergo ut studeos uegetũ, ac nimis ualens corpus habere, nã qto illud fuerit ualidius, tãto acrius urgebit spiritũ: et effectũ ex eo intractabile, egrius parebit imperio rõnis. Norat id optime sæpe memoratus, ac memorãdus 1. Cor. 9.
Apostolus, qui de semetipso hæc scribit. Castigo, inquit, corpus meũ, & inseruitutẽ redigo, ne quũ aliis p̃dicauerim ipse reprobus efficiar. Machariũ quoq; Alexandrinũ & ipsum hoc usum fuisse remedio legimus: q ad domã dam carnẽ saccũ sabulo plenũ ad extremã usq; lassitudinem sæpius circunferre solebat: & interrogatus aliqñ à quodã, qd supuacua illa sibi uellet opa: respõdit. Nisi ita

corpus affligerem, animæ periclitandum fuisset. Idem ferme præstitit Lithoforus monachus: qui per triennii, et ultra ex consilio senioris, cui sese in disciplinam tradiderat, pergrande saxum bis quotidie tria passuum milia humeris portare consueuerat: et tantū abfuit, ut perpessi tam diu laboris illum unquam pigeret: ut post hæc tempora alacrior ad corpus magis fatigādum adiici adhuc aliquid priori oneri precaretur. Neq; id temere, aut abre à prudentissimis uiris factum fuisse credendum est. Nimirum (ut diximus) indomitaret effrænis est caro hominis, et nisi cura diligenti, et studio solicito castigetur, uti immanis fera missa è cauea, exhilarata libertatis munere, sæuit acrius, q̄ ut possit amplius comprehendi uinculis, et uincta sub custodia contineri. Cohibenda itaq; hæc ipsa in camo et freno, et ut equi ferocientis, non scite minus, quàm uiolenter, eius est coercenda, atq; domanda proteruitas: ut domita tandem discat parere habenis, fistiq;, et agi, ad nutum, libitumq; sessoris. Verum quia nemo est (modo is sanæ mentis sit) qui pro usu equitādi non sibi malit equum usitatum, et domitum, q̄ intractatum, et nouum: quam ob rem non is tātum quum opus fuerit equitare, exercendus erit, sed antea tempestiue: ut semper quum uelimus, instructum, et domitum habere possimus. Ita quoq; quicunq; perdomitam habere libidinem uelit, discat domare carnē ab adolescentia, et optimis præceptis communire sese antea: ut par esse periculis possit. Quibus potissimum rebus fiat iam dicere aggrediamur.

De uigilia, ieiunio, et parsimonia. Cap. XII.

QVicunq; autem caste uiuere, et carnem domare desyderat, uigiliis omnino intendere debet: neq; ullo pacto somno, desidiæq; uacare: hæc enim reddunt mentem ad resistendum tentationibus tardio-

rem,carnem uero ad excitandam,atque ad exercendam libidinem promptiorẽ:quare longa uigilia potius,quàm longo ſomno utendum eſt:utrinq; tamen pro incolumitate corporis ſeruanda modeſtia. Ait quidem Hippocrates in ſuis Aphoriſmis,ſomnum,& uigiliã,utrũq;, ſi modum exceſſerit,eſſe morbum. Non ab re profecto inſtitutum fuiſſe uidemus,ut horis antelucanis ſurgant è ſtratis religioſi ad perſoluendas laudes domino, ne uacet.ſ. experectis repetere ſomnum,aut per deſidiam turpia cogitare. Tunc enim maxime excitatur, ac ſtimulatur caro libidine: quando ex longo ſomno reparatis uiribus diſcit ex ignauia luxuriari:unde prouerbium. Titilantium uoluptatum mater eſt culcitra. Quã ob rem ſtatim ubi Rom. 13.
expergiſcimur exurgendũ eſt à cubitu, & abicienda opera tenebrarum,ut ait Apoſtolus,et induenda arma lucis. Et enim nihil eſt quod magis officiat propoſito caſtitatis,q; poſt ſomnum deſidioſe iacere. Decet ſiquidem languidos artus fouere interdum quiete, & blandimentis quibuſdam,ſed quatenus tam corporis, quàm animi uigor interea reparetur:non autem ut turpiter langore, & deſidia contabeſcat. Nam tunc potiſſimum in uaria uiſa,& fœdas ſpecies ſomniorum incidimus: hinc prouenium mirabiles ſæpe turbationes,& inhoneſtę,& obſcœnę pollutiones, quarum pudet poſtea etiam reminiſci. Sunt quidam qui uſque ad horam prandii dormitant,& pranſi ſomno ſe iterum dedunt. O uitam miſerandam eorũ,qui ſeſe tam molliter plumis ſepelientes, ut paulo poſt duriter cum diuite illo ſplendido ſepeliantur in in- Luc. 16.
ferno:de quo ſcriptum eſt. Mortuus eſt diues, & ſepultus in inferno. At ſunt qui pro maximo commodo habeant,ſi diutius dormiant, ueh quicunq; ſit ille, qui euigilare faciat hanc ſpõſam,donec ipſa uelit. Endymionis per me ſomnum dormiat: illos alloquor qui cupiũt uigilare. Succedat autem uigiliæ,uel potius cõcurrat pro ſalutari remedio ad proterendã libidinem ſalutare ieiu-

nium: dicit enim scriptura diuina, Bona est oratio cum
Tobie. 12. ieiunio. Elicere enim uolentibus carnalem concupiscen-
Matth. 17 tiam, uti pessimum dæmoniorũ genus (quemadmodũ saluator noster affirmat) opus est cum oratione ieiunii. Facit id quidem egregie tum ad multa, tum ad dæmonum fallacias, & ad carnis concupiscentias superandas. Scribit Porphirius philosophus, impius alioqui, et hostis nominis Christiani (ut refert Christianus auctor Eusebi?) hominum corpora malorũ dæmonum plena esse, eorũ præsertim qui cibis delicatioribus uescuntur. Comedentibus, inquit, adueniunt hi nobis: & hærent corpori: iccirco ieiunium, & castitatem maxime cõmendari, non tm q̃ Deus bonus principaliter istis placetur, sed ut recedãt illi, qui sanguine, & immundicia delectantur. Hæc ille. Quid ergo mirum, si dñs noster Iesus cũ dæmone certaturus ad nos instruendos diutino sese prius ieiunio pr̃ munierat: indicans non posse dæmonis fraudes fœlicius superari, q̃ ciborum, et lauticiarum abstinentia. Olim quidem in publicis certaminibus athletarũ, corpora solidiora, ualidioraq̃; ad pugnam certa quadam ciborum lege, & continentia reddebantur: qm̃ corpus affatim saturatum efficitur imbelle, & graue, utpote opimum, & abdomine tardum, ac propterea minime idoneum ad ineundum certamen cum fortibus. Feruent enim uenæ cibi, ac potus nimia repletione succensæ: & uenere distento, acrius, & uehementius genitalium pruritus exæstuat. Nimirum satis constat, quicunque studiosius gulæ, palatoq; inseruit, eum intemperantiorem in dies euadere, & ad uenerem fieri semper ardentiorem. Subministrantur profecto his deliciis grandia fomenta libidini: quo circa qui tollere eam cupit, nihil conducibilius facere potest, quàm libidinis matrem ingluuiem prorsus tollere: à qua potissimum generatur, & alitur uigor libidinosæ uoluptatis. Nam nihil æque inflammat, & titillat sensus, ac excitat membra, præsertim

obscœna, ut cibus nimius, indigestus, & crudus. Ideo in quotidiana precatione cantat ecclesia. Carnis terat superbiam, potus, cibiq; parcitas. Prout quisq; ergo uel indulserit, uel moderabitur uentri, ita pari modo & ueneri. In magna quidem ubertate, & saturitate ciborum necessario caro nostra lasciuit: qua re sicut opima nimis sata depascenda sunt statim in herba: ita & carnis petulantia statim à principio comprimenda: ne postmodum ex nimia irriguitate, luxuriet. Nam quemadmodum nimium pinguis, & humida terra ex se uermes tantum, muscumq;, & inutilis herbas ipsa sua feracitate producit, exiccata uero, & probè culta, fructus, & fruges optimas: sic caro ipsa superfluis irrigata epulis marcescit libidine, enutrita autẽ parce, & bene macerata ieiuniis, fructicatur abunde, & cum maxima continentiæ ubertate uiresc it. Hanc autem superfluitatem ciborum adeo Plato uitandam duxit, ut discipulis suis uetaret, ne quis eorum bis in die satur fieret. Asserebat enim eum uti mente integra non posse, qui sit superfluo cibo, potuq; repletus. Galenus quoque medicæ artis princeps tradit, illorum corpora, quorum uita, atq; cura in sagina est, nec sana esse, nec diu posse superuiuere: mentesq; eorum nimio sanguine, et adipe, quasi luto inuolutas, nihil subtile, nihil cœleste meditari: sed assidue de cibo potu, uenere, et uentris ingluuie cogitare, et loqui. Vnde Ioannes Chrisostomus, Ieiunãs (inquit) leuis, & alatus, et cum solertia orat, Deum placat, et in surgentem animum deprimit, et improbas extinguit concupiscentias. Cum eius dicto conuenit illud frequens in sacris uerbum. Ieiunium mentem eleuat, uirtutem largitur, et præmium. Nihil sane fortius libidinem resecat, iuuentutemq; coercet, quàm ieiuniorum frequentia, et sobrietas epularum. Quod quidem quàm sit probabile, nemo compos mentis ignorat: quum quotidie id in se quisque soleat experiri. Niniuitæ siquidem in uerbis

Ionæ ad ieiunium conuersi, refrigerato libidinũ suarum
Gen.19. ardore, flagitiis prioribus ueniam impetrarunt. Cõtra ue
ro Sodomitæ, & Gomorrei in saturitate, & ocio perdu
rantes, & suos nefandissimos: concubitus prosequentes,
sulphure, & igne demisso cœlitus, in fauillam, & cinerẽ
una oẽs cum suis urbibus pariter abierunt. Iudæi quoq;
per Ieremiam à domino ob suam securitatem arguun
tur fornicationis. Saturaui inquit eos, & mœchati sunt: et
Iere.5. in domo meretricis luxuriabantur. Et alibi. Sedit inquit,
Exo.32. populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Et
Deut.32. rursum. Incrassatus & impinguatus est dilectus, & recal
citrauit. Adam sane quandiu ieiunauit in paradiso uirgo
permansit, comedit, & statim eiectus est, & commixtus
uxori decorem uirginitatis amisit. Quicunq; ergo car
nalem cupit refrænare petulantiam, tenui, ac simplici uta
tur cibo, & crebro ieiunet: quoniam qui in eo sibi tem
perare nescit, à sua concupiscẽtia, cito fertur in preceps.
Carnis quidem natura truci tauro cõparari merito po
test: qui saginatus amplisime, & liber abire permissus,
incedit superbus, calcitrat saliens cornu petit, & pedibus
(ut Ille ait) spargit harenam: & toruum minitans, quibus
cunq; sit obuius, etiam impetitus insultat: eum enim co
git obesitas ferocire. At ubi aliquot diebus maceratus fa
me effectus est macilentus, repente omnis pristinus fe
datur furor, ac genuinus ille uigor, maxima ex parte re
stinguitur: atq; ex eo factus mitis de uia cuiq; cedit, satus
ritatem iam potius, quàm pugnam meditans. Inde fac
tum est, ut ferocium taurorũ cornibus fasciculos è fœ
no alligare antiqui pastores consueuerint: ut scilicet insi
nuarẽt nullam aliam ob rem, nimiam illam ferocitatem
eis, quàm propter nimiam saturitatem pabuli puenisse.
Et hinc emanasse ferunt frequens, usitatumq; prouerbium:
ut quãdo cauendum esse à quoq; significare uelimus, eũ
dicamus fœnum in cornu gestare. Celebratur quoque
in ea re præclarum Cratis philosophi dictum. Amorem,

inquit, sedat fames, sin minus, tempus: eis uero si uti non uales, laqueus. Prætereundum non est hoc loco, quod de Iudith illa nobilissima Hebræa in sacris uoluminibus legitur: quæ elegantissimæ formæ, & florentis ætatis fœmina præter Sabbata, et Neomenias festa Iudeorũ, quæ non nisi hilariter mos eis fuerat celebrare, diebus singulis ieiunasse memoratur: non ob aliud, nisi ut domaret inedia iuuentutem, & macie reprimeret pulchritudinem, qua maxime præstabat, atq; pariter stabiliret ea sua tanta abstinentia & mentis, et corporis castitatem: quoniã uigor pudicitiæ carnis infirmitate roboratur. Quid enim si recte perpendimus, est aliud ieiunium, quàm castigatio iuuentutis: pallor pulchritudinis: decus, ac singulare fomentum castimoniæ. Legitur propterea Pythagoras antiquissimus philosophus: nunquam neq; saturitati, neq; ebrietati, neq; ueneri operam dedisse: quæ tria bona inse parabili sanè amicitiæ nexu iungũtur: et pari saltu ad laudem, et gloriam uirtutis attingunt. Iudith. 8.

De temperato, et modico potu: deq; frugalitate in cibis utenda. Cap. XIII.

IN potu etiam non alius, aut minor modus nobis est adhibendus, quàm in cibo, sed potius in utroq; præcipua, et obseruanda frugalitas: nam nimio potu (ut multis contigere sæpe uidemus) facile possumus in aliquod magnum dedecus labi. Vinum quidem modice sumptum roborat uires, hausturn uero immodice, ingenium hebetat, statũ mentis euertit, et lumen rationis obscurat. Noe ad unius horæ ebrietatem, nudauit turpiter fæmora, quæ per sexcentos et amplius annos sobrius, usquequaq; contexerat. Loth licet iustus, et pudicus, tamen ob temulentiam extra se positus, quum quid ageret nesciret, imprudens cum filiabus suis, ab eis dolose decœptus concubuit: quod sobrius nec cogitauit unq;,

nec cogitare potuisset: quum is unus dudum fuisset singulariter castus, et mundus, ex uniuerso ciuium suorum numero inuentus: et propterea, consumptis uno incendio omnibus, solus præseruatus incolumis. De Ioanne Baptista legitur, neque uinum, neque aliud quicquam quod inebriare posset tanquam bibisse. Paulus apostolus Timotheo suo, qui iam longa sese abstinentia fregerat, et stomachum suum assidua potatione aquæ corruperat: uti modico uino propter stomachum, et frequentes eius infirmitates indulsit alioqui non uini potum suasurus, sed aquæ propter eius iuuentutem. In Leuitico legimus, Aaron summum sacerdotem, ac reliquos inferiores ingressuros templum, quandiu ibi deseruirent, non bibere solitos uinum. Quod præceptum Apostolus quoque noui testamenti legatus confirmare uidetur, ubi mandat sacerdotes non debere esse uino multo seruientes, sed sobrios. Sed et apud Ægyptios (ut tradit Plutarchus) nefas erat sacerdotibus uinum gustare. Verum nobis quibus uini usus non interdicitur, et si non à uino more istorum abstinendum prorsus ducimus, sobrietati tamen uacandum esse et modico uino utendum arbitramur, et ut docet Apostolus, eluendum largiter merum, et omnem crapulam fugiendam. Scriptum est enim Exultatio animæ, et cordis, uinum moderate potatum. Et alibi. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Item, luxuriosa res est uinum, et tumultuosa ebrietas. Est quidem ebrietas intima, atque indiuidua comes libidinis. Nam iuxta Comici dictum. Sine cerere et baccho friget uenus. Duo referuntur in ecclesiasticis sententiis, quę apostata re faciant etiam sapientes uinum: et mulieres. Recte Salomon in prouerbiis dixit uinum blande ingredi, sed mordere tandem ut coluber, et sicut regulus uenena effundere. Plato quoq; in libris quos de legibus edidit uetat pueros ad annum usq;

Luce. 1.
1. Timo. 3
Leui. 10.
Ezech. 44
Tit. 2.
Eccle. 3.
Ephe. 25.
Prou. 20.
Eccle. 19.
Prou. 23.

duodeuigesimum uinum bibere, ne uini calor ad feruo-
rem ætatis accedens, tantum incendium libidinis susci-
tet, quod postea succedente ętate, nullis possit aquis ex-
tingui. Hoc et Romani illi prisci probe norant, qui uino
diu fœminis interdixerant: ne dum igni (ut aiunt) ignis
accedit ebrietatis æstu correptæ libidinis flagrarent in-
cendio. Solutior quidem esse solet post potum licentia:
pudorq; ubi sobrietas abfuerit, facile euanescit, et mens
subinde, uelut amisso ductore, impulsa temulentiæ impe
tu, ad omne nefas per lubricum libidinis rapitur. Et pro-
pterea recte quidam asseruit, pudicitiam sine his comi-
tibus, abstinentia scilicet et sobrietate fidem sui facere nō
posse. Valde quidem aberrat, quicunq; existimat, cibo,
potuq; lautissime posse frui, et pariter uacare pudicitiæ:
quum nil aliud sit uelle seruare in his fomentis castimo-
niam, quàm uelle, uel pice, uel oleo restinguere incen-
dium. Non Ætnei ignes (ut eleganter .D. Hierony-
mus ait) non uulcania tellus, neque Vesæuus tantis ar-
doribus æstuant, ut iuueniles medullæ uino plenæ, et
dapibus inflammatæ. Nolim tamen dum hæc refe-
rimus, ita nimio frugalitatis studio quenquam graua-
ri (et si parum uerendum sit) ut sub ipso statim absti-
nentiæ onere, nimia parcitate succumbat. Aliis nanq;
alia naturæ uis est, et pro corporis uiribus, est et ab-
stinentia moderanda, et laxanda frugalitas: quatenus
et cibus, et potus pareat necessitati, non uoluptati:
uiresq; corporis instauret ad usum uitæ, non ad ab-
usum uoluptatum, atque lasciuiæ: quæ ex eiusmodi
consueuit repletionibus exoriri. Dixi hæc quidem,
quoniam posset contingere, ut aliquis nimio quodam
abstinentiæ feruore concitus, dum uirium suarum ra-
tionem non habet, nimia fractus inedia prius conci-
dat in aliquam ægritudinem, q̃ reportet de suo proposi-
to sanctitatem. Quã ob rem tam in cibo, q̃ in potu (qñ
præfiniri melius non potest) eã mediocritatis mensuram

seruandam, atq; eum semper modum tenendũ esse exis
stimo, ut quisq; tantum ex his capiat quantum ualetudi
ni sit satis, non autem quantum edendi, aut bibendi libi
dini placeat: quæ et modo, et modestia carere plærunq;
solet. Sedare quidem sitim debet uini potus, non accen
dere: cibusq; uigorem membris addere, nõ torporem.
Siquidem omnia moderate, parceq; sumpta semper in
noxia sunt: ac immoderate, et sine discretione, sæpe mor
tifera. In summa autem considerandum est, quãtum sibi
natura cuiusq; requirat, et corpus ita alendum, ut uiuat, et
ualeat, ac etiam uigeat: non autem ut crassescat, niteat, et
lasciuiat. Propterea uitare oportet frequentes comessa
tiones, ac nimis instructa conuiuia et apparatas epulas,
eos, qui castitati student, quoniam in his locis, tum ob ni
mias cupedias, atq; lautitiã, tum ob sodaliũ scurrilitatẽ,
homo alioqui frugi, metam plærunq; frugalitatis excẽ
dit. Quis enim inter tot præciosa, et selecta uina potare
sobrie, et inter tot liquamina, placentas, bellaria, et sexcẽ
tas id genus epulas, edere parce, aut frugaliter poterit?
Quantum autem præstet sobrie et temperate, et cũ ap
petẽtia comedere, quàm exquisitissimis, et luxuriosis edu
liis saginari. M. Cicero pulcherrima nobis similitudine,
sic quasi digito, monstrauit. Obesos enim atque refertos
epulis, sudantes, ructantesq; tanquam opimos boues,
siccis, et sobriis conferri iubet, et tunc demum ex ea cõ
paratione dicit constare posse, eos qui uoluptatem ma
xime sequuntur, ex ea mole corporis, et tædio, qd' obe
sitate contrahitur uoluptatem minime consequi, et pro
pterea satis constare iucunditatem uictus esse in desyde
rio, et non in saturitate. Cum sale panis latrantem stoma
chum bene leniet: ait Horatius. Celebrantur in hoc ge
nere laudis frugi Lacedæmoniorum mores: qui olim
tantæ fuerunt parsimoniæ, ut non nisi uenandi studio, la
bore, cursu, sudore, et fame, denicq; et siti, epulas suas con
dire consuescerent. Sed et persarum tam parcus uictus à

Xenophonte

Xenophonte refertur, ut neget eos ad panem adhibere solitos quicquam præter nasturtiũ, ex quo à re uenerea semper habiti sunt continentissimi: usqueadeo ut nemo unquam nisi cum propria uxore misceretur: & esset in Persia nullus adulter: sicut superius dictũ est, quũ Christianoꝝ adulteria damnaremus. Apud Romanos quoq; ubi luxuria increuit, publicis epularum interdictis prouisum fuit, ne quid in mensa apponeretur uolucrum præter gallinam, quæ tamen non esset altilis. Studendum est ergo sobrietati, neq; corpori nisi eo usq; indulgendum, quatenus illius robore animus sustentetur, & uigeat: ueꝝ ab his, quæ incitamenta libidini subministrant, quæcunq; ea fuerint omnino abstinendum. Sed sciendum est, ꝙ crapula non ad castitatem solummodo impediendã idonea est, sed ad omnem etiam actionem perturbandam promptissima. Propterea Romulum illum cõditorem urbis legimus uini fuisse parcissimum: ꝙ in constituẽdã tãta. R. P. maxima, & difficillima sibi essent negocia peragenda, quæ nisi a bene sobrio bene tractari, disponiq; non possent. Quam ob rem uocatus is ab amico quandoq; ad cœnam, quum ibi tũc minimum bibisset, eo ꝙ postridie esset ei ualde serium negocium peragendum, dixit ei quidam ex familiaribus, quasi per iocum. Si ad istum modum bibant omnes homines, breui fore, ut uinum uilissime ueneat. Respondit ille. Immo uero carissime: si ut ego, quantum quisq; uolet bibat: nã bibi equidem quantum uolui. Id in quosdam intemperantes arbitror dictum, qui nunquam uidentur sibi esse satis repleti uino: ac se totos optant in spongias uerti, ut auidius, & plus uini hauriant. Bibunt hi quidem multum, & quantum possunt effusius: at non quantum uolunt abundantius. Hæc de potu, & sobrietate dixisse sufficiat, iam transeamus ad reliqua, quæ possunt inflammare libidinem.

De delectu ciboꝝ ad cohibẽdã libidinẽ. Ca. XIIII.

TRia esse in coitu necessaria tradunt medicæ artis scriptores: calorem scilicet inflammantem, inflationem alleuantem, humorem exundantem: & propterea quæcunq; id præstant uitanda esse, ab his, qui restinguere æstum, ac pruritum, fluxumq; libidinis optant. Quæ autem ea sint quæ inflent potissimum quæue accendant, aut quæ frigere faciant, longum hic esset singula recensere: satis sit nobis, quæ uulgo notiora sunt, & quæ frequentius ueniũt in mensam paucis referre: si quis uero uelit diffusius noscere, reuoluet medicorum uoluimina, à quibus copiosissime referuntur, quæcunq; hic possunt desiderari. Ab Eruca ergo syluestri imprimis abstinendum est, quam maximum afferre ueneris incitamẽtum omnes affirmant: poeta etiam dicente. Venerem reuocans eruca morantem. Apio similiter parcẽdum. Sic Capparibus: item Bulbis, Cartamo, Croco, Piperi, Mentæ, Dragunteæ, Sinapi, Asparago, Pestinacæ, Raphano, Rapæ, Napis, & eiusmodi. Hæc de oleribus. In legumĩnibus autem Fabarum præcipue, & Ciceris nimia repletio uitanda est: cæteris quoq; leguminibus utẽdum parce, quoniam humorem, ac uentum afferunt: concitantq; ob id ardentius libidinem. Quam ob rem auctore Cicerone, Pythagoreis interdictum fuisse putatur, ne faba uescerentur, q magnam habeat is cibus inflationẽ, quæ mentis tranquillitatem cupienti est apprimè aduersa: & ueneri oppidò amica. Et propterea legimus Commodum Cæsarem ueneri deditissimum legumẽti cuncta genera pro corroboranda libidine ad conuiuium iam desuetа rursum suis temporibus reuocasse. Persica insuper (ut & de fructibus dicamus) in corpore calido, & sicco augent uehementer calorem: in aliis autem minus noxia. Mala uero, & pira, & uuæ & cætera eiusmodi in ea re maxime nocent: quo circa & his quoq; temperandum est. At qui nuces, etiam & pistacea, & palmarum fructus sunt prorsus fugiendi. Corilorum autem, scu

auellanę, ac pinearum nuclei ob eam rē sunt maxime in-
fames. Auium quoq; genera à pudica mensa, sunt pro-
cul arcenda: quæ alere unà cum corpore, uenerem ma-
xime creduntur. Huius generis sunt Anas, Perdix,
Turtur, Phasides aues, Passeres, ac cum his pariter ca-
ro omnis glutinosa. Sale quoque ex eo Ægyptios ab-
stinuisse auctor est Plutarchus, q̄ acriter irritare libidi-
nem putabatur. Hinc ferunt ex salsis undis Venerem
progenitam, q̄ hæc impudicitiæ dea habita sit. Pisces
præterea omnes recentes, eadem ratione cauendi sunt,
sed in primis à Coclea. & à Sepia, & ab Ostreis in
omnem uitam abstinendum: & unà cum eis ab his
omnibus, quæ non tam usui, & necessitati adinuen-
ta sunt, pro alimento corporis, quàm confecta pro
oblectamento palati, & saturitatis ad uoluptatem.
Ouis autem uereor maledicere, attamen & his, & ca-
seo, & melle parum assuescendum est, præsertim iu-
uenibus: ut pote maximi nutrimenti, & caloris. Vi-
tandus insuper usus frequens aromatum omnis ge-
neris: & in summa escæ omnes, seu poculenta, seu
esculenta ea fuerint, quæ gignant membris calorem.
& pro is, quantum per ætatem, & imbecillitatem ua-
letudinis licet, frigidioribus utendum quæ nec humo-
ri genitiuo uim præbeant, nec accendant, aut inflam-
ment sensus intemperanter ad coitum. Hæc habui in
præsenti, quæ dicerem de cibis uitandis, non q̄ ab
his tanquam lege uetitis abstinendum prorsus putem,
sed ut usum potius nimium atq; intemperantiam osten-
derem esse studiosis pudicitiæ fugiendam. Quæ
uero ex aduerso reprimere possint libidinem, & me-
deri incontinentiæ ferè hæc sunt. Esum holerum in-
ter cætera tradunt ualde conducere, parce sobrieq; ui- Rmo. 14
uentibus. Vnde Apostolus, Qui infirmus est, inquit,
olus manducet. In oleribus autem hæc præser-
tim censentur facere ad tuendam continentiam.

Primũ Lactuca, cuius ſemen (ut tradit Diaſcorides) epo-
tum frequentes libidinum imaginationes in ſommo cõ-
peſcit, & ueneri arcendæ plurimum ſuffragatur. Portula-
ca quoq; & ipſa ueneris impetum reprimit, & ſucco ſuo
ſi potatus multum prodeſt. Idem præſtare Allium cru-
dum, Cucurbitam, Moraq; medici autumant. Addunt
præterea medici multa alia olera eiuſdem uis & uirtutis,
quæ quidem haud ſatis ocii uiſus ſum mihi habuiſſe ad
indagandum, nec ſatis idoneus auctor ad tradendum. In
leguminibus autem Lentes optimæ habentur ad eſum,
pro continentiæ amatoribus. Inter carnes Palũbes præ-
dicantur, & præcipuæ torquati. Inter piſces quæ iamdu-
dum ſunt alicuius præcii, ſed ætate proxima parentum
noſtrorum maxime contemptibiles, ranæ, & ſimiliter te-
ſtudines, quæ idem facere credũtur. Sed de his ſatis, pro-
feſſio hæc medici magis eſt quàm theologi, aut (ut ue-
rius dicam) ſacerdotis imperiti.

De ocio fugiendo. Cap. XV.

RElíquum eſt, ut de fugiendo ocio deinceps dica-
mus: nam ſi uolumus ab immundis cogitationi-
bus repurgare, atq; cuſtodire præcordia, & pro-
teruiam carnis ſummittere, parum proderit abſtinentia
ciborum & ieiuniorum frequentia, niſi ocium, pariterq;
deſidiam fugiamus, quod malarum cogitationum, atq;
omnium delitiarum, atq; flagitiorum pater eſt, pudicitiæ
hoſtis, & honeſtiſſimi cuiuſq; negocii acerrimus inimi-
cus. Fugare autem ociũ facile poterimus, ſi digno quo-
piã opere ita ſemper occupati fuerimus, ut quotieſcũq;
aduerſarius noſter nos adire tentauerit, clauſum aduer-
ſus ſe pectus inueniat, intentumq; negociis melioribus,
ac præoccupatum ſpirituali præſidio, & diuina cuſtodia
præmunitum. Obſeruat nanq; aſſidue inimicus ut nos
inueniat uacantes, ſcopis mundatos, & ocioſos: quo ua-

eare posſimus doloſis ſuggeſtionibus ſuis, & machinamentis, quæ doloſe ceruicibus noſtris intendit. Quam ob rem nobis optandū non eſt, id quod petulantes quidam faciunt qui dies feſtos ideo appetunt, ut liceat ſibi per ocium intermiſſis aliis neceſſariis, & honeſtis negociis, aleam, talosq; aut teſſeras ludere, uentricq;, & uoluptatibus indulgere: aut rurſum ut inertes alii, quibus feriæ ſemper ſunt, & in ſumma inertia, et in profundo ocio conſepulti uiuunt, ſi id uiuere merito dici poteſt, & non potius interire, quando talis uita, ſit mors uerius appellāda quàm uita. Inde ꝓfecto aſſumit ſibi libido uires, atq; hoc potiſſimum reparatur, & nutritur alimento. Nec abre Ouidianum illud circunfertur uulgo notum.

Queritur Ægiſtus quare ſit factus adulter.
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat.

Vnde alter poeta. Amor, inquit, iuuenta gignitur, luxu, & ocio, Nutritur inter læta fortunæ bona. Iccirco Cynicus ille Diogenes, dixit amorem ocioſorum etiam negociū: quoniam is maxime, & potiſſimū alligat ocio deditos, qui dum nullis ſeriis ac honeſtis rebus delectantur, facile amore capti in rem negocioſiſſimam incurrunt. Senſerat & Dionyſius tyrannus id eſſe turpiſſimum, qui percunctanti cuidam, num fortè eſſet ocioſus, ut ſine ſua moleſtia adiri poſſet. Abſit, inquit, ut hoc mihi accidat unquā. Vbi modo ſunt plæricq;, uel noſtri etiam ordinis homines, qui maiorem diei, ac noctis partē ad fallendum tempus, ludis nugisq; conterunt ut eos quandocunq; adeas à ſeriis negociis ſemper inuenias ocioſos? Nihil eſt ſane rei, quod caſto propoſito officere peius poſſit, q̄ eiuſmodi ignauia. Deuitāda eſt igitur, iuxta illud, improba Siren, deſidia: & impenſius ſemper honeſtæ cuipiam rei intendendus animus: ne interim dum per ocium libera mens incautius euagatur, fiat dæmonum fraudibus obuia, imo pingatq; imprudenter in libidinis laqueos, & male capiatur. Impoſsibile dicit Ariſtotiles eſſe, nihil agentem

bene agere. Et ne quis forte parui negocii esse existimet, scire ocium fugere, ac me hic multum operę frustra perdere, audi quæso quid Chilo ille Lacedæmonius unus ex septē sapientibus Græciæ de hac ipsa re senserit. Is.n. interrogatus quid esset in uita difficile: ita respondit. Arcana reticerè, & ocium recte, sapienterq; disponere. Optime sane, quandoquidem ocii uitium nisi honesto quopiam negocio rite discuti non possit: in quo multi errant falso iudicio decepti. Pessimum itaq; malum est ocium maximeq; fugiendum: ut pote quod docere, & suadere nefandissima quæq; soleat. Extat p̄clarū Catonis uerbū, Nihil agendo homines male agere addiscere. Sed q̄to aptius nobis hoc loco recensendū est Antonii Abbatis factum, q̄ Catonis dictū. Hunc.n. quū ex dæmonis fraude plus solito longū solitudinis ociū affligeret, ita cœlitus, qua potissimū rōne resistere tētatori, admonitū ferūt. Et nāq; Angelus monachi p̄sonam referēs astare uisus est: qui quū aliquādiu humi p̄stratus orasset, surgēs siscellas ulcissim texebat, rursusq; orabat: at q; cōuersus denicq; ad Antoniū, qui hæc admirabūdus, & intra se tacitus cōsiderabat, dixit. Ita & tu Antoni facito. Et hoc dicto una cū uoce discessit. At uero Antonius deinceps huiuscemodi secutus oraculū, laboris, precumq; uicissitudine usus, & ocii, & solitudinis post hæc tædiū, unà cū fraudibus dæmonū facile superauit. Idē quoq; à multis aliis uiris sanctis accepimus fuisse seruatū: usq; adeo, ut sub Paconio abbate quingētos, & amplius monachos opera tm̄ manuum, nulla aliunde adiutos ope parasse sibi uictū, uestitumq; legamus. Fuit olim in uastissimis desertis Ægipti apud antiquos illos eremitas celebratissima sentētia: monachum operantem uno tm̄ dæmone uexari: at ociosum, innumeris. Non est ergo ut quisquā genus aliquod exercitationis, modo honestum sit, reiiciendum putet, ut ocium, & cū ocio dęmonem à se repellat: quod quibus sit exercitationibus præstandum, deinceps dicemus.

Lectionē diuinarum scripturarū optime facere ad obseruantiam castitatis. Cap. XVI.

AD disponendū rite ociū, atq; ad cōfirmādū animū in ꝓposito castitatis nihil utili⁹, nihilq; aptius esse pōt, & ꝑsertim homini religioso, q̄ diuinaꝝ scripturarū lectionib⁹ occupati. Legimus.n. D. Ioā. Chrisostomū fassum se nullo potiori subsidio neq; facilius incēdia naturalis ardoris, quā diuinaꝝ literaꝝ studiis superasse. Neq; est.n. aliq̄ animoꝝ esca suauior, aut cib⁹ gratior, q̄ uestigatio ueritatis, et oblectatio diuinaꝝ scripturarum, quas quicūq; negligit, aut fastidit, certe gustū ueræ, puræq; ueritatis nō habet. Quid.n. suauius, quidve gratius homini recte sentiēti, q̄ gustare sensus arcanos, et fructus mirabiles sacræ paginæ diuino odore fragrantes, et oi nectare dulciores? Vnde extat parabola Salomonis dicētis. Cerua charissima, et gratissimus hynnulus, ubera eius inebriēt te in oi tꝑe, et in amore eius delectare iugiter. Q d' de diuina pagina, & de studio eius lectiōis, sancti uiri aptissime interꝑtant. Hęc.n. nos primū tanq̄ infantes historiæ ueritate, ceu diuino, & cœlesti lacte nutrit: postmodū firmiores effectos iocūdissimis allegoriis, et spirituali intelligētia ita afficit, ut ab ubertate tātæ iocūditatis mens ebria, et diuino quodā furore repleta, uix humanis pedibus sese cōtineat. Hæc sane cor cōfortat, mētem dispōit, actionē dirigit, dicēda, tacēdaq; docet. Hæc nos suo robore munit, armatq; cōtra diabolū: et tētationis ipetū, ardorēq; restinguit. Hęc addit stimulos, et incēditfaces, q̄bus ad diuinū nos amorē acrius instiget inflāmetq; ardēti⁹. Hęc segnes ipellit, somnolētos excitat, dubios cōfirmat, labātes fulcit, elisos erigit, ęgrotos sanat, suscitatq; ēt iam defunctos, et ad meliorē uitā restituit. Hęc solatur mœstos, humiliat superbos, et tam in aduersis rebus, quàm in prosperis tutissimum præstat refugium. Hæc est illa doctrina q̄ ex illo penni, atq; nectareo fonte manat: q̄ est i summo, ac cœlesti olympo: nō aūt ex eo, q̄

est in Pegaseo fabuloso, et uano, uel in bicipiti Parnaso, unde solæ quidē scatebræ nugarū ac uanitatis exurgunt. Est quidem in his sacris fontibus cœlestis quædam uis doctrinæ uiua, & efficax hybleis fauis, & omni nectare dulcior: quæ legentis animum, atq; pie intelligentis affectum, ad diuinum amorem admirabili quadam potestate compellit: præsertim si quod quisq; legendo intendit, idem corde secum uersando die, noctuq; meditetur. Ex quo fit, ut ualeat homo per mentis eleuationem, ueluti à sensibus abstractus bona cœlestia, interna quandoq; suauitate gustare, sicut adhortatur nos Propheta dicens: Gustate, & uidete, quoniam suauis est dominus. Amplectenda itaq; arctius nobis est omnium diuinarū scripturarum, & præsertim ueritatis euangelicæ disciplina, uenæq; eius altius perscrutandæ: ut aurire inde ualeamus aquam illam uiuam, quam qui semel bibit, non amplius sitiet. Neq; n. superficiem tantum ac uerborum decore admirari nos oportet, sed penitus in interiora penetrare, et sanguinem quoq; ipsum, ac medulam abditarum sententiarum atq; allegoriarū elicere. Et n. quisquis ad limpidissimos sacri huius eloquii fontes sedulus potator accesserit, et non exteriora magis, quàm internos fontis latices gustare uoluerit, tanta profecto suauitate, et claritate replebitur, ut quicquid præterea sapit, aut nitet, præ ea nebulam, aut fecem putet. Hinc siquidem summa illa, et occulta ueritas, ac perfecta philosophia, quæ nostris quondam maioribus, uelut aqua in hydriis abdita latuit: modo uinum facta est: et ita hauritur suauissime, ut ad eius gustum ipse quoque rei nescius miretur architriclinus. Est quoq; in his ipsis studiis præter suauitatem, ueritatemq; doctrinæ, etiam tutus, ac patens portus, certum salutiferumq; perfugium, quo ab omni mentis, & corporis procellosa fluctuatione possit sese quisq; recipere in tutum: ibiq; commode extra irruentes carnis turbines, secuto, & tranquillo animo quiescere. Et n. te tam diu

Psal. 33

scias contra feruorem, æstumq; libidinis posse subsistere, quãdiu literarum studia, & maxime sacrarum, strictius amplexaberis. Has ergo nocturna uersato manu, uersato diurna. Hæ tibi semper uel manibus, uel sinu adsint: Hæ faucibus resonent oculis occurrant auribus obstrepent, corde uolutentur. Hæ tecum peregrinentur, tecum rusticentur, tecum nauigent, tecum pernoctent, iaceantq; sub puluino, ut de Alexandro illo magno perhibetur, qui tanto studio legendi Homerum tenebatur, ut eius Iliadem, rei militaris uiaticum appellare cõsueuerit: noctuq; eam unà cum pugiõe sub puluino semper haberet. His ergo, si recte sapis, totum te studiis asseras: hoc sit negocium tuum: hoc ocium, hic labor: hęc requies: hoc laxamentum unicum & animi, & corporis. Harũ tenenti tibi codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat. Ab his studiis non te frigus exterreat, nõ æstus, non iuuentæ uigor, non imbecillitas senectutis. At qui iuxta satyricum illud, petite hinc iuuenesq;, senesq;, finem animi certum, miserisq; uiatica canis.

Quæ lectio in studiis sacrarum literarum sit potissimum probanda. Cap. XVII.

Æterum & hic in legẽdis libris sacræ paginæ delectus diligenter habendus est ab iis, qui proficere in studiis sacris uelint. Neq; n. expedit absque ullo respectu cuiuscũq; generis lectionẽ cõplecti: sed eã dũtaxat, q animũ spiritali cibo compleat, disciplinis eruditat, ardore charitatis inflãmet. At qui uero eã lectionẽ, quæ id tantum facit, ut theologia potius difficilis, quàm pia esse uideatur, & quæ magis disputationum laqueis, & syllogismorum nexibus irretire, & implicare mẽtem, quàm erudire norit, eam reiiciendam prorsus arbitror, his præsertim, qui continentiæ, & uirtutibus student. Incidi ego quãdoq; in quosdam ex his philosophis, à quibus nonnullam inspem ueneram posse me aliquid boni discere, deceptus indicibus librorum, qui sunt fere in-

ſcripti de rebus notis,ac ſcitu dignisſimis, utputa de mo
rib⁹,de iuſtitia,de fugiẽda uoluptate, & eiuſmodi:quos
(ut fatear ingenue imperitiã meã)ne uerbũ quidẽ unũ intel
ligere ſatis recte potui,quod ibi de re ꝓpoſita cõgue di
ceretur:ita ſunt omnia diſtinctiõibus,quæſtionibus,& di
ſputatiouibus implicata, atq; ineruditis ſermonibus, ne
dicam ambagibus, inuoluta: quaſi hi ſint aliena quadã
lingua locuti de induſtria, ne uulgare quidpiam tradere
uideantur: quod facile à uulgo etiam doctorum alterius
ſectæ poſſit intelligi:ſed quod aut à ſeipſis tantum,aut à
ſuis conſectatoribus, Apolline (ut aiunt) Oedipove præ
cipiatur interprete. Nec multo ſecius,aut paulominus illa
la quoq; lectio reiicienda uidetur,quæ inſtructiſsima rhe
torum præceptis,nos ſuſpecta diſertæ,ac ornatæ oratio
nis amœnitate abſq; ullo fructu,& utilitate detineat: ino
fœcundæ arboris more, quæ uere nouo, & fronde,& flo
re luxuriat,ſed autumno aduẽtante,aut raros,aut nullos
fructus ad maturitatem perducit. Nihil tamen impe
dio,qn & eloquentiſsimos quoſq; legas:nec ueto,quo
minus etiam gentiles euoluas:modo quicquid legas ad
mores referas, & ex his ſeligas potiora. Legendi pro
pterea etiam ſunt poetæ aliqui grauiores: cognoſcenda
hiſtoria:& omnium bonarum artium peruoluendi do
ctores. Nam omnis profecto eloquẽdi, ac differendi pe
ritia,quæ ad ſuadendum,atq; diſſuadẽdum facere uide
tur perneceſſaria illis eſt qui erudire, atq; inſtituere cæte
ros debent. Quam ob rem ſcientia ſcripturarum ſacra
rum, & ſi ſit per ſe optima,tamen augetur, ac expolitur
maxime in legendis bonis auctoribus. Verum ea tamen
uelim lege cuncta perlegas, ut non tam culta in his tibi
quærenda eſſe putes quàm utilia:neq; ſeneſcas, atq; exo
hales animam in his ſtudiis: neue ſic eius lectionis elo
quentia capiaris, ut faſtidias puritatem ſcripturarum, &
in illis fucis, blandiciisq; ſermonis, plus æquo, diutius,
atque maniter occuperis. Et enim per eiuſmodi ſtudia,

ut faciunt exploratores: in castris hostilibus, pauide transeundum est, non autem uti transfugæ securius immorandum. Seruare siquidem modum in lectione poetarum talem debemus, qualem in Græcorum literis Cato Censorius seruandum dixit: qui eorum scilicet literas aspicere, non perdiscere dicebat oportere. Facessant ergo omnia, quæ docere nihil ualent, quo melius, sanctiusq; uiuamus: quamuis ornata, quamuis culta, atq; eruditissima fuerint. Nanq; ex sententia Aristippi, sicut hi, qui plurima edunt, non melius exercentur, aut ualent, quàm qui sumunt necessaria: ita non qui plurima, sed qui utilia, & optima legunt, eruditiores euadunt. Quod si fortasse contigerit, ut interlegendum in parum uerecundum quidpiam, aut minus pudicum incidamus indegustatum id statim, & cum stomacho expuendum est: & ne fortè orationis blanditoquentia fallamur, protinus tanquam à Sirenarum cãtibus de ulysis astutia inde obturatis auribus enauigandum.

Impudica poetarum carmina non esse legenda. Cap. XVIII.

NObis ergo sicut eis studiis semper incumbendũ est, quę præsidio sunt castitati, sic contra fabulosis poetarum narrationibus maxime lasciuorũ, de stupris, & amoribus petulanter loquentium, semper abstinendum. Subiiciunt eiusmodi sane figmenta nobis libidinis stimulos, talesq; admouent humanis mentibus faces, ut uel rudes, & tepidos, & puros animos desyderiis turpibus possint accẽdere. Arte quidẽ sua cõsequunt poctæ egregii, ut quæ canant, geri illa, ac conspici uideantur potius, q̃ dici: atque ita & illecebris uerborũ, & figuris sententiarum, quæ dicunt turpia, cõdire norunt, ut cuiuis sit difficillimum: illis non capi. Inde fit, ut quo magis eloquentes sint, qui hæc flagitia effingunt, eo magis ea ipsa

perſuadeant,& ſub oculos ponant. Inhęrent enim tenacius mentibus,ac facilius memoriæ commendantur uerſus molliculi,et concinni:atq; ex eo ꝙ dulces,& amœni ſunt,non leguntur modo,ſed addiſcuntur: & quãto ſuauioribus modis aures demulcent,tanto fœdioribus,deſideriis mentes inficiunt, utq; acrius mouent affectus, ita mollius intrant lumbos ſuauiusq; delectant. Ex frequenti ſiquidem lectione impudicarum fabularum,animus ſua ꝑte natura facilis ad omnia,incipit paulatim aſſueſcere turpibus,atque eiuſmodi obſcœna appellitare ridicula, iocos atq; facetias:quatenus poſtea perfricato fronte(ut aiunt)prolabatur penè imprudens in profundum libidinis,& quod præpudore primũ legere uix audebat, iam factus impudens de ipſa turpitudine glorietur. Tantum eſt aſſueſcere lectionibus impudicis,& obſcœnis poetarum fictionibus delectari. Et enim non poteſt eſſe nõ laſciuus, qui aſsidue inter eiuſmodi fabulas, blandasq; ſtuꝓ narrationes,audiendo,aut legendo uerſatur. Quã nam flagitii genus non inuenias à poetis effictum, atque celebratum carminibus? O Deus bone:quas turpitudines,quas illecebras eiuſmodi lectio etiam pudicis mentibus ingerit. Quam ob rem recte Plato ille ſapientiſſimus ex ſua illa ciuitate, quam finxit, quum mores optimos,& optimum.R.P.ſtatum componeret,poetas omnino procul arcendos cenſuit:ne quando contingeret iuuentutem,uel theatralibus fabulis,uel molliſsimo armoniæ concentu,uel iucunda ſtuprorũ laſciuiarumq; enarratione corrumpi. Hinc legimus & Lacedæmonios Lycurgi ſapientiſsimi philoſophi legibus inſtructos,Archilochi doctiſsimi poetæ libros, ꝙ eſſent parum pudici, de ſua ciuitate,& de ſuis mœnibus longe exportari iuſſiſſe. Ob hanc ipſam laſciuiam carminum Naſo quoq; poeta elegiarum amœniſsimus ſcriptor, extra urbem in Scythia à Cæſare fuit perpetuo exilio relegatus: & merito. Nam ſæpe contingit optimos alioqui adoleſcẽtes

male inde edoctos ſpurciſſimas libidines optimis ſtudiis admiſcere: eos præſertim qui ſeſe totos ſæcularibus his diſciplinis addicunt; quæ quũ uanitatibus multis ſcateant, ſuos quoq; ſectatores uanos efficiant, neceſſe eſt. Abeunt quidem ſtudia in mores: ipſiq; pene tales reddimur, quales fuerint auctores, quibus intendimus, quosue imitari ſtudemus. Neq; enim tam pronum eſt, qualitatẽ ciborum in ſanguinem, et corporis habitum tranſire, q̃ ſenſa lectionis in animos, moresq; legentiũ. Quod uſq; adeo uerũ eſſe ſemp eſt creditũ ut ab antiquitus à ſanctis patribus legamus decretũ fuiſſe, ne iuniores Geneſeos librum, ac Ezechielis prophetæ, aut Cantica canticorũ omnino legerent: in quibus generationes, et actus ueneris, et nomina quarundam inſerta ſunt fœminarũ: quarũ fornicationes, concubitusq; narrantur: quæ quidem geſta, ſi ſpiritualiter, et ſano ſenſu accipiantur, certe uiuificãt, ſinautem carnaliter intelligãtur occaſiones profecto carnalis concupiſcentiæ legentibus ſubminiſtrant. Maximi ſane momenti eſt, quale cuiq; contingat ſequi ſtudium literarum, uſusq; lectionis, in utranq; partem. Nam. D. Auguſtinus egregius doctor eccleſiæ, quandiu inter dialecticos, et ſophiſtas uerſatus eſt, uerum nunquam potuit reperire, et ſi id maxime quæreret: quinetiam illis ipſis ſtudiis indies ab ipſo uero longius aberrans in impiũ Manichei errorem prolapſus pene periit, ut ipſe confeſſus eſt. Verum poſtea ad Pauli Apoſtoli epiſtolas conuerſus reiectis libris errorum, ad ueritatis lumen reflexit intuitum: et mox ab errore conſurgens ſua conuerſione imitatus eſt Paulum, cui ſtudebat: et orthodoxus chriſtianus factus eſt cum eo quem legebat. Non ne et Hieronymus uir ſanctiſſimus, quum poſt agnitam ueritatẽ adhuc tamen præ amore eloquentiæ nimium ethnicorum lectionibus teneretur, raptus per ſomnium (ut ipſemet teſtatur) ad tribunal Chriſti, uehementer increpitus fuit, ac etiam acriter uerberatus, q̃ uir Chriſtianus plus

æquo humanarum literarum ſtudiis, & dictioni ciceroniānæ ſeſe adduxiſſet? Atq; propterea fideliter affirmauit ac iuramēto ſeſe aſtrinxit nullum ſe deinceps præter ſacrarum literarum lectionis genus accepturum. Legere autem quādoq; aliquid remiſſius, ac dulcius animi cauſa, non omnino improbādum eſſe cenſemus: modo id fiat opportune raroq;, ac feſtinanter, & (quod aiunt) ſicut canis è Nilo: qui bibit, & fugit, atq; adhibeatur tale temperamentum, ut ſeueritas pudicæ mentis his ſtudiis non ſoluatur, ſed potius recreetur: quatenus ea refectione laxatus, & inſtauratus animus, ad ea poſtmodū, quæ uberiora ſunt, alacrius reuertatur. Sunt autem ſtudia humanitatis in adoleſcētia ſub rhetoribus eouſq; amplexanda, quouſq; p̄prietatē, ornatūq; uerboꝝ, atq; aliquā dicēdi artē, & copiā nobis inde cōparemus: at poſtmodum (ſicut dicitur) nō niſi à limine ſalutāda: atq; aliis grauioribus diſciplinis omni nixu, ſtudioq; uacandum.

Quo pacto habere ſeſe debeat homo cœlebs in legēdis libris gentilium. Cap. XIX.

DE auctoribus autem qui legendi, quive reiiciendi ſint, tres uideo ſententias circunferri. Sunt.n. qui præter Chriſtianos, uel Chriſtum ſapientes à Chriſtianis legi nullatenus uelint. Alii citra diſcrimen omnia noſcenda eſſe dicunt: ſed eligenda ex omnibus, quæ potiſſimum ſequamur. Aliis placet (quos magis probo) fieri delectum, & alteros, ubi deſeruerint ad facultatem dicendi, protinus manumittendos eſſe: alteros uero qui impudicitias nos docent, ſiue hi Chriſtiani ſint, ſiue gentiles, ablegandos prorſus, aut potius, in ignem præcipitandos, aut in latrinam, quod memini me feciſſe offenſus aliquando, ac grauiter ſtomachatus fœda oratione cuiuſpiā impudiciſſimi ſcriptoris. Neq;.n. habendi ſunt, neque uidendi, qui turpia docent, & obſcœna retexunt, ac ſtilo ingenioſo, euidenter quaſi fiant, & quaſi

indice demonstrant. Quam ob rem optimos quosque libros, quicunq; illorum auctores fuerint, qui absq; ulla nequitia instruere nos recte possunt ad uirtutem comparandam, charius amplectendos arbitramur, ac frequenter etiam ad eos euoluendos hortamur. Nam si qua sunt (ut ait. D. Augustinus) inter ethnicos, quæ nostræ fidei doctrinæq; conueniant, non solum aspernenda non sunt, sed ab eis tanquã ab iniustis possessoribus in usum nostrum uindicanda, atque nobis asserenda pro nostris. Huiusmodi sapientiæ typus. D. Hieronymo interprete aptissime figuratur in libro Deuteronomio, sub figura captiuæ mulieris, quam quicunque ex Israelitis licite sibi habere uoluisset uxorem, præcipiebatur ei caluitium facere, ungues præsecare, pilos radere, ut denique quum sic munda effecta fuisset, licite transiret in uictoris thalamum, et uxor efficeretur ex serua. Hic sanè si nihil aliud, quàm id quod scriptura dicit, intelligatur, ridicula hæc possent uideri præcepta, & insipida, nullius q; momenti, at mystice interpretata præferunt egregiam doctrinam sub talium uerborum uelamine absconditam. Docet enim quid nos potissimum facere oporteat, quum in manus nostras uenerint libri sapientiæ secularis, ut quicquid in eis reperiamus boni, id totum in usum nostrum absque criminis suspicione uertamus. Hoc enim tum demum licite fieri posse demonstrat, quum quicquid de diis, de amoribus de uoluptatibus in his facunde dicatur, id totum tanquam superfluum, & uanum eraserimus: & id esse creditur caluitium inducere, ac pilos radere, & ungues præsecare. Studiosius ergo curandum est, si captiuæ, hoc est, si scientiæ secularis uoluerimus habere cõmercium, ut eam prius emũdemus, & ab omni errore purgemus, & in unguium morem quicquid subest sordium nõ ferri, sed fidei acie resecemus. Non enim decet hominem Christianum omissis euangeliis, & prophetis delectari Deut. 21.

comœdiis,et amatoria poetarum carmina decantare,ut plericq; multi factitant Christianorum. Quod.n.in pueris causa necessitatis est licitum facere,idem in adultis,et maioribus natu causa uoluptatis est culpa. In summa ergo eligendi sunt à nobis optimi quicq; auctores, qui sic expiati,et emundati in usum nostrum ueniant:minus honesti autem,qualescunq; fuerint, reiciendi omnino sunt nec; cum his ulla nobis prorsus habenda commercia.

Qui auctores legendi sint quiue reiiciendi. Cap. XX.

INter gentiles ergo(ut ab improbis incipiamus)Ouidius in primis,ubi de arte amãdi,et de amoribus cantat,præcipitandus omnino, ac nullo pacto legendus est.Similiter et obscœnissima Priapeia cuiuscunq; fuerit, quæ sane falso ascribitur Maroni . Catullum Tibullum, Propertium,Martialẽ legere similiter prohibemur. Ausonium et si Christianus fuerit, nõ est cur desyderemus; in multis locis nimis et ipse sordet. Apulei quoq; Metamorphosis , siue de asino aureo , ac pariter Luciani iam Latio donati fabulæ,quum utercq; impudicissimis rebus pariq; argumento scateat, procul reiiciendę sunt à pudicis:qui ut certe non multum ualent ad eloquentiam cõparandam,ita obesse moribus plurimũ possunt.Quorum enim attinet huiusmodi lectione occupari: quum neutiquàm desint boni undiq; auctores,qui et eloquentia,et doctrina prodesse magis possunt, et nihil ulla orationis obscœnitate nocere ? Sunt enim eiusmodi scripta sicuti cibaria quædam,quæ neq; sanguini,neq; spiritibus neq; neruis,neque medullis conferunt:sed pudenda tantum mouent, ac uentrem inflant ,et corpus grauant. Ex Christianis quoque nostris multi etiã sunt eiusmodi:qui quum sint minus noti , de industria hic eos silentio pertransimus ne commemoratione fortè mea accendam cu iuspiam

cuiuſpiam deſyderium ad eos perquirendos, quos uel lem prorſus neſciri. Quo circa omittẽtes in præſenti de his dicere, qui abiiciẽdi ſunt, quæ maxima turba eſt, qđ magis conducibile fore credimus, ad eos ueniamus, qui diligenter, & aſſidue ſunt a cunctis euoluendi, quum de uirtute iſti ipſi præcipiant, uitia damnent, mores inſtruãt, ac totis uiribus bene, beateq; uiuere doceant. Habemus nos quidem ſacrarum ſcripturarum libros, qui imprimis noſcendi ſunt: & tam ex Grecis, quàm ex Latinis auctoribus tractatus innumeros, i quibus poſſumus pie honeſteq; uerſari, & laudabiliter tempus conſumere, & fideliter erudiri. Qui uero græce neſciunt Latinos habeãt ex Græcis factos. Sed his temporibus in tam facili, atque fœlici librorum copia non tam præclare eſſe exiſtimo ſcire græce, quàm turpe neſcire. Proponas ergo poſt ſacros codices, & ueteris, & noui teſtamenti, qui (ſut dixi) primo diſcendi ſunt, et ſanctorum conciliorum, tibi legendos eſſe Hieronymnm Ambroſium, Cypria-num, Lactantium, Hilarium, Auguſtinum, Gregorium, Caſſianum, Oroſium, Tertullianum, Cyrillum, Fulgentium, Proſperũ Iſidorũ, Leonẽ, Innocentiũ, Anſelmum, Aymonem, Maximum, Bedam, Caſſiodorum, Bernardum, et denicp cæteros pene innumerabiles, qui de bonis, maliſq;, deq; expetendis, et fugiendis pie, elegãterq; ſcripſere: nam ſuperfluum ſanẽ, et longum eſſet ſingulos recenſere. Si uero carminibus delectaris, et modis, habes et in eo genere, quę ſuauiter cõcinas. Numerantur enim à nobis inter poetas Boetius Arator, Iuuencus, Prudẽtius, Sedulius, Ambroſius qui hymnos ædidit cultiſſimos, Proſper, Noſtro quoque ſæculo, floruit Baptiſta Carmelita et Actius Syncærus de uirginis partu, et noſter Petrus Cittadella, qui eiuſdem ferme generis pium carmẽ nuper edidit. Item. M. Hieronymus uida, atcp alii permulti facundiſſimi poetæ Chriſtiani: qui in hoc genere carminis: non facunde magis quàm pie multa cecine

runt. E Græcis uero doctoribus inter præcipuos eminẽt Dionysius, Origenes in his, quæ catholice scripsit. Item Chrisostomus, Ignatius martyr, Iosephus Iudæus, qui Græce, scripsit, & Latinus tantum inuenitur, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Io. Damascenus, Ioã. Scholasticus, seu mauis dicere Climacus, Theophilus, Philo, Dydimus, Athanasius, Theophylactus, Ephrensyrus, & alii permulti Græci quidem omnes, nunc autẽ & Latini boni. Præterea ex recentioribus (si placet) legere possumus Thomam Aquinatem, Egidium Romanum, huius discipulum, Albertum Eremitanum Patauinũ, Albertumq; alterum cognomento Magnum: uel etiam si placet, nihil uero, Scotum illum insignem, & si tot quæstionibus obeundi, atq; tam diuersis opinionibus, ac dissidiis decertare, quid conferre possit ad salutem, uel corporum, uel animarum non uideam. Præsertim quũ Paulus apostolus Timotheo scribens istiusmodi, contentiones christianis apertius interdicat. Noli inquit uerbis cõtendere: ad nullam enim utilitatem cõtenditur, nisi ad subuersionem audientium. Et paulo inferius. Stultas, ait, & sine disciplina quæstiones deuita, scies eas generare lites. Seruũ autem domini non oportet litigare: & cætera quæ sequuntur. Stultas appellari ab Apostolo quæstiones, eas declarat Anselmus esse, quæ insolubiles sunt, & quæ secreta humano generi, ac prohibita quærunt. Sine disciplina uero dicuntur illæ quę nec humiliter, nec modeste tractantur. Quid enim præstant ad animorum salutem cõtorta, & aculeata sophismata; quæ nos prius cõfiteri esse uerum, quàm assentiri q uerum sit, cogant? Subtile hoc uel potius spinosum, ac tortuosum differendi genus à Cicerone attribuitur Stoicis philosophis: & appellantur ab eo eiusmodi argumenta Stoicorum dumeta, q ueri opinionem quasi in uepribus, & spinetis occultẽt. Quo circa Cato maior Carneadem Stoicũ ex urbe tanq̃ pestiferatorẽ pellẽdũ cẽsuit. At qui mõ ẽto ęquius eiusmodi

argutiæ pellendæ sunt ab ecclesia, in qua non dialectica, ac sophistica subtilitas cõmendatur, sed simplicitas euangelica, & christiana, de qua idem Paulus ad eundẽ Timotheũ, Finis, inquit, præcepti est charitas de corde puro, & cõscientia bõa, & fide nõ ficta, à qbus qdã aberrantes cõuersi sunt in uaniloquiũ, uolentes esse legis doctores, non intelligentes neq; quæ loquuntur, neq; de qbus affirmant. Quid ad hæc respõdebitis fratres: doctor ipse gentium, & uas electionis Paulus hæc dicit: docens nos de subtilitatibus diuinorum mysteriorũ minime necessariis, non esse uerbis incognitis, atq; ficticiis disputãdum, quæ nec pagina sacra, nec cõis hominũ sensus agnoscit. Quam ob rem cõducere magis arbitror ad ædificationem pietatis, & fidei, ut repudiatis contentiosis, & sophisticis uoluminibus, euoluamus codices antiquorum patrum, atq; decreta sanctorũ conciliorum, à quibus instruimur bene uiuere, & certo credere, quod multo satius est homini christiano, q̃ incerto opinari, & acute disceptare. Placida siquidem collatio esse debet inter seruos Dei, et doctores euangelii: non autem dura, & cõtentiosa alteratio more conflictationum scholasticarũ, quæ nobis nõ recte sanè uiuendi normã, sed subtiliter & captiose alterandi salebrosas tantũmodo monstrant uias. Verum de hoc satis. Legat hos qui uult, & pro stomacho quisque suo. Dixi equidem quod ferè boni, & bene docti sentiũt, sed iam ad nostrum institutum reuertamur. Habes post hos, mea quidẽ sententia multo syncerioris farinæ, acminime contenendos, duos Hugones, Petrum Damianũ, Rabanũ, Remigium, Ricardum, Petrum Lumbardum in sentẽtiis, Gratianũ i decretis, Lyrhense, Ludolphũ Carthusianũ, & alios pmultos eiusmodi theologos peritissimos, & in sacris literis instructissimos interpretes. Insup cognoscẽda sunt oino moralissima ea scripta Petrarcæ, q̃ latina habent, scitu sanè pulcherrima, & lectu dignissima. Itẽ Laurẽtii Iustiniani veneti nup catalogo sanctorũ

2. Timo. 1.

ascripti: similiter Simonis de cassia. Io. Gerson. Antonini epi florētini. Iacobi perē, seu de Valētia ac Petri Natalis qui catalogum sanctorꝫ scripsit, & Gulielmi Duranti, qui diuinorum officiorꝫ rationes excogitauit aptissime. Addas & putilia, & docta monumenta Hieronymi Sauonarolæ. Similiter pia opuscula Chempi, & Matthei Bosii eius concanonici, & quæ in hoc genere leguntur Io. Pici illiusqꝫ nepotis franciſci Pici tam soluta quàm numerosa oratione cōpositā digna sanè cognitu, & compositione cultissima. Nec sunt ignoranda Petri Barocii episcopi olim nostri opuscula de benemoriendi ratione, à nobis in uulgus nuper ædita. Legantur omnino & scripta ornatissima simulq; Christianissima. M. Maruli: item M. Antonii Sabellici & prosa & uersu & præsertim exēpla uaria, & memoranda: quæ moriens Baptistæ Egnatio Veneto uiro doctissimo illius frætus doctrina legauit emendāda: qui (ut est omnium humanissimus) quod sibi legatum fuit, accuratissime, & fidelissime præstitit. Præterea Marsilii Ficini platonici eruditissimi scripta nō sunt ignorāda. In pōtano, & Cāpano sunt bona sunt q̄dā mediocria sunt mala plura: & iccirco in his nihil temere agendum est. Vt totus Erasmus legatur non abnuo, nō concedo: hunc ualde suspectum nuper reddidit præter cæteros Albertus Pius doctissimis eisdemqꝫ (dum per mortem licuit) cultissimis monumentis elis Volaterani & similiter Ioā. Ruffensis scripta omnino cognoscenda sunt. Ad Budei uero uiri alioqui doctissimi, atqꝫ syncerissimi lectionem quum tractat diuina uix ausim adhortari quempiam mediocriter eruditum: quando in eo suo transitu Helenismi ita is ipse à communi stilo, & usu latinorum transeat atqꝫ usqueadeo tenebricosus, spissus, tortuosusq; incedat: ac in tantū peregrino sermone, & metaphoris crebris inuoluat omnia, ut plus ne laboris, an fructus ex ea lectione sit eiusmodi lector habiturus, non facile dixerim. At Sadoletus non legendus solū sed imi-

tandus itidem præstabit si quis facundia delectatur Ciceroniana Petrus Bembus, & q annis proximis Patauii mortuus est longolius. Addas q Io. Arboreum qui cõmentarios cultissimos super ecclesiasten & canticũ canticorum nuper edidit, ut interim taceã duos Flaminios patrẽ, & filiũ. Platinæ quoq; historiã noscere de uitis põtificũ multũ expedit: itẽ Historiã tripartitam, similiter, et scholasticã, et sanctoꝝ patrũ uitas, siue petroni⁹, siue alius quicunq; earum scriptor fuerit: et cũ his pariter alias historias, in qbus multa docemur, quæ faciũt ad mores: et ad negocium fidei, & ad interpretationem scripturarũ. Senecam, et si amplector maxime illius dictionem, tamẽ uix ausim hic in hoc albo cum nostris Christianis ponere, nisi. D. Hieronymi elogium hortaretur, quo eundem auctorem in eiusmodi catalogo scriptorum nõ est ueritus numerare. Is ergo maxime dignus est inter gentiles, qui à Christianis hominibus usquequaq; legatur. Multum enim confert illius lectio et ad instituendos mores, et ad coercendos, atq; ad excitandos affectus: nam quicquid fere de moribus scripsit, christianam sapit philosophiam. Itidem facit et Cicero in his libris quos de philosophia apud Latinos primus eleganter disseruit, ut iam per hunc nihil Græcorũ facundiæ merito inuidere possimus T. quoq; Liuium. Valerium maximum Salustium, Gellium, Macrobium, Tranquillum, Asconium, multosq; alios Latinorum aliquando legisse nihil nocebit, nam multa docere potest historiæ cognitio, & multũ conferre ad componendum sermonem, & ad copiam orationis. Verum (ut ad nostros reuertamur scriptores) Bonauentura quoq;, & Antonius, Vincentius, & si qui alii uiri sancti, ac religiosi, in eo genere quicquam scripserint omnes pariter amplectẽdi sunt, qui quidem sicut ornamentum uerborum, & sermonis leporem consulto, & de industria (ut arbitror) neglexerunt, ita sententiarum grauitate, & contentione orationis ad inflãmandos cha-

ratis ardore animos, mentesq; ad cœlestium contemplationem excitandas plurimum ualent: miri oēs artifices ad commouendos pietatis affectus: populus modo aloe, modo mel, uicissim pro tempore suis sermonibus propinantes. Ad summam ergo, ne de singulis agam, quum sint q̄ plurimi qui doceant, qui moneant, quiq; inflamment, oēs legendi sunt. Fuerunt his quoq; temporibus uiri religiosissimi, qui cōmuni potius commodo, q̄ stilo, aut gloriæ consulentes, lingua uernacula, & sermone patrio, de Christiana pietate egregia sane monumēta cuderūt: quæ indocti, doctiq; pariter charius amplectuntur. Et enim ratio totius uitæ nostræ tam præceptis constat q̄ exemplis: unde fit, ut uel optimus, uel pessimus quiq; euadat, ut uel optimum, uel pessimū auctorem, ac præceptorem sibi proposuerit imitandum. Continentiā quidem probe discēs ex his libris, qui de ea re sunt scripti: & à quibus doceri potes quonā pacto fias iustus, et amicus Dei. Nunquid discere potes castitatem ab Ouidio, qui sese impudēter profitetur impudicitiæ præceptorē? aut pietatem à Lucretio, qui Dei cultum aspernatus, nihil aliud suo illo poemate nititur, q̄ tollere uniuersam religionē. Q uippe euoluēdi, & discēdi sunt optimi quiq; scriptores, quorum præceptis rite formari, atque erudiri possimus, ad bene, beateq; uiuendū, siue ea carminibus, siue soluta oratione tradantur: siue etiam barbaris, & illiteratis uocibus proferantur. De eiusmodi autem ne utiliter differentes, præter superius memoratos, habemus & alios complures pios, & disertos scriptores, quos uel fama obscura adhuc recondit, uel quos nondū nouī, uel oblitus, uel prudens breuitatis causa pertrāsiui. In his autem omnibus hoc diligenter, & in primis attendamus oportet, ut quoties salutares aliquæ sententiæ interlegendum sese nobis obtulerint, quibus sentimus animū nostrū acrius excitari ad aliquā uirtutem, nō illas annotasse tm̄ contenti simus: sed intimis memoriæ penetralibus

admissas animo sæpius reuoluamus, promptas, & faciles eas menti semper habētes, ut ubicunq; insultus quispiam hostilis ingruerit, statim uelut in manibus, paratam habeamus defensionē: qua ueluti gladio aggredientis hostis Goliath iugulum fodiamus. Imprimendæ ergo memorabilibus, et selectis locis scripturarū, quos paratos, atque expeditos semper habeas, certæ quædam, et eminentes notæ, quibus uelut uinculis alligatos, eos abire è memoria tua nunquam permittas. His itaq; præsidiis roborati, et fortes, et inuicti stabimus, tum aduersus libidinem, tum aduersus cætera hostilia uitia quæ nos tunc maxime adoriuntur, quum uel non expectantur, uel minime formidantur.

Expedire religiosis, et castis nō oīno ignorare, philosophiam nec mathematicas disciplinas. Ca. XXI.

NOn inutile quidem neque parum opportunum fore arbitror, ad excolendam impensius castitatem ociumq; uitandum, in ipsis primæ adolescentiæ studiis (quatenus citra magnæ, ueræq; theologiæ iniuriā fieri liceat) sęcularis quoq; philosophiæ ptes saltē leuiter attigisse: rōnalē uidelicet logicā, et rhetoricā, quæ q̄rēdi, ac differēdi sibi uēdicāt disciplinā, et eā quā moralem appellamus, q̄ oēm bene uiuēdi edocet rōnē. Item eā quā naturalē dicunt, q̄ in rerū oīum inuestigatione, et in explicatione naturæ, et remotarū ꝓcul ab oculis rerū indagatiōe, et contēplatione uersatur. Hinc illud admodū celebre dictū. Fœlix q potuit rerū cognoscere causas. Hāc aūt scientiā græci physicē, nostri naturalē appellāt. Ac similiter eā q̄ de separatis materia substātiis loqtur: quam metaphysicam nuncupamus: quæ nos humano ductu, et adminiculis sensuum prouehat ad diuina. Quid quæso homini pudico, et contemplatiuo in hac uita potest esse ꝑiucundius, q̄ contēplari interdū naturæ

ipsius occultam, admirandamq; in rebus omnibus ra-
tionem & naturam illarum rerum, quæ difficillimæ sunt
cognitu, sagaci mente per semetipsum aliquando, aut ex
aliorum scriptis indagando, & inuestigando humana-
rumq; rerum causas, quatenus liceat homini cognosce-
re: ne scilicet uacet quicquam interim mali per ocium
uel cogitare, uel facere? Quam ob rem minime aspe-
nendum esse putamus eiusmodi disciplinæ studium, ra-
tionabile tamen, & moderatum: quo possimus totius
etiam mundi motus, atq; conuersiones, facili cognitio-
ne comprehendere: quove per cœli plagas, ueluti pere-
grinantes ualeamus stellarum ortus, obitusq; prospice-
re: annumerare speras, contemplari sidera, tum illa cœlo
hærentia, & certis fixa sedibus, quæ cũ ipsius mundi mo
tu congruunt: tum septem illa errantia, quæ & si magnis
inter sese spaciis distent, atque alii alia multo altiora sint,
suos tamen certos, & perpetuos motus tenent: quæ non
re quidem, sed solo uocabulo erraticæ, atq; errones ap-
pellantur, quum cursus suos constantissime certissimis
speciis sine ullo errore retineant. Harum autem rerum
omnium tam pulcherrimus conspectus, & ratio tam or-
dinatissimi cursus adduxit olim quasi per gradus morta
lium mentes in cœlum: ac ibidem acutissime obseruare
omnia suasit: intantum ut absq; alia reuelatione conces-
diuinitus, quæ solis patribus ueteris instrumenti per ea
tempora contingerat, etiam ethnici ex ipsa naturalis dũ-
taxat lucis ratione, & ex rebus mirabiliter conditis, & or-
dinatis, cœlum suspicientes, Deum esse, diuinamq; natu
ram, & animos hominum rem esse immortalem, sempi
ternamq; sensserunt, atq; dum sic admirabili contempla-
tione aliud ex alio summa solertia, studioq; ratiocinãdo
coniiciunt, supra captum humanæ intelligentiæ multa,
quæ oculis nunquam uiderant, peracuta mentis acie cõ-
spexere. Veluti siquis tabulam spectans admirabili artifi-
cio depictã: aut aliquod signum Polycleti affabre scul-

ptum ex his,quæ cernit animo, concipiat egregium pi-
ctoris,aut sculptoris ingenium: q̃q̃ ignoret is alioqui cer
tum,ac uerum tanti operis auctorem. Sed quid mirum
si uiri tanta præditi sapientia,uel per hæc admirabilia sic
cognita,& obseruata collegerint numen Dei,& omnipo
tens, & sempiternum esse:quum nemo fere tam rudis,
& agrestis animi sit,qui cœli ipsius spectaculum, et tan-
torum luminum fulgorem, pariterq; et ordinem cõtem
platus,aliquando non prouehatur ad supercœlestia me
ditanda:atq; pro certo non asserat esse Deum, uitamq;
alteram inuisibilem ista nostra uisibili admodum potio-
rem. Vnde propheta Dauid Cœli, inquit,enarrant glo- Psal. 18
riam Dei,et opera manuum eius annunciat firmamentũ.
Plato autem philosophorum omnium facile princeps,
quum quæ mente comprehenderat,explicare aliter me-
lius non posset, nec speraret, introduxit in suis dialogis
Pamphilium quendam ab inferis reuertentem, et quæ
ibi uiderat nunciantem:sicut postmodum fecit et noster
Cicero,qui in libris suis de:R.pub.Scipionem nõ à mor
tuis exciuit,ut Plato, sed in somnis fecit apparere alteri
Scipioni minori,eiq; explicantem augustissimas immor
talium animorum sedes, et cœlestium regionum arca-
na:docentemq; quomodo nouem orbibus, uel potius
globis connectantur omnia: ex.quorum impulsu,atque
motu dulces,suauesq; concentus,absq; intermissione ali
qua perpetuo animis illis cœlestibus redderentur. Ver-
de his plenam perfectamq; peritiam domus nostro Tri-
phoni Gabrielo Veneto patricio,uiro cunctarum quidẽ
scientiarum,sed in primis Astrologiæ omnium peritissi-
mo:nobis satis est hæc delibasse primordia. Quod ue-
ro attinet ad dimensionem altitudinis planetarum: quã
etiam quidam magni philosophi subtilissime commen-
ti sunt:et similiter indagare de stadiis,quæ intersunt, inter
terram,et æthera,et lunam,et solem,et aliorum cælo-
quæve magnitudines,aut quæ interualla intersint siderũ,

nihil referre arbitror ad cognitionem ueritatis,& propte
rea omnino hec ipſa ommittẽda cenſemus . Non enim
opinor id à quoquam mortalium certa ratione cõpre
hendi poſſe:quando metiri,ac librare id ſolus, qui fecit,
poteſt,trinus & unus Deus. Quo circa ſuperfluum pu
tamus , ac inſani pene hominis eſſe conterere tam bona
tempora in his ſtudiis , & in metiendis fruſtra immenſis
eiuſmodi ſpaciis,& interuallis æthereis:atque ſibi quenq
perſuadere,aut ſuo,aut ullo humano ingenio poſſe tam
latisſimi orbis,& tam immenſi ambitus diuinare menſu
ram , & ad computum deducere digitorum. Furor eſt,
inquit,Plinius, menſurã orbis animo quoſdam agitaſſe,
atq; prodere auſos . Et in eccleſiaſtico legitur . Arenam
maris,et pluuiæ guttas,et dies ſæculi quis dinumerauit?
Altitudinem cœli,et latitudinẽ terræ,et profundũ abyſſi,
quis dimenſus eſt?Sapientiam Dei præcedentem omnia
Eccle. 1. quis inueſtigauit?Quanto ſane melius Chriſtianum ho
minem , et præſertim religioſum id temporis quicquid
reſtat tuſu meliori conſumere, q̃ ſeſe hiſce inanibus ſom
niis occupare : quod quidem ſine accuſatione ineptiarũ
fieri nullo modo poteſt.Quæ uero de curſu planetaq;
& eorũ motibus referuntur,& quæ ſine ullo errore cõ
pertisſima ſunt,& noſſe quidem pulcherrimum eſt,et cõ
templatione dignisſimum.Neq; etiam abſurdum puta
rim,ſi forte cuipiã ſit cordi,per ocium cognoſcere , quo
modo circunferatur ſol per duodecim ſigna zodiaci,et
quomodo accedat ad brumale ſolſtitiũ, et inde ſenſim
recedens aſcendat,et diuertat tandem in autumnale, an
nua luſtratione peracta: quæ durat trecentis et ſexaginta
quinq; diebus & ſex horis,et ut quidam dicunt , aliquot
etiam momentis.Auguſtinus de ciuitate Dei dicit annũ
conſumi duodecim menſibus lunaribus quinq; diebus,
et quadrante:quod complectitur ſpacium temporis ſu
pradicti uidelicet.cccixv.diebus &.vi.horis:propter quod
quarto quoq; anno,unum intercalarem addimus diem:

ut itineribus solis perpetua ratio temporis congruat: et ad idem sol ipse punctum, unde recesserat, motione annua reuertatur. Scire quoq; pulchrum est, quomodo Luna accessu, et recessu suo ab ipso Sole lumen accipiat, et menstrua spacia perfecto orbis circulo compleat. Nec inutile quoq; fore arbitror scire, quo pacto, quave ratione, Lunæ, Solisq; eclypsis contingat: unde terræ motus: pluuiæ, niues, grandines, nebula, nubes, tonitrua, fulgetræ, fulgura, uentiq; proueniãt: ut per hæc. s. commodetur, atq; extollatur nobis admirabilis sapientia, atq; potentia summi, et sempiterni Dei: quę his præsertim rebus & aperte elucet, et cũctis manifestissime sese demõstrat: et si perfecte Deum, sicuti esse, neq; q̃ consequi cogitatione, aut intellectu comprehendere, quisquam possit.

Quatenus philosophandum sit. Cap. XXII.

CÆterum de seminibus, et principiis rerum deq̃; cuiusq; generis animati, uel inanimati, muti, uel uocalis origine, deq̃; uita, et interitu, et nunquid mundus sit factus, ut etiam platoni uisum est, aut semper fuerit, ut placuit Aristoteli: similiterq; de idęis, de atomis, de materia, et forma, et substantia prima mundi, quæ gignendi causas rebus cunctis dedisse perhibetur: utrum ue anima hominis sit immortalis, qua parte uertatur cœlum: an contrario cursu sidere rapiantur, an Oceano generet plenitudo lunaris augmentum, an orbem mundi, rotunditas ipsa suspendat: an mundus ipse unus sit, an plures: deq̃; aliis innumerabilibus quæstionibus, quæ nihil ad animæ salutem pertinent, et quæ olim quidem incompertæ, et inextricabiles fuerant, et de quibus uariæ frustraq̃; à philosophis disceptatum est: & quæ abhorrent ab his, quæ pro compertis iam

ſacræ nobis literæ tradiderunt, nihil nobis amplius quę-
rendum eſt: ſed inhęrendum orthodoxæ fidei placitis, et
credendum ueritati nobis reuelatæ cœlitus per prophe
tas, et per filium Dei, dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ.
Deſipere quidem diſcit animus, dum tanta rerum mole
grauatur, et tanta opinionum, atq; ſententiarum uarietate
diſcerpitur. De his enim dicit Apoſtolus. Dicentes ſe ſa-
Rom.1. pientes, ſtulti facti ſunt. Et Ieremias ait. Stultus factus eſt
homo à ſcientia. In his.n. ille uidetur hominibus plus ſa-
Iere.5. pere, qui plus deſipit: quoniam ut regius propheta eccle-
Pſal.63. nit. Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio, et alibi. Perſcrutator
Prou.25. maieſtatis opprimitur à gloria. At qui uero modeſte im
partiri aliquid temporis in his ſtudiis, quæ aliquid cœle-
ſte ſapere uidentur, forſan non erit ab re modo nõ diu-
tius immoremur, et ea quæ legimus, uſui ſint, et conſen-
tanea religioni, nec dogmati Chriſtiano contraria: atque
ut eſt in prouerbio, ne quid nimis Neoptolemus apud
Ennium, philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: de
quo memorat Cicero in ſuis queſtionibus Tuſculanis.
Sed et Plato in eo libro quem Gorgias inſcripſit: Philo-
ſophia, inquit, res eſt elegans, ſi modice quiſpiã per ætã-
tem attigerit: at ſi ſupra modum tempus in ea contriue-
rit, hominum eſt corruptela. Quod autem hoc ſit uerũ,
atque ſyncere dictum, apparet manifeſtiſsime in nonnul
lis noſtris Chriſtianis: qui ex nimia philoſophia deſipiũt:
ac ſuũ ſecuti Ariſtotelẽ, et chriſtiani noſtis hoſtes Auerro
em, et porphirium, tantum naturæ operibus deferunt, ut
ab euangelii ueritate deſciſſant, et paulatim de uno in alio
terum errorem labentes, ut infideles filii, demergãtur cũ
ſua philoſophia in abyſſi profundum. Et hoc illis aduer-
nit, q; ſpretis diuinæ paginę libris, et theologis ſacris, phi
loſophis tantummodo gentilibus intendunt animũ: opi-
nantes nil aliud eſſe ſapientiam, quàm quod ſuo eſt cõ-
prehenſibile intellectu. Sed quæ (malum) dementia eſt,
quum uera Dei ſapientia, et æterna, et infinita ſit, et incõ-

prehẽsibilis omnino mortalibus, uelle eam humano intellectu comprehendere? De hac enim, dictum est. Abscondisti hæc sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Vnde sapiens ille diuinitus sentite, inquit, de domino in bonitate, et simplicitate cordis, quærite illũ quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum, apparet autem eis qui fidem habẽt in illum. Quam ob rem soleo Luce. 10. sæpe mirari quorundam nostratium philosophorũ insolentiam, qui modo in tanta luce ueritatis, iam tot sæcu- Sapi. 1. lis, tanto sanguine martyrum, et tot signis, miraculis, prodigiis, uaticiniisq; confirmatæ, plus Aristoteli tribuant, et Aueroi, a quibus uelatum quidem unguem (ut aiunt) recedendum putant, quàm Christo: et negent impudenter omnia, quæ syllogismis suis demonstrari, et concludi nõ possint. Neq; eos pudet sapientiam profitentes uera, ac diuina philosophia contempta, puerilibus studiis incanescere, atque iam senes albicantibus canis adhuc astutis captionibus, inanibus dialecticæ scrupis, argutiisq; inhærere, et in eis quasi pueros occupari, insidiantes ueritati: ac decipientes rudes adolescentium animos, qui iisdem erroribus, dum credunt illos plus sapere quàm cęteros, facillime capiuntur. Ideo gentium doctor Paulus hos nobis cauendos edicit. Videte, inquit, ne quis uos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, et secundum elementa mundi, et non secundum Christum. A consuetudine itaq; eiusmodi philosophorum probis uiris, et ingenuis adolescentibus studiosissime abstinendum est, ne in errores et ipsi inducantur eorum, quum secundum sapientiam hominum philosophantur, et non secundũ Deum, qui firma fide, et corde puro, et charitate perfecta cognoscendus, et colendus est, non autem humana prudentia, neq; implicatis sophismatis indagandus. Colos. 2

De morali philosophia gentilium, et de summo bono. Cap. XXIII.

PRæstat ergo tempestiue eam philosophiæ par-
tem attingere, quæ à Græcis ethica à nostris uero
moralis est appellata: cuius auctor Socrates fer-
qui primus gentilium philosophorũ dimissis numeris,
et siderum interuallis, et sophisticis captionibus hãc ip-
sam deuocasse de cœlo, et in ciuitatibus collocauisse, et
in domos introduxisse perhibetur. Cœpit.n. is de uita, et
moribus, rebusq; bonis, et malis quærere, et ꝑ uera phi
losophia adipiscenda mortis suadere memoriã. Ab hoc
postmodum ueluti è fonte complures emanauere fami
liæ, atq; sectæ, differentes inter se: et ueluti riuuli hac illac
dispari cursu fluentrs: aliter et aliud diuersa rõne de sum-
mo bono, deq; uita beata, quam prorsus ignorabãt, pro
suo quisq; ingenio, inaniter disputãtes. Alii.n. constitue-
bant summum bonum in uoluptate: ut quod maxime
delectaret, id esset summum bonũ: alii in uirtute, ut quod
honestum esset: alii in diuitiis: alii in prospera ualetudine:
alii in potentia. Herillus in cognitione, et scientia summũ
bonum ponebat: Aristoteles uero uirtutis usum cũ per-
fecta uitę prosperitate iungebat, ad perficiẽdum summũ
bonum. Summa autem quæstio fuit inter oẽs, summum
bonũ in aio ne sit, an ĩ corpore: uirtute ne, an uoluptate.
In quo quidem oẽs grauiter errauerunt, sed impudẽtius
cæteris Epicurus, utpote qui beluarũ more omnia, quæ
sequerentur in uita, quæq; fugerent homines uoluptati-
bus, et doloribus duxerit mentienda. Errauerunt hi quí-
dem oẽs ex eo ꝙ homines, et quia ab hoie didicerant
bonũ malũq; discernere: at illi soli cognouere perfecte
summũ bonũ, qui à spiritu sancto edocti id ipsum extra
hoiem quæsiuerũt, q est summus oipotẽs, optimus, eter-
nus, et unicus Deus: quo q fruiẽ uere beat' est: et ꝓpterea
ad eũ referri cũcta debent, et illius cã oĩa fieri, ut ꝓpetuo
simus in eius fruitiõe beati. Quã ob ré nõ est ailũde hẽc
philosophia q̃renda: sed inhærendũ diuinis scripturis: in
qbus uera est disciplina, nõ diffiniẽdi solum, sed et adipi-

scendi summũ,atq; perpetuũ bonũ.Hæc siquidẽ literæ præceptis instruimur ad recte, laudabiliterq; uiuendum erudimurq; ad cognoscendos nos ipsos, quæ est uera philosophia,nihil in eo ab antiquis illis philosophis aliena:quod uel uno Lemonacis philosophi uetustissimi celeberrimo responso patet:qui interrogatus aliquando à quodam sapiente,quando cœperat philosophari.Quũ me,inquit,cœpi nosse.Ideo noster Bernardus in suis meditationibus.Præstat,inquit,teipsum cognoscere, quàm si te neglecto noueris siderum cursus, herbarum uires, hominumq; atq; omnium terrestriũ,cœlestiumq; naturas.Et Socrates apud Platonem, præsertim in phædone differit nihil aliud commentari philosophos q̃ mori: & propterea uoluptatum contemptores fieri,q; semper se cogitant moritutos.Plato duas dicebat esse mortes, alteram qua soluitur anima à corpore:alteram,quũ anima adhuc in corpore comprehensa corporis illecebras:philosophia docente cõtemnit. Non ne sic & apostolus se mortuum norat,quum dicat. Viuo quidem iã non ego uiuit autem in me Christus? Et ad hanc ipsam mortem nos inuitat dicens.Mortificate membra uestra quæ sunt super terram. Vnde Cicero in suis quæstionibus tusculanis.Quid aliud agimus,inquit, quum à uoluptate,id est à corpore,quum à re familiari, quæ est ministra,& famula corporis,quum à Rep. quum ab omni negocio seuocamus animum? nisi q; eam ad seipsum aduocamus, & secum esse cogimus, tunc quum maxime à corpore abducimus. Secernere autem à corpore animum,nec quicquam aliud est, quàm emori discere. Quare hoc commentemur:disiungamusq; nos à corporibus,id est consuescamus mori:& hoc dum erimus in terris,erit illi cœlesti uitæ simile. Hæc ille, & alia quæ sequuntur,nihil ferè à christianorum præceptis,& diuinis oraculis aliena. Quo circa non negamus conducere uiro probo,& casto euoluere eiusmodi quoque phi

Gal.2.

Col.3.

sosophos,& optima quæq; præcepta inde sibi colligere,& commiscere diuinis,& nostratibus : perinde quasi aurum,& argentum,& preciosam Ægyptiorum supellectilem ab Israelitico populo subreptã, quæ cultui postmodum diuino dicata est,& facta ex prophana sacra,& de execrabili sancta. Hæc est sane optima thiriaca : quæ ex uenenosis uiperæ carnibus nobis optime conficitur in remedium contra uenenum insidiantis diaboli,ac cõsequendam,perfecta & animæ,& corporis sanitatem.

De aliqua cognitione medicæ artis habenda sacerdotibus, & studiosis castitatis. Cap. XXIIII.

QVin etiam nec abre esse censemus, quædam etiam cognoscere,qnæ faciant ad salutem corporis,& ad ualetudinem reparandam, collecta uel usu,uel aliquo studio medicinæ,quatenus uacat,& licet. Neq; enim medicis duntaxat conuenit nosse remedia sanitatis,sed & aliis hominibus recte, & liberaliter instítutis,ea præsertim,quæ natura nobis in promptu:& in propatulo esse causa ualetudinis uoluit:nam quæ occulta sunt,& remota longius ab usu,ea solis medicis relinquenda putamus:quorum interest ex officio professionis suæ hæc studiosissime, omnibus uiribus indagare. Nam medendi studium sacerdotibus prohibitũ est,atq; lege cautum ne docẽtes in scolis medicos audiant, sicut nec ius ciuile profitentes. Quo circa hic nobis sat est calere perbelle ciborum, quibus nascimur,naturam,ut cõtinentiæ,& ualetudini pariter consulemus:nanq; (ut diximus)in ciborum usu magna uis, est in utranq; partem. Quare successiui paululum temporis etiam in his studiis quandoq; impartiri non erit prorsus inuitile : quod plærosq; etiam ex nostro ordine factitasse uidemus citra cõtumeliã. Vt de Marsilio Ficino cõstat,qui in eo genere mota ẽt scripsit de episcopo nr̃o Patauino Petro

Barocio

Barocio compertum est: qui quidem huius disciplinæ studiis, quatenus licuit, ita est delectatus, ut medicamenti etiam genus adinuenerit apprimè utile, et ab ipsis medicis frequentatum in remediis sanitatis, et mandatum incorruptis literarum monumentis, atque ex eo ꝙ ab episcopo adinuentum est episcopales pilulæ nuncupatum. Sed et Apostoli medēdi officio potissimum functi sunt atque eis dictum fuit. Ite et curate infirmos: quod quidem fideliter præstiterunt, non tamen herbis, oleo, aut pharmacis, sed gratia, et uirtute diuina. Optime quidem inter se congruit ad totius hominis salutem, animi, corporisq; curatio. Et iccirco apud Ægyptios, et Persas, idem sacerdotes erant, qui et medici. Quid ꝙ dum ægros uisemus arteriæ pulsum sæpe tentamus, dictam delectumq; ciborum docemus, deq; diebus creticis sæpius interrogamus? Sed et ꝓnosticari de ægroto ex officio quoq; nostro scire debemus, quum habeamus sacramenta nullis, nisi desperatę ualetudinis cōferenda. Quo circa ubi non adsit medicus oportet sacerdotem eiusmodi signa cognoscere, quæ ad hanc diuinationem faciant, et quæ consociata sunt medicinis. Dicit enim Hippocrates oportere medicū dicere de ægroto, quæ sint, quæ fuerint, et quæ uentura sint.

De cognitione naturalis historiæ, et cosmographiæ. Cap. XXV.

IN eo quoq; studiorum genere (ut arbitror) est cognitio naturalis historiæ, et eorū quæ de naturis animalium, lignorum lapidum, herbarum, metallorum aliarumq; rerum scripta sunt: nā (ut scribit Augustinus) hæc omnia ad cognitionem, et ad ænigmata diuinarū scripturarum soluenda plurimum ualent. Istarum nāq; rerū imperitia facit, ut multa non intelligantur: quæ trāslate, et mystice posita ubi i diuinis scripturis cōspiciūtur.

Cosmographiæ quoque noticiam, id est mundi descriptionem tenere, utile esse censentur ad intelligentiam sacræ paginæ: ut noscamus prouincias, urbes, montes, loca, maria, lacus, & flumina, quæ in ea sæpius memorantur. Erit etiã conducibile scire, quomodo Mathematici differant, terram in medio mundo sitam, ad uniuersi cœli complexum, esse instar puncti, uel si quid exilius, minusve dici, aut excogitari puncti possit. Nam multum quidem prodest ad reprimendam hominis superbiam intelligere quam minima sit terræ portio, quam tanti facimus mortales. Vnde Plinius. Non aliud est, inquit, terra uniuersa, quàm mundi punctum, hæc est materia uitæ nostræ, hæc sedes. Sicut ergo ipsius terræ situm, formã, circunscriptionemq; cognoscere pulchrũ est, ita ignorare turpissimum. Tradunt enim situm uniuersæ terræ globosum, quinq; distinctum zonis, quarum mediam solis ardoribus penitus adustam esse: duas uero extra, leuaq; importunis frigoribus, & rigore niuium, & perpetua glacie semper oppressas: reliquas autem inter mediam, & extremam ab utraq; parte, ob suam temperiem, & hominum frequentia, & gregum, & armentorum, & frugum copia beatas. Harum autem plagarum altera est sub axe posita septentrionali, quã nos colimus: altera uero sub axe australi græci uocant Antiaxona, nõdum bene nota nobis: nuper tñ à Lusitanis, & Hispanis inuenta dicitur: & est (ut perhibetur) iam longe lateq; peragrata. De partibus ueroillis, quæ nobis sub pedibus sitæ esse uidentur magna altercatio est inter scriptores, etiam ecclesiasticos. De ea nanq; re & Lactantius, & D. Augustinus multa docte copioseq; scripserunt.

De cognitione Arithmeticæ. Cap. XXVI.

ADidem quoque facere uidetur cognitio Arithmeticæ, quæ est numerorum disciplina. Sunt

enim celebranda solennia quædam festa, quæ ad Lunæ cursum, & ad rationem dierum sic se habent, ut sine Arithmetica ratione rite deprehendi non possint. De his numeris. D. Augustinus in libris de Doctrina Christiana subtilissime differit dicens numerorum formis, quædam similitudinum secreta in libris sanctis depromi posse ab arithmeticæ peritis, quæ propter numerorum imperitiam simpliciter legentibus clausa, atque penitus occulta sunt. At qui uero pars ea, quæ in contrahendis: & subducendis summis tota posita est, quam ratiocinatiuam dicimus, ad mercatores potius uidetur pertinere, quam ad clericos, atque multo aptior esse quæstui, quam religioni: attamen nequaquam damnanda, quando non ad auaritiam, sed ad publicam, priuatamq; rem agendam nobis quandoq; necessario comparetur. Quamobrem nos metiendi, ratiocinandiq; utilitate inspecta, huius artis terminabimus modum: sicut Cicero docet. Quod autem Pythagoras quondam numeris tantum tribuerit, ut & Deum ipsum per eos cuncta agere & inuenire opinatus sit: fuit id sane magis hominis aniliter delirãtis, quàm philosophi rationabiliter opinantis.

De scientia artis musicæ. Cap. XXVII.

REstat modo de musica admonere, quæ in decantandis diuinis laudibus clericis maxime necessaria est, ac propterea scitu dignissima, his præsertim, qui statis horis in templo musicis concentibus, uoce, corde, & organo consueuerunt gratias, & laudes domino decantare. Spiritus quidem his modulis excitatus, meditando cœlos sæpe ipsos suaui quodam quasi uolatu conscendit. Non enim omnes ad meditanda facile cœlestia idonei per seipsi sunt,

sed plæriq; ad ea aliquo sensuum adminiculo, quasi iu
cundo quodam uehiculo subuehuntur: & arrecto statim
animo è terris sursum mente ad cœlos euolant. Quare
nullo pacto contemnenda est eiusmodi disciplina: quan
do id fieri aliter non possit, nisi artificioso concentu: qui
constat modis quibusdam dulcisonis pressæ elatæ, & fle
xæ uocis, mensuraq; temporis ipsarum uocum numeris
accommodatæ. Hoc autem inuentum sic in templis ca
nendi, ut. D. Basilius scribit, à spiritu sancto processit: qui
mortale genus ad uoluptatem & ad uitium suapte natu
ra procliue, & à laboribus auersum, ad opus uirtutis, san
ctis præceptis ea numerorum modulatione comprehē
sis, inuitat: ut homines aurium oblectatione deliniti, sub
specie iucunditatis, sermonis utilitatem percipiant. Fecit
id more medicorum, qui ægris daturi medicinas ama
ras, ut ab haurientium gustu discutiant amaritudinis nau
seam, condiunt dulciter pharmaca saccaro: & suauiter
melle pocula circũliniunt. Facere etiam ad intelligẽtiam
scripturarũ mu.icam artem summus quoq; doctor Au
gustinus affirmat. Non pauca, inquit, claudit, atq; obtegit
non nullarum rerum musicarum ignorantia: nã de psal
terii, & citharæ differentia, quidam non inconcinne ali
quas rerum figuras aperuit, hæc ille. Non tamen uelim
in ea re quẽquam nostrum occupari plus æquo, & pro
ficere usq; ad theatralem luxum: sed quatenus in sacris
decet: ubi uti oportet uoce scilicet uirili distincta, & gra
uibus numeris suauiter modulata: non autem fœminea
indiscreta: & quæ solo tinnitu modulaminis, & uario gar
ritu uocum sine uerborum prolatione, & sine sensu, aures
tantummodo inaniter ualeat demulcere: ut hoc no
stro æuo in templis alicubi fieri consueuit: ubi lituis, tu
bis, ac fistulis ita undiq; templa perstrepunt, ut theatrali
bus ludis, & choreis potius, quàm aut sacris, aut diuinis
laudibus interesse uideamur. Quanto in eo prudentio
res fuere antiqui spartæ: qui ne eiuscemodi uirtutis la

beis aliquando suam ciuitatem inficeret, Timotheum ci-
tharædum nobilem, & illic apud se magno iuuenũ con-
cursu, artem musicam profitentem relegandum à se pu-
blice censuerunt, tanquam leges soluentem, & iuuentutis
mores labefactantem, quoniã ad molliciem cantus chor
dam unam primus omnium in cithara consonæ uocis
addiderat. Iure ergo optimo hoc tam operosum, ac la-
sciuum musicæ genus, & tam molles, & inutiles moduli
theatro, & scena magis sanè digni sunt, quàm templo, ut
pote quibus acuuntur libidines, et inuitamur ad uolupta
tes, potius quàm ad meditãda cœlestia. Reiicienda sunt
hæc prorsus: ac releganda procul à sacris: & pro his ho
nesti, & graues, & digni Dei auribus perdiscendi concen
tus atq; in templo frequentandi. Sed de hoc etiam pau-
lo inferius aptiori loco dicetur. Non tamen negamus,
quando pro recreatione & animi causa, domi priuatim
modeste musicos modos utendos esse, si quando lassi
longa scripturarum lectione uelimus uel fessum animũ
assidua intentione, uel sensus lassos nimia fatigatione la-
xare. Dandum est enim aliquid laxationis animo, in quo
uis studiorum genere diutius occupato: quatenus fatiga
tus diutino studio, rursum interuallo alternæ quietis for-
tius reparetur: & assurgat ad intermissa studia ita refocil-
latus ardentius. Solent enim nostri animi tẽpestiua qua-
dam intermissione mirifice demulceri: & discussa tristi-
tia studiorum, hilaritate cuiuspiam honestæ cãtionis in-
surgere postmodum ad seria alacriores.

De exercendo corpore. Cap. XXVIII.

VErum quia intelligere scripturas, & literarum stu
diis occupari, non omnibus datum est: nec expe
dit ualetudini, assidue, & perpetuo in quouis ge-
nere studiorum conteri: labore etiam corporis aliquo,
aut aliis honestis exercitationibus est torpor uincendus,

& ſicut literatis,ſtudiorum nauſea uarietate lectionis,ſta
& imperitis, ocium honeſti cuiuſpiam negocii alterna
tione tollendum:atq; ſimul uariis fatigationibus doman
da carnis petulantia:ne currat libera ſine freno quocũq;
moueat appetitus, ſed uelit nolit, cogatur inuita parere
conſilio rationis. Labor(ut ait poeta)omnia uincit imo
probus. Non eſt autem conſentaneum eum qui fatiga
tione laſſatur,libidine concitari,neq; eum qui occupatur
laboribus intendere ſimul animum uoluptatibus. Vnde
docet Columella auctor ruſticationis ad temperandam
ſæuitiam admiſſarii in libidinem furentis, id eſſe remedio,ut ad molam uinctus,amoris petulantiã labore tem
peret.Magnos quoq; imperatores legimus,male paren
tem,& diſſolutum nimia licentia militem, ne uacet ulte
rius præ nimio ocio laſciuire, & ab armis ad luxuriam
conuerti,uariis expeditionibus,& nouo quotidie labore
conſueuiſſe de induſtria coercere. Nihil profecto tam
certum eſt(ut dicit Seneca) quam ocii uitia negocio diſ
cuti.Generoſos ſiquidem animos enutrit labor: at ociũ
etiam natura ſtrenuos,ignauos ac molles reddit.Quan
to enim corpora defatigatione, & exercitatione ingraue
ſcunt tanto animi ſublimius eleuantur. Lectione ergo,ac
labore pariter ocia fugãda ſunt:quatenus eiuſmodi exer
citia tutioris quietis nobis referãt commoda. Nihil quid
dem tam apte uitam hominum inſtruit, atq; confirmat,
quàm honeſta, & moderata corporis exercitatio. Ne
que enim expedit ſemper libro, ac pugillaribus affi
xos eſſe.dandum eſt enim quandoq; & animo aliquod
interuallum, ut is remittatur, atque ab aſſidua intentio
ne quieſcat:& propterea nunc id, nunc illud agendum:
modo meminerimus modeſtiæ, & quicquid facimus
ad animi uigorem, & ad domandam carnis petulan
tiam faciamus. Sunt autem quædam exercitationes
perfaciles, quæ laxantes ſatis quidem animum, cor
pus non multum laſſant. Sed hic in hac re ſicut, &.

in aliis omnibus, magna est semper habenda ratio ualetudinis, & decori. Genus autem exercitationis id erit præcipuum, deambulatio frequens, pila, saltus, cantus, & eiusmodi: dummodo hæc alioqui per etatem liceat, & ordini, & loco, & tempori quadrent: nec commisceatur eis aliquid turpitudinis. Quod erit sane facilius, si eiusce modi rebus honestos utros, & maiores natu curauerimus interesse, quorum auctoritatem uertamur. Opus uero exercitationis, unicuique uel maioris, uel minoris, uel huius, uel illius, pro habitudine corporis, & qualitate personarum tractandum est. Insuper addenda quoque (si conducere uideatur) rusticatio, peregrinatio, equitatio, & eiusmodi. Quinetiam si loci natura ferat, & uacet licet tibi piscibus, uel hamo, uel reti insidiari, feras laqueis capere uolucres uisco fallere, uel retibus: ut aliquando uel sic, uel alio quouis honesto exercitio, aut labore ipsum quoq; diabolum fallas.

De agresti exercitio, & rustico opere faciundo. Cap. XXIX.

RVris quoque opera, & si plus temporis exigant, attamen in primis, siue fructus, siue animi causa feceris, et iucunda sunt, et perutilia. Rus siquidem corpus alit, animum delectat, relaxat omnem tristitiam spiritus: et quæcunque ea cura fuerit, quæ implicet mentem, facile suis studiis, exercitiisq; dissoluit. Non enim duas simul curas admittit humanus animus, sed dum unam fouet, reiicit alteram: et dum unius meminit alterius obliuiscitur. Quis nõ malarũ, quas amor curas habet, hæc inter obliuiscitur: ut ait eleganter Horatius. Vnde legimus apud

Ciceronem, Lelium, & Scipionem uiros clarissimos, atq; sapientissimos ad deponendas grauiores curas rusticari sæpe solitos, & tũc (ut ille refert) incredibiliter repueraſcere, quum rus ex urbe tanquam è uinculis, euolauisſent. In rusticis quidem moribus (ut idem refert) & in uictu arido, & in horrida, & inculta uita, maleficia, quæ lia in urbibus, non gignuntur. Conducet ergo pudicitiæ uehementer, siue ruri, siue in urbe degas, in opere agresti te seorsum à frequẽtia quãdoq; in tuo, uel agro, uel hortulo curiosius exercere: non tamen rustico, & imperito more, & usq; ad lassitudinem, sed animi causa, urbane, et placide, cum moderamine, & ratione ualetudinis usq; ad sudorem: ut, iuxta illud nostri creatoris elogium, in sudore uultus tui uescaris pane. Gen. 3. De hortulo sic perbelle Vergilius. Oblectat hortus, auocat, pascit, tenet, Animoq; mœsto demit languores graues, Membris uigorẽ reddit, & uisus capit. Refert labori pleniorem gratiam, Tribuit colenti multiforme gaudium. Neque enim erubescendum esse cuiquam arbitror, si callosam ex eo opere gestet manum, & sentiat inde digitorum articulos sibi aliquanto fieri duriores. Psal. 127. Opus manuum tuarum (ut ait propheta) quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Cui nam quæso mirum uideri debet, atq; haberi eo nomine indecens, uel indignum: q; agreste opus, atq; olitoris officium ineundum, pro subigenda proteruia carnis dicãt quum & olim à nostris maioribus (ut legitur in decretalibus sanctionibus) etiam præceptum fuerit, ut sacerdotes mane, expleto matutinali officio, & persoluto penso suæ seruitutis, uidelicet prima, tertia, sexta, nona, & uespera (ita ibi scribitur) exeant ad opus rurale in agrũ: ut suo potius labore, quàm mercatura, ullove alio turpi lucro comparent sibi necessaria. Legimus item in sacris literis. Eccle. 7. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. Celebratur & apud gentiles illud Apollinis à Gige tunc amplissimo terrarum rege consulũ admi-

randum responsum: quo Aglauum Prophodium agricolam rege ipso adiudicauit esse multo fœliciorem: q̄ is in angustissimo Arcadiæ angulo exiguum quidem agellum, sed annuo uictui large suppetentem coleret: & q̄ ibi paruo contentus, omni deposita cura, liber, & absq; metu, ac molestia uiueret. Fuit olim profectò & monachorum proprium operari manibus, & inde ex proprio labore sibi uictum cõparare: ne domi umbratilem, ac ociosam & sellulariam, ut mulieres, uitam agerent. Sed neque Paulus ille uas electionis erubuit apostolicis manibus operari, ut ex iusto labore suo sine alterius damno, uel incommodo sibi necessaria prouideret. 4. Cor. 4.

Quo circa tibi quoq; graue esse non debet, uineta, fruticetaq; uarii generis certo ordine tuis sæpe manibus serere: atque etiam suis temporibus putare, transferre: inserere, sepire, circunfodere, stercorari: ut ex istis tuis postmodum laboribus, ultra q̄ carnem domasti, iucundos etiam, ac uberes capere fructus possis: quos tam amicis quàm egenis liberaliter pieq; aliquando dispartias. Humum insuper, ne quando uaces, quum opus fuerit, sarcito, & exherbato, interuellito, repurgato, fodito: areas uerrito, semitas distinguito: & cũcta denique affabrè tua arte, & cura potiusq̄ labore disponito. Varia subinde olera, uel ad delectationẽ, uel in usum medicaminis, uel quibus tuipse cum tuis salubriter, frugaliterq; uescaris, ex selectis seminibus omnis generis serito. Sit tuus iste hortulus optime cultus, iucunde ornatus, ingeniose compositus: operaq̄;, & labore suo semper uernans, semper irriguus. Istic lactucæ aptè sedeant, & liratim, Brassicaq̄; ex seminario translata pari interuallo consurgat, Allia quoque ibi porri, cœpeq̄; uirescant. Serpant cucumeres, pepones, cucurbitæ, raphani. Adsint napi, rapæ, pestinaca, betæ, petroselinon, papauera, crocus, coriandrum, melliſophilos, seu boracum, millefolium, hyssopum, asparagi, apium, anetum, ruta, sinapis, caparis, si tamen, locus ferat.

Menta quoq; nasturcium, inula, satureia, feniculi, marrubium, thimus, endiuiaq; & defossa, & libera, cichorea, bulgloſſus, pimpinella, maluæ. Spiret istic etiam suauiter amaracus, serpillum, pulegium, saluia, absyntium, piperitis, rosmarinus. Nec absit præterea, faba præcoqua, & pisum, quod suis suffultum adminiculis frugem afferat. Eruca uero, & bulbi, & quicquid amicum est ueneri proculesto: nisi forte uel opus his sit familiæ, uel usui melioriseruentur. Alioqui uideberis imitari attalum Philomatorem, qui regio horto aconitum, & cicutam, & alias herbas mortiferas fertur studiosius coluisse, quàm salubres. Rosas etiam, & lilia, & uiolas, & flores id genus mille, qui uitæ nobis uanitatem demonstrent, spirare ibi odores suos, minime uetandum puto. Adsit quoque, si placet, & Heliotropium, quod solis conspectum sese conuertens nubilo etiam obumbrante indicet tempus, horasq; diei. Exornent insuper locum Lauri, Mirti, Cupressi, Iuniperi, & eiusmodi arbores aspectu pulcherrimæ, uel si magis placet, frugiferæ: qualis est arbor Punica, ac Perfica, Fici, Malli, Sorba, Mespili, Pruni, zinziphi, Mala, Cotonea, Citrea, Pyri, Amigdali, Tuberes, Caroli, & eiusmodi. Ibi te Buxus quoque in uarias detunsa animalium effigies: atque indiuersarum rerum formas, & contextum ex aliis arbusculis topiarium opus amœna sua uiriditate detineat. Istinc tibi de collibus, aut in plano uineta frondeant, & præcoces uuas, & apricas prospectes oliuas. Hæc sunt sane optima oblectamenta, in quibus possumus exerceri recte, & honeste delectari, & fugere ocium pariterq;, & tentationes diaboli: quas ipse nobis uacantibus perignauiam facile subministrat.

Dandam esse literarum studiis aliquam interʒ misionem. Cap. XXX.

VErum si forte literarum studiosiores fuerimus ut nihil necesse sit fallere his rebus ocium, non est tamen ꝙ propterea ab eiusmodi exercitaʒ tionibus omnino desistamus. Condiuntur enim his oblectationibus studia, non deseruntur: ut pote ad quæ ex ipsis sane exercitationibus alacrius promptiusq; reʒ dire consueuimus. Nimirum uita hominis in remisʒ sionem, ac laborem æque diuisa est: & inter se uiʒ cissim hæc duo rectissime conuertuntur, labor, & quies, ut scilicet in orbem, labor quieti, quies labori succedat. Et enim sic se habent res humanæ, ut semʒ per sequatur uigiliam somnus, tempestatem tranquiʒ litas, serenum nebula, bellum pax, laborem requies, seueritatem alacritas, nimiam in quacunque re intenʒ tionem remissio: & econuerso. Hinc etiam festi, proʒ fectiq; dies uidentur fuisse instituti hinc etiam solemus arcus, lyrasq; remittere, non tanquam despectas, sed ut possint, quum usu uenerit, & illi tendi fortius, et hæ ex interuallo suauius delectare. Studio itaque aliʒ quo, seu lectione scripturarum, siue corporis exerciʒ tatione tam doctorum, quàm imperitorum (ut cuiq; expedit) ocium omnino tollendum est: ne quis inʒ terim aut malis artibus diaboli, aut sua ipsius oppriʒ mi possit ignauia. Quod consilium sane quicunque neglexerit, in magnas mox solicitudines incidat, neʒ cesse est, omni postmodum negocio duriores, iuxta illud uerum, et elegans prouerbium. Negocium ex ocio. Multa quoque alia idonea exercitia, atque honesta oblectamenta esse, non ignoro, quæ ad id faʒ cere possent, sed longum esset omnia referre, tanʒ tum peto, ne improbentur ullo pacto honesti, & moderati labores: quandoquidem, ut indiuinis literʒ tis habetur, ita nascatur natura homo ad laborem,

Iob.5. ut auis ad uolandum, Sunt qui sciant fallere ocium, et leuare studiorum fastidia musicis concentibus, & interdū exercitationis loco, cantu, fidibusq; sese oblectare: quod nequaquam esse improbandum ducimus, quum dicat. D. Augustinus in libris de musica, eum non esse harmonice compositum, qui harmonia non delectatur. Innumeri fermè fuere, & sunt in præsenti doctissimi uiri, atq; ēt, cōtinentissimi, qui animi causa, & ad leniendum laborem studiorum, & ad ocium fugiendum soleant certis horis sese his modulis delectare: & hac una re potissimum animi sui tristitiam consolari: ut de Dauid sancto, & Saule rege in sacris regum gestis perhibent. De tristitia autem, quæ fugienda sit Paulus Apostolus in secunda sua ad Corinthios epistola ita differit. Quæ enim inquit, secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem. Tristitia quidem secundum Deum est, dolere se peccasse, & satisfacere pro delictis, et propterea dicitur pœnitentiam operari: at sæculi tristitia est angi ob egestatem & egritudinem, & incommoda, ac aduersa huius mundi, quæ plurima sunt, et hæc operatur mortē, id est peccatum: quum quis ea patienter ferre non possit, et afflictetur nimia tristitia: & iccirco quibuscunq; rebus possimus, fugienda hæc est nobis, ne per eam in mortem incurramus æternam. Verum tamen & in his, et in cæteris exercitationibus (ut huic tandem parti finem ponā) nosse at unusquisque quid sibi potissimum expediat, suoq; ingenio conueniat magis, atq; ad id applicet se se, quod conducere nouerit negocio, et professioni castitatis, Nō est ignauorum, aut delicatorum (mihi credite) seruare castimoniam, sed strenuorum tantum, ac fortium, qui nouerunt aduersus concupiscentias carnis, in acie semper parati stare: semper decertare, semper uincere.

1.Reg.16.

2.Cor.7.

De meditatione, contēplatione, et oratiōe. Ca. XXXI.

VErum enim uero nihil horum, quæ hactenus dicta sunt, satis uidetur facere ad consequendum firmum certumq; præsidium castitatis (qq̃ sit uel quodlibet etiam per se magnum) nisi meditatio lectioni, et oratio meditationi, et contemplatio orationi, uicissim cum delectatiõis exercitatione, et fatigatione succedat, ut satis dictum est. Ornanda quippe est castitas spiritualibus operimentis, ne nuda prorsus, et pauperrima uidetur appareat. Nam iuxta D. Gregorii sententiam, nec castitas magna est sine bono opere, nec bonum opus quicquam est sine castitate. Quatuor enim sunt gradus spiritualis profectus, qui traduntur nobis à maioribus nostris. Lectio, Meditatio, Precatio, Contemplatio. Primus quidem gradus, quæ est lectio, perquirit ignorata, alter quæ est meditatio, perquisita degustat: tertius quæ est oratio suppliciter gustata deposcit: ultimus quæ est contemplatio, petitis et desyderatis fruitur: quod tũc euenit, quum mens sepositis omnibus curis Deo penitissime iungitur, et est id summa, ac perfecta consummatio uirtutum. Quod quidem munus per paucorum est sane hominum adhuc in carne uiuentium, possibile tamẽ, ac minime desperandum homini præsertim casto. Verum si id nobis nequaquá contingat, quod plerisq; legimus obtigisse: qui libere meditari cœlestia, ac Deum gustare suauiter per contemplationem ualuerunt: non est ꝓpterea ꝙ molestè feramus, sed (ut docet Augustinus,) facere debemus, quod ad nos pertinet, atque in nostro est arbitrio, legere scilicet meditari, orare. Orare inquam assidue, ut adiuuet infirmitatem nostram Deus et uideat imperfectum nostrum, et doceat nos facere uoluntatem suam. Legere autem, debemus, quæ nos instruant præceptis, commoueant consiliis, erudiant doctrinis, et sanctorum denique gestis, atq; exemplis confirment. Quæ omnia assidue, ruminando, ad intima cordis transfunden̄da sunt: ut his fulcimentis mens humana firmata,

aduersus omnes diaboli fraudes,et mundi blanditias,et carnis mollitiem, stabilis in castitatis proposito perseueret.Facit quidem diuina meditatio , ut quãdiu intra nos animo taciti cœlestia meditamur,nihil,aut parum admodum carnis sarcinam sentiamus,et diuinę intuitionis desyderio,et amore cœlestium succensi magis magisq; flagremus.Eligatur itaq; à nobis ad ea,quæ dicimus, idonea,et loci,et tẽporis opportunitas. Loci scilicet,ut omni strepitu , ac tumultu uacet quo frequenter uelut insessum,et tutam stationem liberi , et taciti ad meditandũ ueniamus.De tempore autem non est, ut quicquam distincte præcipiamus: quum omne tempus idoneum sit ad meditandum , et orandum: attamen præcipuum est antelucanum , ubi primum è somno exurrexerimus, de quo regius propheta dicebat.In matutinis meditabor in te , quia fuisti adiutor meus. Tunc enim leuiori stomacho,et interuentu maioris quietis,sedatis curis , et mente interpellata:inuitatiq; etiam ipso noctis silentio cœlestia ardentius meditamur.Et hoc sane est promptum , præsentaneumq; remedium ad proterendum,atq; effugandum desyderium uoluptatis : nam(ut ait quidam)facile laqueos euadit in terris , qui oculos mentis hinc procul habet semper in cœlis. Meditari quidem nos oportet assidue et quantum,et quid,et quot'nominibus domino nostro debemus,qui quũ non essemus,nos fecit, et quũ simus pauperes,et nudi,atq; omnium egeni, nos pascit, induit,tuetur,ditat:et quũ captiui teneremur , et essemus culpæ obnoxii,et in sordibus peccatorum iaceremus,redemit nos , ac lauit omnia nostra peccata sanguine , et aqua de sui sancti lateris plaga manante. Id nunquam sane , nec horæ quidem momento , excidere nobis debet , quomodo pro nobis de cœlo demissus sit ipse noster dominus et saluator Iesus : et quàm humilis factus nascendo , quantopere fatigatus uiuendo , quam impudenter spretus , et contumeliose illusus docendo,

Psal.62.

quam denique crudeliter, impie, et immaniter uerberatus, uulneratus, transfossusq; moriendo. Verum quia de meditatione multa ubiq; à scriptoribus pie, salubriterq; narrantur, nihil hic ultra à nobis addendum prolixius necessarium esse duximus, sat fore existimantes huius rei meminisse sic obiter fecimus.

Languores, et solicitudines plurimum prodesse ad reprimendam uenerem. Cap. XXXII.

QVantum autem faciat ad continentiæ rationem animum interdum aduersis rebus angi, et corpus languoribus affici, latere arbitror neminem. Res est sane notior, quàm ut indigeat argumentis, q̃q; prolixiore oratione sit opus. Cura nãq; curam, ut clauus clauum propellit: et (ut Comicus ait) malitia alia aliam trudit. Nihil est enim ad profligandum desyderium ueneris, doloris perpessione, et animi molestia potius: nam quicunque eiusmodi aduersis afficitur: intendere ei animum uoluptatibus non uacat. Duobus nanq; doloribus (ut scribit in Aphorismis Hippocrates) simul eisdem locum infestantibus, uehementior alterum obscurat. At qui etiam id boni hoc malum præstat: q; quisquis inter huius mundi illecebras interdum aduersi aliquid experitur, statim cogitur humanæ conditionis, et fortunæ inconstantiæ meminisse. Q uicunq; enim uoluptates carnis his amaritudinibus respersas, aut potius repletas uidet, discit eas minus curare, minus amare: ut pote incertas, fluxas, et uanas: et quæ possint cito graui superueniente dolore quopiam ex uoluptate inærumnas conuerti: et aduersis casibus, uariisq;

mutationibus, et perturbationibus sæpius interrumpi. Quod autem de molestiis, et solicitudinibus animi dixímus: eadem ratione uidetur esse dictum de mala ualetudine corporis: quæ persæpe conuertitur in salutiferum remedium sanitatis, restituens animum ægrum, et amore sautium, ad optimam ualetudinem. Docet enim Plato ad seruandam continentiam, et ad philosophiæ cognitionem percipiendam multum solere prodesse, debile, et ualetudinarium corpus habere. Quod quidem q̃ sit probabile, non tam cuiusquam sapientis auctoritate, quàm multorum etiam exemplis patet, qui tenui ualetudine, et mala quadam dispositione corporis assidue laborantes, et in studiis literarum euaserunt doctissimi, et in totius uitæ moribus integri, et continentes fuerũt. Hic non est q̃ quisquam admiretur, si morbos, solicitudines, molestias, resq; adeo nobis aduersas, attulerim pro remediis, ut à uenereis perturbationibus, atq; amoris insani angoribus liberemur. Nimirum in omnibus perturbationibus animi quæ solent uulgo contingere, nulla sane uehementior esse, solet impuro, atq; interdicto amore. Attamen quoniam omnes natura mœrorem fugimus, alacritatem q̃; captamus, paucis admodum persuadere speramus accersendas esse ultro molestias, et afflictiões eiusmodi suscipiendas gratis: quum id certe à natura hominis, et a communi consuetudine prorsus abhorreat. Difficile propterea et permagnum suadere mœrenti, ut suo iudicio existimet, ita male affici, sibi melius esse, q̃ recte ualere, et incolumitate frui posse. Verum quia hoc etiam remedio, libidinis morbo quãdoq; immo sæpius consultum simus, non ab re mihi uisum fuit huius etiam hoc loco meminisse: ut quamuis non optemus eiusmodi molestias, saltem si in eas incidisse contigerit (ut sæpe fit) feramus æquo animo: et tanquam missas diuinitus æqui boniq; faciamus: præsertim si quando citra culpã nobis euenerit ut affligamur: scientes plærosq; nostrum

non tam,

non tam, ꝙ deliquerimus, pati, quàm potius ne delinquamus in posterum, & grauius postea puniamur.

De lasciuorum hominum consuetudine fugienda: & si contingat quid interim sit agendum. Cap. XXXIII.

DIligenter continentiæ studiosis, & in primis cauendum est, ne quando turpibus, & lasciuis sodalitiis misceantur. Qui enim cum ingeniis conflictantur eiusmodi, haud facile poterunt habere suæ uitæ modum, & non simul turpiter labefactari libidinibus sociorum. Nam quum corporis, tum animi contagia ex alio in alium cito, facileq; transiliunt. Scribit Græcus auctor Plutarchus tantam uim habere assiduam cum aliquo consuetudinem, ut plærunq; quis inscienter, nõ animi solum, sed ex corporis uitia eorum, quibus cum diutius uersatus fuerit, imitetur: & ꝓpterea, & Platonis gibbum, & Aristotelis balbutiem plæroscp ex eorum familiaribus, & discipulis retulisse. Compertum est etiam qui cum lippis assidue degunt, eos affici solere eadem lippitudine cum illis, Serpunt enim animi, pariterq; & corporis contagia, ac inficere sæpius sua uicinitate, & consuetudine proximos solent. Affricat (inquit Seneca) morum suorum scabiem conuictor corruptus. Quo circa non ab re factum est prouerbium. Qui iuxta claudum ambulat, discit subclaudicare. Et pertritum illud, & uulgare huic simile. Qui cum lupo uersatur, ululare condiscit. Præcipiunt propterea medici, eos, qui uelint consulere bonæ ualetudini, inter hoïes succulẽtos, iuuenes, hilaresq;, et uegeto corpore p̃ditos oportere uersari: et fabricitãtes, graciles, male affectos, pallẽtesq; uitare: aut si salutẽ ipsorum cõuictu assiduo temperare. At qui uero q̃to diligentius attendendum est, ut uitemus probrosos, atcp impudicos homines, ne eorum nobis tali conuersatione

animi contagia æque atq; corporis accersamus, q̃q̃ illa, quæ sunt animorum multo sane occultius obrepunt, & longe facilius contrahuntur. Celebratur merito pulchrũ illud, atq; præclarum dictum. Amicitiam aut pares inuenire, aut facere. Et illud frequens in ore omniũ dauidicũ carmen. Cum sancto sanctus eris: & cum uiro innocente innocens eris: & cum peruerso peruerteris. Ea quoq; cõ ualuit haud falso uulgi opinio: esse non posse non malũ, qui assiduus cum malis habitat. Vnde solent adolescentes probabilem de se opinionem uulgo præbere, eorũ se similes fore, cum quibus assidue conuersantur. Ideo Apostolus: Ne commisceamini inquit fornicariis: Quæ nam (ut idem ipse ait) participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? & quæ conuentio Christi ad Belial? Nulla quidem uis maior ad coniungendas amicitias, quàm naturę, ac studiorum similitudo. Nam sic se profecto res habet, ut conciliari turpium hominum amicitia, nisi turpi ratione non possit. Consortem enim, ac participem alienorum delictorum fieri necesse est, quicunq; fuerit arcto coniunctionis uinculo cum libidinoso fœdo, & delinquente copulatus. Vnde sæpe memoratus Apostolus, subtrahite inquit, uos ab omni fratre ambulante inordinate. Et propterea fornicariũ è medio iubet amoueri, ne forte accidat, ut uel modicũ fermenti totam massam corrumpat. Quicunq; ergo castitatis suæ rationem constare desyderat, non sit sibi in potestremis curare, ut relectis procul amicitiis, conuictuq; lasciuorum, honestissimis uiris adhæreat: quibus & bonorum morum similitudine, & optimorum studiorum societate iungatur: & quibus cum frequenter de Deo, de literis de uirtute loquatur: & quos iure, & merito nõ modo imitetur, & amet: sed etiam uereatur, & colat. Nam per mixtin uiuere cum his, qui impudicitias amãt, & Dei præcepta contemnunt, commori cum illis est potius, q̃ uiuere. Certum est enim q̃ sicut multa bona bonis affert

Psal. 17.

2. Cor. 5.

2. Tesal. 3.

pudica,& honesta consuetudo bonorum:ita cõtra,multa mala,turpis & lasciua conuersatio malorũ.Scio quantum mihi semper profuerit tam in studiis, quàm in moribus prope ab incunabulis ad hunc usque diem, Marci Hungarii candida & incorrupta consuetudo, nec non Bartholomæi Caligarii, & Aurelii Scapini,cum quibus me communis patria,communia studia par ætas, similitudo morum eadem professio,mutua officia ,assiduitas conuersationis , & si quid denique in amicitia est potius, ita stricte copulauit:ut non uideatur reperiri posse uinculum maius,quo iam arctius , aut copulatius præstringamur.Sed & alii multi in simili re maximo mihi adiumento fuerunt,quibus me non beneuolentia tantum , sed & arctissimus diuini amoris nexus alligauit. Nihil ergo(ut ad rem redeam)conducere magis potest ad formãdos mores,quàm consuetudo,& amicitia,bonorum.Cõpendio nanque celeriterq; perducimur imitatione,& æmulatione sociorum,quo nos uel nunquam,uel serius nostrũ perduxisset ingenium.Nam sicut gratum est ambulantibus per iter ignotum præuia aliorum sequi uestigia:sic & in uita ad adipiscendam bonorum morum disciplinam conducibile est alienis exemplis insistere:nam quemadmodum uultus ad speculũ , ita mores ad exemplar alienæ uitæ in melius concinnantur.Verum quia æquæ uitiosum est,& omnibus sese credere,& nulli : delectus in ea re studiosissime est faciendus:atque in cõparandis amicitiis maxima cura,& diligentia semper habenda:ut optime sciamus quem sectari,quem fugere debeamus : nã multis simulationis inuolucris (ut ait Cicero) & quasi uinculis quibusdam obtegitur unius cuiusque natura. Et in sacris literis legitur,Prauum,& inscrutabile est cor hominis,& quis cognoscet illud? Nam frons,oculi,uultus sæpe mẽtiũtur,oratio uero sæpissime: ideo tpis interuallo opus est ad ineundã arctius amicitiã,et societatẽ cũ ignotis:ut tãdẽ apte qualis q̃sq; sit ex ipsa experiẽtia cõsuetu- Iere. 17.

dinis appareat quæ diutius dissimulari, aut latere nō pōt. Quam ob rem in contrahenda eiusmodi familiaritate ignotorum, differendum nobis erit iudicium, & superse-dendum aliquantisper, iuxta Pythagoræ documentum: qui uetabat iniici temere cuiquam dexteram: per quod innuere uolebat, non esse inconsulto quemlibet concilandum nobis amicum. Expedit siquidem egregium, sanctumq; uirū aliquem habere nobis è multis, qui nos possit facere meliores: cuiq; expedite, ac nudè patefaciamus omnia nostri cordis arcana: quiq; in uia uirtutum, ducatum præstet: & quem nobis totius uitæ nostræ, & custodē, & censorē ponamus: ut tanq̄ eo intuēte uiuamus, & tanquam eo præsente cuncta faciamus.

De amicabili correctione habenda aduersus errantes. Cap. XXXIIII.

SEd quoniam fieri pōt, ut plerunq; in turpiores quosdam etiam necessario incidamus, & uitare eorū consortia facile nequeamus: propterea ne quid ab eis in eo congressu detrimenti patiamur, tunc iniicienda sunt illis à nobis monita salutaria, atq; piè, prudēterq; suadendum eis, ut resipiscant: atq; cum ipsis tam diu commorandum, quatenus conducere communi utriusq; saluti uidebitur. De hoc Apostolus. Nolite inquit communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem redarguite. Attamen cauendum ne forte cum his in eam familiaritatem amicitiæ descendamus, quæ consueuit similes iungere: nisi forte contigerit, ut emendentur, atque sic emendati, & sui dissimilis effectis, possint & ipsi merito inter bonos, & honestos uiros haberi. Sunt multi qui turpia quidem in seipsis multū adhorreant, sed aliorum turpitudinem nimis æquanimiter ferant, ad omnia conniuentes, atq; dissimulantes. Timent enim si quospiā reprehendant, molestiam illis afferre: atq; abalienare à se eos, & uideri ex eo deinceps minus amici: uel ēt hypo-

Ephe. 4.

critæ existimari: quasi dum eorum uitia castigant, aut se ipsos iustificare, aut illos spernere uideantur. Foras mittendus est timor iste inanis, & uanus, neq; respiciendum quicquam ad nos, sed communi commodo consulendum: quatenus possit salutis fraternæ ratio semper, & ubiq; constare. Quid quæso uerendum est, amicũ amicos arguere, quando, ut apud Ciceronẽ Cato dicit, multo melius de hominibus mereantur, amici qui acerbi, q̃ qui dulces habeantur. Illi enim semper uerum dicunt, hi nunquam: illi prodesse plerunq; possunt hi semper obesse. Quare nõ debent boni, & ueri christiani in qui exercitati sunt in operibus piis, tam improbe, tamq; immaniter delinquere: ut sua opera amicum, & proximum in tanta necessitate destituant: quin potius reassumpto animo, quibuscunq; auxiliis possunt amicis, ubiq; præsto esse, ne pereant. Argue inquit Apostolus, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina. Optimum sane est, & summa laude dignissimum, damnare, et reprehendere turpia, ac facere, et docere honesta: nam si te forte audierit (iuxta illud saluatoris nostri uerbum) lucratus eris fratrem tuũ: sin minus, nihil interim iacturæ passus es: operam dedisti amico, & proindè bene meritus factus es de fratre, quicquid postmodum eueniat. Nemo autem unquam desperet posse monendo proficere: confidat tantum in domino, qui est, qui operatur in nobis. Potens est Deus inquit Apostolus omnem gratiam abundare facere in uobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonũ. Et alibi uiuus est sermo Dei, et efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertinges usq; ad diuisionem animæ & spiritus, compagum quoq; & medularum. Nihil est ergo ut uereamini, omnia possibilia sunt credenti. Neque enim potest non prodesse libera, clemens, atq; beniuola commonitio amicorum: dummodo sit magnanima, & sine contumelia: lenisq; potius quàm seuera: atq; etiam mode-

2. Timo. 4

Matth. 18

2. Cor. 9.

Heb. 4.

tata, breuis opportuna, ac seorsum, suo loco, & tempore præstita: & super omnia, ut sola ipsius causa, qui obiurgatur, suscepta esse uideatur. Cauendum uero interim nequid iracunde, ueluti contra inimicum, ne quid imperioſe, tanquam in subditum, neue quid iniuriose, aut contumelioſe, tanquam in improbum sacrilegumq; dicamus. Atqui leniter admonendus est, ut amicus, dulciter corripiendus, ut frater, clementer arguendus, ut suæ culpæ nescius: eiq; commiserandum, ait uenia dignissimo. Etenim admonitio non loco exhibita, & obiurgatio facta intempestiue, & absq; discretione, est tanquam pharmacum non appositè, neq; ex ratione medicæ artis exhibitum, quod multo aptius est perturbare stomachum, & uexare ualetudinem, quàm leuare languentem. Quam ob rem in corripiendis fratribus benigna adhortatio, & suauis admonitio, ac leuis castigatio, adhibenda est: & asperitas increpationis, atq; exprobrationis, omnino fugienda. Nam quicunq; humiliter in fratre obiurgando sese summittit & sine elatione cum infirmo infirmatur, facile auditur ab eo, qui egrotum se sentit, & indignum curationis. Talis fuit curatio Samaritani illius euangelici, qui in uulneribus sautiati uinum infudit & oleum, & curam illius ægit. Verum & hic in eiusmodi pio, sanctoq; negocio suscipiendo, nihil quicquam temere agendum est: sed prudenter cauẽdum, ne quum alium iuuare quis cupiat, ipse sese perdat. Sæpe enim contingere solet, ut in cõmixtione diuersorũ morũ, ex alienis uitiis quidpiã in se uir bonus qñq; recipiat: qm̃ frequentius solet euenire in eiusmodi cõuersatione, ut malus efficiat ex bono, q̃ ex malo bonus. Cõstat. n. ex consuetudine bonorũ, bonum semper reddi meliorem: ex commercio uero malorum, bonum effici plærunq; malum, & malum semper fieri nequiorem. Quam ob rem quum per societatem, & communionem malorum, & boni contaminari facile possint, studiosissime attendendum est, si quando

Luce. 10.

fortè contigerit, ut quis bonus eiusmodi societatis culpa deceptus corruat, ut statim separetur amicitia, si commode potest: sin minus sensim, pedetentimq; facienda dissiunctio consuetudinis, ita ut amicitiæ, quas non probamus (iuxta Ciceronis consilium) dissutæ magis, quàm discissæ etiam uideantur: ne quando nõ tam deposuisse amicitias, quàm inimicitias suscepisse credamur. Id autem rectè fit, si à nobis in ea re nihil iracunde, nihil contumeliosè, nihil temere, ac sine rationabili, ac honesta causa factum esse uideatur.

Non esse adeo fidendum solitudini: ut hominum consortia omnino fugiamus. Cap. XXXV.

ID etiam prædictis addam, q; sicut frequenti sodalitũ turbæ raro, ita & solitudini non semper credendum est: nam utrobiq; periculum sæpe imminet, & propterea, neutri temere fidendum. Modus sane habendus est in utroq;, quando utrinq; graue animæ discrimen instare cognoscitur. Clamat sapiens quidã. Fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Et propterea Crates philosophus conspicatus forte quempiam adolescentem ultro citroq; deambulantem, & solum, & tacitum nescio quid secum meditantem: interrogauit, quid illic solus ageret. Tunc adolescens. Mecum inquit loquor. At ille. Caue (inquit) ne cum homine malo loquaris. Est itaq; usqueadeo parum fidèdum nobis, ut ubiq;, & semper timendum sit, ne quis nostrum seipsum, non solum conuersando, sed etiam male cogitãdo perimat: quoniam mali comites, & infidi socii nobismetipsis sæpe sumus. Quare præ oculis, & in corde nobis semper habendus est Deus: & in eo fidendum & in eo speRandum: qui solus nos potest eripere à periculis, & constituere in tuto. Etenim quicunque in Deo tanquam in solido fundamento suam obfirmabit mentem, is profecto siue, domi, siue foris, seu in urbe siue in agro, seu

in frequentia,siue in solitudine, seu in foro, siue in tem-
plo,semper idem inuenietur:& sibi usquequaq; cōstans,
& in eodem cōsilio,atq; proposito permanens. Et pro-
pterea nō arbitror ullo pacto solitudinis desyderium sic
amplectendum, ut ex eo,quis uel amicitiæ, uel charita-
tis iucundissima iura contemnat:& incurrat in eam aspe-
ritatem,& immanitatem agrestis uitæ: ut omni humani-
tate deposita, contra hominis naturam exosus humanā
societatem æque mortales cunctos fugiat:qualem fuisse
Athenis Timonem quendam ferunt: qui suapte natura
ita asper,insolens, inhumanus, & hostis suiipsius in tota
uita fuit,ut mortuo sibi,in sepulchro mādauerit hoc epi
taphium insculpi suæ tantæ indicem feritatis.
Hic sum post uitam miseramq;,inopemq; sepultus.
Nomen non quæras, Dii lector te male perdant.
Habendi ergo sunt amici,sodales,duces, & comites:atq;
que uersandum fideliter,& comiter, & amice cum om-
nibus:ac tantidem aliorum salus faciēda quàm propria:
quatenus alii nostri nos aliorum proficiamus adhorta-
tionibus,& exemplis.Sapienter Cicero, Solem inquit è
mūdo tollere uidentur,qui amicitiam è uita tollunt: qua
nihil à diis immortalibus melius habem⁹nihil iucūdius.
Bonorum ergo amicitias nobis cōparemus, & impro-
borum consortia fugiamus, & erit utrinq; laus nobis à
domino:& q; illis non temere coniungimur, & q; istos
non iniurioſe contemnimus: quorum alterum honesta-
ti,alterum prudentiæ attribuitur.

Desistendum esse a colloquiis impudicis, & ab omni scurrilitate uerborū. Cap.XXXVI.

COlloquia insuper inhonesta, & turpia resecanda
sunt,& ab obscœnis, & indignis ore sacro uerbis
prorsus abstinēdum. Haud quidem loqui decet,
quod facere est criminosum:nam quæ turpia factu sunt,

eadem non inhonesta dictu esse non possunt. Vulgare, & peruagatum est, quod dicit Apostolus: corrumpunt bonos mores cõfabulationes malæ. Et alibi Timotheũ suum instruens sic monet. Profana autem, et inaniloquia deuita: multum enim proficiunt ad impietatem: & sermo eorum, ut cancer serpit. Scite admodum, et uere: nã absque dubio profanus sermo de quacunque re sit ille, semper auditores instigat ad malum. Audiens enim hæreticum falsa dogmata blacterantem, in hæreticam prauitatem facile dilabitur: audiens impudicum impudica narrantem, mox et ipse ad lasciuiam concitatur. Contra uero sermo pudicus pudicum facit auditorem: et quum nos ipsi legimus scribimusve, aut loquimur de castitate, nosmetipsos, et auditores nostros reddimus pudicitiæ amatores. Porro nõ tam facile potest morbosæ cuiusq; rei contagium inficere contactu suo, integra, et ualentia corpora: quàm impudica, et obscœna oratio, pudicos, et integros mores. Paulatim quidem sensimq; rerum pudor per impudica uerba discutitur: ac facile in affectũ cordis transit petulans, atq; inhonesta locutio: qua profectò quicunq; assuescit, nec cum uoluerit quidem, postmodum poterit honeste loqui. Iccirco ita sapienter admonet sapiens dicens indisciplinate loqui non assuescas os tuum. Et apostolus instruens Collossenses ait. Sermo uester semper in gratia sale sic conditus. Continendus ergo est sermo, ne nimia uerborum ubertate luxuriet: atque intra os ipsum præstrictis labiis, quasi oppositis aggeribus compescendus: ne in rapidissimi torrentis morem ripis egressus impetuose, libereq; uagetur. Quicũque enim in uerecundos sermones proferunt, uel audiũt libenter continere se diu certe non possunt, quin inualescente consuetudine prolabantur uel imprudentes quãdoq; in aliquam obscœnitatem uerborum. Quare uideat unusquisque quibus de rebus loquatur, si de seriis, adhibeat grauitatem, si de domesticis, lenitatẽ: si quando

1. Cor. 15.
2. Timo. 2.
Colos. 4.
Eccle. 23.

de iocosis (quod perraro fieri debet) iucunditatem: cum salibus uero semper non obscœnitatem aliquam, sed leporem, & urbanitatem commisceat. In his quoque studiose cauendum, ne sermo quamuis urbanus uitium aliquod secretum indicet moribus latere: quod contingere solet, quum quid obscœni à nobis, licet perridiculum fuerit, nimia hilaritate, nimioue risu profertur. Etenim perinde quæsi sensu quodam (ut docet Cicero) effingit humanos mores dicentis oratio. Nam sicut ex uerbis, & sermone consequimur plerunq; ut probi, & casti, & bene morati esse uideamur: sic contra: quum quid minus honeste, aut pudice loquimur, ut lasciui, improbiq; esse credamur. Est enim uetus adagiū, quod intus habet dolium olere solitum. Quam ob rem annitendum est nobis, non solum ut honeste uluamus, sed etiam ut eā orationem proferamus, quam nemo iure reprehēdat: & ex qua nemo possit merito suspicari turpitudinem aliquā, aut animi aut corporis occultam delitescere in nobis. In mente sane quantum libet munda oletum facit, & inquinat sordida, ac temeraria scurrilitas, seu uox mollis, & tutpis, & indecora pronunciatio, quo circa tam oris sermo, quàm uocis sonus ita formandus, ac moderandus est, ut nihil ex ore nostro deprehendi possit, quod dedeceat. Is ergo modus adhibebitur in omni nostro sermone, ut sit semper in sensu grauitas, in uoce lenitas, in uerbis modestia. Extat nanq; prouerbium. Qualis hominibus oratio, talis & uita: & ita uiuere ut quenque iuuat dicere. Proinde Socratem philosophum summæ modestiæ uirum, quum esset aliquando à se quidpiam parum pudice necessario proferēdum, prius ab auditoribus petiisse ueniam ferunt, ac postea coopertum pallio uultum, præpudore, uoce admodum uerecunda dixisse, quæcunq; fuerant in ea re ex causæ necesitate dicenda: quæ quidem, & si à quo dicerentur manifeste constaret, non tamen dici à Socrate uidebantur. Democritus & ipse phi-

losophus acutissimus orationem umbram esse dicebat actionis, ac tales fere euadere homines solere, qualis quotidianus sermo fuerit, quo utuntur. Solet.n. hoc quisq; loqui, qđ amat, q.ꝑ assidue cogitat, quo potissimũ delectatur: & ꝓpterea, ita facile est deprehendere uniuscuiusq; animũ ex sermone: quẽadmodũ (ut aiunt) ex unguibus leonẽ. Itaq; si de carne est sermo noster, carnales appamus, si de mundo mundani: si de cœlo cœlestes, si de spiritualibus spirituales: si de Christo christiani: si de castitate casti, si de militia milites: si de mercibus mercatores: si denicꝙ de impudicitiis impudici: nã iuxta ꝓtritũ illud. Tractit fabrilia fabri. Nulla ꝓfecto tabella, speculove tã clare, tãq; expresse figura corporis redditur: q̃ in sermõe, & in oris sono mẽtis imago, habitusq; relucet. Id qdem adeo uerũ est, ut Socrates nuper memoratus adductũ ad se eruditionis gratia adolescentẽ, decorum qdem aspectu, sed diutius tacentẽ, ita alloqueretur. Vt te uideã adolescens, tu quoq; aliquid loquere. Probè sanè, qñ sic homo soleat uocis sono, ut æra tinnitu cognosci. Vnde Persianum illud. Pulsa dignoscere cautus, quid solidum crepet. At quanto magis approbandum est illud dominicum, uerbum, quod dicit. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo de thesauro malo profert malum: quoniam ex abundãtia cordis os loquitur. Facilius quidẽ est reperiri, qui seria quandoq; & honesta loquatur, & obscœne agat: quàm qui uerbis petulans, moribus sit honestus. Matth. 12

Vrbanitas, et sales quatenus interdũ decere possint etiam uirum grauem. Cap. XXXVII.

NOn tamen omnino improbauerim, si opportunas facetias, & honestos iocos, uelut honestæ, seriarumq; rerum condimenta, nostris quandoq; sermõibus infundamus: modo (ut dixi) id raro fiat, & ita urbane, ut nec auctoritas ridiculis minuatur, nec

pudor occulta ſcurrilitatis ſuſpicione lædatur, ſed quæ tenus habita hominum loci rei, & temporis ratione nihil iocus de grauitate diminuat, atq; haberi ex eo posſis feſtiuus, et comis, magis quàm inuerecundus, et mordax. Quis eſt qui neſciat, quàtopere conciliet ſæpe bonis beniuolentiam hominum comitas, hilaritasq; ſermonis, atque facetiarum lepos ille, quo interdum tanquam ſale honeſta, et grauis reſpergitur, ac conditur oratio. Poſtremo habenda ſemper, et ubiq; ratio nobis eſt, ne quid uidelicet cauſæ noſtræ iocus, ac ſales officiant, neue quépiam lædat ullo modo, urbanitas dictorū. Quod quidem conſequi facile poterimus, ſi fuerit iocus noſter magis lepore, et ſalibus, quàm aculeo, et maledicto facetus: et ſi id ita tractemus, ut nihil ſine dignitate dicamus: ut benigni, et faciles, potius quàm ioculares, et ridiculi uideri poſsimus. Id quoque admonere fortaſsis non erit inutile, ut ſuper mulierum forma, aut de moribus nunquā iocemur, ſiue diſputemus, contendentes: iſta eſt formoſior, quàm illa: at illa contra magis faceta, magis laboris aut illa, uel illa cōptior, aut ditior. Huiuſmodi enim colloquia reddunt nos ſine dubio ſuſpectos impudicitiæ. Nec ab re: ſuggerunt enim concupiſcendi, et fornicandi materiam huiuſmodi obſeruationes: & occaſionem ſæpe, atque fomenta libidinis ſubminiſtrant. Præſtabis uero recte hæc omnia, et facile, ſi hoc unum tibi præceptum nunq; exciderit: ut quicquid dicturus es, prius rōne inita tecum deliberes, quid ſit dicendum: et ubi deliberaueris, tunc demum affari incipias: hoc enim faciens nunquam errabis. Sed id quoque ſciendum eſt, q; ſicut quū loquimur manifeſtum, et morum, et uitæ noſtræ teſtimonium perhibemus: ita quoque dum ſcribimus, chirographum damus: quo circa nihilo ſane minus cauendū nobis eſt, immo magis aduertendum, in ſcribendo, quàm in loquendo, ne q̄d putidius, aut temere in uulgus effundamus, quoniam ea quæ ſcribimus diutius permanent

nec ſicut dictum,ita quoque negari ſcriptum poteſt: aut ullo colore,uel arte mutari: ſcriptione ipſa ueritati teſtimonium perhibente. Quam ob rem quę de colloquiis et uerbis diximus, idem obſeruandum eſt etiam in omnibus ſcriptis noſtris, ut iuxta,et pudice loquamur ſemper,et ſcribamus ſemper honeſte.

Non eſſe patefaciẽdas aures obſcœnis uerbis,nec laſciuis concentibus. Cap. XXXVIII.

AT qui certe non tantum moderari uerba,et calamum,ſed etiã obturare aures ſcurrilibus, et obſcœnis ſermonibus nos oportet. Auditio nanq; aurium menti, et cogitationi potisſimum ſeruit:eiq; uelut agro præparato ſemen frugis multiplicis ſubminiſtrat:ex quo pro ſementis qualitate poſtea uel bonæ,uel malæ fruges exuberent. Qualis nanq; ſermo in aure concipitur, talis etiam cogitatio in mente generatur. Claudendæ itaque aures obſcœnis, ne quid in eas fœdi poſsit intrare, quod animo noceat: quodve nequeat inde excuti facile. Nam quemadmodum qui audierit Chorum,et organa, licet mox ſonus abeat, ſecum fert deinceps in animo modulationẽ,et abſens adhuc eam admiratur,et optat. Sic et obſcœnus ſermo magis quàm pudicus, ſemel auribus admiſſus,hæret tenacius,quàm ut poſsis obſcœnæ rei memoriam,quam ſemel hauſiſti,etiam quum uelis, animo eiicere. Auditus quidem flexuoſum iter habet,et ideo quod ſemel admiſerit,non facile emittit. Quam ob rem ut ab ore,ita et ab auribus continentium procul arcenda eſt, obſcœna, et impudica oratio,nec non inanes,molleſq; ,et amatoriæ cantilenæ,quæ uulgo paſsimq; concinuntur, plenæ uanitate,et impudicitiis,floralia ludicra, et bacchanalia ſonantes. Plato ſapientiſsimus philoſophus has uoces impudicas,et hoc modulationis genus, quod ſola uocum

circunflexione,atq; contentione, & remissione consistit, uelut pudicitiæ pestem, ac uerecundiæ uenenum procul à republica sua,quam constituerat,censuit omnino abiegandum:dicens nihil tam facile animos teneros,ac molles influere, quàm huiusce modi concentus uani, & uoces sic inaniter, & modulate canentes : quarum dici uix potest,quanta sit uis in utranq; partem. Vt enim incitant languentes,ita etiam quum uelis,languescere faciunt excitatos:& modo remittunt, modo contrahunt animos, pro uarietate concentuum, & modorum. Siquidem & nostrates homines,quemadmodum persæpe cantu diuinarum laudum inuitantur ad diuinum amorem, & ad cœlestia cõtẽplanda:ita lasciui iuuenes tibiis, fidibusq; acriter excitantur ad amorem libidinis, ad carnalem concupiscentiam. Quare ut cantus solidus,spiritualis, ac uirilis in diuinis laudibus est habendus:ita contra infractæ uoces,molesq; fidiũ, tibiarumq; concentus procul reiiciendi:ab his potissimum,qui castitatem colunt:ne forte mutari ipsos contingat flexionibus lasciuorum modorum,atq; corruptos ad mollicie à pristina seueritate desicere.Id tanti referre Platoni illi magno uisum est ut diceret,cantibus musicorum mutatis,mutari etiam ciuitatum status. Nihil est enim tam infixum humanis mentibus, quàm numerorum, uocumq; modulatio, ea nanq;(ut dixi)exasperamur, lenimurq; : & ad hilaritatem, tristitiamq; pariter excitamur.Celebratur à grẽcis in ea re Timothei musici præstantissimi factum : cui tanta fuit eius artis excellentia,ut si quando dulciorem, aut suauiorem harmoniam emitteret,animum quamuis iratum ad mansuetudinem,& lenitatem flecteret:si uero cõtra,acerbius, aut austerius pulsaret, animum quamuis tranquillum ad indignationem, & iracundiam concitaret: & propterea fertur is , quum aliquando phrigios modos tibiis æderet , compulisse Alexandrum surgere à cœna , & arma clamare, & arma rapere , & rursum sono mutato,hunc

eundem mitem, & placidum repetere mensam, & armis depositis, rursum cœpto residere conuiuio. Dicitur & Pythagoras in ebrios aliquando incidisse, qui in conuiuio luxurioso furebant, statimq; iussisse tibicinem mutare sonum, ac Dorion canere: quo facto statim ea harmonia audita, ferunt illos ad pristinam mentem fuisse restitutos, electisq; de capite coronis, tanquã bene sobrios epulis accubuisse prioribus. Mira hęc quidem, atq; stupenda, si uera fuerint. Quantum uero aduersus atræ bilis amaritudinem dulcedo cantus, lyræq; ualeant, nemo ignorat: nec fere est quisquam, qui idem in seipso non sit frequenter expertus. Quam ob rem musicam illam sobriam, & sanctam, nequaquam reiiciendam esse censemus: quando Dauid sacrum uatem constat lyra domini laudes decantasse, & ante arcam Dei cithara præciniſſe, & Saulem regem psalterio ab insania liberasse. 1. Reg. 6. 1. Reg. 16 Sed illam tantum musicam relegandam à sacris ducibus, qua nunc uulgo utitur lasciua iuuentus. quæ nil nisi obscœnum sanat, atque etiam qua nunc in templis, inter sacra male abutuntur plerique (ut diximus superius) utpote quæ nullam exprimens sententiam, ita uocibus, ac perfractis modulationibus confunditur, & ultratis numeris concise perfringitur, ut nihil prorsus rei percipiatur, præter sonitum tinnulum, & inanem concentum, ad philomenæ, hirundinisve, atque uolucrum cæterorum similitudinem. Eiusmodi plane catus quanto magis delectant, ac demulcent aures plurimorum, tanto minus diuinis laudibus, templisq; conueniunt. Nam ut legitur in sanctorum patrum decretis. Qui populum uocibus delectat, Deum stimulat, ac irritat impiissime.

Auertendos esse oculos à tabulis, & insignis impudicis, & ab animalium brutorum concubitu. Cap. XXXIX.

VErum ſicut non expedit iis, qui cõtinentiã amãt, audire laſciuos ſermones, nec molles, et effœminatos concentus, ita pari ratione, nefas eſt inſpicere ſigna, & imagines impudicas: quæ et ſi tacent, reſcicant tamen eo conſpectu, neſcio quomodo tacite, deſyderium libidinis: et cogunt turpitudinis illius reminiſci: quam illis forte tabellis exprimunt, et ſculptura, uel cœlatura, uel coloribus imitantur: ex quo mens facile declinat in æſtuantis, ac feruescentis concupiſcentiæ caminũ. Quam ob rem male à plærisq; id genus tabularum, atque ſignorum diſponitur cauſa ornatus in ædibus, ubi ſicut per belle delectat oculos, atq; exornat parietes, ita putide contaminat mentem, et allicit animum ad peccandum. Haud obſcura fama de adoleſcente illo, qui in ſtatua Gnidiæ Veneris, notam ſuę reliquit turpitudinis, inani illius marmoris ſpecie illectus ad uerum concubitum perpetrandum. Hinc et apud comicum poetam, flagitioſus adoleſcens ex tabella picta patrocinium adhibuit nequitiæ, atque negocio ſtuprandæ, uirginis, quod ornabat: oſtentans ibidem adamatæ puellæ, Danaem aureo imbre deceptam, et locus inſidiantis laſciuiam. Ad hunc uſum ſcribit Suetonius Tranquillus Tiberium Cæſarem hominẽ libidinoſiſsimum tabellis, et ſigillis laſciuiſsimarum picturarum multifariam diſpoſitis exornaſſe cubicula, ubi laſciuiis, et libidinibus intẽperãter uacaret. Blanda profecto res eſt pictura, attrahitq; facillime animum ad ea, quæ impudenter pictor affinxit: et turpitudo ſæpe per eam imaginem, uti per ſermonem ſeſe recipit ſenſim in cogitationem: nec inde recedit donec extorſerit fœdæ concupiſcentiæ, et turpis cogitationis aſſenſum. Et propterea Ariſtoteles hanc picturarum licentiam ſic infenſam moribus putauit, ut quum de moribus præcepta traderet, admonuerit magiſtratus, ut æditis ſuper hoc legibus cauerint, ne quid imaginum eſſet in ciuitate, quod ingerat oculis ſpectantiũ argumentũ aliquod

obſcœnus:

obſcœnũ: cuius aſpectu mens refricata turpitudinis me-
moria fœdaretur. Et plato in libris ſuis de. R. P. Num
(inquit) poetas ſolum monere debemus, & cogere, ut
bonorum morum exempla ſuis carminibus præbeant,
alioqui apud nos carmen non componaturſan non cæ-
teris quoq; opificibus uetandum eſt: ne quid peruerſe, li-
bidinoſe, laſciue, illiberaliter, turpiter, uel in imaginibus
ſtatuisq; animalium, uel in ædificiis, aut in quouis alio
opere faciant: ne noſtri homines dum in exemplis uer-
ſantur uitioſis, quaſi per herbas noxias uagãtes, & ex tan
ta copia metentes aliquid, paulatim, ad id animum adhi-
beant, & malum uſque ad ſummum imprudentes hau-
riant. Hæc Plato prudentiſsime. Obſeruatum etiam Ro
mæ fuiſſe quondam legimus, in ſacris Bonæ deæ (de
qua etiam ſupra diximus) ut amouerentur cunctæ imagi
nes maſculorum: ne ſcilicet inter ſacrificandum eo mo-
nitu mens muliebris aliquo turpi deſyderio quateretur,
quod purum earum uirginum, & animi, & corporis can
dorem macularet. Quam ob rem non deberet pictori-
bus, atq; impreſſoribus librorum, in pingendis, atq; effin
gendis fabulis tantum licere, ut ſubiiciant abſq; ulla mo-
deſtia, & pudore, ſpectãtium oculis fœda, & turpia, quæ
leguntur. Quo circa iuſte, et conſulte facerent principes,
ac magiſtratus ciuitatum, quorum intereſt, ſi non tam ex
Ariſtotelis conſilio, quàm ex officio chriſtianæ pietatis,
cauerent maximis pœnis ne deinceps id ullo pacto fiat:
quando turpiſsimum ſane per ſe eſt: & pudori, & chri-
ſtianis moribus maxime aduerſum. Cauẽdum præterea
uel maxime, ne ad quorum uis brutorum animalium,
etiam domeſticorum, reſpiciamus concubitum. Excitan
tur enim eiuſmodi inſpectione fœditatis, fœdiſsima de-
ſyderia: mensq; inde admonita, quaſi ex archetypo libi-
dinis, fœda ueneris uoluptate turpiſsime titillatur. Et ob
id ferunt Clitomacum pancratiaſtem ſtudioſiſsimum ca
ſtitatis à coeuntibus canibus, ubicunq; fuiſſet, multa cum

uerecundia recedere uel saltem auertere sese solitum.
Psal. 118. Honestus sane pudor, & imitandus ab omnibus, ne dū in canibus, & in suibus, & equis: quod uehementer fugiendum est, sed & in cohortalibus, & domesticis auibus: sicut admonet nos propheta dicens. Auerte oculos tuos, ne uideant uanitates.

De locis declinandis ubi turpia spectantur, aut molliter uiuitur. Cap. XL.

ADdam his etiam, ut omnem locum fugiamus, ubi uel turpia spectantur, uel molliter uiuitur. Sicut enim sunt quędam loca morbifera, et grauia, quæ homines quantumuis bonæ ualetudinis infestant, et inualidos ab ægritudine conualescere nunquam sinunt, sic, & accidere moribus solent, sunt enim quædam loca ita contagiosa, & aduersa curationibus animorum, ut homines nunquam neq; recte agere, neq; à malis resipiscere permittant: ita q; nō officere minus lasciuus locus moribus soleat: quàm incolumitati, & bonæ ualetudini, grauis, & pestilens regio. Neq; enim pauciora sunt, neque minora contagia animorū, quàm corporum: immo sine controuersia multo sanè plura esse putantur, & grauiora, Altius siquidem penetrant hæc ipsas mentis medullas, serpuntq; per omnes sensus latius: & ideo maiori conatu, & acriori studio fugienda. Quod q̄uerum sit, Plato ille diuinus nobis suæmet uitæ periculo monstrauit. Is enim quum diuitiis, honoribus, sciētiaq; polleret: ex quo posset (si sibi libitum fuisset) intra mœnia clarissimæ urbis græciæ uoluptuose, pariterq; & glorioſe uiuere, elegit tamen sibi Achademiam uillam procul ab Athenarū mœnibus, in regione non solum deserta, & inuia, uerum etiam pestilente: ut cura uidelicet ualetudinis, atque frequētia morborum insultus libidinis frangeret, & liberius aīo, uacaret, & philosophiæ p̄ceptis intenderet: usq; adeo

graviores animi morbos habendos putabat esse, q̃ corporis. Effœminatos nãq;, & molles nos locorũ deliciæ reddunt: & ad corrumpendũ mentis uigorem plurimũ ualet amœna, & fœlix regio. Iccirco Seneca q̃q̃ in eo à Platone dissentiat, dãnando pestilentẽ locũ, tñ ei in fugiẽda amœnitate regionis ualde assensus est. Ait.n. Si cõtinentiæ studes, habita nõ amœne, sed salubriter. Iccirco. M. Tullius in Verrẽ, cuius incõtinentiã acriter accusabat ut ꝓbabilius esset q̃d diceret, & sibi facilius crederetur, paulũ digressus à causa, Siciliæ amœnitatẽ impense laudat, quo uerisimile fieret, ibi verrẽ libidinose icõtinẽterq; uixisse, ubi loci deliciæ libidinosum alioq per se hoiem magis magisq; accẽderẽt. Propter huiusmodi delicias, atq; nimias amœnitates, infamis admodũ fuit Ægyptia Canopus: ac similiter molle Tarẽtũ, Baiarũ fontes, Mileſiorũ, Sybaritarũq; luxus. Adde & cãpaniæ fomẽta, quæ Hãnibalẽ ducẽ alioqui inuictũ, suis deliciis ꝓfligarũt. Cõtra uero spartana ciuitas seuera semꝑ, & frugi habita est: quippe q̃ lycurgi legibus parẽs à cõtẽplanda Asia, ciuiũ suorũ q̃ diutius potuit, retraxit oculos: ne ciues sui capti illius regionis illecebris, et frequẽtioribus spectaculis deliniti, ad delicatius uitæ genus, cõtra morẽ patriũ liberentur. Arbitrabãtur.n. uiri illi prudẽtes leuius uoluptatũ aculeis stimulari, q̃ semꝑ abfuerũt à cõspectu uoluptatũ, q̃ q illecebrosis spectaculis interfuerint aliqñ. Scitũ est ꝓuerbiũ quicũq; in sole diutius cõmoraꝝ, colorẽ ducere à sole: & q aliquãdiu in unguẽtaria taberna sederit, odorem loci secũ ferre. Pari sane mõ qui residet inter lasciuias, inde recedens, aliq̃d lasciui secũ semꝑ abducat, necesse est. Vix.n. credi põt, qualia, q̃taq; ab eiusmodi lasciuiarũ spectaculis uitia cõtrahãtur, & q̃ morũ pernersitates, et malorũ fomẽta ab histrionicis gestibus, & comædiarũ argumẽtis sumãtur. Quo circa Masilia ciuitas in sinu Galliæ transalpinæ olim clarisima, & Spartanæ seueritatis æmula, nullum unq̃ aditũ in scœnã mimis dedit, & maiori ex

parte comediæ actus, stuproq; contineant argumenta: exploratum satis habens, ex tali consuetudine spectandi, licentiam quoq; ad imitandum dari. Quid est enim tam nefarium, quod suaderi non possit dum libenter spectatur? Mouent quidem spectacula sensus, demulcent affectus, arrident cupiditatibus, expugnant rationem, extorquent consensum, & perdunt denicq; cuiusuis boni pectoris conscientiam. Cuicunq; ergo, continentiæ, & castitatis cura est, procul esse à spectaculis, & theatris, & comediis, & eiusmodi uanitatibus omnino conuenit: & uiuere, atq; habitare seuere: attamen, mea quidem sententia, salubriter, ut uult Seneca, magis quàm pestilenter, ut facit Plato. Par siquidem mihi ex utroq; extremo, animæ detrimẽtum contingere posse uidetur, uel si quis ob nimiã alacritatem ualetudinis bonæ exultans in fœdas libidines proruat, uel si extrema debilitate confectus dolore torpeat, & anima desidia consumetur.

De choreis, & impudicis saltationibus fugiendis. Cap. XLI.

CHoreis autem, ac saltationibus, interesse neq; clericos, neq; cœlibes decere nemo (ut arbitror) est qui nesciat: quanquam dum per ætatem, tẽpusq; liceat, ad hilarescendas nuptias sæcularibus hominibus interdum permitti licite uideãtur. Quid est enim q eiusmodi saltationes decere uiros graues, & castos possit quum nihil tam incitet, instigetq; animum ad libidinem, quàm ea ostentare incõditis, & impudicis motibus, quæ uel natura, uel disciplina, pudoris causa, & honestatis ratione cõtexerat? Cicero in oratione pro murena. Nemo (inquit) sobrius saltat, nisi forte insaniat. Ideo Plato inuitatus aliquando à Dionysio ut post epulas indutus pure pura secum pro conuiuantium hilaritate saltaret, renuit, dicens, non conuenire philosopho muliebria. Quo circa Philippum macedonum regem uirum alioqui seue-

tum,et grauem,quum semel bene potus cum aliis temulentis sodalibus per medium exercitum choreas hilariter iucundeq; duceret. Demades Atheniensis orator ita modeste ac prudēter increpuisse fertur. O rex quid agis? Fortuna tibi imposuit. Agamemnonis honestissimam personam, tu tibi ipsi induxisti personam Thersitæ uilissimam. Agnouit rex errorem suum & destitit palam saltare cum cæteris. Eiusmodi autem saltationem à Coribantibus Cretensium populis primum adinuentam auctor est Plutarchus: quod hominum genus insanum, atque maleficum omnibus sæculis semper est habitum. Quis nam quæso aut pudori, aut uerecūdiæ potest esse locus, ubi tacite per simulationem: motione, uoce, nutu, publicè palamq; docemur obscœna, & fœdissima dictu? Iam illud perspicuum sane est omnium malorum, atque impudicitiarum in uniuersum orbem, facultatem ex hisce suppeditari, atq; subministrari spectaculis. Quæ nam quæso modestia potest esse homini, qui cachinnis, & scurrilitatibus, & saltibus, sine uerecūdia, aut modo publice debacchetur? Quisve poterit mente procul esse à turpitudine, cui tanta species turpitudinis, & tot illecebræ uoluptatum, & tam expressa imago libidinis, ita molliter obuersantur, oculis, occursantq; animo, & sensibus illabuntur? Etenim si in templo Dei, quo orationis gratia cōuenitur, inueniantur plærunq; qui fœminarum aspectibus ferantur: atq; si enim sæpe periclemur incauti, ubi Dei præceptum nos congregat: quid fiet quæso ibi, unde Dei præcepta nos amouent? Et si infestamur ubi sacris mysterijs, adhortationibus, precationibus, atq; præsidijs sacramētorum munimur: quomodo tuti stabimus, ubi diabolicis undiq; dolis, & tentationibus oppugnamur? Procul ergo à nobis, si sapimus, omnium earum rerum facies: quam profecto nec conspicere sine periculo, nec cogitare sine damno, nec concupiscere sine peccato, nec patrare, sine graui nota, & maximo scelere ua-

lemus. Quid nam quæso refert curiosius quicquã spe-
culari, quod & uidere turpe est, & agere nefariũ. Si quí-
dem aut facere, aut cõcupiscere necesse est, quicquid de-
lectamur spectare: quod est sane in ea re utrunq; uitio-
sum: & propterea pari ratione: & consilio utrũq; fugien-
dum. Accedit, q; si ullo unquam tempore hæc spectacu
la fuerint rationabiliter interdicta, hac præsertim tempe-
state magis magisq; sint habenda merito profana, & ue-
tita: quando in his, ut in rebus aliis, ab antiquorum mo-
ribus, atq; modestia omnis disciplina recte uiuendi nunc
in nostris iuuenibus longe desciuerit. Annis quidem su-
perioribus in eiusmodi choreis motus erat grauis, mo-
destus, pudore plenus, atq; etiam (si sic licet dicere) præ
istis pudicus. At his saltationibus, quas nunc exercet iu-
uentus, nihil sane impudentius cõspici potest. Non enim
tunc choreæ nexis manibus, sed lineo panno, quasi resti
iungebantur: atq; eis numeris, eaq; modestia duceban-
tur, ut non saltare magis, quàm incedere ad numeros, tã
mares quàm fœminæ uiderentur. Nunc uero hæc tam
mollis, & effœminata scurrilisq; saltatio, qd possit habe-
re decori, aut honestæ hilaritatis, non uideo: quum hoc
ætuo mutata omni ueteri ratione saltandi, tanta capitis,
brachiorum, pedum, laterumq; agitatione rem agant,
tantaq; uibratione omnium membrorum, ac tam lasciu
uo deniq; motu cõsaltitẽt, ut uix crediderim fuisse olim
apud Romanos à prostitutis meretricibus floralia ludi-
cra turpius agitata. Quo circa tale genus saltationis tãq;
obscœnum, atq; peruersum, & ab honestate christiana
tam alienum, ne laicis quidem existimo quouis tempo
re, ne dum clericis licere posse. Non enim choreæ esse
uidentur: sed mera bacchanalia: atque uera gymnasia,
et umbratiles exercitationes libidinum: ubi meretriciæ
illecebræ, & omnia denique fiant, quæ nequiter ad
uenerem spectatores, alliciant. Sed hactenus de cho-
reis, & de fœdis huius nostræ tempestatis saltationi-

bus, nunc reliqua prosequamur.

De loco declinando, ubi quis libidinose quando quę uixerit, & de memoria uoluptatū fugienda. Cap. XLII.

LOcum etiam mutare, ubi quis antea libidinose quicquā ægerit, haud parum conducere poterit, ad delendam prorsus memoriam uoluptatū, & ad persistendum firmiter in proposito castitatis. Nam ubi talis locus se nobis offert, commouet statim animum, & suffricat recordationem, ac desyderium eorum, quæ quis ibidem uel conspexerit, uel aliquando uoluptuose commiserit. Atq; ex ea, rerum facie rursum ante oculos mentis posita, cogitur omnino uel præterita concupiscere, uel saltem cum aliqua delectatione illius præguſtatæ quandoq; turpitudinis reminisci: quando facillime soleant ulcera male curati amoris recrudescere. Nam ut in corpore, sic & in animo & si uulnus sanatum sit, aliqua tamen semper cicatrix manet: quæ postea ex improuida refricatione facile rumpitur. Quo circa sicut formidabilior ex eo est: omnis offensio, ne recens ulcus grauius integretur: ita maxime cauendum est, ne male curatus animus rursum recidat in errorem. Neque enim facile obliuisci potest uoluptatis, quicunque illecebras ueneris, atque auctoramentum lasciuæ rei quoquomodo aliquando guſtauerit. Canis (ut est in ueteri prouerbio) qui semel corium roserit, ægre inde exterritur. Propterea Themistocles (ut Cicero memorat) Simonidi artem memoriæ pollicenti, respondit: male se obliuisci discere, quàm reminisci: nam memini (inquit) etiam, quæ nolo: & obliuisci non possum, quæ uolo.

Quicunq; ergo uult deponere memoriam uoluptatis obscœnæ, & delere eam penitus animo: is protinus & oculos, & aures amoueat ab his, quæ refricare utcunq; ualeãt fœda desideria uoluptatũ. Minime quidẽ est tutũ, fugientem de carcere, iuxta, uel circa fores carceris ambulare. Ideo nequaquam lapsis cõcesserim, ut frequenter assuescant orare pro his, quibus cum fuerint turpiter aliquando uersati: sed neq; pro formosis etiam fœminis, quarum repetita memoria ita delectet, ut suspicionẽ nobis alicuius taciti ardoris iniiciat. In magno sane positus est discrimine recidendi, quisquis à diuturno morbo recens cõualuit: & propterea nihil ab eo quicquam temere faciendũ, ne rursus in perniciem, & pristinũ exitiũ ruat: nam ualetudinarius, & non dum bene confirmatus, & debilis, facile, et tactu quouis leui impulsus cadit. Non intelligis (ait Comicus) quum ex alto puteo sursum ad summum ascenderis, maximum instare periculum, inde etiam ab summo, ne rursum cadas? Hæc res in summo plane puteo geritur: nisi cordate & sapienter te habeas, facile rues, unde nuper ascenderas. Quare remouenda est omnis occasio, & ad delendam omnem memoriam uoluptatis locus etiam mutandus: nam & ægrotus, qui ex longa infirmitate reconualescere non potest, sæpe loci commutatione sanatur.

De balneis, decq; odoribus, ac superfluis mundiciis non utendis. Cap. XLIII.

BAlneorum quoque fomenta pudicis hominibus nequaquam diligenda sunt: nisi uelint eiusmodi lauacris (ut sæpe fit) inquinari potius, quàm lauari. Vnde Seneca homo constans, & seuerus, posteriori die quàm Baias attigerat, se inde recessisse uel potius aufugisse cõmemorat: ne delicatissimis loci illius balneis, delitiisq; multiplicibus emolleseeret: atq; domũ immu-

tatus ex stoico epicureus rediret. Dicit.n. locum illum ob id maxime declinandum esse, ꝙ, quum habeat quasdam naturales dotes, eum sibi celebrandum luxuria sumpserit. Erāt ibi quidem celebratissima balnea, mollissimæq; deliciæ, quæ animum quantumuis uirilem effœminare suis illis fomentis possent. Qualia in finibus Galliæ prope Thuregum uidisse Poggius se memorat omnium lasciuiarum refertissima, Baianis, seu Puteolanis balneis in omni delitiarū genere omnino præferenda. Vnguentorum similiter fragrantiam, & thymiamata, amomum, moscū, ladanum, & eiusmodi odores, ac pulueres pygmentarios (excepto pestilentiæ tempore) non nisi lasciuis, ac dissolutis moribus conuenire, quis, nisi lasciuus, & dissolutus neget? Sunt hæc quidem effœminatorum, ac parum pudice uiuentium signa, & indicia manifesta. Ideo circo Zeno stoicus celeberrimus cuidam adolescēti unguentis delibuto, mulierem, ait, mihi oles. Nolim tamen me hic propterea existimari indiscrete damnasse uniuersos suaue olentes odores: quum (ut dicūt medici) & ad opprimendam atram bilem, & ad recreādum spiritum, pituitamq; tollendā, conducere, quandoq; non mediocriter soleant. Eiusmodi autem sunt uerni flores, folia, seu cortices citri, siue arancei, cydonia, odoraq; poma reliqua, & omnes suaue olentes fructus (prout natura cuiusq; fert) naribus grati, & pectori, & stomacho salubres. Sed superuacaneum esse puto de his curiosius quicquā præcipere, quum in promptu sit omnibus, in ea re quid quantumq; deceat. Quid ꝙ hæc suaue olentia, & odores eiusmodi multis sunt odiosa, ac etiam noxia? Propterea legitur de Vespasiano Cæsare ꝙ, quum quidā adolescens pro impetrato munere præfecturæ ei gratias agere nellet offensus, quia unguento fragrabat, contempsit, & reiecit à se, & illum profecturæ honore priuauit: dicens, male eum sibi allium obuoluisse, quàm exoticū unguentum. Quod autem de odoribus dictū est, idem

quoq; de affectatis corporalibus munditiis dicendum uidetur. Quis enim potest uehementer & plus æquo corporis mundiciis delectatus seruare uirilem continentiam: aut in his rigorem constantis animi retinere? Nimiq; profecto delitiæ malas generant concupiscentias, totũq; uigorem mentis dissoluunt: quo circa repudiandæ sunt omnino, & animus melioribus studiis applicandus. Quod autem ad eiusmodi munditiæ curam attinet, is nobis in summa modus est adhibendus: ut neq; nimis exquisita sit, atq; odiosa: neq; rursum nimis neglecta, & ad squalorem usq; reiecta: uerum digna uiro: & que tm̃ fugiat agrestes, atq; inhumanas sordes. Par. n. fermè uitium est, & faciles odisse munditias, & ultro præter naturam, atq; illiberaliter, squallorem, & sordes appetere.

De uestimentorum mollitie contemnenda. Cap. XLIIII.

SEd sicut alere, ac fouere delicatè, & molliter corpus non decet pudicum hominẽ: ita pari rõne, nec mollius uestiri: qm̃ iuxta saluatoris nostri dictũ, qui mollibus uestiuntur in domibus regum sunt. Solẽt. n. delitiæ, & superfluus luxus uestium ibi intemperantius abundare, ubi mollius, q̃ par est, uiuitur: arguit. n. hominem lasciuiæ, lasciuus habitus, & delitiosus ornatus. Et. n. sicut tantum cibi capiendum est, q̃tum ad tollendam esuriem sit satis: & tantum uini, quantum ad sedandam sitim sufficiat: ita eis duntaxat uestibus utendum, quibus & obtegi corpus honeste, et arceri utiliter possit frigus: & quas aut anni tempus, aut mos patrius, aut ordinis, aut officii dignitas ipsa requirit: non autem quas lasciua iuuenũ indulgentia quotidie nouas, & inusitatas petulanter excogitat. Nimio enim ac delicato cultu corporis emollescit uigor mentis: & pudor, pudicitiaq; luxuria uestiendi dis-

Matth. 11

soluitur. Nasonis carmen hic loco p̄cepti nobis habendum est. Ait enim.

Sint procul à nobis, iuuenes ut fœmina compti.
Fine coli modico forma uirilis amat.

Sed & Cicero, à forma (inquit) uirili remoueatur omnis uiro non dignus ornatus. Quam ob rem, Demosthenī q̄ uestitu, cæteroq; cultu corporis, & nitido, & uenusto nimium delectari uideretur, ab æmulis, atq; aduersariis suis summo probro, q̄nq; datum fuisse perhibetur: neq; turpibus, indignisq; in eum uerbis temperatum: quādoquidem ob id & parū uir, & polluto ore diceretur. Comas, et uestes superuacue curare, Diogenes dicebat, esse, uel infœlicium, uel impobrorum. Nam quid de talibus suspicari aliud possumus? quàm aut inaniter eos affligi superfluis curis, aut turpiter toris insidiari alienis: aut eo lenocinio ad sui amorem fœminas excitent. Contra quos .D. Hieronymus ad Eustochium scribens ait. Sunt (inquit) aliqui de ordine nostro homines, qui ideo presbyteratum, aut diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius uideant: omnis cura his, de uestibus si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat: crines calamistri uestigio rotant: digiti anulis radiant: tales quum uideris, sponsos existimato, non clericos. Qualis autem esse deceat uestimentorum ornatus idem ipse doctor ostendit his uerbis. Nec affluentes (inquit) sordes, nec exquisitæ delitiæ laudem pariunt. Et rursus ad Nepotianum scribens: ornatum, & sordes pari modo præcipit esse fugiendas: q̄ alterum delitias, alterum oboleat gloriam. Non splendeat ergo toga pudici hominis, sed nec sordeat: quando utrunque pari ratione uitiosum, atque damnabile iudicetur: q̄ in his rebus non tam rerum usus, quàm affectus in culpa est. Quicunq; sane contemptis his quibus cum uiuit, lautiora, aut sordidiora præ aliis indumenta perquirit, aut is intemperans animi, aut superstitiosus habeatur necesse est.

Sicut enim res delicatas, & nouas affectare luxuria est, ita usitatas, & non magno negocio parabiles repudiare, desidia. Modus ergo tenendus est: & uita nostra temperanda inter bonos mores, & publicos: quatenus cultus corporis non uideatur accuratus, ut ad ostentationem niteat: sed accomodatus pro dignitate, ut uirum probū deceat. Hæc autem disciplina, ratioq; uestitus, quæ de uiris traditur, eadem quoq; à uirginibus, & honestis mulieribus tenenda est, quæ quidem nunquam speciosius ornantur, quàm quum sub pudico, & honesto cultu, uera honestatis, & pudicitiæ gloria decorantur. Porro seriicis, auro, gemmisq; dehonestātur uirgines, uerius quàm ornantur, quum eiusmodi luxus arguat potius animum lasciuiæ, quàm formam corporis commendet, etiam si alioqui bona, & uenusta fuerit. Ideo Apostolus ad Thimotheum. Volo (inquit) uiros orare in omni loco: similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia, et sobrietate, ornantes se nō tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel uestе preciosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem, per bona opera. Hæc ille satis appositè, & ad id, quod dicimus, opportune. 1. Timo. 2.

De incessu, et oris habitu & motu corporis, risusq;, & uocis moderatione. Cap. XLV.

VErum enim uero non tantum uestitus, et cultus, sed etiam incessus, motusq; corporis, & oris ipsius habitus, nutusq; oculorum rite moderādus, atq; formandus est, homini præsertim religioso, & cœlibi, ut is, & esse, & haberi merito castus possit. In, incessu nanq; cauenda est omnis mollities, et cunctatio muliebris: ne pomparum ferculis similes esse uideamur. Atq; similiter agitatio corporis nimia: ne uagis laterum flexibus, ac sinuosa mobilitate in summis digitis ambulātes, interna fluctuantis animi dissolutionē prodamus. Non sit ergo gressus segnis, ne animi torporem præ se ferat:

non sit præceps, ne te ipsum arguat inconstantiæ. Illud magis mulieris est, hoc autem uiri, sed inconstantis. In utrunq; facetissime cauillatus est Cicero. Fuit enim sibi filia Tulliola, quæ incessu erat concitatior, quàm deceret fœminam, et hæc Pisoni nupserat, qui contra cunctatior erat, quàm deceret uirum: quare iocans aliquando dixit filiæ. Ambula ut tuus uir. Anceps iocus, qui ambos simul pupugit: insinuans neutrum in incessu seruare decorum: q; filia ut uir celerior ambularet: et gener ut fœmina tardior. Quare ergo sicut in omni corporis motu, tam uiro, quàm fœminæ euitanda est omnis rusticitas: ita iuxta quoq; euitanda est omnis petulantia: ut semper scilicet inter hoc, et illud, laudabile quodpiam medium teneamus. Similiter etiam non decet integrum, et castum uirum, os toruum, et corrugatæ nimium frontis tristitia, uel contra exporrecte nimium hilaritas: sed pro his potius comis seueritas, et seuera comitas: utrunq; cum dignitate: quatenus pudor, et acrimonia semper commiscentur lenitate. Quis non rideat quæso mediam resectam barbam, quod olere sane mollitiem, et clamitare leuitatem uidetur: et quis non horreat eam ipsam intortã, et ad pectus promissam: et hirsutum colum setis: frontẽ hispidam: torua supercilia: ac truces deniq; et militares minas: in homine præsertim religioso, et casto: Siquidẽ ut deseruire mollitiis, mulierum est proprium: ita horrorẽ ostentare uultu, uerbis, habitu proprium est barbarorum, ac militum. Verum nobis alia ratio uitæ alia disciplina morum tenenda est: qui profitemur mundi contemptum: et in exemplũ, quicquid facimus, cæteris excipiendum præbemus. Morum nanq; nostrorum argumenta, auctore Seneca, non ex magnis tãtum rebus, sed etiam ex minimis licet sumere: nam impudicum arguit uel solus incessus, si mollis sit: uel sermo, si effœminatus: uel risus, si delicatus, magis etiam flexus oculorum, si lasciuus. Damnatur iccirco qui oculos uti mobiles, et na-

tantes agunt: & similiter limos, & semiclusos: qui peti, & uenerei appellantur. Quin & unum interdum respon sum, & manus mota, & relatus ad caput digitus incontinentiæ suspectum reddit. Habitus siquidem animi suum quendam habet à natura uultum, ac sonum, & gestum, & motum in corpore exterius, ut per ea facile possit inspici, qualis sit ipse animus interius. Imago (ait Cicero) animi uultus est, indices oculi. Quod adeo uerum esse creditur, ut Lacydes Argiuorum rex nulla alia suspicione, nisi ob comam compositiorem iusto, & incessum delicatiorem quàm decere regem uideretur, ab omnibus habitus fuerit effœminatus. Idem accidit apud Romanos Pompeio illi magno: qui propterea q; summo digito sibi caput scalpere consueuerat, à pleriscq; fuit iudicatus mollis: quum tamẽ à mollitie, & lasciuia unus omnium suæ ætatis longe abfuisse credatur. Refert grauissimus auctor Græcus Plutarchus, Archesilaum philosophum uehementi obiurgatione usum in quendam adolescentem delicatum: qui incorruptus tamen, & castus ab omnibus haberetur. Nam quum uocem eius fractã audisset, & uidisset capillum arte compositum, & oculos ludibundos, lasciuiæq; , & illecebrarum plenos. Nihil interest (inquit) adolescens, quibus membris pecces, posterioribus, an prioribus. Verumtamen non requirimus hic propterea simulationem aliquam artificiosue gestus corporis, aut mutationem uultus ludicram, quæ Roscium referant histrionem: sed habitũ potius, & modestiam quandam uultus, & totius corporis seruandam: quæ sine ostentatione procedat: & pudicitiam, quam profitemur, probabiliorem reddat: atq; eam etiam citra omnem suspicionem iactantiæ efficiat honestiorem. Quã ob rem ea est nobis ratio in omnibus rebus adhibenda, ut modus & mediocritas ubiq; seruetur: & summa seueritas cum summa humanitate iungatur. Sit ergo omnis habitudo corporis uenusta, & grauis: frons læta,

oculi mites, os uerecundum, & suffusum pudore: incessus uiro dignus, risus modestus, non autem inconditus, & cachinnorum singultibus strepens: qui turpissimi sunt homini graui, & pudico: & propterea grauitate, & modestia comprimendi: ut seruetur ubique quã gerimus personæ decorum. Sermo autem super omnia parcus lenis, ac minime simulatus: & ab omni prorsus scurrilitate alienus, ut supra satis dictum est. Quum autem de Deo, de animæ salute, et de uirtutibus habebitur (quod est sæpius agendũ) sit copiosus, dulcis, iucundus, suauis gratus, & uocis remissione, ac uicissim sonora, et graui contentione repletus.

Multa, quæ ad sedandam libidinem ueneris uallere traduntur. Cap. XLVI.

HÆc sunt ferè q̃ de pudicis, castisq; moribus à nostris philosophis p̃cipiuntur, & q̃ maxime uidentur facere ad seruandã continentiã. Sed dantur et alia remedia à medicis, quæ ad hebetandã libidinẽ faceре creduntur, et ꝓpterea nõ omittenda. Inter hæc annumeratur phlebotomia, scarificatio, incisio in tibiis, et eiusmodi: q̃bus quidem remediis rarissime usu uenit, ut qs necessario utatur. Id. n. ex morbo aliquo prouenire crediderim potius, q̃ ex ui libidinis: ut eiusmodi cruoris effusione sit opus. Quam ob rem in his nihil temere faciendum est, sed ualetudini consulendum: & adhibenda peritissimorum iudicia medicorum: ne forte si quid imprudentius agatur, male intentata remedia male succedant, & corpus male afficiatur. Plinius scribit cicutam, testibus circa pubem illitis, uenerem extinguere: itemq; muris fimum similiter cohibere. Fert quoque plumbi laminam super renes alligatam, mirum in modum sedare. Vanum, & ridiculum uidebitur fortasse cuipiam, quod modo dicturus sum, at pro

cõperto ab eodem auctore traditur: quã ob rem (quic quid sit) uel eo ipso ponam, ut uideatur. Refert n. quic cunq; in urinam canis minxerit, reddi ob id pigrum ad uenerem. Collegit præterea multa eiusmodi, ut est in hi storia naturali curiosus, quæ superstitiosa sunt, ac pro sus ridicula, et uana: quædam etiam eius generis sunt, ut pudere debeat christianum hominem recensere pro ueris. Quale est aspergere corpus puluere, quo se pauloan te mula uolutauerit: et lacertam in eius urina necari cui tollere desiderium ueneris cupimus, atq; id genus mul ta, quæ non sunt hic referenda. Sunt et qui tradant haben tem cor turturis alligatum lupino corio, nunquam excis tari ad uenerem. Iaspidem uero, et Sardonycem, lapides pretiosos etiam excitatam statim sedare. Ad idem fa cere dicunt Camphoræ suffitum, Rosamq; olfactam: et eo magis si lectulo pro stragulo substernatur. Itẽ, quod ualde uerisimile est, prodesse dicunt aquam frigidã, uel si totum te immergas: uel, quod melius est, si eam assi due potes. Conducere quoq; ad idem ferunt, super mar mor, uel aliũ uiuum lapidem sedere: aut humi super nu dam terram iacere: et si quando forsan impetus urgeat, genitalia, ac renes acri aceto perfundere. Refert insuper idem auctor, salicis folia contrita, et pota, libidinis intem perantiam coercere, ac sæpe in totum auferre usum ue neris, si frequenter sumantur. Ad idem asseuerat facere uiticem, si condiatur in cibum, aut potum: uel etiã si cul tri capulus ex eo factus manibus sæpius contrectetur. Quare græci, quem nos uiticem, ipsi appellant Agnon: id est purum: & matronæ in thesmophoriis Athenien sium castitatem custodientes foliis huius fruticis sibi cu bitus substernerent. Hinc puto factum, ut nostri medici uulgo pro uitice nunc Agnum castum appellent. Insu per pro remediis incontinentiæ ualde conducibile fore arbitror, mane surgere è strato tempestiue, et ante lucem quod non solum ad castitatis subsidium uehementer facit,

facit, sed etiam ad studium sapientiæ, & ad curandam rem familiarem plurimum confert. Preterea cauendum continentiæ studiosis, ne supino cubitu, neue semisomnes, & desidiosi in multum diem iaceãt. Nec est id quoque, & si minimum uideatur, prætermittendum: multum scilicet conducere ad sedandam tentiginem, pruritusq; molestiam tempestiue post somnum exonerare uesicã. Riserit hic fortasis aliquis uulgare præceptũ: at est profecto non tam scitum, quàm necessarium, neq; tam eruditi doctoris, quàm amici, & fidi monitoris consilium. Nam quiescentibus nobis urinæ collectio, quum capacitatem uesicæ compleuerit, tentiginem excitet necesse est, & subinde pruritum libidinis: qui quidem ut est replẽtione excitatus, ita protinus euacuatione sedatur.

De crebra confessione, & consultatione cum amicis. Cap. XLVII.

INsuper (ut ad spiritualia remedia transeamus, quæ potiora sunt) multum proderit ad præsidium castitatis, si uel mente, uel quod absit, opere deliquisse contigerit, festina alicui probo sacerdoti facta expiatio peccatorum, & ei præsertim, cuius aut ferre censuram, aut opinionem, quam de te habet, fallere plurimum uerearis: ut quoties ad patrandum uitium stimulaberis, & Deum, & hunc expiatorem tuum semper ob oculos tibi proponas: quatenus ita erubescas quicquam contra honestatẽ committere, perinde atq; hunc talem uirum semper adesse conspicias, & tanquam Deum ipsum habeas spectatorem: pro ut re uera ubicunq; fueris, semper habes. Certum est enim q̃ in conspectu Dei peccas: qui ubiq; est, & cui latebræ nullæ sunt: qui in cœlis quum sit, speculatur terras, & intuetur abyssos. Hic pudor quãdiu in animo durabit, displicebit peccatum, languebit uenus, & sedabitur libidinis feruor. Expedit etiam crebro uel sacerdoti,

uel etiam amico cuipiam fido,& optimo aperire uniuer
sas tẽtationes, ac inuolucra cogitationum tuarum,& su
per his consulere, & poscere tibi auxilia saltem piæ,&
quotidianæ precationis. Oportet enim quod sæpius ma
le pullulat, sæpius etiam succidere:ac si fieri potest tene
ras plãtas euellere penitus,ac funditus extirpare.Nemo
potest(mihi crede)tutò cogitationes obscœnas,& pul
lulantia uitiorum germina intra se tacitus enutrire:multo
etiam peius, si segetem messuerit aliquando turpissimæ
sationis:& confidat suo ipsius marte, absq; alieno præsi
dio ab ea captiuitate posse euadere in libertatem:& er
rorem suũ ex seipso cognoscere atq; emendare. Quan
doquidem,ut senex ille terentianus dicit,maxime uerum
sit: ita scilicet comparatam hominum naturam omniũ,
ut aliena melius uideãt,ac iudicẽt.q̃ sua:atq; ex eo fieri,ut
in re nostra,aut gaudio simus p̃pediti,aut ægritudine ni
mia.Quo circa cõmunicanda tam bona, q̃ mala nobis
sunt,cũ his,q̃ possunt & mala nostra leuare,& bona face
re meliora:atq; his ipsis patefaciendæ sunt oẽs tentatio
nes:nec ullum occultandum malũ,aut arcanũ,quod no
bis aliqñ possit officere.Facile quidem serpit, lateq; dif
funditur morbus, quem celes medicum:& ulcus latens,
sanieq; oppletum magis excruciat, q̃ quod tempestiue
reuelatum chirurgo,uomica aperta,& putredine emissa
purgatur. Confiteri ergo peccatum, & in tentationibus
amicos consulere salubre profecto remedium est: con
tra uero dissimulare,& tacere,mortiferum.Nihil ægrius
fert hostis antiquus,q̃ quum uidet dolos, & commenta
sua patefieri,quibus ipse confidebat. Bona igitur est con
fultatio de quacunq; re,sed optima confessio uocalis,&
sacramentalis peccatorum:quæ nobis frequenter est fa
cienda: quum hæc sit illa: quæ hostem fugat,conscien
tiam purificat uires animi reparat,tristitiam discutit, atq;
omne nubilum humani pectoris incredibili uirtute,&
subita expiatione serenat.

De ſummisſione ſui, & humilitate & patien-
tia retinenda. Cap. XLVIII.

AD corroborandas autem collabẽtis animi uires, aduerſus cõcupiſcentiam humilitas nobis firme retinẽda eſt: nec pudicitiæ prætextu ullatenus huius uirtutis gratia negligenda: ne fortè ſuperbiæ tumore elati arrogemus quicquam nobis, quaſi ex nobis, & ſic amittamus gratiam, & meritum caſtitatis: quæ nulla eſt, niſi coniunctam, & coadiutricem habeat humilitatem: immo periculoſa eſt, & præceps, niſi uirtutis huius adminiculis, undiq; fulciatur. Hæc eſt.n. baſis, fundamentum, culmen, honorq;, & condimentum pudicitiæ: quæ ſi deſit, caſſa, & uana ſunt uniuerſa remedia. Nam elatus nec ſibi uult imperare, nec à ſuis deſyderiis continere, nec Deum pro habenda caſtitate precari. Non enim uidet præ ſuperbia ſua, hoc bonum, & quodcunq; aliud diuini tantum eſſe muneris, non naturæ: & propterea id totum ab ipſo Deo piis ſanctisq; precibus, aſſidue, humiliterq; poſcendum. Lex enim quum dicat. Non concupiſcas, iubet continentiam: quum uero legatur nemo eſſe poteſt continens, niſi Deus det: conſtat q; ſolus Deus dat continentiam: & ſic (ut dicit Auguſtinus) iubet Deus continentiã per legem, & idem dat continentiam per gratiam, quæ tamẽ ab eo cõtinuis precibus eſt efflagitanda. Sed quo modo exaudiet Deus ſuperbum: quum ſcriptum ſit, Deum ſuperbis reſiſtere, & gratiam ſuam humilibus dare. Q uinetiam in tantum eſt Deo inimica ſuperbia: ut non ſit ueritus idem Auguſtinus dicere, expedire ſuperbis cadere, & de gradu eiici caſtitatis, ut deperdito eo ipſo, quo ſe extollunt bono humiliati deponant inſolentiã: & diſcãt ſummisſius agere: quã nihil penitus p̃ſit continẽtia ei, cui dominatur ſuperbia. Ideo. D. Gregorius. Nulla eſt inquit caſtitas carnis, quã non cõmendat humilitas mentis. Proteramus ergo funditus ſuperbiã, ne ipſa ſibi p̃terat ſub pedibus caſtitatẽ.

Exo. 28
Sapi. 8.

Petri. 5.

Nam si furere cœperit, tanquam intractabilis fera, nullo
fræno regi, nullis calcaribus propelli poterit, ut uelit ob-
temperare rationi. Hanc autem non possumus domare
potentius, quàm assidue cogitare infirmitatem, imbecil-
litatemq; nostram, quæ nullo potest pacto subsistere, nisi
fuerit diuino semper auxilio communita. Quod iccir-
co factum est, ne quis sese insolenter extollat, ne quis sibi
contra tentamenta libidinis esse: sed totum euenire cœ-
litus à Deo: ac ex sola ipsius pietate præstari. Insuper assi
due nobiscum animo uolutandum est: nihil esse in hoc
orbe stabile, nihil diuturnum: fluxasq; esse, & uanas om-
nes istas delitias, quæ hic habentur, uoluptatesq; uniuer
sas caducas, diuitias incertas, honores sollicitos, labilem
formam, uitam breuem, casus mortis ancipites, mortem
ineuitabilem, omnium rerum statum mutabilem, & ua-
rium: omnes nos, ubicunq; fuerimus, uel quicūq; simus,
nusquam tutos: neq; ab ea sententia ullos immunes, quę
dicit. Super te sternetur tinea, & operimentum tuum erũt
uermes. Quicunq; profecto talia cogitauerit, quantũuis
animo elatus fuerit, ocius cõtrahet lora, seq; summittet,
& superbos ausus discet moderatius temperare. Sed un-
de melius addiscemus hanc humilitatem, quàm a Iesu
Philip. 2. nostro: qui quum esset Deus, exinaniuit semetipsum, for-
mam serui accipiens, factus obediens usq; ad mortem,
mortem autem crucis: de qua ipse miserabiliter pendẽs,
derisus, uulneratus, afflictus, cunctis nobis, & re, & uerbis
continue inclamat. Discite à me, quia mitis sum, & hu-
Matth. 11 milis corde. Quod autem de humilitate dicitur, idem
fermè existimetur dictum esse de patientiæ uirtute: quæ
nos planè docet omnes perturbationes corporis, & ani
mi, ferre moderate: nec ab iracundiæ passione superari,
ut declinemus à proposito castitatis. Non enim quis me
lius corporis æstus extinguet, quàm quum animi motus
prius didicerit refrænare. Et hoc erit mitem esse, & humi
Hebre. 10 lem corde. Ideo Apostolus, Patientia inquit nobis ne-

ceſſaria eſt, ut uoluntatem Dei facientes, accipiatis re-
munerationem.

De aſsidua mortis meditatione. Cap. XLIX.

AD tollendam autem prorſus ſuperbiam, atq; ad comprimendam penitus libidinem, nullum tam efficax remedium, quàm aſsidue meminiſſe, mi-ſeriæ, & calamitatis humanæ: & habere præoculis ineui-tabilis, & ſemper incumbentis mortis exitium. Tutiſſi-mum eſt enim, ac paratiſsimum perfugium, dum æſtuãt fœdæ cogitationes incendia, meditari humanam imbe-cillitatem, & uitæ noſtræ fugaciſsimam breuitatem, atq; diem illum mortis imminentis extremum: qui in ianuis etiam uiuacisſimi cuiuſq; hominis propius ſemper eſt, q̃ credatur. Quoties ergo concupiſcentiæ motus urget, et diabolus ſuis nos machinis, atque tormentis oppugnat, ſuſpiciamus ſtatim in cœlum, & mortis memores atten-tius cogitemus Deum iudicem noſtrum ex ſublimi nos quicquid agimus, obſeruãtem: à quo propediem ſumus omnes de hoc, & de aliis cunctis uitiis iudicandi. Subin-de mentis oculos declinemus in monumenta parentũ, cognatorum, amicorum, æqualium coætuorum, & eorũ præſertim, qui eiuſmodi fœditatibus ſunt maxime dele-ctati: uel eorum etiam magis, quos fortè habuimus com munium uoluptatum participes: atque horum protinus tumulos animo perluſtremus, conſiderantes quid dudũ fuerant, & quid nunc ſint: quos, uel florida ætate inopi-nata mors rapuerit, uel iam confectos ſenio propriũ ho-minis fatum coegerit naturæ debitum ſoluere. Hic pa-rumper ſubſiſtas uelim, quatenus non ob oculos tantũ præteruolet meditatio hæc, ſed in præcordiorum ac oſ-ſium medullis infideat: atq; eos, ibi patefactis tumulis, & abſterſa mentis acie, diutina, & fixa cogitatiõe perſpicias. O miſera humanæ uitæ ratio, Quonam quæſo abiit

ſpecies,ac figura illa prior oris:ille decor facieiilla frontis hilaritas iucunda ſupercilia: lati humeri: pectus eminens: molle femur: ſuræ teretes:forma totius corporis elegans,& concinna: & quicquid denique olim tantum placuit in eis, uel nunc placet in aliis: O terribilis & repentina mutatio: quandoquidem eſſe poteſt, uel ſola cognitio horrori. Ecce quicquid reſtat fœtet putore graui: defluit ſanie, ſcatet uermibus: ſola memoria nominis paucis literis manet. Diſcerne iam ſi potes, qui dominus,qui ſeruus,qui diues, qui pauper, qui formoſus,qui deformis,qui ſenex,qui iuuenis:confuſa ſunt ſine ullo diſcrimine putrida,& miſeranda cadauera: & facta ſunt fimus,puluis, & cinis omnia. Dic quæſo ubi nunc ſunt concupiſcentiæ eorũ,ſucceſſus fœlices,luxus, mollicies, cantus, gaudia,riſus,illecebræ ioci,lenocinia, ludi,uoluptates.Introſpice,& uide:nihil iam porro,quicquam remanet,præter id, quod modo dicebam, fœtorem, purredinem, uermes,ſerpentes,oſſa, pulueres. Et heu ꝙ dum in tumulis ſic,ſine ſenſu iacent: atq; à uermibus ſic eduntur, eorum animæ fortaſſis apud inferos acribus flammis adductæ ſuppliciis affliguntur æternis. O inſani,& infœlices homines: qui mortis obliti, perinde,ac ſi perpetuo ſtarent,ſeſe totos uoluptatibus dedũt: nec uident ꝙ idem quoq; eos ipſos manet finis, eadem corruptio, & eadem neceſsitas moriendi: & ꝙ ſemper nullo non loco,nullo non tempore,feſtina, & inſidioſa eis imminet mors. Sicut enim nihil eſt fugacius uita:ita contra nihil eſt ſequacius morte:nam pari utraq; uolatu, iſta approperat:illa aufugit.dum aduolat iſta,euolat illa fulmine,& uẽto uelocior. Hic uero quis eſſe poteſt tam auerſus ab humanitate,tam ſtupidus, aut amens,ac tam deliri capitis homo qui hæc ſecum animo uolutans nõ reſipiſcat,non deponat amoris inſaniam,& ab his tumultis non erigat mẽtem ſpretis omnibus ad cœlum, & ad bona illa cœleſtia, quibus eſt (ſi pie uixerit) perpetuo fruiturus? Vnde.D.Gregorius nihil ſic ait ad damnandũ

appetitum desyderiorum carnaliũ ualere, quàm si unusquisque, quem uiuum diligebat mortuum pensitauerit. Olim quoq; ut à Græcis proditur, apud Ægyptios solennibus conuiuiis dum epularentur, de more circunferebat unus quispiam imaginẽ humani cadaueris, quàm proxime ad uerum effictam: & eam singulis ostentans dicebat. In hanc intuens, epulare, & oblectare, certo sciẽs te talem paulopost futurum. Interpretor ego hoc factũ, ut conuiuæ illi suæ conditionis memores discerent frui moderatius uoluptate. Nullo enim aptiori remedio cohiberi possumus ab immoderatis cupiditatibus, quàm oblata nobis mortis memoria. Sunt tamen qui dicant id fieri, ut mortis memores studiosius uoluptatibus indulgerent. Sed hoc secundum Epicurum: at apud nostros philosophos christianos, qui de futura resurrectione cõfidunt, non est dubiũ, quin deterrere soleat potius mortis recordatio, q̃ suadere uoluptates. Quod & apud ethnicos uideo fuisse obseruatum: nam legimus apud Platonem, ꝙ Socrates suos discipulos edocebat assidue meditari totam uitã philosophorum, nihil aliud q̃ meditationẽ mortis esse: quũ ea demũ uera sit sapientia, quæ præuiso nostri corporis interitu, ab illecebris uoluptatũ, sciat se frugalissime cõtinere: & q̃ ab omni cupiditate seuocare animũ possit, & q̃ doceat nos q̃si mortuos mũdo, et uelut à corpibus separatos inhærere penit⁹ diuinæ cõtẽplatiõi. Ab ista sꝛia nihil uidet dissentire Apostolus dicẽs Mortui.n. estis, & uita uestra abscõdita est cũ Xp̃o in Deo. Cõsiderãda insup̃ est illa p̃clarissima sꝛia, quã fateor intentationibus mihi plurimum ꝓfuisse. BREVE QVICQ VID HIC DELECTAT: ÆTERNVM QVOD CRVCIAT. Nec minus altera, cui multum debeo. TRISTES EXITVS VOLVPTATVM. Eiusmodi quidem sententiæ, si semper in cogitatione defixæ, ac semper in promptu sint: mirum quantum in omni tentatione carnis ad resistendum præualeant.

Colos. 3.

Per hæc enim optime monemur meditari curas, labó-
res, infamiam, contemptum, maciem, morbos, egestatẽ,
cædes, atq; alia innumerabilia pene mala, & peccata, &
scandala, quæ solent frequenter ex eiusmodi uoluptati-
bus exoriri: ut propterea ab illis omnino abstineamus,
ne una cum eis tot tantaq; incurramus aduersa. Ad idẽ
plane facit, eorum sæpe reminisci, quibus male cesserũt
uoluptates: atq; inde sibi exempla proponere, ut cauere
nobis alienis casibus erudiamur. Proderit hic etiam no-
bis obseruare similiter pudicos, & castos: quo modo
ecõuerso eis cuncta prospera, et trãquilla succedant: atq;
sic ad eorum uitam moresq; nosmetipsos componere.
Docet probe Seneca, nisi ad regulam, praua non corri-
gi. Sed quoniam de morte mentio facta est, expedire ui-
detur deinceps proponere, quàm dubia, quàm incerta
sit mortis hora: ut simus semper ad moriendum parati,
sicut sæpius nos Saluator Christus admonuit, dicens,
Matth. 24 Estote parati quia nescitis diem neq; horam.

Paratos semper oportere nos esse ad bene mo-riendum: propter incertitudinem, & metum mortis semper imminentis. Cap. L.

IAm tecum quæso amice lector & mente, et animo assidua cogitatione reuoluito: et trabali (quod aiunt) clauo affigito cordi: omne humanum genus destina-tum addictumq;, & consecratum esse morti: & propte-rea, tibi cum cæteris omnino esse moriendum, teq; uti, iam reũ mortis per sententiã iudicis factum ex utero ma-terno, tanquam de carcere ad necem trahi. Instat quidẽ omnibus ille præfixus dies transmigrationis in ignotam
Hebre. 13. patriam nec abesse longius potest. Sumus enim (ut ait Apustolus) hic hospites, & pegrini nec habemus hic ma-nentem ciuitatem sed futurã inquirimus: ad quam qui-dem uelis, remisq; (ut aiunt) uelociter festinamus: sed an

hoc ipso die: quid dico, die? immo an hac ipsa hora, uel hoc puncto temporis migrãdum sit, omnino nescimus. Scriptum est enim. Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, qua non reuertuntur. Recte sanè: uno nãq; cursu iuuenes, senesq; pariter properamus ad mortem: & æque omnes hic conducto habitantes in diem uiuimus: & precaria luce fruimur. Datur enim nobis à Deo usura uitæ mutuo perinde quasi pecunia, nulla prę stituta ad soluendum die, repetit ideo ipsam, quum uelit. Vnde poeta ille. Vita data est utenda, data est sine fœnore nobis mutua, nec certa persoluenda die. Tot.n. quotidie præter domum tuam ducuntur exequiæ, & de morte non cogitas? tot acerba funera deflentur, & tibi successiones hæreditatum, & longæuam senectutẽ promittis. An ignoras dictum esse in euangelio homini sibi pollicenti uitam longiorem. Stulte hac nocte animam tuam repetent à te: quæ aũt parasti cuius erũt? Sapienter & Cato ille Ciceronianus. Ex uita inquit ista discedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura nobis diuersorium, non habitandi dedit. Oportet ergo nos semper paratam habere animam, ut repetenti domino, quod debemus, mutuum sine mora reddere ualeamus. Iunior es: quid refert? etiã si sis puer, aut adhuc in cunis quasseris anniculus? Non hic dinumerantur anni, quælibet ætas matura est ad moriendũ. Iuuenes quidem ob uarios & incertos casus semper sunt in periculo cito moriendi: senes propter uitæ breuitatẽ diu uiuere non possunt. Monet quidẽ recte Cicero quatenus adolescentiæ sit fidendum. Facilius (inquit) in morbos incidunt adolescentes, grauius ægrotant, tristius curantur. Recte itaq; docemur in sacris litteris peruigiles, atq; accincti semper stare, expectantes, ut quum pulsauerit dominus cõfestim aperiamus ei. Tam uaria si qdem, & inopinata sunt pericula, ac mortis genera, quæ undiq; nobis impendunt: ut semper uerendum sit, ne repente

2. Reg. 14

Luce. 12.

Ibidem

ex inopinato,præcipitiq; exitu,ac tumultuaria, & impro
uisa morte rapiamur. Mors quidem &,si permittat ali
quos procedere in uita longius:morboq;, & senio sæ
pe tabescere,plures tamen robustos, & sanos uel in ip
so medio ætatis flore decutit: uel improuiso aliquo ca
su in ipsis,uitę primordiis,præcoces,et immaturos inter
cipit. Heu quot hodie uiuunt,et ualent, qui cras nõ erũt,
quot mane læti ludunt, & saltant, qui uesperi efferuntur
ad sepulchrum. Mille casibus subiacet dieculæ unius
spacium:ut ne momento quidem,aut puncto ipso tem
poris secura sit cuiquam huius uitæ ratio. Angustissimis
,pfecto terminis circunscripta,& innumeris periculis ual
lata est ærumnosa mortalitas. Quo circa iure meritoq;
Aristoteles hominem ipsum imbecillitatis exemplar,jo
cumq; fortunæ solebat appellare. O tu ergo homo,qui
mortem non cogitas,& prospero mũdi successu tumes:
uide quid agas:noscete ipsum:nam quisquis es,quacũq;
dignitate perfulgeas,aut honore,aut titulo quouis te ex
tollas,aut iactes:bulla es,& tumor inanis,& (ut aiunt)uic
tima sub cultrum iamdudum ferienda:& (ut dicitur)in
ter sacrum,& saxum posita. Pendet siquidem filo,uel po
tius pilo,alligata uita mortalium:& super nos semp tam
in procliui q̃ nimbosus imber,mors est. Nam ut taceam
morbos uulgares,qui nobis semper imminent, & quo
bus frequenter corripimur:quorum genera ultra trecẽta
annumerauerũt antiq medici,pter nouas,& inauditas pe
stes,q̃ quotidie pullulant,ac passim p urbes, perq; oppi
da,& rura grassant. Vltra hæc inquã,quor quota portio
est cõmemorata:infinita penè sunt instrumenta, & arma
subuertẽdæ uitæ miseris mortalibus ĩ hoc mũdo. Impẽ
dẽt siqdẽ ceruicib' nr̃is gladii,secures,lãceæ sagittę,lapi
des,fustes,missilia,tormẽta,ĩsidię,bella,inimicitiæ,uenefi
cia ferarꝝ laniat',ęst',gelu,rigor,frig',calor,ficitas,humor
terremot',inũdatio,eluuio,naufragiũ,pcipitia, et alii fere
innumerabiles casus,ꝝb' quotidie iparati tollimur à uita,

De mortibus inusitatis & repentinis. Cap. LI.

ET enim cogimur misereri humanæ conditioni: cui præter tam multa, uariaq; morborū genera, quæ nos obsident cruciant, premunt: quasi parum ea essent ad perdendum idonea: addita sunt quoque tot pericula ad perniciem, morbis ipsis peiora. Heus tu, qui te & beatum, & florentem putas, ecce potes repentina morte cadere: mortiferarum bestiarum quantulo ictus dente mori: paruulo impulsu, aut lapsu conteri: leui perflatus aura congelari: aquis obrui: pusillo etiam gurgite suffocari: ruina opprimi: uehiculo euerti: equo decuti: incendio absumi: grandine cedi: fulmine percuti: ueneno tolli, hiatu terræ glutiri: aut etiam ut Anacreon poeta, angi uuæ acino: uel ut Glaucus, melle: aut ficut L. Tiritius, mulso: siue ut Appius Samperius, ouo, seu boleto, ut Claudius Cæsar: uel ut Fabius prætor, absorto, in lactis haustu, pilo. Quin potes etiam ficut pherecides poeta, & philosophus, Pytagoræ præceptor erumpente è uentre serpentium copia, euiscerari: uel ut maximus ille Romanorum dictator Scylla, scatentibus in toto corpore pediculis, miserabiliter consumi: aut, quod euenire frequentius solet, canum morsibus laniari ut Acteoni, & Euripidi tragico contingit: quorum alter in uenatione, alter è conuiuio domum repetens discerptus est. Nam hæc bestia & si sit blanda alioqui, & fidelis domino: plerunque tamen percita rabie, uiolentius, atq; atrocius, quàm aut leo, aut lupus offendit. Nostra ætate Venetiis pictor quidam non ignobilis, catella quam in deliciis habuerat, factæ rabidæ morsu leuiter cōprehēsus, paulo post eadē rabie correptus immaniter furens interiit. Quid ꝙ potes uel crabronis aculeo ictus mori? ut annis superioribus puella q̄dā agrestis in agro Taruisino. Sed et Araneæ ēt morsu, nedū uiperę, occidi potes: nā et tā domestici aīalunculi legimus hoīem ueneno necatū,

Nullum est quidem tam mansuetum animal, ut ab eo aliquod uitæ discrimen nobis imminere non possit: taceo autem bouem, equumq; asinum, & mulum, animalia domestica, quibus nunquam expedit fidere: quando ab his plane multos, & magnos, et illustres uiros scimus aliquãdo fuisse interfectos. Adde etiam q nulla fera bestia quantumuis sæua pernicios ior esse potest, quàm homo homini, si uelit: ut iure & merito emanauerit inde prouerbium. Homini homo lupus. Nam re uera multo plures homines hominum manibus, quàm omni reliqua fortunæ calamitate tolluntur. Nulla (inquit Cicero) tam detestabilis pestis est quæ non homini ab homine nascatur. Est enim quotidianum, ac penè ineuitabile, quod ab homine imminet homini discrimen. Præuidetur siquidè tempestas antequam surgat: crepant ædificia antequam corruant: præit fumus incendium: at subita & improuisa est ab homine pernicies: ut neq; uxori, neq; liberis, nedũ seruis & inimicis fidẽdum sit nobis. Hoc anno & socrus quæ suis insidiis generum interficiendum produxit, & ancilla domestica, quæ dominæ propinauerat uenenum Patauii publice combustæ sunt. Superiori sæculo tempore Eugenii Pont. Max. Angelotus illustris cardinalis (ut refert Poggius) à cubiculario, quem sibi unum omnium fidũ existimabat, meridiano somno quiescens gladio transfossus est, & mortuus prius, quàm experrectus. De immanitate filiorum in parentes, & uxorum in uiros, satis supra dictum est loco suo, ut hic repetere non sit opus. Quid q etiam expirare, ac mori ipso in coitu, ac in confrictu libidinis repentina morte potes? atq; ut sacerdos olim quidam (de quo refert Petrus Damianus) qui uno eodemq; momento, & corpus dimisit cloacæ, & animam transmisit ad gehennam? Cornelius Gallus prætorius, & T. Ætherius eques Rom. inter usum puerilis ueneris, & ipsi defuncti sunt: genus sane mortis fœdum dignumq; tali flagitio. Non ne frequẽter audimus

alium inter cœnandum,alium inedia, aliũ crapula,alium alia superfluitate defunctum: Multos absorbet immoderata tristitia,quosdã metus,plures luxuria. Somnus quibusdã sempiterna mors fuit,ut Pindaro poetæ, qui dormiens spiritum exhalauit:utq; Antiocho, qui præ nimia tristitia consopitus interiit. Examinauit etiam plærosq; gaudium improuisum:nã de tristitia, et metu minus mirandum est. Legitur si quidem Sophoclem illum tragicum poetam immoderato gaudio expirasse animã: & Chilonem senem complexum filium in Olympia coronatum ex tam insperata lætitia repente mortuum concidisse. Nec secus euenit Diagoræ,qui tris filios in eodem Olympiæ die coronari conspiciens, ibidem in stadio, in conspectu populi,ac in oculis, et manibus filiorum animam præ gaudio efflauit. Idem gaudium Philippidem comœdiarum poetam in certamine poetarum ob uictoriam præter spem partam, necauit. Contra mœror Periãdrum,& Menippum leto dedit. Sed & risus immodicus Philomenem sustulit:sicut Homerum poetarum omnium maximum uerecundia, quum quæstionem à piscatoribus propositam soluere nesciuisset. Legitur Macellonem quendam una cum uxore prima nuptiarum nocte ictos fulmine conflagrasse. Similis uis & Herenniũ occidit serena die. Sed ut taceam innumera pericula fluminum,maris,terræ,hostium,latronum:quod quæso tẽpus morti exemptum est? qui locus? quod iter? quæ actio? quod officium? De foro(inquit. D. Augustinus)rediens quidam domum sanis pedibus,cecidit,fregit tibiã, & ex illo uulnere statim moritur. Quisnam uidetur esse sedente securior? de sella tamen,in qua sedebat, Helisacerdos maximus cecidit,et collisus terræ, repente obiit. Superuacaneum hic duxi referre non uulgares,et repentinas mortes plurimorum quas nobis Plinius longa serie,et eleganti oratione commemorat. Non desunt æuo nostro innumera exempla,quę referantur,si uacet recen-

ſere. Accidunt quotidie nouæ,& improuiſę mortes,quę nos doceant quantopere fidẽdum ſit uitæ huic noſtræ, tam fragili,tamq; caducę. Mors quidem ſola(ut ait ille) fatetur quãtula ſint hominum corpuſcula, quæ ſane quu tam facile diſſoluantur,& pereant,uere fictilia,,uel quod fragilius eſſe nequit, conſtricta gelu uideri poſſunt, potius,quàm ſolidum quicquam, aut durabile diu. Nam fictile,ac uitrum,& ſi natura fragile eſt, ſeruari tamẽ cautione diutiſsime poteſt:at gelu,& glacies, quoquomodo ſeruetur,diu ſtare non poteſt: quin aduentante uere, æſtatis feruore liquetur. Vide ergo quæ ſit conditio noſtra mortalium:quàm calamitoſa, quàm fragilis quibus hoſtibus,quibus morbis,quibus caſibus expoſiti omnes ſumus: ut merito iam non tam ex argilla, & luto ficti,q; glacie,& gelu concreti eſſe uideamur. Sed heu q; quum innumerabilia,& penè infinita nobis ſint mortis diſcrimina:nullum tamen ſalutis, aut ſecuritatis ſatis certum iudicium haberi,uſquam poteſt:nullum præfinitum uitæ ſpacium,nullus tutus locus,nulla idonea, & abſq; formidine commoratio. Num tu ergo haberi ſatis ſanus potes, & nõ potius uecors,et prorſus amens,ſi tantis obſeſſus periculis ſecurus,degas? & in tanta expectatione mortis nihil pares. Quiſnam caſus eſſe poteſt? quodue letigenus,quod poſsit homini accidere, ut idem ſingulis non ſit formidandum. Nemo(inquit Seneca)tam diuos habuit fauentes,craſtinum ut poſsit ſibi polliceri. Cuiuis ſane accidere poteſt,quod cuiquam accidit, ille occidituę gladio,aut præcipitio,aut alio quouis modo, & tu ſimiliter occumbere potes. Hoc unicum leuamen eſt timoris,ut ſis ſemper mori paratus. Quapropter non abre in euangelio Chriſti ſæpe monemur uigilare, & eſſe parati: quia neſcimus qua hora dominus uenturus ſit. Propterea merito quidem laudatur ſenioris cuiuſpiam ſpectatæ ſanctitatis dictum, qui quum aliquando in ſequentem diem ad conuiuium inuitatus fuiſſet, inuitanti

se respondit. Si quid est in me, quod opus sit tibi, aut amicis, ecce præsto sum uobis: quid uero cras agendum sit, uos cogitate, quibus uacat: equidem ego iam multis annis crastinum non habeo, ut de eo uobis ualeam certi quidpiam polliceri. O fœlicem & fortunatum certe hominem, qui æque nihil sperat, aut ueretur de crastino, sed diei præsentis spacio cõtentus, hunc, ut extremum aspicit, atque ut extremum dispensat: semperq; est ad moriendum paratus, quando mors propter incertos casus semper immineat, & propter uitæ breuitatem longius abesse non possit.

De breuitate uitæ præsentis. Cap. LII.

SEd esto q̃ ea ipsa quæ fortuita sunt, & inimica uitæ, cuiquam nostrum non noceant: sed potius prospere fœliciterq; nobis cuncta succendant, quid tum? Omnibus tamen citius, seriusue tandem moriendum est. Subeunt morbi tristisq; senectus. Et labor & dura rapit inclementia mortis, ut elegantissime Maro poeta cecinit. Quanta est quæso uita hominis, quæ septuaginta annorum circuitu uniuersa concluditur: uel si forte in potentatibus octoginta anni intercesserint (ut psallit propheta) amplius eorum labor, & dolor. Psal. 89.

Mors ergo (ut dixi) longius à nobis omnino abesse non potest, aduolat enim & pertransit ætas iuuentutis omni uento fugacius. Vnde poeta.

Festinat decurrere uelox
Flosculus angustæ, miseraq̃; breuissima uitæ
Portio dum bibimus, dum serta, unguenta puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Etenim quicquid agas, siue comedas, siue bibas, siue ludas, uita ipsa pertransit, et quotidie morimur, & quotidie demitur aliqua pars uitæ: atque omnis hora per tacitos, fallentesq; cursus nos morti applicat,

& tunc quoq; quum corpore crescimus, uita decrescimus: Fugiunt, uel deuolant potius dies, noctes, menses, & anni: et plenis (ut aiunt) uelis mors festina consequitur: et tam illæ ipsæ horæ, quas in laboribus, quàm illæ, quas inter uoluptates, et iocos, risusq;, et somnos teritimus, ad mortem nos tacite, et occulte deuehunt: quatenus securi, et ridẽtes ad exitum festinemus, insciij, et nihil sentientes. Sicuti qui in nauigio dormit, et ignarus, et nihil sentiens, impulsu citæ nauis, quæ secundo uehitur flumine, ad itineris finem perducitur. Nemo est (inquit Augustinus) qui non sit post annum, quàm ante annum fuit, morti ꝓpinquior: et hodie quàm heri, et cras quàm hodie: et paulopost, quàm nunc: et nunc quàm pauloante: quoniam quicquid temporis uiuitur, de spacio uiuendi demitur: et quotidie fit minus, minusq; quod restat: ut omnino nihil sit aliud tempus uitæ huius, q̃ cursus ad mortem. Hæc doctor eximius Augustinus elegantissime. Vita nanq; nostra, ut et diuina lectione, et experientia ipsa docemur, fugit uelut umbra, et nunquam in eodem statu permanet, et neque aliter quàm puluis dispergitur, neq; secius q̃ uapor fumicus euanescit. In orbe quodam, atq; circuitu nexa sunt omnia, fugiunt alia, alia sequuntur: mutant statum, et uariant uices cuncta, quæ sunt sub sole. Sic est enim natura comparatum, ut diem nox premat, noctem dies: ætas alia, exoriatur ex alia: et irrequietus cœli motus nihil in terris sinat diuturnum, ac stabile permanere. Nullum nanq; tam breue temporis momentum, quod non aliquid immutet de statu, institutisq; prioribus. Vide uillas, agros, urbes, oppida, pallatia, quot nomina, quot insignia familiarum diuersarum breui tempore mutauerunt: quot dominis, alii post alium succeserunt: uni hodie, cras alteri. Efferuescunt hæc omnia, quæ bona falso dicuntur: fluunt, refluuntq; ad similitudinem undarum, et quasi æstus maris, infatigabili cursu: et mõ ad alios accedunt, modo ab aliis recedunt. Mirum

Iob. 14.

sane

sanè de rebus nostris tantam mutabilitatem tam breui fieri: sed nihilo minorem de nobis ipsis mutationem fa ctam sentiemus, si iusti rerum æstimatores huic quoq; rei diligẽter attendamus. Non ne dudum infantes eramus, mox pueri, ex templo adulti, repente uiri, statim senes, citissime decrepiti, ac mortis foribus insultãtes? Sic & uer in æstatem, æstas in autumnum, autumnus in hyemem assidue uergens, annum perficit. At hæc spacia tempo rum, ita per assiduos temporis lapsus transeunt, ut ad idem uice annua reuertantur: & eadem temporis facies redeat, quæ prius fuerat anno superiore: sed ætas homi nis, & humanæ uitæ ratio in dies magis ingraueſcens, sic pertransit, ut nunquam reuertatur. Et heu q̃ tam breui per eiusmodi ætates decurrentes tollimur de mundo: ut etiam qui sint ultima ætate grauati, & ultra pensum (quod aiunt) progressi, uix sibi annum integrum uixisse uideantur. Sed neq; Adam si adhuc uiueret, & hodie esset sibi moriendum, uideretur sibi diu, satisq̃; uixisse. Quid nam prodest quãtumuis spacium protraxisse uitæ longiusculæ, quum iam finis aduenerit, & dies adsit extremus quando uelis, nolis, oporteat te statim mori? Nulla sanè uita dici potest longa, quæ sic repente fugit à nobis: & quæ tam prefixum, & constitutum terminum habet, ut ultra transgredi nulli omnino liceat: etiam si ul tra Tithoni senectam, & Nestoris æuum, & Mathusalẽ annos progressus fuerit: quãdoquidem omne spacium, uitæ, quod uiuimus quantumuis pateat, breue sit, & om nis ætas quum fluxerit quantumuis diuturna nihil fuisse uideatur. Debemur morti nos, nostraq̃: & breui post tempore cedimus posteris locum: mutamurq̃; mortales succedentium uicissitudine per singulas ætates, ut lauri, ac oleæ folia occulte per singulos annos: quibus caden tibus, et uicissim renascentibus, densa opacitas nunquam desit: & uiriditas perennis manet. Similiter fit etiam de nobis: nam mundus nunq̃ uidetur deficere: sed semper

idem esse:attamen breuissimo spacio alii aliis uelut ex occulto succedimus:cessuri & nos paulo post nouis incolis,quas nobis alii nuper concesserant sedes. Propterea sapiens Ecclesiastes.Generatio,inquit uadit, generatio uenit,terra aũt in æternũ stat. Videt hoc sanè factũ optime cõuenire cum sententia illa Heracliti:qui dicebat in idẽ flumen bis descendi:et non descendi, quod quidem & si contrarium uideri poterat,tamen uerum erat:eo'qd manet idem fluminis nomen,sed non eadem aqua:quę assiduo meatu dilabitur.Sic se habet profecto & humanæ uitæ ratio cui ex assidua morientium, & nascentium uicissitudine, idem planè uidetur semper esse mundus quod fuerat:attamen semper est quid diuersum,& aliud a priori:& nunq̃ eodem statu permanes. Et propterea Xerxes ille potentissimus persarum rex (ut memoriæ proditum est)quum semel e specula innumerabilem penè exercitum suum mente,& oculis perlustrasset, in se conuersus,memor humanæ mortalitatis,non potuit se a lachrymis prætristitia continere,cõsiderans q̃ sibi una cum tot hominum milibus absq; differentia ordinis ætatis,generis dignitatis ue,infra breue temporis curriculũ, certissimus maneret interitus. Quam uere autem, q̃q; scite,id opinatus fuerit Xerxes de suo exercitu,Hebræorum exemplo patet,qui ex sexcentis milibus armatorum post quadragesimum annum ab exitu Israel de Ægypto,duo tantum uiri superfuerunt Iosue & Caleph qui Iordanem ad terram promissionis transierint. Angustissimo sanè fine uitam nostram natura conclusit:& admodum uicina, & proxima constituit uitæ, mortisq; confinia:assidue sub aspectu proponens nostra & parentum,atq; amicorum sepulchra. Perexiguum est ergo nobis uitæ spacium,& breui termino circumscriptum: sed nec id quidem solidum,& ratum. Nam si omne tẽpus datum nobis ad uitam,rite metiri uoluerimus, uix quotam partem huiusce etiam tam exiguæ uitæ usus

mus. Etenim si pensamus nocturnum somnum, qui fit hyemis tempore longissimus, & diurnum, qui in æstate multis est plurimus, certe dimidium quisq; fere uitæ suæ tempus dormit. Quid item existimandum de eo tempore quod per inertiam, atq; desidiam perditur? quid de eo, quod multiplicibus curis afflictionibus, periculis, timoribus, ærumnis, morbis, doloribus agitatur? quid de eo quum sæpius uocetur frustra mors, refugium, leuamentumq; malorum? quid de eo, quando ob uitæ tædium, nihil nobis natura mortalibus præstitisse melius morte credatur? Qua ratione in spaciis uitæ computabimus infantiæ tempus, quæ mente caret? aut pueritiæ, quæ parum sapit: aut senectutis, quæ pœna est? & tamen & hæc pars uitæ inter uiuendi spacia connumeratur. Et quo nam iure quæso uolumus, ut hæc sit uita? quum ex illo tempore hebescant sensus, membra torqueantur, risus emoriatur, auditus langueat, gressus titubent, lingua balbutiat: ac ita denicq; omnia perturbentur, ut probe dicatur de senibus a propheta. Amplius eorum labor & dolor. Recte id quidem Dauid de tædio senectutis, at non minus recte de miseria, & breuitate uitæ sensit, quum alibi dicat. Homo uanitati similis factus est: dies eius sicut umbra pertranseunt. Et quid nam est aliud totius humanæ uitæ spacium, & si in ultimam usq; senectam perueniat, quam dies unus? & ut est in prouerbio Ephemeri uita? quæ scilicet est, de mane in uesperam. Esse enim Hypanium fluuium apud Cimerium Bosphorum sub solstitio Aristoteles memorat: qui fert uelut folliculos acinis maiusculos, uel similes: ex quibus quadrupedes quædam uolucres erumpunt, ephemeron nomine, quæ in pomeridianum tempus usq; uolant: declinante uero sole macrescunt, languentq;, & mox illo occidente una occidunt, uita non ultra diem producta. Haud secus

Psal. 89

Psal. 143

nobis accidit qui quantũcunq; diu uixerimus, non uide-
mur uixisse integrum diem, comparatione perennitatis,
quam natura, quia perenni mente sumus, perenniter ex-
optamus. De hac breuitate gemens propheta dicebat,
Esa.38. De mane usq; ad uesperam finies me. Et alibi Dies (in-
Iob.7. quit) mei uelocius transierunt, quàm à texente tela succi-
ditur. Sed & Euripides poeta egregius dixit uitam mor
talium esse dieculam. At Phalereus Demetrius quasi ni-
mium esset appellare hanc uitam dieculam, eam punctũ
temporis appellauit. Veniet ergo cito (uæh improbis, et
impudicis) horrenda illa, atque ineuitabilis mortis hora:
qua circunrugient aduersarii nostri dæmones, tanquam
ferocientes leones, & ceu atra in nebula rapaces lupi, ut
dilanient, & siccis, ac famescentibus faucibus in momen
to diglutiant peccatores. Veniet cito: ueniet inquam cito
hora (uæh malis, & imparatis) quum circunspicias mi-
ser, nec erit, qui præstet auxilium: acclamabis, & nemo
exaudiet. Supra te cœlum apparebit æneum, & inacces-
sibile, & impenetrabile: ante in conspectu tuo dehiscet
abyssus: patebitq; teterrimum chaos, quo præceps, quasi
lapis, deuoluaris in profundum. Attende miser homo
hoc quod nunc tibi tam dulce sapit, post breue tempus
quàm amarum tibi exitum paret: quando amissis uolup-
tatibus omnibus, sola gehenna illa infernalis tibi erit re-
liqua, in qua perpetuo sine spe misericordiæ cruciaberis.
Nulla tunc sanè spes erit amplius, nullum profugium sic
comprehenso: sed extinctis, ac dissipatis penitus, cogita-
tionibus, aliis sensus ibi tantum doloris, & unica despera
tio remanebit: te scilicet ex illis tantis supplicils nunquam
amplius emersurum. Tempus est ergo ut malis tantis
præuisis, & cognita breuitate uitæ huius, & intellecta in-
certitudine mortis, paremus nos ad illam æternam uitã,
quæ nihil habet incerti, & spretis omnibus libidinibus
enitamur uirili nostra, ut uitæ huius fabula rite peracta,
lætos angelorum plausus capiamus: & in cœlesti illa

Hierusalem fruamur perenniter summo illo,& in exstimabili bono: quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 1.Cor.2.

De meditanda Christi passione. Cap. LIII.

ERit præterea nobis aduersus libidinem, nouissimum ferè ordine,sed re ipsa certe primum, atque præcipuum remedium,assidua meditatio passionis Christi:& frequens humilisq; recursus ad salutiferū, & triumphale dominicæ crucis uexillum: nō tam ut crucis imaginem effingamus,pluries nobis frontem,os,pectus, corpusq; signantes(quod nequaquam improbamus)quàm ut assidua cogitatione,& memoria passionis domini,figuram quodammodo eius,ac formā Crucifixi Iesu animæ nostræ ea impressione figamus, quæ nullis possit turbationibus amplius aboleri:& ut assidue eius sacrosancta mysteria taciti nobiscū toto corde meditemur:ac supplicia flebiliter recolamus:quæ in ea passus est pius, & innocentissimus Iesus: ut nece sua acerbissima,nos à damnatione mortis eriperet,ac redimeret à seruitute peccati. Tali nanq; meditatione probe ducimur ad diuinum amorem: & uagos, & immoderatos affectus nostros configimus eidem cruci cum Christo, sicut & Paulus,qui dicit. Mihi mūdus crucifixus ē,& ego mundo. Quis ect enim tam præcipiti, atq; æstuanti libidinis furore correptus, aut tā fœdo amoris ardore succensus,qui rememorans pie secum acerbissima Christi uulnera,non tepescat:& in eo præcioso sanguine nō spernet sordes peccatorum suorum posse lauari. Ecquis nam quæso nostrum grauaretur tantula uoluptate priuari, si amabiliter, & ex corde cogitaret, quomodo ipse innocentissimus dominus tot tātosq; cruciatus pro salute nostra non recusauerit ferre? atque secum itidem uolutaret, quomodo ultro sese pro nobis immanissimo obtulerit Gal.6.

impiæ necis supplicio? Vnde D. Augustinus. Si passio in quit saluatoris ad memoriam reducatur, nihil tam dutũ est, quod non æquo animo toleretur. Itaq; dum titillat desiderium uoluptatis, & urgent libidinosæ rei stimuli, e regione succurrat tuus tibi Iesus, pro te captus, derisus, flagris uerberatus, spinis confossus clauis uulneratus, & denicq; crudeliter crucifixus, & mortuus. Hunc eia nos de cruce tollamus, & cordi affigamus nostro: hunc ore sinu, hunc manibus, oculis, hunc denicq; mente iugiter te neamus: & id quod aperuit nobis Longinus latus, inter nus: ubi tuto stare possimus, & ab omni incursu tenta tionum, & ab omni impugnatione libidinis securi dege re ualemus. Ecce extendit in morte brachia, ut nos am plectatur: caput iclinat, ut nos osculetur: clamat de cruce, ut ad miserendum nos flectat: confixos, tenet pedes, ut ad ueniam exposcendam, & pœnitentiam agẽdam nos expectat. O magna, & inæstimabilis benignitas saluato ris nostri Dei: q p nuncios, p signa, p literas per seipsum tã dulciter nos inuitat. Cur ergo inuitati tã amanter, & expectati tam costanter negligimus, & procrastinamur? Quid alias delitias amamus? Quid causas nectimus? Quid differimus? quid cessamus trepidi confugere, ad amplexus, & intra brachia inuitantis amicis, fratris, do mini, & seruatoris nostri Dei ut ibi tuti & salui perpetuo maneamus. Audi quid nobis inclamat de cruce pius do minus. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & one Matt. 11 rati estis, & ego reficiam uos. Id est, uenite qui hactenus a me abfuistis, deliciis, & uanitatibus obligati: quiq; tan topere laborastis in acquirendis opibus, in addiscendis sæcularibus scientiis, in perficiendis turpibus desyderiis: sensibus, & cupiditatibus, ac libidinibus turpiter seruien tes. Et ego reficiam uos torrente uoluptatis meæ: de di enim uobis dolens requiem laborum, & refrigerium dolorum: & in cruce moriens acquisiui uobis uitam sempiternam. Hac profecto meditatione quicunque

non mouetur non proficit, saxeus plane est, ac ferreus, & totius prorsus humanitatis immunis, & expers. At qui secum diuina suffultus gratia talia, frequenter, pie, & fideliter meditabitur, discet is abnegare planè semetipsum & reiectis turpibus desyderiis crucem portare post Iesum, & ad illius pedes lachrymas spargere, ut unà cũ Magdalena possit, & ipse suis peccatis ueniam impetrare. Quicunque enim dulcissimo Iesu Christi amore flagrabit impuro mulieris amore minime capietur. Ecquid nã prodesse potest cuiquam castitas: nisi, uel quota parte in amore respondeat, ei qui nos tantopere dilexit, ut quum posset non mori, seipsum ultro obtulerit neci pro nobis? Superare quidem ardorem libidinis possunt plerunque & mali: dum aut metu, aut pudore, aut alicuius incommodi gratia sese continent: at uero nihil in ea re tam curare, quam Christi honorem: & pro eius tantum amore se continere a uoluptatibus, id solum est eorum, qui boni sunt, & qui Christum omni affectu, & intima dilectione sequuntur: & toto corde, & omnibus uiribus Deum amant, rite fideliterque colentes.

Nunquam fidendum esse in certamine castitatis & omnem occasionem libidinis tollendam. Cap. LIIII.

ID tandem (ne curiosus interim de singulis pertractemus) in uniuersum moneam: ut nulla prorsus cauendi dimittatur occasio: & ut omnis tollatur opportunitas peccandi, etiam si minima esse uideatur. Nihil.n. tuto in hoste despicitur: quoniam fieri cõsueuit ut euadat ille, contemptu, & negligentia nostra superior: Martem propterea semper incertũ, & dubiũ euentum belli uulgo dicimus: nam constat iam spoliantem & exultantẽ uictorẽ sæpius euerti, percelliq; ab abiecto,

Facilior est planè cautio, ubi apparet manifesta formido: & ubi hostis aperta oppugnatiõe grassatur, quàm quum lateat apparatus, & contemnentes nihil uereamur aduersi. Tutissimũ propterea fertur exercitui iter esse, quod idem est suspectissimum: quoniam metus præstat ut nihil temere fiat, quod dolo aliquo improuiso possit intercipi: securitas autem, dum nihil timetur, præcipitat in cautos sæpe in insidias. Per Syrtes, ac inter Scyllam, & Charybdim, nobis enauigandum est: & iccirco palinuria usquequaq; peritia necessaria. Quinetiam ubi tranquilla, & tuta uidentur, ibi multo magis cauere oportet, ne forte obrepens prænimia securitate somnus, ut olim palinurum, ita & nos in ipsa trãquillitate deiiciat. De quo egregius poeta.

O nimium cœlo, & pelago confise sereno.
Nudus in ignota Palinure iacebis harena.

Amanda quidem multum trãquillitas est: sed multo magis timenda repentina procella nam sicut illa potest oblectare uigilantem, sic ista facile potest obruere dormientem, quum soleat euenire, ut quem alias cautus metus in tempestate seruauerit: hunc nimia securitas in tranquillitate deiecerit: & qui borea furente constiterat, blandiente aura submergatur. Summopere ergo cauendum est nobis etiam in qualibet ætate, & in quouis loco: & quocũque nomine, aut honore censemur: ne subitus turbo, aut improuisa tempestas nos imparatos offendat: neue qui modo quasi portum tenentes lætum celeuma, canebamus, subito mutatis uentis, & turbata maris facie, himbosis pereamus procellis. Vita quippe nostra est sicut nauis, quæ in medio pelago assidue, & uentis, & fluctibus agitatur: & propterea nunquam adeo tuta, & firmã credenda tranquillitas est, ut peruigili gubernatoris cura non egeat: nam sæpe accidit, ut nauis quæ multis antea in periculis seruata est, ac centies tuto mare pertrãsiit, unò denique procellæ furentis impulsu, uel prope portum,

uel iuxta littus frangatur. Nusquam igitur sibi quisquam confidat, uel q̃ prouecta iam sit ætate, uel q̃ aliquandiu suos ita affectus domuerit, ut sibi iam parere uideantur. Audiamus quæso quid de hoc assiduo ac naturali con- Lib.4.c.2.
cupiscentiæ impulsu dicat Augustinus in his, quæ con- tra Iulianum hæreticum elegantissime scripserat. Nescio (inquit) quomodo etiam castæ animæ in turpes labun- tur assensus, quæ si imputaret altissimus, quis uiueret ca- stus? Hoc ergo malum cur non extirpatur de continen- tium carne sanctorum. Cur non totum opere mentis au- feretur? & reliqua. Deinde subdit. Sed quia in ista humana miseria peior hostis est cauenda superbia, ideo nimirum non penitus extinguitur in carne continentium sanctorũ ista concupiscentia, ut dum pugnatur aduersus eam, pe- riculorum suorum animus admoneatur, ne securus infle- tur, donec humana fragilitas ad tantam perfectionẽ per- ueniat sanctitatis, ubi nulla putredo lasciuiæ, nullus tumor superbiæ formidetur. Hactenus ille. Nunquã ergo euen turum speres, ut bona fide obtemperet caro spiritui: aut appetitus rationi. Nam sicut tigrides, atq; leones: et eius- modi feræ belluæ, & si cicures usu fiant, hominem tamẽ semper infensum habent: ita pariter caro ipsa spiritum semper habet inimicum: et licet hæ quidem contu- bernio hominum uideãtur interdum remittere furorem, nunquam tamen ingenitam exuunt feritatem: quin, quũ minime expectaueris, exasperatæ re quapiam, ad inge- nium redeant suum. Idem etiam formidandum est de affectibus carnis sensui semp, & spiritui rebellibus, & in- festis. Quidnam quæso truculentius, atque imperiosius in nomine, q̃ propria concupiscentia, & libido? Quid fallacius uoluptate? Quid insidiosius uenere? Quid ue- ro econuerso carne ipsa ad resistendum fragilius? Quid iactura animæ grauius, si euenerit, ut uincamur? Quid æterna fœlicitate prætiosius, pro qua certamus? Circũ- lustrandum est ergo undiq; in tanto discrimine diligẽter;

& rimanda longe, lateque omnia, ante, & post, intus foris que ſuperne, & inferne dextra leuaq; ſi quid ſit, quod obſiſtere, & quod obeſſe poſſit: atque ueluti in inſtructa acie, adhibere omnes machinas, ſtrictisque ſemper aſtare mucronibus, & tam in induciarum tẽpore, quàm bellorum, uicinitatem, ac reconciliationem hoſtis ſemper habere ſuſpectam, atque quadrato agmine incedere perinde atque ſi ab omni parte hoſtilis impetus formidaretur. Nunquam enim imperator egregius ita paci credit, ut de bello interim non cogitet, & paratus non ſemper exiſtat. Cæterum nullus apparatus, nulla arma, aut præſidia potiora ſunt in eiuſmodi certamine, quàm timor, & fuga, cum ſapientia. In aliis prælijs dedecori eſt timere, aut fugere hoſtẽ, at in hoc ſumma gloria eſt exiſtimanda: quando ſic timentes opportuna fuga fœminea blandimenta ſuperamus. Sic enim ſcriptum eſt. Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit, & confidit. Et Apoſtolus. Fugite, inquit, fornicationem. Quibus uerbis docet huiuſmodi tentationem fuga potiſſimum ſuperari.

Pro. 14
1. Cor. 6

Quando tutum ſe poſſit homo exiſtimare à concupiſcentia carnali. Cap. LV.

SEcuritatis autem à periculo concupiſcentiæ carnalis, & ueræ, puræque caſtitatis, inditium, ex facundiſſimi Caſiani aſſertione, id erit tandem: quum eouſq; profecerit quis inſtabili propoſito caſtitatis, ut nulla etiã libidinis imago, nec quidem per ſomnium, quieſcenti occurrat amplius: & per uigiliã nullus concupiſcentiæ motus titillet: mensq; ab omnibus carnis illecebris libera ſit ac prorſus ab omni deſiderio, ac cogitatione ueneris aliena. Nam licet ad plenam peccati noxam talis cõmotio non imputetur: tamen quum adhuc per fallaces imagines, aut per inſurgentes motus, nos interpellat, tẽtatio,

aut sentitur in membris aliqua illusio, erit id argumentū firmissimum adhuc nos in lubrico titubare libidinis, & nondum expurgatæ mentis: & ad purum excocti uitii certissima coniectura. Nam sicut equi iam mansuefacti, & domiti, etiam si nullæ premant habenæ sua sponte recta pergunt: sic & affectus carnis, si iampridem consuetudine. & studio domiti, assueuerint parere rationi, & obtemperare spiritui: neque in somnis, neque in uigilia quicquam tentant obscœni, ut de Ioanne Battista, & Ieremia legitur qui zona præcinctos semper habuisse lūbos dicūtur: per quod declaratur partem illam corporis apud huiusmodi uiros adeo emortuam fuisse, ut neque uel leuis motus, uel aliud quicquā repugnās in lumbis eorum extitisse credatur: sed pura & syncera castitas. O fœlices ergo, & uere cœlestes, quibus adhuc in carne uiuētibus, sic sibi caro præmortua ac domita sit: ut nullum eis negocium ulterius exhibeat certaminis perinde atq; si iam mortui sint mundo, & uoluptatibus, ut iam tuto ualeant de se polliceri, id, quod Paphnutius eremita, miræ castitatis gratia pstans quum sibi proponeretur uehementer dicitur expauisse. Nā quum is multis precibus, obnixeq; cōtenderet, ut Deus sibi reuelaret, qñ tutū deniq; posset, se à periculo fornicationis, & à tentatione carnis sperare, superne tandem ei reuelatum fuit: q; quū amplecti nudam ac formosam puellā tuto poterit, nec ullo motu carnis turbari: tūc demū scire, id fore securæ castitatis indicium. Cognouit hoc responso Paphnutius nūq; uere tutū se esse posse, & pterritus tali experimēto, destitit q;q; deinceps curiosus flagitare. Q uisnā experiri eo piculo castitatē nō expauescat? uel si Ioānis Baptistæ merita iā æquasset? quū uix iueniat, q amota oī occasiōe cōtinere sese possit, nedū eo cōplexu stare imotus: atq; impturbatū ab ardore libidinis retinere cōsensū. Nū qd uero tāta possit cuiq; mortaliū cōtingere in hac uita perfectio, ut id ualeat sine castitatis detrimento experiri,

neq; satis scio, neq; si scirem, facile dixerim: Tanta tamen est humana fragilitas, ac procliuitas naturæ ipsius hominis ad uenerem: ut credam non nisi flagitiose posse quẽquam eiusmodi periculum facere, atque non nisi temere id, aut de se, aut de alio polliceri. Quin nec expedit fortasse talem fiduciam quempiam habere posse: nam neq;

11. Cor. 12 Paulus quidem uas electiõis, post etiam cœlestes uisiones, destitit stimulo carnis affligi: nec etiam quum oraret dominum, ut à se auferretur talis perturbatio, unquam potuit impetrare. Illud tamen meruit uerbum audire de cœlo diuina uoce prolatũ. Sufficit tibi Paule gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficitur. Legimus tamen Serenum quempiam ex illis antiquis patribus, qui eremum incolebant, assiduis uigiliis, ieiuniis, & precationibus impetrasse tandem, ut nullo libidinis aculeo quateretur. Equitio itidem abbati legitur ex eodem dono Dei omnis motus genitalium perpetuo ademptus fuisse. Ex recentioribus unus est nobis Thomas Aquinas: qui & ipse ardentissimis precibus est consecutus, ut angelorum ministerio perfractis lumbis inuisibiliter castraretur. Imo petrauerunt hi quidem præcipuo, ac singulari priuilegio: ut extincto prorsus ardore libidinis, nullũ in se, nec simplicem quidem, ac naturalem carnis motum qui etiam in paruulis, & lactentibus quandoq; excitatur, ipsi amplius sentirent. Rara auis (ut aiunt) et raris hominibus uisa. Securus, ac beatus tunc is in puppi sedeat, anchoris (ut dicitur) munitus duabus: quisquis est, siquis est, qui ad eam tranquillitatem peruenerit, ut carnis pruritum, uel libidinis æstum nullum in se prorsus sentiat. Caueat tamen, quicunq; sit ille, ne forte priuilegio talis integritatis, & insolentia tanti muneris extollatur. Tam rarum enim tamq; præcipuum Dei donum cum maxima humilitate habendum est: atq; cum gratiarum actione seruandũ: ne quis forte quum uitium libidinis fugisse se gaudeat, in uitium superbiæ, quod fortasse grauius erit impingat,

De calcaria (ut aiunt) in carbonariam. Laudabilis quidē castitas: sed magis necessaria humilitas: illa suadetur: ista etiam imperatur: ad illam inuitamur ex consilio: ad hanc cogimur ex præcepto: De illa scriptum est: Qui potest capere capiat: de ista. Nisi efficiamini, sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Matt. 19 Idem. 18.

Quanto studio, ac labore, a plærisq; sanctorum castitas sit seruata, Cap. LVI.

AD eam uero continentiæ firmitatem, de qua nūc dicimus, nondum peruenerat Vrsinus ille præsbyter continentissimus: cuius meminit D. Gregorius, qui post continuatam per quadraginta annos cōtinentiam, dum ageret animā, neq; sentiret iam seipsum, mulieris persensit attactum. Nam cum uxor ab eo iamdiu religionis causa separata ad illum morientem ne ei in ultimo illo pietatis officio deesset, piamente accurrisset, atq; eundem licenter ex antiqua consuetudine attigisset, seq; adesse, & uoce & tactu significasset: ille continuo ad eius uocem exterritus, eleuans moribundos oculos, collecto debili spiritu, ut potuit, prorupit in hāc uocem. Recede mulier hinc, tolle paleam, ad huc igniculus uiuit. I modo tu qui es incolumis, & iuuenis confide præteritæ continentiæ: quum sanctum uirum penè mortuū, & carnis stimulos sensisse, & fœmineum attactum tantopere uideas expauisse. Hilarion abbas, cibi, ac potus supranaturam hominis abstinentissimus, pruritu & ipse carnis aliquando uexatus, pugnis pectus uerberans, malas cupidines (quando aliter melius nequiret) manuum contusionibus, atq; uerberibus, excutiebat e pectore: indeq; ipse sibi ualde iratus, ita minabundus semetipsum consueuerat increpare. Ego te aselle faciam, ut non calcitres: non hordeo te alam, sed paleis: fame te, & siti conficiam: graui onerabo te pondere: per æstus te agitabo,

& frigora: quatenus cibum potius, quàm lasciuiam cogi tes. Franciscum quoq; uirum sanctissimum, eiusmodi quãdoq; incensum flammis, uolutasse sese niuibus nuda corpore accepimus, ut eo gelu ardorẽ carnis extingue ret, & repugnantem sibi concupiscentiam eo remedio coerceret. Acris quidem ac penè atrox Franciscí castiga tio: at Paconii abbatis propemodum immanior, qui ad arcendum ueneris desiderium non gelu tantummo do norat corpus affligere, sed etiam dilacerare uulneri bus: Nudis nanq; pedibus uepres calcabat: & corpus totum tribulis, aculeisq; spinarum fodicans sese affige bat: ut eo dolore obscœnæ libidinis stimulus mederetur. Itidem factitasse et Benedictum abbatem ferunt: qui ut uisæ aliquando fœminæ memoriam, et incestas cogitationes à se procul pelleret, nuda consueuerat ferire sentibus membra, et crebro rotatu, hirsutis secare corpus aculeis, ut eo remedio mentem ab aculeis aliis affectã, & sauciam liberaret. Bernardum et ipsum quoque abbatem, Euagariumq; presbyterum, alterum in lacum, alterum in puteum descendere solitos hibernis noctibus tradunt, ut carnis incendia gelascentium aquarum algoribus mitigarent.

Diui Hieronymi conatus ad custodiendam castitatem ex suis ipsius scriptis. Cap. LVII.

QVid etiam non fecit præstantissimus doctor noster Hieronymus, ne quando his laqueis caperetur: utque leuarer sese iis flammis posset. Hæc enim ipse de se eleganter, sed minime arroganter ait. Quod quanuis omnibus ferme notum sit, atque à pluribus rerum scriptoribus repetitum, tamen nec breuitatis studium ne rei repetendæ fastidium, potuit me retrahere & hac narratione „ quæ magnum lectoribus fructum: & non minus huic nostræ scriptioni afferat ornã

mentum. O quoties, inquit, in eremo constitutus, in illa uasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis præstat habitaculum, putabā me Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus erā. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis situ ethiopissæ carnis obduxerat. quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem uigiliā somnus immines oppressisset nudæ humo ossa uix hærentia collidebam. De cibo uero, & potu taceo, quū etiam languentes monachi aqua frigida utantur: & coctum aliquid accepisse luxuria sit. Ille igitur ego q̄ ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnauerā: scorpionū tantū socius, & ferarū, sæpe choris intererā puellarum. Pallebāt ora ieiuniis, & mens desideriis æstuabat. in frigido corpe, & ante hoiem ficca iam carne p̄mortuū: sola libidinū incendia bulliebant. Itaq; oī auxilio destitutus ad Iesu iacebam pedes, eos rigabā lachrymis, crine tergebā: & repugnantē carnē hebdomadarū inedia subiugabam. Non erubesco cōfiteri infœlicitatis meæ miseriā: quin potius plango me non esse, quod fuerim. Memini me clamantē, diē crebro iunxisse cū nocte: nec prius à pectoris cessasse uerberibus, q̄ rediret domino imperante tranquillitas. Ipsam quoq; cellulā meā, quasi cogitationum mearū conscium pertimescebā, & mihimet iratus, & rigidus, solus deserta penetrabam. Et reliqua quæ ibidem ab eo elegantissime referuntur.

Cohortatio ad proterendam carnis petulantiam ex superioribus exemplis sanctorum. Cap. LVIII.

VIdete quæso q̄ parū sit, in ea re, fidendū humanis uiribus, quātoq; labore, et nixu obstādū, nec carnis obruamur procellis. Quis est hac nostra tēpestate, tā sanctus, tā constans, tā Deo charus, ut post tales, tātosq; uiros putet se tutū esse in his periculis? ac nō

trepidet etiam in uado: Fallitur sanè quicũq; discinctus, satur, oscitans: ac sub pallio (ut dicitur) manus tenens, spe rat sese fatiscenti cymba, & aduersis aquilonibus, per fu rentes æstus tentationum euasto libidinis pelago fœlici ter inportum tranquillitatis, atq; salutis intrare. Res sanè operosa est castitas: & hominis diligentis & circunspe cti munus nõ ignaui, & ocioſi. Quamobrem discamus tantorum uirorum exemplis, cautius, ac fortius carnis desyderiis reluctari: nec sinamus carnem ipsam, ut cicu rem pecudem ire liberam: sed uti immitem feram coer ceamus dura cauea: & sub uinculis castigationis stricta, & alligatam perpetuo teneamus. Cum ferocissima pro fecto bestia nobis res est: quæquum humana ratione do mari non possit, impetrata desuper gratia, domanda est ferula, uigiliis, laboribus, & inedia. Quare abdicare nos oportet ab omni prorsus superfluitate, & luxu: & uolu ptates ipsæ corporeæ si aliter euelli melius nequeant, cũ ipso etiam corde (ut dicit Seneca) conuellendæ sunt: ne deterius nobis aliquid contingat: Imitandus nobis i eo est castor: qui se (ut satyricus ait) Eunuchum ipse facit, cu piens euadere damno Testiculi: usq; adeo medicatum intelligit inguem. Hoc nam remedio uti castora syluę stre animal perhibent in extremo uitæ discrimine: q; quũ ob præcium genitalium sentiat se a uenatoribus impe ti, nec aliter moliri fugam possit, ne quota pars toti cor pori pernitiem afferat, amputat sibi mordicus uirilia, huy mic; relinquit: ut uenatorum manus quando integer ne quit, sic saltem mutilatus euadat. Haud multo secius fa ciundum nobis est, ne seruitutem seruiamus perpetuã: sæuamq; patiamur tyrannidem insequentium uolupta tum: quæ ad perdendos nos quærunt. Verum ad id p̃ standum, neq; morsu, neq; ferro, neq; ullo uulnere nos bis est opus: sed Dei in primis gratia, quæ deesse nõ po test, & subinde desyderio, & uoluntate perpetuo conti nendi. Quamobrem castrandi nobis sunt affectus libi dinis

dinis introrsus:& non exteriores partes corporis cultro, alioue idoneo instrumento secandæ: sicut de Origene sapientissimo alioqui uiro,memoriæ proditum est: qui seipsum mutilauit non impatientia libidinis,ut quidã scribunt,sed potius ad euitandam suspitionem, ut posset absq; infamiæ & nota,docẽdi causa honestius inter mulieres uersari. Quẽ quum multi deinceps in ea re,præcontinentiæ amore temere sequerentur: in sacrosanctis cõciliis cautum fuit ne quis ultro semetipsum deinceps ulla ratione præcideret:alioqui,indignus sacerdotio, uti furiosus, & mentecaptus omnino haberetur. Siquidem interius mente castrari debent,non corpore,qui deo placere desyderant:quum nihil opus sit uirum castum præcidi gladio carnificis:sed studio,& amore,& firmo proposito castitatis. Quod si quis forte diffidat posse seruare castitatem,quum legat tales,tantosq; uiros in ea re tãtopere laborasse,sciat benignissimum esse Deum & non permittere tentari quenq; supra uires: sed quo quisq; infirmior est,eo leuius oppugnatur: & quanto quisq; ualidior,tanto etiam uehementius & acrius in tẽtationibus secum agitur. Minime itaq; desperanda uictoria est: modo fortiter obluctari ac obsistere hosti pro suis uiribus quisq; uelit. Sciendum tamen tandiu nobis esse pugnãdum, quandiu ab hostibus prouocemur,& quousq; uictoriam consequamur,& triumphum. Verum interim si quis forte ceciderit,non est,q; unquam uel sic lapsus desperet,immo ut protinus exurgat,ac incipiat denuo obluctari,& maiori,atq; fortiori conatu carni resistere. Nã & uicti bella,& naufragi maria repetimus. Euenire &.n. sæpe solet,ut qui aliquando uictus sit,postmodum reassumptis uiribus uictor euadat: & qui trahebatur captiuus euehatur postea triumphator. Sed q̃to magis dolendum super nonnullis, qui usq; adeo consuetudine peccandi facti sunt impudentes,ut non modo nõ agnoscãt flagitium suum:uerum spretis salutaribus monitis, ultro in dies absq; rubore ferantur ad omnem libidinem pro-

niores. Nihil ꝓfecto magis reddit hominē impudentē q̄ cōsuetudo peccandi. Nā ex cōsuetudine praua suscipit humana mens habitū quendā licentiamq̄ peccādi, ut quum hō ēt grauissime peccet, peccare se nesciat, aut potius nō aduertat: sicut ille, q̄ assidua, atq̄ inueterata febre corripitur: nā q̄is ea in uenis, & in medullis insederit, tū se febricitare nō sentit: & quū cęteri eū cōsumi acrilue cōspiciant, solus ipse q̄ sustinet, præ lōgo usu morbū suū discernere nescit. Quod genus morbi est sane pessimum, nullis fere præceptis, nullis monitis, aut medellis curandum. Raro enim uel nunq̄ eiuscemodi homines ab errore suo resipiscere possunt: quū uitium non agnoscant suum: atq̄ cūcta sibi ex sua libidine indulgeant, nullius sese consilio aut curationi credentes.

Pudicitiam omni ætati, atq̄ ordini esse præcipuo ornamento. Cap. LIX.

PRæterea ad hanc uirtutē castitatis amplexādam, nō tm̄ nos religionis metus astringere debet: sed ēt institutio uitæ, & fortunæ, & ætatis, & ordinis, & sexus ratio suadere, & cohortari. Et. n. si fueris iuuenis, cogitandū est tibi pudorē castū, & florē immaculatū tali æuo esse pulcherrimū. Laudatur. n. in sacris literis, q̄ potuit transgredi, & nō est trāsgressus, & facere mala. & nō fecit. Si uero uergis iam in seniū, cogita nihil esse fœdius senili libidine. Nullo q̄dem nō uitæ tpe effluere luxuria turpe est: at in senectute fœdissimum. Si sacerdos es, & Christi mysteriis mācipatus, meditare omnem tibi libidinis sordē interdici, ut impollutus, & absq̄ macula Deo assistas: purusq̄;, & incōtaminatus deseruias. Si coniugatus es, tecū uelim corde uolutes q̄ inhonestā, & improbā rē agas: si una nō cōtentus uxore, matrimonii pudicitiā uioles. Si uero solutus inique atque cogita q̄ peruerse facias, reiecto cōiugio, qđ adire licite possis, meretriciis sordibus, contra ius fasq; turpiter inquinari. Si dives fueris cōsidera, q̄ magno tibi esse posset decori, si fama cōtinentiæ diuitiarum quoq̄ accesserit cumulo. Si paup-

Eccle. 31.

es,cõplectere aío,q̃ magno ſit tibi dedecori futurum, ſi pauptatis incõmodis,ẽt impudicitiæ ſordes adieceris. Si formoſus es,diſce aíum q̃tũuis candidũ,& purum in fici ſolere libidine:atq; eodẽ mõ corpus quãtũlibet ſpe cioſum luxu,ac uenere,reddi turpisſimũ.Si uero defor mis fueris,ſcito te multo ẽt deformiorẽ effici incõtinen tia.Si uir ſis,animaduertas nihil eſſe effeminatius hoíe li bidinoſo.Si fœmina ſcire debes nihil magis decere mu lierẽ,q̃ pudicitiã.Sed qm̃ de fœminis facta eſt hic tẽpe ſtiua mentio,& iã ad opis finẽ appropinquamus,eas ip ſas admonitas eſſe uelim,ne reqrant a me ſibi ſeorſum ã uiris cõtinentiæ p̃cepta ꝓponi:qm̃ par ratio eſt,& uiri lis,& muliebris cõtinentiæ:nec alia certe diſciplina fœ minis opus eſt,q̃ ea,qua hactenus inſtruximus uiros.Ea dẽ ſane cenſetur natura,et ſi mulieres habeantur magis molles,& uiri magis impudentes.Sed iã uoluminis mo dus admonet,ut ad finẽ maturemus: ſatis eſſe arbitror dictũ hactenus de caſtitate.Verũ anteq̃ imponamus ex tremã his cœptis manũ,paucula q̃dã pri⁹ de pœnitẽtia, quaſi colophonẽ (ut aiũt)breuiter addẽda cẽſui.Hoc eſt enimultimũ remediũ lapſis ut q̃ p̃ fragilitatem cecidit in p̃cm̃,mox p̃ pœnitẽtiã inſtauret ad gratiã,et p̃ſeueret poſtmodũ reaſũptis uiribus in firmo ꝓpoſito cõtinẽtiæ.

Neceſſariam eſſe pœnitentiam pro impetranda uenia peccatorum. Cap. LX.

PŒnitentia(ut eloquenter tradit lactãtius)nõ mini mũ locũ iter uirtutes hẽt.Vt.n.magnæ fragilitatis eſt cadere:ita magnæ eſt fortitudinis ſurgere: nec minoris fortaſſis q̃ ſtare.Nã reuocare gradũ, ſuperasq; euadere ad auras,Hoc opus,hic labor eſt. ut ait poeta Nõ paꝛ negocii eſt,ut aliqs ab iniqua cõſuetudine ſe ita reuocet,ut in uiã poſſit redire uirtutis.Facilius quidẽ eſt (D.Ambroſio auctore)inueniri,qui recte ſeruauerint in nocentiam,quam qui congrue ægerint pœnitentiam. Hæc eſt enim(modo tempeſtiue adeatur)medicina uul nerum:naufragii tabula:profugium, portusq; ſalutis.

Tolle hanc de mundo,superne simul aditum uitæ mor talibus prorsus tollis.Ecquis est modo tam probus⁹,tã i ustus, ut ei non sit aliquando pœnitentia necessaria? Prouer.20 Scriptum est enim.Quis potest dicere mũdum est cor 1.Ioan.1. meum,& purus sum a peccato? Quin etiam,iuxta illam apostoli Ioannis sententiam,si dixerimus quoniam pec catum non habemus,ipsi nos seducimus: & ueritas in nobis non est. Iccirco indulgentissimus pater noster Deus miseratus humanam imbecillitatem,aperuit pec cantibus nobis pœnitentiæ asylum:quo quisq; delictorũ suorum pœnitens,tanq; ad sacram aram confugere tu to possit:unde abripi nequeat,quoadusq; uelit in eo re sipiscendi proposito perdurare:& donec ex diuina mise ricordia ad cœlestem patriam perducatur. Hęc est enim illa sacra anchora,quæ in maxima tempestate, et in ulti mis periculis solet deiici:et quæ sola in dubiis rebus ser uare nos potest. Equidem multos noui, plures q; etiam legi:nõ ex eis modo,qui gustassent primoribus(ut aiũt) labris hoc reprobum uitæ genus,sed ex iis etiam, qui p omnes immundicias totos sese fœdissimis quibusq; uo luptatibus dedissent,emersisse aliquando per pœniten tiam,& ad frugem optimam rediisse: ut iam numero, choroq; inscripti habeantur sanctorum. Securus sane est ueniæ quisquis deliquit:modo consiliũ non respuat pœ nitentiæ. Verum donec manet quis in hac flãma, ac for nace libidinum,difficilis,grauisq; uidetur resipiscentia:et si mille prouocetur,atq; inuitetur exemplis. At si quãdo cœperit & ipse dolere de peccatis, ac paulatim ad me liora referre pedem sentiet flammam illam, quæ tã ue hemens prius apparuerat protinus diuini cuiusdam ro ris frigore temperari & ardorẽ in refrigeriũ commutari. Est.n.ea uis pœnitentiæ,ut possit uitæ conditiones mu tare,& sicut nitrum,defricatis sordibus purificare animã, & ad cãdorẽ pristinũ restituere. Tantum cauendum est, ut nullatenus pectus tuum subeat ullo tempore impetrã dæ ueniæ desperatio:quæ si tuo insederit quandoq; ani

mo,in extremum te deducet æternæ damnationis discri
men obstruens misero tibi omnes aditus conuersionis.

De maxima Dei benignitate & clementia ad parcen
dum peccatoribus. Cap. LXI.

VAlde profecto mirum est,tantam diffidentiã p̃
merendæ uenię accidere cuiquã posse,ut unquã
uel de sua emẽdatione omnino desperet, uel de
diuina clementia,& benignitate ullo pacto diffidat: quũ
omnia posibilia sint credenti:dicatq; ipse dominus. Di
scite quid est. Misericordiam uolo,& non sacrificium.
Non enim ueni uocare uistos,sed peccatores ad pęnitẽ
tiam. Atq; idem ipse alibi asseuerat,maius esse gaudium Matth. 9.
super uno peccatore pœnitentiam agente,q̃ supra nona Lucæ. 15.
ginta nouem iustos,qui non indigent pœnitentia. Et. n.
non tam proprium est Dei ulcisci,quã parcere:nec tam Lucæ. 15.
pronum irasci,& exprobrare nobis,quæ fecimus,q̃ mi Psal. 102.
sereri,& ignoscere,p̃ peccauimus. Cognouit dominus Ibidem
inquit propheta figmentum nostrum,& recordatus est,
quoniã puluis sumus,& ideo miseretur nostri. Non ne
ouis illa deperdita in deserto quæritur nonaginta nouẽ
relictis:atq; inuenta demum pastoris humeris ad caulas
cum gaudio reportatur? Non ne & dragma illa absconditа,ubi inuenta est,cum plausu,& exultatione uicinorũ
tutiori loco reponitur? Quid est,p̃ quisq; pœnitẽtiæ tar
ditati diffidat:aut commissorum ueniam ullo modo de
speret:quum plane liqueat ex parabola redemptoris no
stri Dei,nihil differre inter eos fratres,quorum alter a pa Ibidem
tre recedens portionem suam consumpserat uiuendo
luxuriose:alter uero semper cũ patre uixerat obsequio
sus,& castus. Nam ubi ille conuersus ad patrem rediit,
uenia statim impetrata,& stola,& anulo donatur:& rece
ptus in partem hæreditatis, & æquatus alteri paternis
rursum opibus fruitur. Et.n.sicut nihil prodest male uiuẽ
ti ante actæ uitæ probitas:sic nihil obest pie,pudiceq; ui
uenti impudicitia præterita:quũ superueniens iustitia om
nem prorsus labem uitæ prioris absterserit. Quid non

ſperandū uel ſero ad pœnitētiā cōuerſo: quū et ſeſtini
Matth. 20 operarii in uinea illa euāgelica, nihil minus mercedis acce
perint q̄ matutini: nec ullū diſcrimē p̄mii fuerit inter eos,
q̄ ꝑpeſi fuerant totius dici pōdus, et eſtū: et eos q̄ueſpi
ingreſi uix ſatis cœperant operari. Pares nanq̄ fiunt pri
mi nouiſſimis, & nouiſſimi primis: et quo magis ēt ſpe
randū ſit ſero cōuerſis, ex diuino iudicio p̄miū dari cœ
ptū eſt iis, q̄ nouiſſimi uenerant ad laborē. Nō ne ēt q̄rē
ti Petro ſi dimittere liceret fratri peccanti uſq̄ ſepties: re
Matth. 18 ſpōdit dñs. Non dico tibi ſepties, ſed uſq̄ ſeptuagies ſe
pties: numero. ſ. finito, ꝑ infinito: Vt intelligatur, toties,
quoties q̄ſq̄ peccauerit ei dimittendū eſſe, ſi pœniteat.
Nemo ergo deſperet ſi ꝑlapſus fuerit aliq̄n in peccatū
poſſe amplius emundari: q̄m nō eſt oio mortiferū cade
re: ſed iacere ꝑſtratū. Q uin et athletæ poſt lapſum ſuo
gentes, laurea ſæpe donātur: ut Vergilianus Entellus, de
quo poeta ait.

At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit: et uim ſuſcitat ira:
Tum pudor incendit uires, et conſcia uirtus,
Præcipitemq̄; darē ardens agit æquore toto.

Hæc. n. ſolet eſſe agonis lex, nō ut nunq̄ agoniſta cadat,
ſed ut nunq̄, quoquomodo hoſtili ui prematur, cedat uī
ctori, reddatq̄ ſeſe captiuū. Neq̄. n. ſi quis labatur, aut
cadat, ꝑtinus eſt habēdus ꝑ uicto: ſed trā q̄ iacet, ac ſeſe
dedit. Potes ergo q̄ſq̄s es, et milies lapſus ſurgere, et plu
ries uulneratus euadere: tantū eſt, ut nō cōcidas aio, et ti
bi prorſus ſpē nō abſcindas uincēdi. Sed ſi fortasſis mi
litiæ horreas nomē, tibiq̄ uideatur graue imitari milites,
æmulare ſaltē mercatores: quos ſępe uidemus e ꝓximo
naufragio uix ſatis ſiccos repetere maria, ſperātes uetera
naufragii dāna, nouo lucri cōmodo reſarcire. Aut ēt (ſi
magis placet) imitare ægrotātes, q̄ nunq̄ ita deſperant, ut
reiiciāt medicamina: neq̄ ulla ſibi unq̄ uideāt difficilis, aut
dura curatio, dūmodo priſtinā eis reſtituat ſanitatē: ꝑ q̄
parati ſunt et ferrū, et ignē ꝑpeti: nullis īpenſis, nullis do
loribus territi. Itidē quoq̄ in ea re faciēdum eſt, oībus,

Quid.n.tentãdũ atq; expiendũ nõ est collapso,et facẽti in libidinibus fœdis,ut opportune ad mũdiciẽ et ualetudinẽ pristinã reducatur? Apienda sunt expiatoribus ulcera cũcta mortalia,eorũq; parẽdũ cõsiliis,nunq; cessandũ à remediis,nunq; despandũ de salute. Nullũ nãq; crimẽ tã graue est,qđ p pœnitẽtiã in sacrosancti effusione sanguinis Christi nõ expietur. Audẽdũ est tantũmodo nobis,et ais ,ꝑmptis expiationis huius sacramẽta sancto ritu p agenda:et q̃si cõcitatis iusta q̃dã ira,in deceptricem uoluptatẽ ueneris insurgẽdũ:sicut facere solent audaces gladiatores:q ubi uulnerati sunt uiso cruore, nõ mõ nõ ꝓterrefiunt,uerũ multo acrius in hostes insultant. Quid est q̃so q; q̃q; despare debeat posse ueniã ipetrare peccatis,uiso Christi cruore ,p peccatis effuso:mõ uelit pœniterere culparũ:peccatũq; relinq̃re? Dauid adulterio ẽt iunxit homicidiũ,et in se reuersus obortis lachrymis dolens clamauit ad dñm,ut sui misereretur, et statim ueniã impetrauit. 2.Reg.11.

Magdalena post multos scortatores, obuoluta tãdẽ Christi pedibus,fiendo remissionẽ peccatorũ oraculo uiuæ uocis ab eo est cõsecuta:et effecta mox ex peccatrice hospita saluatoris. Lucæ.7.

Nõ est opus lõgo tpis spacio ad expiationem criminum resipiscere uolẽtibus. Latro ferme moriẽs de cruce petiit,ut sui tm recordaretur dñs,et meruit dulcissimũ illud responsum. Hodie mecũ eris in paradiso. Lucæ.23

Publicanus Matthæus è teloneo uocat? statim Christi apostolus efficitur. Marci.2.

Zachæus ad dñm conuersus,et male ablatorũ restitutionẽ pollicens, ex tẽplo meruit habere Christũ hospitẽ,quẽ uidẽdi studio paulo ante sycomorũ non puduerat ascẽdere. Lucæ.19

Petrus ter negauerat Christũ,et peccati pœnitẽs uenia impetrata factus est princeps apostolorũ. Mar.14

Paulus ꝑsequebatur Christianos,et a dño correptus,ieiunãs,et orans dignus fuit, ut uas electionis diceretur. Eiusdẽ,16 Act.9

Nõ ne ex sanctis quoque martyribus plærosque una ferme hora , et conuersos,et sanctificatos legimus? Nullus itaque diffidat quorumcunque magnorum sibi conscius peccatorũ. Si.n. quum inimici

essemus (ut dicit Apostolus) reconciliati sumus Deo per
Roma.5. mortem filii eius: multo magis reconciliati, salui erimus
in uita ipsius.

De nimia cõfidẽtia ueniæ, & uitę lõgioris. Ca. LXII.

SEd missa faciamus hic exempla pœnitẽtium, quæ in hoc genere innumerabilia penè sunt: & attingamus, quod fortasis magis necessarium est memi nisse, multos etiam temere confidentes, differendo conuersionem fuisse ab repentina, & improuisa morte deprecœptos. Non enim pauciores confidentia ueniæ solet perdere, q̃ desperatio: utraq; tamen æque pernicios a est, atq; iccirco æque etiam fugienda. Profecto tam pereũt, qui uel nimium diuinæ clementiæ credunt, & procrastinatæ emendationi temere confidunt: quam qui uel ob diffidentiam ueniæ uel ob incertitudinem immortalitatis post obitũ de salute desperant. Desperatio siquidẽ ueniæ aut incertitudo immortalitatis non permittit hominem lapsum ad spem supernæ uitæ resurgere: confidentia uero nimia etiam stantem propellit in barathrum dãnationis æternæ. Indurat nimis illa: emollit nimis ista: graue utrinq; malum: ita ut nihil omnino interfit hac uel illa pereas: quando utraq; dispari ratione sed æquali exitio trahat hominem impœnitentem ad mortem. Sũma ergo prudentia est non differre emendationem ad extremum uitæ diem, sed uti præsentis temporis momento: & quantum possumus reiectis, ac ablegatis procul uitiis, & peccatis, parere dominicis præceptis: & agere tẽpestiue pœnitentiam. Euenire etenim solet ut homo eo tempore, in grauescente morbo, & morte appropinquãte, tum primum grauitatem sui criminis sentiat: & ueniã, quam tantopere antea præsumpserat, diffisus emendationis tarditate ac uitæ breuitate desperet. Neq; n. quis potest in tantis angustiis corporis positus, pro arbitrio abiicere sensum doloris, & officiis rationis intendere, & animæ saluti uacare. Quotus quisq; est q̃so qui in morte resipiscat, aut memor sit sui. Ecquis nã salutis suæ curã

habere poterit: quē morbus distorquet, cruciatus oppri
mit, cōsciētia accusat, pœna terret, curæ domesticæ tur
bāt, atrox hostis exagitat: q̄ q̄dē eo usq; hominē illo exi
tu molestat, ut eū nihil iā de aliis, parū de seipso, minus
de Deo sinat interea cogitare. Q uid mirū quū hac ani
maduersione puniri peccatorē dicat. D. Augustinus, ut
qui uiuens oblitus est Dei, moriens quoq; obliuiscatur
sui: Heu q̄ multis euenire quotidie uidemus, ut tunc sui
maxime obliuiscantur, quum maxime opus sit sui me
minisse. Haud tutū est planè, hominē hac spe uana uel
potius pessima cōfidētia p̄ tractū diutius cōmorari i pec
catis q̄cq̄ temere ac sperare de uenia, credens ubi sibi li
bitū fuerit, exigui tēporis mora, & una pectoris percus
sione mox cōsequi peccatorū ueniā, & castimoniæ mer
cedē. At dicat fortasse quispiā: sum iuuenis, diu uiuā, fa
cilā interim quod lubet, fruar uoluptatibus, agā postea in
senectute pœnitentiā. Q uid si dicat is, p̄cutiā me letali
ter gladio, & medicū postmodū adhibebo uulneri, ut cō
ualescā? An nescis q; & si iuuenis es, mori tamē cito po
tes: si senex, nequis diu uiuere. Vitā adolescētibus (ut ait
Cicero) uis aufert: senibus maturitas. Nihil si sapis, cōfi
das huic mōstro, & humanæ trāquillitati: nā hoc mare i
momēto turbatur, ut sæpe, qui nup̄ læti in magna tran
quillitate fœlicitatis naufgio luserant, mox mutata tēpe
state appulsi ad mortis scopulos, ubi minime putarāt, mi
serrimū uitæ pariterq; salutis naufragiū patiantur. Q uid
opus hic peregrina, aut antiqua ex priscorum annalibus
exēpla referre? Q uotidie acerbas, ac repentinas mortes
lugemus nostrorū: quotidie noui casus nouæ cædes, no
ua infortunia annūciātur. Q uid agis miser? q̄d illecebra
mundi deciperis? quid differs adire dominū, & tēpestiue
in tā iminēti discrimine ueniā impetrare peccatis? Q uid
nā tātopere pereuntiū in momēto rerū satagis cōtēnens
æternas? Q uid de die in diē procrastinaris? Q uid illud
tacitus tecū crocitas? cras hoc fiet: idē nāq; (mihi crede)
cras fiet, quod fit hodie: uel cras fortasse nō eris: ut a te

quicquam posſit amplius fieri ex his, quæ ſperabas: & quæ tibi pollicebaris futura. Quidnam miſer expectas? Scriptum eſt.n. Non tardas conuerti ad dñm, & ne differas de die in diem. Subito.n. ueniet ira illius, & in tẽpore uindictæ diſperdet te: Porro qui nunc tibi ſe indulgẽtiſſimum patrẽ exhibet, mox inexorabilis iudex erit: & q nũc omne debitũ poſcenti donat: mox acerrime, & uſq; ad quadrantẽ exiget à te uillicationis tuæ rõnẽ: idemq; qui antea uenit, ut ſeruaret peccatores: mox ueniet, ut iudicet, ut mactet, ut perdat. Quocirca aggrediamur inceſſanter, & unanimiter oẽs uiam pœnitentiæ: & emigrantes cũ Loth ſancto Sodomã relinquamus & nunq; retro conuerſi, ad ea q̃ poſt terga fiũt reſpiciamus. Caue faxis, quod plærique multi factitant, ut de tẽpore in tẽpus, illud, uel illud expectando moreris: ſic tecũ reputans. Vbi me his extricauero impedimẽtis hæc pſtabo: non uacat nũc mihi id agere, tot ſolicitudinibus, curiisq; occupato. Vide quæſo qd agas: nouæ ſemp occupationes exurgũt: ſpes ſpẽ excitat, metus metũ. Quid ſi mõ audias illud ſaluatoris noſtri Dei? Stulte hac nocte morieris: & ea q̃ collegiſti, cuius erũt? & de his, quæ tecũ cogitaſti, qd fiet? Ecclę. 5. Luce. 12.

Oportere hominẽ paratum ſemper eſſe ad mortẽ: & agere tẽpeſtiue pœnitentiã. Cap. LXIII.

AN ignoras hic in hac imbecillitate ac fragilitate humane cõditionis nihil certo p̃cedere ordine? nihil durare diu? nihil ſubſiſtere firmiter? ſed ptubari, uexariq; ac dilabi & interire omnia? Quid de reliqua rogo cogitãdũ eẽ putas melius q̃ de morte? Quid ue eſt aliud præſtolandũ? q̃ huius deniq; uitæ finis & indies approperãs, & appropinquans occaſus? Hoc eſt.n. ſolũ nobis qd̃ inſtat agendũ. Quare quicqd boni facere cogitas, nũc aggredere: neſcis tu quidẽ qd ueſper uehat: aut qd ſuperuenturus afferat craſtinus dies. Proinde ſtem⁹ ſemp accincti lũbos, & ad iter parati, ut quũ abire hinc oportuerit, intrepide ſtatim tranſmigremus in patriam. Interim uero quicqd hic eſt rei partũ nobis, no

ut noſtrum,ſed tanq̃ hoſpitalis loci ſarcinã ſpectemus: qñquidẽ nihil plus auferri inde cuiq̃ licẽt,q̃ huc intule rat.O quãta ergo demẽtia noſtra eſt,inchoare hic lon gas,& uanas ſpes in tã breui ſumma uitæ huius:ac dice re intra ſeſe:uiuã diu emã prædia ædificabo palatia, col ligã diuitias laxabo horrea, ſummos gerã magiſtratus: uideboq; meã, meæq; domus ſplendorẽ,& gloriã: & tũc denicp laſſa,& effeta iã ætate in ociũ,& tranqll itatem me conferã,paratisq; fruar bonis.Ah qd cogitas ſtulte? Præceps eſt,& improuiſum mortis uadimoniũ: nec dif ferri ullo mõ põt:quũ uocaberis,eundũ eſt certe tibi: ut ad tremendũ tribunal iudicis Dei miſer aſiſtas:ubi uiue re illud Iob patientiſſimi uerbũ gemas. Oẽs cogitatiõ Iob.17. nes meæ diſſipatæ ſunt,torquẽtes cor meũ. Caue ergo niſi prorſus inſanias,ne qd tibi de futuro ꝓmittas, ne te fallat ſpes,aut opinio lõgiuſculæ uitæ:aut iuuentus, aut ualetudo robuſta. Anceps & incertũ profecto quicqd imminet,qcqd futurũ ſperatur:põs tãtũmodo firmũ eſt: & id ꝓpriũ ſolũmõ, quo potimur nũc.Quare tene qd habes,& dmitte incertũ,& q̃ tua nõ ſunt,tua ne dicas,ꝓ tuis ne habeas.Nihil hic ſane magis fallit nos oẽs mor tales q̃ ſpes diutius uiuendi:& q dũ qſq; ignorat ſpacia uitæ ſuæ,metã illã ꝓſpiciat uitæ,ad quã, & ſi hõ natura põt puenire,eã tñ q̃ paucis ſimi attingũt. Longius(mihi crede)dies tuus abeſſe nõ põt,quũ ꝓpter innumeros,& incertos caſus,q̃ inſidiãt ubiq; nobis:tũ ꝓpter auguſtiſſi mã uitæ portionẽ,q̃ i momẽto ptrãſit,ut ſatis ſupq; dixi mus.Qui ſcis an ſubitanea & improuiſa mors te rapiat? ut quotidie multos rapit:an immatura? qua maxima ꝑs hominũ ꝓripitur:q̃ ſi te offendat imparatũ qd amplius tibi de ſalute ſperandũ? Inferet ſanè tibi mortẽ ſecundã: quæ erit deſperationis,atq; ꝓditionis pœna ſempiterna. Nimirũ Dei miſericordia & ira(ut inquit Salomon) ab Eccle.5. illo cito proximant. Et pater eius Dauid. Miſericors,in Pſal.114. quit,dñs & iuſtus.Hæc.n.inter ſe iuncta ſunt:ut neq; mi ſericordia ſit ſine iudicio:neq; iudiciũ ſine miſericordia,

Ante iudiciū,misericordiæ officium uiget:at ubi ad iudi
cium uentū est:fiet illud sine misericordia.Proinde iuxta
cauendum est:ne confidentia misericordiæ nimiam se
curitatem nobis pariat:aut terror iudicii in impiam nos
desperationem deducat.Itaq; si doles peccasse: & desi
stere proponis:audi.Misericors est.Si uero differs,& ne
gligis conuersionem:audi.Iustus est.Sicut.n. misericor
dia suscipit,& absoluit pœnitentem: ita iustitia & reiicit
segnem,& persequitur renitentem . Præposteraſanè est
confidentia,quæ obiectat periculis animam:& præceps
ac lubrica spes,quæ inter peccatorum fomenta temere
sibi ueniam pollicetur.In summa ergo spes habēda est,
sed repudianda confidentia:timenda iustitia,sed nunquā
desperanda misericordia.Sicut.n.confiderando latronis
pœnitentiam,nemo debet desperare:sic etiam confide
rando exitium Iudæ,nemo debet confidere. Illum qui
dem spes diuinæ clementiæ perduxit ad gratiam:Hunc
desperatio ueniæ traxit ad laqueum . At qui modo q̄to
tutius est Dauid,Magdalenæ,Petri,Pauli,Zachei, alio
rumq; pœnitentiam imitari,& peccatis ueniam impetra
re dum licet:q̄ differre in extremū,unde postea receptū
ad pœnitendum non habeas:& Iudæ similis impœnitē
tens demū apud inferos damneris suspendio sempiter
no? Ad impetrandam uero Dei misericordiam nihil pla
nè potentius est q̄ misericordia:ut & nos scilicet miserea
Matth. 5. mur afflictis iuxta illud dominicū uerbū.Beati misericor
des,qm̄,& ipsi misericordiā consequentur . Quonā q̄
so pacto promereri misericordiā poterit, qui misericors
aliis & ipse non fuerit? Dicit.n.dominus . Qua mensura
Matth. 4. uos mensi fueritis aliis,eadem remetietur uobis.Quare
agamus opportune pœnitentiam: & misericordiam no
bismetipsis misericordia comparemus,nihil ulterius dif
ferentes,aut aliud expectātes:ne forte ex illis efficiamur,
2 Cor. 12 de quibus dolens Apostolus ita conqueritur.Timeo(in
quit)ne quum uenero,humiliet me Deus apud uos, &
lugeam multos,qui peccauerunt,& non ægerunt pœn

tentiam ſuper immūdiciā,& fornicationē, & impudicitiam,quam geſſerunt. Ad quid nam differendū eſt conuerſionis negocium in ſenectutem? quum non minus cōtumelioſa ſit,q̄ periculoſa emēdatio in ſenectute,& ſero ad hoc æui uſq; pertracta quādo etiā ſi uelis,peccare nō poſſis. Peruerſe faciunt(ut dicit. D. Auguſtinus) homines,qui in rebus animæ ſub ſpe miſericordiæ remanent diutius in peccatis: quū tamē nemo in corporeis rebus, uelit ſub ſpe futuræ ſalutis diutius ęgrotare. Cœca' profecto ſpes eſt,& uana,ut ſperet quis toto uitæ ſpacio in profundo peccatorū iacere poſſe,& horę momento exurgere de profundo malorum,& expiari a peccatis: ut pie mori poſſit cum Chriſto. Peccati ſane macula cito contrahitur,at non æque cito diluitur. In naſſam (ut aiunt) facilis eſt ingreſſus,ſed difficilis exitus. Et.n. qui talia agūt habendi ſunt ex eorū numero,qui dicunt uerbum in ſpiritum ſanctum: quibus,neq; in hoc ſæculo, neq; in futuro,ex ſentētia domini,ulla ſperāda eſt uenia peccatorū. Matth. 12.

Adhortatio ad accelerandam conuerſionem, et ad impetrandam ueniam peccatis. Cap. LXIIII.

MVltum falleris et tota erras uia, quiſquis es, qui differs tunc emendare mortes,quū amplius peccare non poteris: uel in extremo tempore, quū iam iam neceſſario,uelis nolis,hinc abeundum tibi fuerit. Nullus quippe hinc ad alteram uitā tranſgreſſis pœnitentiæ locus eſt: qualis hinc quiſq; egreditur talis perpetuo apparebit,aut iuſtus,aut peccator: aut ſaluus, aut dānatus, Quam ob rem quum in omnibus rebus prouidentia maxime neceſſaria ſit,tum in eo ipſo præcipua habenda eſt quod plus q̄ ſemel nequit fieri: et ubi neq; cōmiſſus error emendari,neq; damnum acceptum unq̄ amplius redimi,aut reparari ullo ingenio aut arte poſſit: Noli ergo errare permagni,immo q̄ maximi momenti res agitur: qm̄ in morte quicquid euenerit ſemel,iam cōclamatum eſt,et alea iacta,ut dicitur. Pecunia et aliud dānum poteſt reſarciri: fama etiam (licet ægrius) tamen et

ipsa egregio aliquo facinore, aut uita in melius mutata, restitui solet: at animæ iactura, nulla est arte reparabilis. Matth. 16 Quo circa dñs dicit. Quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur? aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? Non est profecto qui eruat unquam ab inferis animam tartareis suppliciis addictam: non per seipsum aliquis, non amicus, non frater, non pater, non sanctorum quisquam, non denique Deus. Fruſtra eiulabit, fruſtra planget quisquis fuerit infœlicissimus ille peccator: cui longe sanè melius fuerat ut natus non fuisset quàm uitam uiuere infœlicem, & æternis miseriis sine ulla spe ueniæ destinatam. Agenda ergo pœnitentia cõtinendum, orandum, ieiunandum, uigilãdum, antequam ueniat mors, & dies illa calamitatis, & miseriæ: ubi tempus non erit amplius ueniæ, sed iudicii: sed ultionis, sed supplicii. Iob. 10. Quod sanctus ille Iob præuidens & horrens ita deprecabatur dominum. Dimitte inquit me, ut plangam paululum dolorem meum antequam uadam, & non reuertar, ad terram tenebrosam, & opertam morte caligine: terram miseriarum, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Ploremus ergo fratres nunc, dum tempus est nobis idoneum ad plorandum, & lachrymæ prosunt ad salutem. Ploremus inquam & supplicemus pro peccatis nostris: & tabidas peccatorum sordes abluamus imbribus lachrymarum: redimentes tempus (ut ait Apostolus) quoniam dies mali sunt. Ephe 5. Quid ergo moramur 2. Cor. 6 exhibere nosmet ipsos (ut idem ait) sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in uerberibus, in seditionibus, in laboribus, in uigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in uerbo ueritatis, in uirtute dei? Nec quisquam aut peccatis remoretur aut annis quo minus ad salutarẽ huius

portus ſtationem confugiat:in iſto adhuc mundo manenti pœnitentia nunquam ſera eſt: & ad indulgentiam impetrandū uolenti facilis ſemp acceſſus. Quid iam ergo differimus conculcare ſub pedibus uoluptates:quas uelimus, nolimus,paulo poſt intercipiet tandem pernicioſa aliqua moleſtia: ſiue febris, ſiue capitis dolor,ſeu ſtomachi cruditas, ſiue tormina, uel podagra, uel colicus dolor, uel calculus, aut hydropiſis, aut paralyſis,ſiue ex mille morborum genere aliquod ſimile:atq; denicq; mors ipſa,quæ eſt,ut philoſophus dicit,& nos uidemus,ultimum terribilium. Faciamus itaq; de neceſſitate uoluntatem,& de ui remediū,de obligatione officium. Circunferamus aliquando oculos ad imminētem tempeſtatem:& de pelago peccatorum ad pœnitētiam ſalutarem,tanquam in portum tutiſſimum remigemus. Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies ſalutis. Efficiamur Dei cultura,Dei ædificatio ſupra fundamentum Apoſtolorum,& Prophetarum,& in ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Nulla nos poſt hac frangat iniuria:nulla ſuſpicio ſolicitet,nullus corporis dolor expugnet,nulla libido corrumpat,nulla ambitio exagitet,nulla cupiditas inflammet. Caueamus ocium ac deſidiam,cuſtodiamus ſenſu noſtro,uagos & rebelles,& repugnantes rationi. Componamus mores, uitia omnia omnia fugiamus, Dei præcepta ſeruemus, & caſtitatem una cum reliquis uirtutibus arctiſſime complectamur:frænantes linguam ab obſcœnis,auertētes oculos à uanitatibus,obturantes aures ab impudicitiis, extendentes manus ad pauperes, eleuantes oculos una cum mente ad cœleſtia, & à domino ueniam ſine intermiſſione humiliter deprecantes: ſemper & ubique ſeruantes in conuerſatione modeſtiam, in uictu ſobrietatem, in ueſtitu decorum, in uerbis uerecundiam, in moribus diſciplinam, in factis iuſtitiam, in operibus miſericordiam, in rebus affligtis patientiam, in tranquillis

moderantiam,in iniuriis tolerantiam,in omnibus denique actionibus æquanimitatem, constantiam , castimoniam, fortitudinem,temperantiam . Hæc sunt profecto quæ Deo reconciliare nos possunt,et hominibus etiam gratos reddere. Non enim thure aut hostiis ullis Deo melius,q̃ conuersione:et morum mutatione litatur . Vnde Paulus Apostolus.Sicut inquit exhibuistis membra uestra seruire immundiciæ,et iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibeatis membra uestra seruire iustitiæ,in sanctificationem:ut liberi a peccato,et serui facti Deo, habeatis fructum in sanctificationem,finẽ uero uitã æternã.

FINIS.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT.

Quaterniones omnes.

Venetiis apud Ioannem Farreum ,et fratres.Anno à partu Virginis.
M D XLII.

Ad lectorem.

HAec sunt ferè errata quæ inter imprimendum contigerunt: quorum multa, & si leuia sint, uniuersa tamen ad repurgandum opus diligenter duximus emendanda. Quod autem ad commata, cola, periodos, accentus, diphtongos attinet, ubi omnino sensus non immutatur, candidi lectoris iudicio dereliquimus: rogantes interim ut si quando irasci forsan inter legendum contigerit non auctorem, sed potius impressores, aut correctores incesset: uel quod pium magis est, placatus utrisque ungue secet, & hic errores agnoscat, & corrigat, & boni consulens placide postea, & sine stomacho perlegat. Vale.

Libri primi.

Folio. 6. li. 10. constat. 7. li. 8. Deesset. 8. 26. esset. 11. li. 28. erepta. A ter. li. 25. sepelitur, li. 26. sepeliretur. 14. a ter. li. 31, tenerentur, li. ult. Augustius. 17. li. 12, ipsam. 19. li. 14. dominam. a ter. li. 4. augustissimo, li. 16, circunducis li. 19. aditus. 21. li. 12. alibi idem. 22. a ter. li. 3. ius.

Libri secundi.

F. 23. a ter. li. 18. cœlibibus. 26. a ter. li 6. imitati. 28. li. 22. ultore. 30. a ter. li. 7. adde post semen, radices. 31. li. 8. instaurator, a ter. li. 28. adde post cognatosq;. 33. li. 29. ni non in. a ter. li. 32. mercari. 34. li. 23. edoctum alienis malis, abundat. 37. li. 26. mitescere. 40. li. 17. molestiis. 44. li. 2. monita, li. 17. sola. li. 30. pudice.

Libri tertii.

Folio. 46. a ter li. 28. & hipotisimum sunt sacerdotes abundat. 49. li. 28. adde post quicquam fieri. 50. a ter. li. 6. maximus. 52. li. 24. immitatas. 57. li. 32. traducere. 59. li. 6. multum, a ter. li. 2 adde post est si, li. 23. dominus. 63. li. 3. a ter. cœptum. 64. li. 5. ac tam, li. 27. ac tam. 70. a ter. li. ult. male. 71. a ter. li. 28. duximus. 72. li. 3. affirmant, li. 4. at nō ac li. ult. uouere. 73. a ter. li. 11. quis. 76. a ter. li. 12. aut, non autem, li. 16. uelit. 77. a ter. li. 5. utrum non uerum li. 12 consentaneum.

78 lin.6 sacramento , lin . 26 eis , non eius. 80 lin . 23 robur . 81 a ter. lin. 1 filiorum , lin. 2 uxoriis lin. 15 alia non alta . 82 lin . 21 uictus , a ter. lin. 20 conqueri inique postea. 84. a ter. liu. 31. perhibentur. 85. li. 7. nihil minus, a ter. li. 20. feci. 86. li. 17 bifariam. 87. li. 12. iniquum. 88. a ter. li. 1. eundem. 89. a ter. li. 19. sed non si. 90. li. 17. persuaderi. li. 18. ad de post possum, uel quod nolunt ipsi facere, a ter. li. 15. id non ad li. 17. alio , non alto. 91. li. 6. libidinose , li. 31. solius, non solui, a ter. li. 5. sedulitate li. 7. abundat q 92. a ter. li. 2. arrogare li. 12. moderentur. 93. li. 4. uoluptas li. ult. difficile. 94. a ter. li. ult. irritamur . 95. a ter. li. 3. dementia. 97. li. 9. carni , aut dæmoni . li. 18. aut, abundat, defendunt. 98. li. 26. facie a ter. li. 9. dictumque ei, non &. 99. li. 25. inuitus , non munitus a ter. li. 20. fuerit. 100. a ter. li. 29. protectio. 101. li. 8. impeti, a ter. li. 17. est, abundat, li. 29. qui non quam , li. 31. assumat non affirmat. 102. li. 28. timor , a ter. li. 23. cohæredes. 103. a ter. li. 28. mulieris, li. 26. ad parendum. 104. li. 4. scite, a ter. li. 1. uirtutes. li. 5. nec abundat, li. 33. quo, non æquo. 105. a ter. li. 19. adde ne ante in, li. 28 patere. 108 li. 1 spiritu, li. 12 legimus non legitime, li. 24. Adde post qui amare. 109. a ter. li. 30 omnibus . 110. li. 27 adde in post paulatim, a ter. li. 32 adde nec, post carnali. 3 li. 8 inire non mire. 113 li. ult. genuit, li. ult. nullo, non nunc. 115 a ter. li. 15 animo. 116 li. 11 abundat, & li. 32 quod non &, a ter. lin . 29 deprecantur . 116 li. n 27 soleat. 118 li. 26 conniuentibus. 119 li. 13 & abundat , a ter. li. 24 I modo , non si. 121 a ter. li. 5 adde , sed , ante magis. 122 a ter. li. 21 Iesus , non eius. 123 li. 5 emulentur, li. 18 sectari, li. 27 contentiosis, a ter. li. 30 euntes. 124 li. 17 tempora. 125 li. 17 oratoribus, li. 32 consuere, a ter. li. 2 qua. 126 a ter li. 4 thurilege, li. 14 peccati, li. 31 impuris non implures. 127 a ter. li. 6 adde spiritussancti , post sunt, li. 7 spiritussancti abundat. 128 a ter. li. 29 circulo.

Libri quarti.

Folio 129 a ter. li.8 uastus, non iustus, li.21 qua. 130 a ter. li. 13 quæ, non quã, li.27 adde oportere ante quicunq;. 132 a ter. li.4 dictum, sire præ. 133 li 34 adde quod post non a ter. lin. 12 at. li. 14 quũ non quam li. ult. adde post mariti, norunt. 134 li. ult. qnot non quod. 135 a ter. li. 22 faciat abundat. 25 esse in eadem oportere. 137 li. 29 facete, non facere a ter. adde, & ante concubia. 138 li. 11. thebem li. 21 fore li. 33 summisit, a ter. li. 24 tantumque. 139 li. 6 posthac 140 li. 25 autem, non aut, a ter. li. 28 pauperies illic. 141 li. 16 fauores a ter. li. 30 cui. 142 li. 4 te solitudo nõ &, a ter. li. 4 cũ non eũ li. 7 insanie li. ult. detorserit. 144 li. 34 qua uis a ter. li. 28 malles non molles. 145 a ter. li. 6 cesareũ. 146 a ter. li. 26 uel is, nõ uniuersalis li. ult. adde ob ante institutionem. 147 li. 1 cũ non eum. 151 li. 1 conscientiæ testimonio li. 12 ullo non illo, & pereat, li. 18 & abundat, li. 27 placidam. 152 li. 1 tãtisper a ter. li. 9 mel, nõ mei. 153 li. 11 stam abũdat li. 27 defæcato. 154 a ter. li. 6 assentantiũ. 155 li. 8 ut fit, a ter. li. 3 aũt li. 22 pauperiem. 158 li. 1 extinguit li. 7 implicantur. 157 li. 31 uolutantur. 32 uolutantur a ter. li. 30 expressiuss. 158 a ter. li. 24. ii. li. 29 infamia. 159 li. 1 exercerent li. 15 Anachar sim a ter li. 3 hominem li. 18 hauritur li. 21 coactus li. 26 uirus, non uirtus, li. 24 facete. 160 lin. ultima uoluptatem. 161 a ter. li. 16 uoluero, non uero.

Libri quinti.

Folio. 162 li. 29 lege peius non potius a ter. lin. 5 ita quot li. 9 existimationem. 163 li. 8 infectamur li. 17 eadem, li. 27 post ementitus adde quis, li. 33 conquerar. 164 a ter. li. 5 quam non qui, li. 6 reperies. 165 li. 19 saporum non suorum a ter. li. 13 uoracissimi. 166 li. 8 lactarium li. 17 ministri, & nec non ne li. 26. utilissimus, li. 31 ad non at, li. 35 nunquam quidem a tet. li. 14 quo minus. li. 8 cõtuberniis. 167 li. 14 q̃ abũdat a ter. li. 18 cõsuetudine

168 a ter.li.1.quorundam. 169.li.9.ire raptũ non recte rap; sed non q; , a ter.li.23.uereri. 170.li.1.uoluptuose,li.2.amplexati li.7.mei non me,a ter.li.31.custodiam. 172.li.10.habetur à multis. 173.li.24.sine, non sint,li.29.dixi non duxi. 175.li.2.adde post res, magnas li.4.adde post sed qui,li.14.induisse li.27.sane,non sanos,a ter.li.7.conseruantur. 176.a ter.li.25 opificium. 177.li.14.abductum,li.20.parant,li.30. edocere,a ter.li.19.dignoscit. 178.li.8.adde eos ante in,a ter.li.1 solum. 169 li.2.trahat,li.11.ut nõ ait, li.13 probari,li.ult.reprehendis. 180 li.2 quanto non qui. 181.li.pen. obscuro, non obsecro, a ter.li.14 idemque denique abundat. 182. a ter.li.19 ad hoc. 183.li.19 si abundat, li.31 & si ipse, a ter.li.30 me abundat. 184 li.29 quidem uita,a ter.li.2 clari li.5 cõcessus li.24 quã nõ iniquã. 185 li.8 nõ sinerẽt,li.18 qđ ante horũ,a ter.li.8 exẽplis. 186 li.3 obruitur a ter.li. 2 nunciassent li.12 niue. 187 li.32 ipsis. 188 a ter. li.9 ne. 189 li.3 iacet inquam. 190 li.32 numero. 192 li.9 iudicatur lĩ.ult.perdendæ,li.23 nescias,li.27 offendere. 193 li.8 glorientur. 194 nefarie,li.26 delinquerint. 196 li.12 & ante sint, a ter.li.29 compensandam. 198 li.6 tranfugiunt li.21 tragica, li.27 adde quod post possint a ter.li.21 inanes.. 199 li.11 dicitur a ter,li.11 inique li.22 undique. 200 li.8 sed abundat,li.25 adde possis,post periculo,li 30 attritu,a ter li.25 diutius. 203 a ter.li.18 agi res. 204 li.25 duplici 205 li.14 pudorque. 206 li. 33 affligaturque uel ex eo. 207 li.23 Agnas, li.30 potest res esse. 208 a ter.li.13 sed non quàm,li.25 ille.

Libri sexti.

Fo.209 a ter.li.6 adde quum post equidem. 210 li. 14 sacerdotis a ter.li.11 iccirco,li.12 copulatos. 213 li.1 mulctetur,li.8 fuisse li.19 quamobrem,usque ad ait abundat li.26 firmissimum,illud in abundat. 214 li.9 eiusque a ter.li.1 decet li.5 facultatis. 216 li.1 grauissimas,li.4 cognoscit a ter.li.16 liberum. 217 a ter.li. 18 ue,non ut,li.23 ipso. 218 a ter.li.22 quadam. 219 li.13 inducatur,a ter.li.25 perhibent. 220 li.27 fœdita

tis,li.31 a conſpectu, non in conſp. 221 li.26 quoad non quod. 222 li. 32 adeo,a ter.li.9.inſitionis. 223 li.2 animis li.5.ſobrietate,li.6 & abundat, li.7 mali ſpi ritus. 224 li.9 data,non lata,li.12 fides, li.18 ſaltus a ter.li.1 ſolebat. 226 li.16.multo ſatius, li.26 idoneus 230 li.19 inculta,a ter.li.30 tallionis. 232 a ter.li. 14 timens li.15 colas.233 a ter.li.6 una. 234 li.1 de ſerantur li.23 adde ut poſt maritos. 235 li.27 traditur. 236 li.1 importunus li.13 uxoris li.22 adde & poſt utatur li.29 flagret, li.31 Chriſtianum a ter.li.7 cum 237 a ter.li.24 ſint non ſirit li.28 abeſt. 238 li.6 ul lum a ter.li.29.Hos non hoc. 239 a ter.li.11 deſiſtas. 244 a ter.li.11 mœchis li.29 legibus li.31 coniugis. 245 a ter.li.4 uxores,li.11 ſuis,in abundat li.22 non uno non uero. 247 li.1 in abundat. 248 a ter.li.6 quod abſit. 249 li.12 patriæ li.15 neci li.22 fides.

Libri ſeptimi.

Fo.252 li.29 at non ac, a ter. li. 28 eum non enim. 253 a ter.li.4.dictus. 254 li.24 uiſu. 255 li. 14 per ſanctorũ a ter.li.4 cauſis. 256 li.31 adde & ante mor morea. 258 a ter.li.12 adulationes li.24 differitur. 259 li.19 demonis. 260 a ter.li.25 at. 262 a ter.li. 22 alliciant. 263 li.19 conſiliis. 264 li.11 ui non in, a ter.tentationes,li.29 ſaturitatem. 268 li.10 indomi ta & li.27 adde de,ante quibus. 269.li.25 uentre,non uenere. 270 li.7 ſaturitate. 273 li.8 at non ac. 275 li.18.eſſe. 277 a ter.percipiatur. 279 li.10 ab abun dat 282 a ter.li.23 Raphaelis. 283 a ter. li.3 populi, li.26 re, non ne. 289 li.14 dietam. 289 li. ult.ubiq; in,a ter.li.24 adde quã ante Græci. 291 li.1 labes. 292 li.9 uereamur,li.17.ut non aut. 293 a ter.fo.22 coryli. 296 li.6 ſicut,li.21 eundem. 297 li.15 & non ex,li. 30 ſe,non ſi. 299 li.11 in abundat, a ter.li.9 ut non ait. 300 li.6 eſſe,non etiam,a ter.li.20 noſtris. 302 li.19 hilaris, non laboris. 303 a ter.li.20 deficere. 304 li.18 ducimus,li.19 ſonat,li.32 ſignis,a ter.li.21 Iouis,non locus,li.27 effinxit,li.34 cauerent. 305 a ter.li.14 ſolet. 306 li.22 laberentur, li.ult.quod non &.a ter.li.12 fecit,li.17 animi. 307 li.26 illic non.n.

309 li.pen.oboluisse. 312 a ter.li,2 rideatur. 314 li.32 quum,non quam , a ter.li.7 adde post sibi, superbe,aut arroganter aliquid assumat , quum nouerit parum , aut nihil roboris sibi . 315 li.10 cogitationis. 319 li,6 examinauit. 322 li.ult.uita. 323 a ter.li. 11 intremusq. 327 a ter li. 12 stimulis li. pen.ab , non &. 329 li. 33 inique atque abundat 333 li. 12 ac quicquam. 334 li. 12 uere. 335 li.22 mores.

Annumerer Bibliothecæ S. Capucinorum paderbo.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

L
51